

R. *Maimonides* DE
Maimonides DE
SACRIFICIIS
LIBER.

Accesserunt
ABARBANELIS EXORDIUM,
SEU
Procemium commentariorum in *Leviticum* :
ET
MAJEMONIDÆ TRACTATUS
DE
CONSECRATIONE CALENDARUM,
ET
De Ratione Intercalandi.

Quæ ex Hebræo convertit in sermonem Latinum,
& Notis illustravit
Ludovicus de Compiègne de Veil, A. M.

LONDINI,
Typis *Milonis Fleisher*, sumtibus Auctoris : prostat apud
Mosem Pitt, ad insigne Angeli in coemiterio Divi *Pauli*, &
apud *Brabazonum Aylmer*, ad insigne trium Columbarum,
viâ vulgo *Campbell* dictâ, MDCLXXXIII.

1683

M223

166923

A D

Illustrissimum Virum,

DOMINUM, D.

Laurentium Hyde,

COMITEM ROFFENSEM,

Vicecomitem HTDE de Kenelworth,

Baronem de Wotton-Basset,

ANGLIÆ PAREM,

CAROLO Secundo Magnæ Britannicæ REGII

à Consiliis Sanctioribus,

Quinque virum arario præsectorum

Principem, &c.

PAR est, Domine, hoc mei monumentum:
otii offerri tibi, qui benignitate tua sanè
quàm insigni hoc otium mihi fecisti. tantum e-
nim beneficium mihi quidem certè non erat satis.

A 3

animo.

Epistola.

animo grato, memorique recolere, nisi idem etiam palam prædicarem omnibus: tum autem fungi hoc officio decebat in fronte libri, quo explicaretur de Sacrificiis, quorum è causis gravissimis hæc una fuit, ut omnium bonorum datori debita gratia referretur. Prorsus eadem causa hujus dicationis, ut tibi, Generose Comes, pro meritis erga me tuis gratias haberem: nimirum tu benignissimi Regis in me liberalitatem derivasti: tu adeo mihi Mecænas; ille semper Augustus erit. Magna verò mihi spes est, hoc animi memoris testimonium haud ingratum tibi futurum, qui habes omnes humanitatis numeros. Te videlicet præclarissimis animi bonis instructum, ingenio præstanti, eoque docili, memoria admirabili, exquisito judicio, à teneris, ut aiunt, unguiculis in disciplinam accepit ille *Georgius Morley*, Episcopus *Wintoniensis*, veritatis cultor, pacis amator, virtutis exemplar, doctrinæ specimen, Ecclesiæ reformatæ lumen, patriæ columnen, atque rerum divinarum & humanarum scientia ac cognitione excoluit. Quid? Quanto splendore sapientiæ ac virtutis excitavit te quàm illustrissimus *Clarendonia* comes pater tuus? Is enim Regis olim afflictam fortunam peregrè secutus est: is egregiam dedit operam, ut Regi regnum, regno Rex redderetur: is cum Rege reduce redux: is supremus inde Cancellarius, & regni administer omnem negotiorum molem sustinuit. Quæ te palæstra, Clarissime Comes, tam solertem in omnibus rebus, & tam subtilem reddidit.

Hoc

Epistola.

Hoc in tanta te gratia posuit apud Regem, justum rerum æstimatorem, cum primum muneris exercendi causa propior ei adjunctus es: hinc illæ tibi approbationes, & plausus cum legatus obisti *Poloniam*, atque *Bataviam*: cum supremæ legationi *Noviomagensi* præfuiſti: hanc ob causam regum perspicacissimus difficillimo hujus regni tempore te rerum administrum constituit: tum omnis *Europa* rebatur *Angliam* alioquin inexpugnabilem discordiis intestinis concussam jam jamque ruituram: atqui valida stetit adhuc: neque hoc tantum; sed mitigati sunt omnium animi, iræ sedatæ, vel potius extinctæ: quod quidem Regis sapientiæ, æquitati, mansuetudini tribuendum est: verum enim ex hac gloria nonnihil etiam ad te redundat, cujus consilio ministerioque Rex sapientissimus utitur. Quapropter amplectere, Vir Amplissime, qui tuam amplitudinem literis præcipue debes, amplectere, fove literas & literatos: hi nomen tuum suis scriptis illustrantes æternitati commendabunt.

Vare tuum nomen-----

Cantantes sublime ferent ad sidera cyeni.

Ego verò hoc meum qualecunque munusculum sic accipias velim, ut quod imitatur rationem sacrificii pacifici: erat hujus, quemadmodum in isto volumine disputatur, genus duplex: unum acceptorum ante beneficiorum grata prædicatio: & alterum erat obsecratio supplex, qua utebantur ad impetrandas in posterum res optatas. Nec te
-019
mei.

Epistola

mei poeniteat homuncionis: potentes præpotentis
sunt imago naturæ, quæ mundum hunc univer-
sum infinita varietate distinxit, & eadem minutis
in animalibus humi repentibus tantum exprimit
artificii, ut ejus industriam nemo consequi nec
cogitatione queat. Nunc quomodo cœpit, sic
desinet oratio mea. Non potui, Domine, quin
ederem in vulgus monumentum hoc meæ erga te
observantiæ, græque voluntatis, quippe qui
sum

Amplitudini tue

Additus, deditus, obstrictus,

Dabam Londini,
Sexto Calendæ
Maj.

Ludovicus de Compiegne de Veil

Pro-

Procœmium INTERPRETIS.

DE confectiōe hujus libri, Erudite Lector, pau-
ca cognosce. Edideram non ita pridem Ma-
jemonidæ de cultu divino librum, in quo templum
Hierosolymitanum, ejus instrumentum, ministro-
rum ordo, reliquæ divinæ ratio describitur. Sed verò
locus hic totus in eo libro non est pertractatus: bona,
magnæque pars ejus concluditur in hunc librum, qui
inscriptus est de sacrificiis, sic; ut alter in altero sex-
centies allegetur. Consequens igitur erat, ut istum
quoque de sacrificiis librum emitterem, & omnis quæ-
stio de religione sacrorum esset planè perfecta, quæ sa-
ne quàm multum conferret ad intelligentiam utriusque
fœderis. Jam ut in superiori libro, itidem in isto Ma-
jemonidæ auctori meo adjeci notas: in his non id egi,
ut ostenderem quid mihi lectum, quid esset in promp-
tu: facile fuisset insanæ molis efficere volumen:
verum enim id demum propositum erat, difficilia ex-
plicare, obscura illustrare, latentia aperire, & ea de-
a nique

Procemium.

nique proferre, quæ nisi cum insigni quadam negligentia prætermitti non possent. etenim in his ipsis notis adjiciendis summopere studui brevitati illustri, quam ego cuiusvis dicendi copię antepono. Videas paucis admodum seu versiculis, seu lineolis effectum istuc, agnum paschalem propriè verèque dici sacrificium, quod esse satis argumenti ad justum opus texendum, haud ignotum est: idem ubique reperias. Porro quidquid sacris è codicibus laudatur, hoc egomet ex hebræo in latinum sermonem converti, secutus adeo capitam, atque versuum distinctionem Hebræis usitatam, ac sedulo feci, hîc ut asserrem lucis aliquid. Multis autem ac variis formis & temporibus, id quod semel & iterum jam admonui, Majemonidæ nostri opus editam, quæ editiones ferè inter se discrepant omnes: ad hunc igitur librum ex hebræo latinum faciendum usus sum exemplaribus duobus, quæ sunt in folio excusa Venetiis ambo: unum in charta majori anno 1524: & alterum anno 1574 in charta minori, quorum in utroque textui sunt adjuncti commentarii duo, insuper etiam animadversiones quædam. Horum ego varietates annotavi: hoc plus feci: confirmavi lectionem germanam ex illis, unde sua depromsit Majemonides, originibus, Gemara, Misnâque. Misnam verò laudavi non illam separatim excusam, cujus mihi non erat copia, sed confusam & permistam digestis Talmudicis, ideòque adscripsi folium & paginam. namque pagine, folia digestorum Talmudicorum, quotquot sunt in folio excusa, paribus numeris dimensa sum. Atque hujus libri tractatu quarto de sacrificiis

Prooemium.

erificiis eorum, qui per imprudentiam concubitibus interditi implicati fuerant, multa disputantur, in quibus sanè quidem Hebræorum verecundiam requiras: & nos istis idoneo loca honorem præfati sumus: rursus in ejusdem tractatus quatuor extremis capitibus edisseruntur lectu jucunda, scitu digna. Sed jam satis est explicata ratio libri de sacrificiis. Subsequitur exquisitum Abarbanelis proœmium commentariorum in Leviticum, in quo proœmio de vi & natura sacrificiorum omnium breviter & dilucidè disputatur. præclarus enim, ut mihi quidem videtur, est ordo, si cujus loci quæstioni plenè, cumulatiquè perfectæ subjiçiat compendium, quod summam quæstionis contineat, opus utique jucundum & utile memoriæ. Nam fuit etiam Abarbanel ætate inferior, quàm Majemonides, & ipsemet in ingressione proœmii sui profitetur in his concinnandis se Majemonidæ summi auctoritate viri sequi explicationem. Quod autem Abarbanel in Legem non ita facilis sit inventu liber, in hac ejus parte curavi hebræum è regione latini sermonis edendum. Et enim hoc Abarbanelis opus omnino semel excusum minutis & vacillantibus literulis Rabbiniçis scatet etiam mendis, præsertim ea, quæ cæteris ex Hebræorum operibus, & quod adeo mirum est, quæ sacris è codicibus allegantur. Hæc ego in ista particula sanè diligenter emendavi ac correxi: jam verò literæ sunt non Rabbiniçæ, sed quadratæ, seu majoris unciales, & elegantiores quidem, atque aspectu pulchræ: & quo magis inservirem linguæ sanctæ studiosis, voces decurtatas, atque, ut ita loquar, exectas, item & sigla, seu notas illas symbolicas,

Prooemium.

bolicas, quarum elementa singula singula significant
 vocabula, prorsus explevi: nullum igitur unum inveni-
 us in hoc omni prooemio symbolum ejusmodi: nam quæ
 occurrunt in eo literæ apicibus insignitæ, illæ mone-
 rorum notæ sunt, quæ fere solent à Judæis sic affici.
 Habet etiam hoc Judaica superstitio, ut Dei vocabula
 literis notet quàm alienis: solèt illud Dei nomen 𐤅𐤀𐤓𐤁𐤏
 designare duplici litera iota י, & alterum illud
𐤌𐤀 leviter immutare pro litera ה substituta litera
 p vel פ: his ego nominibus suas reddidi literas, præ-
 terquam quòd semel, ni me fallit animus, 𐤅𐤀𐤓𐤁𐤏 exi-
 re sivi, sic; ut vel ipsius superstitionis Judaicæ ve-
 stigium remaneret aliquod. Forte dum hæc excudeban-
 tur, interea temporis nonnihil eorum, ut fere sit, iden-
 tidem viris familiaritate, studioque mecum conjunctis-
 simis ostendi: qui cùm incidissent in notas illas meas,
 ubi allegatur Majemonidæ tractatus de consecratione
 calendarum, & de ratione intercalandi à me quatu-
 ordecim abhinc annos ex hebræo latinus factus, ad-
 monuerunt me nec illum tractatum jam posse reperiri
 usquam, & paucis admodum copiam ejus esse factam:
 si denuo jam nunc ederem, haud ingratum literatis
 futurum. Commoverunt me sic, ut repudiarem consili-
 um, quod primum intenderam. Tractatum igitur re-
 cognovi, & erat opus eum recognosci; quia enim pri-
 mum valde mendosus incuria Typographorum exierat,
 multisque notis adauxi: tum hic item, ut in reliquis
 Majemonidæ disputationibus lectionum varietates di-
 ligenter annotavi. Porro, quoniam in isto tractatu dis-
 putatur de solis & lunæ conversione ac conjunctione vera,

medi-

Prooemium.

mediæque, de longitudine, latitudine & altitudine, de cardinum anni commissuris, de epactis, & de tota re Astrologiæ, numerique referuntur innumeri, in quibus imprudentiâ librariorum adeo peccatur, initis & subductis rationibus, hæc ego diligenter etiam atque etiam consideravi. Neque hoc tantum: sed adii his de rebus Pethlevum Cluverium ex societate regia Londinensi unum, virum in Astrologia mirabiliter excellentem, cui nunc ipsum est sub prælo opus magnum, quod Pandectas Astronomiæ inscripsit. Is mihi clarissimum prætulit lumen in numeris, eo magis obscuris & cæcis, quod tum in hac aut illa editione, tum in omnibus unâ simul editionibus adulterini fuerant. Idem hanc Majemonidæ disputationem omnem de consecratione calendarum in tabulas digessit: & erat in animo eas ad calcem libri subijcere; sed fieri non potuit propterea, quod non satis quadrabant ad formam voluminis: has ille adeo suam in opus, in pandectas, inquam, de quibus paulo ante commemoratum, inferret. Nec verò tacendum istuc: in hoc ego tractatu de consecratione calendarum & de ratione intercalandi utor verbo Astrologiæ pro eo, quod verbo Astronomiæ notant neoterici: est enim illud latine consuetudinis, ad quam me loqui velle profiteor. Nimirum ex eo credo plerisque omnibus usu venire, ut abhorreant ab Hebræis, quod inciderint in inculta quædam & horrida, de malis Hebræis latine scripta deterius. Sed de hujus libri instituto satis dictum est.

S E R I-

SERIES

TRACTATUM

Qui hoc libro continentur.

חלכות קרבן פסח

ה'לכות חגיגה

ה'ס"ח בבביות

חלטה שנוגדת

הַלֵּכוֹת מַחוּסֵרִי כְפֻרָה

שאלות תשובות

מקדמת ספר ויקרא

האלפורה קרוש העזודש

S E R I E S T R A C T A T U U M

Qui hoc libro continentur.

1. De sacrificio paschali, p. 7.

2. De sacris solemnibus, p. 53.

3. De primitiis animantium, p. 73.

4. De noxiis imprudenter admissis, p. 111.

5. De indigentibus piaculi, p. 181.

6. De bestiarum consecratarum mutatione, p. 203.

7. Abarbanelis exordium seu proœmium commentariorum in
Leviticum, p. 225.

8. Majemonidæ tractatus de consecratione calendarum, &
de ratione intercalandi, p. 339.

S E R I E S
M U T A T U M

Menda sic corrige.

PAge 75. lin. 8, & 9. *qudm immundarum è genere bestiarum, qualis est asinus, l. qudm immundo è pecore asinino.* p. 157. lin. 18. *ferrum peccatoris, l. ferrum fontis.* p. 177. in nota, col. 1. lin. ult. *oviarum, l. oviaricum.* Ibid. in nota, col. 2. lin. 5. *peccatoris, l. fontis.* p. 226. lin. 13. *ידוה, l. ידוה.* p. 228. l. 12. *extre sivi לאריות pro לאריות, eo consilio, ut Judaice superstitionis, de qua commemoratur in processo, remaneret vestigium aliquod.* Ibid. lin. penult. *ידוה, l. ידוה.* p. 239. lin. 23. *Nachmonides, l. Nachmanides.* p. 250. lin. 20. *סנחה, l. סנחה.* p. 281. lin. 7. *excoleres, l. excoleres.* p. 283. lin. 22. *cremandas, l. cremandas.* p. 300. lin. ult. *קראו, l. קראו.* p. 350. lin. antepenult. *Nam propter omnem, de quo edicatur, ut observetur tempore stato, religiosi muneris functionem, l. Nam propter ejus, de quo edicatur, ut obeatur tempore stato, religiosi muneris functionem.* p. 395. l. 2. *unitates erant adjuncti, l. adjuncta.* p. 408. lin. penult. *ultra, l. ultra.*

TRACTATUS PRIMUS

DE

Sacrificio Paschali.

IN eo disputatur de præceptis sedecim, quorum sunt iuventia quatuor, & vetantia duodecim, quæ hîc loci sub-
jicere commodum est.

1. *Victimam paschalem suo tempore mactanto.*
2. *Eandem interea, dum aliquid fermentati supererit domi, ne cædunto.*
3. *Hujus exta ne pernoctanto.*
4. *Victimam paschalem secundam mactanto.*
5. *Carnem victimæ paschalis ad noctem decimam quintam mensis Nisan cum pane azymo & oleribus amaris comedunto.*
6. *Et secundam victimam paschalem item cum pane azymo & oleribus amaris ad noctem quintam decimam secundi mensis edunto.*
7. *Victimam paschalem ne subcrudam, neu elixam edunto.*
8. *Nullam partem victimæ paschalis extra sodalitiū, à quo comedatur, portanto.*

9. *Ut è victima paschali quidquam edat Judæus apostata , ne sinunt.*
10. *Ut è victima paschali quidquam comedat aut proselytus inquilinus , aut homo mercenarius , ne permittunt.*
11. *Ut è victima paschali quidquam edat is , qui circumcissus non sit , ne permittunt.*
12. *Os in victima paschali nullum frangunt.*
13. *Nullum os nec in victima paschali secunda frangunt.*
14. *Nihil quidquam è victima paschali in mane crastinum relinquant.*
15. *Nihil item è victima paschali secunda in mane posterum relinquant.*
16. *Nihil è sacro illo solempni , quod fere fiebat ad decimam & quartam diem mensis Nisan in diem perendinum relinquant.*

Habes universa præcepta , quæ capitibus deinceps sequentibus edisseruntur.

TRACTATUS PRIMUS

DE

Sacrificio Paschali.

CAPUT PRIMUM.

Altaria privata ad victimam paschalem immolendam concessa esse nunquam. Hujus victimæ paschalis de more spargendum esse sanguinem, & adolenda exta. Per tres deinceps catervas immolari victimas paschales recitandis hymnis & edendis buccinæ clangoribus. Ad immolationem victimarum in ordines dispositos esse sacerdotes, qui pateras aureas & argenteas manibus tenerent sic, ut species ac pompa foret.

§. I. **P**ræceptum erat jubens, * ut victima paschalis cederetur ad decimam & quartam diem mensis Nisan tempore pomeridiano: nec sacrificium illud fieri licebat nisi mari annuo ex ovium vel caprarum genere. Jam hoc præcepto viri æquè & mulieres tenebantur.

§. II. Si quis contra præceptum id ad statum hunc decimum & quartum diem sciens volensque sacrificium hoc paschale prætermisisset, cum illi nec esset inquinamenti causa, nec itineris longinqui; * poena foret exitium: sin autem præceptum neglexisset imprudens, impune haberet.

§. III.

§. I. *Ut victima paschalis caderetur. R. Bechai quidem commentariis suis in Leviticum, ad versum xj. cap. 2. docet sacrificium paschale piaculum esse Israelitarum, quo lueretur hæc eorum idololatria, quam apud Ægyptum susceperant.*

§. II. *Pœna foret exitium. Nimirum hæc est illa quæ כֶּרֶס Hebræis dicitur. Ac nos jam superiore libro de cultu divino Rabinorum multorum multas hac de poena opiniones exposuimus: in his & scriptoris nostri sententiam, animum ejus, qui po-*

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

§. III. Victima paschalis sic, ut hostiæ reliquæ, nusquam, nisi in atrio templi cædebatur. Et tunc ipsum, cum singulis singulas aras excitari licebat, tamen interdictum erat, victima paschalis in ara privata ne mactaretur: quisquis igitur agnum paschalem in ara privata mactasset, * verberibus coer-
 Deut. 16. 5. ceretur; quia enim in Lege scriptum videmus, *Non poteris mactare pascha in unoquoque tuorum oppidorum*: hæc enim doctrina tradita nobis est, hoc loco cautum esse, ne quis agnum paschalem immolaret in ara privata etiam tum, cum aræ privatæ concederentur.

§. IV. Victima paschalis post meridiem cædenda fuit; quæ si cæderetur ante meridiem, temeraretur. Etenim post factum iuge sacrificium vespertinum, post vespertinam suffitionem, & post accensas & concinnatas candelabri lucernas demum incipiebat agnorum paschalium jugulatio, & continenter fiebat per totum reliqui diei spatium. Attamen si post meridiem agnus paschalis cæderetur ante factum sacrificium iuge vespertinum, bene fuisset: tum verò sacerdotum aliquis exceptum è victima paschali sanguinem motabat interea, dum aspersus altari fuerat iugis sacrificii sanguis: post ex agni paschalis sanguine fiebat demum aspersio: quanquam altare si prius respergeretur

nā tenebatur istā, in nihilum occidere: addam hic & istuc scitu dignum. Scriptorem hunc nostrum ob hanc ejus sententiam sacris interdixerunt omnes Galliarum synagogæ, quippe qui adversaretur & repugnaret auctoritati Talmudis, in quo omnino impios omnes igni Gehennæ coerceri menses duodecim traditur. At verò R. Nachmonides scriptoris nostri popularis bene longam deinde scripsit epistolam ad universos synagogarum ante dictarum præfectos, in qua epistola sanè quàm eleganti postea, quàm multa de seipso admodum summissè ac subjectè dixit, & pietatis atque doctrinæ laudes uberrimas Rabbini Gallicis tribuit, hunc nostrum ab hæresi vehementissimè vindicat, & hanc ejus sententiam sic interpretatur, ut velit eum sentire, cujus poena erat exitium, eum duodecim menses totos igni Gehennæ excarnificatum demum in nihilum interire. Hæc epistola R. Nachmonide extat in libro Miscellaneorum, quem librum in quarto ex-

cludendum curavit R. Josephus del Medico: ibidem etiam invenias libellos duos, quorum unus *נבילות חכמה* inscribitur Decidua Sapientiæ, & alter *חכמה נעלומה*, Abscondita Sapientiæ. Hæc habet. Ceterum cum id quod ab Hebræis *כרת* appellatur ex literis sacris constet, atque adeo inter omnes conveniat poenam fuisse non humanam, sed divinam; nulla mihi vox latina ad hanc reddendam aptior quàm exitium visa est, siquidem apud M. Tullium, lib. 2. de Legibus, sub finem primæ legis scriptum videmus, Perjurii poena divina exitium: humana dedecus.

§. III. Verberibus coerceretur. Qui verberibus erat damnatus, hic, sicut à Talmudistis traditur & trac. *מכין* fol. 22. pag. 1. & 2. & trac. *יבמות* fol. 15. pag. 1. & trac. *וברות* fol. 38. pag. 2. ad palum alligatus denudabatur, atque à lictore cædebatur loro sic, ut prima plaga scapulis, & reliquæ deinceps alia post aliam infligerentur donec ad lumbos perventum esset.

spergeretur agni paschalis sanguine, quàm jugis sacrificii, bene esset.

§. V. Si quis victimam paschalem suo tempore caderet, & idem ad se fermentati quid ad olivæ magnitudinem asservaret, verberibus multaretur. Est enim in Lege, *Victimam meam* Exod. 23. 18. *super fermentato ne cædito*, cui quidem præcepto hæc est subiecta vis, ne cædatur victima paschalis dum fermentati asservatur aliquid. Jam victimam jugulantis, & altari sanguinem ejus inspergentis, atque exta adolentis una & eadem erat ratio. Si veniret igitur usus, ut aliquis aut istorum, aut eorum, qui simul eadem victimâ paschali vescerentur, inter immolationem haberet apud se fermentati tantundem, quanta est oliva, verberibus coaceretur: victima verò paschalis satis idonea foret.

§. VI. Victimæ paschalis sanguinem oportebat contra basim altaris effundi: post sanguinem effusum, victimæ pellis detrahebatur, patefiebat alvus, eximebantur exta, & adolebantur: ac sua cujusque victimæ paschalis exta separatim adolebantur: tum deinde is, cujus erat victima paschalis, eam cum pelle simul auferebat, & in ædes suas Hierosolymitanas deportabat, assabat, & sub vesperum comedebat.

§. VII. Si quis hæc exta adolere neglexisset sic, ut noctem perpetem remota ab altari jacerent, atque adeo temerarentur; iste quidem contra vetitum commisisset: scriptum est enim, *Neu solemniter immolatae mihi victimæ adeps pernottato ad us* Exod. 23. 18. *que mane posterum.* Qui licet contra præceptum vetans fecerit, tamen non verberaretur; quippe cum * nihil effectum dedisset.

§. VIII. Adolebantur adipēs agnorum paschalium nocte tota usque ad orientem auroram: ita res erat, si decimus & quartus dies Nisan incidisset in sabbatum: etenim sabbatini adipēs incen-

§. VII. *Nihil effectum dedisset.* Erant multæ requisitæ conditiones, ut verberibus addiceretur aliquis. Primum omnium oportebat, ut ritè officii monitus; tamen inspectantibus testibus consultò commisisset contra vetitum: tum ut commissum nec capitalis poena, nec æris solutio sequeretur: deinde, ut flagitio committendo aliquid effectum redderetur, non linguæ nuncupatione tantum peccaretur velut obtestando, detestandoque: quan-

quam id, quod tertio loco ponitur, exceptiones habet aliquas, de quibus alio loco: inde requisitum erat ut, si quod vetitum in jussum solveretur, contra utrumque fieret: ut ne vetitum esset ejusmodi, quod è jussu duceretur: ut ne vetitum universè, sed propriè à Lege ediceretur: ut vetitum simplex esset. Hæc noster commentariis suis in Misnam, trac. מנחות ad c. 3. §. 1. edisserit, ac multis & variis apposis exemplis illustrat.

Traſtatus primus de Sacrificio Paſchali.

cendebantur, etiam die ſolemni: ſin autem dies ille quartus decimus Niſan inciderit in diem aliquem profeſtum, adipēs hujus profeſti diei die ſolemni neutiquam adolerentur.

§. IX. Omnino agni paſchales per tres deinceps catervas maſtabantur ea re; quia in Lege ſit, *Et cædet eum (agnum* Exod. 12. 6. *ſeu hædum)* *uniſerſa Eccleſia, cætuſ Iſrael:* hîc videlicet habes diviſionem tripertitam, Eccleſiam, cætuſ, Iſrael. Non erant homines in ulla caterva pauciores, quàm triginta.

§. X. Ergo ſi homines omninò quinquaginta adeffent, in atrium primò introirent triginta, qui cæderent victimam paſchalem: deinde decem ex illis exirent, & intrarent alii decem: tum rurfus excederent decem, & reliqui decem ingrederentur.

§. XI. Si verò numeruſ hominũ eſſet infra quinquaginta, victimas paſchales cùm in integro reſ erat, non maſtabant quidem: verũ ſi maſtaſſent omneſ unà, bene eſſet. Erat autem iſta maſtandi ratio. Caterva prima veniebat in atrium, quod ubi plenum erat, ejus foreſ occludebantur: continuò ſuaſ illi victimas paſchales cædere: qui dum victimas cædebant, atque illarũ partem idoneam Deo offerebant, Levitæ recitabant carmen illud, quod * hymnuſ inſcribitur. Qui, ſi finituſ eſſet hymnuſ, ſacrificiis necdum perpetratiſ, repeteretur: ſin iterum fuiſſet priuſ abſolutuſ, quàm ſacra perfectæ fuerint, recitaretur tertio: verũ enimverò nunquam uſuſ venit, ut ter recitaretur.

§. XII. Ad unamquamque recitationem buccina clangoreſ edebantur terni, rectuſ, fragoſuſ, rectuſ: nulla videlicet adhibebantur iſti ſacrificio libamina: ut igitur in reliquiſ ſacriſ inter libanduſ, ſic inter jugulationem in iſto clangebatur.

§. XIII. Hîc ſacerdoſeſ erant deſcripti ac diſpoſiti in ordineſ bene multoſ, qui manibuſ pateras tenebant, quarũ partim ex argẽto, partim eſſent ex auro. Non hæ promiſcuè diſtribuebantur;

§. XI. *Hymnuſ inſcribitur.* Hîc eſt hymnuſ; quem & nunc ipſuſ Judæi ad calendæ omneſ, omneſ ſeriat, dieſ feſtoſ & ſolemneſ cantitant: iſ componitur è Pſalmiſ 113, 114, 115, 116, 117, & 118, quibuſ additur hæc clauſula. Te Domine Deus noſter omninò laudent omnia opera tua; ſed juſti atque homineſ ſancti tuæ voluntati obſequenteſ, populũſque tuuſ

Iſrael uniſerſuſ cantent, prædicent, effe- rant, magnificent, & ornent uſquequaque nomen tuuſ adeo glorioſuſ. Etenim te laudare convenit, & decantare nomen tuuſ expedir, qui ante ſecula omnia fuiſti Deus, idẽmque perpetuũ eris. Gloria tibi Domine rerũ, & rex omni laude cumulatuſ.

tur; sed ita, ut ordinum alius argento, alius auro totus splenderet, id adeo, ut major inde species & dignitas existeret. Non desinebant autem in latitudinem pateræ, ne forte deponerentur, & concreveret in illis exceptus hostiarum sanguis.

§. XIV. Cædebat suam quisque victimam, cujus sanguinem paterâ sacerdos excipiebat: dabat ei, qui sibi proximus erat: hic sequenti, eam ob causam, ut rei divinæ operarentur quàm plurimi, donec sanguis veniret in manus ejus sacerdotis, qui stabat altari propior: is simul & semel sanguinem illum effundebat contra basim altaris: accipiebat pateram sanguine plenam, reddebátque vacuam: deinde victimæ suspendebantur, suspensis corium detrahebatur totum: tum aperiabantur, proluvia & excrementa depellebantur ex intestinis, extrahebantur extra, quæ in lance deposita sale conspergebantur, adolebanturque super altari per sacerdotem. Quod attinet ad rationem suspendarum harum victimarum, uti pellibus spoliarentur, hærebant atrii muris ac columnis infixi clavi ferrei: de his istæ victimæ suspendebantur, suspensis pellis detrahebatur: quibus autem ejusmodi locus ad suspendendam victimam non suppetebat, aderant baculi minuti, lævésque, qui ponebantur in unius & alterius hominis humeris, tum de his suspensæ victimæ corio exuebantur.

§. XV. Peractis sacrificiis referabantur atrii fores, exibat caterva prima, & introibat altera: excedebat & altera, & intrabat tertia. Prima, secunda, tertia rationem agendi tenebant eandem: cum verò tertia caterva post absolutam rem divinam exierat, atrium abluebatur.

§. XVI. Quæ si decima quarta dies mensis Nisan incideret in sabbatum, sabbato omnia itidem, ut die profesto fierent: ablueretur igitur & atrium. Nam quæcunque *sapientes edic-

to

§. XVI. *Sapientes edicto sanxerunt ne sabbato fierent.* Nomine שַׁבָּתוֹ appellatur id quod sabbato ne fieret cautam erat non divina Lege, sed edicto sapientum: adeo, ut quod ne sabbato fieret divina Lege interdictum est, huic eidem ipsi nomini שַׁבָּתוֹ ex adverso opponatur apud Talmudem trac. עֲרֻךְ de sacris paschalibus fol. 65. & 66. pag. 2. Fugit hoc virum aliqui magnum, & in his literis

sanè quam versatum, qui hoc verbo שַׁבָּתוֹ intelligi voluit ea, quæ ne sabbato fierent Lege sancitum erat: tum idem huc adduxit etiam illud Domini Jesu Christi, sabbatis in sanctuario sacerdotes sabbatum profanant, & tamen infantes sunt: id verò ad sententiam huic voci subjectam minime quadrat: nollem magnum virum errore lapsum.

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

to sanxerunt, ne sabbato fierent, his in templo nullus erat locus, ut eorum aliqua ad rem divinam faciendam non essent ita necessaria: nimirum quidquid ne sabbato fieret, auctoritate sapientum erat interdictum, in templo usquequaque permissum erat.

§. XVII. Jam sabbato victimam suam paschalem domum referebat nemo: sed enim caterva prima ex atrio egressa cum victimis suis paschalibus in monte ædis residebat; & altera cum deportaret ex atrio suas victimas paschales, resistebat in spatio illo * antemurali: tertia verò caterva perstabat in loco suo, in atrio videlicet ipso: quibus illæ locis commorabantur ad exactum sabbatum, tum suam quisque domum cum agno paschali suo redibat.

§. XVIII. Ergo ut victima paschalis caderetur, & altari sanguis ejus inspergeretur, & ex intestinis cibi reliquiæ depellerentur, & adolerentur exta, sabbatum elevabatur: etenim ante sabbatum ista fieri non poterant, siquidem sacrificio paschali præfinitum est tempus, & in idem hoc Lex edicit, *Num. 9. 2. Stato tempore suo*: rursus eam ob rem, ut hominis portaretur humeris in atrium, ut adduceretur ex aliquo loco extra * legitimum terminum posito, ut eidem * verruca scalpello refecaretur, nihil utique sabbato derogabatur; quippe quæ poterant ante sabbatum fieri: si quis autem potis erat eidem verrucam manu demere, id sabbato facere licebat: immo verò & efficatam verrucam scalpello præcidere: namque rebus auctoritate sapientum interdictis, omnino locus in templo erat nullus: porro autem non erat jus sabbatum eò negligi, ut victima paschalis affaretur, aut ejus intestina rite lavarentur, quandoquidem

§. XVII. *Antemurali.* Idem hoc & intermurale dicebatur. erat enim mons templi rotus muro cancellisque circumdatus, & post cancellos insuper etiam muro interiori: ita spatium inter hos duos muros interjectum aut ratione utriusque muri dicebatur intermurale, aut ratione muri posterioris antemurale. Vide principium capituli quinti tractatus primi libri superioris de cultu divino.

§. XVIII. *Legitimum terminum.* Hic legitimus sabbati terminus commemoratur primo Actuum capite, v. 12. ac vulgato

interpreti iter sabbati dicitur. Atqui hoc spatium apud Mishnam, Talmud Hierosolymitanum, scriptorem hunc nostrum, R. Isaacum Alphassensem, R. Mosem Nachmonidem, & hujus auditorem R. Simsonem, Abrahæ filium, aliosque bene multos definitur duobus cubitorum millibus.

Verruca scalpello refecaretur. Erat enim, quemadmodum superiori libro de cultu divino demonstratum est trac. 3. & 4. unum è vitis illis, quæ obstabant, quominus animantes sacrificarentur.

doquidem ista post exactum sabbatum poterant commodè fieri. incipit tractatus de Pascha

§. XIX. Omnino cultum illum ad jugulandam victimam aptum in atrium sabbato non * inferebat ipse, cui prius inferre excidisset animo: verum eundem vel inter agni paschalis cornua, vel in ejusdem vellus inferebat, operiebátque, donec in atrium invexisset, & ibidem consecrabat. At enim iste quidem sabbato jumentum oneratum ageret? verò: sed * præter consuetudinem, quod exequendi præcepti causâ facere licet. Ita res ageretur, si tamen suam ille victimam necdum consecrasset dicendo, hæc victima paschalis esto: sin autem jam sacrasset, eam onerare cultro illo prohiberetur; quia enim bestias altari consecratas ad laborem adhibere nefas. Jam victima paschalis * ut sabbato consecraretur, concessum erat, quod huic sacrificio

§. XIX. *Inferbat ipse.* Habemus enim apud Jeremiam, cap. 17. v. 21, & 22. *Cave, si vos amatis ipsi, ne die sabbati tollatis onus ullum, neu inferatis in urbem Hierosolyma, neu ex adibus vestris offeratis, aut quidquam operis faciatis, & quæ sequuntur: sed hic & reliquo deinceps capite hoc vult, hoc spectat Dei sanctissimus interpres, à rebus exportandis & importandis, cæterisque moliminibus operosis, quæ ad vitæ necessitates, commodæque referuntur, Israelitas avocatos sabbato sese applicare ad Deum rerum omnium effectorem ac datorem religiosè colendum. Hinc servator hominum apud Joannem, cap. 5. ei, quem sabbato curarat divinitus, pro imperio edicit, ut grabato oneret humeros & ambulet: nempe mirifica ista grabati translatio ad præsentem Dei præpotentis opem manifestandam, excitandamque religionem & pietatem hominum erga Deum valuit, adeo: ut nihil supra. Ecce autem Judæi recordes divinatorum oraculorum verba aucupantur, nihil morantur sententiam: denunciant homini divina ope sanato nihil oneris sabbato sustinere licere: resciscunt fieri imperatum ejus, à quo homini duodequadragesima annos laboranti subito restituta fuit sanitas: tantum absunt ut advertant animum ad eventum tantum & tam mirandum, atque ex eo tandem Christum de caelo sibi de-*

missum intelligant, ut etiam divinæ majestatis vindicem, & restauratorem salutis humanæ, velut ex legem, ad necem investigent.

Præter consuetudinem. Est in textu, **סחטו כלאחר יד הוה**, & hæc eadem verba apud tractatum Talmudicum, qui **פסחים** inscribitur fol. 66, pag. 2. R. Salomo Jarchi sic interpretatur, neque enim fert consuetudo, ut agno imponatur onus. Etenim hæc eadem verba passim in eam sententiam proferuntur.

Ut sabbato consecraretur, concessum erat. Atque hæc origo sabbati magni, de quo hæc in ejus libri, qui **ארכע טורים** inscribitur, Quatuor ordines, parte prima, cui titulus est **ארח חיים** Via vitæ trac. de sacris paschalibus §. 2. scripta legimus. Quod sabbatum Pascha proximè præcedit, hoc sabbatum magnum nominatur: id adeo, quia magnum eo miraculum factum est. Fuit apud Egyptum, ab usque decima die mensis Nisan sumta sua cuique victima paschalis, id quod scriptum videmus Exod. 12. 3. *Decima die mensis hujus pro sua quisque patrumfamilias domo sumant agnem:* narratur autem eo libro, qui **סדר טורים** inscribitur, Ordo mundi, in quintam hebdomadæ diem incidisse Pascha quo Israelitæ ex Egypto exierunt; ita mensis ejus decima dies inciderat in sabbatum. Hoc igitur sabbato suam quis-

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

sacrificio dies status esset: similiter nihil erat, cur suum quicquam solemne sacrum ipso die festo consecrare religioni haberet.

§. XX. Si quis victimam paschalem à se cæsam comperisset vitio, morbóque lethali laborasse, aliam cæderet sive die profesto, sive sabbato: immo verò cæderet centum deinceps, donec aut unam aliquam altari reperiret idoneam, aut advesperasceret; ac tum quidem, utpote coactus agni sui paschalis immolationem in Pascha secundum differret.

CAPUT SECUNDUM.

Victimæ paschali ante jugulationem suam cuique hominum numerum assignandum, qui numerus vulgo sodalitiū diceretur. Certus è generibus hominum non constitui sodalitiū. Quis tandem in numero hominum assignando modus?

Exod. 12. 4. §. I. **V**ictima paschalis suo quæque numero hominum duntaxat jugulabatur. Nam ex isto Legis edicto, *Pro sua quemque ratione comedendi, subducto numero, ad istam pecudem admittetis*, satis intelligitur, viventi pecudi certum quendam hominum * numerum assignandum: hic, scilicet, assignatus

que pecudem in sacrum paschale comparatam ad lecti pedes deligarant. Egyptii sciscitari, quò vobis istuc? Ad sacrificandum nomine Paschæ: id nos voluit Deus: isti fremere dentibus, audientes jugulatum iri quod in numero Deorum venerabantur, nihil audere tamen ne mutire quidem. Hoc ab eventu mirifico sabbatum magnum appellatur. Hæcenus in libro supra commemorato. Idem hoc eo libro, qui ברי כלי inscribitur, In hoc insunt omnia, edisseritur, & quidem titulo separato רצון שבת הגדול. De ratione sabbati magni. Hic verò historie adjuncta nonnihil differunt. Idem refertur etiam in additionibus illis Talmudicis

quæ מועדון dicuntur trac. de sabbato, fol. 87. pag. 2. & ibi similiter adjuncta historie paulum discrepant.

§. I. Numerum assignandum. De victima paschali, quoniam sancrum erat, ne quid in diem posterum relinqueretur, porro necesse fuit, ut ei, priusquam immolaretur, certus constitueretur epulonum numerus: alioqui hi illi familiares necessarii ad cenam paschalem negligenter expedarentur, sæpe non venirent, & fere fieret, ut paschale sacrum, negligentia temeratum igni cremaretur; Ita ratiocinatur scriptor noster libro cui titulus Dôctor Perplexorum, par. 3. cap. 46.

Sodali-

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

11

signatus victimæ paschali numerus hominum est ille, qui pas-
sim *sodalitium appellatur.

§. II. Unus aliquis homo si victimam paschalem sibi soli ju-
gulaſſet, bene haberet, modo ut edendæ victimæ toti par
eſſet: attamen ſi res eſſet in integro, cum eo, * ne ſibi ſoli
victimam jugulaſſet, ageretur; quia enim de ſacrificio paſcha-
li ſcriptum legimus in numero multitudinis, *Faciunt illud.*

Exod. 12. 47.

§. III. Victima paſchalis his ſolum cædebatur, qui eſſent ei-
dem edendæ habiles: Cùm igitur aliquis ex illo ſodalitio * im-
pubes eſſet, aut ſenio conſectus, aut morbo conſictatus, ſi
poſſet ad olivæ magnitudinem de victima comeſſe, hæc ejus
nomine cæderetur: ſin minus, non cæderetur ejus nomine.
Nam Legis illud, *Pro ſua quemque ratione comedendi*, declarat
neceſſe eſſe, ut ſinguli ſint habiles edendæ victimæ paſchali.
Fuerit igitur ſodalitium centum hominum, quorum nullus poſ-
ſet de victima paſchali comedere tantum, quanta eſt olivæ
magnitudo, omnino victima paſchalis ei cæderetur nulla.

Ibid. v. 4.

§. IV. Non conſtituebatur ſodalitium è mulieribus & ſervis,
nec è ſervis & pueris impuberibus, ne quid incontinentè in-
ter ſe facerent: conſtituebatur autem ſodalitium è mulieribus
ſolis etiam pro ſacrificio paſchali ſecundario: item & ſolis è
ſervis: & ſi quo ſodalitio permixti fuerint aliquot impuberes
pueri, omnino victima paſchalis & eorum nomine maſtabatur:
verùm enim nullum conſtituebatur ſodalitium è pueris impu-
beribus ſolis, quippe qui ratione fere non utuntur. Nullum
porro conſtituebatur ſodalitium ex ſolis hominibus ægroſis,
nullum

Sodalitium appellatur. Et illud etiam,
quod Exod. 12. v. 46. præſcriptum vide-
mus *בית אחד אחד* Una in domo co-
medetur, illud ab interprete Chaldaeo ver-
ſum eſt *בביתו* In una ſodaliti-
tate.

§. II. Ne ſibi ſoli victimam jugulaſſet,
ageretur. Joſephus quidem, lib. 7. de bel-
lo Judaico, cùm id agit, ut expoſitum cap-
tivorum & peremtorum in obſidione Hie-
roſolymæ Judæorum numerum immanem
reddat probabilem, recensum Judæorum
ſub Ceſſio per victimas paſchales à pontifi-
cibus actum deſcribens, ita dicit; Illi (pon-

tifices) autem, cum dies feſtus adeſſet, qui
Paſcha vocatur, quando à nocte quidem
hora uſque ad undecimam hoſtias cædunt;
per ſingulas verò (hoſtias) contubernia
non pauciorum decem virorum ſunt: ſo-
lum enim epulari non licet, multi etiam
vicini conveniunt.

§. III. Impubes eſſet. Liberi ab ortu ad
pubertatem uſque *בנים* Hebræis di-
cuntur: quod verbum cùm aliis *parvos*
ſonet, hoc loco rectè, ni fallor, latine red-
datur *pueri*, ut qua voce ad conſuetudi-
nem latinam intelligantur minores annis.

C 2

§. IV. Cum

nullum è senibus solis; nullum è lugentibus solis. Nam homines isti si possunt cibum capere, tamen non possunt capere multum: metuendum igitur erat, ne quid ex sacrificio paschali reliquum facerent; idque temeraretur: quanquam si virtuosè mactata fuisset ejusmodi sodalitis victima paschalis, bona foret tamen. Præterea autem nullum constituebatur sodalitium è profelytis solis. Nam isti ne propter Legis inscitiam sacrum hoc * cum sollicitudine superstitiosa facientes temerarent, periculum erat: attamen hujusmodi sodalitis si mactata victima paschalis esset, legitima fuisset.

§. V. Si qui victimam paschalem jugulasset vel hominibus antè sacrificio non assignatis, vel iis, quorum omninò nullus posset edere id, quod æquaret magnitudine olivam; item si vel incircuncisis, vel inquinatis jugulassent eam, vitiascent: rursus si quis eam jugulasset hominibus, quorum partim possent ad olivæ magnitudinem comesse, partim non possent; partim antea fuissent assignati, partim non fuissent; partim essent circumcisi, partim incircuncisi; partim denique puri, castique, partim contaminati, bene haberet: nempe ritè comederent eam, qui forent idonei; reliqui verò perinde quasi in mentem jugulantis non venissent, excluderentur.

§. VI. Victima paschalis cum fuerit circumcisorum hominum nomine cæsa, si porro sanguis ejus altari inspergeretur nomine circumcisorum simul & incircuncisorum hominum, temeraretur. Cautionem enim majorem habebat aspersio, in qua sacrificii ratio potissimum vertebatur. Quæ si victima caderetur eadem pro sacrificio paschali circumcisorum & incircuncisorum piaculo, temeraretur, ea re; quia in aspergendo ejus sanguine de præputiatis hominibus cogitaretur. Si caderetur eorum nomine, quibus erat edenda victima, tum altari sanguis inspergeretur non edentium nomine, sacrificium foret idoneum quidem: sed neutri præscripto religionis munere defuncti fuissent; quippe quòd in aspersione sanguinis nihil cogitaretur de iis, à quibus erat comedenda victima.

§. VII. Ni-

§. IV. Cum sollicitudine superstitiosa. Decretum hoc cum subiecta ratione videre licet apud tractatum Talmudicum סנהדרין de sacris paschalibus, fol. 91. pag. 2. Ibi

hæc ידקדקו נדון subiectæ rationis verba utique suspensa ac dubia R. Salomo Jarchi dilucidè explicat ita, ut nos ea transtulimus.

§. VII. Nihil intererat, utrum valeret quis dum victima paschalis caderetur; & idem agrotaret dum altari sanguis illius inspergeretur; an è contrario malè haberet ad jugulationem, & eidem ad asperisionem rectè esset: non fiebat victimæ paschalis jugulatio, asperisioque, nisi nomine ejus, qui ab ipsa jugulatione ad inspersum altari sanguinem victimæ, bellè haberet.

§. VIII. Pro suis cuique liberis adhuc impuberibus, item & pro famulis Chanaanæis, vellent, nollent, victimam mactare licebat: non erat autem in manu cuiquam, ut victimam istam mactaret pro liberis puberibus, pro famulis Hebræis, atque pro uxore, nisi prius annuissent: qui si, dum hac de re cum ipsis ageretur, siluissent quidem; verum enim non renuissent, rem approbasse viderentur.

§. IX. Si quis pro liberis suis impuberibus, pro famulis Chanaanæis victimam paschalem mactasset, tum & aliam sibi ipsi mactassent, solemne hoc officium implerent eâ victimâ, quæ fuit à domino mactata.

§. X. Rursus, si quis pro uxore sua, pro suis liberis puberibus, pro familia sua Hebræa agnum paschalem mactasset, tum deinde mactassent alium sibi ipsi, hoc utique modo quàm maximè renuissent: nec verò, nisi illâ victimâ, quam pro se ipsi mactassent, officium illud solemne exsequerentur.

§. XI. Mulieri domum viro deductæ si victimam paschalem parens mactasset unam, & alteram vir, suam illa portionem de victima viri comederet. Eadem si hac primâ post nuptias solemnitate ad patrem vehementer properaret, sic; ut fere pleræque omnes novæ nuptæ solent, atque ejus nomine mactasset pater agnum paschalem unum, & alterum maritus, portionem suam id temporis de patris agno paschali comederet; posthac autem unde vellet, modò ut ad victimæ jugulationem ipsam sibi locum eum, quem sibi visum fuerit, eligeret. Item si plures essent eidem puero orbo tutores, atque suam quisque mactasset illi victimam paschalem, portionem suam ex qua vellet victima comederet: ita se res haberet, si puer orbus impubes esset: sin autem puber existeret, perinde esset, ut si quis duobus agnis paschalibus fuerit assignatus: atqui duobus agnis paschalibus si fuisset assignatus aliquis, is ex hoc, qui macta-

maſtaretur primus, agno paſchali portionem ſuam caperet.

§. XII. Cum ſervus aliquis communis eſſet duorum hominum inter ſe rei faciendæ ſocietate conjunctorum, hic, ſi domini magnopere curarent invicem, nihil ut eorum uni quidquam ademtum adderetur alteri, neutrius agno paſchali veſceretur: ſin eos hoc nihil moveret, ſervus ex cujus libuerit agno paſchali portionem ſuam comederet.

§. XIII. Jam ſi quis erat ex parte liber, & ex parte ſervus, is non veſcebatur agno paſchali domini: neque porro veſcebatur agno paſchali proprio ſuo, donec liber ex toto fieret.

§. XIV. Sed in hominum numero unicuique victimæ paſchali tribuendo quis tandem modus ſervandus erat? Ut ſingulis assignatis è victima ſuppeteret id, quod adæquaret oleæ magnitudinem. Atque ejusdem victimæ paſchalis, uſquedum cæderetur, conſortionem inire, atque diſſolvere licebat: cum primum cæſa fuerat, ejus è conſortio deinceps eximere ſeſe poterat nemo; quippe quod victima hominis ſuo loco, numeroque assignati nomine cæſa fuerit. Quod ſi victimæ paſchali juſtus hominum numerus daretur unus, & item alter; primus hominum numerus, ſiquidem ſingulis eorum pro oleæ magnitudine ſuppeteat è victima, victimam comedeat, nec quidquam cauſæ erat, cur iſti ſacrum paſchale ſecundarium facerent: & qui numerus hominum erat additus ſecundò, quoniam è victima ſingulis eorum ad oleæ magnitudinem obvenire non poterat, prorſus ex ea comedeat nihil, atque Paſcha ſecundum ageret, oportebat.

§. XV. Si quis in ſuam ipſius è victima paſchali portionem admiſiſſet & alios, ignaro, inſciòque toto ſodalitio, ſodalitium ex aſſa victima propriam illi partem ad tempus edendi daret, licebat: tum idem reliquo ſuo ſibi veſceretur: ille cum hominibus poſtmodum aggregatis portionem ſuam conſumeret. Similiter erat ſodalitio in manu, ut edaci homini, quem caſu in gregem ſuum recepiſſent, partem ſuam ſeorſim vorandam tribuerent, atque reliquum abſque illo communiter inter ſe minutatim modeſtèque comederent: at homini ſobrio ſuam è victima paſchali portionem ſeparatim dari juſ non erat.

CAPUT TERTIUM.

De hominibus delegatis immolationi victimarum paschali.

§. I. **S**I famulo suo quis ita dixisset, i. macta mihi victimam paschalem, hic hœdum hero mactasset, cum agnum immolare quotannis assoleret; contrave cum herus hœdum immolare consuevisset, hic ei mactasset agnum, nihilo secius eo * vesceretur herus: neque enim famulo explicatè edixerat, ut certo pecudum è genere victimam hanc sibi mactaret. Qui si famulus hœdum simul & agnum immolasset, herus neutrum ederet; sed * igni consumerentur ambo: neque enim homo unus & idem duabus assignari victimis paschalibus poterat. Rursus si rex, si regina suo ministro mandasset, ut sibi victimam paschalem immolaret, atque ab isto hœdus & agnus immolaretur, victimâ vesceretur ea, quæ prior ad immolandum fuisset; id adeo, ut majestas illa ne commoveretur.

§. II. Si quis procuratori suo mandasset, ut immolaret sibi victimam paschalem, huicque nominatim dixisset hœdum, aut agnum, tum hoc excidisset è memoria procuratori; hic ut hœdum mactaret & agnum necesse erat, & idem hoc effaretur; si dixit hœdum mihi, qui rem mandavit, ejus erit hœdus, agnus autem meus: sin agnum ille mihi dixit, agnus erit illius, meus autem hœdus. Si quod dictum erat excidisset ei, qui rem mandaverat, immolatae victimæ igni consumerentur ambæ. Quod si procurator mandati memoriam amisisset ante, quàm victimæ

§. I. *Vesceretur herus.* Est in illo tractatu Talmudico, qui **פרקי** inscribitur, Uxorum dicatio, in secundi capitis initio, **אדם שרשן** Allegatus personam sustinet allegantis, adeo, ut quod ipse mandatum accepit & alii dare queat: atqui hæc facit illud Christi Domini ad Apostolos apud *Matt. 10. 40.* *Qui vos accipit, me accipit; & qui me accipit, accipit eum, qui me misit.* Hoc Talmudistarum placitum, quoniam fundamentum est eorum, quæ hoc capite toto differuntur, hic annotatum volui.

Igni consumerentur ambo. Omnino sacra temerata tribus locis comburebantur, id quod & apud tractatum talmudicum eum, qui **פסחים**. Disputatio de sacrificiis inscribitur, cap. 12. fol. 104. pag. 2, & apud scriptorem nostrum, cap. 7. tractatus quinti libri Superioris de cultu, divinos, ar. 3. enarratur. Erat unus eorum in atrio ipso: alter in monte ædis, cui nomen erat castro: tertius extra Hierosolimam erat, qui Cineris receptaculum dicebatur.

sanguis inspersus altari fuerat, ambo Pascha secundum agerent, oportebat: sin post asperisionem sanguinis demum procuratorem mandata res fugisset, nihil erat, quod Pascha secundum agerent. Idem jus erat si servo suo iussisset aliquis, ut sibi victimam paschalem mactaret, genusque pecoris denotasset, & servus pecudem ab hero denotatam oblivisceretur: at huic necesse erat, ut pastor heri daret hœdum & agnum, atque ita diceret, tu mactato hos ambos, ut eorum alter ex domini jussu mactetur; alter tuus sit sic, ut in eo nihil juris habeat herus: quod pastor cum fecisset, tum deinde victimis poterat illas, de quibus ante dictum est, cautiones adhibere servus.

§. III. Si sodalitiū uni alicui dixisset, i, macta nobis victimam paschalem; ille contra, vos mactate mihi, tum hi mactassent unam, & alteram ille; omnes vescerentur eā victimā, quæ esset immolata prior, posterior igni cremaretur.

§. IV. Sodalitiū si victimam paschalem sibi delectam amississent, atque alicui mandassent, ut eam perquireret, simul & investigatam in commune mactaret, hic amissam reperisset, mactasset, atque interea comparassent aliam & ipsi, mactassentque; ratio tenebatur ista: si ab illo investigatore sua victima immolata prior esset, hac & ipse, & cæteri unā vescerentur, altera cremaretur: sin autem victima cæterorum esset immolata prior, hi suā victimā seorsim vescerentur, & investigator ille suā: sin utra victimarum fuisset immolata prior incertum esset, aut ambæ si fuissent immolatæ pariter, investigator ille victimā suā vesceretur exclusis cæteris, & cæterorum victima igni aboleretur: Sedenim iudem ut Pascha secundum agerent, nihil opus erat.

§. V. Si is, cui mandatum erat, ut victimam paschalem amissam quæreret, ac repertam, in commune mactaret, sodalitiū dixisset, at si nimium moror, vos immolate victimam, & ejus me participate, posthac idem hic amissam victimam recuperasset, mactasset; illi verò comparassent aliam, immolassentque, res ita peragebatur: si victima illorum fuerat immolata prior, & ipsi suā victimā vescerentur, & unā cum ipsis etiam hic, qui victimam amissam investigarit; ac victima posteriùs immolata cremabatur: sin investigator iste suam victimam prior immolasset, hic suā, & illi suā vescerentur: si non
fatis

fatis constaret, utra prior immolata fuerit: item si simul immolatae fuerint ambæ, sua victima vescerentur illi, quibus investigator hic non adjungeretur; hujus autem victima confumeretur igni: verum enim hic ut Pascha secundum ageret, non necessum erat.

§. VI. Sodalitium si victimam paschalem amisisset suam, & suam amisisset etiam unus aliquis, atque hic illis dixisset, vos meam investigate victimam, & repertam mactate nobis communem; illi contra, tu nostram quære victimam, atque investigatam immola nobis inter nos conjunctis ac consociatis, postea victimam hic investigasset, invenisset, immolasset, & illi quoque victimam reperissent, immolassent, omnes unà vescerentur eâ victimâ, quæ prior immolata fuerat, altera cremaretur. Quod si ambigeretur, utra victimarum immolata prior esset, item si simul immolatae fuissent ambæ, ambæ cremarentur: neque tamen isti Pascha secundum celebrare cogeantur homines. Si hic & illi pariter issent quæsitum victimam amisissam, nec quidquam sibi dixissent invicem, cum apud animum statuerint immolandâ victimâ si qua reperta fuerit, se sibi mutuò inservituros esse, cum indicarint atque innuerint, cum verba fecerint, ex quibus sic satis intelligeretur inventam victimam utrisque communiter ab utrisque mactatum iri, nisi animi sententiam apertè declararint, atque inter se communicarint, nihil sibi mutuò præstabant.

§. VII. Si victimæ paschales duæ duorum sodalitiarum fuissent inter se confusæ, oportebat, ut prius quàm immolarentur, earum unum caperet sodalitiarum unum, & ab altero caperetur altera, deinde sodalis unus ex horum duorum sodalitiarum uno quoque commearat ad alterum, tum utrumque sodalitiarum huic, qui ad se transisset, ita diceret; Si victima paschalis ista nostra fuerit, consortio tua tuæ victimæ deducta nostræ nunc addatur isti: sin tua victima paschalis sit ista, conforationem nostram nostræ victimæ deductam huic tuæ jam nunc addimus. Simili modo fiebat cum idem hoc evenerat sodalitiis quinque, quorum in uno quoque quinque homines inessent, itémque si contigisset sodalitiis decem, quorum in uno quoque decem essent homines, ex horum sodalitiarum uno quoque traducebatur in unum quodque sodalis unus, his con-

ceptis verbis res transfigebatur, atque victimæ cadebantur.

§. VIII. Cum hominum omnino duorum duæ victimæ paschales erant inter se permixtæ, permistarum victimarum unam sumebat istorum unus, & alter alteram: tum uterque sibi suæ victimæ participem de foro adungebat aliquem, ut sodalitia constituerentur duo: post unus è duobus istis ad illos abibat, & redibat unus ex duobus illis ad istos: & utrobique cum eo, qui venerat ex altero sodalities transfigebatur in hæc verba. Si est, ut victima paschalis ista mea sit, consortio tua tuæ victimæ ademta huic meæ victimæ addatur: sin est autem, ut tua sit ista victima, consortio mea victimæ paschali meæ ademta addatur huic tuæ victimæ: ita fiebat, ut omnino perderent nihil.

§. IX. Si coria quinque victimarum paschalium ad totidem homines pertinentium fuerint inter se permixta, tum in eorum uno * verruca reperiretur, prorsus istæ victimæ cremarentur omnes: quæ si coria confunderentur ante sanguinis asperisionem, altera victima paschalis ab hominibus istis immolaretur utique: sin post sanguinis asperisionem demum confusa coria fuissent, homines eximerentur ab alterius victimæ paschalis immolatione. Quid enim? Singuline victimam paschalem immolarent aliam? At sic is, cujus primum illud sacrificium fuerat idoneum, deinde profanum quid in atrium inferret. An uni alteri victimæ paschali simul assignarentur omnes? At tum ea victima mactaretur etiam hominis ejus nomine, qui sacrificium illud non debebat: quod cum fieret, idem fieret, ac si mactaretur hæc eadem victima pro homine non assignato. An verò suam quisque victimam denuò mactaret hac conditione, ut si paschalis non esset, esset certè pacifica? At illius sanguis in altare fundendus, hujus erat inspergendus altari: atqui cum res erat in integro, inspergendus altari sanguis, in altare neutiquam fundendus erat: quapropter homines isti ab immolatione secundæ victimæ paschalis eximebantur.

§. IX. *Verruca reperiretur.* Vide quod superiori capite ad articulum 18. de verruca dictum est.

CAPUT QUARTUM.

Quid fieret sacrificio paschali temerato? Item quid fieret residuo pecuniæ eò sacratæ, ut in paschale sacrum insumeretur?

§. I. **Q**Uoniam tractatu de sacris temeratis hoc jam à nobis expositum est, victimam paschalem nullo prorsus alio, quàm suo ipsius & dominorum nomine cædendam esse: si quis eâ cædendâ de nomine cogitasset alieno, sacrum esse temeratum: nunc illud habemus hac de re dicere. Si quispiam victimam paschalem pro sodalizio jugulasset, & idem hic aliquo post tempore sodalitatem eam certiore faceret se victimam illam paschalem ejus alieno nomine mactasse, fidem ejus orationi tribueret ista sodalitas, siquidem hominem aliqui dignum existimaret, cui crederetur: si verò secus ei videretur, æqui ratio postulare quidem, ut homini nulla fides haberetur: verum si sodalitas ista nimio quodam religionis sensu commota victimam paschalem mactaret aliam, laudabilis unquæ foret.

§. II. Si victimæ paschalis esse contaminatam carnem compereretur ante sanguinis asperisionem, ut extra pura forent, tamen sanguis altari non erat inspergendus. Neque enim alia de causa, nisi ut comederetur, victima paschalis mactabatur: si sanguis inspersus esset, irrita infestaque fuisset asperisio. Quod si post inspersum altari sanguinem denique cognitum esset carnis inquinamentum, asperisio rata grataque fuisset: nimirum aurea summi * pontificis illa lamina piabat sacratæ carnis inquinamentum ignoratum, compertum ac cognitum non piabat. Si partes victimæ paschalis aliquæ contaminatæ fuissent, hæ cremarentur; puræ comederentur. Si fuissent extra polluta, mansisset autem pura caro, inspergeretur altari sanguis, & sub vesperum caro comederetur. Si, post cæsum agnum paschalem, immolatores inquinarentur ipsi, victimæ sanguis altari non

§. II. Pontificis illa lamina, quæ eadem & corona sancta nominatur, Exod. c. 39. v. 30. Eodem nomine appellatur & à Josepho, lib. 8. Antiq. Enumeratis & explica-

tis ornatus sacerdotis multis & variis rebus; Corona verò, inquit, quæ Moyses inscripserat Deum, una fuit, & ad hunc usque diem permanfit.

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

non erat inspergendus : qui si fuisset inspersus, aspersio nefasta, dira haberetur : igitur hos immolatores Pascha secundum agere jus erat. Etenim hominum immolantium ipsorum inquinamentum aurea illa summi pontificis lamina non expiabat, nisi si esset * inquinamentum illud profundi quod dicitur, sicut tractatu de ratione adeundi templi disseruimus.

§. III. Victima paschalis si die decima quarta mensis Nisan vel exportaretur Hierosolymis, vel inquinaretur, extemplo consumenda fuit igni. Si contaminarentur immolantes, si morerentur, si dissolverent initum sacri consortium, cum horum laves, irémque mors accidisset ante sparsum sanguinem victimæ, victima tamen asservaretur interea, dum species ejus immutabatur, tum deinde cremabatur. Hæc igitur erat regula, vitium in corpore cum inesset ipsius hostiæ, actutum cremabatur : cum in ejus sanguine, cum in immolantibus existeret, post immutatam speciem hostia demum inflammaretur : fuerit igitur, qui victimam paschalem jugulasset postea, quam rescierat sodalitium huic victimæ constitutum prorsus esse dissolutum, emortuum, inquinatum, atque adeo in Pascha secundum rejiciendum, ista victima quidem continuo cremanda fuit : nec verò quod immolantes essent inquinati victima cremanda fuit, nisi prorsus inquinati fuissent omnes : cum verò contaminati fuerant eorum aliqui tantum, reliqui puri acquirebant & immundorum portionem : quamvis enim partim eorum inquinarentur postea, quam vesci victima paschali jam cœperant, nihilominus eorum portionem adipiscebantur cæteri, siquidem ipsi nihil dum de victima degustarant : verum si simul omnes victima paschali vesci cœpissent, tum eorum aliqui contaminarentur, reliqui puri portionem immundorum non adipiscebantur : comede-
bant illi suam : immundorum autem portio cremanda fuit : eadẽque ratio tenebatur, si morerentur immolantium aliquot. Si qua victima paschalis inquinaretur tota, aut ex majori parte,
* apud

Inquinamentum illud profundi. Inquinamentum profundi nihil est aliud, quam inquinamentum incomptum ; sic enim explicatur apud tractatum Talmudicum, qui עֲוֹנוֹת inscribitur, Disputatio de sacris

paschalibus, cap. 7. fol. 81. unã & alterã paginã ; tum ibid. à R. Salomone Jarchi, fol. 80. pag. 2. & à scriptore nostro, tract. de Nazaraat, cap. 6. ar. 10.

* apud templum ipsum cremabatur coram omnibus: pudore videlicet cuncti suffundebantur, quo maiorem victimæ paschali cautionem adhiberent. Jam victima temerata cremabatur illa quidem lignis, sed ex altari sumtis: ne si sua quisque ligna præbuisset, ac post absumptam victimam quidpiam ex igni reliquo domum reportaret, suspicio esset illum arce aliquid intervertisse & ad sese transtulisse: quamobrem si vellent eam stipulâ cannâque crematam, atque adeo propriâ suâ, id facere licebat. Rursus cum pars minor victimæ paschalis esset inquinata, cum esset ex eadem relictum quid ultra præfinitum tempus, id domini suis in ædibus urerent lignis propriis, non item lignis ad aram pertinentibus, ne si quid horum apud eos superaret, hoc deinceps suum ad usum adhibentes sese sacrilegio obstringerent.

§. IV. Si quis victimam paschalem suam constituisset aut bestiam feminam, aut marem bimum, pecus ista relegabatur ad pastum donec aliquo vitio afficeretur, tum venum ibat, & confecto inde argento victima paschalis emebatur alia: quæ si pecus non esset vitata, nisi post victimam paschalem aliam ab eodem mactatam, argentum ex illa confectum impendebatur * in sacrum pacificum.

§. V. Si

§. III. Apud templum ipsum. Est hic in editione Veneta in folio parvo, anni 1574. mendose excusum לפני חבורה, pro לפני חבורה, id quod videre licet cum in adjunctis scriptoris nostri textui commentariis illis, quibus משנה כספי nomen est; tum etiam in Misna, tract. de sacris paschalibus, fol. 81. pag. 2. unde totum hoc derivatum est, & aperte legitur לפני חבורה. Ac בירה quidem basilica, regia, palatium est: sed istud pro cognomine nomen templo Hierosolymitano datur, 1 Paral. cap. 29. v. 1. semel, & iterum, v. 19.

§. IV. In sacrum pacificum. Omnino hoc sacrificii genus שלמים dicitur, non שלום, sed à pace scriptores Hebræi volunt omnes: verum enim R. Bechai unum ex omnibus laudasse fac erit. Is igitur Leviticæ capite septimo, ad versum septimum &

tricesimum, hoc, inquit, versa primùm enumeratur sacrificium solidum: merito. Nam id sacrorum omnium est longe præstantissimum; postremo sacrificium pacificum; quia enim finem convenit esse pacem, quæ universum hoc continet. Itaq; sapientissimi doctores illi nostri commodè dixerunt genus id sacrificii ideo nuncupari שלמים quod pacem in orbe conficiat: tum idem pergit: notum est ob pacem conciliandam inter conjuges Dei nomen augustum fuisse defendum. Etenim pax res est præ cæteris amanda: ex quo viri synagoge magnæ, qui nobis composuerunt solemnem illam precem, quæ vulgo præcitiones duodeviginti nominatur, hæc hæc concluderunt: nam extreme præcationis clausula his est concepta verbis, Eius tibi Domine, qui populum tuum Israël cum pace donas.

§. VII.

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

§. V. Si mortem oppeteret aliquis postea, quam victimam paschalem suam consecrasset, non illam hujus filius victimæ paschalis nomine, sed pacificæ mactabat: quod si particeps esset paternæ victimæ paschalis filius, eam nomine victimæ paschalis etiam tum mactabat. Sic erat enim, si pater mortem occubuisset decima quarta die Nisan post meridiem: sin autem ante meridiem occubuisset; filius Pascha secundum expectaret, oportebat: etenim fuisset ille lugens, quemadmodum inferius disputabitur: idem igitur hanc ipsam victimam paschalem ad Pascha secundum mactaret.

§. VI. Si quis victimam paschalem suam amisisset, reperissetque; sed postea, quam in amissæ locum substituisset aliam, atque duas pro una consecrasset & paratas haberet, nomine victimæ paschalis mactaret utram earum mallet, & altera sacrificium pacificum faceret: qui si post jugulationem denique substitutæ victimæ paschalis victimam amissam reperisset, hac ipsa sacrum pacificum conficeret. Item si cum hac victima, quæ post jugulationem substitutæ victimæ paschalis demum reperta fuerat, bestiam mutasset aliquam, & commutatâ quoque bestia sacrum pacificum fieret. Nam ante jugulationem hujus substitutæ victimæ paschalis cum superior reperta fuerat, quoniam ita reperta sacrificio paschali æquæ & pacifico erat idonea, sicut ante posuimus, si cum ea commutaretur aliqua bestia seu ante, sive post jugulationem victimæ succedanea, commutata illa bestia non immolabatur, sed pascebat usque, dum vitaretur, tum ejusdem pretio victima pacifica emebatur.

§. VII. Et victima paschalis cum inveniretur anniculâ major, & victima pacifica, quæ victimæ paschalis causâ mactabatur cunctis sacris pacificis similes erant ad omnia. Requiebant igitur manuum impositionem, libamina, pectoris ac femoris.

§. VII. *Victima paschalis causâ mactabatur.* Hoc idem tractatu *OFFICII* de sacris paschalis, fol. 96. pag. 2. R. *Salomo Jarchi* exponit id genus fieri, quod *Leviticus* sacrum solenne diei decimæ quartæ Nisan dicebatur, quod fecerit conjungebatur victimæ paschali sic, ut inferius explicabitur. *Manuum impositionem*, &c. Commemoratur hic tota ferme sacrorum religio, de qua præclare R. *Bechai* quidem commentariis

suis in *Leviticum* ad verbum 9. capitis primi. Sacrificiorum finis, inquit, hominis erat utilitas. Nempe voluit Deus Optimus Maximus, ut hominum tantarum rerum præstantia circumspectis, magis tamâ hæc omnia, quæ communiter facta ac confiteris sunt, ad animi & rationis cultum sese applicaret totus, sic, ut peccati foret expertus, velut unus è ministris celestibus: & si dominatu infestæ cupiditatis culpam commoverit, hujus

femoris agitationem, quæ eadem in idonea victima paschali non requirebantur.

§. VIII. Victima paschalis si confunderetur victimis pacificis, omnino sacra pacifica fiebant omnibus: si cum alio victimæ genere confunderetur, relegabantur ad pastum usque dum vitio corripenterent: porro quanti venerat earum optima, tantidem illius generis victimam juxta, atque victimam pacificam emtam oportebat: jam quod erat in alterius victimæ pretio damnum, id præstabat qui victimam ad sacrificium faciendum præbuerat, quemadmodum in disputatione de sacris temeratis docuimus. Eadem si confunderetur primitiis animantium, omnes ad pastum relegabantur donec essent affectæ victio, atque comedebantur eodem ritu, ac bestia primogenita, quæ vitio correpta fuit: tum in medium adducebatur lecta pecus, quæ par esset mistarum præstantissimæ: super hac verba ista solemnia effabatur victimæ dominus: ubi, ubi victima paschalis erit, ejus dedicatio pecudem in istam incessito: post ista sacrificium pacificum fiebat, si prius alia victima paschalis mactata fuerit.

§. IX. Victimam paschalem si quis advenarum *sacravit necdum ceremoniis Judæorum initiatus, atque initiaretur: Si famulorum aliquis necdum manumissus, atque manumitteretur: si puer duobus illis pilis pubertatis indicibus necdum indutus, atque indueretur; ea quidem nomine victimæ paschalis mactaretur. Nimirum animantes vivæ; ut in disputatione de sacris temeratis tradidimus, neptiquam rejiciebantur.

§. X. Si quis summam argenti eo consecrasset, ut in victimam

hujus eum pœniteret; idemque naturam suam mancam & imbecillam agnosceret, & vim divinam absolute perfectam, & undique beatam: hujus adeo numini restitisse, ac corporis & animi sui se operâ in eam peccasse doleret. Jam quidquid ab homine oritur, omnino tribus in rebus consistit, in consultis, dictis, ac factis. Ob hunc igitur triplicem peccandi modum Lege cautum erat, ut qui aliquid in se admiserat, victimam ferret, & huic manus imponeret, id quod significaret pravè factum: ut ore peccatum confiteretur, id quod pravè dictum spectaret: ut hostiæ adeps, renes, & reli-

qua præcordia, quæ sunt consilii sedes, adolerentur, id quod referretur ad consilium pravè intum: inique tribus huic rebus lueretur triplex peccati genus. Præterea autem opus erat, ut quavis hostiæ suæ sanguinem loco proprii sui quæque sanguinis inspergeret, & sic in animum induceret suam se peccando meruisse, ut morte multaretur.

§. IX. *Sacravit.* In textu legas שׁחַט quod est *separavit*. Nempe offerebatur Deo nihil neque inanimatum, nec animatum ex incerto: quidquid offerendum erat, id antea cunctis à rebus separatim reponebatur, neque

nam paschalem impenderetur, & secundum emtionem è pecunia superasset aliquid, reliquum illud insumeretur in sacrum pacificum. Si quis autem asciverit sibi socios suæ victimæ paschalis, suæque solemnisi hostiæ, quod pro portione sociorum acceperat argentum, profanum fuerit. Addatur huc & illud, cum agnum victimæ paschalis nomine consecraverat unus, & alter dedicarat argentum, quod esset in sumtum victimæ paschalis, huncque pro consecrato argento participem suæ victimæ paschalis ille fecerat, nihilominus argentum istuc profanum fiebat tamen: etenim hac conditione victimas paschales, & hostias solennes suas, suâque pecunias sumtibus victimarum paschalium, & hostiarum solemnium suarum Israelitæ dedicabant.

§. XI. Et lignum id, quod in torrenda victima paschali ad Pascha consumebatur, & panis azymus, amarâque olera, quoniam hæc erant victimæ paschalis necessarij paratus, in ipsius victimæ loco ducebantur. Si quis igitur ascivisset sibi victimæ paschalis suæ socios, & eorum è pecunia eò consecrata, ut in victimam paschalem insumeretur, porro quid caperet, ut hos eosdem panis azymi quoque atque olerum amarorum suorum participes faceret, aut lignorum in assanda paschali consumendorum; & ista pecunia profana fieret.

neque porro cum aliis misceri licebat. In hac separatione vertebatur consecratio rerum: hinc adeo וְפָרִיט, quod si ad verbum interpreteris nihil est aliud, quam *separare*, passim invenias eò deducti, ut significet rem Deo sacrare. Eundem fuisse rerum consecrandarum morem Ethnicis à 7. *Livio*, lib. 31. cap. 9. demonstratur. Quam, inquit, delectum consules haberent, pararentque quæ ad bellum opus essent; civitas religiosa, in principiis maxime novorum bellorum, supplicationibus habitis jam, & obsecratione circa omnia pulvina-

ria facta, ne quid prætermitteretur quod aliquando factum esset, ludos *Jovi* donumque vovere consulem, cui provincia Macedonia evenisset, iussit. Moram voto publico *Licinius* pontifex maximus attulit, qui negavit ex incerta pecunia vovere debere. Si ea pecunia non posset in bellum usui esse; reponi statim debere, nec cum alia pecunia misceri: quod nisi factum esset, votum rite solvi non posse. Et paulo post; Toties ante ladi magni de certa pecunia voti erant.

CAPUT QUINTUM.

De causis Paschæ secundi.

§. I. **S**I quis immundus esset tum, cum mactabatur victima paschalis, cujus scilicet hominis nomine victimam istam mactari non licebat: si quis Hierosolymis longè remotus: si quacunque vi oppressus: si denique imprudens primo Paschâ paschale sacrificium non fecisset: is victimam paschalem ad decimam & quartam diem mensis secundi mactaret sub vesperam. Quæ quidem victima paschalis, ut mactaretur, præceptum jubens separatim quoddam erat, quod etiam sabbatum elevabat. Neque enim Pascha posterius superioris complementum; sed per se ipsum solemne festumque tempus erat: itaque id qui non ritè celebrassent, exitio multabantur.

§. II. Si quis igitur aut per imprudentiam, aut per oppressionem non immolasset ad Pascha primum, idemque deinde contumaciter non immolasset ad alterum, poena ejus esset exitium: sin idem hic ad alterum quoque Pascha incogitans, oppressusque vi fuisset, impunè esset. Si quis ad Pascha primum prudens non immolasset, is immolaret ad alterum: si nec ad alterum immolasset quamvis imprudens, tamen exitio puniretur: hic enim homo nec rem divinam statò tempore fecisset, & se contumacem præbuisset. Rursus, ad Pascha primum si quis immundus, aut ab urbe Hierosolyma longè remotus non immolasset, cum porro ad Pascha secundum sciens & prudens non immolasset, tamen exitio non coercebarur. Hic enim ad Pascha primum jam erat exitio liberatus.

§. III. Si cujus hominis Hierosolymâ longè remoti nomine cæsa victima paschalis esset, ejusque sanguine altare respersum, nihil ei proderat, ut Hierosolymam vesperi venisset: hic igitur ut alterum Pascha celebraret, oportebat.

§. IV. Immundus homo, cui in manu erat, ut se purificaret ad Pascha primum, si non lustrarit se, sed in inquinamento remanserit usque, dum præterisset hora sacrificii faciendi:

E

item

item homo præputiatus si noluerit se circumciscum donec sacrificii faciendi tempus cesseret, isti quidem prudentes ad Pascha primum immolationem agni paschalis omiserunt: qui si rursus eam ad alterum Pascha vel imprudentes omitterent, exitio multarentur.

§. V. Sicut propria cujusque circumcisio infecta obstabat, quominus sacrificium illud paschale faceret; ita suorum cuique filiorum impuberum, cunctorumque servorum, puberum, impuberum infecta circumcisio impedimento erat: est enim in
Exod. 12. 48. *Lege, Omnes suos mares circumcisos habeto, tum ad hoc (sacrum) faciendum aggreditor. Et si quis ante circumcisos istos victimam paschalem mactasset, vitiosa victima foret. Similiter suarum cuique * ancillarum infecta lotio, qua in servitutem astringebantur, impedimento erat: id enim nobis quasi per manus traditum est, hanc lotionem eodem modo in ancillis, quo circumcisionem in servis se habere.*

§. VI. Nec verò vel infecta circumcisione servorum, vel ancillarum infecta lotionem dominus adhuc puer impubes impidebatur, quominus victimæ paschalis socius adjungeretur aliis:
Exod. 12. 44. *nam quod in Lege dicitur, Quivis autem viri servus, id puerum impuberem excludit utique.*

§. VII.

§. V. *Ancillarum infecta lotio, &c.* Namque homo peregrinus Judæo in servitutem cum emebatur itidem, ut alienigena ceremoniis Judaicis sese cum addicebat, præter circumcisionem maritus imperatam, ablundo corpore initiandus Deo vivo, atque sacerorum religione obligandus erat, id quod disputatur & apud Talmud Hierosolymitanum capite secundo tractatus de proselytis, & apud Talmud Babylonium tractatu מוסרי de officiis leviri adversus viduam fratris sine liberis emortui, capite quarto sub finem, & apud scriptorem nostrum tractatu de concubitis interdictis, c. 12. ar. 11. & cap. 14. ar. 9. Hoc nimirum est illud, quod ischoata conversio ad Deum verum dicebatur. Porro autem idem hic peregrinus Judæo in servitutem emtus cum manumittebatur, tum altero baptismo initiabatur: quo facto, fuit ejus ad Deum absoluta conversio, atque adeo cunctorum Israelitarum similis erat. Josephus quidem

lib. 4. antiq. ubi narrat ordine præcepta Judæis data, horum illud, quod scriptum videmus Deut. cap. 31. *Septimo quoque anno vertente, & quæ sequuntur, ita commemorat, ut verbum istud מן quod est propriè peregrinus, & fere locum habet in eo, qui ab alieno populo ortus & educus sponte Judaicis se ceremoniis addiderat, servos reddat. Idem hic sub finem ejusdem libri, ubi laudat id quod Deut. cap. 29. v. 10. scriptum videmus, iterum hanc vocem מן, servos vertit, & rectè vertit: nam eò loci & apud textum sacrum huic voci מן continuò velut explicatio quædam subjicitur cum lignatores, tum aquatores. Nempe servitia æque, ac proselyti sacris initiabantur, femina lotionem; mares autem circumcisione pariter & lotionem. Et verò circumcisio cum primùm imperata fuit credentium patri, non ille se & ex se natos, sed & servos quoque ære suo emtos jussus est circumcidere.*

§. VII. Si inter Pascha primum & secundum Judæorum religioni sese peregrinus addixisset: si puer impubes inter unum & alterum Pascha pubesceret, ab utroque Pascha secundum celebrari jus erat: quanquam si pro eorum altero immolatum esset ad Pascha primum, is porro solutus erat.

§. VIII. Mulieres si per oppressionem, per imprudentiam, per inquinamenti, per itineris longi causam ad secundum Pascha detruderentur, omnino Pascha secundum solutum ipsis erat: immolabant, si vellent; si nolent, non immolabant. Quamobrem ad Pascha secundum pro solis ejusmodi mulieribus victimam paschalem sabbato mactare nefas erat: eadem ut sabbato mactaretur & nomine talis alicujus mulieris sodalitio cuidam adjunctæ licebat. Jam longum iter dicebatur id, quod esset ab urbis Hierosolymæ mœnibus longè milliaria quindecim.

§. IX. Igitur decima & quarta die mensis Nisan ad solis ortum si quis abesset ab urbe Hierosolymâ milliaria quindecim, aut eo plus, id sanè longum iter erat: qui verò minus spatii abesset, nequaquam longo itinere remotus erat: quippe qui poterat Hierosolymam advenire paulo post meridiem, tametsi placidè pedibus iret. Si hominem adventantem aditu urbis Hierosolymæ prohibuisset conferta jumentorum turba: si quis Hierosolymæ cùm esset, è pedibus adeo laboraret, ut in atrium templi pervenire non potuisset ante, quàm hora sacrificii faciendi præterisset, huic quidem vis major, sed non longum iter impedimento fuerat. Si cuipiam extra pomerium Hierosolymæ in custodia incluso data fides esset eum inde sub vesperum emissum iri, licebat ei mactari victimam paschalem, qua missus è custodia vesperi vinceretur: Ita res se habebat, si captivus esset Israelitarum: ethnicorum autem captivo nisi jam à vinculis relaxato victima paschalis non mactabatur: quanquam si necdum è custodia emissio mactata sit, deinceps emissus eâ vinceretur: & si non emitteretur è carcere, nihilominus Paschæ secundi religione solutus erat, ut cui jam victima paschalis mactata fuerit. Item si victima cæsa fuerit & nomine lugentis hominis, & ægrotantis, & senio confecti, qui quidem ad comedendam victimam tunc temporis essent idonei, cùm post inspersum altari victimæ sanguinem, iidem funere contaminati

viæ pascalis esu prohiberentur; tamen soluti secundi Paschæ religione fuerant.

CAPUT SEXTUM.

Quæ tandem ob inquinamenta homines in Pascha secundum rejiciendi fuerint?

§. I. **Q**uinam igitur erant homines illi contaminati in Pascha secundum rejiciendi? Quicunque nocte quinta decima mensis Nisan ob inquinamentum non poterant victima paschali vesci: tales erant viri feminis fluxione laborantes, mulierisque profluvio sanguinis affectæ: porro mulieres menstruales & puerperæ: porro autem viri, qui cum menstrualibus mulieribus corpus miscuissent: nam si quis ad decimam & quartam diem mensis Nisan animantem morticinam, aut bestiam serpentem, aut harum simile quid tetigisset, è vestigio lavabat, loto mactabatur victima paschalis, qua vesceretur vesperi post solis occasum.

§. II. Si cui funestato septem eorum, quos labis eluendæ ratio requirebat, dierum numerus compleretur ipsa decima quarta luce mensis Nisan, quamvis eidem cum lavatio corporis, tum asperio lustralis aquæ facta ritè fuisset, adeoque vesperi vesci sacris liceret, nihilo magis victima paschalis tunc ei mactabatur; sed Pascha secundum expectandum erat. Videmus enim in Lege scriptum, *Cum verò quidam funere polluti non possent eo die celebrare Pascha*: hoc autem nostris usque traditum est, diem illum fuisse septimum post inchoatam * hominum istorum purificationem: & verò hac illi cæusa adducti fuerunt, ut

§. II. *Hominum istorum purificationem. Philo enim Judæus, lib. 3. de vita Moysi, vult post exactum Pascha demum quosdam adisse Mosem, qui ei dicerent se cum haberent funestas domos recenti cognatorum obitu facere sacra paschalia non potuisse &*

reliqua: sed frustra est Philo, siquidem homines istos funestatos divinus ille Legislator versu proximo inferiori facit ita loquentes. Itane verò nos Israelita inter Israelitas prohibebimur, quo minus Deo sacrum faciamus constituto tempore?

Nazaræus.

ut quærent, an sibi liceret victimam paschalem mactari, qua vesperi vescerentur: quibus explicatè responsum est, eos non esse idoneos, quibus victima paschalis mactaretur. Ita res erat si quis humani cadaveris inquinamento contaminaretur eo, propter quod * Nazaræus comam tondebat: si quis autem pollueretur cæteris inquinamentorum è cadavere humano ortorum generibus, quorum causa coma Nazaræo tondenda non erat, huic ad septimum purificationis suæ diem abluto, & aqua lustrali ritè consperso victima paschalis mactaretur, & hac eadem post solis ortum vesceretur.

§. III. Si quis postea, quàm seminis fluxionem semel & iterum passus esset, completo septem dierum numero, ritè corpus abluisset, ei mactabatur victima paschalis, qua vesperi vesceretur: qui si post inspersum altari sanguinem hujus victimæ, rursus seminis fluxionem sentiret, liber à celebratione Paschæ secundi esset. Et mulier * observans diem pro die eodem ipso, quem observabat, die corpus abluebat, id quod disputatione

Nazaræus comam tondebat. Voto illo Nazaræus, quemadmodum sacris è literis patet, ad omne ævum obligabantur alii; alii ad certum dierum numerum: eadem illis & his intra præfinitum tempus observanda: qui si contra, quàm jussum erat funere polluerentur, abscissâ comâ, conturbatque ratione dierum jam exactorum, votum de integro exequabantur.

§. III. *Observans diem pro die.* Hæc apud Talmudistas usitata enunciatio & trita: at quæstio illa tota dilucidè explicatur à scriptore nostro, cap. 6. tractatus de concubitus interdictis: atque eam hic explicationem subjicere operæpretium est. Is igitur ab §. 4. commemorati capitis incipit. Septem illi dies toti, quorum initio mulieri sanguinis illa stata purgatio provenit, mulieris *tempus menstruum* appellatur: nec quidquam refert, his ea postmodum aliquid sanguinis ejus mittat, necne. Namque *tempus menstruum* dies illi dicuntur ideo, quod menstruæ purgationi convenientes sint: itaque quidquid sanguinis mulieri per hos dies appareat pro sanguine illo menstruo putatur. §. 5. Et toti dies undecim, qui septem hos insequuntur muli-

eris *tempus profluvii* nominantur usque, seu his illa sanguinis profluvium habeat, seu non habeat: etenim eam ob rem illi dies appellantur *tempus profluvii*, quod profluvio conveniant. His igitur diebus quidquid mulier sanguinis egeret, pro profluvio ducetur: atque hæc duo nomina sæ animo teneas, mulieris *tempus menstruum*, mulieris *tempus profluvii*, §. 6. Ex quo menses certi, ratique fuerint mulieri, per reliquam ejus ætatem, usque dum occumbat, nisi forte menses tempus in aliud transmoveantur, ab primo mensium die, dies ei septeni, tum undeni; rursusque septeni, tum undeni numerandi sunt perpetuò: atque hi numeri diligenter observandi sunt illi; ut si deprehenderit sanguinis aliquid, certò sciat, utrùm ad menstrua, an ad profluvium pertineat: namque vita mulieris tota distribuitur in dies septenos menstruos, & undenos profluvii sese deinceps insequentes, nisi puerperium interveniat, de quo idoneo loco. §. 7. Ac mulier cùm sanguinem tempore profluvii misit aut uno die tantùm, aut etiam diebus deinceps duobus, *inchoata profluvio sanguinis affecta* nominatur: eadem nuncupatur etiam obser-

vans;

tione de concubitibus interdictis diligenter exposuimus: tum ei mactabatur victima paschalis, qua vescebatur vesperi: quæ si mulier sanguinis fluxionem denuo sensisset postea, quam altare conspersum erat hujus victimæ sanguine, à celebratione Paschæ secundi libera foret. At verò victima paschalis non mactabatur mulieri menstruali vel septimo lustrationis die: hæc enim nec corpus abluebat ante noctem octavam, nec ante nonam erat idonea quæ sacris vesceretur.

§. IV. Mactabatur victima paschalis hominibus piaculi indigentibus, quorum dies sacrificandi incideret in decimam & quartam diem mensis Nisan. Atque hi sacra illa piacularia sua faciebant hac eadem die quarta decima mensis Nisan vel ante, vel post mactatam victimam paschalem; & hanc vesperi comedebant: attamen victima paschalis istis non mactabatur, nisi prius hostias suas piaculares confessui judicum dedissent in manus, ne posthac eas forte per nefas non immolarent.

§. V. Homini leproso si dies lustrationis octavus incideret in decimum & quartum mensis Nisan, & ad eundem diem casu genitale semen effluxisset, è vestigio corpus ablueret, introiret in atrium mulierum, & sacra sua faceret. Atenim
homo

vans diem pro die: si trinis perpetuis diebus sanguinem egressit, profluvium est planè perfectum, atque mulier *absoluto profluvio sanguinis affecta* nominatur: quæ eadem vocatur etiam simpliciter *profluvio sanguinis affecta*. Est enim in Lege, Lev. 15. v. 25. Item mulier cum profluet ex ea profluvium sanguinis diebus multis: hic videlicet verbo illo *diebus* dies duo minimum significantur, & addito illo *multis* tres. §. 8. Atqui inter hanc laborantem absoluto, & illam affectam inchoato profluvio sanguinis mulierem, nullum est discrimen aliud, quam septem dierum numerus, & sacrificatio. Hæc enim absoluto profluvio sanguinis affecta mulier observare septem dies puros debet: illa verò profluvio sanguinis inchoato laborans omnino diem unum: præterea quondam mulier si laborasset absoluto profluvio sanguinis, sacrificium faceret, cum lustraretur. Verùm enim ambæ pariter inquinatæ, ambarum concubitus pariter interdictus.

§. 9. Ergo mulier si tempore profluvii sanguinem egressit seu prima nocte, seu extremo die, dies ille totus inquinatus sit, perinde quasi sanguis, ex quo comparuit, profluere non desierit ad usque solis occasum: tum mulier observet se tota nocte consequenti, qua si nihil sanguinis ediderit, mane crastino corpus abluat post solis ortum, & porro observet se toto die: si nihil extiterit, dies iste purus inquinatus illum sustulerit, & viro vesperi mulieris habendæ copia fuerit. §. 10. Sin & altero die five noctu, five interdium postea, quam corpus abluerat, mulier sanguinem edidit denuo, alter ille dies itidem inquinatus sit, & mulier observet se tertia nocte tota: si nihil extiterit, postridie mane corpus abluat post exortum solem, & porro se die toto observet: Nam si compareat nihil, purus ille dies unus binos inquinatos sustulerit, & mulieris habendæ copia viro fuerit. De his hætenus.

homo * temeratus in diem ne veniret in atrium mulierum sanctum erat: sapientum edicto scilicet, ut tractatu de ratione adeundi templi demonstravimus. Cum igitur dies ille præstitutus esset sacrificio paschali faciendo, jussum hoc, cujus erat poena exitium, veritum illud sapientum elevabat.

§. VI. Homini funestato si lustrationis dies septimus in sabbatum incidisset, aqua lustralis non aspergebatur nisi postridie. Et cum septimum lustrationis suæ diem numeraret Mensis Nisan tertio decimo, quem ad sabbatum esset, tamen aqua lustrali non respergeretur nisi die postero quarto & decimo mensis: huic igitur, sicut ante dictum est, victima paschalis non mactabatur; sed Pascha secundum erat expectandum. Quid verò? Num sapientum auctoritate cautum erat, ne lustrando homini sabbato quidquam inspergeretur? Num exitio addictus erat is, qui sacrum paschale neglexerat? Qui fiebat igitur, ut decreto sapientum post haberetur Dei jussum id, quod detrectatoribus interminatur exitium? Nempe commemoratus homo sapientum auctoritate prohibebatur aspersione aquæ lustralis id temporis, quod nequaquam erat præstitutum sacrificio paschali faciendo, cujus neglecti poena erat exitium: quamobrem decretum suum stabile, fixum, & ratum esse voluerunt, tametsi futurum erat, ut denique præponeretur ei jussu, quod detrectatores exitio coercebat.

§. VII. Judæo grandi vigiliâ Paschæ præputium ponenti victima paschalis utique mactabatur: at alienigenæ, qui mensis Nisan die quarto decimo religioni Judaicæ addiceretur, circumcideretur, ablueretur, nequaquam mactabatur victima paschalis: is enim hac victimâ non vescabatur vesperi: sed ejusdem loci atque ordinis erat, ac qui tunc ipsum * ex sepulchreto sese recepisset, qui quidem septimo post die demum lustrabatur.

§. V. *Temeratus in diem.* Vide quæ de hoc nomine observavimus lib. superio. de cultu divino, ad ar. 17. cap. 7.

§. VII. *Ex sepulchreto sese recepisset.* Josephus enim, lib. 18. Antiq. cap. 3. ubi Tiberiadem ab Herode tetrarcha ædificatam commemoravit, hæc, inquit, partim à convenis, partim à Galilæis habitata est, quorum nonnulli eò migrare coacti sunt, quidam etiam è nobilitate sedes illic sibi optaverunt: quòque major esset frequentia,

recepti sunt ad incolendum etiam tenuissimi quique undique confluentes; & in his aliquot, quos non satis constabat esse liberos: hos magnis impunitatibus ac beneficiis astrinxit ad habitandum, aliis domos, aliis agros largitus, quo minus horreret ædificatam præter ritum patrium in solo multis sepulchris referro, cum juxta nostras leges ad septem dies impurus haberetur, qui in talibus locis immoretur.

batur. Etenim cavendum erat, ne si profelytus anno consequenti funere se forte pollueret ad eundem illum diem quartum & decimum mensis Nisan, illico corpus ablueret, & vesperi vesceretur victima paschali, ratus sic se ab Israelitis anno proximè superiori habitum esse, quippe quod circumciscus & ablutus victimam paschalem vesperi comedisset. At dixerit aliquis hujus cautionis auctoritas omnis humana, sacrificii verò paschalis erat divina, cujus spretæ pœna fuerat exitium: quid igitur erat causæ cur auctoritas humana opponeretur exitio, quæ erat divina pœna constituta in decimum quartum diem mensis Nisan huic sacro præstitutum? Nempe profelytus susceptæ religionis ceremoniis non asfringebatur donec circumciscus & ablutus esset, nec erat abluendus, nisi post quàm fanata circumcisio fuerat: quapropter hoc loco firmiter stabiliebatur auctoritas humana, quandoquidem huic circumciso homini etiam erat in manu, ut corpus ne ablueret ante, quàm convalescisset, intereaque nullis omnino religionis ritibus alligaretur.

§. VIII. Si quis in arvum comminutis ossibus humanis conspersum ingressus esset, is, qua pergebat, terræ solum statu suo verreret: tum si nullum os offendisset, nec quidquam inquinamenti contraxisset, victimam paschalem mactaret suam, ac comederet. Nam quod arvum comminutis ossibus humanis dispersum perambulasset, nihil obstabat, quoniam ejus inquinamentum doctores illi nostri suo ipsorum decreto statuerunt, ut in disputatione de homine funestato exposuimus: atqui decretum illi suum, sicut antea dictum est, numinis edicto, cujus pœna est exitium, neutiquam oppositum esse voluere. Quin etiam arvum illud comminutis ossibus humanis conspersum, cum primum pedibus calcatum fuisset, nulla alia cautione adhibita, cuivis ingressu satis purum erat ad Pascha celebrandum.

§. IX. Qui lugebat suorum aliquem emortuum, is idoneus erat, qui vesperi victima paschali vesceretur. Luctus enim propagatur in noctem ille quidem; verum decreto nostrorum duntaxat magistrorum, qui noluerunt suum hac de re decretum anteponi numinis edicto, cujus pœna erat exitium. Ergo victima paschalis mactabatur nomine lugentis: is deinde corpus abluere, tum hoc sacrificio paschali suo vescebatur: namque

que ablundo corpore solvebat luctum, ut illo ne mens averteretur à re divina. Sic erat enim si cuiuspiam aliquis è suis emortuus esset ad vigiliam Paschæ post meridiem, quippe cum sacrificio paschali jam adstrictus fuisset: at si cui suorum aliquis mortuus esset ante meridiem, huic victima paschalis non tunc temporis mactanda, sed Pascha secundum expectandum esset: quanquam & hujus nomine si tunc ipsum mactata victima paschalis, & ejus sanguis inspersus altari fuisset, is quoque corpus ablueret, & victima paschali vesperi vesceretur. Jam si quem è suis decima & tertia die mensis Nisan emortuum postridie sepelisset aliquis, is scilicet sapientum edicto lugens erat & sepulturæ die, sed diei non includebatur nox insequens, ne sapientum edicto quidem: mactabatur igitur ejus nomine victima paschalis, inde corpus abluebat, ac vesperi vesceretur non hac modo victima, sed cæteris quoque sacris. Jam & illa dies, ad quam de cujusdam morte nuntius affertur, & ea, quam ad alicujus emortui leguntur ossa, sunt instar ejus diei, qua mortuus humatur: quare si cui decima & quarta die mensis Nisan de sui cujusdam morte nuntius afferretur, vel si sui cuiuspiam emortui ossa legerentur, nihilo secius ei mactabatur victima paschalis, & abluto ritè corpore, noctu quibuscumque sacris vesci liceret.

§. X. Dum molem subito collapsam quispiam scrutabatur virus, an illa ruina fuisset oppressus aliquis, victima paschalis non mactanda fuit ejus nomine. Nam si subter illam molem forte mortuus inveniretur, scrutator ille quidem inquinatus fuisset id temporis, quo victima paschalis mactata fuerit. Quæ si victima paschalis ejus nomine perperam mactaretur, eà, nullo subter hanc molem invento mortuo, vesperi vesceretur: si, postquam altari sanguis victimæ fuerat inspersus, infra molem illam mortuus aliquis inveniretur, hæc tenebatur ratio: si scrutator hic exploratum haberet se inquinatum fuisse tum, cum inspergeretur altari victimæ sanguis, de quo dubitari non licebat cum moles illa rotunda foret, ab eo secundum Pascha celebrari jus erat: sin autem ambigeret, utrum ad tempus asperisionis super inquinamento jam stetisset, an post asperisionem denique pollutus esset, à celebratione Paschæ secundi liber erat.

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

§. XI. Qui supra mortuum in via transversa situm incessisset, is, si cadaver illud inquinamentum profundi foret, contaminatus erat eatenus, ut libamentis vesci prohiberetur: idem verò satis erat purus ad celebrandum Pascha: mactabat igitur victimam paschalem suam, comedebatque. Omnino fieri poterat, ut cadaver illud ambulando contigisset; sedenim homo, quoniam id inquinamentum erat profundi, satis purus erat ad Pascha celebrandum: immò verò si cadaver illud adhuc solidum ad extrema duo transversæ viæ protenderetur, tamen viator ille Pascha celebraret, usque dum certò sciret illo se pollutum esse cadavere. Sic se res habebat, si viator ille pedibus ambulasset; quia enim aliquo pacto fieri poterat, ut cadaver illud non tangeret: at si vectus equo, vel impeditus onere fuisset, hominem cadaver illud utique polluisset, licet inquinamentum profundi foret: non poterat enim, quin illud tangeret, moveret, umbraret. Cæterum hoc inquinamentum profundi disputatione de Nazaræis jam exposuimus quid esset.

§. XII. Si quis Pascha celebrasset ratus se purum esse, tum deinde rescivisset inquinamento profundi se contaminatum fuisse, non astringebatur celebratione Paschæ secundi. Id enim doctrina constanti nobis traditum est. Rursus si rescivisset inquinamento comperto se fuisse pollutum, celebrandum ei Pascha secundum esset.

§. XIII. Si quis funere pollutus, & die post tertia, septimæque ex præscripto aqua lustrali conspersus, ad septimam hanc diem ipsam sepulcro profundi funestatus etiam esset, ignarusque rei Pascha celebrasset, ratus se purum esse, tum verò compersisset inquinamento profundi se contaminatum fuisse, nequaquam celebratione Paschæ secundi esset adstrictus. Is enim ubi septima die rite fuerat ablutus, prima labes ejus erat prorsus sublata. Rursus idem inquinamento profundi si fuisset inquinatus sexto post die, quàm primam labem contraxerat, idque post actum Pascha demum rescivisset, Pascha secundum agere utique cogeretur. Nam homo semel inquinatus in eo statu permanebat usque dum ejus purificatio rationibus ita probaretur, ut certa prorsus, exploratæque fuerit.

CAPUT SEPTIMUM.

Quando contingebat, ut sacra paschalia inquinatè fierent? Quando porro, ut homines inquinati nec primum Pascha, neque secundum agerent?

§. I. **A**D primum Pascha si bene multi funere temerati fuissent homines, & iidem essent universæ pars minor Ecclesiæ, expectarent Pascha secundum itidem, ut immundi reliqui: at si pars major Ecclesiæ, si sacerdotes omnes, si omnia divino ministerio sacra utensilia funestata fuerint: non expectaretur Pascha secundum; sed cum puris simul immundi sacrum paschale facerent: quod enim in Lege scriptum videmus, *Cum verò qui-* Num. 9. 6.
dam funere polluti, &c. id hanc habet vim, ut homines singuli cum essent funestati Pascha secundum expectarent, non item Ecclesia tota. Atque in solo funeris inquinamento huic præscriptioni locus erat, quemadmodum tractatu de ratione adevundi templi differuimus.

§. II. Si dimidia pars Ecclesiæ pura foret, dimidia funere temerata, omnino Pascha primum celebrarent omnes: verum enim puri pure sua sacra paschalia separatim, & separatim sacra sua inquinati facerent ac comederent inquinatè. Si verò funestata pars Ecclesiæ partem alteram puram homine vel uno superaret, sacrum paschale promiscuè facerent omnes inquinatè.

§. III. Si viros inter totidem inquinati funere, quot puri, reperirentur, & mulieribus annumeratis, puri, quàm funestati, plures essent; illi Pascha primum, hi nec primum, nec secundum celebrabant: non primum, quòd pauciores cæteris essent: neque porro secundum, quia mulieribus celebratio secundi Paschæ omnino erat libera: nullà verò mulierum habità ratione, viri funestati dimidia pars inveniebantur Ecclesiæ: atqui Ecclesia dimidiata Pascha secundum celebrabat nunquam.

§. IV. Si feminis fluxione, lepris, concubitùque mulierum menstrualium essent inquinati Ecclesiæ plerique, pauci quidam funere polluti, pauci isti funestati Pascha primum non celebrabant ideo, quòd essent Ecclesiæ pars minor: porro autem iidem non agebant Pascha secundum; quia nunquam homines

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

pauci quidam Pascha secundum agebant, nisi Pascha primum Ecclesia maximam partem celebrasset: hinc igitur quoniam Ecclesie pars major Pascha primum non egerat, pauci quidam isti funestati Pascha secundum non celebrabant.

§. V. Ecclesie si plerique funestati, pauci quidam fluxione seminis essent temerati, vel assimili quodam inquinamenti genere, funestati Pascha primum agebant, seminis fluxione laborantes, & horum similes neque Pascha primum, neque secundum agebant: non agebant primum, quia, nisi funeris, nullius inquinamenti rationem nec universa Ecclesia quidem elevabat: nec agebant Pascha secundum, quippe quod nunquam agebatur, nisi quando primum pure celebratum erat: cum vero Pascha primum actum erat inquinatè, nullus secundo Paschæ locus erat.

§. VI. Si tertia pars Ecclesie pura, & tertia fluxione seminis, vel inquinamento hujus simili, & tertia funere temerata esset; hi posteriores neque primum, neque secundum Pascha celebrabant: non hi primum, quia pauciores erant puris junctis simul cum iis, qui fluxione seminis erant inquinati: iidem non agebant secundum propterea, quod Pascha primum à paucioribus celebratum esset, de quo paulo supra disputavimus. Jam ad Pascha purane, an immunda esset Ecclesie pars major judicabatur non ex universo numero hominum agnis paschali-
bus vescantium, quia enim licebat ejusdem agni paschalis esse participes * homines viginti, & horum uni mandari curam illius mactandi nomine cunctorum; sed ex iis, qui introibant in atrium, ex his foris consistentibus judicabatur ante, quam in atrium ingrederetur caterva prima.

§. VII. Unus homo cum inquinaretur apud dubium quendam locum privatum, de quo alias agitur, Pascha secundum expectaret sic, ut cuncti funere temerati: Ecclesia verò tota cum apud dubium illum locum privatum inquinaretur, Pascha celebraret inquinatè tota.

§. VIII.

§. VI. *Homines viginti.* Idem hoc totidem verbis à *Iosepho* scriptum est, lib. 7. de bello Judaico, ubi recenset numerum captivorum, & preceptorum in obsidio-

ne Hierosolymæ Judæorum. Locus jam supra laudatus est ad articulum secundum capitis secundi.

§. VII.

§. VIII. Cum inquinatè fuisset immolatus agnus paschalis, item * comedebatur inquinatè, quippe quia sacrum hoc principio non ferebatur, nisi ut comederetur: nec eum continuò comedebat quivis homo. Omnino vesciebantur eo cum funestati, quorum inquinamentum elevabatur, tum etiam quicunque itidem, ut illi contactu rerum immundarum erant contaminati: verum enim impuritate proprii corporis infecti, velut seminis fluxione viri, mulieres profluvio sanguinis laborantes, porro menstruales, puerperæque, porro autem homines lepris afflicti ut eum comederent, permissum non erat: quanquam si comedissent, impunè ferebant. Sic enim accepimus, in eo, quòd comederetur ab puris hominibus, sacro, de impuritate poenam esse scilicet; non item in eo, quòd ederetur ab inquinatis: quare si funestati vel ex agni paschalis extis aliquid edissent, tamen impunè ferebant. Atenim tum demum impurè comedebatur agnus paschalis, cum ante, quam altari sanguis ejus inspergeretur, inquinabatur Ecclesia: cum verò post sanguinis asperfusionem Ecclesia contaminabatur, agnus paschalis comedendus non erat.

§. IX. Si post victimam paschalem purè caesam, ante inspersum altari ejus sanguinem, pars major Ecclesiæ contaminaretur, inspergebatur altari sanguis, victima non comedebatur; ne si forte post sanguinis asperfusionem Ecclesia contaminaretur annum ad alium, nihilo secius victimam vesceretur impurè. Si sacra utensilia victimæ paschali mactandæ adhibita vel animante serpente, vel alia id genus impuritate fuerint inquinata, quoniam non temerabant homines, qua de re disputabitur idoneo loco, quamvis eadem carnem victimæ temerarent, tamen eam homines puri duntaxat apparabant, & immundam licet comedebant; quippe satius erat immunda carne victimæ vesci puros homines, quòd vetando sancitum est, quam inquinamento sui corporis infectos, quibus etiam poena constituta est exitium, ut disputatione de sacris temeratis posuimus.

CAPUT

§. VIII. Comedebatur inquinatè. Hic in textu legitur *בשרו נאכל*, comedebatur purè: est autem ista lectio mendosa: mendum hoc in commentariis nomine *כספ משנה* observatur ac corrigitur: Sed quòd multo maximum est Tractatu Talmudico *פסחים* de sacris paschalibus,

cap. 7. fol. 75, pag. 2. apud Misnam, unde locus hic exscriptus est, expresse legitur *בשרו נאכל*. Victimam paschalem cum immolaretur inquinatè, eadem & inquinatè comederetur.

CAPUT OCTAVUM

Qua ratione coquendus agnus paschalis, quando comedendus, & quod tandem ad tempus?

§. I. **P**Ræceptum erat jubens, ut agni paschalis caro comederetur ad noctem quintam decimam mensis Nisan: Exod. 12. 8. videmus enim in Lege scriptum, *Carnem (victimæ paschalis) edunto hac ipsa nocte igni tostam: cum panibus azymis & oleribus amaris eam comedunto.*

§. II. Nec verò panis azymus & olus amarum obstabant, si nulla reperirentur: comedenda sola carne victimæ paschalis religioni istius officii satisfiebat: olus autem amarum sine victimâ paschali si comedisset aliquis, ex ratione præscripti neuti- Num. 9. 11. quam egisset. Est enim in Lege, *Cum panibus azymis & oleribus amaris eam edunto.*

§. III. Ac præclara quidem erat hujus officii faciendi ratio, vesci carne victimæ paschalis ad saturitatem, & eam ob rem qui quarta decima mensis Nisan sacra pacifica solemnia fecerat, is vesperi primum ex illis comedeat aliquid, tum deinde de carne victimæ paschalis edebat tantum, ut satiaretur: verum enim si quis de carne victimæ paschalis non plus olivæ magnitudine comedisset, tamen officio fecisset satis. Item præceptum erat jubens, ut ad decimam & quintam noctem * mensis Iar victimæ paschalis secundæ caro comederetur. Nam & hac de victima scriptum legimus, *Cum panibus azymis, & oleribus amaris eam edunto.* Num. 9. 11.

§. IV. Ambæ verò victimæ paschales illæ non comedebantur nisi luculenter tostæ: si quis ex illis tantum, quantâ est olivæ magnitudo, vel semiaffum, vel elixum comedisset ad noctes primi secundique Paschæ, verberibus multaretur: est enim in Le- ge,

§. III. *Mensis Iar.* Sic enim secundum â Nisan mensẽ vocarunt, & vocant Hebræi: testis est *Iosephus*, qui lib. 8. *Antiq.* ista verba habet. Cœpit autem *Salomon* ædificare templum anno quarto regni sui, men-

se secundo, quem Macedones *Artemisium* vocant, Hebræi autem *Iar*. Idem hic mensis, 1 Reg. 6. 1. *Ziv* appellatur, & fere respondet *Aprili*.

§. IV.

ge, *Ne quid ex ea *subcrudum, vel cum aqua infervesfactum co-* Exod. 12. 9.
meditate. Si quis ex ea victima simul & aliquid semiaustum, &
 aliquid elixum edisset, omnino semel verberaretur, quippe
 quod istæ res duæ uno & eodem vetito sancitæ sint. Jam si
 quis ex ea victima nonnihil aut subcrudum, aut elixum inter-
 diu comedisset, non verberaretur. Nam quod Lex addit, *Sed* Ibid.
tostam igne, hujus ea vis est, si quis tempore illo nocturno, quo
 jubebatur hujus victimæ carnem luculenter assam comedere, co-
 medisset subcrudam vel elixam, eum pœnâ teneri: sin idem hoc
 de die fecerit, impune habere.

§. V. Si quis ex ea victima tantum, quanta est olivæ bacca,
 tostum igne comedisset interdiu, contra jussum commississet;
 quia enim scriptum in Lege videmus, *Carnem (victimæ pa-* Exod. 12. 8.
schalis) edunto hac ipsa nocte, noctu scilicet, at non interdiu:
 quod existit è jussu vetitum, pro jussu ducitur.

§. VI. Subcrudum illud Lege interdictum caro est ignis ar-
 dore primo leviter torrefacta, necdum hominibus ad vescen-
 dum apta. Jam hac è victima carnis aliquantum omnino cru-
 dum si quis edisset, non verberaretur ille quidem: at contra
 jussum fecisset: nam ex eo, quod Lex dicit, *Sed tostam igni,*
 non tostam vetitam esse colligitur. Cæterum hujus victimæ
 carne torrendo ustulata vescientem nulla pœna sequebatur.

§. VII. Porro cum vetat Lex istam victimam infervesfacere
 cum aqua, simul & cum omni liquore, fructusque succo vetat:
 nimirum Legis illud, *Infervesfactum* iterato verbo dictum,
 quemvis liquorem complectitur.

§. VIII. Si quis victimam paschalem primò torrefecisset, tum
 etiam elixasset; contravè, primùm elixasset, & deinde torrefe-
 cisset insuper: si quis eam in ollâ proffus obthurata suo jure so-
 lo coxisset, ac comedisset, pœna teneretur. Rursus ut ea tum,
 cum torreretur, vino, vel oleo, cunctisque, præter aquam, li-
 quoribus,

§. IV. *Subcrudum.* Hebraicè נֶחֱמֵץ: quæ
 si vox in vocibus sacris sæpius occurrat,
 ac hæc ei vis nisi hoc loco subijciatur nul-
 quam. Nam plerique omnes interpretes
 volunt eam hic esse *subcrudum*, & magis
 propriè *semiaustum*. Jam R. Salomo Jarchi,
 item & Aben Ezra hanc ejus vim confir-
 mant lingua Arabica, in qua videlicet

נֶחֱמֵץ semicodum esse significat. Est autem
 hoc solumne linguis orientalibus, ut literu-
 la jod cum in medio themate vel radice,
 seu mihi primaria voce sileat (sic enim
 grammatici loquuntur) crebrò inde tolli-
 tur. Porro legitur tractatu Talmudico
 פסחים de sacris paschalis, fol. 41. p. 2.
 נֶחֱמֵץ est idem quod פֶּחִיחַ dicunt.

quoribus, & fructuum succis perfunderetur, licebat: licitum erat etiam & illud, carnem ejus probe tostam deinceps in liquores intingere, succosque fructuum.

§. IX. Non torrebatur victima paschalis in eo posita vase, Exod. 12. 9. quod esset è saxo, metalloque: Lex enim cum edicit, *Sed tostam igne*, quidvis aliud excludit. Quod si vas ita perforatum esset, ut ignis penetrare per foramina posset ad victimam, eam in hoc impositam vase torreri, fas erat. Eadem non torrebatur infixa veru metallico; id enim calefieret totum, & victimam ubi tangeret, * torresceret.

§. X. Si quis in furno calefacto, post detractum indidem ignem, suspensam victimam paschalem torrefecisset, ea sanè interdicta foret, ut quæ non fuisset igni tosta: si quis eam passim incisam subjectis prunis torrefecisset, ista quidem esset igni tosta: si quis eam torreret propter calcem ferventem, propter arduas testas, si propter calidas Tiberiadis * aquas coqueret, utique fuisset interdicta, quippe quæ igni tosta non esset. Hæc igitur erat ejus torrendæ ratio: adigebatur per os & podicem ejus veru ligneum: inde * suspendebatur in furno, atque igni subjecto torrebatur: & crura, visceraque extra victimam suspendebantur in furno, non ponebantur autem intus in alvo: sic enim elixi quid conficeretur. Jam ad hanc victimam torrendam punica malo pro veribus utebantur: aliud enim ligni genus inter torrendum aliquid aquæ funderet, & nonnihil elixum in victima redderet.

§. XI. Si victima paschalis, dum in furno torrebatur, testam ejus attigisset; quæ tetigerat ex ea summa caro fuit deputanda propterea, quòd id loci quidem certe ardore testæ tostum esset.

§. XII. Si quid humoris in furni testam è victima paschali destillasset, eidemque rursus se junxisset, ex ea tollendus erat locus,

§. IX. *Torresceret.* Ita torreretur non igni, sed ardore metalli.

§. X. *Aquas coqueret.* Propius à Tiberiade, quemadmodum apud *Josephum*, l. 18. cap. 3. scriptum videmus, fons erat aquæ calidæ ad vicum, qui ducto inde nomine *Qm. Emmaus* appellabatur, quod caldas sonat.

Suspendebatur in furno. Hinc inter cau-

sas, cur annus constitueretur intercalaris, enumeratur furnorum eversio: id quod videre licet cum in scriptoris nostri illo, quem ex hebræo latinum factum multos abhinc annos in vulgus edidimus, tractatu de consecratione Calendarum & de ratione intercalandi, ar. 5. cap. 4. tum etiam illo, qui Synedria inscribitur tractatu Talmudico, fol. 11, pag. 1.

locus, quò jus illud reverterat : sic enim res se habebat, è victima paschali quiddid juris & succi inter assandum effluerat, interdictum erat, ut potè quod non totum igni fuerat.

§. XIII. Si quid juris à victima paschali defluxisset in subjectam similaginem, hinc id, quod jus imbuerat, * pugillo exemptum abjiciebatur.

§. XIV. Victima paschalis perfusa oleo libamenti comedebatur, si pertineret ad sodalitiū sacerdotum : sin Israelitarum esset, cruda prorsus abluebatur, exsiccabaturque : tostæ verò summa caro præsecabatur. Si oleo decumarum secundarum fuisset perfusa, omnino sodalitiū oleum hoc pretio non emebatur; quia enim decumæ secundæ non redimebantur Hierosolymæ, sic, ut idoneo loco disputavimus. Non torrebantur una duæ victimæ paschales propter confusionem, non si forent agnus & hædis. Ac victima paschalis, id quod jam sæpe dictum est, ad mediam duntaxat noctem comedebatur, quò magis à peccato detereretur homines. Nam ex præscripto Legis ad auroram nascentem usque sacrum istuc comedi fas erat. Illud quoque nos disputatione de pane fermentato * & azymo jam exposuimus, agno paschali comedendo recitandum esse carmen illud, cui nomen est * hymno; nec licuisse, ut, si sodales ad mensam somno sopiti fuissent, ex agno paschali quidquam deinceps ederent vel prima nocte.

§. XIII. Pugillo exemptum oportebat. Ne quis hic offendat, notandum id quod etiam in commentariis nomine פוגל פוגל notatur, in textu editum esse mendose פוגל, quod est deglubere, deconicare, summam partem deputare, nec potest de similagine nisi inconditè dici, pro פוגל, quod est pugillo demere, quemadmodum legitur in Misna tract. Talmudico פוגל, de sacris paschalibus, fol. 75. pag. 2. ex quo fonte quod jam nunc tradit noster hausit.

§. XIV. Et azymo. Is à nobis tractatus ex hebreo latinus factus, & quoniam in

eo non de pane azymo & fermentato tantum, sed & de cunctis ritibus coenæ paschalis copiosè disputatur, tractatus de sodalitate Paschalis inscriptus est. Cui nomen est hymno. Quod etiam comprobavit Christus Dominus, de quo Matt. 26. V. 26. scripsum videmus. Et hymno dicto profecti sunt ad montem olivarum. Hymno in isto, quem nunc quoque quotannis canunt Judæi, statim ab initio videre licet istuc. Hic est panis afflictionis, quam in Ægypto comederunt patres nostri : sed nos alio libro jam hymnum istum totum edidimus.

CAPUT NONUM.

Apud suum cuique sodalitiū agno paschali vescendum: nullam ejus particulam à sodalitiō transmovendam. Non ejus esse participandum neque Judæum apostatam, nec ethnicum, nec mercenarium. Propter infestam circumcisionem cum liberorum, tum etiam servorum & hominem Israelitam agni paschalis esu prohiberi.

Exod. 12. 46.

§. I. **N**emo, nisi apud unum solum sodalitiū, victima paschali vescatur: nec ullam partem ejus à sodalitiō, cui apponebatur, auferri jus erat: si quis ad noctem decimam & quintam mensis Nisan de carne victimæ paschalis id, quod esset magnitudine par olivæ transtulisset ab uno sodalitiō ad aliud, verberibus multaretur. Est enim in Lege, *Ne quid efferto* — *ejus è carni foras*. Nec verò poena tenebatur, donec id quod extulerat etiam foris deposuisset: nempe victimæ paschalis suo tempore, & sabbato cunctarum rerum deportatio Lege pariter interdicitur: quapropter hoc statō tempore non secus, ac sabbato de sublatione rei simul & depositione demum poena fuerit. Nihil erat autem, quod plecteretur is, à quo victimæ paschalis id, quod alter antea jam transportasset, rursus aliō deportaretur: nimirum id ubi prior ille transportasset temeratum esset. Quidquid spatii limen includebat, intus; quidquid excludebat, foris esse ducebatur: jam limen ipsum, hoc est, ostiī crassitudo pro exteriori spatio putabatur: fenestræ, murorumque spissitudo pro spatio interiori habebatur: tecta verò, coenaculæque distinguebantur ab ædibus.

§. II.

§. I. *Non secus ac sabbato*. Est sabbatarum legum infana moles, id quod breviter & acutè notatur in tractatu Talmudico *מגילתא דאורייתא* de sacris solemnibus, fol. 10. pag. 1. *Jura sabbatica montes sunt pilo suspensi*. Atque hoc facere dictum ibidem lu-

culenter à R. Salomone Jarchi exponitur in hunc modum: permulta sunt sabbati jura, quorum in literis sacris vestigium fane quam parvum, sic; ut imitentur montes è pilo pendentes.

§. II. Caro victimæ paschalis ab sodalitiis suo de industria, sive imprudenter ablata ne comederetur, interdictum erat: nihil enim differebat ab hostiarum sanctiorum carne, quæ fuisset elata ex atrio templi, nihil ab hostiarum minus sanctarum carne, quæ extra urbis Hierosolymæ mœnia deportata foret: carnes autem istas haberi loco bestiarum in agris à tera * disceptæ, tum vescentes illis homines verberibus multandos esse, disputatione de ratione sacrificiorum faciendorum docuimus. Si sacri cuiusdam membri pars extra terminum suum posita fuisset; caro primum bipartitò dividebatur usque adeo, donec attingeretur ejus os: tum deinde defecabatur: ac quidquid carnis erat intra terminum posita, comedeatur; quidquid extra, consumebatur igni: ad os cum ventum erat, id secespita præcidebatur in cæteris sacris; in victima autem paschali, quoniam os nullum diffringi licebat, & ex altera parte caro defecabatur ad commissuram artus proximi: hæc membrum illud, cuius pars extra constitutum sibi terminum erat posita, disjungebatur, atque solas abjiciebatur.

§. III. Si victimas paschales in unis ædibus ederent sodalitia duo, suo cuiusque spatio sepimentum circumdari oportebat: etenim auditione accepimus alii ab aliis, Legis illud, *Ejus est curæ* Exod. 12. 46. *ne foras*, hoc sibi velle, locum, ubi victima paschalis edebatur, terminis esse circumscribendum sic, ut reliquum spatii foris efflueretur. Præterea autem alteri huc ora convertebant, illuc alteri, ut ne permisti ac confusi esse viderentur.

§. IV. Si mediis in ædibus inter sodalitia duo interposita fuisset aqua illa, quacum vinum misceretur, cenæ minister, cum à mensa surgebat pocula misturus, buccam, si forte plena fuerit, comprimebat, & convertebat os, donec suum ad sodalitiolum redisset, ac tum denique manducabat id, quod bucca tenebat: interdictum erat enim, ne quis ad duo sodalitia victimam paschali

§. II. *Disceptæ*. Variant hæc exemplaria: legitur בטרם שירכיל in alis, quæ est sincera lectio, ut quæ responderet allegato loco, quem invenias in superiori libro de cultu divino, trac. 4. ad §. 6. capitulis 11. hanc adeo nos secuti sumus: in

alis autem legitur בטרם שירכיל, quæ lectio tamen sic satis collatur. Habet enim hanc sententiam: carnes autem istas igni penitus absumendas, atque homines illis vescentes & reliquas. Vide commentarios nomine פסחא.

schali vesceretur. Attamen nova nupta, quam victima paschali vescentem fere pudore suffundebat inspectans sodalitium, ut à sodalitia averfa partem victimæ paschalis suam ederet, permissum erat.

§. V. Si sepimentum inter sodalitia duo intermedium subito concidisset, victimis paschalibus abstinerent: item si sepimentum aliquod derepente constitutum idem sodalitium faceret dividuum, victima paschali non vesceretur interea, dum sepimentum illud tollebatur. Nunquam enim nec una & eadem victima paschalis in sodalitiis edebatur duobus, nec duo diversa sodalitia committebantur.

§. VI. Cum in triclinium ex sodalitia tres, pluresve venerant, uti victimam paschalem comessent, aberant reliqui, videndum erat: si cum comesse cuncti victimas paschales fere solebant, in triclinium illi venissent, & hi per eum, qui singulos sodales monuerat, ut ad cœnam venirent, rursus appellati insuperteriam morarentur; qui coierant in triclinio reliquos non operiebantur, sed victima paschali sese protinus explebant: immo sitandem hi post multam moram advenientes victimam paschalem totam ab tribus illis exesam invenissent, pretium pro portione sua nullum ab eis auferebant. Sin è sodalitia duo duntaxat in triclinium convenissent, ceteros in eo præstolarentur, oportebat: sic erat, ad cœnam cum accederetur, expectabant ceteros scilicet; cum inde recederetur, non item: sed unusquisque, re peracta, vel solus actutum abibat.

§. VII. Si quis tam ad primum, quam ad Pascha secundum è victima paschali tantum, quanta est oliva, comedendum dedisset Judæo apostata, cultori futilis idoli, profelyto inquilino, homini mercenario, contra vetitum commisisset: qui si non ob eam rem caderetur ictibus undequadragenta; at de rebellionem quidem certè verberaretur. Nam ille, de quo Lege commemoratur,

§. VII. De rebellionem, &c. Qui contra divinas Legem fecerat, ictibus cadebatur undequadragenta: qui autem sapientum decreto non steterat, hic sine numero, sine modo verberabatur de rebellionem.

Locus hic eo libro qui T^{ro} Ordinatio inscribitur in voce T^{ro} diligenter explicatur: & explicationem istam à Buxtorffio in suam Lexicon Talmudicum translata sub eodem themate reperias.

moratur, alienigena, hic est, qui Deum alienum veneratur: nihil igitur dabatur de victima paschali * comedendum ethnico, neu profelyto inquilino, neu homini mercenario, quippe qui à Lege hoc sacro nominatim interdicuntur, *Neve inquilinus, neve mercenarius eo vescitor.* Exod. 12. 43.

§. VIII. Incircumciscus homo si de sacro paschali comedisset ad olivæ magnitudinem, verberibus multaretur; quia enim in Lege est, *Ne quis præputiatus eo vescitor*: hic autem licet isto sacro non vesceretur, vesceretur tamen azymo pane * & oleribus amaris: item panis azymus & olus amarum ut edenda præherentur & inquilino profelyto & homini mercenario, permisum erat.

§. IX. Quemadmodum suorum quisque liberorum & servorum infecta circuncisione impediabatur, ne victimam paschalem caderet, item impediabatur, ea ne vesceretur: ut si cui post cæsam victimam paschalem emtus servus esset, si cui fuisset ejusmodi puer, cujus circuncidendi tempus non venisset, nisi post cæsam victimam paschalem, hac ille vesci prohibebatur usque, dum commemoratus puer, aut servus circuncideretur. Qui verò fieri poterat, ut post cæsam victimam paschalem esset aptus ad circuncidendum, idem ante non esset? Si videlicet aut arida febris ab eo decessisset: is enim septem dies plenos à decessione febris requirebat: aut acutus oculorum dolor tandem post cæsam victimam paschalem abisset: aut partes

Comedendum ethnico. Hoc adeo de certo quodam ethnico narratur Tractatu Talmudico *Ḥ'OTOT* de sacris paschalibus, fol. 3. pag. 2. Ethnicus quidam sepe contendere Hierosolymam solebat, & sacro paschali vesci: is aliquando *R. Juda Beterai* filio dicere. Est in Lege vestra, Exod. 12. 43. *Nullus homo extraneus eo vescitor*: at ego optimam quamque partem ejus gustavi: huic illes. *Ecquid tibi datum è cauda?* Nunquam. Cùm eò veneris, pete quid inde venit, petiit: responsum ei caudam offerri Deo: tum rogatus quo tandem auctore hoc petiisset, respondit: auctore *R. Juda Beterai* filio: mirari omnes quid hoc esset rei, & in hominem inquirere: invenitque denique ethnicum neci dedere:

quo facto, Hierosolyma missæ ad *R. Judam Beterai* filium literæ, in quibus hoc scriptum erat. *R. Juda Beterai* filio multam salutem. Tu cum degas Nisibi, plagas tendis Hierosolymæ.

§. VIII. *Et oleribus amaris.* Omnino quinque volunt amarorum olerum esse genera, quibus ad coenam paschalem uti conveniat, lactucam, ieribum, marrubium, eryngium, & picridem. Agitur hac de re in Tract. Talmudico *Ḥ'OTOT* de sacris paschalibus fol. 39. pag. 1. item & à nostro scriptore in eo tractatu, qui est de pane fermentato & azymo, atque adeo de cunctis coenæ paschalis ritibus ad articulum 13. capituli 7.

tes illæ, quibus sexus discernitur, obstructæ prius, post cæsam victimam paschalem, denique discessissent, atque mas exisset.

CAPUT DECIMUM.

Verberibus multari qui victimæ paschalis os fregisset; ejus videlicet puræ. Agni paschalis cauda vesci nefas, fas vesci cartilagine. Cum sacro paschali fere fieri & sacra pacifica, quæ sacra solemnia diei decimi quarti vulgo dicebantur. Quid interesset inter primum & secundum Paschâ? Quosdam in Ægyptio sacro paschali ritus observatos; quibus nullus postmodum locus erat.

Exod. 12. 46. §. I. **S**i quis victimæ paschalis, & ejusdem puræ fregisset os aliquod verberibus multaretur: est enim in Lege, *Neve os in ea confringitote*: item & de victima paschali secundi Num. 9. 12. Paschatis scriptum legimus, *Ne os in ea frangitote*. At sacrum paschale cum fiebat inquinatè, nemo de fracto victimæ paschalis osse verberabatur: nam hoc nostri auditione acceperunt alii ab aliis, Legis edictum illud, *Ne os in ea frangitote*, ad victimam paschalem puram spectare scilicet, ad inquinatam non item. Et seu quis ipsa nocte decima & quinta mensis Nisan, seu de die præcedenti, sive etiam multos post dies victimæ paschalis os diffregisset, unum & idem erat, verberibus coerceretur.

§. II. Quamobrem victimæ paschalis ossa simul * cum reliquiis carnis inflammabantur, ne veniret usus, ut in his offenderet aliquis.

§. III. Nemo verò pœna tenebatur nisi victimæ paschalis os ejusmodi fregisset, quod aut obtegeretur pulpa, quæ oleæ magnitudinem

§. II. *Cum reliquiis.* Josephus quidem, lib. 2. de Antiq. Juda. de reliquiis agni paschalis, ejus quem Israelitæ in Ægypto co-

mederunt ita dicit. Cùmque coenassent, reliquias carnum egressari concremabant.

nitudinem assequeretur, aut aliquid medullæ contineret: si quis autem fregisset os, in quo nec pulpa, nec medullæ quidquam inesset, impune ferret. Jam si quis os, cui pro oleæ magnitudine pulpa adhærebat, fregisset non ubi pulpa tectum, sed ubi nudatum erat, pœna tenebatur tamen.

§. IV. Si quis os fractum fregisset denud, verberibus coerceretur.

§. V. Qui victimæ paschalis ossa cremasset, nervos exsecuisset, non perinde, quasi fregisset os, pœna tenebatur.

§. VI. Si quis os victimæ paschalis semiasse vel elixæ fregisset, verberaretur: quin etiam inquinamento, deportatione, talibusque rebus temeratæ victimæ paschalis os frangere vetitum erat. Hanc enim cautionem habebat victima paschalis si semel idonea fuerat, & evaserat deinceps vitiosa: sin autem idonea fuerat nunquam, ut si nefasta foret, si immolaretur cum perversa * cogitatione alieni temporis, aut nominis, omnino os hujus ne frangeretur cautio non erat.

§. VII. Si quis vertebram caudæ fregisset, non verberabatur ideo, quod * cauda vesci religio sacrorum non sinebat.

§. VIII. Victimæ paschalis cartilago, quod genus ossis est tenerum, ut ederetur, concessum erat.

§. IX. At tenellus cum caderetur in victimam paschalem hædus hujus ossa præmolliâ comedere non licebat: quippe quæ manducando comminuerentur: & si quis ea comedisset, verberibus coerceretur: nihil enim intererat, os durum, an molle

com-

§. VI. *Cogitatione alieni temporis.* Erant enim cogitationum tria genera, quibus victimæ temerabantur. Unum si cogitando mutaretur nomen: ut si quis mactando eam, quæ erat holocausto, bestiam, cogitaret victimam immolare pacificam: itemque si victimam non immolaret nomine offerentis. Alterum si cogitando mutaretur locus: ut si quis mactaret victimam eo consilio, ut extra templi atrium spargeretur sanguis ejus, vel idonea pars adoleretur, vel ex ea nonnihil apum ad comedendum comederetur extra constitutum locum. Tertium erat si cogitando mutaretur tempus: ut si quis victimam mactaret

ea mente, ut sanguis ejus spargeretur post solis occasum: ut quid ex ea post extortam auroram postera adoleretur, id quod erat factu nefas: ut ex ea quod erat apum ad comedendum comederetur post tempus. Atque totus hic locus tractatur à scriptore nostro in superiori libro de cultu divino cap. 13. septimæ disputationis de sacris temeratis, & in codice talmudico מדרש ד'ב'ר ד'ב'ר de sacrificiis, cap. 1. & 2.

§. VII. *Cauda vesci.* &c. Passim hoc invenias apud Hebræorum scriptores: agni paschalis extra, & in his caudam non secus, ac victimarum pacificarum adoleri Deo, non à dominis comedi.

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

comminueretur. Ad summam, quidquid probe servescitum fore solet è tauro præduro comedi, comedebatur etiam ex hœdo tenero probe tostum, utputa scapularum extrema, cunctaque cartilaginea.

§. X. Sunt in animantibus adhuc teneris nervi molles, qui cum ætate tandem indurescunt: hi dum ita molles existunt, apti sunt hominibus ad vescendum: omnino hos in victima paschali comedi licebat: verum enim ipsorum nulla tum habebatur ratio, cum suus victimæ paschali constituebatur vescentium numerus. Rursus constituendo vescentium numero ratio ducebatur cerebri, quoniam id è capite poterat extrahi nec ullo fracto osse: nulla verò ducebatur ratio medullæ, quæ * femoris osse continebatur: nimirum illud os ab extremis obstructum ambobus nisi frangeretur, prorsus extrahi nihil inde poterat.

§. XI. Victima paschalis cum edebatur, ejus pulpa defecabatur usque ad ossa ipsa, quorum deinde commissuras dissolvebat, cui visum erat: atque ille qui quondam in Jacobi patriarchæ femore luxatus ab angelo nervus obtorpuerat, ille, cum eò ventum erat, è victima extrahebatur, reponebaturque cum cæteris nervis, ossibus, & membranis, quæ inter edendum de victima paschali tollebantur. Neque enim hæc item expurgabatur, ut reliquarum caro bestiarum, nec profecabatur; sed torrebatur solida: quanquam eadem distincta multis ac variis incisuris satis erat idonea, modo nullum in ea membrum desideraretur. Erat autem enitendum, ut è pulpa victimæ paschalis nihil quid-

Exod. 12. 10. quam relinqueretur in mane crastinum. Est enim in Lege, *Ex ea ne quid reliqui in posterum mane facitote*: Similiter de victima paschali Paschæ secundi à Lege dictum est, *Ex ea ne quid reliqui in crastinum mane faciunto*. Si quis igitur reliquum ex ea fecisset aliquid vel ad Pascha primum, vel ad secundum, contra vetitum commississet: attamen non multaretur verberibus

Num. 9. 12.

§. X. Femoris osse. פולית in textu nominatur: id verò plerique os femoris esse volunt. Eadem vox legitur in eo libro, qui בראשית רבה Explicatio copiosa Geneseos inscribitur. sect. 10. ibi in com-

mentariis illis quibus ritualis est מנחת כהונה tributa Sacerdotum; exponitur tibia. Nonnullis est quodvis os utrinque clausum, quod quidem medullam continet.

bus isto de vetito propterea, quod * in iustum abit. Habemus enim in Lege, *Quod autem ex ea relictum fuerit ad crastinum mane, igni crematote.* Exod. 12. 10.

§. XII. Ad mensis primi decimam & quartam diem cum fiebat sacrum paschale, simul & sacra pacifica fiebant: & ista quidem itidem, ut cuncta sacra pacifica bobus juxta, atque reliquis pecoribus, grandibus, parvisque, maribus, ac feminis: hoc videlicet illud est, quod *sacrum solemne diei decimæ quartæ* vulgo dicitur. etenim hoc spectat divinæ Legis edictum illud, *Igitur Domino Deo tuo Pascha immolato oves, capras & boves.* Jam sacrum illud solemne tum adjungebatur, cum sacrum paschale fiebat die profesto, cum fiebat purè, cum fiebat parè: nam si dies illa decima & quarta primi mensis incidisset in sabbatum, si sacrum paschale fieret inquinatè, si victimarum paschalium copia foret adeo magna, tum his nullum adhibebatur sacrum solemne: sed ipsæ macabantur sole.

§. XIII. Sacrum solemne diei decimæ quartæ res erat non necessaria, sed libera: atque * ut cuncta sacrificia pacifica, sic & illud comedebatur intra duos dies & noctem unam. Nam hoc Legis edicto, *Ne quid ex carne victimæ, quam immolaveris die primo vespere in diluculum usque remaneto,* id sanciri traditio est, ne de sacrificio solemnī diei decimæ quartæ quidquam reservetur

§. XI. *In iustum abit.* Vide quæ pag. 5. ad §. 7. annotantur de conditionibus requisitis ad dammandum aliquem verberibus.

§. XIII. *Ut cuncta sacrificia pacifica.* At verò sacra pacifica illa eucharistica quæ vocantur, ea absumebantur uno solo die. Redditus ejus rei rationem satis probabilem Dominus Isaac Abarbanel commentariis suis in *Leviticum* ad vers. 15. capitis 7. Quod autem, inquit, hæc eucharistica fecus, atque cætera sacra pacifica uno eodémque die consumebantur, id erat causæ scilicet, beneficium acceptum, cuius nomine fiebant, ut proferretur in vulgus. Nempe his consumendis cum sciret immolator omnino diem unum esse constitutum, vocabat ad sacras epulas familiares & necessarios suos: tum deinde his sacrorum epulonibus ejus, quam fecerat, rei divinæ

causam enarrabat; hic illic benignè sibi factum à Deo Optimo Maximo: ita fiebat, ut divinam erga se benignitatem prædicaret, esseret, magnificaret, celebraret. Quod si eucharisticis istis tantundem spatii, quantum cæteris sacrificiis, pacificis absumendis præstitutum esset, malignus homo suas ad epulas sacras vocasset neminem; quippe qui facile sacrificia tota in sua ipsius familia intra duos dies & noctem unam absumeret. In eandem sententiam de victima eucharistica disserit *Philo Judæus*, lib. de victimis. Hanc, inquit, victimam non biduo sic, ut priorem illam pacificam, sed ipsa prima die Lex jubet absumi: ut qui experti sunt propensum paratumque favorem numinis cælestis incunctanter de hoc sacrificio impertiantur aliis.

Tractatus primus de Sacrificio Paschali.

referretur ad diem usque sextum decimum : dicitur autem *in discuculum usque*, dici videlicet perendini : at si quis inde reliquum fecisset aliquid, non multaretur verberibus : reliquum illud proinde, ut cætera residua sacrorum, igni consumebatur.

§. XIV. Et caro sacrificii solemnisi, & quæcunque fercula in mensa cum sacro paschali simul apposita, unâ cum eodem & inflammabantur : hæc eadem sic, tanquam ipsummet sacrum paschale comedebantur duntaxat ad mediam usque noctem ; id adeo, ut inter se ne confunderentur.

§. XV. Quid verò discriminis erat inter sacrum paschale primum, & secundarium ? Nempe sacrum paschale primum dum fiebat, Lege sancitum erat, ne fermentati quidquam domi conspiceretur, aut etiam inveniri posset : immo ne cædi quidem victimam paschalem fas erat interea, dum fermentati quid supererat : nec ullam partem ejus è sodalitis licebat exportari : cum edebatur, eximium illud carmen, quod hymnus inscribitur, cantari necessum erat : porro cum sacro solemnisi fere conjungebatur, & aliquando poterat etiam inquinatè fieri, si pars major Ecclesiæ polluta funere fuisset, sic ; ut antea dictum est. Contrà sacrum paschale secundarium cum fieret, panis fermentatus & azymus domi simul esse licebat : non erat in eo comedendo hymnus ille divinus cantandus : licebat etiam illud ex ædibus, ubi comedebatur, efferri : jam cum sacro solemnisi conjunctè nunquam, nunquam inquinatè fiebat. Ambo verò sabbatum elevabant pariter : ambo per tempus immolationis cantationem illius hymni divini requirebant ; utrumque probè tostum comedebatur : utrumque in unâ & eadem domo : utrumque cum pane azymò & olere amaro : neutrius partem reliquam fieri, neutrius os comminui fas erat. Sed quid tandem erat cause, cur sacro paschali primario non esset prorsus ad omnia simile secundarium, de quo generatim à Lege dicitur, *Secundum*

Num. 9. 12.

omnem rationem de Pascha sancitam & illud faciunto : Id erat scilicet, quòd hic etiam pauca quedam de sacro paschali decreta nominatim proferuntur : unde satis intelligitur sacrum paschale secundarium non nisi his, quæ de ipso explicatè, distinctèque sanciantur, par esse primario : hæc autem illa sunt edicta, quæ spectant ad corpus ipsum victimæ paschalis, quæ adeo verè, proprièque *ratio Paschæ* dicuntur. Quod autem in Ægyp-

to præscriptum erat, * ut usque à decimo die primi mensis pararetur victima paschalis, ut ejus sanguis superliminari, geminisque postibus exterioris ostii domus induceretur hyssopi fasciculo, ut eadem comederetur festinanter, hæc omnia omnino semel in illo sacro paschali Ægyptio servata sunt; sed nunquam usitata fuere postmodum ¶.

§. XV. *Ut usque à decimo die.* Verò. nam ea de re verbum nullum neque *Exod.* extrem. cap. 12. ubi hujus sacri religio in posterum edicitur, nec capite 23. ejusdem libri cum rursus de Pascha præcipiatur, nec vicefimo tertio *Levitic.*, nec *Num.* 9. ubi commemoratur Pascha primum post discessum ex Ægypto actum, neque porro *Deut.* 16. ubi de Pascha demum sanè quàm diligenter sancitur. Itaque miror quid sit, cur aliter sentiat vir clarissimus quem supra jam refelli de verbo שבת. Is locum istum his totidem verbis explicuit. "Atque hæc victima (paschalis) ex agnis aut hoedis, iisque masculis & immaculatis decimo die mensis Nisan quotannis eligenda fuit, decimòq; quarto sub crepusculum immolanda: non est ita.

¶ Atque in hac disputatione tota non modo non vocatur in quæstionem ac controversiam, agnus paschalis an propriè verèque diceretur sacrificium; sed hoc pro certo & indubitato sumitur, atque adeo tertio quoq; verbo inculcatur: immo enim, ut silentio prætermittam esse Rabbiorum nonnullos, qui putent sacrum paschale fuisse piaculum, quo lueretur idololatria, quam Judæi in Ægypto susceperant, & hic noster, & Hebræi scriptores omnes ad unum agni paschalis exta docent in ara adolenda fuisse: & quod *Exod.* 23. v. 18. scriptum legimus, *Nunc victima mihi solemniter immolata adeps pernoctato ad usque mane poste-*

rum, hoc edicto sancitum volunt omnes, agni paschalis exta ne postero demum die adolerentur. Et verò *Chaldeus interpres* versum hunc sic exposuit, *וְלֵאמֹר בְּרֵאשִׁית חֹדֶשׁ נִסָּח חֹמֶה עֹר צִפְרָא*. Victimæ mihi solemniter immolatae adeps remotus ab ara in mane postea ne pernoctato. Ut ut est, hoc certè à divina Lege explicatè edicitur *Deut.* 16. v. 5, & 6. agnus paschalis ut extra sanctuarium mactetur nusquam & nunquam: tum hoc apertè narratur 2 *Paral.* 35. ver. 11. sanguinem Paschæ per sacerdotes aræ dispersum, in quo sanè potissima sacrificii perfectè absoluti ratio vertebatur. Accedat huc, quòd eo arcerentur omnes, qui præputium non posuerant: item omnes inquinamento corporis affecti, omnes apostatae, & extranei. Porro autem sacrum hoc unam rem habebat præter cætera sacrificia præcipuam: nullum ejus os frangi licitum erat. Nimirum cùm esset typus Christi, quemadmodum disertè Apostolus 1. ad *Corinthios*, c. 5. v. 7. *Etenim Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus*; consentaneum erat, ut in eo nullum os effringeretur sic, ut in antitypo Christo Jesu dieram pro nobis mortem oppeturo nullum os effringendum erat. Maneat igitur hoc Pascha cùm *Num.* c. 9. v. 7, & 13. קרבן יישיבן sacrificium Dei appellatur, proprio suoque nomine appellari. Fuit quondam Judæis in Deum, fuit ista sacrorum religio: nunc est, cùm verè Dei cultores patrem animo, verèque venerantur.

TRACTATUS SECUNDUS

DE

Sacris Solemnibus.

IN hoc agitur de præceptis sex, quorum sunt imperantia quatuor, & duo prohibentia, quæ hîc nominatim persequi visum est.

1. *Deo se in conspectum danto.*
2. *Solemnia sacra tribus illis statis temporibus obeunto.*
3. *Tempora illa hilaria sumunto.*
4. *Vacui in Dei conspectum ne veniunto.*
5. *Levitas his statis temporibus lætitia perfundere, & donare muneribus ne negligunto.*
6. *Septimo quoque anno exeunte solemnitate umbraculorum conventum sacrum peragunto.*

Habes ea præcepta, quæ capitibus deinceps sequentibus explicantur.

TRAC-

Sacris Solennibus

In hoc agitur de praecipuis ritibus, quos in his sollemnibus
sequuntur. Et duo praecipua, quae hic nominantur, sunt
in summa.

1. Primum est in confessione peccatorum.
2. Secundum est in oratione pro totius mundi salutem.
3. Tertium est in benedictione.
4. Quartum est in Missae celebratione.
5. Quintum est in huiusmodi sollemnibus praecipue, et de
his ritibus, qui in his sollemnibus observantur.
6. Sextum est in huiusmodi sollemnibus praecipue, et de
his ritibus, qui in his sollemnibus observantur.
7. Septimum est in huiusmodi sollemnibus praecipue, et de
his ritibus, qui in his sollemnibus observantur.
8. Octavum est in huiusmodi sollemnibus praecipue, et de
his ritibus, qui in his sollemnibus observantur.
9. Nonum est in huiusmodi sollemnibus praecipue, et de
his ritibus, qui in his sollemnibus observantur.
10. Decimum est in huiusmodi sollemnibus praecipue, et de
his ritibus, qui in his sollemnibus observantur.

Y R A C

TRACTATUS SECUNDUS

DE

Sacris Solemnibus.

CAPUT PRIMUM.

De ratione apparendi Domino. De sacris solemnibus obeundis. De diebus hilaribus sumendis. Quisquis tenderet Hierosolymam dies solemnes celebraturus, simul eò hostias ageret, aut lectum ferret argentum, necesse esse. Omnino fieri potuisse, ut diei solemnis agendi ratio per hebdomadam totam instauraretur: verum tamen moram interponentes notari. Sacris solemnibus sabbatum non elevari; sed elevari quemvis diem festum. Feriis minus sanctis inter primum & ultimum diem solemnem intermediis etiam votorum sacra fieri licere. Diebus solemnibus sacrificia solida plura, quam pacifica ab aliis, contra plura pacifica, quam solida sacra ab aliis esse conficienda.

§. I. **I**srælitis in unum quodque de *tribus illis statis temporibus feriatas tria præcepta jubentia sancita sunt: eorum unum erat, ut sese darent Deo in conspectum, de quo Lex ita dicit, *Mares tui omnes apparen- to*: alterum, ut obirent sacra solemnia; de quo scriptum videmus, *Septem dies solemnes*.

Exod. 23:17.

Deut. 16: 15.

§. I. *Tribus illis statis, &c.* Ea de re quæ disputat Abarbanel ad Deut. cap. 16. audire operæ pretium erit. Hæc tria, inquit, Dei fuerunt in Isrælitas præcipua beneficia, exitus è servitio Ægyptio, latio Legis, & terræ promissæ possessio: id- eoque nostri iussi sunt in eadem augustam ire ter. in anno. numini gratias acturi: so-

lemnitate azymorum de sua ex Ægypto mi- gratione: solemnitate hebdomadarum de Lege sibi lata: & solemnitate unbraculo- rum de concessa sibi terra omni frugum & fructuum genere lata. Idemque paulo post. Atqui triplex ille conventus, quo de divi- na Lex etiam atque etiam præcipit & mo- net, ad istæc quinque animi bona refereba- tur.

solemnies Domino Deo tuo agito: tertium erat, ut tempus illud hilare sumerent; videmus enim in Lege scriptum, Et hoc festo ac solemnii tempore lætator. Jam istuc Legis verbum, *Apparento*, id hanc habebat sententiam, ut ad primum temporis feriati diem in atrio templi os suum quisque ostenderet, simul & viciniam Deo mactaret solidam, & eam aut volucrem, aut quadrupedem. Si quis igitur primo die feriati temporis in atrium templi sese contulisset, nec tulisset holocaustum, non modo non esset obsecutus præcepto iubenti; sed etiam contra præceptum vetans commisisset, siquidem in Lege est, *Sub aspectum meum vacui ne veniunto*: neque tamen verberibus coerceretur de hoc vetito neglecto, propterea, quòd nihil effectum dedisset. Cùm verò Lex edicebat, ut sacrorum solemnia celebrarentur,

ent. Primum ut de beneficiis omnibus omnes Deo gratias agerent secundum *Davidis* illud, regis divino spiritu instincti, *O Domine, tuus ego sum, ego tuus servus, ancilla tuæ filius, vincla mea solvisti. Sacerdium tibi faciam, id quod ex ipsa gratiarum actione vocabulum habet: & tuum fovebo nomen celebrabo. Vota mea Domino persolvam, inspectante ejus omni populo. In atrii templi summo rectori sacri, in medio tui videlicet Hierosolyma.* Deinde ut Legis divinæ vis, insita in omnium animis hæreret, ac commemoratione illarum, quas Deus majoribus nostris fecit, rerum tam admirandarum, quàm terribilium, homines adducerentur, ut crederent infinitam esse potestatem divinam. Nimirum ea de causa jussi sunt ii, qui rerum primitias tulerant, recitare carmen istuc, *Syrus oppressurus erat patrem meum, qui defendit in Agyptum, & cetera.* Hic enim commemorabatur à præpotenti Deo mirum in modum animadversum in Agyptios injustos ac inclementes dominos, & terram promissam nostris propriam possessionem esse datam. Tum ut suis oculis viderent ea, quæ in templo existerant perpetuò prodigia: viderent rei divinæ administrationem: viderent sacerdotes sacris operantes: viderent Levitas interea, dum sacra conficiantur, voce atque fidibus è suggesto canentes: ita caperentur amore sacrarii, simul & ejus administratorum sanctorum, ac

que Dei sacrarium illud colentis majestate commoverentur. Deinde ut amarent inter se cùm norint se inter se, adeoque promitti & parati essent ad serviendum communis vitæ necessitatibus aliis alii, atque omnes inter se consuetudine usque conjungerentur. Hæc quidem ratio redditur etiam à *Iosepho*, lib. 4. Antiq. hæc à scriptore nostro libro illo, qui Doctor Perplexorum inscribitur, par. 3. cap. 43. & 46. hæc cuius parumper cogitanti in mentem veniat. Postremò ut quæreretur & explicaretur quidquid in Lege & præscriptionibus occurrebat intellectu difficile: nam si suo cuipiam in oppido de Lege, de præcepto quodam dubium esset, contentioque, templum augustum peteret, ibi de quæstione senatum supremum consuleret, qui rem dijudicaret. Erat enim in singulis Israelitarum oppidis confectus iudicum: sed huic quoque præscriptum erat istuc *Deut. 17. 8. Si non liquerit tibi de lite capitis, de disputatione rerum, de vi, de ceteris controversiis oppidanorum tuorum, perges ad locum eum, quem, &c.* Nullus igitur dubito, quin id quovis tempore solemnii conficeretur Hierosolymæ viros sapientia præstantes adhibant de quæstionibus difficilibus & implicatis: ita cum Hierosolymam convenirent celebraturi diem solemnem, eadem opera Legis & juris divini rationem exquirebant.

brarentur, hoc edicebat ut ad primum temporis festi diem quisque cum se sisteret in atrium, faceret sacrum pacificum, quod genus sacrificii fieri tantum quadrupedibus haud ignotum est: atque his duobus praeceptis de ore ostendendo in atrio, & sacris solemnibus obeundis mulieres non obligabantur. Porro praescriptum erat, ut quisque tempus id hilare sumeret, hoc est, ut praeter illa sacrificia pacifica solemnia, faceret & alia quaedam sacra pacifica: haec scilicet illa fuerant, quae vulgo dicebantur *sacra pacifica hilaritatis*; nam ad haec spectat Legis edictum illud, *Et victimis pacificis ibidem immolatis vescens laetitiam* Deut. 27. 7. *apud Deum & Dominum tuum agito*: atque hoc posteriore praecepto tenebantur etiam mulieres.

§. II. Cujus pretii sacrificium quisque faciat cum se sistat in atrio, & sacra solemnia cum obeat, à Lege quidem nihil discernitur, *Pro eo, inquit, quod cuique Dei munere ac dono tributum est*, &c. verum enim Sapientum decreto cautum est, solidum illud sacrificium quod quisque se sistendo faciat ne vilius uno * nummo argenti; & quae conficiat sacra pacifica solemnia duobus nummis argenti ne viliora sint: æquum est autem & bonum haec quemque facere pro facultatibus suis, siquidem à Lege ita dicitur, *Pro eo, quod cuique Dei munere ac dono tributum est*. Ibid. 16. 17.

§. III. Sed verò ne sapientes quidem constituerunt quid sumrûs faciendum esset in sacris pacificis hilaritatis.

Quisque cum Hierosolymam tenderet dies solemnnes celebraturus, aut paratas eò simul agebat hostias, quas mactaret in atrio se sistens, aut certè lectum unà secum ferebat argentum, quo has sibi coemeret. At pro argento quid aliud, quod esset tantidem eò portare, non licebat: immò si quis haberet quod bene multorum esset nummorum aureorum, nihilo magis ei licebat

§. II. *Nummo argenti.* Quod in literis sacris יָרֵבָה, id à scriptore nostro, cunctisq; Rabbinis יָרֵבָה nominatur. Imò enim verbum istud יָרֵבָה quo Sicut Exod. 30. 13. definitur, à Chald. quoq; eò loci יָרֵבָה vertitur. Erat sicut viginti ejusmodi nummorum. Sed sicut pretium & pondus quod esset jam in superiori libro de cultu divino, initio

tractatus secundi ex literis sacris, Flavius Josepho, & neotericis scriptoribus ostendimus. Ibidem & communem omnium opinionem de duplici sicut genere, uno vulgari duarum tantum drachmarum, & altero sancto drachmarum quatuor commentitiam & falsam esse demonstravimus.

licebat Hierosolymam sine pecunia victimisque contendere. Interdictum erat autem, ne quisquam tunc temporis Hierosolymam pro argento rem aliam ejusdem pretii deportaret propterea, quod fieri potuisset, ut emptorem ejus rei reperiret neminem, aut etiam confectos inde nummos inveniret adulterinos.

§. IV. Si quis primo die feriatum temporis nec oris ostensi causa fecisset sacrificium solidum, nec pacifica illa sacra solemnia obisset, porro cæteris ejusdem feriatum temporis diebus ea sacra faceret: habemus enim in Lege, *Septem dies tempus solemnne Domino Deo tuo celebrato*: ex quo hoc efficitur, * tempus hoc universum idoneum esse, quo sacra solemnia conficerentur. Et verò cæteri omnes dies feriatum instituti sunt ad primum illum & solemnem diem sacris instaurandum.

§. V. Jus enim erat hæc sacra facere primo die feriatum temporis abjecta omni cunctatione: si quis autem sciens, insciens ea primo die feriatum temporis non fecisset, faceret die secundo: verumtamen quicumque moram interponebant, notabantur.

Soph. 3. 18. Etenim in tales homines conveniebat ea vaticinatio, * *Mæstos à tempore solemnne perimam*.

§. VI. Si quis tempus festum exegisset totum, nec illa sacra solemnia obisset, porro non præstabat: talem autem hominem tangit oraculum illud, *Depravatum emendari non potest*.

§. VII. Si quis sacra solemnia non fecisset ad primum umbraculorum diem, ea poterat deinceps facere per totum illud tempus festum, etiam ad extremum diem numero octavum: nimirum & octavus ipse dies ideo feriatum erat, ut eo primus ille solemnisque dies sacris instauraretur. Item si quis sacra solemnia non fecisset tum, cum celebrabatur dies festus hebdomadarum, eadem facere continuo septem dierum spatio poterat. Nam ad hunc quoque diem festum sacris instaurandum spatium dabatur sex dierum consequentium. Atqui traditione tenetur istuc, hebdomadarum solemnitatem solemnitati panum

§. IV. *Tempus hoc universum*. Hæc enim hilaria sic, ut idem hic noster in Doctore Perplexor. suo par. 3. c. 43. rectè docet, in septem continuos dies sunt instituta, quò magis celebraretur perceptis jam omnibus reconditisque fructibus Dei benignitas.

§. V. *Mæstos à, &c.* Versum hunc in eandem sententiam interpretatur Chaldaeus. *די הוּוּ מַעֲבֵבִי כִּדּ וְסִנִּי מִעֵרָד אִי־חִיקָה מִנִּד*, *Qui in medio tui recedant, tempora festa tibi constituta, eos ego à te removebo*: item & R. Sal. Jarchi: aliter alii.

§. VIII. Ne-

num azymorum in sacris instaurandis prorsus esse similem.

§. VIII. Quam hostiam quisque cum Deo appareret ad solidum sacrificium præbebat, & quam mactabat sacris solemnibus obeundis, ea sabbatum non elevabant, nec inquinamentum: neque enim illis itidem, ut sacris publicis certus dies constitutus erat; verum si quis illa sacra solemnia die uno non obisset, obiret altero, sic, ut supra diximus. Rursus eadem quemvis diem festum elevabant: ac si die festo nulla sacra fierent * neque ex voto neque ex promisso; at certè apparendi nomine sacrificium solidum, & sacra solemnia, ea videlicet pacifica, insuper etiam sacra pacifica hilaritatis die festo fiebant: nam hæc quidem sacrificia fiebant non secundum votum, aut promissum; verum secundum jura sacrorum.

§. IX. Qui apparendi causa victimas ad solidum sacrificium, item ad sacra pacifica solemnia, itémque ad sacra pacifica hilaritatis præbebat, is immolandis illis die festo sic, tanquam profesto, manus suas * totis viribus imponebat: in his enim etsi manuum impositio non adeo requirebatur, ut tractatu de ratione sacrificiorum faciendorum disseruimus, tamen nulla habebatur ratio eorum, quæ ne sabbato, diebusque festis fierent, sapientum auctoritate sancitum est.

§. X. Si

§. VIII. *Neque ex voto, neque ex promisso.* Cum verbo קרבן verbum istud קרבן adjungitur (adjungitur autem sèpissimè) posterius à consuetudine Hebraica deslexum eò deducitur, ut genus certum quoddam voti significet. Ea de re scriptor noster in superiori libro de cultu divino, tract. 5. cap. 14. copiosè disputat: quæ disputatio omnis huc redit denique, קרבן esse si quis generatim recepisset se solidum sacrificium, aut sacrum pacificum facturum, aut fectum Deo obmoturum, aut tantum argenti, quanti pecus aliqua esset, ad sacrificium solidum, vel ad pacificum præbiturum: קרבן autem esse, cum recepisset aliquis se hac illa certa bestia ad sacrificium solidum faciendum, aut se hac illa decuma ad fectum Deo obmovendum usurum: hunc rei nuncupatæ damnum usque præstare; illum non item. Hoc duplex sponsonis genus etiam cum aliqua discri-

minis significatione rectè, opinor, latine dixerim votum & promissum. Habeo *M. Tullium* auctorem. Is lib. 12. epist. ad Att. epist. 18. ubi agit cum Attico de fano ædificando Tullioz suæ paucis ante diebus mortuæ ita loquitur; "Ego, quantum his temporibus tam eruditus fieri poterit, profectò illam consecrabo omni genere monumentorum——quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum. Sed jam quasi voto quodam, & promisso me teneri puto.

§. IX. *Pro viribus imponebat.* Volunt enim alioqui totis viribus inniti, idem esse, ac in jumento equitare: atqui sapientum edicto sancitum esse, ne quis ad diem festum in animante equitaret. Vide tractatum Talmudicum פסחים de sacris solemnibus, fol. 16. pag. 2. & ibidem consule *R. Salomonem farchi*.

§. X. Si quis statim, ac consecraverat hostiam apparendi nomine mactandam mortem obisset; hæredes ejus sacri religione obligabantur. Ad ferias minus sanctas, quæ statis illis temporibus festis inter primum & ultimum diem solemnem interjectæ sunt, sacrificia votorum & promissorum fieri licebat: quod

Num. 29.39. enim à Lege dicitur, *Hæc Deo facitote feriis vestris præter votiva sacra vestra, voluntatèque promissa*, id declarat hujus generis sacrificia fieri tempore feriato licere: sequitur autem, *Ibid. Cum holocaustis vestris*, quod significat hominum leproforum, atque puerperarum holocausta: & quod deinde sequitur, *Ibid. Cum fertis vestris*, id & fertum peccatoris indicat, & fertum zelotypiæ: ad extremum additur, *Ibid. Cum pacificis vestris*, quod comprehendit etiam sacra pacifica Nazaræi, quæ omnia feriis illis minus sanctis fieri fas erat scilicet; diebus solemnibus non item.

§. XI. Cui familia magna, & parva res erât, is in sacra pacifica solemnia plus impendebat, quàm in holocausta apparendi: cui verò familia erat parva, & adeo magna res supererat, is in holocaustis apparendi sumtum majorem faciebat, quàm in solemnibus sacris pacificis: & qui cum exigua familia pariter ac re esset, is ne minus uno nummo argenti in holocausta, neu minus duobus nummis argenti in sacra pacifica impenderet, sancitum erat: & qui familiâ simul & re peramplâ gaudebat, hic erat is, in quem hoc Legis edictum

Deut. 16.17. conveniebat, *Pro ea rerum copia, quam Dominus Deus tuus tibi largitus est.*

CAPUT SECUNDUM.

Quædam hominum genera præcepto apparendi Domino soluta esse. Quo præcepto cunque non tenebantur mulieres, eodem nec obligari servos. Sanæ mentis omnes, præter incircumcisos & inquinatos, teneri religione hilariorum. Cum Paschæ, tam ambraculorum ferias omnes ad primum diem solemnem sacris instaurandum institutas esse. Sacrificium solidum apparendi nomine faciendum suâ cujusque pecuniâ; solemnia verò sacra pacifica etiam argento & decumis secundis confecto comparabantur: immo etiam pecudibus decumis ista flebant. Ad sacra hilariorum facienda multis & variis hostiis uti fas esse: hilaria non rite celebrasse qui victimas cæsas pauperibus & egenis non communicasset.

§. I. **M**ulieres ac servi soluti erant apparendi præcepto: viri verò hoc eodem præcepto omnes astricti erant: excipe * surdos, mutos, amentes, impuberes, cæcos, claudos, inquinatos, præputio obductos, item & decrepitos, ægrotos, & eos qui molles erant, & adeo teneri; ut Hierosolymam pedibus ire nequirent: his undecim generibus exceptis, cuncti viri præcepto apparendi astringebantur. Quivis igitur surdus, tametsi loqui poterat, immo & aurium alterâ capitis præcepto apparendi solutus erat: solutus erat etiam & altero lumine orbis, & altero pede claudus, & mutus audiendi sensu præditus: item & obstructus & androgynus, ut quorum * sexus erat ambi-

§. I. *Surdos, &c.* Passim videas tres istos surdum, amentem, & impuberem, ut ratione non utentes jungi; adeoque legibus solvi, bonis interdici: nam surdus fere commemoratur is, qui nec audit, nec fatetur, id quod expresse traditur & tractatu Talmudico פֶּטִי פֶּטִי דֵּי שָׁמַיִם de sacris solemnibus, fol. 2. pag. 2. & à scriptore nostro, tract. de connubiis, cap. 2. an. 16. Hæc tamen sancti potestate privati distinguuntur ab eo, qui caret audiendi sensu. Porro autem constitutum est jus hoc Hebræis, ut cum

mares tum femine ab ortu usque pubertatem pro pueris infansibus ducantur: ut si cui pubes nunquam existeret, is à jureconsultis וְכִּי פִּיפּוּס וְכִּי פִּיפּוּס usque haberetur & diceretur. Sed hac de re in illo, quem nos jam abhinc annos novem ex hebræo latinum fecimus, tractatu de connubiis non sibi disputat plus satis.

Sextus erat ambigus. Atque hoc dicitur: *Legis sanctum erat, mares ut appareant omnes.*

Servorum

ambiguus. Atque unus & idem homo, partim servus, & partim liber etiam præcepto apparendi solutus erat, ob servilem illam sui partem. Sed, inquiet aliquis, unde cognoscitur homines istos præcepto apparendi esse solutos? Nempe videmus in Le-

Deut. 16. 16. ge scriptum, *Mares tui comparento omnes*; hic igitur excluduntur mulieres: atqui quo præcepto jubente non tenentur mulieres, eodem nec tenentur servi: præterea autem in hanc rem

Ibid. 31. 17. Lex ita dicit, *Cum universa convenerit gens Israelitarum*, habes igitur & * servos exclusos. Jam hæc Legis verba, *Cum universa convenerit gens Israelitarum, ut appareat*, significant non solum opus esse, ut suum quisque os ostendat Domino, sed etiam ut hunc ejus apparatus sanctum, augustumque templum oculis cernat; excluduntur ergo cæci, qui cernendi sensu carent: immò excluditur etiam altero lumine orbis, quippe qui non integrum habet videndi sensum. Sequitur dein-

Ibid.

Ibid.

Exod. 34. 24. Lege dicitur, *Cum abiveris ut in conspectum Domini & Dei tui te sistas*, id designat eum, qui pedes Hierosolymam ire queat, excludit autem & hominem claudicantem, & ægrotum, & ætate confectum, & mollem ac tenerum: id verò nobis tractatu de ratione adeundi templi disputatum est, hominem inquinatum haud idoneum esse, qui in templum intromittatur: at præputio obductus homo, quàm inquinatus, nihilo minus spurcus est.

§. II. Homo fordidus, is, qui ponebat operam in stercore canino, atque similibus hujus excrementis legendis ad coria perficienda, parandæque medicamenta: item & æris in ipsâ fodinâ conflator, ac coriarii, quanquam erant suorum operum iluvie immundi; tamen corpus tergebant, bene vestiebant, & cum

Servos exclusos. At tractatu Talmudico
מגילתא de sacris solemnibus, fol. 4. pag. 1.
præcepto apparendi servos solutos esse
hinc efficitur, quòd Exod. 23. 17. scrip-

tum legimus, *Mares tui omnes apparen-*
Domino Deo, ii, qui Deum unum haberent
dominum scilicet; qui haberent & alium
dominum non item.

cum reliquis Israelitis Hierosolymam petebant, ut ora sua Domino ostenderent.

§. III. Omnis puer impubes cum primum poterat parentis apprehensâ manu gradi usque ab urbe Hierosolymæ ad montem ædis, in templum apparendi causâ erat à patre adducendus, qui sacris initiaretur. est enim in Lege, *Mares tui omnes comparento.* Qui si puer esset claudus, cæcus, surdus; immo si vel oculorum uno non videret, vel aurium una non audiret, nihil erat, quod hoc officio assuefactus esset, ut etiam sanus fieri posset: etenim pubes quoque sic affectus hoc officio solutus erat, sic; ut ante diximus.

Deut. 16.16

§. IV. Quicumque tenebatur religione apparendi, idem & obire solemnia sacra debebat: & quivis solutus illo officio, hoc etiam solutus erat: at * hilariorum religione obligabantur omnes, præter surdos, mentis inopes, impuberes, incircumcisos,

cifos,

§. IV. *Hilariorum.* Cum omnes dies sancti jucundè agerentur; tum præcipuè hilaritatis & lætitiæ erat festum umbraculorum, secundum hoc quod *Levit. 23. 40.* edictum est, *In conspectu Domini Dei vestri septem diebus lætamin.* Ad vigiliam igitur primi diei adeo solemnibus locis parabatur mulieribus suprà, infrà viris, ne cum aliis alli miscerentur: exacto die solemnibus instituebantur hilaria, & porro singulis feriis minus sanctis post factum iuge sacrificium vespertinum per reliquum diei, & noctem totam hilaria continenter celebrabantur. Hæc erat hilariorum celebrandorum ratio: alii tibias inflare, alii pulsare citharam, alii nablia plectere, alii cymbala movere, & si qui fidibus aliis scirent: artifices cantandi voce canere: cæteri saltare, plaudere, tripudiare pro sua quisque solertia, hymnos & carmina dicere. Hic ego non possum, quin laudem quod à *M. Tullio* de modo lætitiæ publicæ præscribitur lib. 2. de Legibus, non ita procul à fine primæ legis. "Ludis, inquit, publicis, quod sine curriculo, & sine certatione corporum fiat, popularem læticiam in cantu, & fidibus, & tibis moderant, eamque cum divum honore jungunt. Sed jam eò, unde digressa est, nostra redeat oratio. Hæc enim hilaria multo cum ornatu & pompa celebrare jus erat.

Agebant igitur non infimæ sortis homines, aut cuicumque visum; sed sapientissimos quisque Israelitarum, academiæ principes, senatores, pietatis laude excellentes, senectute spectabiles, & viri factorum gloria clari: hi, hi saltabant, plaudabant, canebant, lætitiæ gestiebant, in templo quondam ad ferias umbraculorum, & populus universus, viri & mulieres, spectatores & auditores erant. Nempe cum lætitiæ & gaudio officia obire, & justum amorem Deo reddere magnam habet religionem: ita qui hac hilaritate abstinebat, haud impune auferebat, id quod *Deut. 28. v. 47.* scriptum videmus, *Propterea quod Domino Deo tuo non servieris hilariter ex læto animo.* Hæc à scriptore nostro traduntur in tractatu de umbraculis & palmis in extremo. Si quis avertat hoc de genere plura scire, ille mihi legat Talmudici tractatus *Ḥagigah* de umbraculis caput quintum: ibi multa videbit, quæ ne longior essem, allegari nolui: videbit ibidem etiam, quod obiter indicandum existimaui, communem opinionis Judaicæ de Christis duobus: uno *Joseph* filio, qui mortem oppetebat: & altero *David* filio, cui fiant à Deo illa divini cantoris verba, *Ego te hodie genui, posula à me, dabo tibi gentes in hereditatem.*

§. V. Illa

cifos, & inquinatos: nam furdi, dementes, atque impuberes non sunt ii, in quos cadat officiorum religio: itaque cunctis Legis sacrae praeceptis soluti sunt: incircumcisi autem & inquinati sacris non vescebantur, neque porro erant idonei, qui in templum introirent, quemadmodum in tractatu de ratione adeundi templi posuimus, item & in tractatu de ratione sacrificiorum faciendorum.

§. V. Si quis temporis festi die primo claudus, aut caecus, secundo sanaretur, praeceptis apparendi Domino, & obeundi sacra solemnia etiam solutus erat, eam ob rem, quod suo harum religionum die ipsis solutus esset. nam temporis feriatii cunctos dies ideo festos haberi, ut his primus ille dies sollemnis sacris instauraretur, antea demonstravimus. Similiter cum inquinaretur aliquis * illa ipsa nocte, quae esset ad primum diem festum, licet crastino die purificaretur, nihilo secius his officiis solutus erat. Si quis autem luce primam demum contaminaretur, inquinamento sublato, porro per reliquos dies festos apparendi nomine sacrificium faceret, & sacra solemnia obiret, oportebat.

§. VI. Qui saepenumero veniebat in atrium templi per dies feriatos continuos, non ideo victimam ad holocaustum necessariam praebebat toties, quoties in atrium introibat: nam id, quod Deut. 16.16. à Lege dicitur, *Neque se in conspectum meum vacui danto*, ad temporis feriatii diem maxime sollemnem pertinet tantum. is autem erat dies ordine primus, & ex reliquis diebus is, quo dies ille primus sacris instaurabatur. Si quis autem, quoties in templum

§. V. *Illam ipsam noctem.* Cum enim Hebraei dies ita describant, ut lucem nox antecederet; eorum disciplinae consentaneum erat, ut qui prima nocte sollemni non asfringeretur hac religione, deinde solutus esset: contraque qui sollemni nocte prima obligaretur hac religione, is & deinceps hac eadem asfringeretur. Atque multae aliae gentes eandem dierum describendorum rationem instauraverunt. *Julius* enim *Cæsar* lib. 6. de bello Gallico, hoc de Gallis scriptum reliquit. "Spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiant, & dies natales, & mensium, & annorum initia sic observant, ut noc-

"tem dies subsequatur. Idem hoc de Germanis à *C. Cornelio Tacito* proditum, lib. de situ, moribus, & populis Germaniae. "Nec dierum, inquit, numerum, ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt. Nox ducere diem videtur. Porro *Servius* ad illum versum, lib. 3. *Æneid.* *Sacra mari colitur medio*, exposita fabula errantis insulae addit istuc. "Quod autem diximus *Dianam* primo natam, rationis est. Nam constat primam noctem fuisse: cuius instrumentum est Luna, id est, *Diana*: post diem, quem "Sol efficit, qui est *Apollonius*.

templum intrabat, victimam ultrò præberet, toties ab eo reciperetur, atque apparendi nomine solidum eâ fiebat sacrificium: nimirum holocaustorum numerus, quæ apparendi nomine ferrentur, nequaquam præfinitus erat.

§. VII. Si pecudes numero decem solemnibus sacris destinasset aliquis, tum primo feriati temporis die post immolatas earum aliquas de repente destitisset, cæteras deinceps neutiquam immolaret: quippe quas de industria reliquas fecisset: sin autem immolatio non esset desita; sed per temporis spatium non licuisset pecudes omnes uno die mactari, mactarentur die postero reliquæ.

§. VIII. Holocaustum illud, quod apparendi nomine ferebatur, haud secus, ac cuncta sacra, quibus obstringebantur puræ religionis cultores, non nisi suâ cujusque pecuniâ profanâ mercandum erat: in solemnia vero sacra pacifica, fas erat argentum secundis è decumis confectum impendi conjunctim cum aliquo profano: nempe permisto hoc argento pecus emebatur, qua solemnne sacrum pacificum conficeretur. Oportebat autem, ut adjunctum istuc argentum profanum suppeteret ad prima certè fercula. Jus erat enim illa sacra pacifica solemnia fieri: quod autem cunque sacrum fieri jus erat, id, nisi suo cujusque argento profano, non emi licebat.

§. IX. Illud verò solemnne sacrificium pacificum rite quis faceret pecude decimâ: talis autem pecus die maximè solemnî, neutiquam immolaretur, ne quis induceretur etiam ad bestias eodem ipso die decimandas.

§. X. Pro sacrificiis pacificis hilaritatis desungebantur Israelitæ quidem votivis, & promissis hostiis, bestiisque decumis; & sacerdotes etiam hostiis piacularibus, & primogenitis animalibus: immò verò cuivis horum donum impertitum alienâ de victimâ, pectus & armus, itidem ad hoc officium exequendum erat aptum. nam hujus officii vis in eo sita erat omnis, ut edenda carne in conspectu Dei hilarem se quisque faceret, quod utique sacerdotes comedendis hisce muneribus faciebant. Rursus sacerdotes huic officio non satisfaciebant neque volucris hostiis, neque fertis, ut in quibus non erat ea caro, qua hilaretur homo. Porro dictum est à nobis in tractatu de sacrificio paschali, quod sacrum solemnne fere fiebat ad decimam & quartam diem men-

sis Nisan, id fuisse liberum : non poterat igitur hoc sacro quantumvis solemnni quisquam ad sacra solemnna die festo obeunda uti : ad sacra pacifica hilaritatis poterat.

§. XI. Si quis victimas pacificas, & illas à se votas, aut promissas immolasset ad vigiliam diei solemnns; ut eadem ipso die solemnni comedisset, nihilo magis sacrorum solemnium obeundorum officio functus esset; quippe quæ bestiis alioqui profanis demum fiebant : rursus eadem ad officium hilariorum valuerunt.

§. XII. Officio, inquam, hilariorum satisfiebat hoc genere victimarum vel ante diem festum immolatarum, siquidem die festo comederentur : neque enim oportebat victimas illas pacificas hilaritatis mactari tunc ipsum, cum tempus hilarum sumeretur.

§. XIII. Omnino quarto decimo die mensis Nisan sacrum Eucharisticum fieri non conveniebat, ea re; quia inerat eo sacro panis fermentatus, nec unquam in eum locum deducenda divina res erat, ut temerari facile posset : verum enim si quis id sacrificii genus tum fecisset, eo uti deinceps ad hilariorum officium faciendum, sic, ut supra posuimus, licitum erat.

§. XIV. Si quis votum ita nuncupasset, en ego sacrum eucharisticum ad me recipio eâ mente ut hoc eodem utar ad solemnna obeunda is & sacrum eucharisticum ferret, nec eo uteretur ad sacra solemnna obeunda, quoniam ista profanis cæteroqui bestiis modò fierent. Non erat, quod quisquam sic in animum induceret suum, si solemnna sacra cum obiret, cum celebraret hilaria, victimas cælas ipse simul cum uxore liberisque suis comedisset, se suum hoc pietatis officium ex omni parte servasse : namque * pauperes etiam & egenos iisdem exhilaratos oportebat, quod à Lege sic edicitur, *Levita quoque, proselytus, pupillus, & vidua* : prorsus his omnibus id temporis cibum & potionem præbere pro suis quemque facultatibus par erat. Et qui

Deut. 16.14.

§. XIV. *Pauperes etiam.* Hanc charitatis legem non modo non sustulit, sed etiam a. melius perduxit *Christus* Dominus, qui apud *Lucam*, c. 14. v. 13. de conviviis celebrandis ita præcipit. *Sed convivium cum celebras, voca pauperes, manceos, claudos, ca-*

cos, felix eris. Et verò legem istam homines nec ullo cœlesti lumine collustrati, duce & magistra natura, constituerunt. Ita *M. Tullius*, lib. 2. de Officiis. "Sæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiarum impertiendum.

§. IV. *Quam*

qui sacris suis edendis commemoratos homines non hilararet, hi videlicet erant ii, de quibus dirum hoc oraculum est editum, *Sacrificia eorum sunt instar panis lugentium, quo pane quicumque* Hof. 9. 4.
vescantur, polluuntur, quoniam dapes suas sibi solis instituunt. Porro beneficium id conferre Levitis potius, quàm ullis aliis, officium erat: nimirum illis nullus omnino fundus, nulla possessio, nullum ne de sacrificiis quidem donum erat tributum: quapropter eos invitare ad epulas oportebat, & animos eorum jucunditate, lætitiæque perfundere, vel cum decumis suis erat etiam ipsis danda visceratio tanta, quanta sufficeret ad religiosam illam lætitiæ agitandam. Etenim qui spernebat lætitiæ dare Levitis, decumâsque suas ad statas illas ferias exolvere, contra vetitum faciebat. nam hac de re Lex ita dicit, *Levitam* Deut. 12. 9.
ne deseras caveto.

CAPUT TERTIUM.

De celeberrimo conventu Israelitarum, septimo quoque anno ad ferias umbraculorum agendo, & prælegendis ei certis quibusdam divinæ Legis capitibus, unde nasceretur in animis ardens officiorum & religionis studium & amor. Regem ipsum è pulpitò hebraicè prælegisse, & preces Deo adhibuisse. Regem prælegentem haud secus, ac quondam Deum ipsum in monte Sina, summa cum reverentia, quàm attentissime fieri poterat, audiendum.

§. I. **P**Ræceptum erat jubens, ut Israelitæ simul omnes, viri, mulieres, pueri, puellæ cogerentur exacto septimo quoque anno tum, cum festum umbraculorum tempus celebraturi ad templum Dei contendissent; atque ut in unum coactis è Legge divinâ prælegerentur ea capita, quibus vehementer excitarentur ad officia, & in colenda religione pura confirmarentur. Quod à Legge quidem sic edicitur, *Septimo quoque anno* Deut. c. 31.
vertente, (tato tempore anni illius sabbatici, festo tabernaculo v. 10, 11, &
rum. Cum universa convenerit gens Israelitarum ut appareat, &c. 12.

Congregato populum, viros, & mulieres, & parvulos, & advenas, qui degunt in oppidis tuis, &c.

§. II. Quivis apparendi lege solutus, solvebatur etiam religione conventus illius: excipe mulieres, pueros, & incircuncisos homines: at verò religione conventus illius solvebantur homines inquinati. Etenim habemus in Lege, *Cum universa convenit gens Israelitarum*: atqui homines sic affecti non erant idonei, qui in templum venirent: id verò perspicuum est, obstructum & androgynum hac officii religione obstringi, quandoquidem eadem obligabantur etiam mulieres.

§. III. Ergo capita Legis illa populo prælegebantur post exactum primum diem umbraculorum adeo solemnem, initis feriis minus sanctis anni videlicet octavi. Et ea populo prælegebat ipse rex in atrio mulierum: cui quidem erat in manu, ut sedens ea populo prælegeret: verum hoc idem munus si stans obiret, laudibus efferebatur. Prælegebat ergo populo *Deuteronomii* principium ad extremum usque caput, cujus prima verba sunt, *Audi Israel*: inde protinus ibat ad caput illud, cujus initium est, *Et erit, ut si Domino ac Deo tuo dicto audiens eris*, &c. quo toto perlecto redibat ad istum ejus libri locum, *Omnem sementis tuæ fructum, quem feret ager quotannis decumato*, & consequentia deinceps ordine prælegebat, omnino precesiones faustas, & diras itidem execrationes omnes, ad hæc usque verba, *Præter fœdus illud, quod cum eis in Horeba iecerat*, & post hæc effata legendi finem faciebat.

§. IV. Hæc autem erat prælectionis ejus via & ratio; buccinarum cantus, quo populus convocaretur, Hierosolymâ dabrur totâ: tum extructum è ligno pulpitem ponebatur medio in atrio mulierum: in hoc pulpito rex se collocabat, quò meliùs audiretur inde populo prælegens id quod supra dictum est: illicet regem undique circumfundebant omnes Israelitæ, qui statas umbraculorum ferias celebraturi templum petierant: hic aditus volumen Legis sanctæ ex arca depromebat, & idem hoc tradebat principi Synagogæ: princeps idem illud tradebat vicario: vicarius summo pontifici: summus pontifex regi, cujus adeo majestas magno hominum ei ministrantium numero cohonestabatur: rex, volumen illud, stans accipiebat, idemque sedens, si mallet: deinceps hoc aperiebat, inspiciebat,

bat, atque precem fundebat, eam, *quam solent omnes in Synagogis aliquid è Lege populo prælecturi, prælegebátque capita Legis illa, quæ supra commemoravimus: his perlectis, volumen illud convolvebat, rursusque Deum venerabatur ita, * ut fere fit in Synagogis: insuper & has septem preces deinceps addebat, * *Domine, Deus noster, te precamur, quæsumusque, uti volens, propitius sis populo tuo Israelitico, &c. Nos te prædicamus, &c. Tu nos, posthabitis omnibus populis, dilexisti, amasti, &c.*

&

§. IV. Quam solent, &c. Est ea sic concepta. Laus tibi Domine rerum, Deus noster, Rector hujus universi, qui cunctis è populis nos delegisti, quibus dares Legem à te conditam, gratia tibi Domine de Lege nobis data.

Ut fere fit, &c. Id verò fit modum ad istum. Gratia tibi, Domine, qui nobis Legem veram constituisti, vitam sempiternam in medio nostris sevisisti; gratia tibi de Lege sancita.

Domine, Deus noster, &c. Adducuntur summa capita precum, quoniam aliunde notas esse supponitur: quare nobis ea hic deinceps subijcere visum est. Domine, Deus noster, te precamur, quæsumusque, uti volens, propitius sis populo tuo Israelitico, & ejus oratis obtemperes: restitue in adytum templi tui cultum illum solemnem atque Israelitarum sacra, precésque placatus accipe. Sit Israelitici populi tui tibi grata semper religio: oculis nostris percipiamus te miseratione commotum, in urbem tuam Sionem revertentem. Laus tibi, Domine, qui Sioni præsentiam tuam redditurus es.

Nos te prædicamus majorum nostrorum fuisse Dominum & Deum, esse nostrum, & in omnem æternitatem futurum: murum, propugnaculum, atque præsidium salutis nostræ, clypeum telis in nos intortis oppositum: te vitæ datorem ac conservatorem, mentis & rationis auctorem, educatorem & altorem in perpetuum decantabimus: quæ nostri causa quotidie præter naturam admirabiliter efficit, memori animo recolentes celebrabimus: tuam in nos benignitatem vespere, mane, meridie, continuo intentam collaudantes illustrabimus. Tu verò bonus, cujus infinita bonitas, tu pius, cujus immensa & interminata pietas: tu

adeo es is, in quo nobis usque spes sita fuerit. *Est & altera precatio, cui principium idem, atque huic: sed ea recentioribus à Rabinis concepta, & ad præsentem Judæarum servitutem accommodata: ea vulgo מידים נכבד vocatur, & in multis precum libris est excusa è regione precationis superioris.* Porro illam neotericorum precationem videre est & apud scriptorem nostrum in serie illa precum, quam compendiosè subiecit ad calcem libri de amore Dei.

Tu nos, posthabitis omnibus populis, dilexisti, amasti, extrulisti, præceptis & monitis adeo religiosis ad sanctitatem informasti, ad purum & castum augustinæ majestatis tuæ cultum instituisi, nomine tuo venerabili appellasti: tu idem, Domine rerum, Deus noster, præ amore sabbata constituisi nobis ad requiem, ferias ad læticiam, dies festos & solemnes ad tripudium; in his festum hunc & solemnem diem umbraculorum religioso conventu agendo præstitutum, utique nobis jucundissimum, & conventu quam sanctissimo celebrandum usque, ut exitus ex Ægypto nos admonerem.

O noster, & majorum nostrorum, Deus, nos & majores nostros, urbem Hierosolymam tibi dicatam, Christum tuum ministrum Davide oriundum, & tuorum Israelitarum reliquias in memoriam redigito: facilem, benevolum, clementem, piæ tu nobis reddat hic umbraculorum dies festus ac solemnis, religiosusque conventus: respice, quæsumus, & juva nos: id, o Domine rerum, Deus noster, tibi veniat in cogitationem, hodie nos reddere salvos & validos, felices & fortunatos: largire nobis opem benignitate tua dignam: miserrare, reficere, recrea nos miseros & perditos: oculos

& hanc posteriorem precem longo carmine conceptam itidem, ut in illa * eximia precatione Deo adhibenda prosequeretur ad hæc usque verba, *Qui Israeliticum populum & dies festos consecrasti*: en igitur tres preces, quarum est constituta formula. Rogabat deinde Deum, ut augustum ejus templum stabile permaneret; quam precem ita claudebat, *Laus tibi, Domine, qui Sionem incolis*: tum pro Israelitici regni perpetuitate Deum orabat, & precis hujus erat ista clausula, *Gratia tibi, Domine, qui delegeris Israelitas*: Sexto loco pro sacerdotibus Deum orabat in hanc sententiam, ut religiosum ministerium eorum ipsi gratum esset & acceptum, & hujus precis erat clausula, *Gratia tibi, Domine, qui sacraſti sacerdotes*: ad extremum adhibebat Deo obsecrationes & deprecationes more & modo suo, quibus hanc demum clausulam addebat, *Opitulare, Domine, populo tuo Israelitico, quia enim populus tuus opis est indigens*: *Gratia tibi, Domine, qui precem exaudias*.

§. V. Ad prælectionem istam & obsecrationem utebatur lingua sanctâ. nam id, quod hac de re scriptum videmus, *Legem hanc legito*, significat sacratam Legem suâ propriâ voce populo prælegendam esse, quanquam eadem verbis barbaris conversa præsens adſit.

§. VI. Et profelytis hebraicè nescientibus, intento animo, arrectis auribus, adſtandum, ac tantum reverentiæ, metûs, & miſti gaudio tremoris ad hanc Legis recitationem adhibendum, quantum ad ejusdem lationem in monte Sina fuit adhibutum.

Quin

culos in te conjicimus unum, Deum præpotentem, summum Rectorem, misericordiæ pietatisque plenum.

Concede nobis, obsecramus te, Domine Deus noster, ut dies festos tibi sacros videamus lætos, jucundos, illustres: te prosperaturum esse nobis ultrò promiſiſti, promiſſa perfice perpetuò: tribue nobis, quæsumus, præſcriptionum tuarum sanctimoniam, Legis à te lætæ studium perenne, bonorum tuorum ſynceram, plenam, propriam, perfectamque voluptatem, solidam præſentia tuæ lætitiæ, animum castum, quo te purè colamus: effice pro amore & pietate tua, Domine Deus noster, ut sabata festaque tibi sacra celebremus animo

alacres, atque te se oblectent omnes Israelitæ numen tuum venerantes. Laus tibi, Domine, qui Israeliticum populum, & dies festos consecraſti.

Eximia precatione. Hæc propter magnam ejus auctoritatem vulgo *הַפְּרָשָׁה* precatio purè vocatur: quondam *הַפְּרָשָׁה* duodeviginti; quia enim ex totidem constat obsecrationibus, quas ætate Esdræ, si scriptoribus Hebræis fides est, centum & viginti principes populi Judaici conceperunt ac composuerunt. Vide quæ hac de re dicuntur tract. Talmud. *הַפְּרָשָׁה* de volumine Esteris quotannis publicè legendo, fol. 17. p. 2. & in scriptoris nostri tractatu de precibus, §. 4. capitis primi.

§. VI. Rex

Quin etiam doctissimi quique viri Legem universam optimè tenentes, oportebat, hanc prælectionem audirent quàm poterant attentissimè. Qui verò audire nihil poterant, illi mentem dirigebant ad istam prælectionem, quam hac demum de causa fieri divina Lex voluit, ut confirmaretur pura religio, cunctisque Dei metus incuteretur, atque adeo sic afficerentur omnes, quasi modò legibus illis obstringerentur, & easdem ex ore Dei præpotentis audirent. * Rex enim erat Dei legatus, qui edicta illius proponeret.

§. VII. Si dies ille conventui præstitutus incideret in sabbatum, conventus proferretur ad exactum usque sabbatum, ob buccinarum cantus, & deprecationes, quæ sabbatum neutiquam elevabant.

§. VI. *Rex enim erat.* Idem hoc & gentes profanæ priscis temporibus crediderunt, reges esse Deorum interpretes, quod dilucidè quidem *Tullius* noster, lib. 1. de divinatione. "Omnino apud veteres, qui rerum potiebantur, iidem auguria tenebant. ut enim sapere, sic divinare regale ducebant, ut testis est nostra civitas: in qua & reges augures, & postea privati eodem sacerdotio præditi temp.

"religionum auctoritate rexerunt. *Maro* quoque id demonstrat hoc versu,

Rex Anim, rex idem hominum Phœbique sacerdos.

Servius quidem versum hunc illustrans, majorum enim, inquit, hæc erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, vel pontifex. Unde hodie quoque imperatores pontifices dicimus.

TRACTATUS TERTIUS
DE
PRIMITIIS
ANIMANTIUM.

IN hoc agitur de præceptis quinque, quorum sunt imperantia duo, & tria prohibentia, quæ hîc nominatim persequi commodum est.

1. *Animantium primos partus consecranto.*
2. *Primum animantis partum illum, qui sanus erit, & integer, extra mœnia urbis Hierosolymæ ne comedunto.*
3. *Primitium animantis fœtum pretio ne redimunto.*
4. *Pecudum decumas sacranto.*
5. *Bestiam decumarum nomine sacratam ne redimunto.*

Atqui hanc ego duplicem quæstionem de decumis & primitiis animantium in eandem disputationem eò conclusi, quòd utrarumque immolandarum esset una & eadem ratio: præterea autem utræque Legis uno versiculo complicantur: scilicet id, quod in Lege dicitur, *Et aræ borum sanguinem inspergito* traditione accepimus spectare decumas æquæ, ac primitias animalium. Hæc adeo præcepta disputabuntur capitibus deinceps sequentibus

Num. 18.17.

TRACTATUS TERTIUS DE PRIMITIIS ANIMANTIIUM.

CAPUT PRIMUM.

Præcepto de primitiis animantium astringi Sacerdotes & Levitas æquæ, ac Israelitas. Quo tandem tempore bestia primitiva sacerdoti traderetur? Quo comederetur? Non divendi carnem bestię primitivæ cum esset sincera: cum esset vitio affecta, divendi.

§. I. **J**ubendo sancitum est sacratos habere mares omnes vulvam aperientes, tam ex hominibus, & pecudibus mundis, quàm immundarum è genere bestiarum, qualis est asinus; & eisdem sive sanos & integros, sive lethaliter affectos. est enim in Lege, *Omne primitium animal, quod vulvam aperiat apud gentem Israelitarum, mihi consecrato, tam ex hominibus, quàm è bestiis.* Tales igitur animantes sacerdotum erant omnes. Exod. 13. 2.

§. II. Atque hominum & asinorum primigenii pretio redimebantur, quod pretium ad sacerdotes perveniebat: mundarum autem primitiæ pecudum itidem, ut cæteræ victimæ minus sanctæ mactabantur in atrio: quarum deinde sanguis inspergebatur aræ, & adolebantur exta sic, ut tractatu de ratione sacrificiorum faciendorum exposuimus: reliqua verò caro comedebatur à sacerdotibus. etenim hac de re Lex habet, *Ho-* Num. c. 18.
v. 15, 17, &
18.

minem enim primitium redimendum curato, item & primitium

animantem immundum redimendum curato: Verum primogenitum factum bovis ne redimi finito: sacra sunt: Et eorum caro tua esto.

Deut. c. 15.
v. 21, & 22.

§. III. Bestia munda primitia si vitio teneretur, (nec quidquam intererat, ab ortune vitiosa, an primum integra, posthac vitio correpta foret,) ita sacerdotis erat, ut eam, ubicunque loci vellet, comederet, venderet, & cunctis edendam daret, etiam ethnico, quoniam hæc erat profana bestia, quod licet ex isto cognoscere Legis edicto, *Sin autem erit in hoc (animali primitio) vitium, si claudum erit, cæcumve, &c. immundus & mundus pariter illud edito, sic tanquam capream & cervum: ergo bestia talis omnino res propria sacerdotis erat.*

Deut. 15. 19.

§. IV. Officium pietatis erat, ut quisque primitiam bestiam mundam sacraret, ita dicens, *hæc sacra esto.* nam hoc sibi vult Legis edictum illud, *Domino Deo tuo consecrato:* verum ea si verbis consecrata non esset, per se ipsa sacra foret tamen, ut cui sua sanctitas è vulva matris existeret.

Ibid. 14. 23.

§. V. Ac in illo quidem puro genere bestiarum præceptum hoc de primitiis observabatur * tam extra, quam intra terram Israeliticam: neque tamen ex aliis terris in terram Judæam bestiarum primitiæ adducebantur. nam quod à Lege dicitur, *Et in conspectu Domini Dei tui comedito.....decumas frumenti, musti, & olei tui, simul & animalia primogenita tui & armenti, & gregis;* id hoc significat, quibus è regionibus deportandæ decumæ frumenti sint, & bestias primigenias armenti, gregisque abducendas: & unde non sint decumæ deportandæ, nec armenti gregisque bestias primitias abducendas: & verò communium bestiarum loco habebantur istæ, quæ vitio cum primum essent affectæ, comedebantur: tum si quando veniret usus, ut ad sacrificium bestia talis præberetur, non accipiebatur; sed eadem vitio correpta comedebatur. Atqui præceptum hoc de primitiis animantium æquè, ac illud de frumenti decumis, stante, prostratoque templo, observandum erat. Rursus huic eadem

§. V. Tam extra, quam intra, &c. In quibusdam editionibus, quarum mihi est una, è contrario legitur, *Ac in illo quidem puro genere bestiarum præceptum de primitiis intra terram Israeliticam tantummodo observa-*

batum. Sedenim ea lectio reprehenditur & à R. Josepho Karo, in commentariis illis, qui תורת משה inscribuntur, & à R. Abrahamo, Davidis filio, in observationibus suis.

dem præcepto locus erat nullus in animantibus religione sacrorum obligatis, quoad pretio redimerentur: nec verò quidquam referebat, * altarine animantes illi, an reconcinnando templo sacri forent.

§. VI. Omnino capite Legis illo, quod de primo partu purorum animantium sancitum est, obstringebantur omnes, Sacerdotésque, Levitæque, Israelitæque: cum igitur talis animantis partus primus proprius esset sacerdotis; tamen huic ipsi suæ pecudes hujus generis si primum fœtum edidissent, altari sanguinem ejus & exta sic, ut ante diximus, offerret, carnemque comederet, ritu videlicet edendis animantibus primitiis adhibendo, quia enim in Lege scriptum videmus, *Omne pecus primo partu editum in armento, gregæque tuo, &c.* At hac Legis clausula, qua de homine primogenito præcipitur, & de fœtu primitio pecudis immundæ, Sacerdotes & Levitæ soluti erant, quemadmodum in disputatione * de tributis sacerdotum disseruimus.

Deut. 15. 19.

§. VII. Primitia pecus intra primum ætatis annum comenda fuit vel integra, vel vitata, quod à Lege quidem his verbis declaratur, *In conspectu Domini Dei pecudem ejusmodi comedito quotannis: Sin autem vitiosa fuerit In oppidis tuis am comedito.* Quæ si esset integra pecus, initium capiebat annus ejus * ab octavo post ortum die, quo primum erat idonea, ut sacrificaretur: sin cum vitio nasceretur, annus ejus initium duceret ab eodem illo die, quem ad in lucem prodisset, modò constaret menses fœturæ planè completos esse; quia enim hanc comedi statim, atque nata fuerat, utique licebat: quod idem

Ibid. v. 20, 21, & 22.

Altarine animantes, &c. Bestiæ videlicet religione sacrorum dupliciter obligabantur: aut sic, ut ipsæmet ritè sacrificarentur, aut ea lege, ut vñirent, & redactum ex illis argentum ad templum fartum & rectum conservandum impenderetur.

§. VI. De tributis sacerdotum. Ibi noster ita disserit. Sacerdotes & Levitæ redemptione filiorum primogenitorum soluti sunt: quod efficitur comparatione majoris ad minus. Solverant hac lege Israelitas in solitudine errantes: consentaneum erat igitur, ut eadem se ipsi solverent. Quam quidem argumentationem hisdem verbis con-

ceptam videre licet tractatu talmudico בכירה de primitiis animantium, fol. 4. pag. 1. namque hoc, ut placet istis, volebat, hoc spectabat id quod scriptum videmus, Num. 3. 12. *En ego mihi sumo Levitas ex Israelitis pro omnibus Israelitarum primogenitis, qui valvam recluserint.*

§. VII. Ab octavo post ortum die. Nimirum ante, quàm septem dies rotos compleverat, natura animantis minus perfectus fuit, ejectionis loco dacebatur. Hæc scriptor noster in eo libro, cui titulus, Doctus Perplexorum, par. 3. cap. 46.

idem si minus certò cognitum esset, huic etiam ab octavo post ortum die demum anni ducendum erat initium.

§. VIII. Si bestia primitia medium intra curriculum anni vitaretur, omnino menses duodecim servaretur, licebat: sin ad extremum anni, permissum erat, ut porro triginta dies à concepto vitio servaretur, etiamsi servata post hos dies annum excederet: ut si dies quindecim ante finem anni sui vitio corripere, etiam ultra completum annum servari dies quindecim poterat: sin post exactum annum afficeretur vitio, licebat eam triginta dierum spatium servari, non amplius eo.

§. IX. His autem temporibus relinquuntur primitia pecus, donec vitio corripiatur, ac tum denique comeditur.

§. X. Ac prius, quàm opus sit, ut ob affectionem corporis aliquam peritus vitiorum æstimator pecudem inspiciat, eam annos servari duos, trèsq; licet: eandem ab homine prudente cùm primùm inspicì propter corporis affectionem convenit, duodecim menses totos servari fas est, siquidem vitium concepit intra primum ætatis annum: & dies omnino triginta, si vitium cepit post actum unum annum.

§. XI. In primitio fœtu bestiarum lunaris annus observabatur totus, qui constaret duodecim è mensibus suum dierum numerum continentibus: qui si annus institueretur intercalaris, fœtus ejusmodi pariter annum intercalarem, seu menses tredecim habebat. Fuerint igitur nati cuidam id genus agni duo, unus idibus * Februarii primi, secundique Februarii calendis alter; hujus, qui calendis secundi Februarii fuerat natus, agni compleretur annus, ubi primùm insequentis anni calendæ Februariæ redissent; illi verò, qui natus erat ad idus Februarii primi, non compleretur annus usque dum reverterentur idus Februariæ consequentis anni: nimirum illi, quoniam intercalario mense natus erat, mensis hic ad annum spatium accedebat.

§. XII. Si quis primitium bestię fœtum perperam detinuisset ultra

§. XI. *Februarii primi, secundique.* Hebræis mensis iste dicitur Adar, de quo *Josephus*, lib. II. Antiq. commemorat. "No-
"no autem regni, inquit, *Darii*, vicefima
"tertia die mensis undecimi, qui nomina-
"tur ab Hebræis Adar, & à Macedonibus

"Distrus, Sacerdotes, &c. Jam apud He-
bræos cùm intercalatur, mensis iste bis de-
inceps numeratur, adjunctis verbis *primi*
& *secundi*: Porro mensis iste fere respon-
det Februario.

ultra finem anni, contra vetitum fecisset scilicet: at primitius ille bestię fœtus alioquin integer & syncerus non erat temeratus, atque adeo sacrificabatur: sin primus ille bestię partus alioqui vitiosus esset, hîc, illîc jugularetur. Etenim versus Legis iste, *Decumas frumenti, musti, & olei tui, simul & animalia primogenita tui & armenti, & gregis,* exæquat primitios animantium partus decumis: ut igitur decumæ cûm reservarentur annum ad alterum, non temerabantur tamen; sic animantium partus primitii, si retinerentur ad annum alterum, nihilo magis temerati fuerant.

Deut. 14. 23.

§. XIII. Non dabatur Sacerdoti primitius animantis fœtus statim, atque in vitam venerat; quippe quod dignitatem Sacerdotis minus deceret: sed enim dominus animantis fœtum, ante, quàm Sacerdoti tribueret, tolerabat interea dum incrementi cepisset aliquid. Quod igitur temporis spatium oportebat, Israelita suæ bestię fœtum primitium sustentaret? Nempe bestię minoris, triginta; majoris autem, dies quinquaginta: quod si cui Sacerdos ita diceret, cedo mihi bestię tuæ primum partum intra præfinitum illud tempus, eum mihi egomet educabo, nequaquam erat illi dandus: iste namque Sacerdos pro tributis suis illum Israelitam operâ juvare videretur: atqui disputatione de libamentis offerendis hoc expositum à nobis est, Sacerdotibus, si colonis, si lanionibus, si pastoribus operam navassent tributa sua pro mercede dare non licuisse.

§. XIV. Si primitium bestię partum vitio laborantem intra tempus illud sibi peteret Sacerdos, ut eum extemplo comederet: si primum bestię partum integrum intra tempus finitum sibi Sacerdos eò peteret, ut eum sacrificaret illico, daretur illi, licebat. Ac meâ quidem sententiâ hoc cuique erat in manu, ut primitium animantis sui fœtum cui visum fuerit Sacerdoti tribueret.

§. XV. Extra mœnia Hierosolymæ Sacerdos si comedisset de primigenio bestię fœtu vel id, quod magnitudine oleam æquipararet, verberibus multaretur: ex hoc Legis edicto, *Non poteris comedere in oppidis tuis decumas frumenti, musti, & olei tui, vel animalia primogenita armenti, gregisque tui.* Similiter si de primo bestię fœtu vel ante, vel post aspersum ejus sanguinem, id quod æquaret oleæ magnitudinem extraneus homo comedisset,

Deut. 12. 17.

medisset, verberibus coerceretur. Sic enim traditum est nostris, hoc Legis capite sancitum & illud esse, de primitio bestię factu neve ante, neve post sanguinis asperisionem quidquam comederet extraneus homo.

§. XVI. Primitiis bestię mundaę partus pretio redimebatur
 Num. 18.17. nunquam, de quo quidem Lex ita loquitur, *Primitium autem factum bovis, aut ovīs, aut caprę redimi, ne finito.* Neque porro vendebatur vitio vacuus, quippe quem rei divinę dicatum sacerdos vendere nullo jure poterat: his autem temporibus, quoniam nullum est templum, in quo primigenium animal immoletur, ipsum utpote comedendum sacerdoti juxta, atque Israelitę vendere vel ab omni vitio vacuum & integrum licet.

§. XVII. Rursus quovis tempore, stante, disturbatōque templo licuit, ut sacerdos bestiam primitiam vitio laborantem venderet seu vivam, seu cęsam: at primitię bestię vitio laborantis caro cū venderetur, vendenda fuit, non in macello, sed domi, sicut disputatione de rebus altari interdictis exposuimus. Non licuit autem primitię bestię prorsus omni vitio vacuę vendere carnem, ut quę sacra foret: attamen multi sacerdotes cū participes essent unius bestię primitię, portiones inter se librabantur.

§. XVIII. Permissum erat, ut vitiatę bestię primitię corium qua quisque volebat ratione detraheret: detrahebat igitur ei corium, si cui visum fuerit, * à pedibus sic, ut porro conexum & aptum undique remaneret: item & cęteris victimis temeratis detrahi corium à pedibus sic, ut deinceps cohærens & continuatum servaretur, erat utique licitum.

§. XVIII. *A pedibus sic*, &c. Talmudistę hoc verbo ג'ג'ג' utuntur ad significandam veterem artificiosam quandam, nunc, opinor, omnibus ignotam rationem detrahendi bestię corii, quę sic instituebatur, ut corium ab animantis altero pede ג'ג' præcideretur, & deinceps aptum undique maneret & junctum. In hanc enim sententiam usurpatur tractatu Talmudico

נע"ן de die solezni Expiationum, fol. 123. pag. 1. in ipsa Misna. Atque ibi verbum obicurarum noster commentariis suis in Misnam illustrat; item & R. Salomo Jarchi. Porro in eandem sententiam usurpatur tractatu Talmudico בכורין de primitiis animantium, fol. 33. pag. 1. & tractatu Talmudico מדרין de mutatione bestiarum Deo sacrarum, fol. 24. pag. 1.

CAPUT SECUNDUM.

Quibus tandem vitis primogenitum pecus temeraretur sic, ut porro non esset ad rem divinam idoneum.

§. I. **S**I cunctis ex illis, quæ sacras aræ bestias ita temerabant, ut pretio redimerentur, vitis perpetuis aliquod animantem primitium corripuisset, * is eam ob causam in quo cuique visum fuerit loco jugulabatur. Atque hæc nos in tractatu de rebus altari interdictis jam edisseruimus vitia, quæ essent; simul ostendimus in animantem marem ejusmodi vitia cadere septem & sexaginta numero.

§. II. Præterea nos ibidem aliqua recensuimus ejusmodi, quæ cum reperirentur in hostiis, eæ non erant ex optimo genere: quemadmodum igitur cæteræ bestiæ altari sacræ propter talia neque sacrificabantur, neque pretio redimebantur, sic & bestia primitia propter eadem neque jugulabatur ut temerata, neque porro sacrificabatur: verum servanda fuit, quoad vitio perpetuo corripetur. Similiter bestia primigenia vitio temporali correpta nec continuo, quo cuique loco visum fuerit, jugularetur, nec rursus sacrificaretur: sed enim pasceretur tamdiu, donec vitio perpetuo afficeretur, ob quod denique jugularetur, ubi ubi videretur.

§. III. Porro si bestia primigenia pollueretur * flagitio monstrosæ libidinis; si * necasse hominem argueretur testimonio unius hominis, aut confessione domini: si destinaretur ad cultum vani numinis: si pro numine coleretur ipsa; itidem pasceretur usque dum vitium conciperet sic, ut tractatu de rebus altari interdictis posuimus.

§. IV. Si primo partu bestiæ gemini sætus ederentur ita, ut primus

§. I. *Is eam ob causam, &c.* In hoc tractatu toto jugulare primogenitum animantem hanc habet vim & sententiam cum jam non ut sacrum Deo mactare, sed exauguratum in usum communem hominum cedere seu jugulare: id semel lectorem dili-

gentem monuisse sat erit.

§. III. *Flagitio monstrosa, &c.* Id est hominis infando concubitu.

Si necasse hominem. Quia de noxa cautum est Exod. 21. 28. & deinceps.

primus eorum in vitam ingrederetur per matris latus, tum deinde via & ratione communi nasceretur alter, neuter eorum primitius animans esse duceretur; non primus ut qui matris vulvam non aperuisset; neque porro posterior ut ante quem jam natus esset alius. Quin etiam femina si per matris latus, & per vulvam in vitam ingrederetur mas, primigenius animans neuter eorum esset tamen.

§. V. Primus bestiae foetus si mas nasceretur idemque femina, prorsus in se sanctitatis nihil habebat: sed enim erat instar bestiae feminae, quae neutiquam ad sacerdotem pertinebat. Itaque in manu cuique erat, ut ex ejusmodi pecore sic, ut è cunctis bestiis profanis * laboris & velleris fructum perciperet. Quod si partu primo pecus animal eniteretur obstrictum, primigenium haberetur incertum: id igitur ubi vitio corripere, comederetur à domino: nec verò quidquam referebat, utrum animal istuc urinam mitteret quàm mares, an quàm feminae soleant.

Num. 18.17. §. VI. Ovis partus primus, cujus esset figura caprae consimilis, contravè caprae foetus primus, qui speciem haberet ovis, erat utique liber ab eo praecepto, quod sanctum est de primitiis animantium. nam Legis edictum illud, *Verum primogenitum bovis*, hoc significat parentem juxta & prolem ejus primigeniam oportere bubuli generis esse: qui si foetus matris certis quibusdam notis internosceretur, primitius esset scilicet; at perpetuo vitio laboraret: * neque enim vitium ullum figuram mentitum majus est. Quin imò bovis partus primus cum ad generis asinini similitudinem accederet, si idem quibusdam matris signis discernere, haud dubie primitius animans esset, atque ad sacerdotem pertineret; quando constituto juri de primitiis animantium etiam in asinino pecore locus est. At si foetus bovis

§. V. *Laboris & velleris*, &c. Quod nesciret in animantibus sacris, Lege interdictum erat.

§. VI. *Neque enim vitium ullum*, &c. Idem fecerunt & aliae gentes. *Livius* enim lib. 31. cap. 12. de vitiis ejus generis ita loquitur. "Jam animaliam obfoeni fecerunt pluribus locis nunciabantur. In Sa-

"binis incertus infans natus, masculus an
"femina esset. Frusinone agnus cum su-
"illo capite, Sinuessa porcus cum capite:
"humano natus: in Lucanis in agro pub-
"lico equuleus cum quinque pedibus.
"Foeda omnia & deformia, errantisque in-
"alienos foetus naturae visa.

vis partu primo procreatus: genus equinum referret, camellinumque, licet idem haberet in se nonnulla materna discrimina, tamen in eo primitiarum jus incertum esset, atque adeo suo comederetur à domino: quanquam & hunc ipsum si sacerdos cepisset, ab eo non repeteretur.

§. VII. Si quis animanti primitio vitium obtulisset, is quoniam flagitium fecerat, multabatur: animantem eum, nisi vitium aliud per se ipsum accederet insuper, propter illud oblatum jugulare non licebat. Rursus is, qui maleficium admiserat, si mortem occubuisset, ejus filio permissum erat, ut animantem illum, propter oblatum à patre vitium, jugularet; quia enim * multa non irrogabatur filio ob culpam patris.

§. VIII. Primitius animans cum daretur in ejusmodi consuetudinem, quâ facillè posset vitium concipere; ficus in ejus aure cum imponeretur usque eò, donec eam sublaturus inde canis aurem morfu lacerarit; per scruta ferrea, vitreaque cum ductaretur eo consilio, uti pedem incideret, idque fieret; item cum ethnico homini mandaretur, ut animantem primitium vitio afficeret, eum propterea jugulari jus non erat. Ad summam primigenius animans omnino nullum ob vitium, quo temerabatur de industria, jugularetur: idem jugularetur ob quodcunque vitium temerè, fortuitoque conceptum.

§. IX. Ethnicus homo, qui è Judæo audierat cum ità diceret, hanc ego bestiam primigeniam jugulaturus sum, cum primum vitio affecta fuerit, si vitio bestiam affecisset; Judæus eam jugularet ob hoc vitium, licebat; quippe quod non oblatum erat voluntate Judæi.

§. X. Si quis animanti primigenio palàm ejusmodi quid effectum dedisset, unde vitium, ut fere fit, conciperet; sedenim incertum

Genus equinum, &c. Omnino ex animantibus illis immundis qui vocantur, uni asinorum foetus obligabantur lege primitiarum, *Exod. 13.* Nec est scriptorum Hebræorum quisquam, qui velit exemplum in uno genere positum in cæteras immundas bestias transferri, si *Philomen* excipias. Is libro de honoribus Sacerdotum haud procul ab initio sic ea de re disputat. "Tercium præmium sunt primogenita mascula ex omni genere terrestrium,

"quæ in usum hominum veniunt. Nam hæc jure divino debentur Sacerdotibus: ex armentis boum, & ovium, caprarumque gregibus, ipsi juveni, hirci & arietes, quippe cibo puri ac sacrificio: pro equis vero, asinis, camelis & similibus astimationis non inique pretium.

§. VII. *Mutra non irrogatur, &c.* Quid enim justitiæ magis contrarium, quam cum dici potest, *Amittis fecit, plebsque Rati-*

incertum esset, an hunc animantem vitare homo anumum induxisset, necne; vitium ob istuc non erat jugulandus animans. Ut si quis in angusto loco vepribus & dumis obrito tali bestiae hordeum praeberet edendum, hic ea labrum inter edendum discinderet, quamvis is, à quo factum id erat, * vir doctus esset, tamen bestia propter id vitii non jugularetur. Atque cunctarum id genus rerum erat ratio eadem.

§. XI. Bestia primitia si sectaretur hominem, hic illam abigendi causa calce percuteret; imò si propterea, quòd antea se sectata fuit, eam calce peteret, vitaret, illa bestia vitium ob istud utique jugularetur.

§. XII. Pueri si per ludum bestiam primogenitam vitio afficerent, aut etiam animi causa ethnicus, ob hoc ea vitium jugularetur: iidem si bestiam hoc vitio permissam vellent, vitium ob illud ea non jugularetur.

§. XIII. Bestiae primigeniae, quam profluvium sanguinis urgeret, ut scalpello vena incideretur, permissum erat, modo ne vitiandae bestiae consilium iniretur. nam si casu fieret, ut ex hac incisione venae bestia vitium conciperet, ob hoc scilicet jugularetur.

§. XIV. Ut primus bestiae foetus vitio afficiatur ante, quàm in lucem edatur, & propter hoc etiam deinde juguletur, concessum est: ita res est impraesentiarum, quia, deletio templo, foetus ille tandem aliquando propter conceptum vitium comedendus est: at stante templo id ne fieret, interdictum erat.

§. XV. Est habenda fides ei, qui pro testimonio dicat, dictum à teste sibi, primigenium animantem non esse de industria vitio affectum: quin mulieri quoque credendum, si testetur inspectante se primigenium animal per se concepisse vitium, idque posthac jure optimo juguletur.

§. XVI. Quod vitium cunque poterat animanti primogenito afferri per hominem, eo cum pastor affirmaret animantem casu

§. X. *Vir doctus esset.* Et homo non ita pridem nomine doctoris insignitus, & quavis eruditus ac doctrina excultus חכם Hebraeis scriptoribus dicitur: hunc existimant virum bonum esse, nullius rei malae nomine suspectum: homine imperito nun-

quam quidam iniustus: quem velut immanem belluam, (teterrium auditu) quavis crudelitate necari licere traditur tractatu Talmudico פסחים de sacris Paschalibus, fol. 49-pag. 2.

casu correptum, nihil allatum esse de industria, crederetur, & ob hoc adeo jugularetur animans. Quæ res ita se habebat si pastor Israelita testimonium hoc diceret de bestia primigenia, quam sacerdos jam teneret. nam sacerdos cum pastor erat, si testimonium hoc afferret de bestia primigenia, quam adhuc haberet dominus Israelita, nihil ei crederetur: etenim suspicio foret ab illo ipso bestiam primigeniam eò viriatam esse, ut hæc ei daretur.

§. XVII. Sacerdos sacerdoti si testis esset, bestiam primigeniam concepisse vitium per seipsam, fides ei haberetur: nec verò curandum erat, hi sibi mutuas operas ne traderent. Erat enim suspicandi locus bestias primigenias à cunctis violari sacerdotibus eam ob rem, ut extra templum eas ederent: itaque nullus eorum in suam ipsius bestiam ejusmodi testis idoneus: verum idoneus erat alter alteri; quia enim alterius causa scelus admittit nemo. Quin etiam de bestia primigenia sacerdotis liberos, domesticosque testes esse licebat; non item uxorem, quippe quæ instar ipsius erat.

§. XVIII. Primigenius animans si vitio corriperebatur apud sacerdotem, cui jam datus erat, & testis esset aliquis hoc vitium advenisse per se; dubitaretur autem an propter tale vitium conveniret primigenium animantem jugulari, necne; tum sacerdos is, penes quem esset animans ille primigenius diceret, homini perito se vitium illud ostendisse, responsum ab eo licere propter hoc vitium animantem jugulari, sacerdoti crederetur; non metueretur forte vitium non ostensum, forte primigenium animantem etiam sanum & integrum esse: non enim hoc nomine suspecti sacerdotes erant, fore ut animantes altari sacros extra templum jugularent, quippe *cujus* maleficii poena erat exitium, ut alio loco disputavimus.

§. XIX. Item fides haberetur sacerdoti, qui de primigenia bestia vitiata testaretur istuc, eam sibi datam ab Israelita jam affectam, non apud se vitium concepisse: nullus hinc metus ne vitio bestiam ipsemet affecisset: res palàm fieri faciliè poterat: metuebat igitur ne manifestus mendacii foret; si primigeniæ bestię primus dominus rogatus, eam cum sacerdoti daret integram esse diceret.

CAPUT TERTIUM.

Bestiam primogenitam, concepto vitio, prius, quàm jugularetur, etiam inspiciundam. A quo? Pelle, lanà primogeniti animantis quando uti, quando non uti liceret?

§. I. **O**Mninò nullum ob vitium bestia primo partu procreata jugulabatur, nisi permissu hominis in vitiis cognoscendis exercitati, cui porro princeps illius supremi senatus apud terram Israeliticam hujus rei potestatem dedisset, sic dicens, animantes primo partu procreatos tu propter conceptas maculas exauguratos jugulationi permittito. Quamvis igitur magnum vitium esset, omnibúsque notum & manifestum, tamen animantem jugulationi permittere nullius erat, nisi ejus, qui potestatem illam acceperat: talis igitur homo cujusvis primitiis animantium inspiciundis idoneus erat, suis non item.

§. II. Si vir experiens nullus præsens adesset, qui de vitiata bestia primo partu procreata consuleretur, ita res agebatur: vitium cum erat apertum & insigne, cum oculus exclusus, cum pes anterior abscissus, cum posterior infractus, trium è synagoga virum permissu jugulabatur. Item extra terram sanctam abducta bestia primigenia cum afficeretur insigni vitio, jugulationi permittebatur à tribus è synagoga viris:

§. III. Bestia primogenita perlustrabatur Israelitæ nunquam, nisi si cum eo sacerdos esset. metus erat enim, ne bestiam, si responderet vir experiens eam hoc affectam esse vitio, cujus ergò rectè jugularetur, jugularet Israelita sibi, sacerdoti non daret. Nimirum sic existimabatur, hominem Israelitam nunquam committere, ut extra locum Deo sacrum sacra comedere: eundem ad auferenda sacerdoti concessa tributa procliviorum esse. Quamobrem Israelitæ sapienti, quem constaret nimia quadam religione officia colere, illi verò primo partu procreata bestia perlustrabatur. Porro bestia talis affecta vitio, quod notum esset omnibus, defecto, verbi gratià, pede seu anteriore, sive posteriore, cum ad hominem consultum adduceretur ab aliquo, hic utique religionis officiis egregie deditus haberetur:

tur: quare bestia perlustrabatur ei, nec ullo presente sacerdote.

§. IV. Si quis postea, quam jugularat bestiam primigeniam, vitium ejus consulto homini demum ostendisset, quamvis hoc cognitum esset, & immutari jugulatione nequiret, ut si pes anterior abscissus esset, aut posterior, quando injussu consulti hominis erat jugulata, interdicta foret: itaque perinde, quasi primogenita morticina sepeliretur.

§. V. Si venisset usus, ut bestiam primo partu procreatam, cui testiculus unus, sacculi existerent duo, perlustrarent, & positam in nates alterius testiculi provocandi causa porro compri-merent, ac, testiculo nihilo magis prodeunte, homo consultus eam jugulationi permetteret, atque jugularetur, tum deinde testiculus alter inveniretur ilibus adhærens; eam verò bestiam, quoniam ita compressa fuerat, comedi licebat: sin non esset sic compressa, tamen si jussu consulti hominis erat jugulata, sepeli-retur tamen.

§. VI. Primigenia pecus ab inconsulto homine perlustrata, & ejus permissu jugulata, sepelienda fuit: atque pro hac iste de-ære suo pendebat aliquid. Quid verò? Quartam partem pro-minori, dimidium pretii pro bestia majori: idem non exsolve-bat pretium totum, quia bestiae domino multam hanc irroga-rant, ne pecudem primo partu procreatam nimium temporis spatium retineret, * ne bestiam minorem in Israelitica terra toleraret.

§. VII. Be-

§. VI. *Neu bestiam minorem, &c.* Est in Mo, qui כְּבִישׁ פְּרִמִּיָּהוּ Porta prima inscribitur, tractatu Talmudico, fol. 79. pag. 2. Non pascebant in terra Judæa bestias minores: quæ Mishnæ verba sic in Gemara exponuntur, has non esse pastas in apertis & propatulis, sed in locis opacis. Immo enim eodem tractatu, fol. 81. pag. 1. traditur istuc, regio Judæa cum distribueretur à Josua conditiones esse latas decem.

1. Ut omnes omnium sylvarum pecori pas-cendo servirent.

2. Ut ligna totis agris legerentur, & herbæ manu, caperentur ubique, excepto agro siliquæ confuso.

3. Ut furculus inferendus tolleretur cunctis ex arboribus præter olivæ pullos.

4. Ut si scatebra novi fontis emicaret,

civibus universis communicaretur.

5. Ut in mari Galilæe communis om-nium esset piscatus hamatilis, nullus alius, cujus instrumento navigia implicarentur.

6. Ut etiam per sepe in sata præstan-tissima, quale crocum est, ad deieciendam alvum iretur.

7. Ut per arva demessa via compendia-ria institueretur ad usque pluviam secun-dariam.

8. Ut propter viam offensacula ad la-tus arborum ambularetur.

9. Ut in vinea erranti vitibus frangendis iter expediretur.

10. Ut ignotus mortuus projectus, de-cujus sepultura Lege sancitum est, ubi ubi offenderetur, humaretur.

§. XIII.

§. VII. Bestiæ primigeniæ non jugulabantur ejus permisso, qui pro mercede perlustrabat eas, nisi longè consultissimus esset, adeo; ut inter homines eruditos conveniret, ei parem esse neminem; & eam ob rem huic eidem pro inspectione ac per-
 vestigatione mercedem decreverint, seu vitiosa pecus, seu re-
 periretur integra. Et hic ipse pro una & eadem hujusmodi pe-
 cude perlustranda mercedem semel tantum accipiebat, dein-
 ceptam, quoties adducebatur, gravitò lustraturus usque, ne
 veniret in suspicionem.

§. VIII. Cum erat suspicio bestias primo partu procreatas
 pro profanis vendi ab aliquo, ab hoc eodem nulla caro prorsus
 emebatur, ne cervina quidem, quippe cui similitudo cum vitu-
 lina: porro non emebantur ab eo pelles infectæ, nec bestiarum
 feminarum, ne videlicet execta virilitate, masculorum animan-
 tium coria pro femineis divenderet: porro autem non emeba-
 tur ab eo lana lota. lanam enim succidam ne dici quidem ne-
 cesse est. Rursus emebatur ab eo neta, coacta lana, coria per-
 fecta: neque enim perficeret corium sanæ & integræ bestiæ
 primo partu procreatæ, quod timeret eam diutius apud se reti-
 nere, ne si res ad iudices deferretur, ab his damno multaretur
 ejus maleficium.

§. IX. Si quis animantem primo partu procreatum jugula-
 set, frustatim divendisset, & post deinde comperiretur animan-
 tem hunc homini consulto non ostensum esse; jus erat istuc:
 quod jam consumptum inde fuit, de hoc actum erat: quod ad-
 huc supererat, id sepeliebatur; tum venditor emtoribus suum
 cuique pretium restituebat. Et eodem jure tenetur etiam is, qui
 carnem bestiæ de affectione lethali vitæ multis & variis ho-
 minibus ad vescendum vendidisset: sed hac de re disputatione
 de emto & vendito diligenter explicabitur.

§. X. Primo partu procreatus animans cum reperiretur le-
 thaliter affectus, si primum existeret integer, & lethaliter affec-
 tus reperiretur post detractam pellem, pellis sic, ut in disputati-
 one de sacris temeratis exposuimus, cremaretur; caro verò se-
 peliretur: sin propter obortum aliquod vitium jugularetur, ca-
 ro videlicet sepeliretur: pellis autem cederet in usum sacerdo-
 tum, siquidem animans ille permisso consulti hominis jugulatus
 erat.

§. XI. Jam

§. XI. Jam cujusvis animantis primo partu procreati caro cum rite comesta fuerat, seu illius integri, seu vitio correpti, corio pariter uti & lanâ tonsâ licebat: quod autem lanæ detonsum animanti fuerat adhuc viventi, quodque sponte exciderat, eo prorsus nullam ad rem uti fas erat; non si lanæ id animanti excidisset postea, quàm vitium advenerat: nec verò post jugulationem animantis fas erat quidquam utilitatis ex hac ejus lana capere. nam post interitum naturalem ne dici quidem necesse est: nimirum lana hæc, quæ viventi animanti exciderat, ea interdicta manebat usque: atque eadem erat bestię decumarum nomine sacræ ratio. Jam hoc à nobis dictum est disputatione de sacrorum abusu, jus illud non esse constitutum nisi de primigeniis, bestiisque decumarum nomine sacris solis, quas, cum piaculares non essent, cavendum erat, ne quis apud se diutius eò retineret, ut deciduam earum lanam reciperet. Porro hoc à nobis etiam ante dictum est, par esse bestiam primo partu procreatam intra primum ætatis annum comedi vel integram, vel vitio correptam.

§. XII. Si jugularetur primigenium animal, in quo penderet evulsa lana, sic se res habebat: quidquid lanæ pendulæ simul cum reliqua lana postea jugulato animanti detonsum apparebat, ex eo licebat utilitatem capere: & quod lanæ pendulæ non apparebat simul cum reliqua lana postmodum animanti jugulato detonsum, ut si quid lanæ retrò ad caput versus evulsum esset, ex eo commoditatem percipere nefas erat: hoc enim perinde fuit, quasi ab animanti vivo decidisset.

§. XIII. Primigeniæ bestię, tametsi vitio affectæ, tonsura si cum tonsuris animantium vulgarium, vel una si multis cum millibus confunderetur, omnino omnibus uti nefas erat. Sic erat enim, quantulumcunque rei sacræ, quam * magno in honore habebant, confusione cuncta consecrabat: si detonsæ primigenio animanti lanæ id, quod spithamam totam impleret, esset

§. XIII. *Magno in honore habebant.* Lanam autem quàm magno in honore habebant! Hæc cum detonderetur pecori, qualia, Bone Deus, quanta convivia celebrabant! Namque David Nabalem ad tonsuram pecoris salutandum curat, idemque

postulat, ut pro suis in illum meritis se exercitumque suum cibis & portionibus exhiberet, se ad diem jucundum & latum venire. Absalomus autem, cum tonderetur ei pecus, regem expetit, & omnes regio sanguine creatos principes apud se esse.

N

§. I. Te-

esset intextum vesti, vestis igni consumenda fuit. Et tantilum lanæ cæteris animantibus Deo sacris detonsæ cùm intextetur vesti, vestem totam consecrabat.

CAPUT QUARTUM.

Si cum Judæo alienigena haberet societatem bestię, bestiam eam religione primitiarum non obligari. Bestia ære emta cùm ignoraretur, peperisset prius, necne; num religione primitiarum obligetur? Fœtus non rectè natus an bestiam procreatricem religione primitiarum liberet?

Deut. 12.17. §. I. **S**I qua bestia pertineret ad homines Judæos societate rerum inter se conjunctos, hæc utique lege primitiarum astringeretur. nam quod dicitur, *Primogenita armenti, gregisque tui*, nihil aliud excludit, quam societatem ethnici: qui si cum Judæo haberet societatem vaccæ, fœtusve, si partem vaccæ millesimam haberet, aut fœtus, ea verò bestia lege primitiarum solveretur. Idem in alterutro si membrum certum quoddam haberet, anteriorem puta, vel posteriorem pedem, videndum: si præciso membro illo vitiosum existeret animal, religione primitiarum liberum esset: sin posset, ut abscindendo membro illo, quod ad ethnicum pertinebat, nihilo magis *temeraretur animal, religione primitiarum obligaretur.

§. II. Si nostrorum aliquis aut emeret fœtum vaccæ, quæ pertinebat ad ethnicum, aut rursus suæ vaccæ fœtum ethnico venderet, contra jus & æquum faceret ille quidem: at lege primitiarum liberaretur tamen: nec verò homini ulla propter hoc commissum multa fuit.

§. III. Si quis nostrorum aut ab ethnico pecus accurandum hac conditione suscepisset, ut ejus inter se fœtus ex æquo partirentur, aut eadem conditione pecus ethnico curandum dedisset,

§. I. *Temeraretur animal.* Aiunt id fieri posse si bestia membro ossis experte redundaret.

§. IV. *SS*

set, id religione primitiarum solutum esset. nam Legis edictum illud, *Omne primum animal, quod vulvam aperiat apud gentem Israelitarum mihi consecrato*, significat plane necesse esse, ut talis animans pertineat totus ad genus Israeliticum. Exod. 13. 2.

§. IV. * Si quis nostrorum ab ethnico gregem constituto certo pretio redemisset, ac convenisset inter eos, ut gregis fructus esset utriusque communis, detrimentum verò solius Israelitæ; Israelita quidem gregem istum putabatur in sua potestate habere quasi rem ære suo emtam: cum verò pactum pretium ethnicus, nisi reperiret argentum, confecturus esset tam è bestiis ipsis, quam earum è tætibus, hi cum illis pignori erant ei quodammodo oppositi: quod ita cum esset, ethnicus æquè, ac Judæus erat gregis, atque sœturæ dominus: quare cum ipse grex, tum etiam sœtus ejus religione primitiarum erant soluti: rursus sœtibus illis natæ pecudes religione primitiarum astringebantur, quippe quæ sic ad Israelitam pertinebant, ut ethnico nullatenus essent emancipatæ.

§. V. Israelita si pro pecude, quam ab ethnico secundum jus alienigenis constitutum emerat, argentum ei dedisset, licet non *duxisset pecudem, sic tamen adquisierat, ea ut primitiarum lege teneretur. Et sic contra cum ethnicus ab Israelita pecudem emerat secundum jus alienigenis constitutum, argento dato, pecus emta tametsi non erat abducta, tamen ethnico fuit acquisita, sic; ut hac lege primitiarum soluta foret.

§. VI. Si alienigenæ id temporis, quo converteretur ad religionem Judæorum, vacca partum primum edidisset, nec satis sciretur

§. IV. *Si quis nostrorum ab ethnico.* ¶ Sacrorum codicum auctoribus est universa gens, natioque: cæteris Hebræorum scriptoribus quisvis unus alia de stirpe ceremoniis Judæorum alienus. Profanum inprimis & plenum ignominie nomen: quò magis Christi sospitis cultorem isti sic appellant. Suspicio igitur verpos cum scriptoris hujus opus istud *Venetis* anno 1574. ederent in folio parvo cum duobus commentariis & quibusdam insuper animadversionibus metu magistratuum adductos esse, ut in locum hujus tam odiosi nominis, quod in superioribus editionibus ex-

stabat; substituerent ubique vocabulum *ׁמך* Cetei, qui idem est Samaritanus, ut demonstratur à *Flavio Josepho*, in nono lib. antiq. in extremo.

§. V. *Duxisset pecudem.* Omnino bestiarum, inquit scriptor noster in libro de rebus adquirendis, tractatu de venditione, cap. 3. §. 1. cunctæque res mobiles ex Lege per æs adquiruntur: verum enim sapientum edicto sancitum est, ne res mobiles nisi per elevationem, aut, ab elevatione consuetudo cum abhorreat, per ductionem adquirerentur.

sciretur antène, an post conversionem hominis vacca peperisset, partus iste primigenius de dubio duceretur.

§. VII. Cum alicui nostrorum esset ab ethnico emta vacca, & ignoraretur primum antea partum hæc edidisset, necne: tum eadem apud Israelitam istum procrearet foetum; foetus hic enim primigenius haberetur eatenus, ut tum demum, cum esset vitio affectus, comederetur à domino: verum idem hic sacerdoti non erat tribuendus. nam * quicumque quid aliunde petit, ejus est causam dicere, quare suum sit.

§. VIII. Si cui nostrorum ab ethnico pecus esset emta, quæ foetum lactaret, cavendum non erat, ea ne lactaret foetum animantis alieni: sed enim partum hunc ab ipsamet editum esse pro certo habebatur. hæc igitur si lactaret animal, quod errantis in alienum foetum naturæ esse videretur; immo si lactaret animal quod ad suini generis similitudinem accederet, tamen lege primitiarum soluta foret. Quin etiam lactarium pecus lege primitiarum solutum erat: nimirum pecora maximam partem non sunt lactaria, nisi foetum ante procrearent.

§. IX. Israelitæ cum ab Israelita pecus emeretur, hæc utique primum partum edidisse duceretur usque, dum certiorum faceret emtorem venditor foetum à pecude prius procreatum esse nullum. Sic enim existimabatur, nunquam Israelitæ taciturnitate quemquam eò deduci, ut extra locum illum religiosum sacra comederet: profectò primum à pecude partum antehac editum, iccirco hujus rei mentionem nullam factam esse tum, cum pecus venderetur.

§. X. Cum minoribus è bestiis aliqua fecisset abortum, cujus figura & forma non esset adeo expressa, ut agnosceretur ab omnibus, quæ sere *fæditas* appellatur, pastores erant adhibendi judices: qui si illum abortum judicarent foetum ejusmodi, cujus esset extincta forma, lege primitiarum bestia sanè soluta esset. Sed pastores ii, quorum judicio res tota permittebatur, essent artis suæ prudentes, oportebat. Quare si cui nostrorum

§. VII. Quicumque quid aliunde petit, &c. Terentius quidem, cui decori vis cognita & perspecta, si cui fuit unquam, arguit inscitiae Luscium Lavinium, qui in fabula, quam dederat, rem fecit priorem causam

dicere suam, quam actorem.

Atque in Theſauro scripsit, causam dicere

Prius unde petitur, aurum quare sit suum.

Quam illi, qui petit, unde is sit theſaurus sibi,

Aut unde in patrum monumentum pervenerit.

§. XIII.

strorum emta ab ethnico bestia quamvis parva procreasset intra spatium anni foetus, foetus ille primigenius haberetur incerus, quod bestia hæc eadem antehac apud ethnicum forte foeditatem illam quam vocant, jam ejecerat. Item maioribus è bestiis aliqua si secundas eiecisset, haud dubium foetus signum putabatur: nec enim sine foetu secundæ sunt unquam. hæc igitur bestia religione primitiarum erat etiam soluta. Jam secundas illas fas erat canibus objicere: nempe soli foetus masculi sacriati nomine primitiarum erant: tum pro certo habetur ita naturâ comparatum esse, foetus ut ex æquo mares & feminæ procreentur: & in eum etiam marem, quo nullâ certa signa matris insunt, primitiarum sanctitatem non cadere supra posuimus: itaque consecratio primitiarum ad pauciorum foetuum numerum pertinebat: atqui de pauciore numero non laborabatur.

§. XI. Cæterarum autem bestiarum Deo sacrarum si qua secundas eiecisset, has sepultas oportebat: hæc enim nihil differebat inter mares & feminas.

§. XII. Et maioribus è bestiis aliqua si massam concreti sanguinis eiecisset, itidem soluta esset primitiarum lege. Sic enim habebatur, foetus, qui inerat, exuperantia sanguinis peremptum atque deletum esse. Jam hæc massa sepelienda fuerat itidem, uti bestię primiparæ foetus abortivus: atqui nihil quidquam sanctitatis in ista massa residebat; sed hæc erat ejus sepeliendæ causa & ratio, ut lege primitiarum solutam esse bestiã, hoc pacto palàm fieret. Porro nos de mensibus mulierum agentes exposuimus istuc, quadraginta post dies foetus humanum conformari, & ante tempus hoc mulier cum aboriretur, abortum hunc foetus esse nullum: quadrupedis autem foetus quo dierum numero conformaretur sapientes nostri non explicuerunt: illud declararunt quadrupedem cum ejecerit illam foeditatem quam vocant, ante dies triginta deinceps non concipere.

§. XIII. Foeta si pecus abisset, redisset effoeta, tamen partus ejus proximus de dubio primitius haberetur; quippe quæ fortassis ejusmodi quid eiecisset, quod eam lege primitiarum non liberaret. Nec verò vulvam pecudis aperiat foetus abortivus, donec ei capitis orbis extiterit talis, quale
* verti

* verticulum est illud, quod adhiberi subtegmini nendo fere solet.

§. XIV. Si primo partu bestia vehementius è dolore laboraret; omninò fœtum concidere membratim fas erat, atque etiam objicere canibus: ita qui secundum hunc procrearetur, pro fœtu primitio putaretur: rursus idem hic fœtus si majori ex parte simul in lucem prodisset, sepeliendus esset, & bestia mater lege primitiarum solveretur: similiter fœtus si membrum unum abscinderetur, atque reponeretur; & item alterum abscinderetur ac reponeretur; & sic deinceps, usque dum plurima pars ejus exisset, singula membra sepulta oporteret: bestia autem mater esset soluta lege primitiarum. nam fœtus ubi pars major ejus exierit seu simul & semel, seu concisa per particulas, modo coram adsit, consecratus & retro fuerit.

§. XV. Si fœtus tripertitò divisi pars una primum in lucem prodisset, continuòque venderetur alieniginæ, tum & altera tanta pars etiam exisset, fœtus hic item retro consecratus fuerat ita, ut bestia procreatrix ejus porro lege primitiarum soluta foret. Si tripertiti fœtus una pars foras exisset per matris latus, & duæ reliquæ per vulvam, iste quidem fœtus sacer non erat. nam maxima pars ejus non per vulvam prior exisset: at qui primum partum usque ab principio ortûs sacratum oportebat.

§. XVI. Si fœturæ foras exisset id, quod esset maximi membri minima pars, & potissima totius fœtus; bestia procreatrix porro lege primitiarum esset soluta, quodque sic exisset, sepultum oporteret. Quod si foras exisset dimidium fœtus, & id ipsum esset membri foras egressæ pars maxima, dubium erat, bestia parens lege primitiarum esset soluta, necne: quare qui secundum hunc partum fœtus ab eadem bestia procrearetur, primitiis haberetur incertus.

§. XVII.

§. XIII. Verticulum est, &c. Verbum istud à R. Natane sic explicatur in eo libro, qui פיקא Ordinatio inscribitur. פיקא est quidam quasi globulus: ad nendum adhibetur: minor ad stamen, ut pote quod tenuius: ad subtemen, quod crassius, major: ita comicus aser, à quo expressa liberalis decori species movet animos, anum, cui videnti sensus minis acutus, subtemen, quod crassius, nentem facit,

Textentem telam studiosè ipsam offendimus. Et paulò pòst,

Anus subtemen nebat.

Jam in textu pro של ערב של טורב mendosè legitur של טורב; sed mendum corrigitur cum in commentariis, quibus nomen כסף משנה atque in observationibus à R. Abrahamo, Davidis filio, tum etiam in tractatu Talmudico בכורות de primitiis animantium, fol. 22. pag. 1.

§. XVII. Partus primus si musco circumdatus matris è corpore sic extraheretur, ut omninò vulvam exiens non tangeret: item si vel pecudis alterius secundis obvolutus; vel amplexu gemellæ feminæ circumplicatus ita veniret, ut nusquam vulvam matris attingeret, primitius esset incertus.

§. XVIII. Si quis pecorum duorum duas vulvas ita conjunxisset, ut primus partus unius è vulva decederet in vulvam alterius, dubium erat, utrum ea bestia intra quam primus partus alienus penetrasset, quoniam vulvam ejus introiens aperuerat, lege primitiarum esset soluta, an eâ soluta esse non deberet, donec ejus vulva proprio conceptu recluderetur.

§. XIX. Si vulvæ lateribus adeo dilatatis, fœtus primus bestiæ foras exisset; hîc quoque dubium erat, vulvæne tactus demum, an & ejus inane primum fœtum sanctum efficeret.

§. XX. Si latera vulvæ prorsus evulsa in collo fœtus suspenderentur, item erat dubium, utrum vulva proprio loco tantum, an & extra locum suum fœtum etiam sanctum redderet.

§. XXI. Vulvæ pars interior cùm undique succideretur, omninò fœtus non erat sanctus. Jam vulvæ si rumperetur aliquid, longè plurimum consisteret, atque fœtus per rupturam foras exiret: contravè plus vulvæ ruptum, quàm integrum esset, & quâ vulva cohæsisset, in vitam venisset fœtus, pro primitiis incertis putaretur.

CAPUT QUINTUM.

In qua bestia primitiarum jus incertum, eam pasci donec vitio corripereetur, deinde comedi à domino rectum esse: occupatam à sacerdote non repeti: sacrificari nunquam: Bestiæ primum Deo sacræ, deinde pretio redemptæ an religione primitiarum alligarentur.

§. I. **O**VIS primipara si mares duos edidisset gemellos, ut amborum capita simul exivisse viderentur; tamen non poterat, quin paulo prior altero prodierit alter: cùm igi-

ture

tur ignoraretur uter esset prior exortus, sacerdos eorum macriorem auferebat, insuper & alter primitius erat incertus. Jam si moreretur eorum alter, prorsus ex eo partu sacerdoti nihil obveniebat. nimirum dubitaretur de superstite: si quis autem aliunde petit aliquid, ejus est causam dicere quare suum sit. Si primipara marem edidisset, & feminam; dubium erat, utrum mas, an femina prior exorta fuerit: itaque Sacerdoti obveniebat inde nihil, quòd qui petat aliunde quid, ejus est causam dicere quare suum sit.

§. II. Primiparæ oves duæ unà stabulantes si mares edidissent duos, sacerdotis erant ambo: si marem & feminam, mas sacerdotis erat: Si mares duos, & unam feminam, sacerdos exiliorem marem auferebat, & alter primitius erat incertus: Si masculis his duobus è fœtibus interisset unus, porro nihil ad sacerdotem inde perveniebat. namque superstes ille mas primitius esset incertus: & qui petit aliunde quid, ejus est dicere causam quare sit suum. Eædem si peperissent aut duas femellas, & marem unum, aut duos mares simul, & totidem femellas, in maribus utique primitiarum jus incertum haberetur. Quid enim? Quid vetaret dicere priores maribus natas esse feminas? Quamobrem ex isto partu ad sacerdotem perveniebat nihil, propterea quòd cum aliunde quid petit aliquis, ejus est dicere causam quare sit suum. Quod si duæ oves, quarum altera partum esset antehac enixa, altera nunquam, unà stabulantes mares genuissent duos, omninò horum alter ad pecoris dominum, alter pertinebat ad sacerdotem: cum autem ratio primitiarum esset in utroque fœtu dubia, sacerdos exiliorem auferebat. Atque eorum alter si interisset, porro nihil ad sacerdotem inde veniebat, quòd esset incerta ratio superstitis: sic eadem si peperissent marem, & feminam, nihil ad sacerdotem inde veniret, quia enim ratio primitiarum in masculino fœtu neutiquam esset explorata.

§. III. In qua bestia cunque de ratione primitiarum ambigebatur, eam pasci tamdiu, donec vitio corriperebatur, & deinceps à domino comedi jus erat: eadem hæc cum occupata fuit à sacerdote, non repeteretur: ab ipso comederetur ubi vitium ei advenisset. Rursus eadem sacrificari non poterat: nunquam enim pecus ullum mactabatur nomine primitiarum, nisi constaret

staret primo partu procreatum esse, ne forte bestia profana jugularetur in atrio.

§. IV. Si cujus in grege pecudes aliæ sætum ante jam procreassent, partim nullum antea partum peperissent, tum utraq; sætus procreassent cùm nemo homo præsens adesset, ac quæ tum primùm partus edidissent, invenirentur mammas dare femellis, & maribus illæ, quæ quondam etiam partus ediderant; omninò curandum non esset, ne partus aliarum alias sequerentur; sed pro certo haberetur pecudum suum quamque partum nutrire.

§. V. Pastori cùm homines duo duarum commisissent bestiarum sætus masculos, quorum esset unus primitius, & alter vulgaris, atque eorum alter interiret, porro superstitem pastor medium inter illos statueret, abiret: Et superstes iste sætus, quoniam in eo jus primitiarum erat ambiguum, ex æquo divideretur inter eos, siquidem neuter illorum animantem suum noverat.

§. VI. Si quis autem primo partu procreatam bestiam commisisset patrifamilias, tum is illam suâ bestiâ vulgari conjunxisset, post obiisset earum altera, nec certum sciretur utra tandem, hæc valeret istuc, qui aliunde quid petit, ejus est causam dicere quare sit suum: igitur in illa superstite bestia jus primitiarum esset ambiguum. Quin etiam pastor idem & sacerdos si bestiam suam primo partu procreatam constituisset in ædibus patrifamilias cum ejusdem bestia vulgari, tum earum altera mortem occubuisse, nec compertum esset utra, valeret illud, qui aliunde quid petit, ejus est causam dicere quare sit suum: nec verò bestia superstes, nisi ad liquidum veritas esset explorata, abduceretur ex ædibus patrifamilias, propterea quod istius bestia vulgaris cum illa primo partu procreata conjuncta fuerit voluntate domini.

§. VII. Non erat opinio quidquam contra legem de primitiis animantium committi ab Israelitis: itaque fides haberetur cuivis eorum, cum in aliqua bestia jus primitiarum incertum esse diceret: hæc adeo bestia statim, atque virium concepisset, inspiceretur uti mos erat, atque ab eodem illo comederetur.

§. VIII. Omninò sacræ pecudes omnes, in quibus virium perpetuum inesset prius, quàm consecrarentur, si pretio de-

inde redimerentur, lege primitiarum obstringebantur. Contra quæcunque vel ante consecrationem vitio temporali solummodo laborassent, vel ad consecrationem integræ postea demum vitium perpetuum concepissent, cum posthac pretio redimerentur, tamen solutæ lege primitiarum essent: nimirum non evasisent istæ profanæ prorsus ad omnia; verum eadem neve tonderentur, neve ad opus faciendum applicarentur, etiam interdictum erat, quemadmodum in disputatione de sacrorum abusu disseruimus.

§. IX. Quod pecus Hierosolymis emeretur pecuniâ secundis è decumis redactâ, illud lege primitiarum tenebatur: quod autem emeretur frugibus iis, quas ad annum sabbaticum inculca terra fuderit, id lege primitiarum erat solutum: neque enim commercium legitimum erat earum, quas anno sabbatico terra tulerat, frûgum; quia enim de his à Lege dicitur, *Pro cibo*: cujus verbi ista vis est, & sententia, terræ incolis dari his uti pro cibo scilicet, pro commercio non item: atque pecus his frugibus emtum si lege primitiarum asringeretur, *aliquid lucri fieret in ejus sætu primitio, qui neutiquam tenebatur *lege fructuum anno sabbatico perceptorum. Jam verò disputatione de cibis vetitis à nobis expositum est illud, esculentorum interdictorum commercium facere nefas esse: item & disputatione de libamentis diximus prohibitum esse commercium libamentorum: similiter vetitum erat commercium bestiarum primo partu procreatarum, tamen si licebat easdem vendere qua ratione supra diximus.

§. X. Si quis pecudem primitiam emisset in convivium filii, dieique solemnus, tum hac non indigeret, eam vendere jure poterat.

§. XI. Non æstimabantur primitiæ pecudes integræ Israelitis: iisdem primitiæ pecudes vitio laborantes æstimabantur. Et hoc tempore sacerdotibus primitiæ pecudes æstimantur etiam integræ, ut aliquando ob conceptum vitium comedendæ. nam his æstimari primitias pecudes vitio correptas, nec dici quidem necesse est.

CAPUT

§. IX. *Aliquid lucri fieret.* Nimirum is, penes quem esset, hanc ex eo commoditatem caperet, ut quem vellet sacerdotem hoc beneficio sibi devinciret.

Neutiquam tenebatur, &c. Non erat enim in medio relinquendus sic tanquam fructus anni sabbatici.

§. I. De-

CAPUT SEXTUM.

De bestiarum decumis Deo pollucendis. Jus decumarum ædificato, & non ædificato templo valere. Quæ hominum genera isto jure tenerentur? Bestia decuma Deo pollucta quam sacrorum religionem haberet? Nec ære emtas, nec dono datas, sed domi natas homini bestias esse decumanas.

§. I. **P**Ræceptum erat jubens, ut ex omni numero bestiarum mundarum, quæ nasceretur homini Judæo quotannis, decima quæque * Deo polluceretur: id vero præceptum non servabatur, nisi in pecore bubulo, * oviarico, caprinoque, propterea quòd in Lege est, *Item omnes cum armenti, tum* Lev. 27. 32. *regis, &c.*

§. II. Jus illud decumarum spectabat non bestias sacras, sed profanas, & quidem intra terram Israeliticam, extraque, ædificatò, non ædificato templo valebat: at sapientum auctoritate prohibentur his temporibus pecudum decumæ: sanxerunt enim, ut, nisi stante templo, pecudum decumæ non sacrarentur; quia forte quis eas sanas comederet & integras: ita fieret, ut nefas admitteret, cujus poena sit exitium, si sacras has bestias mactaret extra locum illum augustum. Attamen nunc ipsum si quis * contra decretum decimas pecudum sacrasset, ratum esset, adeo; ut oporteret eas corripi priùs, quàm comederentur.

§. III. Omnino præceptum istud de pecudum decumis Deo pollucendis tenebat omnes, Sacerdotes, Levitas, & Israelitas.

§. IV. Hoc

§. I. *Decima quæque Deo polluceretur: In his capitibus, ut cuique animum advertenti cognitum & perspectum erit, disputatur tantummodò de decumis secundis, quas Hierosolymæ quisque consumere jussus erat.*

Oviarico, caprinoque. Notum est illud verbi נֶזֶק eam esse vim & notionem, ut oviaricum juxta, atque caprinum pecus significet.

§. II. *Contra decretum decimæ pecudum, &c.* Etenim, inquit R. Josephus Kara in commentariis נֶזֶק נֶזֶק inscriptis, sapientes edixerunt, ne, res in integro cùm esset, bestiarum decumæ Deo pollucerentur: prudenter illi quidem, ne fortè nefasti quid admitteretur: verùm si res ex præscripto acta, transacta, bestia decuma rite pollucta fuerit, cur non sacra foret?

O. 2. *§. IV. Nihil*

§. IV. Hoc igitur erat bestię decumę jus : ut in atrio caderetur, contra arę basim una & eadem aspersione funderetur sanguis ejus, adolerentur exta: caro deinceps Hierosolymis à domino sic ederetur, ut cęterę holię minüs sanctę. Etenim * nihil inde jure veniebat ad sacerdotem; sed ad dominum tota pertinebat itidem, ut victima paschalis. Quę si vitiosa esset, seu vitium ei post consecrationem demum advenisset, seu ante, quàm consecraretur, jam extitisset, quocunque loco comederetur.

§. V. Bestiam decumam vendere sanam & integram nefas erat. nam à Lege quidem hac de bestia dictum est illud, *Ne redimite*, quo eodem edicto implicari quoque vendendi interdictionem, traditum est; ut eam omninò neque redimi, nec vendi liceret. Ego verò sic existimo, bestia decuma cùm venderetur, ab venditore nihil actum, nec emtori adquisitum esse quidquam, & eam ipsam ob rem venditorem illum nihilo magis verberibus coerceri, quàm qui vendidisset aut sacerdotum anathemata, quę videlicet emtori adquisita non erant, aut captivam feminam formę gratiā domum deductam, qua de re suo loco disputabitur.

§. VI. Porro sapientum edicto sancitum erat, ut bestia decuma vitio affecta ne venderetur, nec cęsa quidem, ne usu veniret, ut etiam viva venum daretur. Quocirca bestię decumę portiones nec inter se sibi librabantur, id quod in animante primo partu procreata fieri licebat, quippe quod haberet venditionis speciem.

§. VII. Pupillorum autem decima pecus si post conceptum vitium cęsa fuerit, ut more solito veniret concessum erat: hic enim ob rei pupillaris jacturam nihil interdictum esse voluerunt.

§. VIII. Fas erat decumę pecudis post conceptum vitium cęsę adipem vendere, nervos, pellem, & ossa: sola caro ne venderetur, interdictum erat: attamen carnis pretium pretio pellis, adipis, nervorum ut includeretur, atque adeo, ut conjunctim omnia venderentur, licebat. Immo si ossium esset grante pretium pretio carnis etiam adaugeri poterat.

§. IX. Fides

§. IV. *Nihil inde jure veniebat ad sacerdotem.* Ex his & verbis continuò sequen- | tibus luce meridiana clarius est hic agi non de omnibus, sed de solis decumis secundis.

§. IX. Fides erat civis nostrorum, cum de bestia decuma vitio affecta diceret, illud ipsi casu advenisse vitium, non de industria oblatum esse: immo quibus de bestia primitia negabatur, his ipsis fides habebatur de bestia decuma. Porro sua quisque de bestiae decumae vitio cognoscebat, eamque propter conceptum vitium jugulationi permittebat, siquidem in hoc genere artifex erat. erat enim cuique in manu, ut gregem suum vitio temeraret totum, atque deinde demum decimam quamque bestiam polluceret sic, ut ab initio bestia decuma vitio laboraret.

§. X. Agni horni si cui emerentur, aut condonarentur, hi decumani non erant: non tenebantur enim lege decumarum, nisi quae bestiae homini natae domi suae essent. Quare cum homines duo coirent societatem pecoris, & eorum uterque centum praeberet agnos, qui confunderentur inter se, prius hi ducendi decumani non erant, quia enim eorum quisque quodammodo vānerat. Similiter ad germanos cum venirent haereditate paterna communes agni, non erant decumani: foetus autem bestiis ab istis procreati posthac in commune sociorum, fratrumque, lege decumarum astringebantur. Similiter si pecudes communiter emerentur sociis collata inter se pecunia, germanis haereditaria, partus earum postea lege decumarum obstringebantur: isti videlicet hominibus illis apud se, cum essent unius instar, editi fuissent: rursus partus isti si postea, quam editi fuerant germanis apud se, vel sociis, inter hos facta partitio esset, atque societas denuo devincta, lege decumarum essent soluti: quippe partus isti cum dividerentur, omnes erant emtorum instar animantium: animantes autem emti liberi sunt decumis: jam vero secundo loco constabatur societas pecoris, quo è pecore post secundam communionem quidem nullus etiamnum foetus consociatis apud se procreatus erat. Ac si partitione faciendā haedis haedi, * agnis agni, deni denis opponerentur, nihilo secius omnes velut emti animantes omnino decumis erant liberi.

§. XI. Si vel inter germanos, vel inter socios, facta partitione pecuniae,

§. X. *Agnis agni.* In quibusdam exemplaribus mendose legitur, *haedis agni.* corrigitur in eundem & in commentariis

in scriptis, & in aliis etiam exemplaribus.

§. XII. In

pecuniæ, non essent divisæ pecudes, hæ decumarum lege tenerentur, ut quæ non essent emtarum numero: contra si partitio pecoris esset facta, solum id decumis erat, tametsi nondum inter eosdem divisa pecunia fuerat.

§. XII. Si cui sæturæ decem adhuc contentæ matrum alvis essent emtæ, porro cogerentur * in septum, ubi decimarentur, siquidem natæ fuerant homini apud se.

§. XIII. Si sacerdoti pecudes decem obvenissent * direptis è rebus ejus, qui Judæus ex alienigena factus esset, hæ neutiquam erant decumanæ. * namque tributa conferenda sacerdotibus mera dona fuerant: non astringi verò decumis, quæ cui condonarentur, alio loco disputavimus.

§. XIV. Omnino pecudes omnes * cgebantur in septum, ubi decimarentur, tam integræ, quam vitiosæ: immo etiam omnes illæ, quæ altari prohiberentur, præter * animantes bigeneres, lethaliter

§. XII. In septum, &c. Hoc dilucidè explicabitur capite proximo inferiori statim ab initio.

§. XIII. Direptis è rebus ejus, &c. In eam rem ab Hebræis proditum est istuc. Extraneus homo Judaicis se ceremoniis cum addixisset, nec ullis postea susceptis liberis mortem obisset, quoniam legitimum hæredem habebat nullum, bona ab eo relicta primi cujusque occupantis erant. Et si restituere quid ei dum vivebat per vim & oppressionem ereptum, id erat sacerdotum. nam huc pertinet quod scriptum videmus Num. §. 8. Si quis autem propinquum non habet, &c. neque enim fieri poterat, ut homo Israelitarum genere natus propinquum haberet neminem quoad tribulis ejus superstes esset aliquis. Hoc igitur ibi præcipiebatur, ut id quod per vim & oppressionem ereptum erat homini extraneo, post ejus obitum redderetur sacerdoti addita etiam sortis parte quinta. Erat hoc ex illis, quæ jure divino sacerdotibus conferebantur, tributis unum.

Namque tributa conferenda, &c. Erant illa numero viginti quatuor. Caro hostiæ piacularis, quæ erat genere duplex, una pro peccato, & altera pro delicto: victimæ pacificæ publicæ toræ: reliquæ manipuli quotannis è segete Deo offerendi: reliquæ fertorum ab Israelitis obmotorum. (ser-

ta enim sacerdotum tota cremabantur.) panes illi duo, qui ad Pentecosten de frugibus novis libabantur: panes propositionis: locus olei, qui ferebatur ab homine cum à lepris convalesceret: pectus & armus ab hostiis pacificis: portio certa de victimæ eucharistica: membra certa de ariete Nazaræi: bestię mundæ partus primus: primitiæ frugum & fructuum: libamentum: libamentum decumarum: popanum: primitiæ vellerum: prædium à suo possessore dedicatum, tum deinde alienatum, portio de quavis pecude in communem vitæ usum casâ impertienda, armus videlicet, malæ, & ventriculus: redemptio liberorum primo partu procreatorum: primogeniti asinorum: si restituere id quod per vim ereptum erat homini extraneo religionem Judaicam amplexo, quem nullis liberis relictis mors consecuta est: postremo anathemata. Hæc copiosè disputantur toto capite decimo tractatus Talmudici מן הפרסן de profanis, atque à scriptore nostro tractati sexto libri de sacris, qui tractatus est de primitiis & de cæteris tributis quæ jure divino conferebantur sacerdotibus.

§. XIV. Cgebantur in septum. Vide §. 1. capitis insequentis.

Animantes bigeneres. Quæ eadem & hybridæ nominantur.

§. XV. In-

thaliter affectas, per matris latus in vitam ingressas, & temporis indigentes: hæc cunctæ solutæ decumis erant: solutum erat & animal orbum, quod nasceretur tunc ipsum, cum mater ejus emoreretur, aut caderetur. Etenim hæc nostris quasi per manus tradita sunt.

§. XV. Atqui pecudes emtæ non erant decumarum lege solutæ, nisi emerentur tum, cum jam essent idoneæ quæ decimarentur. Quare si quis agnos emisset * intra septem proximos ab eorum ortu dies, hos, cum tempus idoneum attigissent, ut decimaret, oportebat. nempe quando pecudes temporis indigentes decimari non conveniebat, perinde foret, quasi foeturæ in matrum alvo emtæ homini deinceps apud se editæ fuissent.

§. XVI. Quæ bestia cunque dubitationem haberet esset decumana, necne; soluta decumis erat: quapropter si multis agnis permiscebatur unus aliquis orbus, aut emtus, aut horum similis, prorsus soluti decumis erant omnes, quod dubium esset de singulis.

§. XV. *Intra septem proximos, &c.* Nam ante octavum ab ortu diem bestia non erat idonea, quæ sacrificaretur.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

De modo recensendi pecoris & decimandi. Greges hominis diffitos separatim decimandos, & singulos adeo ob paucitatem religionē decumarum solvi. Nec de bestiis minoribus in majores, nec de majoribus in minores decumam pollucendam. Pecus oviaricum & caprinum uno & eodem nomine appellari, unum genus animantium duci: nec hōno de pecore in vetus decumas pollucendas, nec contrā. Etiam ante solutas decumas de grege cedere, vendere, fas esse. Excipe tria illa pecuariis decimandis constituta tempora, quæ vulgo granaria pecoris decimandi nominantur. Nam tria illa tempora pecuariis decimandis eō constituta, ut copia pecudum suppeteret iis, qui Hierosolymam ad celebrandos dies solemnes ascenderant.

§. I. **S**i quis decem agnis à suis unum, ab centum decem nōmine decumarum tantummodo segregasset, istæ quidem decumæ nullæ fuerant. Quid igitur fiebat? Nempe agni aut vituli cogeantur omnes intra septum, in quo ostiolum esset ita parvum, ut exire duo simul inde nequirent: tum propter hoc extrinsecus continebantur eorum matres, quæ balatum exercerent: ita fiebat, ut agni vocem matrum audientes è septo venirent ad eas. hæc enim Legis verba, *Omnia, quæ sub virgam subibunt*, hanc vim habent & sententiam, ut per se ipsæ abeant, manu non attrahantur. Cū igitur agni deinceps è septo prodirent, adhibitā virgā, continuō numerabantur novem; & qui decimus excedebat mas, aut femina; sanus, aut vitiosus rubricā notabatur, simul dicebatur, ista pecus decumarum nomine sacra esto. Quanquam si quis rubricam & virgam missam fecisset, atque etiam recubantes agnos, stantēve recensuisset; nihilo secius decumæ satis erant legitimæ: scilicet si deni recenserentur, ac polluceretur decimus quisque, pecus erat ritè decimatum.

§. II. Omnino pecudes omnes eidem homini diversis locis suis ac disjunctis natas in unum septum cogi necesse non erat; sed unum quemque gregem solum. Cum igitur Hierosolymis alicui

alicui nati fuissent agni quinque, & totidem Ptolemaide, quæ eadem Ace nominatur, hi non conjungerentur: sed soluti lege decumarum essent omnes. Etenim duo greges tum demum inter se conjungebantur, cum inter hos non plus intervallo sedecim milliariū interjectum esset.

§. III. Atqui tres ejusdem hominis greges, quorum unusquisque sexdecim milliariis ipsis ab altero separatus esset, inter se conjungerentur: ut si novem animantes hîc, illic item novem, & intermedius esset unus, omninò cogerentur in causam unam omnes, ubi decimarentur.

§. IV. Nunquam in animalia majora decuma pollucebatur de minoribus; nec contrà: verum & oviarico de pecore decuma dabatur in caprinum, & de pecore caprino vicissim in oviaricum. Nam in hoc Legis præscripto, *Item omnes decumæ cum armenti, tum gregis, vox gregis sonat universum hoc, quod nomine pecoris pariter appellatur, ac velut unum & idem genus animantium esse ducitur.* Lev. 27. 32.

§. V. Nec hornotino de pecore decumæ pollucebantur in superioris anni pecus, sicut neque de novis terræ frugibus decumæ solvebantur in veteres, neque porro de veteribus in novas, de quibus sanè scriptum videmus, *Quod fundetur ex agro quotannis.* Ego verò sic existimo si quis in anni præteriti polluxisset horno de pecore decumas, ratum esse tamen, ob majorem sacrarum bestiarum religionem: & verò pecus ut decimaretur quotannis non nominatim lege cautum est. Deut. 14. 22.

§. VI. Quæcunque pecudes ab usque * primo die mensis *Tisri* nascerentur ad undetrigesimum mensis *Elul* insequentis, conjungebantur inter se sic, ut decumæ pollucerentur de aliis in alias.

§. VI. *Primo die mensis Tisri, &c.* Hic primus anni civilis respondet ferè *Septembri*: *Elul* anni civilis mensis extremus ferè respondet *Augusto*. Sed de duplicis anni civilis & sacri descriptione breviter ac commodè *Josephum*, lib. 1. antiq. "Contigit hoc exitum, inquit, *Noa* annum ætatis sexcentesium agente, mense secundo, qui *Dim* à Macedonibus, & *Marefuan* ab Hebræis appellatur. Sic est enim annus ab Ægyptiis descriptus. *Moses* quidem rationem fastorum suorum sic instituit,

"ut mensium primus esset is, qui *Nisan* appellatur, qui *Xanticus* est: eam ob rem, quod eo mense Hebræos ex Ægypto eduxerat: atque ob eam ipsam causam in jure sacrorum observandi temporis initium ab eodem mense ducit. Idem verò ad jus civile quod attinet, nundinas puta, mercatusque rerum contrahendarum causâ constitutos, & cætera horum similia pristinum finiendi temporis usum servavit immutatum.

Tractatus tertius de Primitiis Animantium.

alias. Contra si mensis *Elul* extrema die quinque nati fuissent agni, & item quinque postera die inchoante mensem *Tisri*, non conjungerentur. Jam pecudes partum intra primum ætatis annum enixæ, in caulam ipsæ cum prole sua simul ad decimandum cogerentur.

§. VII. Agni cum essent nati non religione devinciebantur eadem, atque terræ fruges, arborumque baccæ, quarum nulla dum libamenta facta fuerint. his enim, ut alio loco demonstravimus, ante polluctas decumas, velci non licuit: licebat autem, ut illorum quisque procreatus venundaretur, & cæderetur interea, dum grex totus decimabatur: tum denique decuma consecratur, ita; ut ritu suo comederetur, de quo supra dictum est.

§. VIII. Constitutum erat à sapientibus tempus triplex, quo pecuaria decimarentur: hoc cum advenerat, pecudes neque vænire fas erat, nec jugulari prius, quam decimarentur: quamquam si qua contra edictum ante cæsa fuisset, hac ad cibum uti licebat: jam hæc erant illa tria statuta tempora, decimus & quintus dies ante Pascha: decimus & quintus dies ante Pentecosten: atque ante solemnia umbraculorum item decimus & quintus dies: & unumquodque temporum istorum vulgo dicitur *granarium decimandi pecoris*. Incidebant igitur ista decimandi pecoris granaria quæ vocantur in extremum diem mensis *Adar*, in quintum & tricesimum numero diem post libatum manipulum novarum frugum, & in diem ultimum mensis *Elul*. Quod autem illa granaria in hos dies constituerentur, hæc causa fuit & ratio, ut copia pecudum suppeteret iis, qui celebraturi dies solemnes Hierosolymam ascendebant: ut enim pecudes, sicut ante dictum est, vænire prius, quam decimarentur, fas esset; tamen unumquemque, ne pecora sua nisi ritè decimata produceret, religio officii fere deterrebat.

§. IX. Ergo bestię majores vel minores in septum cgebantur: hic ad numerum recenseri, & decimam quamque polluceri usque adeo; donec pauciores denis intra septum superabant. Quæ primo quoque pecoris decimandi granario feribis interea temporis procreatis adjunctæ pariter decimabantur. Et si quis videret futurum esse, ut è numero pecudum aliqua superessent, tamen eas omnes in septum cogeret necesse erat, restantesq; reliquæ fierent.

CAP.

CAPUT OCTAVUM.

Pecus si recenseretur à domino, is bestiam nonam, vel undecimam, per errorem, decimam nuncuparet, & illam Deo sacram fuisse, non item inferiores, aut superiores; nec id ipsum si pecus recenseretur à procuratore. Cum decimandi causa recenseretur numerus bestiarum, binas & ternas & quinas numerari bonum & æquum esse. Si præposterè recenserentur bestię, eam quę prima nuncuparetur decumarum religione obligari. Numerum bestiarum ad decimandum idoneum per recensionem decumis liberari, tamen etsi decuma bestia nunquam religione decumarum devincta fuerat.

§. I. **S**i postea, quàm in septum actę fuerant pecudes, inde singulę deinceps egredientes numerarentur sic, ut supra dictum est, &, per errorem, decima numeraretur seu octava, vel inferior aliqua, seu duodecima, vel aliqua superior, nequaquam consecraretur: rursus consecraretur nona vel undecima si decima nuncuparetur. Hęc adeo res traditione continentur: traditum est nostris consecrari etiam, per errorem, nomine decumę pecudem numero proximam superiorem, aut inferiorem: porro priores & posteriores non consecrari. Immo pecus si numero nona decima, decima nona, undecima decima nuncuparentur, seu imprudenter, seu de industria, tres una consecrarentur.

§. II. Hęc igitur pecudibus in istis ratio tenebatur: nona non sacrificabatur, * sed comedebatur affecta vitio: erat decima reapse decuma: undecimā verò sacrificium fiebat pacificum, cuius erant eadem, ac cunctorum sacrorum pacificorum libamina: jam posterior ista si quando cum alia pecude commutaretur, * nihil ei sanctitatis communicaret, ea re; quia non erat ipsamet sacra, nisi nomine commutationis. Ita res se habebat,

§. II. *Sed comedebatur affecta vitio. Nempe bestia Deo sacra concepto vitio velur exaugurabatur.*

Nihil ei sanctitatis communicaret. Contra

atque ceterę bestię Deo sacre. Sed hæc questio tota diligenter edisseretur Sexto huius libri tractatu.

bebat, si dominus ipse pecudum numerum recenseret: sin autem suarum decumarum sacrandarum procuratorem constitueret, is aut in nona, aut in undecima pecude rationem turbasset, sacra duntaxat esset pecus revera decima: neque enim constituerat procuratorem, qui sibi, per errorem, damnum faceret, sed qui decumas ritè consecraret.

§. III. Quod autem diximus pecudem undecimam sacari si decima nuncuparetur, id videlicet erat ita si simul & decima nona diceretur: at si diceretur decima, sicut erat, tum undecima quoque decima vocaretur, posterior ista neutiquam consecraretur, quandoquidem decimæ nomen suum ademtum non erat: immò si decima cum exiret è septo, non decima, non nona diceretur, silentium merum esset, tum exiens undecima nominaretur decima, nihilo magis sacraretur: nempe decima sacrabatur ipsa per se: licet igitur non diceretur decima, modo suum ei nomen non ademtum esset, non consecratur undecima.

§. IV. Si nona pecus & decima simul è septo egrederentur, utraque seu nona, seu decima nominaretur, eatenus consecratur, ut comederetur affecta vitio, non ut sacrificaretur. Similiter è septo cum egrederentur una decima pecus & undecima; tum utraque decima nominaretur, inter se sanè confusæ fuissent, perindeque esset, ut si decuma permixta fuisset hostiis pacificis, quæ comedebantur affectæ vitio, quemadmodum disputatione de sacris temeratis exposuimus. Porro si nominaretur utraque undecima, cum profana bestia decima confusa esset, atque adeo ambæ comederentur item affectæ vitio.

§. V. Si binæ pecudes simul è septo primùm egressæ recenseri coeptæ sint non una & altera, sed par unum, cunctæ porro binæ recenserentur, & consecraretur par decimum: item si ternæ deinceps, quinæve recenserentur, consecraretur classis decima.

§. VI. Si, cum è septo primùm egrederentur simul binæ pecudes, una recenseretur, deinde tertia diceretur secunda, post singulæ recenserentur ordine, nona pariter & decima sacra fuissent, sic; ut comederentur affectæ vitio: nona, quòd esset illa verè decima, quoniam principio duæ simul è septo exierant: jam illa decima, quæ nominabatur, erat ea undecima: undeci-

ma verò cum nuncuparetur decima, consecrabatur, ut ante posuimus.

§. VII. Si præposterè recenserentur pecudes, sic; ut è septo primum egressa diceretur decima, proximè secuta, nona, itaque deinceps, adeo; ut quæ veniret decima nuncuparetur una, nihilo minus ipsa consecraretur eam ob rem, quod decima pecus per se ipsa consecrabatur.

§. VIII. Nona pecus si decima nuncuparetur, & in septo restitisset decima, comederetur illa vitio affecta, hæc esset decuma, licet nec exisset è septo, nec cooptaretur, quia enim decima pecus per se ipsa sacrabatur. Sin decima pecus intra septum mortem obisset; nona illa comederetur affecta vitio: cæteræ verò octo ex septo egressæ, & ordine recensitæ lege decumarum erant solutæ, tametsi earum è numero pecudum decima nunquam fuerat sacrorum religione devincta, sed mortem occubuerat ante, quàm è septo prodiret. nam ipsa recensio cum esset pecudum numerus ad decimandum idoneus liberabat decumis.

§. IX. Agnos decem in septum coactos si recensere quis cœperit, atque subito occiderit è recensis unus, nihilo seciùs, ut cœperat, hoc pertenderet, & consecraret decimum, quamvis agni vivi novem haud amplius præsto jam adessent.

§. X. Si occubisset unus eorum, qui superabant in septo, pars enumerata decumis esset libera; quia enim ipsa recensio si pecudum esset numerus ad decimandum idoneus, liberabat decumis, ut inde decumæ nullæ consecrarentur, quemadmodum supra disseruimus: & quæ pars in septo supererat, eam oporteret reservatam ad granarium posterum, quo denique pecudibus aliis ad decimandum adjungeretur. Sic quatuordecim ex agnis in septum coactis cum recenserentur quatuor per unum ostiolum exeuntes, & sex exeuntes per alterum; si qui restabant intra septum quatuor prodirent hoc eodem, quo sex antea prodierant ostiolo, sacrabatur ex his posterioribus unus, cunctique decumis erant soluti. nam quatuor illòs, qui priores per alterum exierant, decumis liberasset ipsa recensio; siquidem erat numerus ad decimandum idoneus. Sin autem illi quatuor intra septum restantes eodem, atque primi quatuor, ostiolo prodirent, ita res erat: & priores quatuor per unum, & proximi

sex

sex egressi per alterum ostiolum erant soluti decumis utrique; quippe qui recenserentur utrique pecudum è numero ad decimandum idoneo, cum in septo superessent, unde compleretur numerus decumanus: at isti quatuor in septo denique superantes cum egressi per idem, ac priores illi quatuor, ostiolum eisdem annumerarentur, nihilo magis efficerent numerum ad decimandum idoneum: ergo differebantur in granarium posterum, quo decimarentur conjuncti cum aliis. Quod si quatuor per unum, & per alterum ostiolum item exissent quatuor, intus superessent sex, videndum: si porro reliqui sex isti per alterutrum ostiolum prodirent omnes, ex his unus sacrabatur nomine decumæ, cunctique deinde decumis erant liberi: sin autem sex isti per duo diversa ostiola prodissent, ipsi granario postero decimandi gratia conjungerentur aliis, & hac illac egressi priores octo decumis erant ideo soluti, quòd horum quaterniones utrique numerus esset idoneus, qui conficeretur denarius, unde decuma consecraretur, siquidem sex etiam intra septum agni restabant.

§. XI. Si venisset usus, ut è coactis in septum agnis undeviginti novem prodirent per unum ostiolum, & per alterum totidem, ultimus eorum sacraretur nomine decumæ, & cuncti decumis essent soluti, quòd utrique novem recenserentur numero ad explendum idoneo.

§. XII. Agnus si recensensus dum caput atque majorem corporis partem è septo protulisset referret gradum, pro recensu putaretur ad omnia.

§. XIII. Incepta recensio cum intermitteretur interpellatione, vel exorto vespero sabbati, postmodum peragi potis erat.

§. XIV. Si de more quis recensuisset singulos agnos è septo deinceps egressos, & decimum consecrasset, atque unus ex recensu agnorum numero intra septum sese corripuisset ad eos, quorum nondum esset nec facta recensio, nec consecrata decuma, omninò decumis isti soluti erant omnes; quippe quorum unusquisque dubitationem habebat essetis, qui se corripuerat intro, necne: cunctos verò recensos decumis esse liberos supra docuimus.

§. XV. Iphis autem è decumis unus cum in septum sese corripuisset, quotquot erant pascebantur usque, dum viriarentur, vitiatique comedebantur.

TRAC.

TRACTATUS QUARTUS

DE

NOXIIS

Imprudenter admissis.

IN hoc disputatur de præceptis quinque jubendo sancitis, quæ hîc recensere visum est.

1. *Privatus homo, si per imprudentiam deliquerit, statum sacrificium piaculare facito.*
2. *Incertus culpam contraxerit, necne; interea dum certior fiat, atque statum piaculare sacrum faciat, hostiam pro delicto immolato: atque hoc est illud, quod vulgo sacrificium pro delicto dubio sustinendo dicitur.*
3. *Noxius certorum malefactorum sacrificium pro delicto facito; id quod sacrificium pro delicto certo passim appellatur.*
4. *Commeritus certas quasdam noxias sacrificio dives quadrupedem, volucrem pauper, aut molam Ephæ decumam definitam, quod genus vulgo nominatur sacrum inæquabili varietate distinctum.*
5. *Senatus si de re graviore per errorem contra jus fâsq; responderit, sacrum piaculare facito.*

Habes ea præcepta quæ capitibus deinceps sequentibus explicantur.

TRAC-

TRATATVS QVARTVS

DE

NOXIS

IN LIBRO

DE NOXIS

IN LIBRO

DE NOXIS

IN LIBRO

DE NOXIS

IN LIBRO

DE NOXIS

IN LIBRO

DE NOXIS

TRACTATUS QUARTUS

DE

NOXIIS

Imprudenter admissis.

CAPUT PRIMUM.

Si quid per imprudentiam factum esset contra vetitum, cujus pœna esset exitium, id piaculari sacro luendum: sacrum piaculare aliud esse statum, aliud inæquabili varietate distinctum. Statum piaculare sacrum fieri de tribus & quadraginta maleficiis imprudenter admissis. Quibus tandem bestiis fieret illud sacrum piaculare?

§. I. **Q**UI per imprudentiam, contra vetantium præceptorum aliquod, ejusmodi quid effectum dederat, quod cum pœna sanciretur exitio; is, oportebat, * ut sacrum piaculare faceret: quod ejus erratum ut hostia piaculari lueretur, jubendo sancitum erat.

§. II. Etenim cujuscunque facinoris consultò patrati pœna erat exitium, id imprudenter admissum hostia piaculari luendum erat. Excipiuntur hæc tria facinora, supremum numen maledictis violasse, prætermisisse præputii circuncisionem, & victimæ paschalis immolationem: circuncisio præputii videlicet & vi-

§. I. Ut sacrum piaculare faceret. Sacerdos imprudentiam consilio expiatam metu liberet. Cic. 2. de Legibus.

& victimæ paschalis immolatio jubendo præcipiuntur: facrum autem piacularare non fiebat, nisi si per errorem erat aliquid commissum contra præceptum vetans, quia enim à Lege dicitur, *Et fecerint unum ex omnibus illis, quæ ne fierent, à Deo sancitum est.* Jam Deum qui verbis sacrilegis læserat, is nihil effectum dederat: Lex autem cum ita dicit, *Contra præceptionem aliquid facienti per errorem,* excludit impium in divinam maiestatem maledictum, quod factum quidem certè nullum est. Si quis igitur vanum numen Deum suum agnosset, tametsi poena isti flagitio constituta erat exitium, tamen homo si sciens scelus id in se suscepisset, lapidibus percuteretur: sin autem in se turpitudinem istam admisisset imprudens, sacrificio solutus erat, quod nihil effectum reddidisset, & à Lege dicitur, *Facienti quidpiam.*

Lev. 4. 27.

§. III. Omnino vetantia præcepta Legis, quæ quidem poenam interminantur exitium, omnia, præter hæc tria, de quibus modò disputavimus, vim habebant eam; ut si contra quodpiam eorum imprudens commisisset unus aliquis, statum sacrificium piacularare facere cogeretur: excipitur & qui sacra comedisset immundus, quique immundus in templum augustum introisset: hi facerent ambo non statum sacrum piacularare; sed id, quod erat * inæquabili varietate distinctum.

§. IV. Erat igitur statum hoc sacrum piacularare, quod bestia quadrupede tantum fiebat: illud autem sacrum inæquabili varietate distinctum non erat ratum & fixum; sed ab homine locuplete fiebat bestiâ quadrupede; à paupere verò tum volucrum, tum molâ, quæ partem * Ephæ decumam contineret, quemadmodum inferiùs edisseretur. Jam universa maleficia, quorum imprudenter admissorum causâ statum sacrum piacularare faceret unusquisque, inveniuntur esse ista, quæ hîc subiunguntur,

§. III. Inæquabili varietate distinctum. Hoc illud est sacrum, quod vulgo dicitur קרבן עולה ויורד quod ad verbum est, sacrum ascendens & descendens.

§. IV. Ephæ decumam. Ephæ, hebraica mensura aridorum, capiebat, ut testatur Josephus, lib. 15. Antiq. medimnum Atticum. Noster autem scriptor, tractatu de primitiis, cap. 6. ar. 15. hebraicam a-

ridorum mensuram Omer, quæ erat Ephæ pars nona, dicit parvisse quoquo versus digitos pollices septem, duabus nonis partibus minus. Aben Ezra quidem in commentariis suis in Leviticum, ad versum undecimum cap. 5. notat decumam Ephæ parte tantum farinæ contineri, quantum sufficit ad tolerandum hominem in diem unum.

untur, tria & quadraginta numero: corpus miscuisse cum matre, cum socru, cum avia materna, cum * avia paterna, cum filia, cum nepte è filia, cum nepte è filio, cum privigna, cum privignæ filia, cum privigni filia, cum sorore germana, cum sorore consanguinea, cum amita, cum matertera, cum uxoris sorore, cum noverca, cum uxore patru, cum nuru, cum fratria, cum muliere viro nupta, cum muliere menstruali, cum masculo, * cum patre, cum patruo, cum bestia; denique, mulier si pecudi succubuisset: habes * viginti sex vitæ exitium interminantia, quæ ad incestos monstrososque concubitus pertinent. Jam nunc reliqua decem & septem quæ ad cætera pertinent flagitia, persequemur. Idoli colendi causa quid effecisse, natum suum vivum comburendum dedisse detestabili Moloch, factò divinum & ariolum egisse, Sabbatum profanasse, ad solemnem Expiationum diem cibum potumque cepisse, ad solemnem Expiationum diem opus fecisse, sacrorum reliquias comedisse, ad Pascha panem fermentatum edisse, comedisse adipem, comedisse sanguinem, comedisse sacrum postea, quàm evasisset tetrum & abominandum, extra atrium jugulasse victimas: extra atrium sacrificium fecisse, oleum unctionis suum ad usum parasse, suffimentum suum ad usum condivisse, oleo unctionis aliquid contra fas unxisse: habes omnino tria & quadraginta maleficia, quæ cum erant inscipienter admissa, statum sacrum piaculare fiebat. Sed qua tandem hostia sacrum hoc piaculare faciendum, cum horum unum inscipienter admissum erat? Nempe si vanum idolum insciens coluisset aliquis, ab eo piaculare sacrum anniculâ capra fieret, sic, ut expressè præscribitur in eo Legis capite, quod inscribitur, *Mitte* Num. 13. *tibi*: jam nihil differebat inter hominem privatum, & regem, ponti-

Avia paterna. Hic in duobus exemplaribus Venetis, quæ mihi sunt præ manu, quorum alterum anno 1524. alterum editum est anno 1574. legitur *על אביו* *אם אביו*: quæ, si lectio vera sit, reddatur, cum avi materni matre: ego verò subesse mendum puto, & loco *אם אביו* legendum *אביו אם* cujus sententia, cum avia paterna.

Cum patre, cum patruo. In exemplari Veneto anni 1574. ineptè repetitur *הבא על אשת אביו על אשת אביו* cum noverca, cum uxore patris: at in editione Veneta anni 1524. extat *הבא על אביו על אביו* cum patre, cum patruo.

Viginti sex. Apud editionem Veneram 1574. nota numeralis mendosa est, *כך* 23. loco *כך* 26.

pontificem, * sacerdotemq; facialem in isto peccati genere: omnino in errore cultus extranei erant omnes inter se pares. De cæteris autem quadraginta duobus maleficiis imprudenter admissis, homo privatus capram vel ovem immolabat: nam hac hostia facere piaculare sacrum unus de multis homo jubetur hoc
 Lev. 4. 28. Legis capite, cujus est initium, *Et vocavit*: jam ob eorum aliquid inscienter admissum à rege, sacrum piaculare caprâ fiebat: & à sacerdote unctione olei consecrato fiebat sacrum piaculare juvenco, qui comburebatur, sicut eodem capite Legis explicatur.

§. V. Nihil intererat, utrum unus aliquis, an multi quid horum imprudenter admiserint: id enim significat versus iste,
 Num. 15. 19. *Lex eadem esto vobis contra fas aliquid facientibus per errorem.* Exempli causâ ponamus oppidi cujusdam incolas falsò credidisse diem esse profanum, qui erat Expiationum, omnes adeo fumissse cibaria, opus illo die fecisse, facerent singuli piacula bina oportuisset ovibus vel capris. Item civitas universa si vano numini per imprudentiam odores incendisset, singuli numinis illius alieni cultores sacrum piaculare caprâ facerent anniculâ.

CAPUT SECUNDUM.

Sacro piaculari lui eam demum imprudentiam, qua nihil audaciæ conjunctum esset. Maleficii imprudenter admissi genus nisi rescisceretur non lui sacro piaculari: Nec ignorance Legis quidem obstare, quominus flagitium imprudenter commissum & deinde rescitum sacro piaculari lueretur. Si quis aliud agens peccasset in rebus venereis, eum sacro piaculari astringi: non item si quis aliud agens fecisset contra ea, quæ sunt in sabbatum sancita. Imperato faciendo si quid per imprudentiam peccaretur, nihil opus esse sacro piaculari.

§. I. **N**ON erat, quòd flagitium imprudenter admissum quisquam hostia piaculari lueret, nisi idem hoc ab principio usque ad finem fecisset imprudens. nam si quis initium

Sacerdotemque facialem. De sacerdote faciali, qui Hebræis *Sacerdos unctus in bellum* dicitur, diligenter à nobis disputatum | in secundo tractatu libri de cultu divino. ad §. 7. capitis 1.

um facinoris insciens, sciensque finem fecisset; contraque facinus incepisset sciens, insciens finivisset, solutus erat sacro piaculari. Exempli gratia ponatur istuc, fuisse, qui sabbato quid in locum alium ex alio * transportasset, si idem hoc sustulisset ex alio loco prudens, imprudens in alio deposuisset: contrave imprudens ex alio sustulisset, reposuisset in alio prudens, solutus esset sacro piaculari usque dum idem & sustulisset, & reposuisset imprudens. Quæ eadem ratio patet ad quamcunque rem hujus similem.

§. II. Si quis maleficium admisisset, quod quidem fieri vetitum esse sciret: nesciret autem pœnam ejus esse exitium, hoc erratum erat ejusmodi, quod hœstia piaculari lueretur: qui si nosset etiam pœnam ejus esse exitium, at hoc ignoraret, sacro piandum esset, necne; audacia fuisset ista quidem: nam inscitia sacrificii nihil loci habet in eo maleficiorum genere, quorum pœna est exitium.

§. III. Quicumque non noverat quid tandem erat à se peccatum, tamen si satis sciebat se fecisse contra vetitum, cujus pœna esset exitium, is sacro piaculari solutus erat: his enim Legis verbis, *Quod peccaverit*, hæc est subjecta vis, ut homini compertum sit quo in genere peccarit: exemplo res illustretur. Si quis ex adipe, reliquiisque sacrorum appositis alterum comedisset, & ignoraret utrum: Si quis cum domi menstrualem uxorem haberet, & sororem, cum earum altera concubuisset imprudens, & cum utra nesciret: Si quis cum sabbatum & dies solemnus Expiationum deinceps agitarentur, eorum altero fecisset opus, & nesciret utro, omnino iste sacro piaculari solutus erat.

Lev. 4. 23.

§. IV. Si quis imprudens peccasset, peccatumque rescisset, tum idem effugisset, sacrum piaculari nomine admissi illius indefiniti faceret: quod sacrum sic comedebatur, tanquam cunctæ hostiæ pro peccato comedendæ.

§. V. Cum maleficii per imprudentiam admissi nomen definitum, indefinita res erat, sacro piaculari lueretur, oportebat. Ut si quis cum una ex duabus mulieribus menstrualibus rem habu-

§. I. *Transportasset.* Vide notam à nobis appositam in tractatu de sacrificio paschali ad ar. 19. primi capitis.

habuerit imprudens, nesciat verò cum utra: si cum una ex duabus fororibus, & cum utra ignoret; utique sacrum piacularè conficeret oportebat, quandoquidem commissi maleficii genus noverat. hoc enim idem fuisset, ac si quis ex duabus lucernis ardentibus * extinxisset alteram, ac nesciret utram; aut adipis patinæ duæ cùm adessent, comedisset aliquid ex earum altera, nesciret autem ex utra, quod hostia piaculari luendum erat: item & quidvis hujus assimile.

§. VI. Quemcunque imprudenter admissam à se noxiam statim hostia piaculari luere jus erat, is si noxiam admisisset imprudens, & suum posthac maleficium rescisceret, quamvis flagitium istuc esse nequaquam ante novisset, tamen sacrum piacularè faceret necesse erat. Exemplum rei adjungatur: Si puer Israelitæ satum editus ab ethnicis captus esset & educatus sic, ut, quinam Israelitæ, & quænam esset eorum religio, prorsus ignoraret, is adeo opus sabbato faceret, adipem comederet, ac sanguinem, & alia id genus facinora patraret, tum rescisceret se natum Israelitam ab his universis deterreri divinæ Legis edictis; suâ quodque flagitium hostiâ piaculari lueret, oportebat. Quæ eadem ratio patet ad omnia hujus similia.

§. VII. Si quis in interdictis concubitibus, cibisque peccasset aliud agens, piaculari sacro astringeretur: non astringeretur autem si quis in ratione sabbati peccasset itidem. Ut si quis animi causâ mulierem amplexus iniisset, cùm animum neutiquam ad rem veneream intenderet, & reperiretur homini istâ muliere Lege interdictum esse: si quis ratus salivam esse, quod in ore haberet, deglutisset, cùm omninò nullius cibi sumendi cogitatio versaretur in animo, atque inveniretur adeps esse; id verò hostia piaculari luendum erat: si quis autem sabbato rem antehac evulsam humo tollere cùm vellet, * aliquam adhuc terra

§. V. Extinxisset alteram. Sabbato videlicet, quod factum nefas, sicut alio loco demonstratum est.

§. VII. Aliquam adhuc terrâ radicibus hærentem, &c. Quod radicibus terra hærebat id sabbato ne velleretur Lege interdictum esse, vel ex eo patet, quòd Christus Dominus, apud Matthæum 12. Apostolos, qui spicis evellendis sabbatum profanare

arguebantur à Phariseis, sic excusat, ut famem illis bonam & æquam fuisse causam faciendi contra id, quod de sabbato Lege sancitum est, hinc efficiat, quòd eadem & Davidi iusta causa fuerit negligendi quod de panibus in mensa divina apposis Lege cautum erat. Exceptiones enim dari: sacerdotès quoque sabbatum in templo profanare, nihilo tamen minus infantes esse.

§. X. Ad

terrâ radicibus hærentem rescuisset imprudens, ignarusque refectionis, sacro piaculari solutus esset. Nimirum hoc unum Lege sancitum est, ne quod opus cogitatio fiat sabbato, quemadmodum alio loco demonstravimus.

§. VIII. Quicumque officii munere obeundo eam admisisset imprudens noxiam, cui pœna constituta sit exitium, solutus esset sacro piaculari propterea, quod rem ipsam ex præscripto fecisset. Ut si quis postea, quam germanus suus mortuus erat nullis relictis liberis, cum fratria domum deducta, illa videlicet menstruali se conjunxisset, nescius mulierem esse sic affectam, is sacro piaculari solutus esset, quippe qui iussus id rei fecisset: si quis autem cum uxore sua rem habuisset menstruali, sacrum piacularare faceret, oportebat, ideo; quod debuisset eam, ut esset, rogare prius, quam amplecteretur: at verò cum fratria modo domum ducta homini non erat ejusmodi consuetudo, ut tali de re mulierem interrogaret. Item si cui essent circuncidendi pueri duo, unus sabbato, alter pridie aut postridie ejus diei, is oblivione statim temporis circuncidisset ambos sabbato, sacro piaculari solutus erat. hic enim & Lege cogebatur, ut eorum alterum sabbato circuncideret, atque sabbatum elevaret, & pietatis officia fecerat: quæ quod res essent duæ, quarum alteri tempus suum incideret in diem profectum, id verò nihil movebat. Qui si, cum neuter istorum esset idoneus, qui sabbato circuncideretur, per oblivionem præstituti temporis puerum inhabilem sabbato circuncidisset, sacrum piacularare faceret, necesse erat.

§. IX. Artifici ad circuncidendum aliquem sub vesperum sabbati aggressuro si prædiceretur non superesse diei satis ad circuncisionem peragendam, inchoatam non iri confectum nisi post exitum sabbati, atque adeo futurum, ut homo vulneretur sabbato, nec officii munus efficiatur, ad hoc ille, at ego sum exercitatus artifex, & gnavus, velociter rem expediam, ille verò si post exactum sabbatum denique circuncisionem absolvisset, sacrum piacularare faceret, quippe qui commonitus erat.

§. X. Si quis primo umbraculorum die adeo solemni, qui in sabbatum inciderat, ramum è palma illum, quo uteretur * ad officium faciendum, suis ex ædibus ut sit, in synagogam de-

* §. X. Ad officium. In serias umbraculorum præscriptum, Lev. 23. 40.

deportasset, & eundem * portasset imprudens per locum publicum ad spatium quatuor cubitorum, is sacro piaculari eò solutus esset, quòd ramum illum transportari jus erat. Et si quis ad diem quartum & decimum mensis Nisan in sabbatum incidentem jugulasset pecudem nomine victimæ paschalis, tum deinde rescivisset illam victimam minime paschalem esse, quòd futuri ejus epulones inde se * subduxissent, quòd vitâ privati, quòd inquinamento temerati ante jugulationem pecudis essent, quòd postmodum pecus inveniretur affecta lethaliter in partibus corporis penitus abditis, viscera verbi causâ, pulmonemve perforatum habere; sacro piaculari homo liber esset, quippe qui pecudem jure jugulasset. Quæ si pecus inveniretur esse vitio correpta, vel lethaliter affecta extrinsecus, idem hic sacro piaculari astringebatur: inspexisset pecudem prius, quàm jugularet. Quæ eadem ratio patet ad omnia hujus similia.

§. XI. Si quis ad sabbatum victimam paschalem alieno nomine jugulasset per imprudentiam, sacro piaculari liber esset ideo, quòd victimâ legitima foret: nimirum mutasse nomen imprudenter pro nihilo ducebatur, quemadmodum disputatione de sacris temeratis docuimus.

§. XII. Si quis nomine victimæ paschalis per errorem jugulasset aliud victimæ genus, videndum erat: si fuisset illud alterum victimæ genus aptum ad paschale sacrum, sacro piaculari solutus esset; quia enim illa jugulatio permixta fuerat: sin minùs, hic idem fecisse videretur, ac qui nomine victimæ paschalis mactasset pecudem feminam, aut bimam, atque sacro piaculari astringeretur, siquidem genus victimæ jugulatum ad sacrum

Portasset imprudens per locum, &c. Portare quid è loco alio in alium unum est ex generibus operum: (nempe quæ opera ne sabbato fierent, interdictum est, illa universa distinguuntur in genera, & partes generibus subjectas. אֲבוֹת וְחֻלְדֵּי) Hoc enim, & quidcunque nostri pro lege prima habent, ex Sina profectum à Mose proditum est: Sed est in codice sacro Exo. c. 36. v. 6. Neve vir, neve femina plus operis faciunt in munus sanctuarii, & deterrius est populus, ne porro quidquam ferret: ubi videre licet, proferre quid, opus ap-

pellari. Jam id nostris etiam doctrinâ traditum est, in loco publico quid transmove-re quatuor cubitos totos, perinde esse, ut si quid ex uno loco transferatur in alium; hujus adeo commissi poenam esse. Hæc disputantur à *Majemonide*, tractatu de sabbato, cap. 12. §. 8. Hæc item in tractatu Talmudico, qui est de sabbato, initio capituli undecimi.

Subduxissent. Quia enim victimâ paschalis, quoad caderetur, consortionem inire, ac dissolvere licebat sic, ut ante demonstratum est.

sacrum paschale non erat idoneum. Et si quis sabbato victimam paschalem per errorem jugulasset iis, qui non habiles ad hanc comedendam, qui non participes ejus erant recens, quibus aut præputium existeret, aut corporis inquinamentum, sacro piaculari astringeretur. nam si quis victimam paschalem sabbato jugulasset iis, quorum partim habiles ad eam comedendam, partim inhabiles essent, partim designati participes ejus, partim non designati, partim recutiti, partim non recutiti, esset sanè solutus sacro piaculari, quoniam ipsa victima paschalis legitima esset. Atque sic se habebant omnia horum similia.

§. XIII. Si quis ad sabbatum publicam hostiam jugulasset alieno nomine, hic astringeretur sacro piaculari, & exta illius hostiæ publicæ ad vesperum adolerentur. Item si quis præter victimas præfinitas sabbato aliam jugulasset insuper, propter additam illam victimam sacro piaculari astringeretur.

§. XIV. Si quis per errorem mactasset sabbato privatas hostias, quarum ratio non erat ea, quæ sabbatum elevaret, astringeretur ille quidem sacro piaculari; sed hostiarum è carne licebat utilitatem capere. Jam harum sanguis altari non erat aspergendus: quanquam si sanguinem suo nomine contra fas inspersisset sive per imprudentiam, seu per audaciam, valerent ad expediendos debito dominos hostiæ, quarum exta vesperi deinceps adolerentur, caro comederetur: atqui mactator ad impetrandam errati sui veniam sacrum piaculare faceret.

§. XV. Victimæ publicæ cum adessent duæ, quarum una macra, pinguis altera foret, ratioque diei sacrum omnino postularet unicum, sive illud piaculare, sive solidum, tum si per errorem aliquis victimas jugulasset ambas, res ita se habebat: si victima macra fuerat cæsa prius, quam pinguis, hominem sacro piaculari solveremus: hoc plus faceremus, auctores illi essemus, ut victimam pinguem, si res adhuc esset in integro, adduceret, atque cæderet: sin autem victima pinguis mactata primum esset, & deinde macra, quoniam ista posterior erat prorsus supervacanea, sacro piaculari mactator astringeretur. At enim victima pinguis, quæ fuit cæsa prior, illa cum inveniretur in visceribus affecta lethaliter, idem hic, tametsi victimam priorem esse lethaliter affectam ignorabat tum, cum macram

R

insuper

insuper caderet, nec hoc consilium intenderat; nihilo minus tamen piaculari sacro solutus erat ea re, quia victima posterior ex præscripto cæsa reperiretur. Haud absimiliter, si quis per errorem in mare sabbato rete jecisset, quæ pisces caperet, cepissetque puerum cum piscibus simul, ille, sive prius audisset puerum mari submersum esse, sive hac de re nihil ante cognovisset, quando puerum nactus erat, etsi nihil aliud, quam piscari proposuerat animo, nihilo fecius solutus sacro piaculari erat, propterea, quod rem imprudens egerat: atque sic se habebant omnia horum similia.

§. XVI. Ad noctem Paschæ in mensa cum esset appositum & ex agno paschali tostum quid, & aliquid è sacris reliquum, tum si quispiam apud animum statuisset illud à Lege præscriptum comedere tostum, idemque per errorem comedisset id, quod è sacris relictum erat, sacro piaculari astringeretur ideo, quod hoc edendo nullum religionis officium fecisset. Atque sic se habebant alia id genus omnia.

CAPUT TERTIUM.

Qui testibus convictus maleficium inficiaretur, eum sacro piaculari solutum esse. Qui maleficii testes aut testem non refelleret, eum quamvis silentem haberi consentem reum sacroque piaculari astringi. Constitutum semel uni delicto luendo piaculum non esse idoneum, quo lucretur alterum. Si hostia piacularis una pro duobus peccatis ferretur, quid facto opus esset? Quid si hostiæ piaculares duæ pro uno peccato? Apostatam haberi Judæum non modo qui defecisset ad idololatriam, sed etiam qui sabbatum palam profanare consueisset, & ab his omnino sacrificium accipi nullum: immò & cuicunque flagitio addictum, & ab isto nisi rediret in viam, super hoc ipso flagitio sacrificium non recipi. Animantes vivas sacris idoneas rejici nunquam. Solemni die Expiationum agendo hominem liberari piaculis alioqui faciendis ob incerta delicta. Nec diem Expiationum, nec cætera piacula cuiquam nisi vim eorum credenti prodesse.

§. I. **S**i maleficium ejusmodi, quod statò sacro piaculari astringeret, ab aliquo commissum quidam testificarentur, atque ita testificarentur, se suis illum monitis non deterruisset scilicet, at opus sabbato facientem vidisse, vel adipe vescentem: ille contrà, certò scire se nihil tale commississe, sacro piaculari non astrictus esset. hic enim si ita diceret se maleficium illud de industria commississe, piaculari sacro sanè solutus esset: cùm autem id cibi vetiti comedissee se negaret, aut hoc maleficium commississe, idem faceret, ac si pugnaret se hoc aut illud admisisse non imprudenter; sed de industria: ita sacro liber nullam mendacii maculam testibus inureret.

§. II. Qui si testes non refutasset; sed tacuisset; immò verò si mulierem audisset cùm diceret aut adipem ab ipso comesum, aut opus sabbato factum, & * obticuiisset, sacro piaculari astringeretur: & testis unus, si de appositò adipe certiozem fecisset hominem,

§. II. Obticuiisset. Secundum hanc, | תתקן כחן דמא | Taciturnitas
videlicet, juris Hebraici præscriptionem, | confessionem imitatur.

hominem, hic siluisset, tum deinde comedisset adipem imprudens, sacrum piaculare faceret, oportebat: qui si testis eum etiam monuisset, ut ab adipe caveret, verberibus multaretur, ut omninò fides hîc unius firmaretur testimonio.

§. III. Atque disputatione de sacris temeratis jam hoc est à nobis expositum non esse concessum, ut, si quis certam quandam bestiam ritè destinasset in hostiam piacularem, qua luertur nefastus adipis usus, hæc eadem postea lueret aut sabbati violationem, aut esum sanguinis. Præterea autem auctoribus magistris nostris non erat licitum, ut semel constitutum adipi heri comessæ piaculum porro pro comessa hodie adipe fieret. si factum esset, expiatio nulla fuerat: nam id ne dici quidem opus est, si nuncupata piacularis hostia patris morte redisset ad filium eodem peccato obstrictum, illi non esse in manu, ut hac ad luendum peccatum suum uteretur: sed jam id loco supra commemorato disputatum est.

§. IV. Si quis hostiam piacularem unam pro duobus obtulisset peccatis, ea relegaretur ad pastum donec vitium concepisset, post deinde venum iret, ac dimidio pretii piaculum unum, & item alterum dimidio pretii compararetur. Similiter si piacularem hostiam unam pro duobus peccatis obtulissent duo conjunctim homines, hæc ad pastum relegaretur usque, dum vitium concepisset, tum veniret, & suum sibi piaculum uterque dimidiato pretio compararet.

§. V. Si quis pro uno & eodem peccato hostias piaculares tulisset duas, utrâ vellet earum piaculum faceret, & altera relegaretur ad pastum eò usque, dum vitiaretur; deinde pretium ejus in * holocaustum voluntarium impenderetur.

§. VI. Si quis duas pro duobus peccatis hostias piaculares indefinitè consecrasset; earum una nomine unius peccati, & nomine alterius altera jugularetur, oportebat.

§. VII. Atqui tractatu de ratione sacrificiorum faciendorum hoc à nobis jam dictum est, si quis Israelitarum aut à puro Dei cultu defecisset, ad idololatriam, aut sabbatum palàm profanum habuisset, ab eo sacrificium prorsus accipi nullum: ab eo

§. V. *Holocaustum voluntarium.* Est in rextu יפלו ויסור לנרבה de qua loquendi ratione vide quæ diximus in su-

periori libro de cultu divino, tractatu 7. ad §. I. capitis quarti.

eo autem Israelita qui sese cuivis reliquorum flagitiorum ad-
dixisset, omnino super hoc ipso flagitio non accipi sacrificium.
Fuerit aliquis, exempli causâ, qui consueisset adipe vesci, tum
idem hic adipem comedisset imprudens, indèque sacrificium
tulisset, id non reciperetur, nisi si in viam rediret homo: vel
qui nimia voluptatis aviditate consueisset adipe vesci, tum adipe
forte cum pinguedine commutato vesceretur, atque sacrum fer-
ret, non reciperetur: ita res erat, ubi quis adipe vescebatur
prudens & sciens, sive vesana libidine voluptatis, seu pravo &
perverso offendendi Dei animo, *apostata loco habebatur. Si
quis autem adipe vesci solitus sanguinem comedisset imprudens,
ab eo sacrum hac de culpa recipiebatur sic, ut alio loco com-
memoravimus.

§. VIII. Si quis ad erratum suum luendum piacularem ho-
stiam destinasset, tum evasisset apostata, atque resipisset; aut
in insaniam incidisset, ac redisset ad sanitatem, hic hostia li-
cet ad tempus evasisset sacris aliena, rursus idonea fieret ta-
men; quia enim vivæ animantes rejiciebantur nunquam sic,
ut disputatione de sacris temeratis tradidimus: hæc igitur ipsa
sacrificabatur hostia. sicut enim hostia si vitium temporale con-
cepisset, cum sana deinceps & integra evasisset, denuo ad di-
vinæ rei rationem rectè habebat, ita cum sacrificium facturum
evasisset ipsemet sacris alienus, ac rursus idoneus, prima victi-
ma ritè sacrificareretur.

§. IX. Quicumque fuerant astricti sacris piacularibus ob pec-
cata, certaque delicta, si solemnem Expiationum diem ritè trans-
egissent, nihilo secius posthac ea sacra conficerent, oportebat:
actus autem solemnis Expiationum dies liberaret eos, qui fue-
rant astricti sacris piacularibus ob incerta delicta. hic enim Le-
gis versus, *Ab omnibus peccatis vestris coram Domino purificabi-* Lev. 16. 30.
mini, significat (sic enim traditione accepimus) illa peccata;

§. VII. *Apostata loco habebatur.* אפוסטא. Is
tractatu Talmudico פ'א'א'א'א' de consilii de-
cretis & responsis, fol. 11. pag. 1. sic defi-
nitur. Apostata est qui adipe, qui mortu-
cinio, qui bestiis lethaliter affectis, qui im-
mundis animantibus, & humi serpentibus
vescitur, qui potat vinum idolo libatum,

& is etiam, sicut R. Jude placet, qui bi-
generem, lana videlicet linque textam
vestem vestitur. Porro ceremoniarum Ju-
daicarum defensor alio nomine vocatur
אפוסטא. sed de his jam satis, & pluribus
fortassis aliis.

quæ nemini, præter Deum, cognita fuerant, solemnem Expiationum die cuncta tolli. Quare si quis ad solemnem Expiationum diem etiam sub vespertinum dubium quoddam delictum in se admisisset, solutus esset illo sacro piaculari, quod alioqui dubio pro delicto fieri jus erat; quippe quod dies ille totus peccata lueret. Unde satis intelligitur ob delictum illud, quod quis ad solemnem Expiationum diem admisisset, nec tunc ipsum rescisset, constitutum incerto delicto sacrum piaculare deinde non esse faciendum, nisi si solemnem Expiationum dies hominis admissa non expiasset: quod quæ fieret, jam nunc explicabitur.

§. X. Solemni Expiationum die, & illâ duplici hostiâ piaculari illorum demum luebantur errata, qui redeuntes in viam habebant fidem admissa sua his rationibus expiatum iri: ubi verò hoc non credebatur, expiatur nihil. Si quis igitur alterutram hostiam piacularem ferret, idemque diceret aut sentiret horum piaculorum vim esse nullam, quamvis sacrum ritè factum esset, hoc illi refractario nihil conduxisset: ut si perversæ opinionis suæ hominem postea pœniteret, necesse esset, ut suum illud peccatum aut delictum altera hostia piaculari fueret. Similiter si quis de solemnem Expiationum die secus sentiret, hoc illius admissa neutiquam expiarentur. Quare qui dubio de delicto obstringebatur piaculo, is si solemnem Expiationum diem aspernatus egisset, nullam eo veniam impetrasset, sic; ut si post solemnem Expiationum diem tandem aliquando resipisceret, oporteret, ut universa illa, quibus antea ob incerta delicta astrictus erat, piacularia faceret.

§. XI. Quæcunque hostiæ pro delicto Lege fanciuntur, hæc, nisi sacrificarentur, expiationem impediabant omnes, præter hostiam pro delicto *Nazaræi*. Jam *Nazaræus* anceps, & homo de dubio piaculi indigens, porro & homo incertâ quadam amentia correptus, hi, post solemnem Expiationum diem etiam sua sacra piacularia facerent omnes.

§. XII. Astrictus alterutra hostia piaculari cum traheretur à iudicio ad supplicium, hæc tenebatur ratio: si victima illius esset jam cæsa, supplicium differebatur interea dum altari victimæ sanguis inspergebatur: sin autem nondum esset cæsa victima, non interponebatur supplicii mora dum sacrum illud fieret.

CAPUT QUARTUM.

Qui per errorem unum multa & varia scelera commiserat, eum totidem alligari piacularibus sacris. Immo si cujus unum factum bene multorum flagitiorum nominibus esset nobilitatum, hunc ob unum quodque flagitii nomen piaculari sacro astringi.

§. I. CUM flagitia multa per eundem errorem admiserat aliquis, propter singula singulis sacris piacularibus astringeretur, sic; ut si quis universa illa, quæ nos ante recensuimus, quadraginta tria flagitia per unum & eundem errorem fecisset, is tribus & quadraginta piacularibus sacris astringeretur. Et si cujus unum solum factum multis & variis notis ac nominibus esset ad fraudem & turpitudinem insigne, ob unum quodque nomen piaculari sacro astringeretur. Sic enim erat, * si multa peccata concurrerent, si præcipuum inesset nefas, quo

§. I. Si multa peccata concurrerent, si præcipuum inesset nefas, &c. Hanc traditionem primùm, si rectè memini, noster hic scriptor tractatu de concubitibus interdictis posuit ad §. 8. capitis 17. Universam, inquit, rationem quandam sanè magnam obtinebant ea, quæ Lege interdicuntur omnia. Non cumularatur vetito vetitum, nisi si vitiorum genera duo simul congruerent, aut id, quod secundum locum obtinerat, præcipuam religionem superiori majorem haberet, aut communem officii vim concluderet. Hoc adeo placitum apud Misanam, hoc apud Gemaram, hoc apud explanatores utriusque, R. Salomonem, eum, qui *Jarchi* usurpatur, R. Obadiam Bartenurâ, *Majemonidem* nostrum decantatum est. Hoc idem à scriptore nostro per totum Secundæ Legis opus inculcatur. Ab eodem ut hic, sic & alibi multa & varia ferè adjunguntur exempla, quo facilius intelligatur ista doctrina sic satis obscura: in his rem maximè illustrent ea, quæ dispositione de cibis interdictis ad duos postremos articulos capitis 14. apposita sunt in hunc modum. Nam si quanta est olivæ magnitudo, tantùm adipis ex re divina præter tempus relicta inquinamento temeratus edisset ad solemnem Expiationum diem, verberibus caderetur semel, quòd edisset adipem, & iterum, quòd rem sacram præter tempus legitimum relictam

edisset, & quòd cibum sumisset ad solemnem Expiationum diem, verberibus caderetur tertio, quarto verberaretur, quòd sacrum comedisset inquinatus, & quinto, quòd rem divinam suam ad usum transferens sacrilegium admisisset.

§. Hic enim vetitum vetito cumaretur. Nimirum à primo nefas erat comedere pecudis adipem, ad alium usum adhibere fas erat: postea verò, quàm erat Deo sacra pecus, ejus adipe prorsus nullam ad rem humanam uti licuit: ex hoc autem, quòd nec ullum inde commodum percipere liceret, consequens erat illud, ut nova religione sacrorum obligaretur: adhuc adeps iste legitimus erat si non humanæ, ac certè rei divinæ: cùm verò præter tempus à Lege præstitutum relictus esset, etiam à re divina prohiberetur, & hoc adeo nomine de novo homini fieret illicitus. Erat etiam tàm concessum, ut ejus sacratæ bestię carne vesceretur idem homo, cui ne vesceretur adipe interdictum erat: sed enim cùm esset temeratus, & carne bestię prohiberetur; igitur & adeps hoc ei nomine interdiceretur insuper: postremò solemnis Expiationum dies omnino cibaria omnia reddiderat illicita: cùm igitur homini cibis etiam profanus illicitus evasisset, evaserat ille quoque hoc nomine inconcessus adeps. Idem est dicendum & de cæteris horum similibus.

quo certi quidam, aut etiam universi homines prohiberentur. Exemplum hujus generis nobis positum sit hujusmodi. Bestiam altari sacram extra atrium sabbato mactarit aliquis venerandi futilis idoli gratia, tribus sacris piacularibus asringeretur, quod bestiam sacratam extra locum illum augustum mactarit, quod sabbatum pro profano habuerit, quod vanum ac futile numen adorarit: hæc enim tria maleficia concurrerent: nempe cum homo sic in animum induxerat suum, numen hoc adulterinum à se peracta jugulatione bestię demum honoratum iri: qui si non erat animi sensus, victima statim, ac tantillum juguli cæsum erat in cultum vani numinis, sceleraretur: quod autem eadem jugularetur extra locum illum augustum, pœna non erat, donec ei partes hæc duæ, gula, & aspera arteria præciderentur ambæ aut ex toto, aut ex majori parte: ita reperiretur in extrema jugulatione cædi bestiam sacris alienam: atqui tali de victima extra sacrarium cæsâ pœnam esse nullam alio loco nobis dictum est. Porro si piacularis hostię volucris aspera arteria fuisset incisa ex dimidia partē, tum paulum modò incisionem ampliaret aliquis venerandi vani numinis gratiâ, idque sabbato, tribus iste sacris piacularibus asringeretur: nimirum hîc tria maleficia concurrerent. Et si quis opus fecisset ad solemnem Expiationum diem in sabbatum incidentem, duobus sacris piacularibus asringeretur, ea rē; quia duo maleficia hîc concurrerent. Si quis cum uxore fratris etiam dum vivi cubuerit, eaque menstruali, tribus sacris piacularibus asringeretur, propterea quod & cum muliere viro nupta, & cum fratria adeo se conjunxisset: atque ista quidem duo flagitia concurrerent: accedebat eò, quod & cum muliere menstruali concubuisse; ea verò præcipua religio erat: etenim interdictione mulieris sic affectæ cum teneretur conjux, hac eadem & levir hic implicaretur. Atque eadem ratio servabatur in omnibus horum similibus. Jam si cum patre quis corpus miscuerit, is sacris piacularibus asringeretur

Lev. 18. 7. duobus, uno propter hoc Legis edictum, *Pudenda patris tui*
 Ibid. v. 22. *ne retegito*; & altero ob edictum Legis illud, *Cum mas-*
culo ne concumbito. Et cum patruo qui coierit, item piaculari-
 Ibid. v. 14. bus sacris asringeretur duobus; quia enim à Lege dicitur, *Pu-*
denda patruī tui ne detegito. Jam masculo si quis incubuerit,
 idemque

idemque succubuerit per errorem unum, hic ut flagitium in corporibus admitteretur duobus, tamen non plus uno piaculo requireretur, eam ob rem, quòd in Legis illo versu, *Cum masculo ne concumbito*, incubo, succubòque ponitur verbum idem. Similiter & pecudi si quis incubuerit, & idem succubuerit per eundem errorem, omninò piaculari sacro astringeretur unico: voluerunt enim incumbere & succumbere tam in homine mari, quàm in pecude pro uno concubitu duci.

§. II. Atqui fieri poterat, ut ob unicum concubitum interdictum quis astringeretur piacularibus sacris octo. Fuerit exempli causà nata *Jacobo* è *Zelphà* puella nomine *Tamna*: tum ex hac in matrimonium ducta filiam, quæ *Sara* nominaretur, procreasset *Labanus*, & idem ex alia prius uxore *Rachelem* unicam modò gnatam: ita fieret, ut ista *Sara* neptis è filia *Jacobi* fuisset, simul eadem esset ejus uxoris soror consanguinea: quare duplex in hac ei concurreret interdictio: porro nupsisset eadem *Sara* *Rubeno*, atque adeò interdiceretur cæteris *Jacobi* liberis, insuper aliud adderetur in ea *Jacobo* vetitum, quòd esset ejus facta nurus: *Rubenus* deinde mortem oppetiisset, aut mulieri repudium remisisset, eaque nupsisset uterino fratri *Jacobi*, hic ea viri fratribus universis prohiberetur, indèque *Jacobo* adderetur nova istæ in muliere religio, quòd foret ejus fratria. Porro vir iste quoque occumberet, repudiùmque renunciaret, & mulier deinceps *Ismaeli* domum duceretur, hic eà prohiberentur omninò fratres *Ismaelis* omnes, & in eadem illa *Jacobo* adderetur alia religio, quòd esset uxor patrui: porro autem & *Ismael* è vita decessisset nullis relictis liberis, ut ducendæ fratriæ lege illa mulier ad *Isaacum* rediret, is eam quamvis interdictam sibi tanquam *secundariam fraterni nominis propagandi

§. II. *Secundariam fraterni*, &c. Nam præter gradus consanguinitatis illos, quibus ad maritalè conjugium interdicitur, *Lev. 18.* etiam viginti numero sanciantur edicto sapientum: Hæ mulieres ut pote ab incestis illis alteræ vocantur *Secundaria*. Ac de his agitur capite secundo tractatus Talmudici, qui est de jure fratriæ ducendæ ad propagandum nomen fratris mortui sine liberis, כַּבְּדָה' inscribitur: Porro,

has scriptor noster tractatu de connubiis nominatim prosequitur §. 6. capitis primi: in iis numeratur nurus filii & perpetua ista linea nepotis, pronepotis, abnepotis, ad infinitum, cum in textu sacro sua cuique nuru solùm interdicitur: erat igitur in apposito hic exemplo *Sarà* commemoratà *Isaaco* interdictum cum esset *Jacobi* filii nurus, adeoque secundaria. Porro autem totum istum, qui est de secundariis lo-

pagandi causa connubio sibi jungeret, hinc muliere prohiberetur ceteri fratres *Isaaci*, simul in ea *Jacobo* adderetur religio duplex, & quod evalisset ejus noverca, & quod esset * cum viro nupta, quæ duæ causæ quidem simul advenirent: unde fit, ut si *Sara* cum ista menstruali *Jacobus* cubuisset imprudens, vivo patre *Isaaco*, item & uxore *Rachele* vivâ, sacris piacularibus astringeretur octo, quod ista mulier esset ejus è filia neptis, quod uxoris soror, quod nurus, quod fratria, quod uxor patrui, quod noverca, quod viro nupta, quod menstrualis. Atque sic se habebant omnia horum similia.

§. III. Quælibet igitur mulier ob cognationis gradum alicui vetita, poterat illa quidem etiam adjuncta quadam interdictione eundem implicare, si reperirentur & homines alii, quibus hæc eadem prohiberetur: quod enim mulier his interdiceretur, haberet eadem & illi novam insuper religionem: sin autem nullos alios ejusmodi reperiri liceret, non huc ibatur, hic si liberos, si fratres haberet, hi prohiberentur ista muliere: mulier igitur & isti seni novam habebit religionem: non erat ita, si tunc ipsum homini non esset neque filius, neque frater. Quod idem dicendum erit & de cæteris horum similibus.

§. IV. Idem homo tribus unâ mulieribus jugatus si subagittasset imprudens matrem unius ex istis, quæ mater esset eadem & alterius avia materna, & avia paterna tertiæ, hinc cum anus ista pariter homini foret socrus, socrusque mater, materque soceri, atque omnis interdictione simul instaret, tamen uno sacro piaculari duntaxat astringeretur. etenim de muliere, atque filia ejus ac nepte tum è filio, tum è filia dicitur à Lege singulariter, *Consanguinitas est*: nimirum hæc tria corpora pro uno putabat divina Lex: ergo nomen triplex item habebatur pro simplici.

Lev. 18. 17.

§. V. Qui verò stuprasset sororem suam, quæ eadem sibi simul & amita foret, & matertera, tribus astringeretur sacris piacularibus:

cum hic explicare nolui; quippe tractatus ille de connubiis, ubi copiose explicatur, novem abhinc annos à nobis latinus ex hæbræo factus est, & actum agere veteri pro-verbio vetatur.

Cum viro nupta. In exemplaribus Vene-

nia 1524. edicis in charta majori mendose legitur *חן חן חן חן*, & quod esset uxor fratris: mendum indicatur ac corrigitur in commentariis textui nostro adjunctis, qui commentarii *חן חן חן חן* inscribuntur.

§. VI. Teste

cularibus: illud enim Legis verbum, *Pudenda ſororis ſuæ de-* LEV. 20. 17.
textit, ſacro piaculari damnaret hominem ſeorſim de ſore
ſua, ut eadem eſſet ipſius etiam amita, materteraque. Quid
verò? Qui tandem iſtuc fieri poterat? Nempe ſi veniſſet uſus,
ut cum matre quis corpus miſcuerit, atque ſuſceperit ex ea fi-
lias duas, tum idem unam harum duarum ſuarum filiarum
poſtmodum compreſſerit, indeque natus ſit ei filius: nothus
iſte ſi conſupraſſet alteram genitoris ſui filiam illam, quæ ef-
ſet ſpuræ matris ſuæ germana, tum ſua ipſius conſanguinea ſo-
ror, & patris uterina, tribus aſtringeretur ſacris piacularibus.
Quod idem conveniebat in quamcunque rem hujus ſimilem.

CAPUT QUINTUM.

¶ In hoc capite permulta inſunt re & nominibus obſcœna.
eſt enim hoc in more poſitum ſcriptorum Judæorum,
ut de venere cùm diſputent, nihil verbis tegant; ſed
ſic tanquam *Cynici* & *Stoici* quidam penè *Cynici* ſuo
quamque rem nomine appellent. *Guillelmus Outramus*,
quem ego virum honoris cauſa nomino, libro de Sa-
crificiis, pag. 127. ubi ſe offerebant iſtæ moleſtiæ ita
ſe iis expedivit. “Ac quidem eorum peccatorum vi-
“ginti ſex, ut *Judæis* placet, ex illicito coitu extite-
“runt, quæ omnia prudens prætermitto. Prudenter
ille quidem, & per quàm facile, qui totus erat ſuus.
Ego verò ſententiarum & verborum interpres quid fa-
cerem? Certè nihil aliud potui, niſi honorem præfari:
honos igitur ſit auribus.

*Flagitium in eodem ſæpenumero commiſſum per errorem unum,
nec ullà intermedia ſcientiâ, unico ſacro piaculari lui. Et
pro multiplici errore multa piacularia facienda. nam horum
numerum cum iis, in quibus peccatum eſt, æquandum.*

§. I. QUI mulierem unam aliquam, cujus naturam ne dete-
geret, ſancitum erat, ſæpenumero compreſſerat per
errorem unum & eundem; quamvis multi dies ab uno com-
preſſu

pressu ad alterum intercessissent, cum nihil interea rescitum, & in eodem corpore commissa maleficia fuerint, in unum omnia redigerentur, sic; ut homo astringeretur sacro piaculari duntaxat uno. Si enim per errorem hanc amplexus noxiam rescisset, tum idem mulierem eandem rursus imprudens compressisset, atque noxiam rescisset, idemque posthac eandem mulierem tertium compressisset imprudens, atque noxiam rescivisset, suo quisque compressus sacro piaculari lueretur; quia enim errata distinguerentur notiis illis intermediis.

§. II. Si quis mulierem eam, cujus naturam ne nudaret, sanctum erat, compresserit sæpius per errorem perpetuum; compressa verò mulier secundum unum quemque compressum flagitii turpitudinem noverit, sic; ut in hisce conjunctionibus nefariis mulieris essent errores multi & varii, vir omnino piacularare sacrum faceret unicuique; sed suo quemque compressum piaculo lueret mulier. Contràque si post unam quamque conjunctionem habuerit turpitudinis notitiam vir, mulieris fuerit ignorantia perpetua, multa sacra piacularia ille, hæc unum solum faceret.

§. III. Si quis per unum perpetuum errorem subegisset multas ejusmodi mulieres, quarum verenda ne denuicaret Lege cautum erat, ut uno & eodem istæ nomine appellarentur omnes, tamen quòd corpora diversa forent, pro una quaque sacrum piacularare separatim faceret, oportuerat. Cubuerit igitur quinque cum uxoribus suis menstrualibus aliquis, sive quinque cum sororibus suis, sive cum totidem filiabus suis per errorem perpetuum, sacrorum piacularium numerum cum corporibus æquaret. Unde satis intelligitur, quod à sapientibus dictum, eum, qui mari tum incubuerit, tum succubuerit per errorem continuum, unico sacro piaculari duntaxat astringi, sic esse videlicet, si fuerit ejusdem maris usque facta conjunctio: sin autem duorum diversorum, seu incubuisset homo ambobus, sive eorum uni incubuisset, & succubuisset alteri, pro uno quoque corpore seorsim sacrum piacularare faceret. Porro jus idem erat ejus, qui pecudi incubuerit, & ipsemet succubuerit.

§. IV. Mulier bene multis bestiis cum succubuisset per errorem perpetuum, piaculorum numerum cum bestiis illis confeleratis adæquaret, ut quæ multa corpora secum miscuisset: id enim perinde fuerit, ut si qua mulier multis se viris dedisset subigendam

subigendam per errorem eundem, quam certe de singulis viris singula piacula terre jus erat.

§. V. Mulier conjugem suum in regione transmarina peregrinantem è vita discessisse si fama audierit, si transectis è testibus cognorit, tum nupserit alteri vel suo ipsius inductu, vel permissu judicum, deinde virum ejus superiorem etiam dum esse vivum rescitum fuerit, omnino sacro piaculari astringeretur unico. Quæ si multas in nuptias, si multos in amores meretricios sese conjecisset, quot viris se conjunxisset, totidem astringeretur sacris piacularibus: flagitia illa videlicet si fuissent omnia per eundem errorem admissa, diversis corporibus distinguerentur tamen. Jam vir cum uxore menstruali cubuerit per errorem, & hic idem, post uxoris inquinamentum menstruum dierum numero sublatum, & corpus aqua jugi elutum, eidem cum menstrua purgatio redierat, se denovo conjunxerit per errorem eundem, suum quisque concubitus vetitus sacrum piaculare postularit: hic enim etsi per errorem unum in undantat corporis peccatum fuerit, duæ tamen illæ purgationes menstruæ, quoniam intervallo temporis fuerant disjunctæ, mulieres menstruales quodammodo constituissent duas.

§. VI. Si cum uxore sua quis extra certum illud & ratum tempus, quo provenirent ei menstrua, corpus miscuisset, & commiscendis corporibus illa sanguinis aliquid è natura misisset, non ea de causâ sacrum piaculare ferretur: hæc enim quasi vis quædam, non error esset. Error ejus erat, qui minus prudenter quid, minusque consideratè contra fas commiserat: rem etiam atque etiam considerasset, exquisisset, non lapsus esset: ab hoc igitur quod temerè & inconsultò commissum erat, negligentia nomine procuratum atque expiatum oportebat: ille verò quid faceret? Cum uxore pura rem habuerat extra tempus menstruæ purgationis, omnino vis ista fuerat: quare si post conjunctionem seu mulier seu vir in * teste suo peniculo sanguinem abstersum.

§. VI. *Teste suo peniculo.* Id codice Talmudico מִן הַפֶּנִּיךְ de muliere menstruali f. 14. pag. 1. demonstratur quid sit. Idem à scriptore nostro, disputatione de concubitibus interdictis, cap. 4. commodè etiam explicatur his verbis. §. 14. Est hæc con-

suetudo Judæis, viris & mulieribus, ut post complexum venereum sese explorent. Habent igitur vir & mulier suum aterque sibi peniculum: hoc uterque se abstergit ac diligenter observat si forte quid sanguinis inter conjunctionem missum sit. §. 15. Quibus

terfum reperisset, nihilo secius soluti sacris piacularibus ambo fuerint. Quod si vir contra fas cum uxore se conjunxisset instante tempore menstruae purgationis, ratus conjunctionem pariter & disjunctionem fieri posse prius, quam sanguis ille menstruus proveniret, atque provenisset intra concubitum, sacrum piacularare requireretur, quia enim error iste fuerat. Vir igitur si reperisset in teste suo sanguinem, temerati ambo fuissent, ambo piacularibus sacris astricti: mulier autem sanguinem in teste suo cum invenisset, videndum erat: si disjuncto viro mulier sine mora se deterfisset, polluti fuissent ambo, & sacris adeo piacularibus astricti: cum eò usque, ut porrecta sub pulvinar aut culcitram manu peniculum testem suum sibi caperet, morata sit ante, quam se deterfisset, in incertum forent ambo polluti scilicet: at sacro piaculari soluti: cum verò strato primum surrexisset, deinde * partes istas inferiores lavisset, tum postea denique se deterfisset, ac sanguinem invenisset, omnino vir impurus inde neutiquam esset.

§. VII. Jam si contra, quam oportebat, cum uxore rem habuisset aliquis sub horam menstruorum, ratus hoc factum iri prius, quam sanguis ille menstruus proveniret, & sibi inter concubitum sensisset mulier inquinamentum accidisse, tum illi edixisset esse se inquinatam, jus esset hominem interea, dum erat intentus nervus genitalis, à muliere non disjungi, sicut disputatione de concubitibus interdictis exposuimus. Qui si subitæ

Quibus utuntur ad abstergendum se peniculis, ii lintei, triti, & albi sint necesse est. Nimirum hi sunt, qui vulgo testes in hoc genere vocantur; quo se vir, viri: quo se abstergit mulier, mulieris testis appellatur. §. 16. Et quæ paulò magis religiose sunt mulieres, nisi postquam se probe servarint, ad complexum venereum veniunt nunquam. nam si cui mulieri non fiat statim menses, huic usque viro interdictum est dum se lustrarit: istæ igitur testes sibi met ipsa adhibeat duos, unum ante, & alterum post conjunctionem. Omnino mulieri si statim menses, nisi virtutis excellentis ergo, nihil opus est teste priori: verum enim post conjunctionem cujusque necessarii sunt testes duo, unus viro, & mulieri alter: gravis mulier, nutrix, anus,

puella impubes si cum viro fuerit, nihilo minus testes duo requiruntur, viro unus, & alter mulieri. Hæc scriptor noster.

Atque eodem more Sofstrata illa Terentiana loquitur, Adel. ac. 3. sc. 2. v. 49.

Hoc reliquum est, Si inficis ibit, testis mecum est annulus, quem amiserat.

Partes istas inferiores lavisset. Est in textu ארץ פניה ארץ פניה quæ ipsa Misnæ verba leguntur in tractatu Talmudico נדה de muliere menstruali, fol. 14. pag. 1. unde locus iste depromptus est. Ibi R. Salomo Jarchi, ארץ פניה פניה של אשה, commentariis suis in Misnâ לשון פניה ut sit verenda locutio.

ſubitæ ſeparationis interdictionem ignorans ab uxore ſe intento nervo ſejunxiſſet, ſacris piacularibus aſtringeretur duobus : uno propter coitum, ut qui cum uxore menſtruali coiſſet ; & altero propter abitum, ex quo nihilo minus, quàm è coitu, voluptatis percepifſet. Ita res erat ſi inſtantibus menſtruis cum uxore rem habere vetitum eſſe ſciſſet ; & ſic in animum induxiſſet ſuum, ſe rem ante peracturum, quàm menſtruus ſanguis proveniret, idemque neſcius eſſet interdictum eſſe, ne, ſi quis cum uxore menſtruali foret, ab ea ſe derepente ſepararet ; quippe quòd in re venerea illa duplici duplex error reperiretur. At ſi nefas eſſe ſub horam menſtruorum cum uxore concumbere proriſus ignorafſet, & ſimiliter ignorafſet interdictum eſſe, ne quis tum, cum menſtrum inquinamentum obveniret, ab uxore ſe ſubitò ſejungat, cum ab ea ſe ſejunxiſſet repente eveſtigio, genitali etiam intento, ſacro tamen uno duntaxat aſtringeretur : nam conjunctio & ſejunctio, quæ gemini concubitus erant inſtar certè uno tenore per errorem eundem factæ forent. Eadem ratio tenenda fuerat & in cæteris mulieribus, quarum naturas detegere vetitum erat. Si quis tali cum muliere ſe conjunxiſſet imprudens, quòd putaret ſibi ejus habendæ jus eſſe legitimum, tum in ipſo compreſſu reſciet inceſtam eſſe mulieris ejus conjunctionem, ab ea ſe ſeparare conſeſtim non debuiſſet ideo, quòd quantum è conjunctione, tantum ex ſejunctione voluptatis caperet. Qui ſi repentinæ ſejunctionis interdictionem ignorans à muliere ſe, intento etiam genitali membro, ſeparafſet, unico piaculo duntaxat aſtringeretur, quia enim totum hoc unum & idem erratum fuerat.

CAPUT

CAPUT SEXTUM.

In eadem esca interdicta culpam sæpenumero commissam per errorem unum, uno sacro lui. Rursus errorem ejus generis notitiis intervenientibus distinctum multis sacris lui. nam seu corporum seu ferculorum distinctionem nullam esse. Et multa ciborum interdictorum genera, & multa vetitorum nomina in eodem cibi genere concurrentia multa piacula postulasse. Nunquam diversas res cogi in modum requisitum, ut quis piaculari sacro alligaretur. Porro interdictæ rei modum requisitum notitia vetiti interveniente distractum nullo piaculari sacro lui.

§. I. **I**dem erat jus imprudenter vescentis escis vetitis, atque interdictis rebus venereis utentis per errorem. Igitur unam & eandem interdictam escam si per errorem unum frequens edisset aliquis, quamvis multi dies intercessissent ab esu uno ad alterum, astringeretur sacro piaculari duntaxat uno. Apponamus exemplum. Adipem hodie quis, adipem postriedie, adipem & die perendino per errorem perpetuum comederit, licet tria fercula sejuncta fuerint, piaculum faceret non plus unum. Si quis autem adipem * pro magnitudine oleæ comedisset imprudens, culpamque rescisset; idemque rursus imprudens tantundem adipis edisset, atque culpam rescisset, suo quemque sacro piaculari esum lueret, ea re; quia notitiis illis diversis errata distinguerentur. Jam si quis adipem ad magnitudinem dimidiatæ olivæ semel, & iterum edisset per errorem perpetuum, hæc duo fercula cum essent temporis intervallo disjuncta, tamen inter se conjungerentur, sic; ut astringeretur homo sacro piaculari: neque enim distinctio ferculorum erratum comminueret, nisi si temporis interponeretur plus, quàm quod ad ova tria comedenda suppeteret, sicut disputatione de cibis vetitis explicavimus. Sicut enim adipem contumaciter

§. I. Pro magnitudine oleæ. Tantum enim modum ad culpam contrahendam sufficere passim demonstratur.

§. II. Quin-

maciter edenti quamvis minutæ illius particulæ cogerentur ad expendendum requisitum modum, quò is verberibus coereretur, item & adipem imprudenter edenti tantillæ quoque particulæ copularentur ad complendum modum præscriptum, quí sacro piaculari astringeretur.

§. II. * Quinque victimarum pacificarum è frustis post finitum tempus relictis per errorem unum quis ederet aliquid, è singulis id, quod oleæ magnitudinem assequeretur, is licet has particulas in quinque * fercula distributas edisset, tamen sacrum piaculari ferret non plus unum. hæc enim omnia fuerant uno nomine: non erat autem, ut seu fercula, seu victimarum corpora multa multiplicarent errata: prorsus nihil intererat, utrum pluribus è victimis pacificis, an ex una & eadem duntaxat quid carnis comesset aliquis. Item si quis extra sanctuarii hostias pacificas quinque per errorem unum maclasset, omninò piaculo astringeretur uno: namque perinde fuerat, ut si quis ad simulacra quinque se prostrasset per errorem unum.

§. III. Si quis missum pecudis suæ sanguinem excepsisset pateris duabus, atque ambas per errorem unum epotasset, non nisi uno piaculo astringeretur.

§. IV. Jam si quis multos multorum nominum cibos vitos cepisset per errorem unum, quovis nomine præcipuum faceret sacrum piaculari, necesse fuerat. Comederit, verbi causâ, & adipis, & sanguinis, & sacri præter tempus legitimum relictî, & * sacri turpificati quidpiam, cuiusque generis id, quod oleæ magnitudine par esset, & hæc omnia per errorem unum, sacra piacularia ferret quatuor, oportuerat. Et sic se habebant cætera horum similia. Jam verò cum par olivæ magnitudine quid, in quo multa multarum rerum

§. II. *Quinque victimarum pacificarum.* Victimæ pacificæ propriè dicuntur וְכִרְיִם. Conficitur ex textu sacro, & ad Exod. 18. 12. R. Salomo Jarchi aperte dicit וְכִרְיִם וְכִרְיִם רֵם וְכִרְיִם רֵם: item & Aben Ezra וְכִרְיִם רֵם, quod est, vox וְכִרְיִם significat hostias pacificas.

Fercula distributa edisset. פֶּרְסִי est patina, lanx, discus, aut scutella, & fere

ponitur pro pulpamento seu ferculo: etenim tractatu Talmudico de sabbato, f. 71. pag. 1. R. Salomo Jarchi וְכִרְיִם רֵם interpretatur מִיָּיִן חֲבִישׁוֹ duo genera pulpamentorum.

§. IV. *Sacri turpificati.* Hebraicè טֶמֶל, quod est retrum, abominandum, detestandum, turpificatum, & ut Chaldaeus interpretatur מִרְחָק longè removendum.

T

Inter-

terum * interdictarum nomina fuissent implicata, comederat aliquis per errorem unum, ita erat: si comederat id quod variis vetitis deinceps junctis implicatum esset, certi cujusdam hominis propriis, omniumve communibus, si quod multis interdictionibus simul instantibus, suum cujusque nominis sacrum piaculare facere cogeretur. Ita si impurus ad solemnem * Expiationum diem adipis sacri præter tempus legitimum relictum tantum comedisset imprudens, quanta erat olivæ magnitudo, hostias pro peccato immolaret quatuor, & unam pro delicto: unam videlicet hostiam pro peccato, quod inquinatus sacrum comedisset: alteram, quod adipem: tertiam, quod sacri reliquias: quartam denique, quod cibum summisset ad diem Expiationum; ad hoc tamen opus erat, ut adderetur alterius escæ tantum, ut simul adæquarent * dactyli magnitudinem: præterea autem immolaret hostiam delicto certo constitutam, quippe * commoditatem ex re divina percepisset.

§. V. Uno tantum sacro piaculari astringeretur, qui solemnem Expiationum die sumserat escam & potionem per errorem eundem, quia cibus & potus ejusdem sunt utique generis.

§. VI. Qui fecerat opus solemnem Expiationum die in sabbatum incidente, piaculis astringeretur duobus: duo enim hæc maleficia concurrerent.

§. VII. Atque adipis id, quod magnitudine dimidiatæ par esset olivæ, si comederat aliquis, & tantundem sanguinis per errorem unum, sacro piaculari nequitiam astringeretur. Sicut enim diversæ res interdictæ nunquam cuiquam in eundem modum cogeantur, ut verberibus addiceretur, id quod disputatione de cibis interdictis edisseruimus, ita nec cogeantur in unum, ut quisquam astringeretur piaculo.

§. VIII. Pro magnitudine dimidiæ olivæ vetito ex cibo si comedisset aliquis insciens, factique pravitatem cognosset, tum eandem

Interdictarum nomina fuissent implicata. Vide notam à nobis appositam ad caput quartum hujus tractatus in initio, ubi multa disputantur de implicatione malorum vectorum.

Expiationum diem. Flavius Josephus, lib. 3. *Antiq.* Decimus, inquit, dies hujus mensis (septimi, *Tefri* dicitur Hebræis,

Macedonibus, *Hyperbernum*) Jejunium agitur ad usque vespertinum.

Dactyli magnitudinem. Quia enim ad hoc solemne jejunium nisi sumatur cibus tantum, quantum est dactylus, nullam esse poenam traditur.

Commoditatem ex re divina. Acc. Quod sacrilegium erat.

eandem oblitus æquam ejusdem cibi particulam comedisset rursum imprudens, omnino sacro liber esset: hñc enim definitum illum modum per errorem absumentum notitia pravitatis intermedia diremerat. Similiter sabbato si quis *literam unam exarasset imprudens, tum facti perversitatem agnosset, & eandem deinceps oblitus ad literam superiorem & alteram adjunxisset itidem per imprudentiam, solutus sacro piaculari fuerat. Quid plura? eadem ratio valebat in omnia horum similia. Cum verò sabbato quis per spatium duorum cubitorum aliquid transmoverat imprudens, idemque porro per spatium duorum cubitorum volens & sciens, porro autem per spatium duorum cubitorum etiam imprudens, res ita se habebat. Si jaciendo illud aliquid transmovisset, sacro piaculari astringeretur, non quò notitia interveniens modum illum definitum non dividuum faceret; sed ei, quoniam in manu non erat, ut semel missum illud aliquid coecerneret ac reprimeret, intermedia notitia nihil profuisset: idem si portando transmovisset, solutus sacro piaculari fuisset ideo, quò intermedia notitia definitum modum distraheret, ut paulò ante diximus.

§. IX. Si quis tam magnum, quàm est oliva, frustum adipis comedisset unum, & item alterum tantum per errorem unum; deinde rescisset primum, tum postea rescisset & alterum, astringeretur sacris piacularibus duobus: nempe hæ notitiæ separatae separassent admissum in errata duo, tametsi piacularis hostia nondum etiam sacrata fuerat: idem si rescisset utrumque simul, astringeretur sacro piaculari duntaxat uno. Quæ ratio eadem, meâ sententiâ, tenenda fuit & in abusu sacrorum.

§. X. Im-

§. VIII. *Literam unam exarasset.* De universis operibus in sabbarum interdictis ita disserit *Majemonides* noster tractatu de sabbaro, initio capitis septimi. Quæ opera cunque sabbato per audaciam confecta sequebatur lapidatio, vel exitium, & per imprudentiam facta sacrum piacularare; ea distribuuntur in genera, & partes generibus subjectas. Omnino genera operum omnia sunt undequadragesima, quæ jam nunc recensito. Arare, seminare, metere, manipulos alligare, fruges deterere, eventilare, purgare, molere, succernere, depicere, coquere, lanam detondere, lavare, carere,

id est, carminare, seu, quod idem est, pedere, inficere, nere, scia struere, telam ordire, texere, colorare, nodum necere, solvere, suere, lacerare, ædificare, evertere, malleo quid tundere, venari, bestiam mactare, corium ei detrahere, corium perficere, glabrare, proficere, scribere, delere, lineare, incendere, extinguere, quidpiam in alium locum ex alio transmovere. Hæc *Majemonides*. Eadem ipsa videas & tractatu *Talmudico* de sabbato, fol. 73. pag. 1. recensita in ipsa *Misna* cum hoc levi discrimine quòd ibi efficientes operum, à *Majemonide* nostro ipsamet opera enunciantur.

§. X. Imprudens si quis simul comedisset adipis id, quod magnitudine sesquialteram olivam æquipararet, tum rescisset illud, comesum à se adipem ad magnitudinem unius olivæ, idemque deinceps etiam imprudenter adipem comedisset ad magnitudinem dimidiæ olivæ, uno sacro piaculari duntaxat astringeretur: non poterat enim, ut hæc posterior particula æqualis dimidiæ olivæ cum pari particula superiori etiamdum incognita conjungeretur propterea; quòd errati primi jam aliquid agnitum utique fuerat.

§. XI. Si quis frustum adipis magnitudine par olivis duabus comedisset per errorem eundem, & rescisset hoc tantum, ad unius olivæ magnitudinem adipem à se comesum, idemque deinceps adipem pro olivæ magnitudine comedisset item per errorem, atque pro particula prima sibi cognita piaculum fecisset, hoc una, & altera particula lueretur scilicet; non item tertia: sed enim hanc altero sacro piaculari tum lueret, cum in ejus notitiam venisset. Qui si pro tertia particula piaculum fecisset, conjunctim lueretur isto particula tertia, secundaque; quippe quòd uno & eodem implicarentur errore. rursus eodem piaculo particula prima non lueretur. Si verò pro media particula piaculum fecisset, hoc universæ tres pariter luerentur utique: namque prima æquè, ac tertia particula particula mediæ implicarentur errore: cum ergo venisset in notitiam particula primæ tertiæque, nihil opus erat, eas ut lueret altero piaculo.

§. XII. Si duabus ex offis alteram comedisset aliquis, & ambigeret adipem comederit, an pinguedinem: tum idem aliis ex offis duabus alteram comedisset denuò, & addubicaret utrum adipem ederet, an pinguedinem: deinde pro certo comperisset se primo secundoque loco comedisse adipem, non plus unum piaculum facere cogeretur. dubitatio enim illa intermedia erat ad distrahendum erratum eatenus, ut binæ mactarentur hostiæ incerto delicto suspendendo constitutæ; non autem ut immolarentur hostiæ pro peccato geminæ.

CAPUT SEPTIMUM.

Utrum cultus vano numini per imprudentiam adhibiti rationes multæ multa piacularia requirerent? Nam propter universæ præceptionis oblivionem omnino commissa omnia uno piaculari sacro lui. Sacro piaculari solutum esse qui vetitum opus sabbato fecisset incogitans.

§. I. SI quis ante simulacrum se projecisset, idemque liquores etiam libasset, & incendiasset odores, & hostias immolasset per errorem unum, sacris piacularibus astringeretur quatuor. Item qui * *Belo Phegorio* se denudarat, simul & * *Acervo*

§. I. *Belo Phegorio*, בעל פעור De cultu hujus numinis, in libro במדבר legere est ad caput 25 Num. בין שוהר חבעה אומר לו איני נשמע לך עד שתשטט וזה לפעור ותשתחרר לו זהו אומר לעבירה וזה איני משתחית ואומר לו אין אחרי אלא כנגדה עצם וזה נשטה אחריה ועושה כן וי שאמרו חכמים הפעור עצם לבער פעור וי היה עבודתו Israelita petebat à Moabitide, ut sibi sui copiam faceret: illa verò se negare, nisi Phegorio mactaret, & eundem adoraret: Israelita dicere se simulacrum non adoraturum: & illa, nihil aliud opus est, nisi ut tere denudes: proptinus Israelita mulier obsecutus ita faciebat. Etenim dictum est à sapientibus, Phegorio qui sese denudabat, cultum adhibebat. In eandem sententiam de cultu Phegorii loquitur Majemonides noster eo libro, qui Doctor Perplexorum, inscribitur, par. 2. cap. 45. וזכר ידעת פרטם עבודת פעור במסע וזה אשר היתה בגליו הערה מפני זה הנהגה לעשות סכסכים לכנסו בשר הערה בער העבירה Jam temporibus illis, nostri, pervagatus Phegorii cultus erat, ut obsecraret partes cor-

poris aperirentur: ea de re præceptum erat sacerdotibus, ut dum sacris operarentur partes corporis obscenas subligaculis operirent. Nam R. Salomonis Jarchi de hoc idolo opinionem putidam referre non sustinui.

D. Hieronymus, ad nonum *Osee* caput; Ingressi sunt, inquit, ad Belphegor, idolum Moabitarum, quem nos Priapum appellare possumus.

At mihi quidem maxime arridet J. Selden, viri clarissimi, de *Belo Phegorio* sententia, simulacrum illud habuisse nomen à cognomine monte, in quo excitatum ei fanum erat. Nam fuisse in regione Moabitarum montem nomine Phegor literæ sacre testantur, Num. 23. 32. Tum cum (Balaamum) subduxit in verticem montis Phegorii, qui spectat ad Jeshimonem.

Porro autem sacrorum religionem fuisse, ut Diis manibus inferre afferrentur: inde Psal. 106. scriptam legi, *Belo Phegorio* additi mortuorum sacra edebant.

Atenim in hujus simulacri sacris, iniunctis que commemorandis libido flagitiosa commemoratur: usitato more sacris originibus, quæ stupri, adulterii nomine quævis vani numinis cultum appellat.

* Acervo Mercuriali lapidem adjecerat per errorem unum, piaculis astringeretur duobus: eadem ratio valebat in omnia horum similia: suo quodque ficti facti falsi numinis ministerium sacro piaculari lueretur. Sic enim res se habebat si homo gnarus & prudens idoli foret, & imprudens ceremoniarum istarum, ignarusque: contra verò cum istorum ministeriorum vim, qualis esset, satis intellexisset; idolum autem minus cognitum haberet, requireretur sacrum piacularare non plus unum. Ut si quis certum quoddam rei genus idolum esse probè scisset, & adeo nefas esse hoc colere; nesciret illud, quidquam flagitium tum admitti, cum ad hoc idolum quis se prosterneret, cum liquores ei libaret, & utrumque patrasset, piaculis astringeretur duobus. Cum verò nosset hos augustos & religiosos esse cultus, & ideo vano numini adhiberi minimè licere: non nosset idolum, ea re; quia id ex argento non erat, nec ex auro, & ipse sic in animum induxerat suum, hoc demum, quod esset ex argento, auròve, idolum appellari, atque istos ei cultus adhibuisset omnes, uno duntaxat astringeretur piaculo.

§. II. De ratione sabbati hoc universè tradiderunt doctores nostri. Si quem oblivio totius sabbati cepisset ita magna, ut ne illud quidem teneret, præceptionem ullam de sabbato datam Israelitis esse, vel quia captus erat ab ethnicis admodum parvulus, vel quia porro puer religionem Judæorum susceperat ethnicus inter ethnicos, eum, quamvis sabbatis multis mul-

ta

Acervo Mercuriali, מרקוליס. Hoc enim vocabulo intelligi Mercurium volunt omnes: מרקוליס הנקרא מרקוליא. Simulacrum est, cui nomen Mercurio, ait David de Pomis. Id cultum esse lapidum jactu traditur in tractatu Talmudico qui כנדורין inscribitur, fol. 60. pag. 2. וזוהי אבן למרקוליס זו דמה ענדורין, erat Mercurii cultus, ut lapides ejus acervo adjicerentur. Porro simulacrum istud tribus è faxis fere constitisse, quorum unum hinc, istinc alterutrum erectum, & tertium desuper transversum esset positum ita; ut juxta speciem præberet, passim in Talmude demonstratur. Nam origo cultus illius cuinam indicata? Cujus tandem scriptis non celebratus ille Proverbiorum

כנדור אבן במרנסה כן נותן לכסל' כנדור, Sicut qui jacit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem: ut oblata occasione hæc reticere, modestiam profitentis; eadem usque recantare Scriptorum notitiam ostentantis esse videatur. Illud addam: Statuas illas Mercuriales juxta formam vel quamvis aliam imitantes figuris esse & noxis incisas: Aben Ezra enim ad hunc primum versiculum capitis 26 Levitici ואבן משכית לא ידעו באצבע, Neve sana figurata in finibus vestris ponite ad venerationem, hæc verba facit, וזו משפט עין במרקוליס. Hæc enim erat ratio simulacri nomine Mercurii.

tā fecisset opera; sacro piaculari unico tantum astringi; quia enim hæc admissa non plus erratum unum fuerant omnia. Similiter omnem adipem comesum ab eo lui uno solo sacro piaculari: & uno sacro piaculari lui comesum ab eo sanguinem omnem: & eodem modo cætera facinora horum similia. Jam qui totam illam de sabbato præceptionem planè cognitam ac comprehensam animo haberet, istuc ex animo amississet, illum diem esse sabbatum, profanum duxisset, eum uno piaculo duntaxat astringi in totum diem, ut eo bene multa fecisset opera: tum in singula deinceps sabbata per errorem neglecta singulis piaculis astringi.

§. III. Si quis enim diem agi sabbaticum sciret, sed errasset in operum generibus, quòd hæc sabbato confici nefas esse nesciret; aut sciret quidem ea ne sabbato confierent, interdictum esse. sed enim horum esse pœnam exitium nesciret, huic, si multa & varia fecisset opera, genus operum suo quodque sacro piaculari luendum: ut si per errorem unum univèrsa illa undequadraginta fecisset operum genera, totidem sacris piacularibus astringeretur.

§. IV. Jam si diem sabbaticum agi fugisset aliquem, & eum operum etiam imprudentem, inscium videlicet esse nefas talia fieri sabbato opera, omninò sacro piaculari astringeretur uno.

§. V. Si quis sabbato fecisset unum aliquod operum genus, insuper & omnes partes huic generi subjectas per errorem eundem, sacro piaculari duntaxat astringeretur uno. nam id nedici quidem necesse est, eum, qui solummodò fecisset multas partes unico operum generi subjectas, uno sacro piaculari tantum astringi.

§. VI. Si quis sabbato partem unam uni operum generi subjectam, & partem alteram alteri operum generi subjectam fecisset per errorem unum, meâ quidem sententiâ, sacris piacularibus duobus astringeretur.

§. VII. Si quis sabbato multa fecisset opera eodem pertinentia, qualia sunt agrum seminare, propagare vitem, arborem inferere, non nisi uno sacro piaculari astringeretur. Atqui disputatione de sabbato cum genera operum, & partes his subjectas, tum

tum etiam opera * eodem spectantia quænam essent, nominatim perscripsimus.

§. VIII. Si quis eodem spectantia opera multa multis sabbatis fecisset, sabbati gnarus & prudens; sed imprudens operum: contravene imprudens sabbati; at operum prudens, suo quodque sacro piaculari opus lueret. Fuerit exempli causa, qui, cum sciret agi sabbatum, commisisset tamen, ut eo sementem faceret, ignorans sementem facere sabbato, opus esse vetitum: tum idem sabbato proximo, cum nossent agi sabbatum, nihilominus arbores sevisset, nescius arbores sabbato serere, interdictum opus esse: idemque sabbato deinceps insequenti vitem intortam prostravisset in terram, haud existimans opus esse vetitum, propaginem vitis sabbato submittere, suo quodque opus sacro piaculari, quamvis eodem referrentur omnia, lueret ideo, quod sabbata diversa diversorum instar corporum haberentur.

§. IX. Rursus si sabbatum agi fugisset aliquem, is eo seminasset aliquid; at, verò satis sciret Lege cautum esse, ut id sabbato ne fieret: idemque memoriam sabbati proximè sequentis itidem amisisset, & eo sevisset arborem, atque teneret vetitum esse arborem sabbato serere: idemque venisset etiam in oblivionem insequentis sabbati, tum eo vitem supplantasset, cum probè sciret, sabbato supplantare vitem, opus esse nefastum; suo quodque sacro piaculari lueret opus. dies enim ab uno sabbato intercedentes ad alterum, haud secus, ac intermedia notitia, lapsus istos discriminaissent.

§. X. Si

§. VII. *Eodem spectantia.* Quemadmodum à *Majemonide* describantur operum genera, superiori capite demonstratum est ad §. 8. restat igitur ut opera eodem spectantia, quæ illa superiora in loco ante commemorato proximè sequuntur, hæc subiiciamus, & partes generibus subiectas etiam attingamus. §. 2. Hæc, atque omnia eodem spectantia vocantur genera operum. Exempla rebus adjungamus. Arare, fodere, fossam ducere, genus operum est unum: quovis horum faciendo terra subigitur eodem spectant. §. 3. Similiter semina

plantare, inferere, putare, hæc omnia rediguntur ad unum genus operum, quippe referuntur ad finem eundem: quodvis horum eò fit, ut terra ferat aliquid. §. 4. Item metere frumentum leguminæque, uvæ defecare, legere dactylos, olivæ distringere, ficus decerpere, istæc omnia ad unum & idem genus operum pertinent: nam in horum unoquoque id agitur, ut loco naturali quid evellatur. Eadem ratio valet & in cætera operum genera. §. 5. Quod autem opus ad similitudinem generis accedit, pars est generi subiecta.

§. II. Ad-

§. X. Si quis id quod magnitudine caricam æquiparet messuisset, ac moluisset sabbato, sabbati videlicet nullâ, illorum autem, quæ sunt in sabbatum interdicta, operum subeunte memoriâ, qui piaculo tantum astringebatur uno: tum idem messuisset & moluisset denuò tantundem, & quidem cum cogitatione sabbati; sed sine cogitatione operum in sabbatum interdictorum, qui cogebatur suo quodque sacro piaculari opus luere: postea rescisset id quod primò fuerat à se messum ac molitum sine cogitatione sabbati; sed cum operum in sabbatum interdictorum cogitatione, opus unum altero implicaretur, messorio messorium, molarique molarium: & tanquam si hæc quatuor universa fecisset non cogitans de sabbato, idemque de operibus in sabbatum interdictis cogitans, astringeretur piaculo duntaxat uno; sic uno piaculo sacro quatuor hæc admissa homini remitterentur universa: ut si posthac rescisset totum, nihil esset, cur sacrum piacularare faceret aliud. Qui si principiò rescisset se opus messorium fecisse cogitantem de sabbato, de operibus autem in sabbatum interdictis non cogitantem, idque sacro piaculari luisse, omninò messorium hoc opus, cujus in notitiam venisset, ei condonaretur: condonaretur & opus messorium ac molarium illud, quod sine cogitatione sabbati; & cum operum in sabbatum interdictorum cogitatione fecerat, quippe quæ duo opera unius operis essent instar, adeo; ut messorium simul & molarium opus opere messorio altero implicarentur: at illud molarium opus, quod idem fecerat cogitans de sabbato, id verò restasset donec ab eo rescitum altero sacro piaculari lueretur. Si verò messuisset id, quod magnitudine dimidiam caricam exæquaret non cogitans de sabbato scilicet; at de operibus in sabbatum interdictis cogitans: idemque deinde messuisset tantundem cum cogitatione sabbati; & sine operum in sabbatum interdictorum cogitatione, opus alterum altero conjungeretur, messorium, inquam, opus opere messorio implicaretur. Atque eadem erat ratio & cæterorum id genus operum.

§. II. Si quis evulsam humo quid cogitasset sabbato disseccare, atque disseccuisset aliquid radicibus humi defixum, etsi habuerat in animo disseccare quid, nihilominus tamen piaculari sacro, quoniam non fecerat id ipsum, quod cogitaret, solutus

Tractatus quartus de Noxiis imprudenter admissis.

erat. etenim hic velut aliud agens opus hoc fecerat: atqui id demum Lege sancitur, ne sabbato quid operis cogitatio fiat, ut jam saepe nobis dictum est.

§. XII. Cum sabbato quis captos è foco carbones in vas aliquod imposuisset sic, ut inversos superiores extinxisset, inflammasset inferiores, is si hoc ei propositum erat, restinguere carbones alios, alios inflammare, piacularibus sacris astringeretur duobus. Jam si carbones eò depisset, ut his capiendis fese calfaceret; tunc autem ipsi per se carbones inflammarentur, item piacularibus sacris duobus astringeretur. opus enim ipsum et si non requirebatur, nihilo secius poena obligabat, id quod disputatione de sabbato posuimus. Sicut igitur de industria hoc facientis erat poena exitium, item & imprudenter admissum sacro piaculari luendum erat.

CAPUT OCTAVUM.

De hostia pro delicto dubio, cujus erat vis, ut admissum dubium suspenderet ac sustineret usque, dum pro certo competeretur culpa. Nunquam requiri hostiam pro delicto suspensio, nisi addubitata rei interdictio quidem certe explorata esset.

De unum & idem erratum certum ac compertum aliquando multis sacris expiatur; sic dubium ac suspensum multis interdum, tunc piacularibus iis, quae fuerant incertis delictis constituta.

§. I. Q UOD peccatum cunque per imprudentiam admissum statim sacro piaculari luendum erat, id si cui esset minus compertum, hostiam requirebat eam, quae delictum suspenderet; Jam minus compertum, esse peccatum alicui dicebatur, cum is ambigeret, errasset in aliquo re, necne: hic immolare hostiam pro delicto sustinendo jubebatur: verba

Lev. 5. 17, 18.

Legis sunt ista. Si quis deliquerit, contra praeceptum aliquod Dei commiserit, nea sciret, aut quid commisisset, aut peccasset: Ducito arietem suum & integrum de pecore pro noxia,

*noxia: habitū videlicet estimatione paulo supra tibi commemo-
rata. Atque hæc est illa, quæ vulgo dicitur hostia pro delicto
sustinendo, quippe qua expiatione dubium hominis admis-
sum suspenderetur interea, dum pro certo compeniret se com-
mervisse culpam imprudenter: quam deinde statā hostia pla-
culari luebat.*

§. II. Nunquam verò astringebatur hostiā illā delicto incer-
to constitutā quisquam, nisi esset ipsamet interdictio certa, ra-
tāque: rem exemplis illustremus. Si quis adipis aliquid edis-
set, nesciret autem utrū illud aliquid exæquaret olivæ mag-
nitudinem, an eo minus esset: si appositis ex ossis duabus adi-
pis & pinguedinis, alteram comedisset, & ignoraret utrā:
si, cum uxorem suam & sororem secum in unis ædibus habe-
ret, earum alteram subagitaſſet sic, ut nesciret utrā: si sab-
batum & diem profectum vocaret in dubium, id est, si alteru-
trum impendisset operi faciundo, & nesciret utrū: si probē
sciret se fecisse sabbato opus; verū enim nesciret illud cuius
esset generis, utique mactaret hostiam delicto incerto ac suspen-
so constitutam: atque ita erat & de cæteris horum similibus.
Si quis autem unam aliquā offam apposuerat, de qua non li-
queret, essetne pinguedinis, an adipis, comedisset; is hostiā de-
licto suspenso constitutā solutus esset ideo, quod hīc omnino
certa subesset interdictio nulla: Si quis * adipem illius animan-
tis nostris indefiniti comedisset, hostiā delicto suspenso consti-
tutā solutus esset, quia enim nulla hīc certa subesset interdictio:

§. II. Adipem illius animantis nostris in-
definiti, &c. De adipē generatim sancitur,
Lev. 3. 17. Hoc editum in posterum, ubi ubi
degitis, observate, ne adipē, ne sanguine
vescamini. Rursus, cap. 7. v. 23. nomina-
tim cavetur, Adipē bovīs, & pecoris ovāri-
ci & caprini ne vestamini. Ac convenit
hoc inter Hebræos scriptores omnes, ha-
rum demum bestiarum, quæ posteriori lo-
co nominatim proferuntur, adipē inter-
dictum. Nimirum his solis quadrupes libus
fiebant sacrificia, ex quibus adeps Deo ce-
debat: igitur ne veniret usus, ut adipē sa-
crorum quis abuteretur, & sacrilegio se ob-
stringeret, omnino interdictum esse ne
quis velceretur adipē harum bestiarum,

quæ essent ad rem divinam faciendam ap-
te: ferarum autem, quoniam non erant
ad rem divinam idoneæ, illarum adipē &
quæ ad carnē velēt hūc esse. Item hoc ani-
mal, quo de carne agitur. Hostiā il-
luc, Hoc esse peculiare quoddam anima-
lis genus alii volunt; in his Mahometides
nosſet & R. Obadiā Beniamin: nec non
ſtupuisse sapientes illos, Iudæorum, magi-
ſtros quod & quale genus id eſſet, & quæ
eo ferant. Alii placet id eſſe, quod ex
hircō & caprā nascitur: hoc verò ſemi-
ferum eſſe ceu quod ex uno domestico &
altero fero animali natum, cuiusmodi ſo-
bolus hybrida vocatur.

Tractatus quartus de Noxiis imprudenter admissis.

Si quis cum muliere corpus miscuisset, deinde veniret in dubium an ea menstrualis esset, aut ejusmodi consanguinea, quacum ne se conjungeret, Lege sancitum est, hostiâ delicto suspensio constitutâ liber esset propterea, quod hic nulla certa subesset interdictio. Quare mulier si post tempus * in peniculo teste suo sanguinem invenisset: & si quis mortui nec ulla relicta prole fratris uxorem sibi deduxisset domum intra tres primos a morte fratris menses; ita, ut esset dubitandi locus, utrum proximus ejus partus è viro superiore post mensem novum, an è posteriore mensem post septimum esset editus, hostiâ dubio delicto constitutâ fuissent liberi: atque sic se habebant & cætera hujusmodi; quia enim hic interdictio certa nulla fuerat.

§. III. Si cui post offam inconsideratè sumtam, id quod sumfisset adipem esse pro testimonio diceret unus homo, & alter negaret: aut adipem fuisse mulier una testificaretur, altera contrâ, hic, quoniam ipsamet interdictio certa foret, & ambigeret homo, peccasset, necne; hostiam dubio & suspensio delicto definitam utique mactaret. Item si quis rem habuisset cum muliere nupta, cujus virum vitâ decessisse testis esset unus, & alter eidem etiamdum vitam manere; hostia incertæ noxiæ definita astringeretur. Atque eadem erat ratio si dubitaretur mulieri nuncius esset à viro remissus, necne, siquidem & hic certa fuerat interdictio: cum verò dubitaretur connubione juncta viro esset unquam, dicatâque, annon; omnino certa interdictio nulla fuerat.

§. IV. Si quis Israelitarum ex appositis offis duabus adipis & pinguedinis unam comedisset, & alteram dein ethnicus adveniens, vel canis: contrâve primùm aut ethnicus, aut canis earum unam comedisset, & alteram adveniens Israelita: vel idem Israelita sciens & volens earum primam comedisset, & alteram insciens: contrâque comedisset primam per imprudentiam, & alteram per audaciam, hostiâ noxiæ incertæ constitutâ astringeretur; quia enim certa fuerat hic interdictio. Qui si comedisset ambas sciens, sacro solutus esset: rursus si comedisset

ambas

In peniculo teste suo. Vide hac de re quæ dicta sunt cap. 5. hujus tractatus ad §. 6. fiet satis.

ambas insciens: sacro piaculari astringeretur. Idem hic Israelita si comedisset harum unam imprudens, & alteram alter Israelita adveniens itidem imprudens: uterque hostia interito ac suspensio delicto definita astringeretur: quod idem dicendum est de cunctis horum similibus.

§. V. Si quis ex adipe, sacroque post legitimum tempus relictio, cum fuissent simul apposita, comedisset alterum, atque nesciret utrum: si, domi secum habens menstrualem uxorem & sororem suam, earum alteram subegisset imprudens, ac nesciret utram: si sabbatum, solemnisque dies Expiationum cum deinceps sequerentur, * crepusculo inter utrumque medio opus fecisset, omnino sacro astringeretur nullo: non sacro piaculari, quod admissæ in se culpæ naturam & vim ignoraret, uti positum est: neque porro astringeretur hostiâ delicto suspendendo constitutâ propterea, quod certò sciret esse peccatum à se.

§. VI. Quodcunque peccatum certum statò sacro piaculari luebatur uno, id incertum & unicâ hostiâ dubio delicto constitutâ suspendebatur. Et quodcunque certum admissum sacris piacularibus multis lueretur, hoc incertum item suspenderetur multis hostiis dubio delicto constitutis: conveniebat numerus. Quemadmodum igitur quis cum per errorem unum comederat & adipem, & sanguinem, & rem divinam præter tempus legitimum relictam, & ossam sacri turpificati, sacris piacularibus astringebatur quatuor, sic si dubitaret hōsne jam nunc commemoratos, an legitimos cibos propter appositos cepisset, quatuor immolare hujusmodi hostias, quæ delicta suspenderent, cogebatur. Item si quis addubitaret utrum cum uxore sua rem habuisset, an cum simul habitante muliere consanguinea tali, qualem si probe sciret subactam à se per errorem, astringere-

tur

§. V. *Crepusculo.* Hebrais dicitur יָמֹת עֶרְבָּן, inter duo soles. Nempe dies civilis, seu conversio solis ea, quæ conficitur horis quatuor & viginti, quoniam itidem ducitur ab occasu solis ad occasum, nomine solis appellatur, sic; ut crepusculum vespertinum inter duos soles sit intermedium. Ad consuetudinem latinam dies naturalis, plurius dicam, spatium temporis,

quod intercedit ab ortu solis ad occasum, uno verbo, lux vocatur in numero multitudinis soles: ita Maro; tertio *Aeneidos*,

*Tres adeo interitos caca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine fodere noctes.*

Ita probatissimi quique scriptores, dulces multi soles fargunt, consumere longos soles, cum aliquo, candidi soles fuisse mihi.

§. IV. *Dis-*

tar octo sacris piacularibus, jus erat ab eo totidem immolari hostias dubium delictum suspendentes.

§. VII. Si quis postea, quam ossis e duabus comederat alteram, dubitaret utrum adipis, an pinguedinis ossam comedisset, tum idem, post hunc scrupulum injectum, cum denuo duabus ex ossis alteram comederat, addubitaret etiam ossam adipis, an pinguedinis comedisset, duas immolaret hostias ejusmodi, quibus incerta delicta suspenderentur.

§. VIII. Nimirum ut explorata notitia intermedia erratum dirimebat adeo, ut oporteret compluribus sacris piacularibus lui, sic intermedia dubitatio discriminabat erratum eatenus, ut hostiæ complures ejusmodi requirerentur, quæ noxias incertitas suspenderent. Si quis igitur ossas adipis comedisset quinque per errorem unum, singulas scilicet olivæ magnitudine pares, atque post primam particulam comestam injectus esset homini scrupulus & dubitatio, itémque post comestam particulam alteram, & sic deinceps post unamquamque particulam comestam, suam quæque particula postularet hujusmodi hostiam, quæ requirebatur ad suspendendam incertam noxiam.

§. IX. Si quis duabus ex ossis pinguedinis & adipis unam edisset, atque eam, quæ valeret ad suspendendum incertum delictum hostiam immolasset ideo, quod utram tandem harum duarum ossarum comedisset, ignoraret: idemque deinceps comedisset imprudens & ossam alteram, sacrum piacularare faceret: sin alius hanc alteram ossam imprudens edisset, hic quoque mactaret eam, quæ ad incertum delictum suspendendum valebat, hostiam: id quod jam alio loco disputavimus.

§. X. Ex duabus ossis adipis profani, & sacri præter tempus legitimum relictis: si quis relictis unam, & ignoraret utram; hic sacrum piacularare faceret nomine comesti adipis, & sacri præter tempus relictis nomine immolaret hostiam illam, quæ noxiam incertam suspenderet. Idem si deinceps per errorem alteram alteram ossam etiam edisset, sacra piacularia faceret tria: quæ si ossa altera valeret ebolo, insuper immolaret hostiam certo delicto constitutam: id adeo, quod abusus sacro fuisset. Jam his duabus ex ossis si comedisset prius unam, & alteram alter interveniens, itémque sacrum piacularare faceret, insuper & hostiam immolaret eam, quæ noxiam incertam suspenderet. Et eum ita judicabatur & de cæteris horum similibus.

CAPUT NONUM.

Certam hostiam pro delicto immolari quinque de causis, de flagitio in ancilla desponsata commissio, de rapina, de sacrilegio, de Nazaraatu contaminato, & de lepris.

§. I. **O** Minimo quinque de causis immolabatur hostia pro delicto ea, quæ, quoniam non erat de dubio, certa hostia pro delicto passim appellatur. En illæ tibi, de flagitio in ancilla desponsata commissio; de rapina; de sacri diminutione; de labe Nazaraatus inquinari; & de lepris tum, cum denique lustrarentur. Ac primum de desponsata ancilla; si subegisset eam aliquis sciens, inciens; is hostiam pro delicto commemoratam immolaret, dummodo grandis ancilla sciens, volensque se homini dedisset, & quæ eadem jugatum sibi virum experta jam esset, quæ verberibus coërceretur, hic enim Legis versus, *Pœna verberatio est* Tum ipse adducit hostiam pro delicto suam, hoc vult scilicet, mulierem multari verberibus, & a viro fieri sacrificium.

Lev. 19. 20, & 21.

§. II. Jam hoc traditum est nostris, mulier ejusmodi verberibus cum damnaretur, tum & sacro alligari virum: rursum cum illa verberibus esset soluta, solutum sacrificio illum esse pariter.

§. III. Puer novem annos & diem unum natus si subegisset ancillam desponsatam, hæc verberibus caderetur, & ab illo sacrum fieret. Ac mihi quidem videtur sacrum hoc ab illo, cum adolevisset, & ratione uteretur, demum faciendum esse.

§. IV. Jam illam de qua Lege commemoratur ancillam desponsatam, disputatione de concubitibus interdictis exposuimus.

§. IV. Disputatione de concubitibus interdictis, &c. ubi noster cap. 2. ar. 13. hæc ea de re verbo facit: Ancilla desponsata, quæ Lege commemoratur, illa mulier erat partim serva, partim libera, eademque dicam servo Hebræo: totum in hæc re ad Lege dicitur: Lev. 19. 20. *Mors er pœnitentia, quoniam emissio non est.* Atqui mulier illa si fuisset ex toto libera, utique mors esset judicii poena de concubitu ejus, quippe quæ legitimo concubio juncta viro, propriaque dicata foret, id quod disputa-

tione de concubiis jam exposuimus. Et locus ille quidem sic à nostro *Majemone* interpretatur: In illa disputatione de concubitu cap. 1. ar. 2. *Jam illa facta adultera mulier atque dicata, tamen nondum est viro concubitus, nec debet dominum, in hilominus ejus, si atque si viro non si quis præter illum cum ea corpus miscuerit, hunc morti judices addicant, atque cum ille si repudiata esse velit, repudiij libello opus sit.*

§. I. Con-

imus, quæ fuerit: tum conjunctionem ejus, nisi more usitato peractam, poenâ lui nullâ. Si erat igitur, ut homines duo subactam esse ab aliquo ancillam desponsatam dicerent ipse negaret à se subactam esse, crederetur ipsi adeo; ut ob illorum affirmationem neutiquam sacro obligaretur: solus enim ipse probè sciret coitum absolvisset, necne; ita quòd negabat à se subagitaram esse, eò spectabat, ut significaret non exactam esse subagationem.

§. V. Cum ejusmodi ancilla qui cubuerat sæpenumero, unam duntaxat immolaret hostiam pro delicto, necesse erat: sæpius, inquam, ancillam ejusmodi quis aut prudens subagitarit, aut semel per imprudentiam, culpamque rescierit: tum eandem subegerit iterum per imprudentiam, culpamque rescierit, & sic deinceps vel centies, omninò hostiam pro delicto mactaret unicam, quâ totum hoc maleficiûm procuraretur, & expiaretur quidquid in eo contumaciter, quidquid imprudenter admissum erat: ita, si cum una & eadem ancilla tali rem habuisset: verum enim si complures ejusmodi subegisset ancillas vel per errorem unum, suam cujusque ancillæ causâ hostiam pro delicto immolari jus erat.

§. VI. Si quis postea, quàm, talem ob ancillam à se subagitaram consecrarat hostiam pro delicto, denuò subagitasset eam ipsam; suam cujusque subagationis nomine hostiam pro delicto immolari conveniret: consecratio videlicet hostiæ pro delicto, illa maleficiûm quasi distraxisset, perindeque fuisset, ut si, post hostiam pro delicto ritè mactatam, ancillam eandem iterum amplexus esset. Similiter hujusmodi unam aliquam ancillam quinquies per errorem eundem amplexus esset aliquis, idemque deinde rescierit amplexum unum, & hujus ergò hostiam pro delicto consecravit, tum rescierit & alterum amplexum; ejus causâ hostiam pro delicto alteram consecraret, oportebat. amplexus enim istos uno errore implicarat omnes: verum, quoniam alterum eorum post consecratam hostiam pro delicto demum rescierat, proinde fuerat, ac si ancillam istam secundo amplexus esset post consecratam hostiam pro delicto. Scilicet in ancilla tali labentis inscipienter, atque scienter peccantis jus erat idem.

§. VII. Ad

§. VII. Ad rapinam quod attinet, quicumque ex Israelitæ bonis cepit quod oboli esset, vel eo pluris, id eleperit, rapuerit, depositum, commodatum, nomine societatis in commune datum, aut quoquo modo creditum interverterit, abnegavit, & idem prudens vel imprudens abjuravit, maleficii expiandi causa hostiam pro delicto immolaret: atque hæc est illa, quæ vulgo dicitur, *hostia pro delicto rapinarum*: id verò divina Lex apertè dicit; hac hostia pro delicto non expiari hominem isto maleficio obstrictum, nisi rem interversam suo domino restituerit: sed enim forti quæ fuerat addenda quinta pars, expiationi nihil obstat. Atque tractatu de Jurejurando jam hoc nos accuratè disputavimus, isto perjurio ubi quis obstrictus esset, adeoque immolare commemoratam hostiam pro delicto deberet, & rursus ubi quis solutus eodem esset: porro quemadmodum numerus hostiarum pro delicto tum æquaretur cum perjuris, tum plus unâ debita non esset.

§. VIII. De sacri diminutione, cum rem Deo sacram, quæ esset oboli, ad usum suum quis transulisset imprudens, commodum inde perceptum restitueret, addita etiam quinta parte, tum hostiam illam pro delicto immolaret, impetraretque veniam. Atque disputatione de sacrorum abusu jam hoc nobis dictum est, sacrificium istuc & solutionem interversæ fortis, venia quominus impetraretur, obstare scilicet; accessionem illam quintæ partis non item.

§. IX. Qui rem divinam, in qua fuisset sacrilegio locus, dispertitam in fercula quinque, comederat per errorem unum, cum ea fuerit ex uno eodemque sacro tota, debebat tamen hostiam pro delicto suam cujusque ferculi nomine, si modo quodque ferculum continuisset id, quod est oboli, namque sacrilegium in multa & varia quasi genera distingueret pulmentorum varietas. Atenim non distinguebat maleficiū in cæteris escis interdictis, quarum pœna erat exitium? Verò: sed majorem habebat cautionem sacrilegium: ex eo commodum obtulisses alteri, idem faceres, ac si cepisses ipse; quamvis minutæ particulæ identidem detractæ etiam in bene longum tempus inter se conjungerentur ad explendum modum definitum: mandata cujuspiam sacrilega quis exequeretur, eum, à quo data fuissent, sacrilegio obstrinxisset: quæ omnia secus erant in cæteris interdictis cibariis.

Tractatus quartus de Noxiis imprudenter admissis.

§. X. Qui debebat certam illam hostiam pro delicto, is, ut admissum suum ante, quam hostiam immolaret, rescisset, oportebat: talis igitur hostia ante cognitum admissum immolata homini postea hoc rescienti prorsus ad expiationem nihil conduisset. Jam in ejusmodi culpa, propter quam certa fuit hostia pro delicto immolanda, rex, sacerdos, pontifex, & unus de multis planè pari conditione fuerant.

§. XI. Qui dubitaret maleficium ejusmodi, quod certâ hostia pro delicto luendum erat, admiserit, necne, omnino omni sacro solutus erat. Ergo in sacrilegium incertum qui incurrisset, nullâ pœnâ obligaretur, sic; ut in disputatione de sacrorum abusu posuimus.

§. XII. Ex offa profana & offa sacra simul appositis si quis unam edisset, & nesciret utram; pœna liber erat: rursus si comedisset & alteram, sacrilegii nomine hostiam pro delicto immolaret: alteram verò cum edisset alter, uterque solutus sacro fuerat.

§. XIII. Ex duabus offis nec ulla varietate distinctis, quarum esset adipis altera, altera rei divinæ, si quis edisset unam, adipis nomine mactaret incertam hostiam pro delicto: idem & alteram si comedisset, esum adipis hostia piaculari lueret, & mactaret certam hostiam pro delicto propterea quòd comedenda rei divina sacrilegii se alligasset: sin interveniens alter alteram edisset, & alter iste quoque mactaret incertam illam hostiam pro delicto. Et duabus ex offis indistinctis, quarum fuisset altera profanæ adipis, altera adipis sacræ, si quis unam edisset, esum sacro piaculari lueret: idem si postea, quam rescierat se primam offam imprudenter edisse, edisset & alteram, duo faceret sacra piacularia, insuper & admissi sacrilegii nomine mactaret certam hostiam pro delicto. Sin adveniens alter alteram offam edisset, suum uterque piaculum modò faceret. Quid autem esset, cur utendæ rei sacræ vetitum vetito adipis edendæ, tum cuivis hujus generis interdictioni superadderetur, in disputatione de cibis interdictis jam edisseruimus.

CAPUT

CAPUT DECIMUM.

*Sacrificium inæquabili varietate distinctum, quod **עֹלָה** ascendens & descendens Hebræis dicitur, quod & quale foret? Quinam hujusmodi sacro alligarentur?*

§. I. **Q**UOD sacrificium inæquabili varietate distinctum erat, id facere jubebantur isti **Lev. 24.** Leprosus: puerpera: * conscius alicujus rei, qui prudens, vel imprudens dedisset jusjurandum.

§. I. *Conscius alicujus rei, qui prudens vel imprudens, &c.* Sunt jurandi genera quatuor: jurandum fidei: jurandum vanum: jurandum depositi: jurandum testimonii. De jurando fidei præcipitur **Lev. 5. 4.** Si quis esset, qui fidei jurandum jurasset in bonum, vel in malum. Hoc jurandi genus distribuitur in partes quatuor: nam duæ præteriti sunt, & duæ futuri temporis: ut si quis in præteritum tempus der jurandum aliquid factum, contraque non factum esse, & in futurum fore ut aliquid fiat, non fiat.

Jurjurando fidei tam in præteritum, quam in futurum non est locus nisi in iis, quæ fieri possunt, rebus. Jam in præteritum exemplum hujus generis erit. Cibum ab aliquo sumtum: lapidem in mare projectum: hunc cum illo collocutum: contraque cibum ab aliquo non esse sumtum: non esse projectum in mare lapidem: nullum ab illo huic verbum factum. In futurum erit ejusdem generis exemplum: hominem istum cibum esse caputurum, non esse caputurum, in mare jacturum esse, non jacturum esse sexum. Habes hujusmodi jurandum unum & item alterum in præteritum, atque etiam in futurum unum & item alterum.

Ad horum quatuor moderam aliquem jurare & contra facere, cibum non iri caputurum, & caputurum: caputurum iri, nec caputurum: caputurum esse qui non sit caputurum, non esse caputurum qui caputurum sit, perjurium est. Nam in hæc & horum similia edictum est, **Lev. 19. 12.** Ne per nomen meum falso juraveris. Si quis igitur falso jurasset per audaciam, verberibus coesecretur:

per imprudentiam, obligaretur sacro inæquabili varietate distincto, id quod præscriptum est **Lev. 5. 4.** Et id per errorem tam agnoscerit erratum, &c.

Jurjurandum vanum similiter quatuor in partes distinguitur: primum si dicitur jurjurandum manifestis falsum, verum verbi gratia nullum esse: contræ rem natam esse verum, autem esse collatum marmoreum: & horum similia. Deinde si juretur in rem perfectam, de qua nullus est dubitandi locus, contra esse cibum, lapidem esse lapidem, dentes esse dentes: nemo videlicet homo hoc de genere ambigit, ut ad rem confirmatam jurjurando opus sit.

Tum si quis juret se non esse futurum id quod Lege sanctum est: hujus rei fides exemplum, non esse futurum, ut sanctis præscriptis sese velit, ut se phylacteris induat, ut feris umbraculorum umbraculum habeat, ut soleant Pascha uti, panem azymo vescatur: hinc si in eo juretur jurando se non fore futurum in futurum diebus festis & solemnibus uti, panem azymum.

Postremo, si quis jurjurandum dederit suspectum, id quod non poterit. Exemplum hujus sit, se dies tres de totidem hostes continenter vigilaturum: nihil est verum esse gusturum: hodie non perperam, atque horum similia. Quotumque unum aliquid ex quatuor istis jurjuramenti verum juratur: contra verum committitur, siquidem scriptum legitur, **Lev. 26. 7.** Ne fœdus, Dei tui, nomen in vanum alligas.

Tertium genus erat jurjurandi & perfici:

jusjurandum nihil sibi istius rei esse cognitum : qui incogitans futile jusjurandum jurasset, & idem falsum : inquinatus si rem sacram imprudens edisset : & inquinatus in templum si venisset imprudens.

§. II. Atqui puerpera si dives erat agnum anniculum ad sacrificium solidum præbebat, & columbæ pullum, aut turturem ad sacrum piacularare. Cujus si res non pateretur id ab ea fieri, fieret eo minus : turtures aut columbæ pullos præberet duos : unum ad sacrificium solidum, & alterum ad sacrum piacularare. Quin etiam huic si satis esset facultatis ad præbendum anniculum agnum, ad ejus adhibenda libamenta non esset; nihilo secius pauperis sacrum faceret.

§. III. Qui

si rem alienam habet, seu illam depositam, aut commodatam; seu surreptam, aut decreptam; siue casu fortuito inventam non restituat, aut alio consimili modo obtineat; hic si repetitam abneget, contra veritatem committat. nam quod scriptum videmus, *Lev. 19. 11. Ne mentiari, hoc monet rem alienam ne quis abneget: neque tamen ob hoc vetitum neglectum verberibus affliciebatur. Qui si rem eandem insuper etiam abjuravit, commiserit & contra veritatem alterum: quod enim dicitur eodem loci, *Neu fraudem alius alii faciat*, hoc cavetur, ne quis rem alienam, quam inficiatus sit, etiam abjuret: atque hoc est illud, quod jusjurandum depositi muncupatur. Sed quantum poena tenebatur is, qui falsum fecisset jusjurandum depositi? Solvebat sortem rei abnegatæ addita etiam quinta parte, & immolabat certam hostiam pro delicto: in quo quidem nihil differebat inter audaciam & imprudentiam: videmus enim scriptum, *Lev. 5. 20. Si quis depositum, aut creditum abnegarit, aut scio quid eriperit, &c. Si peccatum commiserit, maleficiamque persequitur, ubi non additur, per errorem, quippe scienti imprudenti poena constituitur eadem. Ita res erat, si fraudulenter homo depositum, aut committum ac creditum in memoria tum habuisset, cum abjuraret, sin autem homo amisisset de memoria esse sibi rem alienam, tum abnegasset, abjurasset, atque rescisset, impune esset, quippe vi coactus fecisset. Similiter si interdictum esse, ne quis inficiationem rei alienæ iurejuran-**

do confirmaret prorsus ignorasset, ut vi coactus impune haberet. Quid igitur loci relinquebatur imprudentiæ in iurejurando depositi? si quis nosset id esse verum, nosset esse sibi rem alienam, non nosset id sacro astringeret, necne; hæc erat imprudentia: audacia erat cum probe teneret & jusjurandum illud sacro astringere. Venio nunc ad jusjurandum testimonii. Si consilii rei familiaris, quæ in controversiam venerat, appellati testimonium negarent, & jusjurandum darent se nihil quidquam ejus scire, hoc illud erat, quod jusjurandum testimonii nominabatur. Hoc scientes juxta, atque imprudentes obstringebat sacro inæquabili varietate distincto. nam quod dicitur *Lev. 5. 1. Si quis peccarit sic, ut vocatus ad jusjurandum de re quæpiam, cujus sit conscius, non expressa hac distinctione per errorem declarat audacia poenam eandem ac imprudentiæ constituit, nam in iurejurando testimonii imprudentia erat si qui id homines obligare sacro nescirent, & scirent id esse verum quippe falsum: audacia vero erat si scirent etiam illud homines sacro alligare. nam si qui ignorassent jusjurandum illud interdictum esse: si testimonium oblii jurassent se scire nihil, tum rescissent se testimonium habuisse, jurasse falsum, hi, ut vi coacti, soluti sacro fuerant. Hæc à Moyse nostro disputantur primo capite tractatus de iurejurando: magis fuscè consuleque disputantur tractatu Talmudico, qui est de iurejurando, & pleraque serè capite tertio, nonnulla capite primo.*

§. XIII. Ni-

§. III. Qui verò à leprarum colluvie purus evaserat, is præbebat ad rem divinam pecudes tres: in his agnos duos; unum ad sacrificium solidum, & alterum ad hostiam pro delicto; tum verò agnam ad sacrum piacularè. Quod si facultates non sinerent, præbebat turtures, aut columbæ pullos duo, unum ad sacrificium solidum, & alterum ad sacrum piacularè: præterea autem præbebat agnum in hostiam pro delicto.

§. IV. Jam conscius rei cuiuspiam, qui dederat iurjurandum nihil hac de re sibi notum esse: quique futile iurjurandum jurarat incogitans: quique rem divinam temeratus ederat imprudens: item qui temeratus in templum venerat imprudens, sacrificaret aut agnam, aut hœdam, quales cunctæ statæ hostiæ piaculares erant. Quod si præ rei familiaris angustius non posset, duos præberet turtures, aut totidem columbæ pullos: unum ad sacrificium solidum; & alterum ad sacrum piacularè. Sin nec volucres quidem liceret per facultates præbere, præberet decimam partem *Æphæ* similaginis. Nimirum hoc illud est, quod *sertum peccatoris* vulgo dicitur. Jam hoc quemadmodum efficeretur tractatu de ratione sacrificiorum faciendorum diligenter disputatum est.

§. V. Omnino hæc omnia sacra dilucidè Lex explicat, & quis quoque horum alligaretur: excipe tamen temeratum hominem, qui templum intrasset imprudens, quique sacrum edificet. nam à Lege quidem in hunc locum ita dicitur, *Si quis* Lev. c. 9. v. 13. *esset, qui peccatum hoc commisisset; ut adactus iurejurando, &c.* 2, 4, 5. *item si quis esset, qui immundum quidpiam attigisset, &c. item si quis esset, qui futile iurjurandum jurasset, &c. si esset, ut quid horum commisisset aliquis, &c.* verum hoc nostri auditum habent, hic inquinamenti sacro alligari eum, qui contaminatus cum esset, in sacrarium introisset, sacrumve comedisset insciens: sed verò istæ ipsa traditio ex Lege nihilo minus liquidò efficitur. Nimirum homini, qui sacrum comederit inquinatus, divina Lex expressè pœnam constituit exitium: & huic itidem, qui contaminatus in sacrarium introierit: *Si quis, ait,* Ibid. 7. 20. *victimæ pacificæ carne tum vescetur, cum erit inquinamento temeratus, interibit: tum de homine, qui templum augustum minus purè adierit, ita dicit, Hic ex Ecclesia tolletur, quia* Num. 19. 20. *anim sanctuarium polluit. Ex hoc igitur, quòd de templo & ejus.*

ejus sacris temeratis hominem exitio Lex addiceret, consequens erat illud, ut constituendis sacrorum generibus etiam explicatè diceret quo tandem sacro alligaretur is, qui per imprudentiam hæc commiserat eadem.

§. VI. Quod sacrum cunque debitum ab uxore fuerat, pro ea vir exolvebat: is igitur, cum esset pauper, pauperi præscriptum sacrum: cum dives, diviti constitutum pro ea sacrum faciebat. Porro pro suo quisque filio & filia, servo & ancilla constitutum pauperi sacrum faciebat. Et vicissim hos eosdem ut sacris pasceret, licebat.

§. VII. Rex, & pontifex si conscii rei cujusdam jusjurandum dedissent nihil ejus sibi cognitum: si jusjurandum futile jurassent: si templum, ejusve sacra temerassent, eadem, atque homines privati sacra facerent. In sacris enim literis nec ullum est discrimen inter sacrum regis, & sacrum privati hominis, atque summi sacerdotis, nisi cum præcipitur de officiis illis, quæ si neglexisses insciens, statò sacro piaculari lueres sic, ut alio loco posuimus: verum in sacro insequabili varietate distincto pares & æqui erant inter se omnes. Exposuimus jam disputatione de Jurejurando quando quis ideo, quod conscius alicujus rei controversæ jusjurandum dedisset se nihil ejus scire, quodque futile jusjurandum jurasset, sacro astringeretur, aut solutus esset: & quemadmodum hoc aut illud sacramentum sæpènumèrò repetitum aliàs non expiaretur, nisi conveniret sacrificiorum numerus; uno solo sacro lueretur aliàs. Porro quemadmodum puerpera & leprosus homo tum pluribus sacris alligaretur, tum sacro duntaxat unico, disputatione de indigentibus piaculi ostendemus.

§. VIII. Si quid ejus generis, quod consultò æquè, ac temerè cum faceres, astringerere sacro piaculari, vi coactus admisisses, sacro piaculari solutus esses. eo minus necesse habeo dicere, si quis per oppressionem admisisset ea maleficia, quibus imprudenter implicatus deinceps sacro piaculari obligaretur, cum sacro piaculari esse liberum.

§. IX. Si quis argento ad mercandam agnam, qua suum piaculare sacrum faceret, rite destinato opus haberet; is hoc adductà hœdâ redemptum deinceps ad usum suum converteret. Eodem modo si quis ad mercandam hœdâ, quæ tale sacrum fieret,

ret,

ret, argentum ritè destinasset, tum postea sibi agnam argento emisset alio, utique prius illud in suum ipsius commodum impenderet.

§. X. Si quis, argento ad emendam quadrupedem, quâ sacrum ejusmodi fieret, ritè destinato, redigeretur ad inopiam; is turtures, aut columbæ pullos duo compararet, his argentum antea consecratum redimeret, eoque postmodum ad necessaria sua uteretur. Si post argentum ritè destinatum ad emendos aut columbæ pullos, aut turtures, quibus hoc sacrificii genus fieret, res hominis angustior evasisset, is decumâ Æphæ similaginis sacrum argentum redimeret, atque ad usum proprium adhiberet. Rursus homini tenui, post argentum ritè destinatum ad comparandam decumam Æphæ similaginis, quâ genus hoc sacrificii fieret, si melior efficeretur res, is ad sacrum jam argentum adderet etiam aliquid, ut ad emendas volucres summa suppetere: consimiliter post argentum ritè destinatum ad emendas volucres, si res amplificaretur, sacrum argentum eatenus auget, ut eo posset agna, vel hœda comparari. Cum verò animam ageret is, cujus bona jure hereditario ventura essent ad tenuem, tenuis haberetur tamen, usque adeo; donec morte illius ea hereditas ad hunc lege redierat.

§. XI. Dives homo, cum à se consecrata huic sacrificii generi agna vel hœda vitium concepisset, ejus pretio, si luberet, volucres ad hoc idem sacrificium comparabat. Non erat autem in manu cuiquam, ut si huic sacrificii addictæ volucres temerarentur, harum pretio decumam Æphæ similaginis ad hoc sacrificium compararet: neque enim in volucris sacrificiis redemptioni locus erat.

§. XII. Si quis postea, quàm ad hoc sacrificium ritè destinaret Æphæ decumam similaginis, repente dives evaserat; ita res erat: si nondum etiam in vase sacro sacra similia fuerat, ea sic, tanquam quodvis fertum, pretio redempta comederetur: sin autem in vase sacro sacra jam esset, post amissum nativum colorem igni consumeretur.

§. XIII. Si post opulentus homo, quàm à se * nidus esset eatenus

§. XIII. Nidus esset cœrenus sacrum. Parturitur vel pullorum columbinorum, quo scilicet sacrificium, ab Hebræis scripto-

ribus, sicut alio loco jam demonstravi, nidus appellatur; molisque ejusmodi paria nidi. Quæ loquendi ratio non abhorret.

tenus sacratus, ut venderetur, & effecto inde pretio ad hoc sacrificii genus compararetur aut agna, aut hœda, redigeretur ad inopiam; eundem præbebat ad sacrum istuc nidus: qui si nidus nullam haberet aliam, quàm pretii consecrationem, quæ tolli poterat, non tollebatur tamen. quod enim erat à primo impedimentum, porro nihil erat: sed in præsentia nidus iste prorsus ad hoc sacrificii genus existeret idoneus. Pauper homo si consecisset sacrum diviti præscriptum, officio fecisset satis: contra, si dives fecisset sacrum pauperi præscriptum, non satisfacisset officio.

CAPUT UNDECIMUM.

Imprudentiam in templo ejusque sacris temerandis non astringi sacrificio inæquabili varietate distincto, nisi si prægressa secutæque sit scientia. Nihil esse quòd incertus templum adisset, sacrumve comedisset impurus, necne; hostiam pro delicto dubiam mactaret. In hoc genere quidcunque notitiæ pro notitia omnibus partibus suis expleta duci. Nam sapientum editio sancitum, ut de templo & sacris inquinatis minus certò quid scisse perinde esset, ut si certò sciretur.

§. I. **D**E templo, sacrisque per imprudentiam temeratis fecus erat, quàm de cæteris, quorum itidem pœna fuit exitium, maleficiis per errorem admissis: in istis qui laberetur, & lapsum deinde suum novisset, cùm nihil quidquam ejus maleficii principio cognosset, astringeretur sacro piaculari tamen:

ret multum à consuetudine Latina. *Claudius* enim in prologo panegyrici ad Honorium tertio consulem, in principio, sic canit:

*Parvos non aquilis fas est educere fatus
Ante fidem solis, judiciumque poli.
Nam pater, excusso salit cum tegmine proles,
Ovâque maternus rupit hirsuta tepor,
Præcipuus implumes convertit ad alba nidos.*

Item & *Maro* quarto Georgicorum hand procul ab initio:

*Absint & pelli squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropèq; aliâq; volucres,
Et manibus Progne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsæque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immatibus escam.*

§. III. *ET*

tamen; atque de templo sacrive temeratis distinctum hoc in
 æquabili varietate sacrum faceret nemo; quin & inquinamenti
 genus, & sacri, templive rationem cum ab initio, cum ad ex-
 tremum teneret; idemque per medium intervallum ex animo
 amisisset. Ita contaminatus aliquis in templum introisset, sa-
 crumve comedisset, tum rescisset se infectum esse inquinamen-
 to, & inquinatè adisse illum locum, cibum illum cepisse, ci-
 bum sacrum, locum augustum esse, sacro solutus esset, usque
 adeo, dum prius, quàm templum peteret, sacrumve comede-
 ret, & suum inquinamentum, & templi religionem, sacrive
 nosset. Si erat igitur, ut inquinatus & inquinamentum suum,
 & sedem augustam, remque divinam primum cognovisset,
 tum inquinamenti prorsum oblitus sui locum illum augustum
 intrasset, sacrumve comedisset, cum augustum hunc locum,
 illum cibum esse sacrum teneret: contraque memorem inqi-
 namenti sui fugisset locum illum augustum, pulpam illam esse
 sacram, hanc edisset, adisset illum: aut homini ex animo u-
 trumque pariter excidisset, & se pollutum, & carnem illam sa-
 cram, vel locum hunc augustum esse, atque adeo hunc adisset,
 edisset illam, post erratum suum agnovisset, harum trium dif-
 ferentiam rationem quavis unà homo obligaretur hoc sacro in-
 æquabili varietate distincto. Quod ita esse de templo, sacrisque
 per errorem temeratis inde colligitur, quod de cæteris erratis
 scriptum videmus, *Committendo quid contra quodvis Dei præ-* Lev. 4. 27.
ceptum sic, ut noxia se obstrinxerit, cognito delicto, quibus ver-
 bis hæc subjecta vis est, hominem obligari sacro si modo delic-
 tum cognoverit ad extremum, ut hoc idem ab principio non
 nosset: de templo autem, sacrisque temeratis hæc verba Lex
 habet, *Id si post, quàm ex animo effluerat, rescierit, & in* Ibid. 3. 3.
culpa fuerit: hic igitur illud, *ex animo effluerat,* prius ha-
 beri maleficii notitiam vult; & quod sequitur, *rescierit,* poste-
 rius: ex quo efficitur requiri scientiam ante, & post, & inter-
 mediam incitiam.

§. II. Si quis inquinatus inquinatum esse se primum scisset,
 nescisset autem quo inquinamenti genere, deinde oblitus se con-
 taminatum esse venisset in templum augustum, sacrumve co-
 medisset, tum, hoc aut illo facto, rescisset, quo tandem in-
 quinamenti genere temeratus esset; hic quamvis ab initio ho-

mo nescisset, quo fuisset inquinamenti genere temeratus, cum hoc certè scisset, se temeratum esse, inquinamentum habuisset à primo satis cognitum. Quod si quis inquinamenti jus constitutum ignorasset initio, si verbi gratià serpentis animantis eà particulà, quæ lentis magnitudinem exæquaret, temeratus hoc universè teneret, quòd tactus serpentis animantis immundum efficeret; sed cujus demum modi pars ex ipso id efficeret, ignorasset; tum funditus excidisset ei se tactu serpentis animantis esse temeratum, & homo venisset in templum, aut sacrum edisset, post autem rescisceret esse serpentis animantis finitum modum id quod magnitudine lentem assequeretur, dubium fuisset sacrone astrictus, an solutus esset. Sic qui templum viderat nunquam, nec eum, in quo templum extructum erat, locum noverat, si temeratus esset, idque primùm cognitum habuisset, dein ex animo amisisset, atque introisset in templum adhuc sibi invisum, atque adeo prorsus ignotum; incertum esset, hoccine tantum nosse templum in orbe terrarum esse, satis esset; an præterea etiam opus esset locum nosci quo inerat. Ac mea quidem sententia isti, quoniam erat dubium sacro astringerentur, an non, nihil sacrificarent ideo, ne quid profanum inferrent in atrium. At dixerit aliquis etiam incertam ob noxiam sacrum piacularare fiebat hostia volucris, quæ tamen intra templum non comedebatur: scilicet ab homine aliqui piaculi indigente, cui ne sacris vesceretur prius, quàm suum illud fecisset sacrum piacularare. Lege interdictum erat: verùm enim qui nullam aliam ob rem piaculi indigebat, is pro dubio maleficio sacrum neitiquam faceret.

§. III. Si quis in atrio templi contaminatus primò nosset & se contaminatum, & illud esse templum, tum amitteret inquinamenti memoriam, & templi retineret: contravè templi memoriam amitteret, * & teneret inquinamenti: vel utrumque pariter amisisset ex animo, post idem hoc rescisset; distinctum inæquabili

§. III. Si teneret inquinamenti. In editione Veneta anni 1574. illa, quæ est in parvo folio, depravatè legitur *וְיָדָהּ* *וְיָדָהּ* cum in superiori editione Veneta anni 1524. quæ est in folio magno, rectè legatur *שָׁכַח שְׁמֵהּ* Sed fa-

cile est monitum corrigere, si cum Talmudico textu textus scriptoris nostri conferatur. namque tractatur locus hic in codice Talmudico de iurjurando, in ipsa Mafna, fol. 14. pag. 1.

inæquabili varietate sacrum faceret, modò postea, quàm hoc factum erat, etiam in templo commoratus esset finitum temporis spatium, de quo in disputatione de ratione adeundi templi * egimus.

§. IV. * Cùm sciens se ipse quis in templo temerasset, justam in eo moram non fecisset, dubium erat, utrùm legitimum illud adorandi spatium ei demum, quem inquinamentum in templo nec opinantem oppressisset, præstitutum esset, an etiam præfinitum ei, qui volens ibi se ipse contaminasset. Hic igitur si postmodum oblitus inquinamenti sui decessisset è templo nec ullà factà morà, sacro solutus esset. Qui idem si se sustulisset in auram atrii, æquè dubium esset, eandem auram atrii, atque atrium ipsum religionem haberet, necne.

§. V. Si quis incertus esset, templum adisset, sacrumve comedisset impurè, an non; non erat quod hostiam pro delicto illam suspensam & dubiam mactaret; quia enim nullum unquam fiebat sacrificium de maleficio minus explorato, nisi cujus prudenter admissi pœna foret exitium, & eodem imprudenter implicatus astringeretur statò sacro piaculari.

§. VI. Si quis ad bivium, cujus esset temerata altera, altera pura via, primùm illam, dein hanc inisset, atque interea, dum hac ibat, se viam illam priùs inisse, tum inquinamenti contagione temeratum esse prorsus oblitus venisset in templum, sacrumve comedisset, piaculo astringeretur. Quòd autem inquinamentum principio scierat non ex toto, sed ex parte (non tenebat enim se isse viam utramque, quod demum inquinamenti concepti cognitionem undique perfectam redderet) nihil obstabat, quominus piaculari sacro obligaretur: namque in hoc genere quidcunque notitiæ pro notitia omnibus partibus suis expleta ducebatur. Idem si alterutram viam ingressus, inde venisset in templum, sacrumve comedisset, piaculo utique solutus esset; quippe cujus inquinamentum minus certum foret.

§. VII. Qui

Egimus. Capite tertio.

§. IV. Cùm sciens se ipse, &c. Hic quoque mendose legitur in editione Veneta anni 1574. נִשְׁכַּח וְ כִּי כִּי

mendatè extet in altera נִשְׁכַּח וְ כִּי כִּי quemadmodum habent etiam commentarii, quibus est titulus נִשְׁכַּח וְ כִּי כִּי quod ibi litera ' omittatur.

§. VII. Qui si tertio & septimo post die, quam viam illam inierat, atque in templum venerat, aqua lustrali ritè conspersus, porro de more lavisset, tum postea alteram quoque viam inisset, atque in templum venisset, piaculo astringeretur. tunc enim pro certo sciretur, quòd homo templum adisset immun-
 dus, si non primò, at certè secundò. Quòd si neutrum hìc satis certò sciretur, siquidem incerta, dubiaquè fuerat utraque via, sapientum edicto sancitum erat, ut de templo & sa-
 cris inquinatis minus certò quid scisse perinde esset, ut si certò sciretur.

§. VIII. Si quem inquinamento temeratum templum adisse arguerent homines duo, ipse inficias iret, fides haberetur ipsi. non erat enim, quòd sacrum piaculare conficeret, qui potuisset, si voluisset, ita dicere, lubens hoc ego feci. Rursus si culpam diocerent homines duo, tu, cùm adisti templum, inquinatus eras, & quidem inspectantibus nobis inquinatus eras, atque adeo tute tuum inquinamentum apprimè scieras; hìc quanquam ab inquinamento concepto ad irionem in templum plures intercesserant dies, sic; ut ei, qui argueretur, esset respondendi locus, ego ritè lustratus eram prius, quam templum intrarim, siquidem testes reselleret ita dicens, inquinamentum ego concepi nunquam, utique crederetur testibus, & homo per horum affirmationem sacro obligaretur. Ut enim per testificationem duorum hominum homo addiceretur morti, poenarum poenæ gravissimæ, sic etiam multò magis addiceretur sacro, quàm levissimo damno, siquidem contra testes steterit.

§. IX. Inquinamentum templi, sacròrumque, si primo scieras, ad extremum ex animo amiseras, & sacrificium illud, quòd ad solemnem Expiationum diem hirco fiebat, cuius sanguine respergebatur templi pars interior, & ipsemet Expiationum dies adeo sanctus suspenderet usque, dum idem hoc rescisses: & cùm rescieras sacro inæquabili varietate distincto lueres. Idem ignotum principio si postremo nosceretur, alterum illud sacrum, quod ad solemnem Expiationum diem hirco fiebat in altari exteriori, lueret, item & solemnis Expiationum dies ipse. Porro hoc idem cùm fuerat ignoratum ineundo pariter & exeundo, expiaretur hircis illis, quì sacrificabantur ad
 dies

ad dies festos, calendisque. Jam qui templum, aut sacra rebus,
prudentique temerasset, is, si sacerdos esset, expiaretur eo victimo,
quem de suo summus sacerdos ad solem in Expiationum di-
em immolabat: si autem esset Israelita, necesse illi, cuius san-
guine conspergebantur templi penetralia, simul & facie Expi-
ationum dies hominem expiaret: id quod aperte declarat Legis
iste versus, *Et expiet sanctuarium ab inquinamentis Israelita- rum.* Lev. 16. 16.

CAPUT DUODECIMUM.

Senatus supremus, in quem lecti fuerant unus & septuaginta numero viri, cum per errorem decretum fecerat, quo vulgus ad nefas admittendum induceretur, si tandem agnosset erratum, quæ, quibusque piacularia faciendæ.

§. I. **Q**UOD maleficium cunque imprudenter admiffum fue-
batur statò sacro piaculari, id si per imprudentiam
* senatus ille supremus facere licere respondisset, atque hoc

§. I. *Senatus ille supremus, &c.* Erant in Israelitarum regione tota confessus judicum multi multis & variis inter se hominum numeris. Primò maximus omnium erat in ipso templo: senatus supremus appella- batur, in quem cooptabantur viri septua- ginta uno plus. Habemus enim in scriptu- ra sacra, Num. 11. 16. *Coge mihi septuagin- ta viros de senioribus Israelitarum:* jam his præerat Moyses sic, ut ejusdem versus ex- trema pars demonstrat, *Ibi illi tibi assident.* erant igitur unus & septuaginta numero. Illorum qui sapientia cunctos antecibat, hic primum dignitatis gradum obtinebat: hic præfectus erat confessus: hic à sapientibus princeps passim appellatur: hic succede- bat vicarius mupri Moysi. Tum præstan- tissimus ex cæteris septuaginta viris consti- tuebatur secundus à principe, cui ad dex- tram assidebat: hic est ille, qui pater confi-

si nominabatur. Porro cæteri secundum ætatem assidebant & auctoritatem: ut quis- que eorum sapientia laude reliquos pluri- mum superabat, ita principi senatus ad sinistram proximus erat. Forma confessus erat semicircularis, qui princeps & pater consilii senatores una displicere omnes: Præterea confessus judicum viginti trium erat unus ad portam atrii, & ad portam montis ædis alter. Jam in singulis muni- cipiiis, ubi reperiebantur cives centum & viginti, aut plus eo, parvus senatus legeba- tur: sedes eius ad oppidi portam: & istum senatum explebant viri viginti tres, quo- rum consiliissimus princeps senatus erat: Hic quoque confessus formam habebat & speciem dimidiati circuli, id adeo, ut prin- ceps senatus senatores simul aspicere om- nes. Jam in quo municipio pauciores quam centum & viginti cives inerat, iudices constiuebantur

illius responso & decreto populus in errorem inductus ex ejus auctoritate factitasset; senatus si se deceptum esse rescierit, sacro piaculari obstringeretur ob responsi errorem, etiamsi maleficiū ipse non perlexerat: neque enim hoc ullatenus spectandum erat, senatus ipse quid fecerat, aut non fecerat; sed quid responsi dederat. Cunctus igitur populus cum maleficiū admisisset, sacro omni tamen solutus esset ideo, quod is senatus ferretur judicio. Sed quid tandem talis errati causa sacrificandum erat? Nempe senatus in dijudicando cultu vani numinis cum errasset, * singulæ tribus juvenum ad sacrificiū solidum, & hircum ad piacularare sacrum præberent. Atque hoc illud est sacrificiū, quod sancitur distinctione Legis ea, quæ

Num. 13. 2. *Mitte tibi inscribitur: nam quod eò loci dicitur, Si quid à*

Ibid. 15. 24. *cætu minus oculato commissum fuerit per imprudentiam, significare cætum per errorem in numinis alieni cultu lapsum traditum est nostris. De cæteris autem cum poena illa exitio sancitis, quæ imprudenter commissa stato sacro piaculari luebantur, cum senatus ille per errorem pravè respondisset, suum quæque tribus juvenum præberet ad sacrificiū piacularare: hoc enim est illud, quod distinctione Legis illa, cujus initium,*

Lev. 4. 13. *Vocavit igitur, cavetur sanctione ista, Quod * si totus Israelitarum cætus per errorem maleficiū admiserint. Ex quo patet, senatus ille in dijudicando cultu numinis alieni cum erraverat, ab universa Ecclesia buculos ad sacrificia solida præberi duodecim, & totidem hircos in hostias piaculares: atque hirci isti,*
* quo-

constituebantur tres, quo nullum minus erat consilium, quia enim oportebat in unoquoque consilio partem majorem minoremque reperiri si qua de re inter iudices contentio interveniret. Hæc in tractatu de synedriis *Majemonides* docet, cap. 1. §. 3. & 4.

Singula tribus, &c. Nam penes senatum illum supremum cum esset auctoritas omnis explicandæ Legis scriptæ verbisque traditæ, non erat jus, ut si ex ejus decreto ac responso maleficiū populus admiserat, id singuli singulis piacularibus luerent. Sed culpa cum hæretet in illis, qui personam gerebant universi populi, piacularibus publicis tributis præbitis lueretur. Ita Senatus

astringitur sacro cum dicitur, hoc dicitur, senatus erratum ab universo cætu piacularibus publicis luendum erat.

Si totus Israelitarum, &c. Hoc loco agi de senatu illo supremo scriptores Hebræi volunt omnes ad unum. nam is, inquit, quippe consilium publicum personam sustinebat populi: nec alioqui fieri poterat, ut esset omnium Israelitarum consensus in maleficiū. Addunt id esse causæ, cur altero loco hac de re ita dicatur, *Si quid à cætu minus oculato commissum fuerit*: nempe hoc consilium fuisse quoddam quasi oculos quibus populus universus bene videret. Vide commentarios R. *Bechai* in hunc 13. versum cap. 4. *Lev.*

Quo-

* quoniam eorum sanguis inferebatur in occulta & remota tem-
pli, prorsus igni cremabantur: hi videlicet illi sunt, qui vulgò
hirci idololatriæ dicuntur. Et idem ille senatus si de cæteris
officiis respondens errasset, ab Ecclesia universa præberi buc-
ulos duodecim ad hostias piaculares, quæ quidem igni absume-
bantur, quippe quarum sanguis inferretur in templi penetralia.
Jam quivis horum buculorum nominabatur *juvencus ob erro-
rem Ecclesiæ*. Etenim hæc Legis verba, *Tum Ecclesia mac-* Lev. 4 14
tanto, unam quamque significant Ecclesiam. at quæque tri-
bus * separatim Ecclesia nuncupatur, siquidem scriptum vide-
mus, *Josaphatus stans in Ecclesia Judæ*. Quocirca seu prorsus 2 Par. 20. 9
omnes, à quibus incoleretur Judæa, Judæi ex responso & de-
creto senatus errantis nefas admisissent, seu plerique illorum,
& hi pauciorum tribuum efficientes numerum, contræ ple-
ræque tribus quidem, sed hæ pauciorum Judæorum numerum
continentes; nihilominus tamen omnino tribus omnes macta-
rent, suum quæque juvenum, & juvenum conjunctum cum
hircum tum, cum in idololatria erratum esset. Innocentes sacri-
ficarent pariter cum iis, qui culpam contraxissent. Quin cum
nefas admiserat una tribus sola, siquidem hæc pars major esset
Ecclesiæ, Ecclesia tota sacrificaret buculos duodecim, & erra-
tum si verteretur in idololatria, duodecim buculos, hircosque
totidem.

§. II. Senatus si dubitaret respondendo errasset, necne; nihil
erat, quòd sacrum pro dubio delicto sustinendo faceret. his e-
nim Legis verbis, *Cum ortum à se peccatum resciveris*, hæc est Lev. 4 14
subjecta vis, ut erratum agnosceret prius, quam sacro obliga-
retur, sicut deinceps explicabitur. Atque hoc, quòd dico, se-
natum, qui respondendo errasset astringi, & hos, qui ex illius
decreto nefas admisissent, sacro solvi, tum erat ita, cum re-
spondisset

*Quoniam eorum sanguis inferebatur in oc-
cultis & remotis templi, &c.* Hinc Aposto-
lus cap. ultimo epistolæ ad Hebræos. Qua-
rum enim victimarum piaculares sanguis
in sacrarium inferuntur à pontifice, eorum
corpora cremantur extra castra. Itaque
Jesus, ut suo sanguine populum lustraret,
extra portam supplicium subiit. Proinde

extensus ad eam extra castra, ejus dede-
rit sanguinem.

Separatim Ecclesia nuncupatur. Tractatus
autem in codice Palamido, qui fuit 171
Responsa senatus inscribitur extremo ca-
pitulo primo fol. 6. pag. 2. tribum Leviti-
cam non Ecclesiam dici propter quod ei
nulla esset in terra Judæa possessio.

spondisset senatus ille supremus, is, qui ex uno & septuaginta viris erat: præterea autem necesse fuit, ut princeps huius consilii senatui respondentem præficeret: ut senatores ad respondendum habiles essent omnes: & omnes, aut plerique in re consulti errassent: ut respondendo aperte dixissent populo, hoc vos facere fas est: item ut hi, qui responsum à senatu tulerant, cæteris ita dixissent, vos hoc facere licet: ut posthac Ecclesia tota, maximamve partem ex responso & decreto senatus nefas hoc faceret, & faceret per imprudentiam, existimans responsum à senatu verum esse: item ut senatus respondendo sic errasset, ut Legis præscriptum aliquod partim aboleret, partim retineret; non autem tolleret atque extraheret radicibus: ut totum inde resciceret præscriptum illud, de quo respondendo errasset: hæc omnia si concurrerent, sacro astringeretur senatus, & qui nefas ejus è decreto lecerant, soluti sacro fuissent: sin vel una harum conditionum deesset, senatus solutus sacro fuerat, & quot quot erant, à quibus perfectum erat maleficiū per imprudentiam sua quisque statā hostia piaculāri erratū luerent.

CAPUT DECIMUM ET TERTIUM

Probatur doctrina capitis superioris argumentis & rationibus, & exemplis illustratur. Non vocari Ecclesiam, nisi Judæos illos qui terram cognominem incolerent.

DIXI modo, si vel unica harum conditionum deficeret, senatum solvi sacro, & eodem astringi omnes, à quibus perfectum esset maleficiū. Cū igitur apud tribuum unam cooptatus senatus respondisset licere ventriculi adipem comedi, comedissentque tributes ejus è decreto; senatus sacro solveretur, & erratū statō sacro piaculāri lueret quisquis comedisset adipem: item cū sanguinem cordis esse licitū respondisset supremus senatus scilicet, at tunc ipsum princeps senatus abfuisse, aut unus aliquis ex eo ordine non esset

effect idoneus, qui in senatum legeretur, * qualis erat profelytus, nothus, decrepitus senex, cui liberi suscepti nunquam essent, aut horum simile vitium existeret, hic si populus ex illius responso & decreto rem effectam dedisset, cordis sanguinem edisset, utique senatus sacro solveretur, & sanguine pasti suum quisque erratum hostiâ piaculari luerent. Atqui totum hoc jus constitui de supremo senatu tantum dilucidè declarant ista Legis verba; *Quòd si * totus cætus Israelitarum per erro-* Lev. 4. 13.
rem, &c. Quòd autem oporteret omnes senatores idoneos esse, qui de quæstionibus responderent, efficitur ex eo, quod in hanc rem Lex dicit, *Si quid à cætu minus oculato*, ubi hoc vult vi- Num. 15. 24.
delicet, velut oculis, quidcunque quæritur, ab illo cætu cerni: Et in alium locum, *Tunc cætus judicato*: ut igitur ad il- Ibid. 35. 24.
la judicia capitalia cætus hominum requiritur is, in quo singuli sint ad jus dicendum idonei, sic etiam in hac sanctione erroris expiandi agitur hominum cætus, in quo ad quæstiones perfolvendas unus quisque sit habilis. Porro si senatum illum supremum in edendo responso errantem unus ex eodem hoc consilio vidisset, tum erroris etiam monuisset, & tamen nihilo minus vicisset numerus eorum, qui id, quod interdictum erat Lege, permissum esse censerent, atque permissum esse decerneretur; sacro solveretur senatus, & quot quot ex illius decreto facinus patraverant, statò sacro piaculari suum quisque erratum luerent: namque Legis illud, *Quòd si totus Israelitarum cætus per errorem*, hoc significat, huic præscripto locum esse nullum, usque dum universum illud Synedrium quod vocatur, erraret. Rursus unus ex eo senatu vel pauci quidam cum scirent eos, quibus videbatur id, quod erat interdictum Lege, permissum esse, decipi, si siluissent; senatus, quoniam

perperam

6. I. *Qualis erat profelytus, nothus, &c.* Est in codice Talmudico de synedriis, f. 32. pag. 1. Ad capitales causas judicandas hi demum erant idonei, Sacerdotes, Levitæ, & Israelitæ genere clari, qui filias suas sacerdotibus collocarent. Et fol. 36. pag. 2. Non legebatur in senatum neque senio confectus homo, nec eunuchus, nec qui liberos suscepit nullos. Ubi R. Salomo Jarchi rationem subjicit eam, quia enim

istiusmodi homines nullâ fere sunt clementiâ & misericordiâ, decrepitus homo jam amisit diu patris animum, eunuchus & qui liberos nullos procreavit habuit nunquam. *Totus cætus Israelitarum, &c.* Nam hic, ut capite proximo superiori demonstravi, vox cætus Hebræis scriptoribus est senatus, & quod additur, *et totus, omnis, universus*, supremus demum est senatus, qui solus univerforam personam sustinebat.

Z

Pauci

perperam responderat, nemine contradicente, tum illius responsum per Ecclesiae partem maximam pervaserat, astringeretur sacro, & eodem solveretur quicumque maleficiū illius ē decreto & responso commiserat. Ipsi verò, quibus silentium in senatu fuerat, si de sententia illorum, qui respondendo erraverant, nefas admisissent, sacro obligarentur, quippe qui neutiquam ex senatu pependissent. Jam senatus re in omnem partem agitatus si apud se statuisset eam fieri licere, nullus edendo responso ita dixisset populo, vos ut hoc faciatis, permissum est: quidam verò audissent senatum cum apud se sic constitueret, rem illam facere licere, indeque fecissent pro eo, ac audissent, erratum suum quisque horum lueret statō sacro piaculari, quo eodem senatus solveretur ideo, quod non aperte quidem certe ac palam id fuisset auctor istis. Quin etiam responsum ab errante senatu datum cum executā fuisset Ecclesiae pars exigua, tum rescitum esset erratum, senatus sacro solveretur, & hoc eodem * pauci isti, qui facinus patraverant, obstringerentur: ita suum quisque horum sacrum piaculare faceret.

§. II. Senatus si pro eo, ac per errorem responderat, ipsemet egisset, nihilo magis ad ceteros adjungeretur, quo major esset Ecclesiae pars ista: extra senatum plures essent, qui nefas ex decreto & responso senatus fecerint, oportebat. Cum ex eo, quod senatus per errorem responderat, maleficiū admisissent eorum, qui Judaeam incolebant, Israelitarum plerique, ut iidem essent omnino ex una tribu omnes: vel pleraque tribus, quae tamen minorem Ecclesiae universae partem simul efficerent; senatus sacro obligaretur, & eodem solverentur, qui nefas fecerant. Fuerint verbi gratia nostrorum, qui Judaeam colerent, sexcenta millia uno plus, & eo de numero maleficiū factitarint ex responso à senatu per errorem edito trecenta millia hominum uno amplius, qui omnes unā Judae de stirpe creati fuissent: aut maleficiū perfecerint totae tribus septem, quae non plus centum millia hominum essent; senatus sacro astringeretur, & eodem solverentur quot quot ex illius responso maleficiū admisissent. nam eorum ē nostris, qui debebant
extra

Pauci isti. Hic in editione Veneta anni 1674. prae legitur *המיעוט* rec. *המיעוט* te verò in editione superiori anni 1724. *המיעוט*

contra Judæam nulla fuit habenda ratio: nimirum illi deumum, qui Judæam habebant, Ecclesia dicebatur. Porro autem in hanc rem Manassensis, & Ephraïmida tribus non pro duobus, sed pro una dicebantur ambæ.

§. III. Qui nefas fecerant ex auctoritate senatus, si fuissent admittendo maleficio plures, pauciores extitissent erratum cum rescitum esset, contravere; fuissent perficiendo maleficio pauciores, & plures cum erratum rescitum esset, hiora semper ea spectanda fuerat, qua maleficium perficeretur.

§. IV. Senatus si genus adipis vetitum Lege permissum esse respondisset, idemque postea, quam ex ipsius decreto ab Ecclesiæ parte minore comestum hoc esset, errore cognito, judicium rescidisset: tum etiam respondisset & certum quendam simulacro cultum adhiberi licitum esse, cultus hic illius è responso simulacro item per alteram Ecclesiæ partem minorem esset adhibitus, ita tamen; ut cibo vetito pasti unâ cum illis simul, qui simulacrum venerati fuerant, maxima esset Ecclesiæ pars, inter se conjungerentur, tamen etsi alterius errati notitia intermedia fuerat. Quod erat ita, si unus & idem senatus respondisset utrumque: sin autem horum alterum senatus unus, & huic extincto succedens alter alterum respondisset, ad hanc Ecclesiæ partem illa neutiquam adjungeretur.

§. V. Quin etiam duo differentes senatus si respondentes in eandem sententiam errassent, cum verbi causâ usu venisset, ut vel in adipem, vel in sanguinem consuleretur unus, & item alter: aut si responso senatus in errorem ducti non essent ii, qui maleficium perfecerant, senatus solveretur, & sacro astringerentur ii, à quibus perfectum erat maleficium. Supponamus exemplum: Senatus omni adipe ventriculi vesci licere responderit, tum in Ecclesia fuerit, qui probe sciret senatum decipi, adipem esse vetitum, eundemque nihilo secius ex illius decreto & responso comederit, sic in animum inducens suum, senatui obsequi etiam erranti rectum esse; hic verò adipem à se comestum suo sibi statò sacro piaculâri lueret, non annumeraretur is, qui decreto senatus in errorem delati fuissent. Id erat ita, si is, qui noverat senatum esse deceptum * aut ipse sapiens, aut certe sapientis

§. V. Aut ipse sapiens, &c. Ad doctrinæ principatum qui ritè fuerat erectus, huic
2 2
ista

que: senatus enim ea re solveretur, quis nihil ipsius responso decepta multitudo contra legem fecerat: porro autem executi responsum sacro solverentur etiam propterea, quod id fecissent prudentes. nam errasse senatum, & hoc ab eo responsum non accipiendum esse noverant.

CAPUT DECIMUM ET QUARTUM.

Senatum supremum si per errorem solidum aliquod Legis præscriptum pervertisset, quoniam hoc non tam esset errare, quam oblivisci, solvi sacro; eos qui ex illius auctoritate facinus patrassent, suo quemque piaculo astringi. Contra senatum, cum de Legis sanctionibus non ita planè explicatis & derogaret, & confirmaret aliquid, sacro astringi, & liberari qui ex illius auctoritate facinus patraverant. Aliud esse senatum hallucinari, aliud imprudenter decernere. Cuiusvis esse perpetuo rogare, ecquid novi constituisset senatus, siquidem cum eodem in urbe commorabatur.

§. I. **S**enatus si per imprudentiam responsum edidisset, quo responso solidum Legis præscriptum aliquod radicitus evelleretur, indeque nefas id ex illius auctoritate factum esset ab universa multitudine; ille liberaretur sacro, & qui facinus patraverant, horum suo quisque stato piaculari sacro astringeretur. nam ubi Lex ea de re præcipit, hæc verba habet, *Si fugerit eum (cætum) aliquid*, quæ quidem hoc significant, ita caveri, si præscriptum aliquod eum fugerit ex parte scilicet: at si totum, non item.

§. II. Nullo igitur obligabatur sacro senatus unquam, nisi responsum dedisset, quod de Legis sanctionibus non ita planè explicatis & derogaret, & confirmaret aliquid: hoc cum accidisset, tum denique senatus sacro astringeretur, liberarentur qui facinus ex illius auctoritate patraverant. Exempla commemoratæ traditionis nobis posita sint huiusmodi. Fuerit per errorem a senatu responsum licitum esse procumbendo humi venerari si mulacrum,

mulacrum, sabbato transportare quid in locum alterum ex al-
tero, rem habere cum uxore tum, * cum observaret diem pro
die, proinde fuerat, ac si nihil neque de sabbato, nec de ido-
latria, nec de muliere menstruali Lege sancitum esse respon-
disset, quo responso Legis illa præscripta funditus tollerentur:
hæc autem & talia respondisse non tam erat errare, quam obli-
visci: ergo senatus sacro solutus esset; eorum autem, qui nefas
ex illius auctoritate fecerant, suo quisque sacro piaculari astrin-
geretur. Idem si per errorem responsum hoc edidisset, homi-
nem qui sabbato quid in locum alium ex alio transtulisset pœ-
Exod. 16. 29. nâ teneri quidem ex hoc Legis edicto, *Ne suo se quisquam è lo-
co moveat*: sed de loco in locum trajicere, porrigere quid con-
cedi: vel ex operum generibus aliquod sustulisset decernendo
id opus esse nullum, ipse piaculo astringeretur. Consimiliter
senatus cum per errorem respondisset si quis humi prostratus
porrectis manibus & pedibus idolum veneretur, pœnam esse vi-
delicet ex hoc Legis præscripto; *Deum alienum ne adorato*; ve-
rùm enim submitteudis eidem in terra poplitibus, non exten-
sis manibus pedibusque, nihil contra Legem fieri; piaculari sa-
crificio obstringeretur. Item cum per errorem respondisset,
qui in somnis amplexeretur uxorem tum, cum ea diem pro
die observaret, omnino illum contra legem committere, si es-
set, ut mulieri sanguis provenisset interdum, id adeo, quod
Lev. 15. 26. hæc de re Lex ita loquitur, *Omnibus diebus profluxit ipsius*: sin
esset autem, ut noctu profluxisset è muliere sanguis, virum cum
ea se conjungere fas esse: porro si per errorem respondisset
concessum esse, ut si menstrua fluxio inter concubitum obve-
nisset uxori, vir actutum ab ea se sejungeret, nervo etiamdum
intento; utique piaculo astringeretur: porro autem si per er-
rorem respondisset vescentem eo sanguine qui manaret animan-
tis è jugulo dum ceditur, pœnâ teneri quidem; at sanguinem
illum in corde situm, edere fas esse, sacro piaculari astringere-
tur: hæc & talia si per errorem respondisset senatus, & ex e-
jus responso & decreto plerique perfecissent, hi liberarentur;
errorem suum senatus sacro piaculari lueret.

§. III. Se-

§. II. *Quoniam servorum dñi propter alios* Hæc §. titulum 3. capiti sexti facis superque dis-
de re in tractatu primo hujus libri ad ar- putatum est.

§. III. Senatus si solem atra nube obductum jam occidisse ratus edixisset in vulgus, exactum esse sabbatum, tum postea sol etiam luceret, id verò non esset decernere; sed hallucinari: quare quisquis opus inde fecerat, obligaretur sacro; senatusque solveretur. Sic & mulier juncta viro si nupsisset alteri concessu senatus, cui dictum pro testimonio fuisset, ejus esse peregrè mortuum maritum, maritusque post redisset; hoc non esset decernere; sed hallucinari: quare mulier, item & conjux, iste posterior oporteret erratum uterque suum suo sacro piaculâri luerent. Idem dicendum & de cæteris horum similibus.

§. IV. Senatus si per errorem nefas aliquod respondisset, tum amisisset è memoria nefastum id, quod responderat, ipsam quid esset; cum probè teneret illud, se per imprudentiam peccasse, certiorque fieret ab omni populo quid responsi dedisset in vulgus; tamen sacro solutus ipse fuerat: qui maleficium ex ejus decreto perfecerant, suo quisque piaculo astringerentur. quod enim in hunc locum à Lege dicitur, *Cum ortum à se peccatum resciverit*, id hanc vim & sententiam habet, ut piaculone astringeretur senatus si errati moneretur ab iis, qui nefastum ejus decretum effectum reddiderint. sed exemplum narratæ traditioni jam apponamus. Si per errorem à senatu permissum esset, ut adeps super animantis ventriculo positus comederetur, ac comesus esset ab parte maxima populi, post senatus id rescisset, se responso dando errasse, atque ita errasse, ut permitteret aliquid ejusmodi, quod cum prudenter factum esset, pœna foret exitium, & cum imprudenter, statum piaculare sacrum; nesciret autem adipis, an sanguinis aliquod genus permisisset; ipse sacro solutus esset, & quicumque comederat esculentum illud vetitum statum sacrum piaculare faceret.

§. V. Senatus qui per imprudentiam nefastum responsum ediderat, ubi suum erratum agnovisset, nihil referebat, utrum piaculum suum jam fecisset, an nondum etiam: si quis post hæc ex ejus responso per majorem Ecclesiæ partem fuso nefas admisisset, sacrum pro delicto dubio sustinendo faceret: nempe debebat unusquisque rogare perpetuò ecquid novi constituisset senatus: id hic non fecerat, in eadem erat causa, ac si quis addubitaret, commeritus esset culpam, necne. Quod erat ita in eo, qui cum senatu in urbe commoraretur: si quis autem post ablatum

ablatus à senatu responsum peregrè abisset, licet post agnitum erratum reddidisset effectum nefastum illud responsum, tamen sacro solutus esset: is enim & ferretur iudicio senatus, nec posset de eo quærere continuò. Neque hoc tantum, sed & qui properaret ex urbe proficisci, si necdum viam ingressus ex decreto senatus maleficium perfecisset postea, quàm erratum rescitum esset, sacro solutus esset tamen.

CAPUT DECIMUM ET QUINTUM.

Pontificem maximum oleo unctionis inauguratum cum cætu universo, hoc est, supremo senatu adæquari, sic; ut ejus imprudentia non astringeretur sacro piaculari, nisi si sibi ipse de Legis aliquo præscripto per errorem perperam decrevisset, atque etiam ex decreto suo deinde nefas commisisset: insuper & conditiones ante commemoratas in summo sacerdote æquè ac senatu requiri. uno verbo huic in proprio decreto idem, atque in responso senatus multitudini ad omnia jus esse. Namque pontifici maximo eandem impositam esse personam atque senatui supremo. Nihilominus tamen ab pontifice per imprudentiam in idololatria lapsò item, ut ab uno de multis piaculare sacrum caprâ fieri. Imprudentiam ab pontifice maximo, qui fuerat administratione sacrorum motus item, ut ab pontifice maximo sacrorum administratore piari. Principis imprudentia ex senatus responso orta ut expiaretur? Qui princeps lepris afficeretur, eum principatu moveri, privati hominis instar esse.

§. I. **E**Xposuimus ante, quacunq[ue] pro culpa imprudenter contracta à privato homine statum sacrum piaculare fieret ove vel capra, ob hanc eandem per errorem admissam à principe sacrificari caprum, * & juvencum ab uncto sacerdote.

§. II. Sed

§. I. Et juvencum ab uncto sacerdote. In hanc rem idem hic noster libro illo, cui titulus Doctor perplexorum, parte tertia, cap. 46. ea disputat. Et hoc tibi cogni-

tum velim: ut quodque peccatum maximum erat, ita sacrum ejus piaculare vitulino genere fiebat. Ex quo imprudentia privati hominis in cultu falsi numinis

solâ

§. II. Sed tali de noxia sacerdos unctus tum dumum juveni cum sacrificabat, si falsus esset in suo sibi dando responso & per errorem ex suo solo responso & decreto nefas inde fecisset, idemque ceteroqui doctrinæ præstantia excelleret: hic enim Legis versus, *Si sacerdos unctus deliquerit, perinde quasi cæcus* Lev. 4: 3 *omnis commertus sit noxiam*, sacerdotem unctum cum cætu adæquat: sicut igitur cætus, hoc est, senatus sacro non obligaretur, nisi si omnino patres conscripti doctrinā præstarent omnes, adeo; ut ad respondendum jus essent idonei, nisi edendo responso errasset, atque ex ejus auctoritate maleficium à multitudine perfectum esset, nisi responso per errorem edito præscriptum Legis aliquod partim antiquasset, partim confirmasset; ita hæ conditiones & in sacerdote uncto requirebantur omnes. Sacerdos unctus igitur si falsus esset in suo sibi dando responso, quod putaret fas esse sabbato quid ex loco alio in alium ejicere, tum ejecisset aliquid in locum alium ex alio, idque fecisset ex decreto suo; ab eo, delictum ubi rescitum esset, sacrum piacularare juvenco fieret: sin autem non ferretur decreto suo; sed incogitans atque imprudens ejecisset aliquid ex uno loco in alium: aut moveretur quidem suo decreto; sed idem doctrina non ita instructus esset: aut suo ipsius decreto Legis præscriptum aliquod totum sustulisset: aut decreto suo

Legis

sola caprâ expiabat, cum in cæteris maleficiis tam ove, quàm caprâ piaretur: nimirum in quovis genere femina mari deterior est: majus idololatria flagitium pulum: nihil ejusdem generis caprâ minus: Quod autem à rege, qui nefas fecisset imprudens, sacrum piacularare hircio fieret, id erat causâ, ut tam celsa dignitas varia sacrificii ratione honestaretur. Jam imprudentia ab pontifice maximo, consilioque populi personam gerente non erat proprie factum aliquod; sed consultum duntaxat: hinc illa distinctio, ut cæterorum maleficiorum piacularia facerent juvenis, hircis idololatriæ. Rursum quòd essent illa, de quibus immolabatur hostia pro delicto, maleficia minus atrocia, quàm peccata, quæ piacularibus hostiis lucrentur; ideo hostia pro delicto fuit aries aut agnus: cum præstabat genus ut ovium, tum etiam mas

pars generis erat optima. Idem videre licet & in sacrificio solido: in altaribus id absumebatur totum: ergo parte generis optima solo animante mari faciendum erat. Eandem ob causam peccatoris, item & adulterii nomine suspectæ mulieris è sermo tollebatur honos, suavitas odoris: prohibebatur ne manus de suspitione peccati ferendum oleo & thure augeretur: carebat ornamento suo munus; quia enim ferebatur ab homine, cujus vita morisque minus honesti, minus elegantes, minusque suaves. Hoc ipsum hominibus erat quoddam incitamentum ad respiciendum: significabatur enim propter mores flagitiosos eorum facra esse omnium infima. Exnim hac de re suspicio adulterii haud paulo turpior, quàm imprudentia peccati, re rerum vilissima, hordeacea farina expiari jubebatur.

Legis præscriptum aliquod ex parte demum abolevisset scilicet; at hoc idem deinde nefas ut faceret, adductus esset non decreto suo, sed alio errore nescio quo: aut nefas decrevisset insciens, sciens fecisset, solutus sacro foret. Summa, huic in proprio responso idem, quod in responso senatus multitudini ad omnia jus erat.

§. III. Qui si sibi ipse responsum dedisset, atque causam, cur id responsi dederit, amisisset ex animo, tum verò aggressus ad nefastum illud faciendum ita dixisset, hoc ego ex meo ipsius decreto facio; utique piaculare sacrum juvenco faceret.

§. IV. Si sibi ipse ejusmodi responsum dedisset, quo Legis præceptum de cultu alieni dei partim everteretur, partim stabiliretur, atque etiam pro eo, ac decreverat, deinceps egisset, capram velut unus de multis sacrificaret: sed ita, si nefas ex decreto fecisset imprudens sic, ut ante posuimus. unicuique enim sacerdos, nisi perperam responsum esset pariter, & inde pravè factum per imprudentiam, nihilo magis, quam universus cœtus sacro astringebatur. Hic igitur si sine suo ullo decreto contra Legis præceptum aut de alieni dei cultu, aut de quovis officio imprudens fecisset, nihil quidquam sacrificaret.

§. V. Sacerdos unctus si cum senatu responsum edidisset unà, unaque cum eo in hoc eodem errasset, tum ex hoc, in quo ipsemet erraverat, responso nefas etiam fecisset per imprudentiam; hic, quoniam non suo solo, sed & decreto senatus simul staret tum, cum maleficiū perfecisset, sacro liber esset eatenus, nullum ut oporteret ab eo proprium fieri piaculum, nam si sacrum à senatu fieret, utique publico sacro hic etiam illigatus expiaretur: sin eorum, qui facinus patravérant, suum quisque piaculum faceret, hic faceret nullum: is enim separato piaculo non indigebat.

§. VI. Rursus unctus sacerdos ac senatus si pariter errassent edendo responso, hic de sanguine, ille de adipe; nequiquam illius erratum expiaretur sacro publico; sed juvenco suum ipsius sacrum piaculare faceret.

§. VII. Sacerdos unctus si dubitaret, an per errorem commississet, ut contra Legem decerneret juxta, atque faceret, nec;

nam nullam ab eo fieri pro dubio delicto sustinendo sacrificium, is enim personam sustinebat eandem, utque publicum illud consilium: id vero si non satis certo sciret a se per imprudentiam decretum esse nefas, nullam pro dubio delicto sustinendo sacrum conficeret. Contra princeps incertus deliquisset, necne; sic tanquam unus de multis sacrificium pro delicto dubio sustinendo faceret. non pendebat enim eius a decreto erratum. Jam qui princeps Lege commemorabatur, is erat ipse rex, in quem Israelitarum nemo potestatem habebat, quo per totum ejus regnum nemo quisquam præter Deum rerum dominum superior erat: nec ad hanc rem quidquam referebat, rex utrum stirpe Davidica natus esset, an alia tribu. Jam si plures essent reges, quorum alius alii non serviret, ob suum quisque erratum hirco sacrum piaculare faceret. Cæterum sacerdos unctus dicebatur summus sacerdos, is qui oleo unctionis inauguratus erat: qui multiplicatione vestium, non ita.

§. VIII. Summus sacerdos unctionis oleo inauguratus, qui aut propter corporis vitium, aut senectutem, aut aliam quandam causam harum similem, ab sacrorum administratione summotus erat, si culpam istam per errorem committas esset, ob eam juvenco sacrum piaculare faceret. nihil enim intererat inter sacerdotem unctum sacrorum faciendorum administratorem, & inter sacerdotem unctum de sacrorum administratione motum, nisi quod solemini expiationum die juvencum, & tertium ephædecum definitum quotidie ad rem divinam præberet sacerdos. ille demum, qui summo sacerdotioungebatur: cæterum juvenco de cunctis officiis neglectis sacrificando inter se pares ambo fuerant.

§. IX. Princeps si per imprudentiam cum cætera multitudine fecisset contra Legem ex responso senatus, errato procurando atque expiando permittè cum plebe implicaretur. nam si esset, ut erratum senatus ipse piaculari sacro lueret, sacrificio plebs, & rex, sicut ante posuimus, liberi fuerant: sin eorum, qui nefas ex senatus decreto patravrant, suum quisque sacrificium piaculari facerent, in iisque rex esset, hircum sacrificaret: nempe princeps faciebat hirco sacrum id, quod ab homine privato ove vel caprà fiebat.

Lev. 4.

§. X. Lepris cum afficeretur princeps, principatum amittebat, quo amisso privati hominis instar erat: sed enim si culpam imprudens commoverisset princeps, & dignitate posthac esset orbatus, nihilo secius hirco sacrum piaculare faceret. hoc enim Legis verbum, *Pro eo quod peccavit* hanc habet sententiam & vim, ut piaculum exigatur ad hominis statum; quo fuisset tunc ipsum, cum peccaret.

Ibid. v. 22, & 3.

§. XI. Si quis ante, quam aut summus pontifex, aut rex crearetur, imprudens quid peccasset, ut post creationem demum peccatum rescisset, tamen id nullo alio, atque privatus homo, sacro piaculari lueret. hæc enim Legis verba, *Cum peccarit princeps, si sacerdos peccarit*, id valent scilicet, si jam constitutus princeps, si jam inauguratus unctione pontifex peccarit. Si quis igitur privatus adhuc homo per imprudentiam comedisset ambiguum adipem, tum factus summus pontifex incertum hoc erratum suum agnovisset, sacrificium pro dubio delicto sustinendo faceret. Et si quis privatus adhuc homo comedisset adipis id, quod magnitudine par esset dimidiæ olivæ, deinde princeps constitutus iterum adipis tantum edisset, & quidem per errorem unum hoc & illud: vel si quis tantum adipis edisset, quanta est dimidia oliva, cum esset princeps, & principatu amisso tantundem; hæc duæ particule non inter se conjungerentur, adeoque solutus sacro foret: si quis autem privatus adhuc homo per imprudentiam comedisset tantum adipis, quantum est olivæ dimidium, tum idem factus princeps, atque principatu motus, iterum privatus homo comedisset imprudens adipem pro magnitudine dimidiæ olivæ, dubium fuisset utrum una cum altera particula jungeretur; an separatæ relinquerentur ambæ ob principatum intermedium.

T R A C -

TRACTATUS QUINTUS
DE
INDIGENTIBUS
PIACULI.

IN eo differitur de quatuor præceptis jubentibus, quæ hîc nominatim persequi visum est.

1. *Femina profluvio sanguinis temerata, cùm inquinamentum ejus sublatum fuerit, sacrificium piaculare facito.*
2. *Puerpera, cùm ejus inquinamentum sublatum fuerit, sacrificium facito.*
3. *Vir profluvio genituræ pollutus, cùm lues ejus sublata fuerit, sacrum conficito.*
4. *Vir lepris contaminatus, cùm lues ejus sublata fuerit, sacrum conficito: atque horum piacularia cùm facta fuerint, tum demum purificatio penitus absoluta esto.*

Habes ea præcepta quæ capitibus deinceps sequentibus explicantur.

TRACTA-

TRACTATUS QUINTUS DE INDIGENTIBUS P. I. A. C. U. L. I.

In hoc tractatu de personis pauperibus indigentibus, quae sunt
et quae non sunt, et de his, qui sunt, et de his, qui non sunt.

1. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.
2. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.

3. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.
4. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.

5. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.
6. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.

7. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.
8. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.

9. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.
10. Personae pauperes indigentes, qui sunt, et qui non sunt.

TRACTATUS

TRACTATUS QUINTUS
DE
INDIGENTIBUS
PIACULI.

CAPUT PRIMUM.

Mulieres profluvio sanguinis infectas, & puerperas; viros profluvio genituræ, leprisque contaminatos, quoniam nisi facto piaculo non erant puri satis ad comedenda sacra, dici Piaculi Indigentes. Quod quisque horum, quando piaculum faceret? Bestia profana in atrio mactata nullam ad rem uti licuisse. Ob debitum sacrificium hominis universa bona pignori opponi.

§. I. **Q**uatuor erant genera hominum qui vulgo *Indigentes* *piaculi* dicebantur: profluvio sanguinis infecta mulier, & puerpera: vir profluvio genituræ, & lepris contaminatus. Sed quid tandem erat causæ, cur ita nominarentur? Quia enim istorum quisque post inquinamentum sublatum, post ablutum corpus, post obitum solis expectatum, nondum etiam satis purificatus erat ad comedenda sacra, usque adeo; donec suum piaculum fecisset: talis, inquam, homo prius, quam suum fecerat piaculum, ne sacris vesceretur, interdictum erat, uti tractatu de sacris temeratis exposuimus.

§. II. Ac profelytus quidem si, circumciso præputio, perlutôq; corpore, sacris etiam vesci vetaretur tamdiu, dum piaculum fecisset suum; non erat tamen unus ex indigentibus piaculi: piaculum

piaculum videlicet ejus adhuc debitum obstabat, quominus esset aptus undique profelytus, atque in numero idoneorum Israelitarum duceretur: ita prohibebatur sacris vescendis propterea, quod sinceris Judæis & integris nondum assimilis evaserat: ubi verò facto piaculo germanus evassisset Judæus, sacris vesceretur. Qui si mane præbuisset ad rem divinam faciendam pullum unum, alterum vesperi præberet, atque sacris vesceretur. profelytus enim solidum sacrificium faciebat quadrupede, vel immolabat Deo binis aut pullis columbinis, aut turturibus, quorum utroque solidum itidem fiebat sacrificium, sicut disputatione de ratione sacrificiorum faciendorum docuimus.

§. III. Cùm fuerat igitur temeratus profluvio genitura vir, mulier profluvio sanguinis, uterque sacrificabat par turturum, aut pullorum columbinorum: ac fiebat eorum altero solidum, altero piacularare sacrum. Puerpera agnum ad solidum sacrificium, * & ad piacularare turturem, vel pullum columbinum præbebat: quod si facultates non sinerent, par turturum aut pullorum columbinorum præbebat, unum ad solidum, & alterum ad piacularare sacrum. * Lepris temeratus præbebat agnos duos;

unum

§. III. Et ad piacularare turturem. De puerpera sacro piaculari R. Bechai ad versum septimum capitis duodecimi *Leviticæ* ita disputat. Ehimvero commodè dicitur hoc puerperæ sacrum piacularare imperatum esse non ob suum ipsius aliquod; sed ob admissum parentis illius, quæ fuit venientia mater omnium. Nam absque hoc foret, vir mulieri jugatus procrearet liberos nec ulla libidine voluptatis, sed ratione naturæ, sic, ut fructus sine cupiditate sandit quotannis arbor. Nunc verò puerpera nata æquæ ac mater culpa tenetur; quia enim noxia est stirpe generari non possunt innoxii rami: hinc eam sacræ literæ asstrinxere sacro piaculari, quo lueretur peccatum illud primum. Et verò hæc causa fuit, cur obliqueretur mulier æternis illis præceptis de ratione mensium, de populi liberatione, & de accensione luminum. Hactenus R. Bechai. Abarbanel autem ad versum commemoratum, Puerpera, inquit, completo dierum observandorum numero, cùm primum redibat in templum augustum, ferebat sacrificium soli-

dum, memorem animum & gratum præbitura Deo Optimo, qui illi cùm paruri-ebat, cùm doloribus diserebatur, cùm vitæ in dubium venerat, opem tulerat. Neque enim est, ut quisquam unquam, nisi peccatum commiserit, à via recta aberrarit, miseriis & ærumnis prematur; dictum est sapientum, dolor sine maleficio nullus: ita à muliere, cui partus dolorum cruciatus tam acerbos & tantum vitæ periculum attulerat, & piacularare sacrum fiebat.

Lepræ temeratus præbebat, &c. Juvan huc allegare id quod in præceptionem de leproso homine disputat Abarbanel ad cap. 14. *Lev.* Nam, ant, quod præcipit leproso Deus Optimus, ut septimo purificationis secundæ die omnem pitum relectaret, vestemque lavaret, id significabat homini jam nunc aliam morum conformandorum rationem instituendam, superiorem vitam, quam morbo illo afflictus vixerat, denique mittendam. Idem jubebatur Deo immolare duobus agnis, & ove una: primum igitur mactabatur ex agnis unus in hostiam pro delicto: inde fiebat ove piacularare sa-

crum.

mulierum

unum ad sacrificium solidum, & alterum ad sacrificium pro delicto: præterea autem præbebat & ovem ad sacrum-piaculare: quod cum ei per angustias rei non licebat; geminas volucres præbebat, alteram ad solidum, & alteram ad piacularare sacrum, insuper agnum ad sacrificium pro delicto.

§. IV. Omnino tres isti, sœdata profluvio sanguinis femina, vir fluxione sanguinis, leprisque temeratus, suum quisque piaculum faciebant octavo post die, quàm sanati fuerant: nempe horum quisque septem observabat dies puros; quorum postremo corpus lavabat, & solis occasum expectabat, sacrâque faciebat sua postridie.

§. V. Jam puerpera quadagesimo die, quàm natus puer; vel octogesimo die, quàm puella nata fuerat, non faciebat suum Deo sacrum; sed expectabat solis obitum, crastinôque die, qui dies erat unus & quadagesimus à nato puero; vel unus & octogesimus à nata puella, sacrificium faciebat suum: hic est enim ille dies, quem præstituit præscriptum Legis istuc; *Completisque diebus suæ purificationis pro filio, proque filia, præbe-* LEV. 12. 6.
to, & reliqua. Quæ si ante completum dierum numerum facrum faceret, non liberaretur debito: non, si pro superiore quodam partu fecisset intra numerum dierum pro partu posteriori observandum: atque isti si sua piacula ad præstitutam diem non fecissent, facerent postmodum: verùm enim vetabantur vesci sacris interea, dum ipsorum piacularia facta non erant: nihil

crum: tum altero agno solidum fiebat sacrificium. Hoc adeo exigebatur ad illud, quod est fundamentum totius religionis, quidquid hominibus nostris accidit, accidere non casu fortuito, sed constitui providentiâ Dei, qui pro eo cuique, ac vitam agit, referat gratiam: sic, ut homo leprosus in animum induceret suum pro peccato, pro delicto se suo lepris tentatum: astringebaturque sacro piaculari si forte peccatum, delictumque suum cognitum haberet: & idem astringebatur etiam hostia pro delicto, si foret incertus deliquisset, necne: nam hostia pro delicto suspensio & dubio, sicut ante demonstratum est, continuebatur ei, qui ambigeret ali-

quid in se admisisset, annon. Hæc erat causa, cur leprosus hostiam piaculararem juxta, ac hostiam pro delicto immolaret. est enim hoc *Psal. 19. 13.* divinum oraculum, *Errores quis perspiciat?* Et illud alterum, *Eccles. 7. 20.* *Nam in orbe justus est nemo, qui rectè faciat ita, ut nihil peccet:* nempe sciens aut imprudens. Ergo ab homine leproso primum maciatur hostia pro delicto, qua lucretur admissum incomptum: hæc agnus erat: fiebat ove deinde sacrum piacularare: primum expiatur quod levius: tum deinde quod gravius erat. Expiatis maleficiis scienter imprudenter admisfis, fiebat sacrificium solidum, quod propius homo ad Deum accederet.

nihil obstabat autem solidum sacrificium, * nec sacrificium pro delicto. Dictum est nobis in tractatu de ratione sacrificiorum faciendorum, omnino fieri non potuisse, ut alius alium sacris obligatum liberaret, nisi scientem & volentem. Excipiantur tamen piaculi indigentes: in his non requirebatur, ut assensum præberent sacrificiorum domini. nam pro suis quisque liberis impuberibus, qui indigentes erant piaculi, * piaculum faciebat, & sacris eosdem rite pascebat.

§. VI. Laborabat igitur profluvio sanguinis mulier, cui tribus deinceps diebus extra menstrua provenerat fluxio sanguinis. hæc enim mulier absoluto erat sanguinis profluvio contaminata, quæ jubebatur septem observare dies puros, obligabaturque sacro. Sed explicandâ ratione mensium jam disseruimus, egesto sanguine, mulier quando profluvio sanguinis laboraret, quando non laboraret profluvio sanguinis, sed menstrualis, aut pura foret, & quando profluvium sanguinis incertum haberet. Jam verò quæ mulier cunque nobis dicitur certum habere profluvium sanguinis, atque septem observasse dies puros, hujus erat facere piaculum; quod comedebatur: quæ dicitur autem incertum habere profluvium sanguinis, piaculum faceret illa quidem, sed piaculum hoc neutiquam comederetur; quia enim, id quod alio loco nobis jam disputatum est, piacularare sacrificium, quod volucris fiebat de dubio, igni abolebatur. Porro autem in explicandâ ratione mensium ostendimus quo partu, quaque abortione contraheret, aut non contraheret inquinamentum puerperii mulier: id igitur ubi traditur contractum esse mulieri, fiebat ab ea piaculum quod comedebatur: & ubi contra traditur hoc inquinamentum puerperii non esse contractum mulieri, mulier piaculari sacro soluta fuerat.

§. VII. Si qua mulier, ignorato utero, abortisset, & abortum nescisset qualis esset; quia enim mulierem sacro obligabat abortus alius, alius non obligabat; hæc opinabilis esset & ambigua puerpera, quæ piaculum faceret scilicet: at hoc ejus piaculum

§. V. Nec sacrificium pro delicto. Notatur in commentariis, qui מִנְחָה וְזֶבֶחַ inferibantur, locum ignorantia librariorum esse depravatum, expungendum illud, nec sacrificium pro delicto.

Piaculum faciebat. In editione Veneta minori anni 1574. præter excusum מִנְחָה וְזֶבֶחַ אֵרֶם קִרְבֵּן in superiori editione Veneta majori rectè legitur אֵרֶם מִנְחָה קִרְבֵּן

piaculum non comedereatur. Porro si simul in uno eodemque loco duobus à mulieribus abortus essent facti duo, quorum ob unum fieri piaculum conveniret, non conveniret ob alterum, atque suum ipsius abortum neutra satis nosceret; earum utraque faceret de dubio piaculum, & neutrum comedereatur, si forte esset ejus, quæ sacro piaculi non astringeretur: hujus enim piacularis hostia fuisset reapse profana bestia in atrio jugulata, de qua videlicet nullam percipere commoditatem licebat, quemadmodum tractatu de ratione jugulandorum animantium exposuimus.

§. VIII. Mulier tam partu tempestivo, quam abortu cum multiplices fœtus edidisset, eadem erat conditione, ac cum edidisset unicum: conficiebat unum pro omnibus sacrum; si modo fœtus omnes edidisset intra numerum dierum sibi à puerperio observandum: sin esset autem, ut post completum illud dierum numerum etiam abortasset, abortu pro isto fœtum faceret sacrificium. Mulier igitur si puellam peperisset, porro abortiones ejus ab puerperio usque ad extremum diem octogesimum adjungerentur ad primum partum, & perinde esset, ut si gemellos fœtus deinceps esset enixa, nec sacrum faceret plus uno. Eadem si vel ad unum & octogesimum, vel ad diem aliquem insequentem fecisset abortum ejusmodi, pro quod conveniret sacrificium fieri, separatim utique faceret ejus nomine sacrificium. Atque mulier si puellam peperisset, & sexaginta, vel septuaginta post diebus item alterum fœtum femineum edidisset abortivum; illa cum intra dies octogenos ab ejectione hujus alterius feminei fœtus observandos abortasset de novo; nihilo magis novo sacro obligaretur. Item si seu sexaginta diebus, seu septuaginta post, quam ab ortu femineus alter ille fœtus esset egestus, egestisset tertium fœtum femineum; porro intra octoginta dies ab egesto hoc tertio fœtu femineo observandos nullam ob abortionem novam novo sacro astringeretur. nimirum novum illud abortivum abortum ad tertium adjungeretur, & hic ad secundum, utpote factus intra numerum dierum ab ipso observandum: abortus autem secundo loco factus adjungeretur ad partum primum, & mulier omnino pro omnibus hisce puerperiis sacrum unum faceret.

§. IX. Quæ mulier pepererat infantem aut obstructo, aut ambiguo sexu, ea si post exactum quadragesimum ab isto partu diem abortisset, abortum ob istum videlicet sacrum piaculari faceret, si forte primus ille partus mas esset, & post completum dierum numerum ejus causâ observandum abortus hic accidisset: sedenim hoc piaculari sacrum non comederetur, quod primus ille partus si femina fuerat, intra dierum numerum ejus causâ observandum mulier abortasset, & eam ob rem secundo sacro piaculari libera foret.

§. X. Incerta mulier anne causâ quinque puerperiorum sacris teneretur, aut causâ quinque profluviorum sanguinis, piaculum faceret unum, atque sacris vesceretur, eademque reliquis non obligaretur. Cui verò mulieri exploratum erat se teneri sacris propter quina aut puerperia, aut profluvia sanguinis; omninò ea cum piaculum fecerat unum, porro sacris vesceretur: verum enim reliquis etiam astringeretur. Jam ejus, qui profluvio genituræ laborasset, viri erat ratio eadem. Mulier si quinque certorum puerperiorum, item & quinque puerperiorum incertorum nomine fuisset impedita: vel nomine quinque puerperiorum certorum, & incertorum insuper quinque profluviorum sanguinis; piacularia faceret duo: unum unius certi puerperii causâ, quod comederetur, ac reliquorum porro mulier certorum puerperiorum sacris piacularibus teneretur: & alterum incertam ob impuritatem: id verò non comederetur: porro autem mulier cæterarum impuritarum incertarum piaculis non obligaretur, & sacris vesceretur.

§. XI. Extranea mulier ad religionem puram conversa si minus exploratum haberet, antequam peperisset, an post, quàm initiata ceremoniis fuerat; illa de dubio piaculari sacrum faceret, idque non comederetur. Ac superiori disputatione de noxiis imprudenter admissis hoc nos jam disseruimus, à quibusvis piaculi de dubio indigentibus, cum rite fuisset actus solemnis Expiationum dies; nihilo minus tamen piaculari sacrificium postea necessariò fieri: causa & ratio est, quod hoc illi sacrificio reddebantur idonei, qui sacris vescerentur.

§. XII. Quæ mulier cunque vel ob puerperium, vel ob profluvium sanguinis erat obstricta sacris, hæc in ærarium sacrum inferebat tantum argenti, quantum sufficiebat ad pullos illos emundos,

emundos, id in arcam idoneam ponebat, & ad vesperum sacris vescabatur. Nimirum ita persuasum erat sacerdotibus de rebus divinis constitutos iudices ex arario sacro discedere nunquam, quin & illa penitus exhausta arca, & ejus pecuniis emitti pulli omnino sacrificati fuissent omnes, id quod tractatu de siccis, item & tractatu de apparatu templi atque de ministris ejus docuimus.

§. XIII. Talis enim mulier si simul, ac debitum à se piaculari sacrum peregerat, diem suum obisset, hæredes ejus & solidum sacrificium facerent, oportebat; ut hoc ab illa viva sacrificium non esset: nempe mulieris universa bona pignori opposita fuerant ob hoc sacrificium: namque jus oppignorandi divina Lege sancitum est.

CAPUT SECUNDUM.

Quod & quale sit gonorrhææ genus id, de quo commemoratur capite decimo quinto Levitici? Id si cui per vim, aut morbum, aut similem causam accidisset, ex Legis præscripto nullatenus temerari: ita causam vitii diligenter etiam atque etiam querendam. Jam in puerorum tali lue cum ipsorum, tum matrum atque nutricum habendam esse rationem. Ad concipiendum hoc inquinamentum complures à Lege dies mulieri præstitutos esse, viro non item.

§. I. **G**onorrhææ genus divina Lege commemoratum est id, quod provenit è vitio partium naturalium, quibus semen continetur: hæc igitur profusio seminis contra, quam in complexu venereo, fit sine labore, sine voluptate ac titillatione. Semen enim serpendo profluit * sic, tanquam massa farinæ hordeaceæ: idem velut albumen ovi corruptione diluti fuscum

§. I. Sic, tanquam massa. In exemplaribus Venetis editis in folio minori anno 1574. desideratur vox *id* sic, tanquam,

quæ vox erat in exemplaribus eisdem editis in folio majori anno 1594.

fuscum est, cum in complexu venereo sit ita candidum, ac copulatum, ut incorruptum albumen est ovi.

§. II. Si cui profluvium genituræ, quod hominem sua lue temerabat, per morbum, vim, consimilemve quandam causam advenisset; is neutiquam temeratus esset. nimirum istuc Legis verbum, *Cujus è viri * natura semen effluet*, hoc valet, si lues ista proveniat ipsius è naturæ vitio, homo scilicet temeratus esto: at si ferator aliunde, non item. Hinc edictum à magistris nostris erat, ut in eo, cui profluvium genituræ ferretur, diligenter etiam atque etiam considerarentur res septem: cibus, potio, onus, saltus, morbus, intuitus, cogitatio. nam si cibi, portionisque nimium adhibuisset; si comedisset, potassetque ea, quæ semen evocare viderentur: si portasset injustum onus: si vastum transmisisset saltu spatium, quod eodem pertinebat etiam & dorsi confusio: si morbo laborasset: si seminam intuitus cupidus ejus habendæ fuisset: si de re venerea universè multum & diu cogitasset, ut propriè de conjunctione ullius feminæ sibi notæ cogitasset nihil, harum rerum una aliqua si gonorrhæam antecessisset causa efficiens ejus esse putaretur, homo non temeretur.

§. III. Ac prima quidem gonorrhæa non sedabat hominem * privæ genituræ fluentis lue viginti quatuor horas ipsas: fluoris id ex nimia quadam abundantia genituræ provenisse ducebatur. Item intuitus ante dictus, vehemensque de rebus venereis cogitatio gonorrhææ luem suspendebat totas viginti quatuor horas. Cibus verò, potus, saltus, & labor improbus luem suspendebant, quoad dolor aderat.

§. IV. Si cui, post circumcisum præputium, seu extraneo, seu Iudæo profluvium genituræ ferretur, id circumcisio suspenderet interea dum manebat dolor. * Extraneus homo cum secundum fluxionem seminis ceremoniis nostris esset addictus, ejus luis feditas actuum inciperet, non suspenderetur in quatuor & viginti totas horas. Puero impuberi cum profluvium genituræ provenisset;

§. II. *Natura semen effluit.* Notant & Aben Ezra & Abarbanel hic positum esse verbum *venereum* pro illo obsceno, ut quidam censent.

§. III. *Privæ genituræ fluentis lue.* Sed-

enim sedabat inquinamento illo genitalis seminis casu fortuito missi.

§. IV. *Extraneus homo.* In exemplaribus editis 1574. erat *U*. in editis 1524. *U*. Sed eodem recidit.

§. IV. *Es*

provenisset; non considerabatur nec obrutus oculorum, neque mentis applicatio; quia enim hæc in pueris non sunt ea, quæ profluvium genituræ evocent: cæteræ quinque causæ considerabantur.

§. V. Pueri gonorrhæam ut morbus proprius, sic & invaletudo matris suspendebat, cum hujus ubera sugeret infans, aut matri necessario adhereret. Hæc igitur lues ubi cuiquam obtingerat, explorabantur viæ supra commemoratæ ad secundam videlicet fluxionem seminis, quæ demum gonorrhæam constituēbat, ut inferius ostendetur. Etenim si primam fluxionem seminis alicui tulisset aliena vis, modo secundam tulisset naturæ vitium, hic genituræ fluentis lue sedatus esset: quanquam eventus causæ quærebantur etiam ad primam fluxionem seminis ideo, ut hæc esset una ex tribus fluxionibus requisitis ad hominem piaculari sacro astringendum; ad tertiam autem fluxionem seminis nihil quærebatur amplius: vel aliena vis si causa fuisset, nihilo secius impuritati jam emancipatum antecedentibus profluvii genituræ à naturæ vitio profectis sacro astringeret.

§. VI. Cum genitura cui semel effluxerat naturæ vitio, iisdem addicebatur, ac qui communi casu genitale semen ex se fudisset: idem hoc cum alicui bis acciderat, profluvio genituræ temeratus erat: is adeo ut observaret dies numero septem, & aquâ jugi corpus ablueret, necesse erat; non erat autem, ut sacrificium faceret. Quod si cui ter deinceps accidisset, is absoluto profluvio genituræ temeratus astringeretur etiam sacrificio. nam inter effluentiam genituræ duplicatam & triplicatam, præter sacrificium, nihil discriminis erat. Sic enim hæc omnia nobis per *Moysem* illum nostri doctorem de monte Sina tradita sunt.

§. VII. Ac viro quidem seu per horæ spatium, seu per totum diem bis ter deinceps effluentia genituræ provenerat, pariter ista lue temeratus esset. complures enim mulieri dies ad hoc inquinamentum concipiendum præstituit divina Lex, in qua scriptum videmus, *Mulier cum ex ea sanguis effluet dies multos*: Lev. 15. 25. Sed eadem dies multos ad constituendam viri gonorrhæam non requirit.

§. VIII. Quòd si vir inter unam & alteram effluentiam genituræ solidum diem habuisset vacuum, illæ non committerentur: ut si una illi effluentia genituræ provenisset ad sabbatum, & dein ad diem hebdomadæ secundum altera, non committerentur, nec genituræ fluentis fœditatem tulissent. Item si secundò genituram profudisset ad primum hebdomadæ diem, & ad diem hebdomadæ tertium, tertio sacro solutus esset. nam posterior ista profusio seminis superioribus duabus, quoniam dies vacuus intermedius fuerat, non conjungeretur. Rursus si semel de die, & iterum insequenti nocte genituram profudisset, profusio una alteri conjungeretur: id verò nec dici quidem opus est, si prima fluxio genituræ noctu accidisset, & proximè sequenti die secunda, has unà componi simul. Porro fluxiones genituræ cùm accidissent tres tribus deinceps noctibus, itidem componerentur.

§. IX. Profluvio genituræ nullus est finitus modus: quantumcunque temerabat. hoc enim Legis verbum, *Vel eo præclusa* (natura) fuerit, significat tantillum ejus in naturali parte perceptum temerare tamen.

§. X. Cùm ex aliquo genitura serpendo profluxisset sine intermissione, videndum erat: si ab principio fluxionis ad finem tantum temporis intercessisset, quantum sufficeret ad corpus lavandum & tergendum, aut plus eo; hæc, quoniam æquaverat longinquitate duas, pro duabus fluxionibus putaretur. Quæ si non esset in tam longum producta spatium, unica tantum duceretur; ut etiam aliquid intermissionis habuisset. Porro cùm una & eadem fluxio fuisset tam longa, quàm solerent esse tres, adeo; ut ab initio ad finem effluxisset id spatii, quod suppetere ad corpus bis lavandum & tergendum, utique pro fluxionibus haberetur tribus, & sacrificio procuranda fuerat.

§. XI. Si cui de die fluxio genituræ ferretur una, interpositoque spatio, quod ad lavandum & tergendum corpus suppeditaret, porro aut duæ fluxiones genituræ ferrentur, aut magnitudine respondens duabus una: contráque si primùm accidissent fluxiones seminis duæ, vel una par abundantia duabus, tum interposito spatio, quod sufficeret ad corpus lavandum & tergendum, etiam advenisset una fluxio seminis; hic absoluto profluvio genituræ fœdatus esset.

§. XII.

§. XII. Si cui fluxio feminis una & eadem accidisset partim extremo die, partim prima nocte; hæc si par duabus longinquitate non esset, putaretur tamen pro duabus. diversi dies enim fluxionem bipertirentur. Hinc si quis effluentiam genituræ pateretur unam ad crepusculum, quod sitne dies, an nox dubitatur, dubiam suscepisset impuritatem.

§. XIII. Et si quis interdiu fluxionem feminis unam, & alteram crepusculo pateretur; lues certa, incerta sacrificii foret obligatio: ergo sacrificium ab eo quidem fieret: id verò non comederetur.

§. XIV. Et si quis fluxionem feminis crepusculo ineuntis sabbati pateretur unam, & alteram crepusculo exeuntis sabbati; impuritas juxta, atque sacrificii obligatio dubia fuisset: impuritas, si forte prima fluxio feminis pridie sabbati, secundaque post exactum sabbatum demum accidisset, sic; ut totum sabbatum interjectum fuisset, nec gonorrhææ lues ullatenus contraheretur: & obligatio sacrificii crepera foret propterea; quòd si alterutra fluxio feminis in diei noctisque partem incidisset, locum obtineret duarum: advenissent igitur homini fluxiones feminis tres, qui utique sacro obligaretur: itaque sacrum conficeret ille quidem: verum id non comederetur.

CAPUT TERTIUM

Quæ & qualis esset ejus, de quo proximo superiori capite explicatum est, gonorrhæi lustratio? Quæ lustrationis inchoatæ rationem conturbarent?

§. I. **P**rofluvium genituræ quoad viro ferebatur, is temeratus erat: & hoc ubi ferri desitum erat, is itidem, ut femina profluvio sanguinis affecta, dies puros observabat septem, quorum ultimo lavabat, & expectabat solis occasum, octavoque post die suum conficiebat sacrum, si esset, ut fluxiones feminis habuisset tres. Qui si extremo die septimo secundum lotionem pateretur etiam fluxionem feminis, amisso hoc univer-

Tractatus quintus de Indigentibus piaculi.

so dierum numero, de integro septem dies ab eo die, quo postremum ex eo genitura defluerat, puros observaret.

§. II. Si quis autem gonorrhæa defunctus ex his septem diebus observandis aliquo semen ex se genitale casu fudisset, unum illum diem solum perderet; tum deinde septem dies completeret, sacrumque faceret: ut si casu semen genitale profudisset die quinto, deinceps observaret dies tres, tertioque post die, quam semen genitale profusum esset, lavaret, quarto suum faceret sacrificium.

§. III. Jam gonorrhæam passus si primum ad diem ex illo dierum observandorum numero semet ipse conspicatus invenisset incontaminatum, idemque sese conspexisset deinceps non diebus singulis, sed die demum septimo, intemeratumque reperisset; utique pro puro haberetur. Plus hoc dico, si quo die laes illa sibi dum venisset, eo se intuitus spurcam illam luem siccitam & deterfam, intermissum genituræ profluvium invenisset, & postridie primo horum omnium dierum observandorum die se non inspexisset, sed inspexisset die septimo, vel octavo denique, mundumque reperisset, homini illum dierum numerum eò valuisse, ut pro puro haberetur.

§. IV. Effluentia genituræ numerum dierum cum invertibat alicui, eum sacro non astringebat: ut si quis fluxiones seminis duas passus, inde diem unum aut alterum vacuum habuisset, & observare septem dies puros instituisset, tum intra hos septem dies rursus genituram profudisset; hæc profusio duabus superioribus non committeretur: inverteretur hac subductus dierum numerus: is de integro, sicut ante dictum est, subduceretur. Immo si genituram profudisset intra hos septem dies ter deinceps, si ter uno die, si ter extremo die septimo; nihilo magis sacro obligaretur: nimirum istæ fluxiones seminis ad invertendum dierum numerum modò valebant. Idem si genituram ter profudisset * ea nocte, quam subsequabatur dies octavus, sacro obligaretur. fluxiones enim seminis istæ non essent dierum

§. IV. *Et nocte.* In exemplaribus anni 1574. est *לילה*: in superioribus anni 1594. *לילה*. tum in clausula huius ipsius sententiae post sex septem verba legitur in illis vitiis *לילה*: in his autem syn-

cerè *לילה*. Quæ correctiones quam sunt in promptu, non sunt homini locum accuratè diligentèrque tractanti negligenda tamen.

dierum numerum invertentes. Sed ita si fluxionibus feminis fuerit à primo fœdatus duabus: sin autem principio fœdatus tribus feminis fluxionibus dies puros exegisset septem, & proxima ab his nocte, quæ pertineret ad diem numero octavum, pateretur etiam fluxiones genituræ tres; harum postremarum causâ sacrificium alterum non faceret; sed unum causa primarum. nam si tres istæ posteriores fluxiones feminis non invertabant dierum numerum; at certè non venerant extra tempus huic sacrificio faciendo constitutum. Etenim nocte, quippe tempore haud idoneo ad sacrificandum, sacris denuo obligabatur nemo; præter puerperam, quæ si unâ & octogesimâ nocte ab partu primo abortisset, altero sacrificio astringeretur, ita uti supra demonstravimus. Atque hoc nos traditione accepimus.

§. V. Porro si nocte, quam insequeretur dies numero octavus, ex homine genitura defluxisset semel, & bis luce crastina; fluxiones illæ tres inter se conjungerentur, ut causâ harum postremarum fluxionum altero sacro alligaretur: id adeo, quòd in cujusvis gonorrhœa prima fluxio genituræ pro fortuita genitalis feminis effusione duceretur, & si sequerentur genituræ fluxiones duæ, nihilo secius his prior jungeretur ad obligationem sacri constituendam. Rursus ei si fluxiones feminis duæ ferrentur ad noctem octavam, & octavo lumine insequenti insuper una, non committerentur: ita propter ultimam fluxionem feminis nec ullo sacrificio astringeretur.

§. VI. Omnino profluvium feminis æquè omnes temerabat: unius diei puerum, alienigenas homines nostris ceremoniis addictos, * servos, surdos, & amentes. Ego verò sic existimo horum causâ piaculum esse faciendum, quòd sacris cibarentur: jam horum comedi piaculum jus esset. fuerant enim instar pueri, qui ratione non uteretur. Porro * eunuchum cum factitium, tum etiam

§. VI. Servos, surdos, amentes. De his vide quæ diximus tractatu secundo hujus libri qui est de sacris solemnibus, ad §. 1. capitis secundi.

Eunuchum cum factitium, tum etiam naturæ. Duplex fere commemoratur à scriptoribus Hebræis, imò & à Sôspice Christo apud Matt. 19. 12. eunuchorum genus: unum excisorum, qui אדם אדם di-

cuntur, ut qui sunt hominum manu facti: & alterum eorum, qui à natura sunt ita generati: hi adeo אדם אדם nuncupantur; quippe quos sol semper tales viderit. De hoc eunuchorum duplici genere disputatur à scriptore nostro cap. 2. tractatus de connubiis, quem nos ex hebræo latinum fecimus abhinc annos novem.

etiam natum profluvium genituræ temerabat iridem, uti cunctos homines.

§. VII. Androgynus & obstructus his sanè quàm gravibus utriusque sexus rationibus addicebantur: scēdabantur uti mulieres profluvio sanguinis, & fluxione seminis sic, ut viri: scēditas autem eorum erat anceps & ambigua: utervis horum igitur vel effluentiam genituræ ter passus, vel fluxionem sanguinis, tribus deinceps diebus; sacrificium faceret scilicet: at hoc non comederetur. Sin utrivis horum ob profluvium seminis septem dies pueros observanti ferretur profluvium sanguinis; contraque septem dies pueros observanti ob profluvium sanguinis accidisset profluvium seminis, dierum numerus non invertetur.

CAPUT QUARTUM.

Qua ratione lustraretur homo leprosus?

§. I. QUI factus erat è lepris sanus, lustrabatur ligno cedrino, hyssopo, cocco dibapho, avium pari, ac corpore toto rondendo, lavandoque: Secundum hæc demum intrabat Hierosolymam, observabatque dies septem: septimo die se tondēbat iterum, ut antea: tum lavabat, * & similis cuiusvis hominis de die lavati factus expectabat solis occasum: postridie die octavo lavabat secundo: post ejus immolabantur victimæ. Quid ita verò pridie lotus lavabat etiam octavo die? Quia enim per quos dies certa fuerat ejus lues, impuritatibus affuefactus inquinamentum non tanto opere vitabat: ita post lavationem fortean erat etiam temeratus: ea de re in atrio mulierum in leproforum conclavi, quod ibi paratum erat, octavo die rursus lavabat, * etiamsi cogitationem ab priori lavatione non avocarāt.

§. II. Qui

§. I. Et. *similis cuiusvis hominis de die lavati factus*, &c. Locus hic retractatur à scriptore nostro disputatione de ratione leprosum cap. 11. §. 2. Ibi rectius habet, **וְהָיָה כְּכֹל טְהוֹרָה** quod verbum de verbo expressum est, & simile cuiusvis hominis de die lavati factus.

Etiam si cogitationem ab priori lavatione non avocarāt. In editione anni 1574. membrum istud pravè detorsum ad articulum proximè sequentem: tum voci **וְהָיָה** litera 1 additur insulse. At in editione anni 1524. & recta distinctio, nec literæ redundantia.

§. II. Ex-

§. II. Qui si tonsuram distulisset aut in diem octavum, aut in alium longe post sequentem; nihilo secius quo die tonderetur, lavaret, solis occasum expectaret, & crastino die post iteratam lavationem, uti supra demonstravimus, sacra sua denique faceret. Hæc igitur in tali homine lustrando tenebatur ratio. Leprosus * extra atrium Israelitarum contra portam orienti soli respondentem, quæ porta Nicanoris erat, in ipso limine stabat * spectans in occidentis solis partes. hic enim piaculi indigentes, cum lustrarentur, stabant omnes: hic & mulieribus in adulterii suspicionem vocatis amara illa diraque dabatur aqua bibenda: deinde leprosi hominis hostiam pro delicto viventem prehendebat sacerdos, & cum logo olei simul * agitabat ad orientem versus, quam in partem agitari conveniebat, quidquid sacrorum agitabatur: quanquam, si separatim agitasset utrumque, bene fuerat: tum idem ad portam deducebat hostiam leprosi hominis, qui porrectas in atrium manus ei imponebat: continuo jugulabatur hostia, cujus sanguinem excipiebant sacerdotes duo: unus sacro vase: is aræ sanguinem exceptum inspergebat: alter manu dextra, qui porro eum in lævam infundebat, * digito indice dextro spargebat: hic si contra, quàm

opor-

§. II. *Extra atrium Israelitarum, &c.* Nam introire in atrium Israelitarum piaculi indigenti licebat nemini, id quod demonstratum est tractatu primo libri superioris de cultu divino, ad §. 18. capitis septimi.

Spectans in occidentis solis partes. Majestates noster eo libro, qui Doctor Perplexorum inscribitur, par. 3. cap. 45. In tractatu, inquit, Talmudico, qui est de solemni Expiationum die, magistri nostri expresse dicunt ab patriarcha Abrahamo locum divino cultui constitutum ad occidentem solem, qui locus erat augusti templi pars sanctior. Cujus ego rei nunc istam invenio causam. Erat temporibus illis fusa per orbem ista persuasio, sol ut pro Deo haberetur ac colebatur: quoniam igitur universi homines, ut credere par est, venerabundi solem orientem spectabant, contra patriarcha in monte Moria, in quo eodem postea sanctuarium, adoravit Deum rerum Dominum ad occidentem

solem sic, ut tergum in orientem solem verteret. Etenim Israelitas à pura religione deficientes ad pristinam illam superstitionem hoc ipsum fecisse scriptum videmus Ezech. 8, 16. *Terga templo Dei immortalis, ora soli obvertentes hujus ortum venerabantur.* In eandem sententiam loquuntur R. Levi Gersomi filius & Isaacus Abarbanel ad cap. 6. Lev. Fuisse cineris receptaculum quoddam infra altare ad orientem. Etenim ne quis in animum induceret solem pro Deo coli honestissima in templo ad occidentem, & sordidissima ac despiciatissima quæque fieri ad orientem solem: itaque victimarum volucrum ingluviem in eam partem abjici.

Agitabat ad orientem. Agitanda sacra, sicut in libro de cultu divino demonstratum est tractatu quinto ad §. 7. cap. 9. movebantur prorsum, rursus, sursum, & deorsum.

Digito indice. Vox *אֶצְבָּעוֹ* universè dicitur, & propriè significat indicem.

§. I. Ita.

oportuerat, læva manu primùm excepiſſet ſanguinem, terneratſet. Qui ſacerdos vaſe ſacro partem ſanguinis exceperat, prior eum delatum aræ aſpergebat: inde leproſum ad hominem veniebat qui ſanguinem exceperat manu ſacerdos. Conſiſtebat intus ſacerdos, leproſus homo foris: atque huius, inſerto capite, auriculam dextram conſpergebat eo ſanguine ſacerdos, quem manu continebat: dextrâ deinde manu inſertâ, ſanguine reſpergebat digitum pollicem: tum & pede dextro inſerto, digitum pollicem itidem ſanguine reſpergebat. nam aſperſio ſanguinis in ſiniſtris membris facta, irrita, neſaſta foret. Secundum hoc hominis piaculare ſolidumque ſacrum fiebant. Sacerdos ubi digitos pollices ſanguine conſperſerat, idem de logo olei quid in lævam manum ſacerdotis alterius infundebat: neque tamen contra fas in ſuam ipſius manum id infunderet. Porro ipſe digito indice dextro inditi in manum olei reſperſiones ſeptem ad adytum templi dirigebat: ad ſingulas reſperſiones oleo digitum imbuebat: quæ ſi aſperſio olei minus accurate dirigeretur ad adytum templi, bene haberet tamen. Inde redibat ad leproſum, cui partes ſanguine hoſtiæ pro delicto oblitâ, auriculam, digitum pollicem manus, atque pedis, oblinebat & oleo: tum olei manu contenti reliquum inſtillabat in caput hominis luſtrandi: quod unum ſi omitteretur, luſtratio fuiſſet nulla. Quod autem olei in logo ſupererat, id diſtribuebatur ſacerdotibus.

§. III. Quod in logo ſuperabat oleum, in atrio duntaxat à ſacerdotibus maribus, veluti cætera ſacra ſanctiora, comedebatur; quia enim adæquatur cum hoſtia pro delicto: tum interdiktum erat, ne quiſquam oleum logi deguſtaret ante factas reſperſiones, & oblitos leproſi pollices: quod ſi quis antea deguſtaſſet, verberibus multaretur, ut qui ante aſperſionem ſacra comedifſet.

CAPUT QUINTUM.

Leprosus aut aure dextra, aut digito pollice manus dextræ, dextrique pedis mutilum lustrari potuisse nunquam. Leprosi hostiis perperam cæsis alias ad hominem lustrandum requiri, si inter resperstones logus olei profunderetur, quid factu opus esset? Quid si resperstones fuissent ordine præpostero factæ? Quid si leprosus præbitis ad sacrum hostiis subito ex paupere dives, aut ex divite pauper evasisset? Et multæ adeo ejusmodi quæstiones.

§. I. **E**RAT auriculæ modus dimidiata auris: pollices secundum latitudinem, rectum; * infra latus oblevisse, prævum erat: Illito sanguine hostiæ pro delicto oleum ritè superponeretur, vel propter apponeretur: immò & detergo sanguine pollicibus oleum esse illitum, rectum erat: atque hoc efficitur ex eo, quod in Lege dicitur, *Super locum sanguinis hostiæ pro delicto.* Lev. 14. 28. Talis autem homo digito pollice manus dextræ dextrive pedis, aut auricula dextra privatus purificari poterat nunquam.

§. II. Hostia pro delicto hominis leprosi, quæ non esset suo nomine cæsa, cujus sanguine digiti pollices oblinendi obliti non essent; inferretur in altare tamen: at leprosus oportebat, ut hostiâ pro delicto aliâ immolandâ lustraretur.

§. III. Atque hujus hostia piacularis si fuisset cæsa prior, quam hostia pro delicto, non erat ejus ab aliquo sanguis agitandus quoad inspergi altari ritè posset; sed expectata figuræ immutatione ad locum constitutum igni cremabatur.

§. IV. Erat homini leproso in manu, ut ad diem sibi præstitutum hostiam pro delicto ferret, decemque post diebus logum olei suum. Poterat etiam, si vellet, logum olei suæ hostiæ pro delicto.

§. I. *Infra latus oblevisse:* Utitur noster verbis, quæ in hanc eandem rem usurpantur tractatu Talmudico *ענין צדקה* de ferris fol. 10. pag. 1. *ענין צדקה* quæ ibidem

R. Salomo Farchi sic interpretatur *ענין צדקה* caro inferior contra volum.

Tractatus quintus de Indigentibus piatuli.

delicto destinatum, atque adeo sacro jam utensili dicatum, novo inito consilio, alterius hominis leprosi hostiæ pro delicto adjungere. Si nonnihil logo olei defieret ante, quàm inde sacerdos in palmam sinistram infudisset illud aliquid; repleretur: sin post, quàm sacerdos ex eo quid in sinistram palmam fudisset, alium oportebat olei logum offerri, si res integra fuerat.

§. V. Si usuvenisset, ut sacerdos cùm cœpisset datum in palmam oleum spargere, reliquum logi profunderetur, ita res erat. Si nondum peractis septem resperсионibus profunderetur logi reliquum, alius offerretur olei logus, ex quo septem resperсионес de integro fierent: sin post exactas septem resperсионес profunderetur logi reliquum; item alius offerretur logus olei, quo oleo primùm oblinerentur digiti pollices. Porro si profunderetur logi reliquum inter initium & finem oblinendi digitos pollices, referretur etiam alter olei logus, unde pollices de integro oblinerentur. Si pollicibus planè perlitis logi reliquum profunderetur antè, quàm hoc olei, quod in manu sacerdotis supererat, datum in leprosi caput esset; nihil erat, quòd alter olei logus offerretur: neque enim necessariò requirebatur, ut in leprosi caput daretur oleum: id esse verum inde cogitur, quòd

Lev. 14. 18.

Ibid. v. 17.

* Lex in hunc locum dicat, *Reliquum oleum*, at paulo supra *Reliquo oleo*.

§. VI. Si leprosus oleo priùs, quàm sanguine fuisset oblitus; ex logo repleto oleum sanguini superadderetur. Item leprosi pollices oleo ante perfusi, quàm essent factæ septem ejusdem olei resperсионес ex logo repleto denuo perfunderentur post septem resperсионес. Nam hoc verbum, *Lex ista leproso esto*, id volebat rationem leprosi purificandi ordine institui.

Ibid. v. 2.

§. VII. Septem olei resperсионес si suo nomine peractæ non essent, sacrum utique non litasset, nec lustraretur leprosus.

§. VIII.

§. V. Lex in hunc locum dicat, *Reliquum oleum*, & paulo supra, *Reliquo oleo*. Argumentum & ratio ducitur ex eo, quòd jam ante Lex ad pollices oblinendos reliquum olei duntaxat postularit, & hic ad caput perfundendum nihil præter illius reliqui reliquias requirat: at fieri poterat,

ut ex superiori reliquo nihil relinquere-
tur: non erat igitur hæc capitis perfusio
planè necessaria. Vide commentarios R. Sa-
lemonis Jarchi in tractatum Talmudicum
NOD de solempni die Expiationum, f. 61.
pa. 1. in extremo.

§. I. Hæc

§. VIII. Talis enim homo si post hostiam pro delicto immolatam iterum lepris corripereetur, causâ leprarum alterarum alterum ejus generis sacrificium faceret, necesse erat: si sæpius afficeretur, ob affectiones singulas singula ejusmodi sacra faceret, oportebat. Si quis autem factus semel ex hoc vitio sanus, cum primum ex præscripto præbisset par avium ad sui purificationem, iterum eo conflictatus esset, atque factus ex eo sanus alterum par avium ad purificandum se præbisset; omnino sacrificium pro delicto unum faceret.

§. IX. Leprosus, allato pauperis sacro, si subito dives evasisset: contrâque divitis allato sacro, si repente factus esset inops prius, quàm sacrum conficeretur; pro eo ac fuisset tum, cum caderetur hostia pro peccato, censeretur: ut ditis sacrum præberet, id temporis si dis esset: & præberet sacrum inopis, si tunc esset inops.

§. X. Fuerint duorum hominum leproforum sacra permista inter se ac confusa post, quàm unius ex duabus illorum hostiis piacularibus inspersus erat aræ sanguis, atque horum alter mortem occubuerit, quid alteri superstiti facto opus erat? Et enim aliam hostiam piacularem adducere quadrupedem non licebat; quia fortassis ea, cujus sanguis altari jam inspersus erat, hostia piacularis ad ipsum pertinebat, & de dubio immolare quadrupede hostia piaculari nequiquam conveniebat: hostiam verò piacularem ferre volucrem nihilo magis ei licebat propterea, quòd homo dives sacro pauperis lustrari non poterat: quid igitur superstes iste faceret? Nempe fortunas suas alteri perscriberet universas ita, ut pauper existeret, atque volucrem immolaret de dubio hostiam piacularem, quæ, sicut ante demonstratum est, non comederetur: sic efficeretur, ut sacris vesci posthac ipsi liceret.

§. XI. Opulentus homo si recepisset in se sacrum cujuspiam leprosi; cum is inops esset, tamen ejus nomine sacrum diviti constitutum faceret: sacrum videlicet facultatibus ejus, qui voto se obligarat, definiretur. Porro pauper si votum concepisset se sacrum facturum esse cujusdam hominis leprosi, qui dives erat utique; pro eo sacrum diviti præscriptum faceret, quippe qui vovendo divitis se sacro obstrinxerat.

TRACTATUS SEXTUS
DE
Bestiarum Consecratarum
MUTATIONE.

IN hoc disputatur de præceptis tribus, uno imperante, & prohibentibus duobus, quæ visum est hîc subjicere.

1. *Consecratæ bestiæ bestia ne summittitor.*
2. *Si qua summissa fuerit, & hæc sacra esto.*
3. *Animantium sacrorum religionem ne variant.*

Hæc adeo præcepta capitibus insequentibus explicantur.

LIBRARY OF THE

D E

Register of the

MUTATIONE

In hoc libro continetur de mutatione et de
prohibitione dotali, que videtur de his libris.

De mutatione et de prohibitione dotali.

De prohibitione dotali, et de mutatione.

De prohibitione dotali, et de mutatione.

De prohibitione dotali, et de mutatione.

LIBRARY

D E

TRACTATUS SEXTUS
DE
Bestiarum Consecratarum
MUTATIONE.

CAPUT PRIMUM.

Verberibus multari qui bestiam Deo sacram aliâ commutasset, & toties cum multari verberibus, quoties bestiam sacram aliâ mutasset; præter quàm quòd succedaneæ bestiæ quoque sacræ fierent. At bestiis sacris multorum communibus summissas bestias nullatenus sacrari: cum bestiæ sacræ summitteretur alia cuius è genere toto nulla sacrificaretur, nihil altum esse.

§. I. **S**I bestiam Deo sacram cum aliâ commutasset aliquis, verberibus coaceretur sic, ut sacratæ bestiæ permutationem seorsum sequeretur sua cuiusque poena verberum. nam hac de re in Lege est, *Hanc aliâ ne mutato. Qui* Lev. 27. 10
si nihil effectum dederat, ita traditum erat nostris de vetito neglecto, nisi quid effectum redderetur, verberibus multari neminem, præter eum, qui iuramentum iurasset, sacratam bestiam mutasset, & socium execraretur interposito horribili Dei nomine. neque enim posse contra hæc tria vetita fieri, quin aliquo pacto quid effectum daretur, & hac de causa eum, qui contra commiserit, verberibus multari. Quid verò? Quid erat, inquiet aliquis, quòd ob mutationem sacratæ bestiæ quis verberaretur: id enim ne fieret vetando sancitum est: verum

Lev. 27. 10.

* hoc vetitum solvitur in jussum istud, *Qui si sacratam bestiam bestiam commutarit, ipsa pariter & in ejus locum subdita sacra est.* Id erat scilicet: in hoc loco infundens unum, & duo vetantia præcepta: præterea autem patet latius id, quod hic vetando, quàm quod jubendo sancitur: etenim multitudo, hominesque societate rerum inter se conjuncti si sacræ pecudis in locum aliam subdidissent, subdita nullatenus consecraretur: & tamen nihilominus ~~idem ne committerent~~, ut sacræ pecudem pecude mutarent aliâ, cautum erat. Singularis igitur homo si in locum sacræ pecudis pecudem suffecisset vel ipso sabbato, & pecus suffecta sacra foret, & ipse verberibus damneretur: ~~sin autem~~ ex confociatis hominibus unus communem inter se victimam consecratam aliâ bestiam commutasset, aut commutasset aliquis hostiam publicam, cujus esset ipsemet particeps & socius, verberibus addiceretur quidem; sed bestia in locum victimæ substituta sacra non esset.

§. II. Et si sciens, seu quis imprudens in locum sacratæ pecudis pecudem aliam subdidisset, pecudem subditam sacrasset, & verberibus multaretur: ut si, qui vellet dicere, hac ego bestiam muto illam, quâ facturus eram sacrificium solidum, ita dixisset, hac ego bestiam muto illam, qua facturus eram sacrificium pacificum; succedaneæ bestiae rata consecratio fuisset, & homo verberibus multaretur. Si quis autem bestiam Deo sacram aliâ mutasset ratus id facere licere: aut in alienas ædes introire statuisset concessu domini pecude pecudem sacram ibi mutaturus, tum idem in ædes ingressus, & oblitus copiam, ac voluit, petere, bestiam sacratam aliâ mutasset injussu domini; succedanea bestia sacra fuisset illa quidem, sed ipse verberibus non multaretur.

§. III. Non erat in manu cuiquam, ut pecudem suam in alienæ victimæ locum substitueret: si verò victimæ dominus palam prædicasset, qui vellet pecudem in victimæ suæ locum substituere, per se illi licere; quivis substituere poterat. Porro in suæ ipsius victimæ locum si quis subdidisset alienam pecudem, nihil actum erat: nimirum rem alienam sacrare poterat nemo.

§. IV. Cu-

§. I. *Hoc vetitum solvitur in jussum. Vide quæ in hanc rem annotavimus tractatu primo hujus libri pag. 5.*

§. VIII. Ap-

§. IV. Cujus nomine piaculum fiebat, is demum hanc vim in se & potestatem habebat, ut in victimæ sacratæ locum pecudem subderet, non item is, unde victima religione obligata ad piaculum faciendum præbita fuit: bestias, exempli gratiâ, quis suas religione sic obligasset, ut inservirent alieno homini lustrando, rite consecrando destinasset ad sacrificia Nazaræana, quibus faciendis hic ille Nazaræus lustraretur; porro potuerat Nazaræus in victimarum consecratarum locum pecudes substituere: qui religione has obligarat, non potuerat, quippe cum non ejus inde fuerint.

§. V. Bestia consecrata si cui jure hæreditario obvenerat; hic poterat in ejus locum aliam sufficere bestiam: fin à patre mortuo bestia consecrata filiis esset relicta duobus; hi eam ut sacrificare cogerentur; tamen aliâ mutare non poterant. Ex enim fuisset ejus inter ipsos societas: socios autem non habere potestatem eam, ut communi inter se bestię sacratæ summitterent aliam, supra demonstravimus.

§. VI. Gentilis si bestiis à se consecratis alias summisisset, ex Lege quidem irritum; sed de sapientum auctoritate ratum erat. Porro gentilis si bestiam eò consecrasset, ut illa sacrificandâ lustraretur Israelita; tum idem huic consecratæ bestię summisisset aliam, incertum esset de consecratione succedaneæ bestię.

§. VII. Exæquabantur hac re cum viris mulieres: bestię sacratæ si summisissent aliam, & illam quoque sacratam effecerant.

§. VIII. Puer id ætatis, quæ erat * apta votis nuncupandis, si bestiam consecratam aliâ commutasset etsi verberibus non damnaretur; tamen incertum esset succedaneam bestiam sacratam effecisset, necne.

§. IX. Non poterant nec hostię piaculari, neque hostię pro delicto bestiam aliam summittere sacerdotes. cedebant enim istæ sacerdotibus; sed non vivæ cedebant: nihil illis harum è carne concessum erat ante, quàm sanguis inspersus altari fuerat.

§. VIII. *Apta votis nuncupandis.* Hoc ipsum à scriptore nostro tractatu de votis cap. 11. §. 3. sic definitur, puer cum na-

tus est annos tredecim insuper & diem unum, & puella nata duodecim annos atque diem unum.

§. XIII.

neque porro poterat sacerdos summittere bestiam bestiae primogenitae, quam viventem accipiebat; quod eam non accipiebat ab ortu illico. principio videlicet oportebat eam, ubi nata fuerat, ad Israelitam tolerari. Contra dominus primogenitae bestiae si interea, dum eam domi habebat, summisisset aliam; summittendo sacratam effecisset. similiter sacerdos si bestiae primogenitae non ab Israelita receptae; sed domi suae natae summisisset aliam, summittendo sacratam effecisset.

§. X. Quem de suo summus sacerdos ad sacrificium faciendum praebebat arietem, is summissem sibi pecudem sacram efficiebat: porro summus sacerdos ad sacrificium faciendum praebebat de suo buculum: hic eam, quae sibi summitteretur, bestiam non reddebat sacratam. hoc enim buculo piaculum fiebat, quo piaculo omnino lustrabantur omnes sacerdotes fratres summi pontificis: ita veluti participes & socii pecudis ejus erant.

§. XI. Si quid suffectum esset in locum volucrum & ferrorum consecratorum, non consecraretur. hoc enim de quadrupede modo praecipiebatur.

§. XII. Quae bestiae quadrupedes consecratae fuerant eatenus, ut argento inde confecto templum fartum & tectum conservaretur, haec illas, quae sibi summitterentur, pecudes non sacratas efficiebant. Lex enim cum de bestiarum agit decumis, Ne-

Lev. 27. 33. *ve melioris, inquit, & deterioris animantis delectum habeto, ne ve eam permutato:* atqui hoc erat causae cur id, quod de consecratis animantibus universè sancitum erat, de bestiarum decumis propriè praeciperetur: universam illam praescriptionem ista propria planius explicans docebat illic aequè, ac hic agi privatas hominum bestias religione obligatas, non publicas, non feriorum communes: altari sacras, non item eas, quae consecrarentur ideo, ut earum pretio fartum tectum conservaretur templum, cumque bestiae pariter & fruges solorum Judaeorum essent decumanae, hic & illic excludi pecudes ethnicorum religione devinctas, quae, sicut ante demonstratum est, summisissas sibi pecudes nequiquam sacrabant.

§. XIII. Bestia vitio perpetuo temerata si consecraretur; consecratio locum habebat non in corpore, sed in pretio: haec

adeo, quoniam non esset * undique perfectè consecrata, nec summissam sibi pecudem sacraret. Sin autem bestia temporario vitio affecta consecraretur; vel consecraretur syncera, integræque, tum postea vitio perpetuo corripetur; utique summissam sibi bestiam sacraret.

§. XIV. Jam consecratæ bestię bestiam cum summisserat aliquis, nihil referebat, utrũ summisisset sanæ vitiatam, an vitiatæ sanam: bovi ovem, an ovi bovem: oviarico caprinum, an caprino pecus oviaricum: feminæ marem, an mari feminam: porro nihil intererat, utrũ summisisset bestiis centenis unam, an uni centenas: simul omnes, an singulas deinceps: summissas religione obstrinxisset omnes, & de singulis seorsim verberaretur.

§. XV. Quæ bestia summissa bestię consecratæ consecrationem participarat, ea deinceps consecrationis suæ religionem nihil impertiebat ei bestię, quæ sibi summitteretur: neque porro fœtus bestię consecratæ religionem dicationis suæ conferebat summissæ bestię. videmus enim in Lege scriptum, *Ipsa pariter & in ejus locum subdita sacra esto*, quibus verbis hæc est subjecta vis, ut haberet locum ista præscriptio non in fœtu bestię consecratæ, sed in ipsa; & haberet locum in ea bestia, quæ fuisset ipsimet bestię consecratæ summissa, non item in ea, quæ bestię summissæ summissa postea fuisset. Si verò consecratæ bestię primũ bestia summitteretur una, tum eidem & altera, deinde tertia, & sic deinceps ad usque mille numero; omnes religione tenerentur, & de singulis, ut ante dictum est, daretur seorsim pœna verberum.

§. XVI. Pars aliqua, fœtusve pecudis pecudi toti consecratæ, contræque tota pecus pecudis sacræ seu parti, seu fœtui non summittebatur. Ut si quis dixisset, hujus ego pecudis pedem priorem, vel posteriorem; aut hujus ego pecudis fœtum in illius victimæ solido sacrificio destinatæ locum substituo; dictum indictum esset: & si quis econtrario dixisset, hanc ego summitto pecudem anteriori, posteriorive pedi illius ad sacrificium solidum destinatæ victimæ; hanc ego summitto pecudem fœtui victimæ

§. XIII. Undique perfectè consecrata. Hoc קדוש; at editio anni 1524 correctè & a loco editio anni 1574 pravè habet קדוש | mendat: קדוש ונסור.

Tractatus VI. de bestiarum consecrarum mutatione.
 victimæ illius ad holocaustum comparatæ; itidem nihil ratum
 esset.

§. XVII. Si quis summisisset consecratæ bestię bestiam bige-
 nerem, si lethalter affectam, si per matris latus in vitam in-
 gressam, si obstructam, si semimarem; quoniam in totis illa-
 rum generibus nullus relinquebatur sacrificio locus, nihilo ma-
 gis eas, quàm camelum aut asinum summissum religione de-
 vinxisset, eamque ob rem verberibus non coereretur. Etenim
 multum illæ distabant à bestiis vitio temeratis: erant harum
 apta rei divinæ faciendæ genera tota tamen: illarum ad sacri-
 ficiū faciendum ne tota genera quidem apta fuerant.

§. XVIII. Quæ nefando coitu hominis erant temerata be-
 stia, tam incubæ, quàm succubæ, summisiss bestiis suæ dicati-
 onis religionem impertiebant: & eodem modo omnes harum
 similes.

§. XIX. Bestia partim sacra, partim profana nec consecra-
 bat summisam sibi pecudem, nec alteri summisā consecrabatur.

§. XX. Hostiæ piaculares illæ, * quas per se mori jus erat, eæ
 summisas sibi bestias non efficiebant sacras: quas autem ve-
 rum erat ad pastum relegari, quoad vitio affectæ venum irent,
 hæ bestias sibi summisas sanè sacratas efficiebant.

§. XXI. Bestia femina si nomine victimæ paschalis diceretur,
 si nomine holocausti, si nomine hostiæ pro delicto; summisam
 sibi pecudem sacratam efficeret. hæc enim si non esset ea, quæ alta-
 ri admovebatur; tamen ejus consecratio in pretium corpus etiam
 cum erat syncerum & integrum afficiebat aliquatenus. Rursus
 hircus ab homine privato ad sacrificium piaculare destinatus, &
 ab principe capra, & à summo pontifice juvenca, summisas
 pecudes non reddebant sacratas, ea re; quia piaculares hostiæ
 tales erant, ut si secus, quàm præscriptum erat, dicarentur, di-
 cationi nihil omnino loci relinqueretur, nec in earum pretio
 quidem, sicut tractatu de sacris temeratis exposuimus.

CAPUT

§. XX. Quæ per se mori jus erat. Talis
 erat hostia piacularis, cujus dominus mor-
 tem occubuerat, item & amissa si reperire-
 tur post factum domini sacrum piaculare, &c.

fœtus hostiæ piacularis. Sed ea de re tota-
 jam disputatum est in libro de cultu divino
 trac. 7. cap. 4.

CAPUT SEGUNDUM.

Si non liceret sacram bestiam bestia alia mutare, at exaugurare licere: nemini cuiquam tantam innatam vecordiam, ut id quod rectè possit, malit perversè facere. De modo mutandi & exaugurandi bestias Deo sacras.

§. I. **H**ÆC igitur mutatio fiebat ubi dominus sacre pecudis de propria pecude profana diceret, hanc ego in locum illius substituo, hanc ego illà commuto: magis esse firmum cùm ita diceret, hæc istius piaculi, hæc istius holocausti loco esto, non narrare necesse habeo. Porro si diceret hæc esto loco piaculi, quod habeo domi, hæc esto loco holocausti, quod hic illuc habeo, ratum erat, modo ut hoc haberet. nam si de bestia profana dixisset, hæc esto holocausti, vel piaculi alicujus loco, infiniti scilicet; dictum indictum erat: item si dixisset infinite illa per hanc exaugurator, mutatio nulla fuerat.

§. II. Si quis bestiae cùm sibi præstò fuissent duæ, una profana, altera sacra, & ea vitio affecta, imposita manu profane sic effatus esset, hanc in istius locum subdo; eam utique mutationis nomine sacrasset, & verberibus addiceretur. Sin bestiae sacrae imposita manu dixisset, hujus locum illa obtineto, aut hæc per illam exaugurator; non hoc esset mutare, sed redimere sacratam, quæ fuisset affecta vitio, bestiam bestia alià.

§. III. Qui tres suas bestias altari sacras, quarum esset una vitio temerata, eamque ob rem redimenda, simul & totidem profanas, omnes sanas & integras cùm præfens præfentes videret, dixisset, hæ loco illarum sunt; is propter harum duas duobus integris illarum summissas, atque adeo sacratas effectas, his verberibus multaretur. nam quòd in bestiae viciatæ locum terra succederet, non hac illam mutata, sed exaugurata voluisse hominem crederetur. potuisset enim ad rem faciendam aggredi per pravà vià mutandi, vel exaugurandi vià rectà: sic autem existimabatur, non tantam esse cuiquam innatam vecordiam, ut id quod rectè posset, perversè facere mallet: qua de causa non verberibus ter multaretur. Item qui dixisset, ut denæ be-

stix profanæ succederent in locum totidem bestiarum sacrarum, ex quibus una vitio laboraret, non plus novies verberibus multaretur; quippe qui putaretur habuisse propositum decimam illam sacrarum bestiarum aliâ exaugurare, non permutare. Qui si commisisset, ut multoties verberibus coerceretur; non existimaretur tamen, ubi fuisset rei legitimè faciendæ facultas, hac prætermisâ, rem fecisse nefariè. Jam si quis bestias sacras habens duas, quarum in altera vitium inesset, duasque profanas bestias, quarum etiam altera vitio laboraret, has in illarum locum verbis solemnibus subdidisset, non plus semel verberibus multaretur; quippe qui censeretur bestiarum sacrarum integram integra profana permutasse, & exaugurasse sacrarum alteram vitiatam vitiatâ bestiâ profanâ: neque prætermisisse quod facere liceret, ut admitteret id quod erat factu nefas.

§. IV. Si quis unam & eandem bestiam bestix sacræ, qua sacrificium solidum facturus erat, pariter & bestix sacræ, qua facturus erat sacrificium pacificum summisisset; ratum esset: hæc igitur summissa bestia veniret, unôq; pretii dimidio compararetur pecus, quæ subderetur in locum victimæ ad sacrificium solidum destinatæ; & altero pretii dimidio compararetur pecus, quæ in locum victimæ ad sacrificium pacificum destinatæ succederet. si quis super una eadêmque pecude hæc verba solemnia fecisset, pecus ista ejus esto loco bestix sacræ, qua facturus eram sacrificium solidum: pecus ista esto loco ejus à me sacratæ bestix, qua facturus eram sacrificium pacificum; ita foret, si modo hoc illi à primo propositum esset: sin autem principio nihil aliud esset in animo, nisi pecudem subdere in locum ejus sacræ bestix, qua sacrificium solidum facturus erat, ut etiam in illius, qua facturus erat sacrificium pacificum, bestix sacræ locum eandem, nec ulla facta sermonis intermissione, subdidisset, tamen nihilo plus, quam enunciatio prima curaretur, pecus succederet tantummodò in locum ejus sacræ bestix, qua solidum erat faciendum sacrificium.

CAPUT

CAPUT TERTIUM.

Quanam ratio teneretur in sacrificandis illis succedaneis sacrarum bestiarum bestiis.

§. I. **I**N his, quæ suffectæ fuerant in locum sacrarum bestiarum, bestiis sacrificandis hæc tenebatur ratio. Bestia suffecta in locum ejus, qua sacrificium solidum erat faciendum, fiebat iridem solidum sacrificium. Quæ si bestia femina suffecta fuerat, ad pastum ablegabatur donec vitio corripereetur: tum minus syncera & integra vanibat, & pretio ejus emebatur idonea pecus, qua solidum fieret sacrificium. Si qua bestia suffecta fuerat in locum hostiæ piacularis, * per se ipsa moreretur, oportuisset; sicut disputatione de sacris temeratis demonstratum est. Quæ suffecta fuerat in locum hostiæ pro delicto, ea relegabatur ad pastum usque dum vitio corripereetur: tum postea venditæ pretium impendebatur in holocausta voluntaria. Quæ bestia summissa fuerat victimæ pacificæ, prorsus similis ejus erat ad omnia: requirebat impositionem manuum, libamina, pectoris & femoris agitationem. Porro bestia succedanea victimæ eucharisticæ instar ipsius erat: at verò non requirebat panem eucharisticæ victimæ adhibendum, ut in disputatione de sacris temeratis disseruimus. De bestia succedanea victimæ paschalis sic erat: si summissa fuerat ante meridiem ejus diei, quæ erat mensis *Nisan* quarta decima, non sacrificabatur; sed ablegabatur ad pastum dum vitium conciperet: tum confecto inde argento emebatur victima pacifica: sin autem esset summissa post meridiem ejus diei, illammet ipsa sacrificium fiebat pacificum. Bestia succedanea animantis primogeniti, & decumarum nomine sacrati, sacrificabatur nunquam. namque de animante primogenito scriptum videmus, *Domini est*: erat autem traditio

Lev. 27. 26.

§. I. *Per se ipsa moreretur.* Hac de re scriptor noster in libro de cultu divino trac. 7. cap. 4. §. 1. ita disputat. Jam edim dicitur mori illas jus esse, non sic accipiendum, quasi instrumento, manus occide-

rentur: sed introducebantur domum, quæ occidebatur interea dum illæ mortuæ fuerant. Argue hæc omnia usque à *Moyse* tradita sunt.

ditio istæc animantem primogenitum ipsum sacrificari quidem, bestiam ejus succedaneam non item. Jam eadem erat ratio animantis decumarum nomine sacrati, ac primogeniti: ita bestiarum horum succedaneæ pascebantur interea dum afficiebantur aliquo corporis vitio, tum deinde comedebantur.

§. II. Ac bestia primogeniti animantis succedanea comedebatur à sacerdotibus: & quæ erat animantis decumarum nomine sacrati succedanea bestia, hæc comedebatur à suo ipsius domino. Atque ut animal primogenitum, & decumarum nomine sacratum, quemadmodum in disputatione de rebus altari interdictis ostendimus, si vitium conceperant, redimi non licebat; sic succedaneas illorum bestias redimi, si vitium concepissent, non erat licitum.

§. III. Si qua pecus consecrata fuisset ita, ut partim ejus in sacrificium solidum, partim in sacrificium pacificum cederet, hæc summissam ei bestiam redderet sui similem. Etenim quæcumque pecus ex consecratione prima sacrificari non potis erat, summissam ipsi bestiam efficiebat sui similem. Si qui pecudis consecrationem his verbis instituisset, ista pecus ex parte in hujus illius victimæ locum succedito, & ex parte in sacrificium solidum cedito; cederet tota pecus in solidum sacrificium: eodem modo pecus holocausti nomine partim, partim decumarum nomine sacrata tota cederet in holocaustum: sed partim in alicujus victimæ locum substituta, partim decumarum nomine sacrata pecus, dubia foret, & ea de causa sacrificaretur nunquam.

§. IV. Si bestiam vitio temporario laborantem (nihil enim de pura atque integra commemorari opus est) quis sacrasset, & hanc eandem deinde perpetuo vitio affectam rectè redemisset, tum post redemptionem commutasset alia pecude, pecus ista causâ mutationis esset obligata religione quidem; sed non sacrificaretur, non pretio redimeretur, asservaretur, dum per se ipsa moreretur: non sacrificaretur propterea quod unde dedicata fuerat, ibi religio dedicationis esset elevata: neque porro redimeretur; quia enim non esset ipsamet dedicata satis ad obligandum religione pretium.

§. V. Omnino pecudes omnes vitio perpetuo laborantes cum primum consecratis summitterentur, pretio redimerentur: neque

que tamen undique profana redderentur sic, ut post redemptionem earum tonsurâ operaque uti fas esset. cadebat enim religionis in quamvis * pecudem consecratâ bestię summisam etiam perpetuo vitio temeratam. quod enim in hunc locum à Lege dicitur, *Neu deteriorem meliore*, id pecudem vitio affectam significat, & quamlibet aliam eodem modo rei divinæ minus idoneam, quo de genere tamen nihilominus scriptum videmus, *Sacrum esto.*

Lev. 27. 10.

Ibid.

§. VI. * Si, confusâ cum victima scilicet pacifica pecude destinatâ ad sacrificium solidum, ex his duabus consecratis animantibus inter se permistis uni bestiam summisisset aliquis, idem, aliâ deinceps adductâ bestiâ, hoc carmen effaretur: si est, ut superiorem bestiam victimæ summiserim illi, quâ sacrificium solidum erat faciendum; hanc ego bestiam volo victimam esse pacificam: sin est autem, ut bestiam illam superiorem summiserim ei victimæ, quâ confici sacrum pacificum oporteret; hac ego bestia fieri sacrificium solidum volo: hæc adeo bestia postremum adducta, & illa summisâ haud secus se haberent, atque confusæ & permixtæ inter se duæ victimæ, quarum altera ad sacrificium solidum destinata fuerat, & altera ad sacrum pacificum. Porro si harum duarum postremarum alteri etiam bestiam summisisset, nec satis sciret utri; idem aliâ insuper à se adductâ bestiâ, de illâ quæ secundo summisâ fuerat, verba solemnia pronunciarer ista; ego si bestiam istam summiserim ei, quæ fuerat ipsamet ante summisâ, hanc jam nunc adductam profanam manere cupio: sin istam summiserim victimæ vel ad sacrificium solidum destinatæ, vel ad sacrificium pacificum, hac bestiâ nunc ipsum adductâ fieri sacrificium solidum, pacificumve volo. Hæc igitur ultimum adducta, & secundo summisâ bestia perinde fuerant, ut si victima quædam & succedanea ejus bestia inter se confusæ fuissent. Ac de

§. V. *Pecudem consecratâ bestia summisam.* Est in editione anni 1573 mendosè: *וְיִשְׁלַח* pro: *וְיִשְׁלַח* quod correctè erat in editione anni 1554.

§. VI. *Si confusa cum victima videlicet pacifica.* Hic in commentariis nomine *וְיִשְׁלַח* legitur est, *וְיִשְׁלַח*

וְיִשְׁלַח hac voce *וְיִשְׁלַח* victima pacifica intelligitur id quod antea nobis observatum est. Ceterum totus hic locus ac sensus ac confusus sunt intellectu difficili: sed pulchre explicantur in hilem ipsa commentariis.

de ratione sacrorum inter se confusorum jam disputatione de sacris temeratis egimus.

§. VII. Si quis, victima pacifica cum esset confusa cum bestia primogenita, vel decumarum nomine sacrata, harum uni bestiam summisisset; summissa bestia non sacrificaretur, sed pasceretur dum vitium conciperet, tum deinde pretio redempta comederetur eodem ritu, atque bestia primogenita, aut decumarum nomine sacrata, sic; ut alio loco jam a nobis dictum est.

CAPUT QUARTUM.

Partum bestiae Deo sacrae & ipsum habere religionem: immo etiam partum bestiae ejus, quae fuerat bestiae sacrae succedanea. Fetus quoque caesarum in alvo bestiarum sacrarum repositos eadem dicationis religione, atque matres esse obligatos. Variare sacrae bestiae religionem prohiberi. Attamen primitias animantium adhuc in alvo matris contentas potuisse alia religione devinciri ante, quam in vitam ingrederentur. Par esse unumquemque edictorum in Lege divina propositorum intelligentias enodare, & quoad ejus fieri potest, causas ac rationes explicare. Praeclara sane causa & ratio, cur qui domum consecratam redimeret, justo pretio quintam partem addere cogeretur? cur cum in locum sacrae bestiae bestia substitueretur alia, haec & illa pariter sacrae forent.

§. I. **S**I bestiae Deo sacrae quid peperissent, id quoque religionem habebat: ita victimae pacificae partus erat ipsius instar: immo etiam partus illius, quae victimae pacificae succedanea fuerat, bestiae, quam undique similem esse victimae pacificae supra demonstravimus. Porro cum eucharisticae victimae, tum etiam ejus, quae erat victimae eucharisticae summissa, bestiae partus perinde, ut ipsamet eucharistica victima mactabatur, si panem excipias, qui uni soli eucharisticae victimae adhibebatur: id adeo, quod adderetur praeepto de victima eucharistica verbum istuc, *ipsi*, quo verbo excluderetur quidquid ex ea
natum,

fierent. Si bestia femina contra jus sacrificio solido destinata partum edidisset licet marem; hic pasceretur interea, dum vitium concipiebat, & confecto inde argento emeretur bestia, qua sacrificium solidum fieret. Atque hoc nos disputatione de ratione sacrificiorum faciendorum jam demonstravimus, ubi diceretur nobis pecuniam esse in holocausta voluntaria impendendam, sententiam esse, ut ista pecunia deponeretur in illis sacris arcis, quæ in templo inerant, quarum numerum tractatu de siclis ostendimus quis esset. namque dein jussu senatus expendebatur in holocausta voluntaria, quibus adhibebantur libamina sumtu publico, manus non imponebantur. Nunc monendi sunt illud: ubi nobis ita dicitur, pecus id ipsum sacrificaretur, eo ipso sacrificium solidum fieret, pretio ejus emeretur bestia, qua fieret sacrificium solidum, ibi privatus ille homo, qui victimam ad sacrificium faciendum præbuerat, & imponderet ei manus, & libamina proprio suo sumtu adderet.

§. VI. Partus sacræ decumarum nomine bestiae, & in ejus locum suffectus animans: item & animantis bestiae primogenitæ summissi partus, & partus ab partu, & continui deinceps partus non sacrificarentur; sed pascerentur donec vitium adveniret: quo facto comederentur eodem ritu, atque bestia primogenita, & decumarum nomine sacra, cum essent vitio correptæ. Jam animantis bestiae primogenitæ summissi partus sacerdotis erant: rursus erant domini partus sacratæ decumarum nomine bestiae, & in hujus locum suffectus animans.

§. VII. Ut de bestia victimæ paschali summissa, ita & de partu ejus erat: si hac conficeretur sacrum pacificum, simile fieret sacrificium & illo: sin autem jus esset hanc venundari, confecto quoque inde argento victimam ad sacrificium pacificum faciendum comparari; hoc eodem jure veniret ille, confecto quoque argento emeretur bestia, qua pacificum fieret sacrificium. Si bestia femina ad sacrificium paschale faciendum destinata foetum procreasset: si destinata fuisset ad sacrificium paschale faciendum foetu gravida; cum foetu simul ipsa pasceretur, donec utrique vitium intervenisset atque redacto ex ambobus argento emeretur bestia idonea ad sacrificium paschale faciendum. Quæ si bestia femina post Pascha remansisset, post Pascha.

Pascha peperisset; ipsa cum partu una pasceretur ad exortum vitii, tum redactâ ex utroque pecuniâ emeretur bestia, qua fieret sacrificium pacificum.

§. VIII. Bestiarum consecratarum partus per latera matrum in vitam ingressi, obstructi, semimares, bigeneres, & lethali-ter affecti redimebantur: & suo cujusque pretio ad sacrificium faciendum emebatur id, quod conveniebat.

§. IX. Partus consecratæ bestiae, qua vitium inerat, prorsus erat ad omnia similis partus ejus, qui ab integra bestia consecrata editus erat: itaque fiebat illo sacrificium quod ferebat suæ dicationis religio.

§. X. Bestiarum sacrarum abortiones, secundæque humanantur. neque enim licebat his ad ullam rem uti.

§. XI. Contra vetitum fecerat qui animantium sacrorum religionem variasset. namque Legis illud de bestia primogenita, *Hanc ne quisquam sacrato*, prohibet bestiam hanc sacram nova religionis obligatione accommodari vel ad sacrificium solidum, vel ad faciendum sacrificium pacificum: & cæterorum animantium sacrorum religionem convertere aliam in aliam, nihilo magis licitum erat. Jam cum animantibus altari sacris adæquabantur ii, qui consecrati fuerant eatenus, ut eorum pretio templum fartum tectum conservaretur, sic; ut si quorum pretium esset templo reconcinnando sacrum, id non converteretur ad altare reficiendum: idemque dicendum de cæteris horum similibus. Neque tamen is, qui contra hoc vetitum fecerat, verberibus coerceretur.

§. XII. Excogitarant tamen sic satis ingeniosè qui primitias animantium altari possent alia religione devinctas addicere, nec ullâ contrahendâ culpâ: consecrabant eas etiam in alvo contentas ante, quàm in vitam ingrederentur. volebant enim id quod de his in Lege dicitur, *Quæ bestia cunque primo partu edetur*, hanc ne quisquam sacrato, has jam editas obligari religione nova vetare scilicet, easdem adhuc alvo contentas non item. Erat igitur cuique in manu, ut diceret hæc mea pecus, quæ nunc primùm est grvida, si ferat in alvo marem, is in sacrificium solidum cedito: non autem, ut diceret, in sacrificium pacificum. nimirum exolvere religione pecudem

* in suum ipsius commodum non poterat. Porro primus animantis partus si edita majori capitis parte sacrificio solido addiceretur, religionem haberet non sacrificii solidi, sed primitiarum.

§. XIII. Cæterorum autem animantium religione obligatorum sætus locum novæ religioni relinquebant nullum: hi, sicut ante disseruimus, eadem, atque matres religione obligabantur etiam tum, cum illarum visceribus includerentur. Quoniam igitur cujusvis animantis sacri sætus jam tum eadem, atque mater religione fuerat alligatus, fieri non poterat, ut perinde, ac primus partus, qui in vitam ingrediens demum sacer evadebat, in alvo matris religione alligaretur alia. Quanquam præpotens ille Legis auctor pro imperio omnia proposuit edicta; nihilo minus tamen par est, quemadmodum sub finem disputationis de sacrorum abusu docuimus, unumquemque horum intelligentias enodare, & , quoad ejus fieri potest, causas ac rationes explicare. Salomonem enim regem singulorum edictorum in Lege propositorum plures causas perceptas & cognitatas habuisse priscis à sapientibus traditum est. Hoc igitur edictum, *Ipsa pariter & in ejus locum subdita sacra esto*, ut mihi quidem videtur, eodem est consilio propositum, atque
 Lev. 27. 15. illud, *Quod si, qui consecrarit, domum redimet, æstimationis argenti quintam partem addito*: novit ille, qui nobis Legem tulit, hominis intimos quosque sensus: cupiditatis humanæ latebras ac recessus omnes penetrat: fere mortales ad rem avidiores facultatibus suis parcere: si quid religione adducti consecrarint, in proclivi esse, ut eos ad ingenium redeuntæ præniteat: quamobrem edicto sanxit, ut si quis id, quod consecrarat, redemptum vellet, justo pretio quintam partem adderet: similiter ne quis, si bestię cujuscumque corpus consecrasset, suum inde consilium contemneret, & nulla facultate redimendi, eam deteriori commutaret, ne quis, inquam, si concessum esset eam meliore commutare, commutaret deteriore tamen,

§. XII. In suum ipsius commodum. Atque bona magnæque pars rediret ad hominem; partus animantis primogenitus totus sacerdoti cederet; ex sacris autem pacificis qui rem divinam fecerat.

men, & hanc esse meliorem prædicaret, prorsus ut nullo modo eam mutaret, edictum est, & ista quidem poena constituta, si mutasset, *ipsa pariter, & in ejus locum subdita sacra esto.* Quorsum igitur istæ? Nempe ut compressis cupiditatibus mores conformarentur. Et verò pleraque omnia jura, quæ divinâ Lege describuntur, circuitiionibus adeò longinquis hominem ad sapientiam perducunt, quippe quorum singulari prudentiâ mores componuntur, & actiones humanæ ad honestatem diriguntur omnes. huc enim pertinet illud sapientissimî vatis effatum, *Ecquidem conscripsi tibi præclarissima quaque consilii rationisque monita, qui recti & veri gnarus, sincera referes iis, qui te quôpiam allegarint.*

Prov. 22.20.
21.

Finis Libri de Sacrificiis.

Textus ejus notæ quæ ex R. Bechai apposita est
capite quarto Tractatus primi ad §. VII.

מעם הקרבנות הכל לתועלת האדם כי חפץ השם יתעלה באדם
שהוא מבחר המין ושנשבילו נברא העולם שיהיה כלו שכלי
כמלאך יי צבאות בלא חטא והיה כי יחטא ואשם מצד היצר
הרע הנטוע בו ראוי לו שיתנחם ויכיר ויתבונן בפחיתות עצמו ובערך
רוממות האדון יתעלה אשר המרה את פיו ויתחייב שישים אל לבו
כי חטא לפניו כגופו ובנפשו ומפני שכל פעולות האדם נכללות
בשלשה דברים והם המעשה והדבור והמחשבה שהם שלשה
חלקי החטא על כן תחייב התורה את האדם להביא קרבן על
חטאו ושיסמוך את ידיו עליו כנגד המעשה ושיתורה בפיו כנגד
הדבור ושישרוף כלי העצה והמחשבה שהסכימו בחטא והם הקרב
והכליות כנגד המחשבה כדי שיתכפר בשלשה דברים אלו על שלשת
חלקי החטא וראוי לו שיוקד דמו של קרבן על גבי המזבח כנגד
דמו וכאשר יעשה כל הענינים האלה יחשוב בלבו כי הוא מתחייב
מיתה בחטאו

Abarbanelis
EXORDIUM
Commentariorum
IN
LEVITICUM,
QUO

Omnis omnium Sacrificiorum Ratio

Breviter ac dilucidè disputatur.

Abraham

BY

Compendium

VALT

of the

of the

ABARBANELIS EXORDIUM

COMMENTARIORUM IN LEVITICUM

Quemadmodum mundus universus principio factus ac constitutus; genus hominum primævorum propagatum, & patrum nostrorum familia Deo dilecta atque dicata sit, primo divine Legis libro explicatum est; insuper etiam ut Jacobus & ejus posterī demigrarint in Ægyptum. Et secundo divine Legis libro expōita sunt istæ, nostris patrio solo extorribus injunctam ab Ægyptiis injustam & inclementem servitutem, & libertatem à præpotenti Deo per Moysen & Aaronem tandem aliquando restitutam. nam stupenda miracula facta nostris apud Ægyptum, per mare, per iter, loci solitarii quoad venerint ad montem nomine Sinam. Hic verò Dei numen, quo nihil præstabilius hominum vitæ dari potest, inspirari omnibus ad unum. namque præfentes, præfente Deo datam Legem recta imperantem, & prava prohibentem accepisse; nihilominus tamen eos e vestigio divinam hanc Legem prodentes simulacrum bruti animalis ut deum coluisse: inde æterrimum hoc scelus expiatum, & factum ac paratum magnificè tabernaculum, quod in medio ipsorum collocatum incolet divina vis, quò propius ipsis adesset, consuleret, ac prævideret. Etenim vidisse suis oculis tabernaculum, cum primum fixum est, ætherea obduci nube, & divino penitus splendore compleri. Sequebatur, ut hoc tertio divine Legis libro ostenderetur officium & munus in hoc angusto tabernaculo obeundum, qui Deo cultus & honor à sacerdotibus adhibendus, quæ procuratio maleficiorum ab Israelitis administorum facienda. Et verò hic sacerdotes jubentur cœni, & efficere, ut divine Legis vim & sententiam assequantur, & perpetuo teneant: jus, bonum, & æquum sciant, quibus ipsi rebus instructi & ornati populum ad honestatem informant, ut ei & rationem vitæ laudabiliter agendæ tradant. Id ipsum recitat etiam vatum postremus, cap. 2. v. 7. *Nam debent scientiam custodire labra sacerdotis, cujus ex ore querenda Lex, & reliqua, cum ante jam retractatum esset semel, Deut. 17. 9.*

ונאמר ובאת אל הכהנים וטמר וחגורו לך ארץ
 רב המשפט ונאמר יהוה משפט ליעקב ותורת לישראל
 וטמר וראה עם זה לחרת לכהנים מאת העם מיונים
 והכרחי ודי ספקם מבלי טורח עד שלא יטרידום וימנעם
 משלמחם בקשת צרכיהם וצרכי אשר וכו' למעלה
 רצה שיהיו מצוינים משאר העם בלבושיהם וסמליהם
 ומעלותיהם השכליות ושלא יטמאו למתים ושלא יקרונו קרונו
 כראשם ופאת וקנם לא ונלחמו מפני הדרת פניהם
 ושלא ישאו איוו אשר שתודמן כי אם חרציה עליו
 במהרה ונקיות ושינונו מין ושכר בבואם לעבוד עבודה
 ושלא יקרב בעל מום ולא וקן לעבד כמגבה ושיח
 מקודשים בכל עניניהם במו שאמר קדושים והיו ולא ידעו
 וצוה את העם שיכבדו את הכהן כמו שאמר קדושו
 קדוש יהיה לך ולהיות עקר הספר הזה בלמוד הכהנים
 והיישורם נקרא הספר הזה בדברי רבותנו וכוונתם לכתוב
 תורת כהנים ואמנם היה הספר הזה מוטלק לשני
 חלקים ראשונים הא הוא בקדושת הכהנים ודרכי עבודתם
 והוא מתחלת סדר ויקרא עד כמעשה ארץ מצרים שהם
 המשרה סדרים ומחציה ודחלק הב הוא בקדושת העם
 במה שעשו ויזהרו ממנו יכמו שאמר והפקדונם והייתם
 קדושים ובורה באו שאר סדרי הספר הזה וגם באותו
 חלק הב מתערכו מצות ואזהרות מיוחדות לכהנים
 כמו שיראה בסדר אמר אל הכהנים לפי שיתנה
 קדושת העם מתחלת לקדושת המצוינים וקדושת
 הכהנים מקדשת את העם ומקדשת את שמו
 וסמל

Sacerdotes Levitas adito qui tibi jus explicant, & iterum,
c. 33. v. 10. *Aperient jura tua Jacobeis, & Legem tuam Isra-*
elitis, &c. Conveniebat igitur sacerdotibus sine suo labore vic-
tum & cultum à populo copiose suppeditari, ne suæ suorum-
que vitæ necessitatibus servientes avocarentur à sui tanti &
tam præclari muneris excellentia: Jam pro summo dignitatis
gradu sacerdotes à multitudine distingui velamentis, moribus &
omnibus animi bonis debebant: cautum erat igitur, ne fune-
re contaminarentur, neu in luctu capillum sibi evellerent, neu
barbam raderent, ut quæ deformabant oris speciem, neu du-
cerent in matrimonium primam quamque mulierem: sed pu-
ram, castam, idoneam: ut vicem sacrorum obeuntes abstine-
rent temeto & cervisia: ne temerati vitio, senioque confecti
facerent ad aram: ad extremum ut in omni vita illorum sanc-
titas eluceret. id enim disertè scriptum est, *Lev. 21. 6. Deo il-*
li suo sacri sunt. Nempe id causæ fuit, cur vulgo, ut reve-
rentiam adversus sacerdotes adhiberet, edictum sit *Lev. 21. 8.*
Ast tu illum (sacerdotem) sacratum habeto sacratissi-
mus ille tibi esto. Atque liber iste, quoniam in eo potissimum
præcipitur de sacerdotum vita & moribus, à scriptoribus no-
stris ferè *Lex sacerdotum* appellatur. Sed verò rectè distribue-
tur in duas præcipuas partes: quarum prima de vitæ sacerdo-
tis institutione fuerit, & religione sacrorum: pertractatur lo-
cus hic ab initio libri usque ad illam, quæ *Lev. 18. v. 3.* extat,
sanctionem, *Ne vestra similia sunt facta sacris Ægypti,* quod
totum distinctionibus è nostris complectitur quinas & semis-
sem. In altera parte præcipitur de vitæ popularis innocentia,
quid quisque sequatur, & fugiat: atque hoc illud est, quod
scriptum videmus *Lev. 20. 7. Sanctitate animos excolitote, sanc-*
ti estote: cujus loci quæstio omnis reliquis hujus libri distinc-
tionibus illis nostris continetur. Quanquam & hæc altera pars
præcepta, monitaque propria sacerdotum interjecta & dis-
persa habet, sicut videre licet in ea distinctione, cui titulus
etiam est, *Dic ad sacerdotes,* à verbis ipsis quæ leguntur *Lev.*
21. v. 1. quia enim populi sanctitas à sanctitate pendet sacer-
dotum: sacerdotes sancti sanctitatem infundunt in populum.
Quod igitur sapientes illi magistri nostri honoris causâ no-
minandi hujus divini libri explicationem concluderint in illam
Tahiti.

סדר קדשים לצו שהיה כלו בקדושתו והתננים וקדושתו
העבודה וקדושת העם גם כן. ויען וביען היתה ידעת
הקרבנות עם היותה מבוארת בפסוקי התורה נעלמה
מאתנו היום הורה לפני שאתה נהנה ואבדה העבודה
ההיא בחבן בית מקדשם ותפארתנו וכמו שכתב הרב
הגדול הרב משה בן מייסן בהקדמת פירושו למשניות
סדר קדשים. גם שעניני הקרבנות הם מפורדים ומפורדים
בשאר ספרי התורה כי מהם כבר באו בסדר ואחר.
תצוה ומהם יבואו אחר כך בסדר נשוא בקרבן המושג
והנויר ובקרבן הנשיאים ומהם בסדר בהעלותך מקרבן הלויים
ומהם הדבה בסדר שלח לך אנשים. ומהם בסדר קרח
ממתנות הכהנה. ומהם בסדר חקת התורה מפירי ארומה.
ומהם בסדר פנחס מקרבנות התמידין והמוספים כלם. לסך
ראיתי אני לזכור במקום הורה עניני הקרבנות כלם לא
שאחדש אני בענינם דבר מקדתי כי לא אווז ממך שוור
כתוב התורה ודברי הקבלה ואמתות ואמשיך הדברים כפי
מדי שפירטם הרב הגדול המייסוני שכל יקר ראתה עני
אבל אסדר אני אותם ואקבצם מכל המקומות אשר
נפוצו שם ואניחם כאן נכון ונאמן. ובהדך חלוקות
מסודרות. כאפן שלישי ימשיך מפניו. ובעבוד שהיה
הסדר נרתי בשמות. ושמעתי במסעותי ונחמתי. ונחמתי.
מאני.

Talmudis partem, quæ *Ordo sacrorum* inscribitur, hæc causa fuit & ratio, quod liber hic totus est in aperienda sapientia sacerdotum, religione sacrorum, & pietate populi. Atque ratio sacrorum, de quibus in Lege divina tam multa dicuntur, tamen non est cognita satis & perspecta nostris nunc temporis, quod, Augusto illo templo nostro disturbato, omnino sacrificiorum usus sit nullus, id quod ingenii & doctrinæ princeps Moses Majemonides commemoravit: procerio commentariorum suorum in partem Misnæ illam, quæ *Ordo sacrorum* inscribitur. Præterea autem jura sacrorum fusa & dissipata sunt in cæteris divinæ Legis libris: partim eorum in libro superiori jam explicata fuerunt ea distinctione, cui titulus est, *Tu præcipito*, à verbis illis quæ scripta leguntur *Exod. 27. 20.* partim in libro proximo inferiori describuntur in ea distinctione, cujus inscriptio, *Subducito rationem*, ducitur ex *Num. 4. 22.* in qua de mulieris in suspensionem adulterii vocatæ, & Nazaræi sacrificiis agitur, atque de principum: partim in ea distinctione, quæ inscribitur, *Cum accendes*, ex ejusdem libri capite 8. v. 2. ubi præcipitur de sacrificio Levitarum: porro multa constituntur in ea distinctione, quæ ex ejusdem libri capite 13. v. 1. *Mitte viros qui explorent* inscribitur: porro autem præcipitur de tributis sacerdotum in ea distinctione, quæ nomen habet *Cora* ex ejusdem libri capite 18. sancitur de vacca rufa ea distinctione, cujus titulus, *Hoc divina Lege constitutum jus*, ex ejusdem libri capite 19. v. 2. Denique, præcepta traduntur de sacrificiis jugibus & certorum dierum præcipuis ea distinctione, quæ *Phineia* inscribitur ex ejusdem libri capite 28. Itaque sacrorum hîc universa jura simul exponere mihi visum est. etenim in his ego prodendis nihil quidquam inventorum meorum afferam; Sed id demum, quod divinæ Legis verbis significatur, & doctrina perenni traditum est. Atque in his concinnandis Majemonidæ sequar explicationem summa auctoritate viri. Omnino hujus ingenii acies nihil spectabile non penetravit: verum enim in his etiam aliquid ego præstabo: dispersa utique ac dissipata colligam, in partes distribuam, & hoc ordine describam ac disponam, ut facillimè possint animo comprehendi. Cum verò nulla res planè perfectèque cognoscatur, incognitis ejus causis & principis, explicaturus

jura.

ענין הקרבנות בסבותיהם ואעשר בלמוד חור ארבעת
פרקים הפרק הא' בחומר הקרבנות הפרק הב' בצורות
הקרבנות המיוחדות אותם הפרק הג' בפועל הקרבנות
הוצה לומר המביא אחם הפרק הד' בתכלית הקרבנות
הוצה לומר התכלית הכלל כהם כי תכליות פרטי
הקרבנות יתבארו אחד זה כל אחד במקומו:

הפרק הראשון

בחומר הקרבנות

כ זבח ושם קרבן אינם נרדפים יאמרו על
ש ענין אחד תמיד אבל כל זבח הוא קרבן ולא
יתרפך שיהיה כל קרבן זבח לפי שהזבח יאמר
על הבעל חי הנשחט ונקרב על גבי המזבח כי וביחוד
הוא שם השחיטה כמו שאמר ונבחרת מקדך ומצאנך
לעשר צייתך ולכן כל זבח הוא קרבן נקרב על המזבח
אבל יש קרבן שאינו זבח והוא קרבן העוף כי אין בו שחיטה
והמנחה גם כן שנקראת קרבן ואינה בעל חי שיפול
בה שם זבח הנדא אם כן הקרבן יותר כולל כהזבח כי הוא
יאמר על כל דבר נשחט ונזבח שיתקרב על המזבח ועל העוף
ועל המנחה עם היות שלא יפול בה שם זבח ושם הקרבן
יאמר כי משתי בחינות הא' מצד היותו נקרב על
המזבח והב' מפני שהמעשה ההוא יעשה בקרבן רבה
בין הבעלים המקריבים אותו ובין האלודים וכמו שאמר

juxta sacròrum causas eorùm aperiàm , atque disputationem hanc meam partiar in capita quatuor : in eorùm primo ostendetur quo materiæ genere sacrificia fierent : in secundo exprimetur propria cujusque sacrificii forma & species, qua discernetur à cæteris : tertio exponetur causa efficiens sacrificia : erat autem is, unde ad rem divinam suppeditabatur : in quarto differetur de fine sacrificiorum communi. de singulorum enim sacrificiorum fine explicabitur suo cujusque sacrificii loco.

CAPUT PRIMUM.

Quo materiæ genere sacrificia fierent ?

Verbum זבח, *Zebach*, quod est *immolatio* ; & verbum קרבן, *Korban*, quo notatur *sacrificium* ; non sunt nomina ita consonantia ; ut semper unum & idem significant. Omnino immolatio omnis est eadem & sacrificium : contrà verò omne sacrificium non est idem etiam immolatio : immolari dicebatur ea demum quadrupes, quæ primùm jugulabatur, tum adolebatur in ara. nam immolatio jugulatio est : licet hoc ex eo cognosci, quod scriptum legimus *Deut. 12. 21. Immolato de bobus, & ovibus, ac capris sic, ut ego tibi præcepi*. Ex quo existit, ut quævis immolatio sacrificium esset, quod in ara adoleretur, & genus sacrificiorum quoddam non esset immolatio : ut sacrificium illud, quod volucris fiebat, quoniam ea non jugulabatur, non erat immolatio : fertum quoque sacrificium appellatur : id autem erat inanimum, in quod immolatio non cadit : quod cùm ita sit, sacrificium patet latiùs, quàm immolatio : nimirum eo nomine vocabatur quæcunque quadrupes ritè mactata inferebatur in aram, quæque volucris, insuper etiam fertum, cùm huic vocabulum immolationis nutiquam conveniret. Omnino res divina vocabatur קרבן, *Korban*, quod est proxima conjunctio, duas ob causas, ipsamet altaribus conjungebatur, & hos, à quibus fiebat, quàm arctè Deo conjungebat : ex quo illud quod *Deut. 4. v. 7.*

H h

scriptum

כי מי נבי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. וזוהי
 התורה שהקרבן בכלל. מסנו שיחיה מהבעלי חיים הביתיים
 וזה מג' מינים מהבהמות שהם מן הבקר מן הכבשים מן
 העוים. וממנו שיהיה מן המעופף וזה מן התורים ומן בני
 היונה בלבד וממנו שיהיה מן הצומח היוצא מן הארץ וזה
 המנחה וזה מג' מינים והם הלחם והשמן והיין. ונתוסף
 עליהם הלבונה. ואין ספק שהקרנות היותר נבחרים
 ומשובחים לפניו יתברך הם שלשת המינים מן הבקר ומן
 הכבשים ומן העוים בלבד ולזה לא היו בקרבנות הצבור
 לא תורים ולא בני יונה ולא היה בהם מנחה בנדבה
 אבל היו כל זבחי הצבור מג' המינים הבהמיים בלבד.
 וראוי לתת הסבה למה נתיחדו אלו שזכרתי לחומר הקרבנות
 מולתם ומסוגם וכפי מה שהעיר עליו הרב המורה. הנה
 ג' מינים בקר וכבשים ועוים נתיחדו לזבחים ולהתקרב על
 מזבח השם לשתי סבות. הא' לדעות ג' המינים שהם
 כמזגם ומהותם והזנתם יותר נבחרים ומשובחים מכל הבעלי
 חיים בלתי מדברים. והב' להמצאם יותר בקלות כי לכן לא
 היה קרבן ממיני החיה לפי שלא רצה יתברך להעמיס
 עלינו להביא קרבן ממה שיקשה מציאותו ושלוה גם כן
 צוה שיהיה קרבן העוף בלבד מן התורים ומן בני היונה
 לאלו הסבות בעצמן וכן כתב הרבי לוי בן גרשום בפירושו
 לתורה. ודבריהם בזה נכונים הם. אבל לדעתי יש לי
 בזה עוד שתי דעות אחרות. והא' מהן היא שאלה הג'
 מינים רומזים לאבותינו הקדושים כי הנה הבקר רומז
 לאברהם אבינו כי כמו שהבקר הוא הגדול ממיני הבעלי
 חיים הביתיים כן היה אברהם הגדול שבאבות גם
 שנאמר בו ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר ויד
 זמב והבשים רומזים ליצחק לפי שהבש הוא במדרגת
 המעלה

Scriptum videmus; Nam quæ tanta gens, cui tam conjunctus est Deus? Jam divina Lege commemoratur universè, sacrificiorum aliqua bestiis cicuribus esse facienda, & ista quidem his tribus quadrupedum generibus, bobus, ovibus, & capris: aliqua volucribus, & hæc turturibus modò, columbarumque pullis: nonnulla terræ frugibus atque fructibus: atque hæc ea sunt, quæ ferta dicuntur: in his tria inerant rerum genera, panis, vinum & oleum, quæ etiam thure augebantur. Nec verò dubium est, quin sacrificiorum ea, quæ fiebant his tribus quadrupedum generibus, bubulo, oviarico, ac caprino, grata Deo inprimis & accepta fuerint: ex quo nec in publicis sacrificiis turtures, aut columbarum pullos reperias, nec ullum fectum voluntarium; sed trinis illa quadrupedum generibus paulò antè dictis demum fiebant. Commodum erit igitur jam nunc rerum causam subicere, cur ista, quæ commemoravi, cunctis è rerum generibus ad sacrificiorum materiam delecta fuerint: quo loco tractando sequar quod singulari vir ingenio & doctrina Majemonides lumen mihi prætulit. Ac primum triplex illud animantium genus bubulum, oviaricum, & caprinum, præcipuè rei divinæ dicatum est, ac consecratum duabus de causis: unâ, quia naturâ, habitu, pabulo hæc tria genera sunt animantium ratione & oratione carentium præstantissima: altera est, quia hæc tria genera sunt inventu facilia. nam eam ob rem omnino feris sacrificium fiebat nullum, quia enim hoc oneris imponi nobis noluit Deus Optimus, ut in rem divinam ferremus id, cujus investigatio summam haberet difficultatem: & eam ipsam ob rem constitutum erat, ut quæ sacra oportebat volucrium genere fieri, fierent solis turturibus & columbarum pullis. R. Levi enim Gersomi filius commentariis suis in Legem ita differuit, & rectè differuit hac de re quidem: ego verò videre mihi videor duas alias etiam subesse causas: earum una est his tribus animantium generibus representari patres nostros eximia sanctitate viros; & Abrahami quidem symbolum esse bovem. nam hic cicurum animantium maximus; ille patrum: præterea autem de illo scriptum videmus Gen. 18. 7. *Atque ad armenta bouum cucurrit Abrahamus, & cepit biculum tenerum & bene habitum.* Isaac vero symbolum pecus oviaricum, quod à bubulo proximum est

H h 2

excel-

המעלה אחר הבקר. ונח מפני האיל שהעלה אביו עולה
 תחתיו בשעת העקרה כמו שאמר ויקח את האיל ויעלהו
 לעולה תחת בנו. והעצים היו רמו ליעקב כי הוא במדרגת
 הבהמות למטה מהבשים ומצינו שנאמר ליעקב לך נא אל
 הצאן וקח לי משם שני גרדי עוים שהלביש על ידיו ועל
 צוארו בעת ברכת אביו. ולהיות שלשת המינים האלו רומזים
 אל שלשת האבות צור. יתבדך קחה לי עגלה משולשת
 ועז משולשת ואיל משולש לרמוז אליהם כמו שפירשתי
 שם. ואמנם התור וגו' היו רומזים למשה ואהרן כמו
 שהתבאר שמה ואולי לזה גם כן באו בקרבנות תורים ובני
 יונה וזו היא הסכה הא'. והסכה השנית היא שנבחרו
 המינים האלו מהחלק ההולך על ארבעה ומהמעופף לקרבנות
 להיותם רומזים על האומה הישראלית. כי הנח הנביאים
 פעמים כנו אותה בשם בקר שנאמר כפרה סורדה סור
 ישראל וקראום פרות הבשן ואפרים עגלה מלומדה ורבים כן.
 ולכך היה קרבן שגנת הקהל פר בן בקר. ופעמים כנו אותה
 בשם שר ובשם צאן שר. פוזרה ישראל ויחזקאל אמר
 ושפמתי בין שר בריה ובין שר רזה. ולזה היו קרבנות
 הצבור התמידין כבש אחד בבקר וכבש אחד בין הערבים וכן
 בלשון צאן ואתן צאני צאן מרעיתי צאן אובדות היו עמי
 ורבים ככה. ופעמים היו מכנים את האומה בשם עז
 ושעיר. ולכן אמר ישעיהו על כן יכבדוך עם עז. ואמר
 ירמיהו על האומה איכה נשבר מטה עז. ויחזקאל
 אמר והשכתי גאון עוים גאון עופם עד שלכן היה השעיר
 אשר

excellentiâ gradu: tum verò pro eo ad immolandum constricto substituit arietem pater ejus, uti scriptum est *Gen. 22. 13. Accepit arietem, quo ad solidum sacrificium usus est pro filio.* Erat autem Jacobi typus pecus caprinum, quod est ratione generis inferius oviarico: hinc videas *Gen. 27. 9. Jacobo edici, Adi, amabo, pectus, & hædos inde mihi auferre duos, & horum inde coriis ejusdem obduci manus, atque cervices ad faustam patris precationem excipiendam.* Quòd autem pecorum illa genera tria trium patrum essent symbola, Deus eximio cultori suo imperat id, quod *Gen. 15. 9. legitur, Sume mihi buculum trimum, capram trimam, & arietem trimum;* id ipsum indicari volens, sicut eò loci jam exposui: turturi verò, columbinoque pullo significari Moysem & Aaronem, ut ibidem demonstravi: atque haud scio an eam ob rem etiam turtures & columbini pulli sacrificiis deligerentur. Habes causarum unam. Altera causa fuit cur ista genera quadrupedum atque volucrum sacrificiis potissimum destinarentur, quòd his assimilabatur Israelitica gens: videre licet eam apud vates aliàs cum bove conferri, *More juvenæ contumacis repugnant Israelitæ, Osee c. 4. v. 16. aliàs appellari buculas Basanicas, Amos. 4. 1. Item dicitur Ephraimita vitula docta, Os. 10. 11. & sexcenta ejusmodi alia: nimirum eam ob rem cætus universus per errorem eum peccarat, piaculum buculo faciebat: tum eandem habere vocabulum & agni, & ovis, Agni dispersi sunt Israelitæ, Jer. c. 50. v. 17. Egomet inter obesum & macilentum agnum judex sededo, Ezech. 34. 20. ex quo etiam publica quotidie. bina binis agnis fiebant sacrificia, mane unum, & alterum vesperi. Similiter vocabulum ovis, Vos autem o meæ oves, oves pascui mei, Ezech. 34. 31. Oves perditæ populus meus sunt, Jer. 50. 6. & innumera hujus generis alia: tum eidem nomen esse capræ, & hirco. est enim apud Esaïam vatem, c. 25. v. 3. Hanc ob causam te venerabitur populus potens: sed hoc postremum verbum potens & vim capræ continet. Est & apud Jeremiam, c. 48. v. 17. de gente, Qui fractus est baculus potens? ubi verbum ultimum similiter interpretari licet capram: eodem valet & oraculum illud, quod est apud Ezechielem, 7. 24. Ac coercet superbiâ potentium; & 24. 21. Decus vestræ potentiae. Unde fiebat, ut pro universa gente nostra sacrificaretur hircorum ille*

אמר עלת עליה הנחל ליהיה כנגד האומר וחכמינו וכרונם
לברכה אמרו שלשה עוים הם ומט את ישראל מכללם
ולחיות ג' המינים האלו רומזים אל האומה המשילם הנביא
אליה בצרת הנלות . באמרו נשה לסבה יובל ונרחל לפני
נחזיה נאלמר . ולא יפתח פיו כי הצאן והדחלים כוללים
לכבשים ולעוים ולכן צוה יתנך שיקריבו קרבנותיהם מן
המינים האלה הדומים אליהם שיהיה כאלו הקריבו את
דמם ואת בשרם ועל זה אמר אדם כי יקריב מכם קרבן
ליהוה שמדם ומדומים להם שהם הבקר והצאן שהוא שה
כבשים ושה עוים יקריבו את קרבנם . האמנם אם דל הוא
ואין ידו משגת צוה שיקריב מן התורים ומן בני היונה לפי
שהאומה נמשלה אליהם גם כן כמו שאמרנו יונת בחנוי הסלע
ונאמר בדרך השיר על תפלת האומה עת הזמר הגיע וקול
התור נשמע בארצנו . והרבי משה בן נחמן כתב שנבחרו מן
העוף שני המינים לבד לפי שהתורים לא יודונו אלא לבת
זוגם והיונים לא עובי זוגם וכן ישראל עם השם ודבריו נבונים .
ומצאתי אני סיוע לדעתו בספר דעות הפלוסופים פרק שמיני
שכתוב שם וזה לשונו והיונים לא יודונו אלא למרגלת
להם מהנקבות וולתי אם תמות שלעתיים רחוקים יודונו
לנקבה אחרת ונקבות התורים לא יהיה לנקבה אחת אלא
זכר אחד ואינה נמנעת לזכר אחד עד כאן . ואפשר לומר
עוד שנבחרו התורים ובני יונת להיותם מחלקי הזכוכים
המורים על בתי עבודת השם שהם צדק ויונה וכמו שכתוב
בספר ראשית חכמה וזה לשונו . צדק מחלקו בתי
התפלות

ille, cui fors obtigerat ea, qua inscriptum erat DOMINO. Dictum est à sapientibus nostris, quorum est semper colenda memoria, caprarum esse genera tria, quorum in numero posuerunt Israelitas unum. Cum igitur hæc tria genera bestiarum essent symbola nostræ gentis, gens nostra comparata fuit ad illas apud vatem *Esaïam*, cap. 53. cum de miseris & ærumnis hujus nostræ captivitatis ita cecinit, *Tanquam agnus ad lanienam agitur, & velut ovis ante tonsores suos obmutescens nec ullum verbum proloquitur.* nam verbum istud **רִזְזִי*, *zon*, item & hoc alterum

רִחִלִּים, *rechelim*, communiter oviaricum & caprinum pecus significat. Ergo præceperat eis Deus, ut sua sacrificia hisce facerent bestiis, quæ essent ipsorum symbola, ita; ut velut suo ipsorum sanguine & carne sacrificium facerent: ideoque dicitur, *Lev. 1. 2. Quisque sacrificium Domino cum faciet è vobis*

cujus vis, ut sacrificium eorum esset ex ipsis, hoc est, ipsorum è symbolis seu bobus, seu minoribus bestiis, ovibus & capris. Quod si cujus facultates non paterentur, is jussus erat immolare turturibus & pullis columbinis; quia enim gens nostra cum his etiam componitur. dictum est enim de nostrorum hominum genere *Cant. 2. 14. Columba mea in cavis petra: tum ibidem v. 12. de precibus gentis nostræ more poetico dicitur, Cantandi tempus venit, vox turturis auditur in regione nostra.*

R. Moyses autem Nachmonides vult è volucrum generibus hæc duo duntaxat sacrificiis eò delecta, quòd ut turtures non nisi cum suis se consortibus conjungunt, & columbæ consortes suas deferunt nunquam, sic & Israelitarum genus uno solo Deo conjungitur in perpetuum: probé. Equidem hanc ego rationem confirmatam invenio capite octavo libri de sententiis Philosophorum, in quo totidem verbis scriptum est. Omnino columba cum una certa femina consuevit, nisi ea moriatur: ac rarò admodum evenit, ut etiam cum altera rem habeat. De turturibus autem, est suus cuique feminae mas: huic illa succumbit, & præterea nulli. Hactenus ibi. Fieri potest etiam, ut deligerentur turtures & pulli columbini propterea, quòd istæ volucres in ditione ac potestate sint stellarum, quibus assignantur & ædes divino cultui dicatæ ac consecratæ: stellas dico Jovis & Veneris, de quibus eo libro, qui principium sapientiæ inscribitur, ita disputatur. Stella Jovis tuetur ædes precibus

* Est hoc verum quidem: at suspicor tamen hic subesse mendum, ac legendum *רִזְזִי*, *Seh*, non *רִזְזִי*, *Zon*, quia enim apud *Esaïam* in illo versu allegato usurpatur non verbum *רִזְזִי*, *Zon*; sed *רִחִלִּים*, *Seh*, quod similiter utrique pecori convenit oviarico ac caprin.

religio-

התפלות ומקום עבודת השם והמקומות המהירים והמקופות היונים
ונגה בחלקו אחבת הצדק ובתי עבודת השם ומן העופות התורים
עד כאן . ואמנם חומר המנחה הוא סולת ושמן ולבונה ויין
לנסך כי דנה לפי שהיתה בדרך מנחה ששולח אדם לאדונו
לעלות על שלחן המלך צוה שיהיה חמרה מהדברים היותר
צריכים ונבחרים במזון השלחן שהם הלחם והשמן והיין
וכמו שאמר המשורר ויין ישמח לבב אנוש להצדור פנים משמן
ולחם לבב אנוש יסעד ומפני שדרך בני אדם להקריבם מנחה
לאדוניהם אם היה בזמן קציר יקריבו מפרי הארץ ואם הוא בזמן
שאין שם פירות לחות מקריבין מהסולת והשמן וסמים להטיב
ריח המנחה ויין לשתות עליה . לכן צוה יתברך שככה יעשו גם
הם לפני ארון כל הארץ שבראשית הפירות יביאו מנחת הבכורים
ובשאר הזמנים יביאו את מנחתם מאותם הדברים הטובים הצומחים
להם מן השדה והם הלחם והשמן והיין להטיב ריחה יתנו עליה
לבונה . והנה היו מיני המנחות ד' כפי שהיה מנהגם בזמן ההוא
להקריבם לפני אדוניהם . ועוד אתן בזה הפרק דב הנמשך טעם
אחר כפי הצורות . הנה התבאר שהחומר היותר נכבד ונבחר
להקריב ממנו קרבן ליהוה הוא מג' המינים מחיי הבייתיי ההולך
על ארבע . ולמטה ממנו נבחר לאשר אין ידו משגת שני מינים
מחיי המעופף ולמטה ממנו היתה המנחה שחמרה מג' מיני
הצמחים היותר נבחרים מפרי האדמה היוצאים להם מן השדה :

הפרק

religiosis & reliquo divino cultui sacras, cunctas regiones puras, & è volucris columbas: stellæ Veneris amor justitiæ, sacra & augusta loca subjecta sunt, & ex avibus turtures. Adhuc in eo libro. Jam materia ferti fuit cum simila, tum oleum, & thus, insuper etiam vinum ad libandum: quomodo villicus fere mittit domino munus, item & hoc mittebatur in mensam summi rectoris: quamobrem edicto sancitum, ut concinnaretur ex ejusmodi rebus, quæ ad cultum & victum humanum necessariæ in primis, aptæque forent: talia sunt panis, vinum, & oleum, de quibus vates canit, *Psal. 104. 15. Et vinum quod hominum exhilaret animos, & oleum quod ora illustret, & panem qui corda hominum sustentet.* nam solet agricola domino tum, cum terræ fruges, & reliqui fructus percipiuntur, ferre munus novorum fructuum: & hi cum defecerunt, offerre similam atque oleum, & idem hoc munus exquisitis odoribus ornare, cumulare vino: ad eundem igitur modum nostri jubebantur hæc ipsa offerre terrarum Domino: libamenta fructuum quo quæque genera tempore maturescere inciperent: & reliquis anni temporibus rerum optimarum è terra nascentium ferta, ferta panis, olei, vini, & ea superaddito thure fragrantia: fuerunt autem genera fertorum quatuor pro eo, ac id temporis homines suo quisque domino munera dare soliti fuerant: sed verò hujus rei causam adhuc aliam afferam capite proximè sequenti in explicandis eorum formis. Demonstravimus igitur materiam maximè lautam & exquisitam ad sacrificium Deo rerum Domino faciendum esse tria illa quadrupedum mitium & domesticarum genera: secundam ab ea duo illa genera volucrum, destinatam quibus per facultates ad rem divinam faciendam uti superiori non licebat: infimam autem fertis accommodatam esse optima horum fructuum genera, quæ è terra gignuntur ad vitam & usum hominum.

הפרק השני

בצורות הקרבנות

וזו הקרבנות אם זבחים ואם מנחות שכלם נקריבים על
 גבי המזבח והזבחים כפי צורותיהם הראשונות הם
 ד מינים העולה והחמאת והאשם והשלמים ואין
 בתורתנו קרבן בשום פנים לא מצבור ולא מיחיד אלא מאחד
 מהד מינים והנה העולה הוא קרבן נשרף כלו על גבי המזבח
 בין שיהיה משל צבור בין משל יחיד ואין לבעלים ממנה
 כלום ולא לכהנים גם כן חלק ממנה לאכלה כי כלה
 נשרפת וולתי העיר שלה שהוא לכהן המקריב אותה ואין
 העולה אלא מוכר הבקר או מוכרי הצאן והעוים ותהיה העולה
 גם כן מן התורים ומן בני היונה ואין הדש באלה שיהיו
 זכר או נקבה ואין מקריבים מן הבקר והבשבים והעוים אלא
 תמים לא בעל מום ולא זקן בי לזנותו אינו תמים משמע
 והבקר יהיה זקן משיעברו עליו שלש שנים שלמים מיום ליום
 והכבש או הכשב שהכל אחד משיעברו עליו שתי שנים ביום
 הזמן והלאה יתחילו להחליש פעולותיהם המבעות והתורה
 הקפידה שיהיו הרבים הנקריבים על גבי המזבח בשלמותם ובעת
 שיהיו יותר נבחרים וטובים ולכך צותה שיהיו התורים גדולים
 ובני היונה קטנים כי כן הם יותר טובים וסוד תדע שכל
 מקום שכתוב בתורה כבש או כשב הוא שם נופל על שם או עז
 מקטני הצאן והוא בתוך שנתו הראשונה וכשהוא אומר אילל או
 אילים הוא מוכרי הכבשים או העוים והוא בתוך שתי שנים
 וכל

CAPUT SECUNDUM.

De formis sacrificiorum.

OMnis ratio sacrificiorum bipertitò dividitur, in victimas, & ferta, quæ pariter adolebantur in altaribus. Erant victimarum pro formis primariis inter se differentibus genera quatuor: sacrificium solidum, sacrificium piaculare, sacrificium pro delicto, & sacrificium pacificum: ac præter hæc quatuor omnino nullum licet in nostra Lege reperire sacrificium neque publicum, neque privatum. Sacrificium igitur solidum igni consumebatur in ara totum, seu id publicum, sive privatum fuerat: nihil inde redibat ad dominum: nec ad sacerdotes quidem perveniebat de eo pars ulla, quæ comederetur: sed totum adolebatur præter corium, quod erat sacerdotis ejus, qui huic ipsi sacro operaretur. Nunquam sacrificium solidum fiebat nec pecore bubulo, neque oviarico, neque caprino nisi mari: rursus idem fiebat turturibus & pullis columbinis sine delectu maris & feminae: boves, oves, capræ synceræ demum & integræ sacrificabantur: nunquam nec temerata vitio, nec senio affectæ; quia enim natura animantium minus perfecta sit in senectute: senectus autem aderat bovi quidem cum tres annos ad dierum numerum exactos natus erat: & bestia minori ei quæ כבש, *Kebas*, dicitur; & eadem literis inversis, כשב, *Keseb*, etiam appellatur, ubi duos annos compleverat. hoc enim tempore ætatis exacto, porro in his bestiis incipiunt naturæ vires inclinari. Curabat autem magnopere divina Lex, ut altaribus admoventur res integræ interea, dum erant suavissimæ & in suo genere optimæ: hinc sancitum erat, turtures ut sacrificarentur majores, minores autem columbæ; quia enim sunt ejusmodi meliores. Erunt igitur in ea re tenenda ista, nomen illud כבש, *Kebes*, seu כשב, *Keseb*, cum in Lege divina commemoratur, tenero pecori tribui, agno vel hædo intra unum ætatis annum: nomine איל, *ail*, item & in multitudinis numero אילים, *elim*, dici in Lege divina mares ovium juxta, ac caprarum intra alterum ætatis annum: in eadem Lege di-

וכל מקום שנאמר פר או פרים הוא בתוך ג' שנים וכשהוא אוסר
 ענל הוא בן שנה ושעיר עזים נקרא אחר שנה וכמו שהתבאר
 כל זה במסכת פרה ואמנם החטאת יש ממנו שני חלקים הא'
 היא שמקריבים ממנו האמורים על גבי המזבח והם בחטאת בן
 חבקר ומן העזים החלב אשר על הקרב מכפנים והשתי הכליות
 עם חלבהן ואת היותרת אשר על הכבד הוא הקצה התחתון
 היוצא מן הכבד שהוא כדמות הבהן באצבעות היד ואם היד
 החטאת מן הכבשים שורפים עוד מלבד האברים האלה
 שזכרתי את האלילה כלה עם החליות הסמוכות אליה ואלו
 כלם נקראים אמורים היוצא לומר דברים שצוה השם שישורפו
 אותם מהחטאת ויאכלו וכרי הכהונה את הנותר בעזרה וחמין
 חב' מהחטאת היא הנשרפת כלה כדון העולה כמו שיתבאר
 ואמנם האשם הוא קרבן היחיד שנסתפק לו אם חטא
 בשגגה באחד מן המצוות שיש בהם מעשה וחייבים על ודונם
 כרת או אם לא חטא בם שמפני הספק ההוא מביא קרבן
 אשם האמנם אם נתאמת לו אחר כך שבזדאי חטא בזה
 בשגגה או יביא קרבן חטאת כי הנה כל דבר שחייבין על והאי
 שלו קרבן חטאת חייבין על לא הודע שלו קרבן אשם ואין בכל
 קרבנות צבור קרבן אשם בשום פנים זממהאשם נשרפין על גבי
 המזבח כל האמורים כמו שנשרפים מהחטאת והשאר נאכל לכהנים
 בי שניהם שווים בזה בחטאת כאשם ואמנם השלמים יש מהם
 חלק למזבח והם האמורים הנשרפים מהחטאת והאשם וחלק
 לפתנים והוא החזיר והשוק שהיו הם אוכלים מהשלמים
 והשאר

vinz pecori bubulo prius, quam tres annos complevit, in utroque numero juveni, seu buculi dari vocabulum, & intra primum ætatis annum vituli: & hircum caprarum appellari qui totum annum exegerit: quæ omnia sic, ut prodidi, demonstrantur in tractatu illo Talmudico, qui *Vacca* inscribitur. Jam erat sacrificium piaculare duplex: unum, cujus extra in altarihus adolebantur; ac sacrum piaculare bubulo vel caprino pecore cum fieret, erant extra adest, qui intestina operit, & duo renes cum sua pinguedine, & reticulum jecoris: atque hæc est ima illa fibra jecoris, quæ ita procedit ex ipso, ut accedat ad digiti pollicis similitudinem: sin autem piaculare sacrum fieret pecore oviarico præter partes ante dictas cauda tota cum proximis spinæ vertebra adolebantur etiam. hæc adeo nostris dicuntur אֵימֹרִי ab אֵמֹר edicendo; quia enim hæc victimæ piacularis ut adolerentur, edixerat Deus, cætera sacerdotes mares ut comederent in atrio. Erat alterum sacrificium piaculare, quod item, uti sacrificium solidum, cremabatur totum, de quo inferius explicabitur. Tertio loco positum est sacrificium pro delicto: id verò ab homine privato tum fiebat, cum ambigeret, utrum per imprudentiam aliquid factum reddidisset contra præceptum ejusmodi, quod per audaciam cum proderebatur, pœna foret exitium; an non hoc enim dubium cogebat hominem sacrificium pro delicto suspendendo facere: verum idem si postmodum cognitum & exploratum haberet se per imprudentiam esse maleficio implicatum, & piaculare sacrum conficeret etiam. Sic enim comparatum erat, quod peccatum cunque imprudenter admissum dum certum ac cognitum erat sacro piaculari luebatur, id si cui minus compertum esset, sacrificium pro delicto suspendendo requirebat: omnino publicis in sacris sacrum pro delicto sustinendo nusquam videre licet: atque ut de sacrificio piaculari, sic & de sacrificio pro delicto extra prorsus omnia super aram cremabantur; cætera comedebantur à sacerdotibus. nam in ea re quidem certe piaculare sacrificium, & sacrificium pro delicto æqualia inter se erant & paria. De sacrificio pacifico pars cedebat altarihus: hic enim extra illius adolebantur eadem, atque sacrificii piacularis, & sacrificii pro delicto: pars sacerdotibus, qui singulis è victimis pacificis pro rata portione, qua vescerentur, pectus & armum auferebant.

והחטאת והאשם מקצתה נשרפת והנותר יאכלו הכהנים בלבד
אמנם השלמים קצת מהם נשרפים שהם האמורים וקצת מהם
יאכלו הכהנים והנותר כלו יאכלו הבעלים הנזר היא ואת
חלוקת הובחים הנקרים על המובח כפי צורותיהם:

ואמנם המנחות שהוא סוג שני מהקרבנות מתחלק חלק ראשון
לשני חלקים או מינים כי יש מנחה שהיא נשרפת עם הקרבן
וחבבה עמו ואי אפשר שיהיה הקרבן שהוא מבלעדי אותה מנחה
והיא נקראת מנחת נסכים ויש מנחה שהיא בפני עצמה ואינה
מנחת נסכים והנה קרבן העוף אינו טעון מנחת נסכים בשום ענין
כמו שנאמר בספרי וכן אמרו כל חבא בנדר או נדבה טעון נסכים
יצאו חטאות ואשמות שאינם באים בנדר ונדבה שאינם טעונים
נסכים ומטעם זה לא היו חייבים נסכים הבכור והמעשר בהמה
ולא הפסח שאינם באים בנדר ונדבה ויעלה מזה שכל עולה
בהמה וכל קרבן שלמים טעונים נסכים בין שהיו קרבנות הצבור
או היחיד אבל החטאת והאשם אינם טעונים נסכים ולתי חטאת
המצורע או אשמו בלבד ומנחת הנסכים היא סולת כלולה
בשמן וירר והנסכים הוא חיין וחכל שבמי קרבן הם והשעור
שחייב להביא על העולה או השלמים מהסולת והשמן
הזין יתחלף כפי חלוקת הקרבן שבאים עמו והם ג' שעורים
חשוק

auferebant: reliqua pars ejus comedebatur ab eo, qui erat sacrificii dominus. hoc igitur nominabatur sacrificium pacificum ideo, quod pacem inter aram, sacerdotes, & dominum conciliaret. Inter sacra publica, id quod alio loco nobis jam dictum est, nullum erat sacrificium pacificum, præterquam quod duobus agnis ad Hebdomadalia fiebat. Ex quo patet hæc sacrificia formis differre sic, ut sacrificium solidum igni consumeretur totum: sacrificium piacularare partim igni cremaretur, partim comederetur ab unis sacerdotibus; & similis esset sacrificii pro delicto ratio: sacrificii verò pacifici adoleretur aliquid, interanea videlicet, aliquid à sacerdotibus gustaretur, & reliqua universa comederentur à domino. Habes ex formis partitionem ac divisionem adolendarum in altaribus victimarum.

Reliqua sunt ferta, quæ sunt in divisione bipertita pars altera. Hæc igitur primùm distribuuntur in partes seu species duas. erat enim fertum, quod unà cum victima offerretur, adoleretur, sine quo prorsus immolari victima non poterat: atque hoc illud est, quod fertum libaminum vulgò dicitur: & erat fertum, quod Deo separatim obmovebatur: quod aliud, atque fertum libaminum erat. Omnino quod sacrificium cunque volucris fiebat, ad hoc fertum libaminum non requirebatur, sicut dicitur in eo libro, qui *Siphri* inscribitur. Simul accipe dictum illud; sacrificium id quod fiebat ex voto promissioque requirebat fertum libaminum: at nec sacrificia piacularia, nec sacrificia pro delictis ex voto, vel promisso fiebant: igitur nec ferta libaminum requirebant: quam ob rem nec primitia, nec decuma pecus, neque porro victima paschalis libaminum fertis augebantur, quia enim non sacrificabantur nec ex voto, nec ex promisso. Unde sequitur, ut solidis sacrificiis iis, quæ fierent quadrupedibus, item & sacrificiis pacificis ferta libaminum adhiberentur, non adhiberentur nec sacrificiis piacularibus, nec sacrificiis pro delictis, si modò excipias sacrificium piacularare atque sacrificium pro delicto leprosi hominis. Erat libaminum fertum simila olivo subacta: libamina verò vinum erat: his scilicet sacrificia sic, tanquam corollaris exauebantur. Constituebatur autem solidis sacrificiis ac pacificis modus similæ, olei, viniq; varius pro varietate victimarum, quibus adungebantur: triplex igitur definebatur modus. Ac primò quidem sacrificium

השעור דא' הוא בדיוות העולה או שלמים מן הכבשים או מן
העוים בדיוותם קטנים בני שנה שמעון כל אחד מהם סלת עשרון
בלול ברביעית הדיון שמן ורביעית הדיון יין והשעור הב' הוא
בדיוות העולה או השלמים מגדולי הצאן והוא הנקרא איל מנחתו
שני עשרונים סלת בלולות בשלישית הדיון שמן ושלישית הדיון
יין והשעור הג' בדיוות העולה או השלמים ממין הבקר בין שיהיה
גדול או קטן שמנחתו ג' עשרונים סלת בלול בשמן חצי הדיון
לפר האחד ונסכו חצי הדיון יין והשעור הו' נכפל כפי מנין
הקרבנות ואין דבר יוצא מן הכלל הזה וולתי הכבש שמקריבין
ביום השני של חג המצות בהנפת העומר שהיא עולה וכתוב
בתורה שתהיה מנחתו שני עשרונים בלולים בשלישית הדיון שמן
והנסכים שחייב עמו הוא רביעית הדיון יין כמשפט כל כבשים
וגם כן נבדלה חטאת המצורע ואשמו שעם כל אחד מהם בא
עשרון לפי שקרבן המצורע הוא שני כבשים וכבשה אחת והם
חטאת העולה ואשם ונאמר במנחתם ושלושה עשרונים ונמר
הנה ביארתי וכרון מנחות הנסכים ששורפים עם הקרבן רוצה לומר
אם בדיוותו כלו עולה ואם עם אמורי השלמים וזהו ביאור המין
האחד מהמנחות:

ואמנם המין השני מהם הוא המנחות שאינן תלויות בקרבן ידוע
והם שני חלקים מנחת היחיד ומנחת הצבור והנה מנחת
הצבור הם ג' הא' עומר התנופה הנקרב ביום ב' של חג
המצות ומקריבין ממנו קומץ על גבי המזבח ואוכלים הכהנים את
הנותר והמנחה הב' שתי הלחם שמביאין יום עצרת שנאמר
ממושבותיכם

sacrificium solidum, aut pacificum cùm fieret tenero vel agno, vel hœdo, hoc est, anniculo, adhibebatur similæ decuma quadrante hinnis olei subacta, & quartarius hinnis vini. Deinde sacrificium alterutrum cùm fieret hujus generis animante majore, eo, qui nomine dicitur aries; similaginis adhibebantur decumæ duæ subactæ triente hinnis olei, & tertia pars hinnis vini. Denique solidum aut pacificum sacrificium cùm fieret pecore bubulo, seu illo majori, seu minori, cuique pro ferto erant decumæ similaginis tres dimidio hinnis olei subactæ, & pro libamine dimidium hinnis vini: & horum modorum numerum oportebat cum victimis adæquari. Quæ modorum descriptio ita communis erat omnium victimarum, ut nihil aliud excipiendum sit, quàm agnus ille, quo ad secundum azymorum diem festum, cùm obmoveretur Deo novarum frugum manipulus, sacrificium fiebat solidum: huic ut pro ferto adhiberentur similaginis decumæ duæ triente hinnis olei subactæ, Lege sancitum erat: & hujus ipsius itidem, ut cunctorum agnorum libamen constabat è quartario hinnis vini tamen. Porro autem hominis leprosi hostia piacularis, & hostia pro delicto distinguebantur à cæteris in tantum, ut cum utraque conjungeretur decuma similaginis ferti nomine. nam qui factus erat è lepris sanus duos agnos, & agnam sacrificabat, atque ita sacrificabat, ut sacrificium solidum esset unum, & alterum sacrificium piaculare; ac sacrificium pro delicto tertium: nihilo tamen minus eidem edictum erat, ut simul horum festa ferret decumas similaginis tres. Exposui de ratione fertorum, quæ conjunctim cum victimis sacrificandis adolebantur: conjunctim, inquam, cum toto sacrificio solido, vel cum extis sacrificii pacifici. Atque hæc de prima specie fertorum dicta sint.

Altera fertorum species nullis è victimis pendeat, quæ bipertitò dividebatur: nempe erant hujusmodi festa & privata, & publica. Ac publica quidem ejusmodi festa numero tria fuerant: unum erat manipulus ille frugum novarum, quod obmovebatur Deo postridie illius diei solemnibus azymorum, ex quo plenus pugillus in altaribus adolebatur, & reliquum comedebatur à sacerdotibus. Alterum autem erat duo panes illi, qui Deo offerebantur ad Hebdomadalia, de quo scriptum vide-

ממשובותיכם תביאו לחם תנופה וקראו הכתוב מנחה שנאמר
בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה בשבועותיכם והמנחה הג'
היא לחם הפנים שאוכלים אותו הכהנים בכל יום שבת וחם
יב' חלות שני עשרונים החלה האחת ואלו הג' מנחות רוחן
את הטומאה אבל לא תאכל אם באת בטומאה כמו שהתבאר
בפסחים ומנחת העומר לבדה היא שדוחה את השבת ואמנם
מנחת היחיד נחלקת לה' חלקים החלק הא' היא המנחה
שיתחייב בה האדם על עון שעשה כגון מי ששגג בטומאה
מקדש וקדשו או שגג בשבועת בטוי או עבר על שבועת העדות
בין במייד בין בשונג שהעובר על אחת מאלה ארבעת החטאים
חייב קרבן ואם אין ידו משנת לאותו קרבן מקריב עשירית האופה
סלה לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה חצות
נקראת מנחת חוטא וכבר קראה הכתוב חטאת ויגיד שמקריבין
ממנה קומץ על גבי המזבח ויאכלו הכהנים את הנותר והחלק
הב' היא המנחה שיתחייב בה על דבר שרצה לתקנו והיא
מנחת הסוטה ונבדלה משאר המנחות כלם בשואת מקמה
שעורים והיא גם כן בלי שמן וכלי לבונה ומקריבין ממנה
קומץ על המזבח ואוכלים הכהנים את הנותר וזאת נקראת
מנחת קנאות והחלק הג' היא המנחה שיתחייב בה עם קרבן ידוע
שכבר נתייב בו ונקראת מנחה על דרך העברה כגון שחייב אדם
עצמו בקרבן תורה או ידוד בגיד ושלמו ימי הנוירות שיקריב עם
התנודה חלות מצות והקיק מצות וכן עם איל הגזר והמורה
לא קראה זה מנחה ואינה מכלל המנחות בשום פנים
והראיה

mus, Lev. 23. 17. *Vestris è regionibus afferret panes duos, qui Deo obmoveantur.* his enim ferti vocabulum à Lege tribuitur, Num. 28. 26. *Cum obmovebitis Deo fertum novum Hebdomadibus vestris.* Tertium erat hujusmodi fertum publicum panes propositionis: ii singulis sabbatis comedebantur à sacerdotibus: placentæ duodecim erant: quæque binas continebat similaginis decumas. Hæc tria ferta inquinamentum elevabant illa quidem: sed inquinata cum offerrentur, neutiquam comedebantur, sicut in tractatu Talmudico de sacris paschalibus demonstratum est: & manipulus novarum frugum erat solum ex his fertum, quod elevaret etiam sabbatum. Ratio autem privatorum fertorum quinquepartitò distribuebatur. Primum enim quis astringebatur ferto ob admissum aliquod, si templum, sacræve per imprudentiam inquinamento temerasset, si jusjurandum vanum atque futile jurasset, si rei cuiuspiam conscius testimonium appellatus negasset sciens aut imprudens, atque jusjurandum dedisset se nihil quidquam ejus scire, qui horum malefactorum aliquod commiserat, is sacro piaculari astringebatur: cujus si sacri faciendi facultas non esset, idem offerebat similæ tantum, quantum Ephæ decuma continebatur: id verò nec oleo perfundebatur, nec decorabatur honore thuris: nimirum hoc vulgò fertum fontis dicitur, atque adeo in literis sacris sacrificium piaculare nominatur: ex hoc igitur in altaribus adoleri plenum pugillum oportebat, & reliquum à sacerdotibus comedi. Deinde ferto alligabatur qui domesticæ turpitudinis infamia liberari se volebat: hujus generis erat fertum mulieris de adulterio suspectæ, quod cunctis à fertis distinguebatur: erat hordeacea farina, sine oleo, sine thure, unde plenus pugillus in altaribus adolebatur, & comedebatur reliquum à sacerdotibus: atque hoc fertum zelotypiæ nominatur. Tertio loco ponetur fertum illud, quod suis quisque victimis certi cujusdam generis alioqui debitis adjungeret, necesse fuit, quod translato per similitudinem verbo fertum dicitur: ut si quis se sacro obligasset illo, quod à gratiarum actione nomen habet, si voto se Nazaræi obstrinxisset, & idem præstitutos Nazaræi dies complevisset, cum victima illa eucharistica quæ vocatur, placentas azymas, & lagana azyma jungeret, item & cum videret Nazaræi: id à Lege quidem non appellatur fertum: nec ve-

ודראיה על זה שאם הביא הכהן תודה או איל נזיר על עצמו
 הוא יאכל וחלות ודקיקים שמביא עמו כמו אלו היה של
 ישראל ואלו היה זה מנחה היה חייב לשרוף אותה כלה
 שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל אבל רבותינו
 זכרונם לברכה קראוה מנחה בדרך העברה והחלק הר' היא
 המנחה שחייב בה הכהן גדול בלבד בכל יום או הכהן ההדיוט
 פעם אחת בימיו כשהתחיל לעבוד במזבח ומנחת הכהן גדול
 התמידית היא הנקראת חביתי כהן גדול והוא עשירית האיפה
 ומקריבין מחציתו עם תמיד של שחר ומחציתו עם תמיד של בין
 הערבים והיא נשרפת כלה שנאמר חק עולם ליהוה כליל תקטר
 וזאת המנחה גם כן נקראת מנחת כהן משום לפי שנאמר ברא
 אשר יקריבו ליהוה ביום המשח אותו ומה שחייב ברא כל כהן
 הדיוט פעם אחת בימיו הוא שהכהן בשיגורל ורוצה להכנס
 בעבודה בתחלת מעשיו יביא שני עשרונים סלת ומקריב אותו
 מנחה נשרף כלו להיותו מנחת כהן ונרמו זה ממה שאמר הכתוב
 וזה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו ליהוה וגומר הרי שכלל בפסוק
 זוה מנחת כהן גדול שמקריב בכל יום ומנחת כל כהן
 הדיוט כשנכנס לעבודה והכהן משעה שהיה חייב במצוות
 היה כשר לעבודה אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין
 אותו לעבוד עד היותו בן עשרים שנה והחלק הזה היא
 המנחה הבאה בגרר ונדרבה ונקראת מנחת נדרבה והיא
 מה אופנים הא' סולת כלולה בשמן בלבד ונקראת מנחת
 הסלת והב מנחת מאפה תנור אם חלות ואם תקוקים

rò potest ullo pacto in numero fertorum duci: efficitur hoc inde, quòd sacerdos si victimam eucharisticam immolasset, aut arietem Nazaræi sacrificasset, adjunctas ei placentas atque lagana ipsemet comederet perinde, ut si ab Israelita fuissent aliquo: at hoc si revera fertum esset, igni cremari totum oporteret ex hoc edicto, quod *Lev. 6. 16.* proponitur, *Omne fertum sacerdotis solidum esto, ne comeditor: maneat igitur illud, genus hoc à sapientibus honoris causa nominandis translatò per similitudinem verbo fertum appellari.* Quantum erat fertum illud, quo pontifex maximus solus astringebatur in dies singulos, & semel in vita demum quilibet alius sacerdos, tum videlicet, cùm divino ministerio initiabatur, atque libamentum hoc quotidianum pontificis maximi illud est, quæ crustula summi pontificis passim appellantur: erat autem similaginis id, quod *Æphæ* decuma capiebat, cujus dimidium cum matutino, & dimidium cum vespertino sacrificio jugi libabatur: totum, quantum erat, igni consumebatur, sicut edictum est, *Lev. 6. 15.* *Ritu perpetuo Deo totum adoleatur.* Idem hoc libamentum appellatur etiam sacerdotis uncti fertum; quia enim hoc spectat id, quod ibidem *v. 13.* edicitur, *Quod offerent Deo quo die ungentur.* Et unusquisque sacerdotum semel in vita libamento astringebatur: nimirum sacerdos grandis jam adolescens cùm primum ad rem divinam administrandam accedebat, ante omnia de suo fertum Deo offerebat, quod decumas similaginis contineret duas: id adeo, quòd fertum erat sacerdotis, adolebatur totum: indicat hoc idem ipse Legis versus, *Hoc autem erit libamentum & Aaronis, & ejus filiorum, quod offerent Deo, & reliqua.* hic enim simul comprehenduntur quotidianum summi pontificis, & cujusque sacerdotis fertum illud; quod Deo tum offerebat, cùm ad rem divinam administrandam aggrediebatur. Jam quivis sacerdotum ubi præceptis astringebatur, idem idoneus erat, qui rem divinam administraret; sed fratres ejus sacerdotes eum non sinebant usque, dum annos viginti natus erat. Quintum & extremum erat illud, quod ex voto, atque promisso offerebatur: id vulgò fertum voluntarium dicitur: id quintuplici varietate distinguebatur. Erat tum mera simila oleo subacta quod fertum similaginis appellatur: tum panificium quoddam in clibano coctum, & idem in placentas aut la-

gana

ואנ' מנחת על המנחת והד' מנחת על המנחת ואנחה מין
 מאלו שידור חייב להביאו וכן איזה שיעור שנדר ובלבד שלא יהיה
 פחות מעשרון סלת ואלו הד' מינים כלם צריכים שמן ולבונה
 וכלם סלת ומקריבין ממנו על המזבח קומץ והנותר יאכלו הכהנים
 ואותם המותרות נקראים שיורי מנחות שהיו נאכלים לכהנים
 זולתי אם היתה מנחת כהן שהיא נשרפת כלה והתבאר
 מזה שכל המנחות היו סלת קמח חטים חוץ ממנחת הסיטה
 ומנחת העומר שהיו משעורים וכן התבאר שלא היו שורפים אחת
 מהמנחות האלה בכללותה זולתי מנחת הסיטה ומנחת הכהן
 ומנחת הנסכים הבאה עם העולות והשלמים שנשרפים עמהם
 ואפשר לומר שאלו הד' מנחות היו כנגד הד' ליחות שיש באדם
 דם אדומה שחורה לבנה כי בהתגבר או בהתעפש אחת מהן
 יחלש האדם וכאשר יסעדרנו השם על ערש דוי ויקום ממטתו
 לחיים ידבנו לבו להקריב קרבן ומנחה ליהוה ויקריב המנחה
 הדומה ומתיחסת לסבת חליו כי מנחת הסלת היא דומה
 ומתיחסת עם הדם לפי שהדם הוא הסלת מהליחות והנבחר
 שבהם ומנחת מאפה תנור היתה דומה ומתיחסת אל האדומה
 שהיא חמה ויבשה כטבע האש ומנחת מחבת היא דומה
 ומתיחסת לשחורה שהיא יבשה וכמו שכתב רבי שלמה ירחי מחבת
 כלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחת זו על האור בשמן
 הדביל אינו עמוק אלא צף ומעשה המנחה שבתוכו קשה
 שמתוך שהוא צף השמן מתפשט בתוכו וקאמר שורף את השמן
 ומנחת המרחשת היתה דומה ומתיחסת ללבנה שהיא לחה וכן
 היתה מתוקה וכמו שאמרנו כלי היה במקדש עמוק
 ורחב

ganæ divifum: alius in patella frictum: alius cacabo infervifac-
tum. Quod igitur cujusque horum quis voverat, id oportebat,
ut ferret, & ferret ad eum modum, quem in fponfione voti de-
finierat, fiquidem non minus decuma fimilæ definierat. Jam
ex his quatuor unumquodque requirebat oleum & thus: erat
unumquodque ex fimilagine: ex unoquoque plenus pugillus
adebatur, & comedebatur reliquum à facerdotibus: atque
hoc illud eft, quod paffim dicitur reliquæ fertorum à facerdo-
tibus abfumendæ: verum enim ejufmodi fertum facerdos ipfe
cum ferret, id adolebatur totum. Unde cognofcitur effe è me-
dulla farinæ triticeæ farta cuncta, præter unum à muliere de
adulterio fufpecta, & alterum à manipulo novarum frugum,
quæ erant è farina hordeacea: porro autem multis & variis è
fertis totum adoleri nullum, præter mulieris de adulterio fu-
fpectæ, facerdotis, & fertum libaminum five facrificiis folidis,
feu facrificiis pacificis adhibendum, quod totum adolebatur u-
trique. Quæ quatuor farta fic inter fe differentia rectè, opinor,
dixerim respondere illis, qui in homine infunt quatuor humo-
res, fanguineus, rutilus, ater, & albus: quorum unus fi redun-
det, fi vitietur, ad languorem dedit hominem: is igitur fi
cum in lecto jaceret agrotans à fospite Deo respiceretur, &
fanus è morbo fieret, pro reddita fibi fantelementi atque be-
nigno Deo gratum animum præberet, facrificium ac fertum of-
ferret, & offerret ejufmodi fertum, quod repræfentaret causam
atque rationem illam, quæ morbum ejus effecerat. Nempe
fertum fimilaginis exprimebat fimilitudinem fanguinis. San-
guis enim eft humorum exquisitiffimus & quædam quafi fim-
lago: alterum autem fertum panificium illud in clibano coc-
tum præfentabat fimilitudinem humoris rutili, qui fervidus &
ficcus naturam ignis habet: frictum in patella fertum refere-
bat humoris atrii fimilitudinem. namque patella, ficut annota-
vit R. Salomo Jarchi, vas erat in templo, quo vafe fertum igni
fubdito frigebatur: & erat hoc non depreffum in altitudinem;
fed in latitudinem productum adeo, ut infufam oleum diftillare-
tur, inflammaretur, fertumque præduraret: infervifac-
tum cacabo fertum respondebat humori albo, ea re; quia ut hic eft na-
tura perquam humidus, fic & fertum illud erat valde humi-
dum. etenim vas illud, ut dicitur, profundum erat: ergo &
oleum.

ותמיד שהוא עמוק שמו צבד בתוכו ואין ראוי שיהיה בתוכו לפיכך
מעשה מנחה העשוי בתוכו רוחשין כל דבר דך על ידי משקל
נראה כרוש ומנענע עד כאן זה היה הבדל עצמי בין ארבעת
המנחות האלה ואמנם המנחה הזו היא מנחת הבכורים הנה
התבאר מיני המנחות כלם וחבליהם כפי צורחיהם הווא
מה שרציתי לבאר פה:

הפק דג'

בפועל הקרבנות

שאני אומר במקום הזה פועל הקרבנות אין הכוונה בו
על הכהנים המקריבים אותם ופועלים פועל ההקרבה
על גבי המזבח אבל הכוונה היא על הבעלים הפועלים
הקרבנות ומביאים אותם אם בגדר ונרבה שנדרו אותם ואם
מפני העונות שעשו שחייבו הקרבנות ההם ולכן כפי זאת הבחינה
נמצאים ארבעה סוגים מהקרבנות הא' הוא קרבן הצבור שישראל
בכללותם מקריבים אותו והב' הוא קרבן היחיד שכל איש
מישראל מקריב אותו והג' הוא קרבן הצבור הדומה לקרבן יחיד והד'
הוא קרבן יחיד דומה לקרבן צבור וביאורם הוא כפי מה שאומר:
קרבנות הצבור שהיא המין הא' הם הנקריבים בכל יום
ובכל שבת ובכל ראש חודש ובכל אחד ממועדי השם
עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע לרדוי דורים
והם כלם כמו שאמר יא' מינים הא' הם התמידין
הנקריבים בכל יום והם כ' כבשים עולות אחד בבקר ואחד בין
הערבים והם הנקראים עולות התמיד בשם מוחלט והב' הוא
מוסף

oleum infusum covebatur, nec illud invadere flamma facile poterat: quod igitur eo fertum parabatur, hoc commovebatur ita, ut fere solent res liquoribus elixæ cieri & agitari. Id totum erat, quod inter hæc ferta quatuor differebat. Quintum erat fertum primitiæ fructuum. Ac de fertorum generibus, formis, & differentiis, quem locum in hoc capite tractare propositum erat, satis dictum est.

CAPUT TERTIUM.

Quænam essent causæ efficientes sacrificia?

CAusas efficientes sacrificia nunc dico non rei divinæ administratos sacerdotes, qui faciebant ad aram, sed homines rem divinam facientes, eos, qui victimas & cætera libamenta ad sacrificia faciendi præbebant, seu illi voto promissioque tenerentur, seu propter admissas in se culpas sacrificiis eis astringerentur. Ad quem locum tractandum omnis sacrificiorum ratio distribuetur in genera quatuor: unum erit sacrificiorum publicorum illorum, quæ communiter fiebant ab universo Israelitarum cœtu: alterum sacrificiorum privatorum, quæ singula singulorum erant Israelitarum propria suæque: tertium erit sacrificiorum publicorum eorum, quæ reddebant speciem sacrificiorum privatorum: quartum contra sacrificiorum privatorum eorum, quæ immitabantur sacrificia publica: quorum explicatio deinceps à me subjicietur.

Primum igitur genus est sacrificiorum publicorum, quæ singulis diebus, & singulis sabbatis, & singulis calendis, & singulis diebus festis, iisque Deo sacris præfinito fiebant: nihil eis quidquam nec addendum, nec detrahendum unquam: omnino huic generi species subiectæ sunt undecim, quas jam nunc edisseram. Ac prima quidem species est sacrificiorum jugium, namque binis agnis sacrificia solida quotidie fiebant duo, unum mane, & vespere alterum: atque hæc illa sunt, quæ propriè dicuntur sacrificia solida jugia. Secunda species est sacrificiorum

מוסף שבת שהיו מוסיפים על החמדין שני כבשים אחדים
עולות ממוסף השבת והיו מקריבין המוסף והוא בין שני החמדין
רוצה לימר אחד תמיד של שחר וקודם תמיד של בין הערבים
והיו אם כן נקריבים ביום השבת מהחמדיים ומהמוסף ארבעה
כבשים עולות וחגי היום קרבן מוסף ראש חדש שהיו מוסיפים
על החמדין הנזכרים פרים שנים איל אחד וכבשים בני שנה
שבעה כלם עולות ושעיר עזים אחד לחטאת והיו אם כן ביום
ראש חודש מהחמדין ומוסף היום יב' עולות ושעיר חטאת ואם
חל ראש חודש בשבת היו באותו יום י' עולות ושעיר חטאת
והיה הוא קרבן חג המצות שבכל יום משבעת ימי החג היו
מקריבין מוסף על שני החמדין כמו מוסף ראש חודש רוצה לימר
פרים שנים ואיל אחד וכבשים שבעה ושעיר חטאת ואם חל
בשבת היו מקריבין גם כן מוסף השבת והיו אם כן כלם יד' עולות
ושעיר חטאת והיה הוא קרבן הנפת העומר שהיה עושה ביום
השני מחג המצות שהוא כבש אחד לעולה והיו הוא קרבן מוסף
יום עצרת חג השבועות והוא דומה בשוה למוסף ראש חודש
בפרים שנים ואיל אחד כבשים שבעה כלם עולות ושעיר חטאת
הו' הוא הקרבן שהיו מקריבים בזה יום חג העצרת עצמו עם שתי
הלחם שהוא פר אחד אלים שנים כבשים שבעה כלם עולות ושעיר
לחטאת ושני כבשים שלמים ואם חל עצרת ביום השבת היה בו
עוד מוסף שבת והיו אם כן כלם כו' עולות ושני שעירים לחטאת
וחג הוא קרבן מוסף ראש השנה שהוא מוסף על החמדין ועל
מוסף

faciendorum insuper ad sabbatum: sabbato videlicet extra sacrificia jugia fiebant etiam binis agnis solida sacrificia duo, quæ inter matutinum & vespertinum sacrificium iuge media peragebantur: ad sabbatum igitur fiebant agnis quaternis quatuor sacrificia solida, quorum erant partim jugia, partim ejus diei sacri præcipua. Tertia species erat sacrificiorum illorum, quæ jugibus ante dictis adjungebantur ad calendas. calendis enim ad illa jugia juveni duo, aries, & agni septem addebantur anniculi, quibus omnibus solida fiebant sacrificia: præterea autem & hircum, quo sacrum piaculare fiebat: ita calendis, si calendarum præcipua sacrificia sacrificiis jugibus conjungas, fiebant sacrificia solida duodecim, & unicum hircoco piaculum. Quæ si calendæ in sabbatum inciderent, prius sabbati sacra conficerentur etiam, ut simul unâ fierent sacrificia solida sedecim, & hircoco piaculum. Quarto loco ponamus id, quod sacrificabatur ad Azymalia. Septem erant illæ continuæ feriæ, quarum singulis itidem, ut calendis præter jugia sacrificia præcipua fiebant sacrificia solida juvenis duobus, & ariete, & agnis septem, & hircoco sacrum piaculare: tum ad harum eam, quæ incidebat in sabbatum, sabbati sacra præcipua quoque fiebant: proin illâ feriarum sacrificia fiebant solida quatuordecim, & hircoco piaculare sacrificium. Quintum obtinebit locum solidum illud sacrificium, quod agno fiebat ad secundum diem azymaliorum, cum obmoveretur Deo manipulus novarum frugum. Sexta fuerit species ea præcipua sacra, quæ fiebant ad solemnitatem illam, quæ Hebdomadalia dicuntur: hæc erant prorsus eadem, atque præcipua sacrificia calendarum: ariete unico, binis juvenis, & septenis agnis solida sacrificia, & hircoco sacrificium piaculare fiebant. Septimum ad hæc ipsa Hebdomadalia simul cum duobus panibus novis Deo tunc offerendis sacrificabantur etiam juvenis, & arietes duo, & agni septem, quibus omnibus solida sacrificia fiebant, insuper & hircus, quo fiebat sacrum piaculare, præterea autem, & alii duo agni, quibus sacrificia pacifica fiebant: jam eadem solemnitatis cum incidebat in sabbatum, sabbati præcipua sacrificia conjungebantur superioribus sic, ut ad eam fierent omnino solida sacrificia sex supra viginti, & binis hircis piacula duo. Octavum ad primum anni diem præter jugia & præcipua sacrificia

מוסף ראש חודש וזוהי מוסף היום פר אחד ואיל אחד כבשים
 שבעה כלם עולות ושעיר עזים לחטאת ואם חל להיות ראש
 השנה בשבת היו מקריבין עוד מוסף השבת והיו אם כן כלם
 ביום חוה כג' עולות וב שעירי עזים לחטאת והש' הוא קרבן
 יום הכפורים שמקריבין פר ואיל ושבעה כבשים כלם עולות
 ושעיר חטאת כמו בראש השנה ומקריבין עוד שעיר חטאת
 אחד חברו של שעיר המשתלח ואותו שעיר היה נשרף כמו
 שמבואר בתורה ואיל אחד לעולה כאמור באחרי מות ואם
 חל יום כפורים בשבת היו מקריבין התמידין ומוסף השבת
 וקרבן יום הכפורים הם כלם טו' עולות ושעיר אחד לחטאת
 והי' הוא קרבן היום הראשון מחג חסכות שמוסיפים בו על
 התמידין פרים יג' אלים שנים כבשים יד' ושעיר לחטאת ואם
 חל להיות בשבת היו לג' עולות ושעיר לחטאת וכן היה קרבן
 כל אחד משאר ימי החג מהאלים והכבשים והשעיר אבל
 הפרים היו חולכים ומתמעטים אחד בכל יום עד שהיו ביום
 ו' פרים שבעה אלים שנים כבשים יד' כלם עולות ושעיר
 לחטאת הוא הוא קרבן מוסף שמיני חג עצרת שהיה פר
 אחד ואיל אחד כבשים שבעה כלם עולות ושעיר לחטאת
 ואם חל בשבת היו עוד מוסף השבת עם התמידין ואמנם
 סדר קרבנות אלו המוספים כך היו בראשונה היו מקריבים
 תמיד של שחר ואם היתה שבת מקריבים אחריו מוסף שבת
 וזוהי היתה היתה שבת מקריבים אחריו מוסף שבת

crificia calendarum etiam ob diei solemnitatem præcipuam sacrificabantur juvenus, & aries, & agni septem, & hircus: hoc uno piaculari; cæteris solida fiebant sacrificia: si esset autem, ut primus anni dies incideret in sabbatum, sabbati præcipua sacrificia supra dictis adjungebantur: tum igitur ad hunc solemnem diem omnino fierent solida sacrificia viginti tria, & binis hircis piacularia duo. Nonum sacrificabatur ad solemnem Expiationum diem juvenus, & aries, & agni septem, quibus universis solida fiebant sacrificia, & hircus, quo fiebat piaculum itidem, ut ad primum anni diem: porro mactabatur & alius hircus hirci illius emissarii consors, quo item fiebat piaculum: & hircus iste posterior ex edicto Legis igni consumebatur totus: tum etiam fiebat ariete sacrificium solidum, de quo præcipitur ea Legis distinctione, quæ *Leviticus* è capite 16. 1. *Post mortem* inscribitur. Jam si solemnis Expiationum dies incideret in sabbatum, simul fierent & sacrificia jugia, & præcipua sabbati sacrificia, & sacrificia in solemnem Expiationum diem constituta, omnino solida sacrificia quindecim, & hirco piaculum. Decimum ad primam umbraculorum diem extra jugia fiebant etiam sacrificia solida juvenis tredecim, duobus arietibus, & agnis quatuordecim, insuper etiam hirco piaculum; & hæc eadem solemnitas cum incideret in sabbatum, tum ea fiebant omnino sacrificia solida tria & triginta, atque hirco piaculum: porro autem singulis deinceps umbraculorum diebus totidem sacrificabantur & arietes, & agni, simul & hircus: juvencorum autem gradatim fiebat decessio: diminuebatur ex eis in singulos dies unus: ut septimo umbraculorum die mactarentur omnino juveni septem, duo arietes, atque agni decem & quatuor, quibus totidem fierent solida sacrificia; insuper & hircus unus, quo sacrum piaculari fieret. Undecimum ad octavam umbraculorum solemnitatem adeo præcipuam extra sacrificia jugia mactabantur juvenus & aries, & agni septem, cunctisque fiebant sacrificia solida, tum etiam hircus, quo fiebat sacrum piaculari: quæ solemnitas cum incideret in sabbatum, sabbati sacrificia præcipua quoque jugibus addebantur. Atque sacrificiis in illis hic servabatur ordo: Primum omnium sacrificiorum sacrificium jube matutinum excipiebant præcipua sabbati, cum adesset,

ואם יזיר עם זה ראש חודש או מעד או שנים יחד מקריבים
 אחריו מוסף ראש חודש אחר מוסף שבת ומוסף המועד אחר מוסף
 החודש ואם חל ראש השנה בשבת מקריבין תמיד של שחר ומוסף
 השבת אחריו ומוסף ראש חודש אחריו ומוסף ראש השנה אחריו
 ובאחרונה תמיד של בין הערבים כמו שיתבאר במסכת ובהם
 אלו הם קרבנות הצבור המוהלים שהיו נקריבים תמיד מכלי
 תוספת ולא חסרון וכלם רוחים ארז השבת וכבר זכרתי שאין
 בקרבנות הצבור אשם כלל ולא שלמים אלא שני כבשים של
 עצרת בלבד ויש בקרבנות הצבור שני מיני חטאת רוצה לומר
 הנשרפת כלה והנאכלת ממנה לכהנים והוא שער של יום
 הכפורים לבדו הגה והו הסוג הראשון שהוא מקרבנות הצבור :

קרבנות היחיד שהוא הסוג השני הגה הוא בחמשה מינים המין
 הא' שיהיה היחיד חייב קרבן על דבר שעשה או שדבר והב' שיהיה
 היחיד חייב קרבן על ענין מהענינים שיש בגופו והג' שיתחייב
 קרבן על ענין שהיה בנכסיו והד' שיתחייב קרבן בהגיע זמן
 ידוע והה' שהיחיד יתחייב עצמו בקרבן בגדלו או גדר שעשה
 עליו וביאור הענינים הוא כמו שאומר המין הא' שיתחייב היחיד
 קרבן על דבר שעשה או שדבר ענינו שכל העובר על כל
 אחד מהכרתות שזכרו בתורה בשונג חייב לחקיר קרבן
 אם נסתפק לו אם עבר עליה אם לא חייב אשם חלמי
 ואין כל הכרתות כיון הורה כי הגה מה שבטל לעשות
 והספק

adesset, sacrificia: quòd si sabbato haberetur etiam aut calendarum, aut feriarum quaedam, aut simul utraque; præcipuis sabbati sacrificiis proxima erant calendarum præcipua sacrificia; quæ proximè sequebantur præcipua sacrificia feriarum: ita si esset, ut primus anni dies in sabbatum incurreret, primum fieret sacrificium iuge matutinum, deinde sacrificia præcipua sabbati, tum sacrificia præcipua calendarum, post sacrificia præcipua diei sollemnis, à quo annus inchoabatur, postremo sacrificium iuge vespertinum, quemadmodum tractatu Talmudico de sacris demonstratur. Atque hæc erant sacrificia publica certa, perennia; quibus nihil erat unquam nec addendum, nec adimendum, quorum singula sabbatum elevabant. Etenim in sacrificiis publicis, ut ante commemoravi, prorsus hostia pro delicto nulla fuit, neque porro sacrificia pacifica præter ea, quæ fiebant binis agnis ad Hebdomadalia duntaxat. Erat autem in publicis sacrificiis sacrificium piaculare duplex: unum quod igni cremabatur totum: & alterum cuius maxima pars sacerdotibus comedenda: superioris erat generis piaculare sacrificium illud, quod ad sollemnitatem Expiationum demum hirco fiebat. De primo genere, quod ad publica pertinebat sacrificia satis dictum est.

Alterum genus erat sacrificiorum privatorum; cui partes subjectæ quinque fuerant: erat una, si privatus homo ideo, quòd fecerat quidpiam, aut dixerat, sacro asringeretur: altera, si privatus homo obstringeretur sacrificio propter causam, quæ in corpore hominis ipso inesset: tertia, si privatus homo alligaretur sacro ob causam aliquam, quæ in ejus re familiari extrinsecus: quarta, si privatus homo sacro alligaretur propter ea, quòd certum quoddam venisset tempus: quinta, si privatus homo sacro se ipse alligasset voto promissoque faciendo: quarum vide nunc sodes explanationem. *Erat una, si privatus homo ideo, quòd fecerat quidpiam, aut dixerat, sacro asringeretur.* Si quis enim fecisset imprudens contra aliquod Legis edictum, quod pœnam intermineretur exitum; is sacro piaculari asringeretur: idemque cum ambigeret, fecisset contra; necne, sacrificium pro delicto dubio ac suspensio faceret, oportebat: neque tamen erat eorum, qui cum pœna sancuntur exitio, omnium eadem ratio. Si quis victimæ paschalis immolationem

וְעַתָּה בּוֹמְנֵי אוֹ שְׁלֵל נִימְרֵי חַיִּיב כִּרְתֹּת וְאִם עֵבֶר עָלֵינוּ בְּשׁוֹנֵג
 אֵינוֹ חַיִּיב חֲטָאת לִפִּי שְׁפָח וּמִלֵּלָה דָּם מִצֹּת עֲשֵׂה וְהַתּוֹרָה
 לֹא חַיִּיבָהּ לְהַקְרִיב חֲטָאת אֵלֶּה לְמִי שֶׁעֵבֶר עַל מִצְוֹת לֹא
 תַעֲשֶׂה בְּשׁוֹנֵג שְׁנֹאמֵר וְעֲשֵׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא
 תַעֲשֶׂה וְכֵן הַמִּגְדָּף אֶת הַשֵּׁם חַיִּיב כִּרְתֹּת אֲבָל אִם גִּדֵּף בְּשׁוֹנֵג
 אֵינוֹ חַיִּיב חֲטָאת שְׁנֹאמֵר לַעֲשׂוֹה בְּשִׁנְגָּה יֵצֵא מִגִּדֵּף שְׂאִינוֹ עֹשֶׂה
 מַעֲשֶׂה וְכֵן הַמִּטְמֵא מִקֹּדֶשׁ וּקְדָשׁוֹ רֹצֵחַ לֹמֵד שִׁכְנָם לְמִקְדָּשׁ אוֹ
 יֹאכֵל מִן הַקְּדָשִׁים בְּהִיּוֹתוֹ טֵמֵא אִף עַל פִּי שְׂדוּת כִּסְרֹת וְחַיִּיב
 עַל שְׁנֵנוֹ חֲטָאת אֵינָה חֲטָאת קְבוּעָה כִּי הַתּוֹרָה אָמְרָה וְאִם דָּל
 הוּא וְאֵין יָדוֹ מִשְׁנֵת וְנוֹמֵר אֲבָל שֶׁאֵל הַכִּרְתוֹת מִדָּלוֹ שֶׁהֵם
 בְּתוֹרָה כֻּלָּם כֹּל הַעֹבֵר עַל אַחַת מֵהֶם בְּשׁוֹנֵג חַיִּיב חֲטָאת
 וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם עֵבֶר אִם לֹא עֵבֶר חַיִּיב קֶרֶבֶן אֲשֶׁם תְּלוּי
 אִמְנֵם מִדֹּה הַקֶּרֶבֶן שֶׁמִּקְרִיבִין עַל הַשְּׁנֵנָה בָּאֵלוֹ הַכִּרְתוֹת כְּתֹב
 הַמִּיּוֹמִי שִׁשׁ חֲלוֹק בְּדָבָר כִּי אִם הִיתָה הַשְּׁנֵנָה בַּעֲבוּרֹת אֵלִילִים
 מִקְרִיב הַשְּׁנֵנָה עַל בֶּן שְׁנָתוֹ לַחֲטָאת בֵּין שִׁהִיָּה הַיְּחִיד הַזֶּה מֶלֶךְ אוֹ
 הַרִיט אוֹ כֹהֵן מִשּׁוּחַ וְאִם שֵׁנָה בְּטוֹמֵאת מִקֹּדֶשׁ וּקְדָשׁוֹ מִקְרִיב
 כִּבְשָׂה אוֹ שְׁעִירֹת עֹיִם וְאִם דָּל הוּא מִקְרִיב שְׁתֵּי תוֹרִים אוֹ
 שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה אֶחָד לַעֲלֹלָה וְאֶחָד לַחֲטָאת וְאִם אֵין יָדוֹ מִשְׁנֵת
 מִקְרִיב עֲשִׂירֹת הַאִפֹּה כִּמוֹ שֶׁבִּיאָר הַכְּתוּב אֲבָל אִם הִיתָה
 הַשְּׁנֵנָה בְּשֶׁאֵר הַעֲבִידוֹת אוֹ יְהוָה חֲלוֹק בֵּין הַשְּׁנֵנוּגִים כִּי אִם
 הַיְּחִיד

molationem tempore suo consulto prætermisisset, aut præputii circuncisionem; pœna erat exitium: idem hoc si neglexisset imprudens, sacrificio piaculari non astringeretur; quia enim immolatio victimæ paschalis, & præputii circuncisio iubendo fanciuntur: sacro autem piaculari, nisi qui contra vetitum aliquod per imprudentiam commiserat, divina Lex astringebat neminem. Nimirum in hanc rem dicitur, *Lev. 4 v. 13. Et fecerit unum ex omnibus illis, quæ ne fierent à Deo sancitum est.* Item si quis Dei numen maledictis violasset, pœna foret exitium: idem si fecisset imprudens, sacro piaculari non astringeretur. est enim *Num. 15. 29. Contra præceptionem aliquid facienti per errorem*: hic autem excluditur impium in divinam majestatem maledictum, quod factum quidem certè nullum est. Quin etiam qui templum, sacræque polluerat, is, inquam, qui cùm esset inquinatus in templum augustum introierat, sacrumve comederat per audaciam, exitio coerceretur, & lueretur imprudentia sacro piaculari quidem: verùm enim huic imprudentiæ generi Lege constituitur sacrum piacularare non illud statum, sed cum hac exceptione, *qui si tenior est, & facultas ejus non suppetit, & quæ sequuntur.* De cæteris autem triginta sex Legis edictis exitium interminantibus, si quis contra unum aliquod fecisset imprudens, sacro piaculari astringeretur: sin addubitaret utrùm contra quoddam eorum fecisset, an non; opus esset, ut faceret sacrificium pro delicto dubio sustinendo. Quid verò? Quo tandem sacrificio expiatur imprudentia in his edictis cum exitio sancitis? Majemonides quidem talem in rebus ipsis ponit varietatem, ut si deo vano cultum & honorem imprudens adhibuisset aliquis, piaculum faceret hirco anniculo: nec quidquam referret utrùm hic aliquis rex, an unus de multis esset, aut sacerdos unctus: sin autem per imprudentiam templum sacræque polluisset, vel ove, vel caprâ piaculum faceret: qui si tenuior esset, immolaret binis aut turturibus aut pullis columbinis, quorum altero solidum, altero sacrificium piacularare fieret: si verò nec hoc quidem facultates finerent, offerret decumam Ephæ similaginis, sicut explicatè declaratur in sacris literis. At verò de cæteris erroribus cùm agitur, in errantibus vult hominibus esse differentiam: ut si

דו"ה היחיד איש אחד מן העם והוא שקראו הכתוב מעם דארץ
 חייב שעירת עוים או נקבה מן הצאן לחטאת ואם היה נשיא או
 מלך שנכלל בשם נשיא מקריב שעיר עוים ואם היה כהן משוח
 ועם התנאים שהתבארו בשני מהדורות מקריב פר בן בקר לחטאת
 ויהיה נשרף והוא אשר יקרא פר חבא על כל המצוות והו
 דעת הרב המיומני אבל הרבי לוי בן גרשום בפירושו לתורה
 כתב בחלוף זה שהענין בשגגת עבודה אלילים הוא כשגגת
 שאר העבירות כלם ונראים דברי הרב הגדול מרביו ומקובלות
 האדם היחיד שחייב בהם מפני שכבר עשה הוא קרבן אם בא
 על שפחה חרופה בין בשוגג בין במזיד שחייב איל אשם והוא
 הנקרא אשם ודאי ונקרא גם כן אשם שפחה חרופה וכן מי
 שנחנה בשוה פרוטה מן הקדש שמעל וחייב איל אשם והוא
 הנקרא אשם מעילות אם היה בשוגג אבל במזיד אינו
 חייב בקרבן הזה לפי שהקדש אינו מתחלל במזיד אלא עומד
 בקדושתו כמו שיתבאר בשני מקדושין וכן שבועת העדות
 ושבועת הפקדון חייב קרבן אם שקר בין שיהיה בשוגג או
 במזיד והקרבן שיהיה חייב בו הוא כמו המטמא מקדש
 וקדשו בשוה אך הקרבן שחייב בשבועת הפקדון מי שכופר
 בו ונשבע עליו לשקר הוא איל אשם וכן מי שגול ונשבע
 ומשקר או יש לו נכסים משום אדם בין שיהיו משתפות

imprudencia esset unus de multis, qui serè dicitur apud scriptores sacros, unus de populo terræ, sacrum piaculare fieret bestia feminâ de pecore caprino aut oviarico: Sin esset imprudentia principis aut regis, qui comprehenditur etiam nomine principis, fieret hirco piaculum: sin autem imprudentia foret sacerdotis uncti, ac concurrerent omnes illæ conditiones, de quibus disputatur capite secundo tractatus illius Talmudici, qui est de responsis & decretis senatus, sacrificium piaculare fieret juvenco, qui cremabatur, & juvenco de cunctis officiis neglectis sacrificandus vulgò vocabatur: sic his de rebus sentit Majemonides. Contra R. Levi Gersomi filius commentariis suis in Pentateuchum pugnat in cultu vani numinis eandem, atque in cæteris noxiis esse imprudentiæ rationem: sed illius viri doctrinâ excellentis, quàm hujus sententia probabilior est. Et sacrificiorum ab homine privato propterea, quòd fecerat quidpiam, debitorum è numero erat sacrificium illud, quo astringebatur, qui cum ancilla desponsata rem habuisset imprudens aut sciens: jus erat hominem ariete facere sacrificium pro delicto: atque hoc illud est, quod sacrificium pro delicto certo dicitur: quod idem & sacrificium pro delicto ancillæ desponsatæ vulgò nominatur. Hoc numero ducendum & istuc: si quid Deo sacrum, quod esset oboli, suum ad usum transfulisset aliquis, sacrilegio obstrictus oportebat ariete faceret sacrificium pro delicto, quod adeo sacrificium pro delicto sacrilegiorum appellatur: sed hoc sacrificium is demum faceret, qui sacrum diminuisset imprudens: qui sciens & prudens, non item. Sacrum enim non fiebat audaciâ profanum; sed in sua permanebat sanctitate, quemadmodum differitur capite secundo tractatus illius Talmudici, qui est de dicatione mulierum. Pertinet eòdem & sacrificium, quo astrictus erat is, qui sciens aut imprudens de testimonio, de deposito jusjurandum falsum dederat. nam qui jusjurandum testimonii falsum dederat, eodem planè sacro astringebatur, ac qui templum aut sacra contaminasset: ad jusjurandum depositi quod attinet, si quis rem apud se depositam habuisset, atque reperiendam abnegasset, & idem etiam abjurasset, ariete faceret sacrificium pro delicto. Accedebat eò qui latrocinium abjurasset: immo enim qui quamcunque rem alienam habuerat, seu illam ex societate

או אברה שמצא או נול שגול או הונאה שהונה במשא ומתן
ונשבע על זה לשקר חייב איל אשם והוא הנקרא אשם
גלות בין שהיה שונג או מויד הואיל ונשבע וכן כשעובר אדם
על שמועת בשוי בשגגה חייב קרבן כמו המטמא מקדש וקדשיו
אלו הם כל הקרבנות שחייב בהם היחיד על דבר שעשה או
שדבר כשעובר עבירה בפועל או במבטא שפתיים שהם כלם
מזה המין הראשון והב' הוא הקרבן שיתחייב בו היחיד מפני עגון
מהענינים שהיה בנופו והם ששה חלקים הא' הוא הוב או
הובה שבטהרתו מקריב שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה
ואחד לחטאת והב' הוא המצורע וקרבתו שני כבשים אחד לעולה
ואחד לאשם והוא הנקרא אשם מצורע וכבשה אחת לחטאת
ואם היה עני מקריב ב' תורים או ב' בני יונה אחד לחטאת
ואחד לעולה וכבש לאשם והג' הוא קרבן הנדר והוא כמו
קרבן הובה בשורה ב' תורים או ב' בני יונה אחד לעולה ואחד
לחטאת והד' הוא קרבן היולדת כבש בן שנתו לעולה ובן
יונה או תור לחטאת ואם היתה עניה מקרבת שני בני
יונה אחד לעולה ואחד לחטאת והה' הוא קרבן המטמא למת
אם הוא מויד בין שנמטא בשונג או כמויד וקרבתו כקרבן
המצורע ב' תורים וב' בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת
וכבש בן שנתו לאשם והו' הוא קרבן הנזיר שהנזיר אינו נכנס
לחת האלהים להיות כישראל לכל דבר אלא כשלשה דברים

reitentam, seu inventam casu fortuito, seu per vim ereptam, seu in contrahendis negotiis dolo malo adeptam, eamque repetitam inficiatus inficiationem etiam perjurio confirmarat, cogaretur ariete facere sacrificium pro delicto, id quod eam ob causam sacrificium pro delicto rapinarum appellatur: & ubi quid abjuratum erat, nihil differebat inter audaciam & imprudentiam. Item & qui aliud agens jurasset futile iururandum, & idem falsum, astringebatur sacrificio eodem, ac qui templum sacræve temerasset. Habes omnia sacrificia, quibus astringebatur homo privatus propterea, quod fecerat quidpiam, aut dixerat: planius dicam propterea, quod maleficium operâ aut voce commiserat, quæ universa ad primam partem pertinent. Pars altera fuit, si privatus homo obstringeretur sacrificio propterea, quod in ejus ipsius corpore abortum esset aliquid: cadebat hoc in homines sex: primum in virum profluvio genituræ, mulieremque profluvio sanguinis temeratam, qui cum lustrabantur, sacrificabant par turturum, aut pullorum columbinorum, quorum uno fiebat solidum, & altero piaculare sacrificium: deinde in affectum lepris, qui cum convalesceret, agnos præbebat duos, unum ad solidum, & alterum ad sacrificium pro delicto, id quod sacrificium pro delicto leprosi dicitur, item & agnam ad piaculare sacrificium: idem si præ rei familiaris angustiis non posset, turtures aut pullos columbinos præbebat duos, quorum uno piaculare fiebat, & altero sacrificium solidum, & præterea agnum ad sacrificium pro delicto: tum in mulierem menstruaalem, quæ itidem, ut mulier profluvio sanguinis affecta, sacrificabat par turturum, aut pullorum columbinorum ita, ut eorum altero solidum fieret, & altero piaculare sacrificium: deinde puerperam faciebat agno anniculo sacrificium solidum, & turture, pullove columbino piaculare: quod si facultates non paterentur, ferret pullos columbinos duos, unum ad solidum, & alterum ad piaculare sacrificium. Post, si quis, Nazareus cum esset, sese sciens, aut imprudens funestasset, offerret æquæ, ac ille, qui factus erat è lepris sanus, par turturum, aut pullorum columbinorum, quorum altero sacrificium solidum, & altero piaculare fieret, & agnum anniculum, quo fieret sacrificium pro delicto. Postremo, si cultum divinum susciperet extraneus homo, tribus omnino rebus similis &

par:

מילה ומבילה וקרבן כי בשלשום נכנסו ישראל לקבל התורה
וקרבן הנר הוא שתי תורים או שני בני יונה שניהם עולות וכן
אמרו בספרי פרשת שלח לך וכי יגור אתכם נ מה ישראל לא
באו בכרית אלא בני דברים מילה ומבילה והוצאת קרבן אף
הגרים כיצא בהם אי מה ישראל בדם מילה וחבשים אף
הגרים כן תלמוד לומר ועשה אשה צא ולמד איזהו מין דמים
שכלו עולה לאישים ואין לך ממנו דבר אי אתה מוצא אלא
בעולת העוף רוצה לומר שאינך מוצא נכסים שיקחו בהם קרבן
ואין כהנים נאותין בשום דבר מדמיהם אבל שורפים הכל על
נבי המזבח וולתי עולת העוף בלבד לפי שעולת הבחמה וזכים
בעורה הכהנים והמין הג' הוא מהקרבן שיתחייב האדם על
איזה ענין שיהיה מנכסיו הוא כמו הבכור ומעשר בהמה
ושניהם בקרבן דומים לשלמים אלא שמעשר בהמה אוכלין
אותו הבעלים בירושלם כמו מעשר שני והבכור אם היה
חמים מקריבין אותו ואוכלין אותו הדמים כמו שדחבאר
במסכת בכורות וכן אם יביא בכורים יקריב שלמים כמו
שדחבאר שם וחמין הד' שיתחייב קרבן בהגיע זמן ידוע אותו
חוסן הוא שלש פעמים בשנה שבכל אחד מהם חייב כל איש
מישראל להקריב כנגל קרבן עולה הוא הנקרא עולת ראיה
וקרבן

par cæteris Israelitis evadebat, præputii circuncisione, corporis lotionem, & sacrificio, uno & altero videlicet sacrificio solido, quod fiebat duobus aut turturibus, aut pullis columbinis; quippe quòd iisdem rebus ipsimet Israelitæ præparati sunt ad accipiendam Legem divinam. id enim in eo libro, qui *Siphri* est inscriptus ad distinctionem illam, cui titulus, *Mitte tibi viros, qui explorent*, his verbis disseritur. Quod autem Num. 15. 14. dicitur, *Tum si perigrinetur apud vos alienigena*, hujus ea vis est, quemadmodum fœdus cum Israelitis factum erat his tribus rebus, circuncisione præputii, corporis lotionem, & religione sacrorum; eodem modo fieri cum alienigena debebat etiam. Dices, cur non igitur sicut cum Israelitis fœdus sancitum sanguine circuncisi præputii, & victimarum pacificarum; ita cum alienigena sanciebatur? Quia dedocebant hoc versus superioris insequentia verba, *Et facturus est sacrum igni absumendum*, quæ significabant, ut talis homo immolaret quod igni absumeretur totum sic, ut nihil prorsus inde percipere fas esset: nihil autem erat ejusmodi, nisi sacrificium solidum, quod volucris fiebat; iterum dico, Si excipias sacrificium solidum, quod volucris fiebat, non erat, ut quisquam unquam sumtum faceret in sacrificium, quod in ara totum adoleretur ita, ut nec ulla commoditas inde veniret sacerdotibus: sacerdotes enim si sacrificium solidum quadrupede fieret, corium ejus saltem auferrebant. Tertia pars erat illud, si privatus homo alligaretur sacro ob causam aliquam, quæ in bonis ejus exoriretur: talis erat primogenita, decumæque bestia: quarum ambarum immolendarum erat ratio eadem, atque victimarum pacificarum, nisi quòd bestia decuma comederetur Hierosolymis à domino item, ut decumæ secundæ; & primogenita si sana & integra foret immolaretur ac comederetur à sacerdotibus, sicut demonstratur tractatu illo Talmudico, qui est de primitiis animalium: atque etiam, sicut ibidem traditur, fructuum primitiæ cum offerrentur, fiebat una sacrum pacificum. Quarta pars erat sacrificiorum, quibus homo privatus astringebatur ad tempus constitutum: erant tria in anno stata tempora feriata, quibus singulis singuli Israelitæ ad diem maximè festum & Deo sacrum jussi fuerant primum facere sacrificium solidum, id quod dicebatur sacrificium solidum ejus, qui sese Deo in conspectum daret:

וקרבן שלמים והוא הנקרא חגיגה ועליו אמר הכתוב תחונ
 ליהודה אלהיך וקרבן שלמים הבא מלכד החגיגה הוא הנקרא
 שלמי שמחה ועליו הוא אומר ושמחת בחגך וכבר נזכרו דיני אלו
 הג' קרבנות ברבוי ומעוט ומי החייב בהם ואיך יתחייב בהם וזמן
 אותם הקרבנות בראשון ובשני ממסכת חגיגה ושלשתם חובה
 רוצה לומר הראיה והחגיגה והשמחה אמנם חגיגת יום יד ודם
 השלמים שמקריב אותם היחיד ביום יד בניסן ערב הפסח שנאמר
 בהם וזבחת פסח ליהודה אלהיך צאן ובקר הם רשות כמו שהתבאר
 בששי מפסחים ואם הנמרא קראה לחגיגה קרבן צבור הוא לפי
 שההמון כלם מקריבין אותו אבל אני שמתו אותו פה בחלקי קרבן
 היחיד לפי שמקריב אותו כל אחד בפני עצמו ואינו דוחה לא את
 השבת ולא את הטומאה והמין הה' הוא הקרבן שחייב אדם
 עצמו בו בנדר ונדבה כמו שנגזר נזירות לזמן ידוע שכאשר יכלה
 הזמן יקריב קרבן והוא כבש בן שנתו לעולה וכבשה בת שנתה
 לחטאת ואיל שלמים ואמנם נדר הקרבן הפשוט הוא שיאמק
 הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים אבל הנדבה היא שיכוין בעל
 הנדר לנדבת בעל חיים מיוחד ויניח ידו בו ויאמר הרי זו עולה
 או הרי זו שלמים וכבר נודע שההפרש בין הנדר לנדבה
 הוא שהנדרים חייב הנדר באחריותם ואין כן הנדבה ומטה
 שאמרתי התבאר שאין אדם רשאי לידור ולא להתנדב חטאת
 ולא אשם אבל מביא בנדר ובנדבה עולה או שלמים בלבד
 מן

daret: dein & sacrificia pacifica: quæ sacrificia solemnia vocabantur, quò spectat illud, quod præscriptum est *Deut. 16. 15. Septem dies solennes Domino Deo tuo agito*: tum præter sacrificia pacifica illa solemnia, iussi fuerant & alia facere sacrificia pacifica: quæ vulgo dicebantur sacra pacifica hilaritatis, de quibus ibidem versu proxime superiori verba habentur ista, *Et hoc festo ac solemnii tempore lætator*: hæc autem ipsa sacra ut ab aliis plura fierent, & ab aliis pauciora, item à quibus, quomodo, quando ea confici jus esset, primo & secundo capite tractatus illius Talmudici de sacrificiis solemnibus copiose disputatur. Atque hæc tria fieri necesse erat, solida, inquam, sacrificia eorum, qui Deo apparebant, sacrificia pacifica solemnia, & sacrificia pacifica hilaritatis: illud solutum erat & liberum, ut decima & quarta die mensis Nisan, pridie Paschæ quisque faceret sacrificium pacificum (solemne id, de quo scriptum legitur, *Deut. 16. 2. Igitur Domino Deo tuo Pascha immolato oves, capras, & boves*, sicut demonstratur capite sexto tractatus Talmudici, qui est de sacris paschalibus. Quod sacrificium solemnne si vocetur in Gemara sacrificium publicum, causa & ratio est, quia fiebat ab universa multitudine: ego verò illud hic adscripsi privatorum sacrificiorum número, quippe quod & à singulis seorsim fiebat, nec sabbatum elevabat, aut inquinamentum. Quinta pars erat sacrificiorum illorum, quibus se ipse homo privatus alligabat voto promissoque faciendo: ut si quis nazaræatum vovisset in certum tempus, tempore exacto, faceret agnò anniculo sacrificium solidum, & piaculare sacrificium ove annicula, & ariete sacrificium pacificum. Atque simplex & absolutum sacrificii votum concipiebat qui universè diceret, recipio in me sacrificium solidum, recipio in me sacrificium pacificum: promissum autem faciebat qui animantem propriam quandam deligeret, ei manum imposeret, simul ita diceret, hac ego sacrificium solidum, hac ego sacrificium pacificum fieri volo: fuit igitur, ut alio loco jam exposui, hoc discriminis inter votum, & promissum: qui teneretur illo, rei nuncupatæ damnum præstabat scilicet: qui hoc, non item nec verò cuiquam, ut ante demonstravi, vel vovère licebat, vel promittere seu sacrificium piaculare, seu sacrificium pro delicto: sacrificium solidum, atque pacificum demum ex voto,

מן העוף ומן הבהמה ואמנם להתבאר שאין שלמים באים מן חקוק
 הנח ביארתי כל קרבנות היחיד שהוא הסוג הב והענין הכולל את
 כלם הוא שאינן רוחים לא את השבת ולא את הטומאה:
 והסוג הב הוא קרבן צבור הדומה לקרבן יחיד והוא בששגנו בית
 דין הגדול והתירו דבר שחייב על ודנו כרת ועל שגגתי חטאת
 קבועה ושגגו העם על פיהם ועברו כמו שהתבאר בהוריות שאם
 חייבין בית דין חטאת ואם היתה שגגת עבודת אלילים יתחייבו פר
 בן בקר לעולה ושעיר עזים לחטאת וזה הפר והשעיר חייבין
 בו כל שבט ושבט ואלו השעירים נשרפים לפי שהם חטאת
 הצבור והחמא צוה לשרוף את פר העלם ואמר חטאת דוקדל הוא
 ואמרו בספרא בנין אב לכל חטאת הקהל שישרפו אותו ואלו
 שעירי חטאת נקראו שעירי עבודת אלילים לפי שבודת דין
 מביאין אותם על שגגת עבודת אלילים ואם בית דין שגגו
 בשאר המצוות ויזרה הקרבן שחייבין בו פר בן בקר לחטאת
 וזהו הנקרא פר העלם דבר של צבור לפי שבתחלת הפרשה
 נאמר ונעלם ממנו וקדין אותו במקצת מקומות פר הבא על
 כל המצוות והתורה צוהה שישרף וחייב בו גם כן כל
 שבט ושבט ולכן נמנה חמין הזה גם כן בקרבנות הצבור
 לפי שנאמר בו והקריבו הקהל ונאמר ועשו כל העדה וכפר הכהן
 על כל עדת בני ישראל ונאמר ונסלח לכלל עדת בני ישראל
 ואמנם נזכר כמות הזה לפי שהיה דומה לקרבן יחיד

promissaque fiebant : & illud quidem volucris pariter & quadrupede : hoc autem volucris, quemadmodum supra posui, fiebat nunquam. Explicavi universa sacrificia privata, de quibus erat genus alterum, quorum omnium una ratio communis erat, ut nec sabbatum, nec inquinamentum elearent.

Tertium genus complectebatur sacrificiorum privatorum ea, quæ publicis similia sacrificiis erant. nam senatus supremus, si per errorem facere licere respondisset id, quod admissum per audaciam exitio, & per imprudentiam sacrificio piaculari luebatur, idque malefium populus illius responso & decreto in errorem inductus factitasset; non hic, quemadmodum traditur in tractatu illo Talmudico, qui *Responsa sonatis* inscribitur; sed ille sacro piaculari astringeretur. Senatus igitur in dijudicando cultu vani numinis cum errasset; error requirebat, ut juvenco sacrificium solidum, & hirco sacrum piaculare fieret, atque hoc ut fieret ab una quaque tribu. Hirci isti vedelicet igni absolvebantur omnes; quippe cum essent piaculum universorum; namque juveneus ob errorem sacrificandus igni cremabatur jussu Dei immortalis, & idem Dei immortalis oraculo piaculum Ecclesiæ nominabatur: atqui, ut dicitur in libro *Siphra* inscripto, piaculorum, quæ ab universo cœtu fiebant, omnium erat communis ista Lex, ea ut igni cremarentur. Atque hirci illi, quoniam iis piacularia fiebant propterea, quia senatus in decernendo de cultu vani numinis erraverat, hirci idololatricæ passim appellantur. Idem ille senatus si de cæteris officiis respondens errasset, error requirebat, ut juvenco sacrum piaculare fieret: atque hic est iste, qui juveneus ob errorem Ecclesiæ dicitur; quia enim in principio capitis, ubi sancitur, usurpatur hoc verbum, *per errorem*; & idem nunquam juveneus de cunctis officiis sacrificandus appellatur: hic ut igni cremaretur, Lege sancitum est, & ut ab una quaque tribu sacrificaretur, jus erat: id adeo causæ est, cur hoc genus sacrificiorum numeretur etiam in sacrificiis publicis. etenim hoc de genere verba habentur ista, *Lev. 4. 14. Ecclesia præbento. & Num. 15. v. 24, 25, & 26. Totus cœtus faciat*: sacerdos autem universum Israelitarum cœtum procurato: ut universo Israelitarum cœtui remittatur: Verum idem habetur in sacrificiorum privatorum numero, quia sacrificia privata

ואינו דוחה את השבת ולא את הטומאה :
 והסוגי' הוא קרבן היתד היום לקרבן צבור והוא קרבן הפסח
 ששוחט כל אחד ביום יר בניסן כמו שהתבאר בתחלת פסחים ומה
 הסוג גם כן פר החטאת ואיל לעולה שמקריב כן גדול ביום
 הכפורים שנאמר כזאת יבא אהרן אל הקדש וגמר ושרפת ופר
 הורה הוא דומה לקרבן הצבור לפי שהוא דוחה את השבת ואת
 הטומאה וכל שאין לו זמן קבוע אינו דוחה לא את השבת ולא
 את הטומאה ואל יטעה איתך ענין החנינה שיש דשות להקריבה
 כל שבעת הימים וכן עצרת שלה תשלומין כל שבעה כמו שהתבאר
 במסכת חגיגה על כן אינו דוחה את השבת ולא את הטומאה
 וכשאתה מונה כל הקרבנות הנזכרים תמצא שאין ככל קרבנות
 הצבור נקבה בשום פנים אפילו ממה שדומה מהם לקרבן יחיד
 ואין מכל חטאות הצבור נשרפת אלא שעיר יום הכפורים חבירו
 של שעיר המשתלח ושעירי עבודת אלילים ופר העלם ושאר
 החטאות נאכלים לזכרים שבכהונה וכן תמצא שכל חטאת
 יחיד הוא נקבה וזולת שלש חטאות שהם זכרים אף על פי
 שהם חטאת יחיד והמה השעיר שמקריב המלך אם שגג
 בדבר שחייבים על ודונו כרת ועל שגגתו חטאת קבועה ופר
 הבא על כל המצוות שמקריב אותו כהן משוח על שגגתו ופר
 יום הכפורים וכן יתבאר לך שאין שורפים מכל חטאות היחיד
 אלא

imtabatur eatenus, ut nec sabbatum, nec inquinamentum elevarer.

Venit nunc ad quartum genus sacrificiorum, quo revocantur sacrificiorum privatorum illa, quæ publicorum referebant similitudinem: talis erat victima paschalis, quam quisque macrabat ad decimam & quartam diem mensis Nisan; de quo sese disputatur in primo tractatu Talmudico, qui est de sacris Paschalis: tale porro eum piaculum juvenco, tum ariete sacrificium solidum à summo sacerdote faciendum ad solemnem Expiationum diem, de quo scriptum legimus *Lev. 16. 3.* *Hoc autem munus ferat Aaron cum introierit in sanctuarium,* & reliqua: hujus enim juvenco exustio similitudinem sacrificii publici referebat, ut quæ sabbatum, & inquinamentum elevarer: sed cuicumque sacrificio non erat præstitutum tempus certum & ratum, id non elevabat neque sabbatum, neque inquinamentum. Ac ne quem forte decipiat ratio sacrificiorum solemniū, hæc obire per totam hebdomadam; immo enim sacrificia solemnia, quæ ad Pentecosten fieri jus erat, illa etiam ipsa per universam hebdomadam instaurare licebat sic, ut docetur tractatu Talmudico de sacris solemnibus: & eam ob causam nec sabbatum, nec inquinamentum elevabant. Ex hac igitur sacrificiorum commemoratione cognoscitur omnino sacrificium publicum bestia femina fieri nullum: nec ejusmodi quidem sacrificium publicum, quod esset privato simile sacrificio: de cunctis autem piacularibus publicis non exuri nisi hircum solemni Expiationum die sacrificandum, consortem illum hirci averrunci, qui publicitus deducebatur in solas terras, & hircos idololatriæ, & eum, qui ob errorem sacrificabatur, juvenco: cætera verò à viris sacerdotibus comedi: cognoscitur etiam cætera singulorum hominum sacrificia piacularia bestiis feminis: tria singulorum hominum piacularia fieri bestiis maribus: nempe rex cum per errorem id admiserat, quod per audaciam exitio, & per imprudentiam factum stato luebatur sacro piaculari, piaculum hirco faciebat: præterea autem erat juvenco de cunctis officiis sacrificandus, quo expiatur erratum sacerdotis oleo inuncti: & ejusdem juvenco, quo ad solemnem Expiationum diem faciebat suum ac suorum piacularis sacrum. Porro cognoscitur nullum singulorum hominum piacularum.

אלא פר הבא על כל המצוות וכן אין בכל קרבנות ודחיד חטאת
ממין דפר וזלתי פר הבא על כל המצוות ופר יום הכפורים
ושניהם נשרפים כליל נמצא הדין העולה בידינו שכל חטאת
דחיד תאכל והיא נקבה ולא תחידה ממין הבקר וזלתי שער
דנשיא שדומה וכן ופר הבא על כל המצוות ופר יום הכפורים
שהם זכרים וממין הבקר ושניהם נשרפים והנה קראו אותו פר
הבא על כל המצוות לפי שאמר בו הכתוב נפש כי חטאת בשגגה
מכל מצות השם וימר וזו כלל כל הקרבנות שמקריבין על גבי
המזבח והדברים המשותפים בכלם הם שאין מקריבין אותן בעלי
מומים ושואין נקדיבין אלא על ידי כהן שלם ותמים מכל מום
ושואין מקריבין שום קרבן מחם אלא ביום שנאמר ביום צוות
את בני ישראל להקריב את קרבניהם וחכמינו זכרונם לברכה
אמרו ביום ולא בלילה ושואין מקריבים שום קרבן מדם אלא
במקדש ידוע הבנוי בירושלם במקום דרמו אליו בחד המוריה
וזו כלל מה שדצינו לבאר פה.

culum exuri præter juvenum illum de cunctis officiis sacrificandum: nec omnino singulorum hominum piacula fiebant unquam pecore bubulo, si excipias unum illum juvenum de cunctis officiis sacrificandum, & alterum solemnem Expiationum die mactandum, qui ambo exurebantur toti. Ex quibus universis intelligitur cuncta singulorum hominum sacra piacularia comedi, tum ea fieri bestiis feminis, nec fieri pecore bubulo: excipi autem sacrificium piacularis principis, quod fiebat mari caprini pecoris: & juvenum de cunctis officiis sacrificandum, item & juvenum die solemnem Expiationum mactandum, qui cum mares, tum bubuli pecoris erant, & exurebantur ambo. Jam nomen illud juvenum de cunctis officiis sacrificandum duxerunt ex eo, quod in hanc rem edicitur Lev. 4. 1. *Si quis errore lapsus in eorum, quæ sunt erga Deum, officiorum aliquo, & cætera.* Hæc erant universa, quæ in altariibus adolebantur, sacrificia, quorum omnium erant communes istæ conditiones, ut nec ipsa vitæ temerata forent, nec administrarentur nisi à sacerdotibus castis, puris, sanis, synceris, & integris, nec unquam nisi interdiu fierent, id adeo, quod est Lev. 7. 38. *Quo die præcepit Israelitis de sacrificiis eorum faciendis,* quod sapientes nostri, quos honoris causa nomino, ita sunt interpretati, de die sacrificia facienda scilicet, de noctu non item: neque porro fierent usquam, nisi in templo augusto, quod erat Hierosolymis exadificatum in loco constituto ad montem Moriam. Hæc edisserere hoc capite volui.

הפרק הרביעי

בתכלית הקרבנות

עַתָּה הָרַב הַמִּוֹדָה בְּפֶקֶד לִבְּךָ אֵלֶּיךָ שֶׁהִקְדֵּבְנוּ לָךְ

צוה אותם יתברך על הכונה הראשונה אלה שבאשר

שלח משה המיגו עליו השלום לתתו ממלכת כהנים וגוי קדוש

וידעת היום והשבות אל לבבך, גומר ולהנחן לעבודתי כמו

שֶׁאָמַר וְלַעֲבָדוֹ בְּכָל לַבְּנֵי וְעַבְדְּתֶם אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹמַר

ידיה המנהג המפורסם בעולם כלו שהיו אנו כר העמים הגלוי

בעלי חיים להיכלות הדם שהיו שם הצלמים ולהשתקוות.

להם ולקטור לפנייהם והעובדים הפרושים שמה בדיוכלות

היהם הנעשים לנכבדים היו נהנידם לא גורד חכמתו לצורת

לֹא כָּלֵב לַכְּבִלִי לִפְנֵי שׁוֹמְרוֹ בְּאַדְמָה בְּנוֹת חֲמוֹד וְיֻמָּה לַחֲמִידָה

יהודי: דומה זה, כאלו יבא נביא בזמנו זה שיקרא אנשים

לעבודת השם יתכרך ויאמר השם צור. אתכם שלא תתפללו

אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה אבל תהיה:

עבודתכם מחשבה, מבלתי מעשה שאין ספק שלא יקבלו זה.

הם והעתיקים מהותם לגדלים ולעניינם דמיונים שאין

אמתות

CAPUT QUARTUM.

De sacrificiorum fine.

EXposuit hanc sententiam maxima vir auctoritate Majemonides in eo libro, qui *Doct̃or Perplexorum* inscribitur, capite secundo & tricesimo tertiæ partis, divina sacrificiorum præcepta non esse consilii primùm intenti: sed cum legaretur Moses, hominum homo beatissimus, qui sacerdotale regnum constitueret, & sanctitate vitæ, atque naturæ divinæ cognitione gentem excollet, quemadmodum disertè dicitur *Deut. c. 4. v. 35. Quæ tibi visa data sunt, ut cognosceres, & cætera;* & *v. 39. Noscito igitur hodie, & in animum inducito, & quæ sequuntur, atque illam propriam cultui divino dicaret, sicut apertè declaratur Deut. 11. 13. Et colatis illum (Deum) toto pectore, & animo; & antea quoque, Exod. 23. 25. Dominum Deum vestrum colitote, & cætera;* tum per omnes omnium orarum gentes fuscā istam esse consuetudinem, ut suis quæque diis cultum hunc & honorem communiter adhiberent, in fanis ac delubris ut simulacra mactandis animantibus & odoribus incendendis venerarentur, simul ut fanis atque delubris illis destinarent, & addicerent certos homines falsorum numinum sacrificios: nec esse visum menti ac rationi divinæ præcipere nobis, ut istas ceremonias & sacrorum religiones protinus aversantes tolleremus. neque enim ut ejusmodi præceptum facesserent adduci potuisse homines, quorum ingenium à natura ita comparatum est, ut semper redeat ad id, quod olim consuevit: hoc perinde futurum esse, ut si vates his temporibus veniret, qui homines ad religionem erga Deum Optimum Maximum excitaturus ita prædicaret, Deus edicit vobis, ne preces illi fundatis, neu jejunium instituatis, neu afflictæ calamitate opem ejus polcatis; atque ut vestra erga illam religio tota sit in animi cogitatione, nec ulla adhibita actione: à quo audiendo communis vitæ ratio profectò deterreret homines. Id scilicet esse causæ, cur sapientia divina ceremonias istas servavit, easque naturis creatis, ac simulacris fictis, atque adeo

אמתות להם וצוה לעשותם לשמו ותרד וכן צוה לבנות לו
 היכל ועשו לי מקדש ומבוא לשמו מבוא אומה תעשה לי ושיחיה
 הקרבן לו יתרד אדם כי יקריב סבב קרבן ליהודה וששתחוו לו
 ויקטירו לו והוחזיר שלא לעשות דבר מאלו הדברים לזולתו וזבח
 לאלהים יחרם לא תשתחיה לאל אחר והניע בזאת התחבולה
 האלהית שנמחה וזר עבודת אלילים ותקיימה הפנה תגדלה
 באומתנו ממציאות השם ואחרותו ולא בידיו הנפשות ולא השתפסו
 בכטול העבודות שהודגלו בהם והו העת הרב בדמיו ומרבו
 משה בן נחמן כתב שאלה הרברים הם דברי הבא יעשו שלח
 השם מנאל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים ומפשי עולם
 שנקון העבודת אלילים והכתוב אומר כי הם לחם אשה יהיה ותת
 נח בצאתו מן התיבה הקריב קרבן וירח יהודה את ריח הניחח
 ולא היו אז בעולם אנשים עובדי עבודת אלילים להחריק מהם
 והכל הביא גם הוא מפנידות צאנו ומחלבהן וישע יהיה לחבל
 ולא היה עדיין עבודת אלילים בעולם כלל ובלעם אמר את שבעת
 המובחות עדתי ואעל פר ואיל במובח ולא היה רעתו לשלול
 אמונת רעות שלא נצטור בכך ולשון הקרבנות את קדמני
 לחמי לאישי ריח ניחוחי וחלילה שלא יהיה בם שום תעלה
 ורצון רק שוללות העבודת אלילים מרעת השומים אלה
 הם דברי דברי משה בן נחמן כנגד דברי המורה וזכר
 התחכם הנרבוני להשיב על כל זה בפירושו לאותו פרק הנסמך
 במסכת

vanis adeantas hujus universi parenti afferri jussit: hinc ut Deo templum edificaretur, datum esse præceptum, quod est *Exod. 24. 8. Et mihi faciant sanctorum*: ut illi statueretur altare, de quo dicitur *Exod. 20. 21. Altare cæspitium mihi facito*: ut ei fieret sacrificium, de quo *Lev. 1. 2. Quisque sacrificium Domino cum faciet de vobis*: ut ei se abjicerent, atque prosternerent, ei cremarent odores: tum Legem interminari, ne quisquam quidquam horum nisi præpotenti Deo faceret, his verbis, *Exod. 22. 19. Qui sacrificat diis, morte plectitor*: illis autem cap. 34. v. 14. *Namque magnopere tibi cavendum, ne te proicias ante deum alienum*, & hac divinâ solertiâ nefastas simulacrorum ceremonias esse deletas omnes ex animis nostrorum, & iisdem insitam hanc religionis stirpem, existere Deum unum solum: nec usu venisse, ut ceremoniarum usitatarum everfione subita stupentes animi à casto & puro numinis æterni cultu refugerent. Hæc Majemonides disputans de sacrificiis. Clamat contra R. Moses Nachmanides istam esse profanam sententiam, quæ mensam Dei sordibus fœdatam velit, cum tueatur hunc demum ejus esse finem, ut evelleret ex animis hominum sceleratorum & amentium insanum illum simulacrorum cultum: ast in oraculis divinis sacrificia passim dici, *Dei dapes igni cremendas*. etenim à Noa, inquit, simul ac egressus erat ex arca factum est sacrificium, cujus odorem Deo gratissimum fuisse sacræ literæ testantur, cum tamen nulli tum essent homines numinis alieni cultores, qui à tam perversa & impia religione deterrerentur: Abel etiam, addit, primitias sui pecoris optimas Deo obtulit, & respexit eum Deus: atqui cultus alieni numinis nondum in terris extiterat: pergit idem urgere: Balaamus dicit Deo se septem ei statuisse altaria, atque in eorum singulis singulos buculos & arietes sacrificasse: at huic quidem certe non erat propositum pravæ extinguere religionis, nec id illi præceptum erat: denique Deus de sacrificiis passim ita loquitur, *Sacrificium meum, dapes mea tibi mihi sacro consumenda, odor ille mihi quam suavissimus*: improbum est igitur existimare Deo sacrificiis præcipiendis nihil aliud quaesitum, nisi ut ex insipientium animis idololatria deleteretur. Ita R. Moses Nachmanides refutat Majemonidem. R. Moses enim Narbonensis commentariis suis in allegatum caput hisce rationibus

באמרו שלא אמר הרב הנזכר שצוה השם על הקרבנות על
 הכונה השנית להרחיקם מהעבודת אלילים אבל אמר שהעבודה
 המורגלת לנחשב באלוה היה הקרבן ושלא נורה החכמה האלהית
 להניחו לגמרי מפני ההרגל שהיו מורגלים בו ואין דברי הנרפוני
 אמתיים ולא מספיקים בזה הנהגה אבל אמתת הענין הוא שחבר
 המורה סובר שהתפלה והתחנה והתלמוד תורה דברי הצומות
 וצעקתם ציצית ותפילין מוזה ודומיהם מהעבודות עם האמנות
 האמתיות הם המצוות שצוה אותם הקדוש ברוך הוא על הכונה
 הראשונה ולכן היו בכל מקום ובכל זמן אמנם הקרבנות לא היו
 בן כמו שאמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר
 תראה ולא גם כן בכל זמן אבל צוה ליחד בית אחד במקום אשר
 יבחר השם ושלא יקריבו בזולתו וגם שלא יקרב איזהו איש שידמין
 אלא מורע אחרן דבכה וכל זה מורה היות הכונה האלהית
 למעט זה הניח מן העבודות ושלא נצטוו אם כן הקרבנות על הכונה
 הראשונה כמפלית ושאר המצוות עוד מצא הרב רביה לרעתו מדברי
 הנביאים שהיו מוכיחים לישראל על רוב השתוללותם בקרבנות
 באמרם שאינם מצויים בעצמם כמו שאמר שמואל הנביא חפץ
 ליחודה בעולות וזכרם בשמאע בקורבן והנה וישעיהו אמר למד
 לי רוב זמנכם ואמר יהודה וירמיה אמר כי לא רכתי את
 אבותיכם ביום הנציא אתם מארץ מצרים על דברי עלה וזכר

rationibus & argumentis omnibus pro sua prudentia occurrit, & vult neutiquam hoc à Majemonide poni rationem sacrificiorum à Deo institutam esse propter aliud, eo videlicet consilio, ut avocarentur homines ab idololatria; illud autem statui, quod moris esset, ut quidquid pro Deo habebatur, coleretur sacrificiis; idcirco prudentiæ divinæ non esse visum imperare nostris, ut omnino rationem usitaram mutarent, quippe cum vis diuturnæ consuetudinis esset sanè quàm magna: sed nec vera dicit Narbonensis, nec ea, quibus argumentationes contrariæ diluantur: hæc est igitur rei veritas: princeps doctrinæ Majemonides existimavit preces, obsecrationes, meditationem Legis, jejunia, supplicationes, fimbrias, phylacteria, ichedas sacras ædium postibus infigendas, & alias harum similes ceremonias & religiones sanctas à Deo propter se esse constitutas; has adeo omnibus & locis & temporibus vigere: non autem esse hujusmodi jura sacrificiorum, de quibus scriptum legitur, *Dent. 12. 13. Tu verò caveto, ne quo tibi cunque loco visum fuerit solida sacrificia facias*, & eadem nihilo magis quovis tempore fiebant. immo enim jusserat Deus unicam ædem ad sacrificiorum solemnia obeunda destinari in eo loco, quem ipsemet electurus esset: idemque sanxit, ut omnino extra hanc ædem sacrificia nulla fierent: tum ut in illa ipsa æde quæ fierent administrarent non primi quique homines; sed Aaronis sacerdotis stirpe generati. Quæ omnia satis apertè declarant id à Deo agi, genus hoc ceremoniarum ut imminueretur: quod cum ita sit, consequens est illud, jura sacrificiorum non item, ut venerationem Dei, cæteraque pietatis officia propter se sancta esse. Præterea autem Majemonides sacrarum literarum peritissimus invenit sententiæ suæ confirmationem in vatum libris, ubi sæpenumero reprehenditur Israelitarum nimium illud sacrificiorum faciendorum studium, quod verò est dicere sacrificia per se, sua vi, sua sponte, sua natura non esse recta & laudabilia. Videas enim apud Samuelem vatem, *1. 1. c. 15. v. 22. Anne tam placent Jehovæ solida & pacifica sacrificia, quàm ei dicto audientem esse?* Er apud Esaiam, *c. 1. v. 11. Quam mihi tot sacrificia vestra dicit Dominus?* Item apud Jeremiam, *c. 7. v. 22, & 23. Neque enim eduxi, præcepique majoribus vestris, cum eos ex Ægypto educerem, nec de solidis, nec de paci-*
ficus

כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי וחיייתי לכם
 לאלהים ואסף המשוורד אשר לא על וכחד אוכחד ועולדת לנגדי
 תמיד לא אקח מביתך פר וגומר ועוד אומר שמצא הרב סיוע לדבריו
 בדברי חכמינו וזכונם לברכה אומרו בסוף מנחות כל העוסק בתורה
 אינו צריך לא חטאת ולא עולה ולא אשם ולא מנחה ובפרק אלו
 הם הגולין כי טוב יום בחצריך מאלף טוב יום שאתה יושב ועוסק
 לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב על גבי המזבח
 ובאלה שמות רבה סדר ואתה תצוה פרשה וזה הדבר אשר תעשה
 להם לקדש אותם לכהן לי קחו עמכם דברים ארזץ בנקיון כפי
 לשמיע בקול תורה לפי שיאמרו ישראל הנשיאים היו חוטאים
 ומביאים קרבן ומתכפרים הבהן המשיח חוטא ומביא קרבן
 ומתכפר לו אנו מה נעשה שאין לנו להביא קרבן אמר להם
 הקדוש ברוך הוא דברים אני מבקש מכם ולא קרבן ואני מוחל
 על כל עונותיכם שנאמר קחו עמכם דברים לכך אמר ארזץ
 בנקיון כפי לא להקריב קרבן אלא לשמיע בקול תורה
 שאני מודה לך על דבר תורה וכן באותו מאמר שהביא
 הרבי משה בן נחמן מספרי ובסוף מנחות אמר רבי שמעון
 בן עזאי בן ורואה מה טובה כפרשת קרבנות שלא

*ficia sacrificiis : sed hoc eis præcepi, ut mihi morem gererent ita, ut Deus illis esset. Ad eundem modum canit poeta divinus Asaphus, Psal. 50. 8, & 9. Non ego te propter sacrificia tua pacifica, & solida jugiter facienda mihi reprehendam : Neque juvenco ex adibus tuis accipiam, & reliqua. Ego vero invenio etiam Majemonidæ sententiam istam comprobari decretis sapientum, quos honoris causa nomino. Est in tractatu Talmudico de fertis, in extremo, qui animum adjungit ad Legis studium, is non indiget nec sacrificio piaculati, nec solido, neque porro hostia pro delicto, neque ferto : & in tractatu Talmudico de verberibus, capite secundo, cujus initium, *Isti verò exulabant*, in undecimum versum Psalmi 84. *Melior est enim dies unus in atris tuis, quàm mille* ; scribitur hoc edixisse Davidi regi Deum, malo te vel unum diem in conspectu meo sedentem, atque numen meum studiosè contemplantem, quàm mille sacrificiorum solidorum, quæ Salomo ex te natus olim unà in altari novo facturus est. Et in eo libro, qui *Explicatio copiosa Exodi* inscribitur, in ea distinctione, cui titulus, *Tu verò præcipito*, commate illo, cujus initium ducitur ab primo versu cap. 29. Exod. *Hoc igitur tum facito, cum inauguraveris eos, qui sacerdotio meo fungentur*, post allegatum versum tertium ex capite quarto decimo Osee, *Concipite verba vobiscum cogitantes* ; tum etiam partem sexti & septimi versus ex Psalmi 6. *Lavabo innocentiam manus meas* *ut laudes voce canam*, hæc edisseruntur : Israelitæ dicebant, principum peccata sacrificio faciendo expiantur : item & sacerdotis uncti culpa piaculati sacrificio luitur : quid autem nobis fiet si peccaverimus, qui non habemus quod faciamus sacrificium : His Deus Optimus Maximus verba vestra volo, non sacrificia, & omnia peccata vobis condonabo : nimirum hoc illud est, quod scriptum videmus, *Concipite verba vobiscum cogitantes* : & eam ob rem scriptum legitur, *Lavabo innocentiam manus meas*, non ut sacrificium faciam ; sed, *Ut laudes voce canam*, quod est, ut ego te laudem ea re, quia feci contra Legem. Eodem valet etiam (quanquam hoc ipsum urget R. Moses Nachmanides) quod & in eo libro, qui *Siphri* appellatur, & in extremo codice Talmudico de fertis commemoratur à R. Simeone Asai filio ita dictum. Annotandum, quod in copiosa sacrificiorum descriptione nusquam occurr-*

נאמר בדם לא אל ולא אלהים ולא להשם בן ד' אותיות
 השם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק שמה
 תאמר לאסילה הוא צריך תלמוד לומר האוכל בשר אבירים
 לא אמרתי לכם ובחו כרי שתאמרו נעשה רצונו לא לרצוני
 אתם ונבחים אל לא לרצונכם שנאמר לרצונכם תושחו ותרבי
 משה בן נחמן הביא התחלת המאמר הזה והשמיט סיפּו לפי
 שהוא מסכים מאד עם דעת הרב המורה ומה שאמר רבי
 שמעון בן עזאי שלא נאמר בקרבנות שם אל ולא אלהים
 אל לא בן ארבע אותיות מסכים גם כן לדברי הרב שבעבור
 שהיו הקרבנות להרחיקם מעבודת אלילים להקריבם לעבודת
 השם הנכבד לכן לא נאמר בדם לא אל ולא אלהים שהם
 שמות כבוד יאמרו על שרי מעלה אלא השם המיוחד אליו יתבוד
 לומר שאליו היו מקריבים ולא לעבודת אלילים וכן בפרק
 כל האסור אמר טוביד. בד מתניה אמר רבי יאשיהו מה הוא
 תשמרו להקריב לי במערו לי ולא לאדון אחר ומה הוא
 האדון שמקריבין לו הו אומר וזה עבודת אלילים הלא כל
 המאמרים האלה מסכימים מאד לדעת הרב המורה בקרבנות
 ויותר מהמה תראה במאמר אחד שאמרו בויקרא רבא
 בסדר אחרי מות פרשה איש איש אשר ישחט וזה לשונו רבי
 פנחס בשם רבי לוי אומר משל לכן מלך שלבו היה גם עליו
 והוא

occurrit nec Dei nomen illud, quod fortitudinis vim continet, nec illud, quod dignitatis; sed ineffabile nomen *Tetragrammaton*, quod est Dei proprium: id eò factum, ut calumniatori controversiæ locus ne relinqueretur: tum si quis sic existimaret Deum indigere cibo, dedocet eum hoc versus decimus & tertius Psalmi quinquagesimi, *Egône taurina carne vescar?* Quæ rogatiuncula hanc vim & sententiam habet, non ego vobis pro imperio dixi, *sacrificate*: diceretis, nos Dei voluntatem exequimur: nunc verò sacrificatis non ad meam; sed ad voluntatem vestram: nimirum hoc illud est, quod scriptum legitur *Lev. 22. 29. Voluntate vestra sacrificatote.* R. Moses Nachmanides enim hujus disputationis initium protulit; sed finem silentio præterit: astutè; quia vidit cum Majemonidæ sententia congruere. Quin etiam quod principium dedit R. Simeon Afai filius, in prælonga sacrificiorum descriptione nunquam reperiri Dei nomen, quo fortitudo, quo dignitas notatur, illud quoque facit cum Majemonide. nam sacrificiorum jura cum essent præscripta eo consilio, uti fidorum à numinum cultu sacrilego homines abducti allicerentur ad puram & castam Dei immortalis religionem, non usurpantur in eorum præscriptione nomina Dei illa, quæ fortitudinem & dignitatem declarant, quippe quæ eadem tribuuntur etiam claris viris, qui honoribus utuntur: sed usurpatur vocabulum Dei præpotentis proprium, quo manifestum fieret rerum creatori, non numini commentitio sacrificari. Consimiliter in tractatu Talmudico de bestiarum consecratarum mutatione, capite quinto, cujus initium, *Quidquid interdictum est*, R. Tobias Matenæ filius hoc auditum à R. Josia prodit: quod est *Num. 28. 2. Curatote mihi offerendum stato tempore*, id hanc vim habet, offerendum mihi scilicet; alii domino non item. Quid? Estne dominus alius, cui sacrificetur? Verò: est Deus alienus. Ergo omnes hæ disputationes cum Majemonidæ sententia de sacrificiis maxime conveniunt: multò etiam magis illud, quod in eo libro, qui *Explicatio copiosa Levitici* appellatur, distinctione illa, quæ *Post mortem* inscribitur, commate eo, cujus initium ducitur à versu tertio capitis 17. *Lev. Quicumque de gente Israelitica mac-tarit*, his ipsis verbis scriptum legitur. R. Phineas auditum ex R. Levita simile posuit. Cujusdam regis filius animo obsequens

הוא למד לאכול נבלות וטרפות אמר המלך ואלם על שולחן זה
 תדיר ומעצמו הוא נזיר כן לפי שהיו ישראל להוטים אחר עבודת
 אלילים והיו מביאים קרבנותיהם לשעירים באסור ופוענות
 באר. עליהם אמר הקדוש ברוך הוא יהיו מקריבים קרבנותיהם
 לפני באהל מועד והם נפרשים מעבודת אלילים הוא
 דכתיב איש איש מבית ישראל אשר ישחט וגומר והמאמר הזה
 מורה בביאור שחיה דעתם וזכונם לברכה בענין הקרבנות כדעת
 הרב המורה ואין לומר שהפרשה החיית בלבד תדבר מהשלמים
 כי היא ככל הקרבנות תדבר כמו שאמר למען אשר יביאו בני
 ישראל את זבחייהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאות
 ליהודה וגומר ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים אשר הם
 זונים וגומר ואליהם תאמר איש איש מבני ישראל וכן הגר אשר
 יגור בתוכם אשר יעלה עולה או זבח ואל פתח אהל מועד
 לא יביאו לעשות אותו ליהודה ונכרת האיש ההוא מעמיו ואחר
 זה צוה על ענין הדם באמרו ואיש איש מבית ישראל אשר יאכל
 כל דם הרי לך מבואר שהפרשה תכלול עולה וזבח וכל מיני
 הקרבנות ושלא אמר הכתיב ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים
 בכחינת הדם בלבד אלא בכחינת כל הקרבנות ותמדתו מהרב
 הנחמני שחיה הנמרה לפניו כשלחן ערוך איך לא ראה המאמר
 הזה כי הוא מסנים לדברי הרב המורה הגר התבאר שכן
 התורה וכן הנביאים וכן הכתובים ומדברי רבותינו וזכונם
 לברכה בהרבה מקומות יש סיוע גדול לדברי הרב המורה
 ואינם בזה דברי הבאי אלא דברי קדושה והנה אדם ובניו
 הקריבו קרבנות לחשבם שבהם היו עובדים אלהים כי בשרפם
 על המזבח החלב והכליות מהקרבן היו כאלו הקריבו קרבם
 וכליותיהם עצמם שהם כלי המחשבה וכן חכמים כנגד
 ידיהם ורגליהם של המקריבים והיו זורקים את דם הקרבנות
 במקום

vesci morticinis & affectis animantibus confuerat : rex edicere, semper apponantur hæc in mensa mea, filius eis per se ipse abstinēbit; haud absimiliter inflammatis ad cultum simulacrorum Israelitis, ne demonibus nefaria sacrificia facerent, & iustis indē pœnis multarentur, Deus Optimus Maximus edixit, ut in tabernaculo fœderis sui sibi sacrificia facerent, & sic ipsi per se simulacrorum à cultu discederent. huc enim spectat illud, *Quicumque de gente Israelitica mactarit*, & quæ sequuntur. enimverò locus hic dilucidè demonstrat sapientum honoris causa nominandorum sententiam de sacrificiis eandem esse, atque Majemonidæ. Nec verò putandum in eo Legis capite de solis sacrificiis pacificis agi: agitur de cunctis sacrificiis. namque dicitur v. 5. *Quam ob rem Israelitæ ducunt victimas*, quas passim per agros antea mactarant, ducunt illas domino, &c. & v. 7. *Neve deinceps dæmonibus sacra sua faciunt*, quibuscum quasi scortabantur, &c. atque v. 8, & 9. *Edicito illis, quisquis cum Israelis è familia, tum ex alienigenis apud ipsos degentibus solidum sacrificium fecerit, aut pacificum; Nec victimam adduxerit ad ostium tabernaculi fœderis, ut ibi mactaretur Domino, is è populi sui communitate exterminabitur.* tum in sequenti versu præterea de sanguine separatim sancitur in hunc modum. *Item quisquis Israelitarum genere natus quidquam sanguinis gustarit.* Perspicuum est igitur caput hoc comprehendere solida, & pacifica sacrificia, & cuncta sacrorum genera, tum autem edictum illud, *Neve deinceps dæmonibus sacra sua faciunt* spectare non modò sanguinis, sed omnino omnium sacrificiorum rationem: quò magis ego miror R. Mossem Nachmanidem, qui Talmudem universum in promptu habebat, non vidisse locum illum esse Majemonidæ sententiæ consonum. Demonstratum est hoc quidem & Lege divina, & vaticinis libris, & hagiographis, insuper etiam multis ac variis sapientum decretis probari Majemonidæ sententiam, proindeque tantum abesse, ut profana sit, ut potiùs sanctitate conjunctissima sit. Adamus autem, & ejus liberi sacrificia fecerunt putantes his faciendis Deo se cultum & honorem adhibere. nam adolebant in altaribus adipem, & renes hostiarum pro renibus & præcordiis suis consilii sedibus: item & illarum crura pro suis manibus & pedibus: itémque respergebant illarum sanguinem

במקום דמם ונפשם ומידים לפניו יתברך שכן ראני שישפך דם
 המקריב וישרף גופו על חטאתם לולי חסד השם שלקח ממנו
 בתמורה וכופר הקרבן ההוא שהיה דמו תחת דמו ונפשו תחת
 נפשו וכבר זכר וזה גם כן הרב הנחמני ואמנם נח הקריב קרבן
 לזאת הסבה בעצמה שהקריבו אדם גם שראה דור חמבול פרוצים
 בעבודת אלילים מימי אנוש שנאמר ותשחר: הארץ לפני האלהים
 ולכן הקריב קרבנותיו לגבוה להתרחק מעבודת אלילים ואמנם
 בלעם לא בנה שבעה מובחות להתרחק מעבודת אלילים אלא
 למר שאמרו במדבר סיני רבא וזה לשונם ולמה בנה
 שבעה מובחות כנגד שבעה מובחות שבנו שבעה צדיקי עולם
 מאדם ועד משה ונתקבלו ואלו הם אדם הבל נח אברהם יצחק
 יעקב ומשה ואמנם מה שאמר הרב הנחמני שיש בקרבנות אשה
 ריח נחת ליהוה ונקראו לחם אלהים אין ספק שישב עליהם
 הרב המורה על פי דרכו ושרשיו שדבריה תורה כלשון הרגיל
 אצל המקריב קרבנות ויורה עליו אמרו ולא יובחו עוד את
 זבחיםם לשעירים ואין להקשות מזה שאמר כי מעלו אבותינו
 ועשו הרע בעיני יהוה גם סגרו את האולם ויכבו את הנרות
 וקטורת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל
 כי הנה לא היתה תלינתו ממה שלא העלו עולה להיותה
 מכוונת מצד עצמה אלא לומר שבמרד ובמעל מלכי יהודה
 החטאים בנפשותם להמשכם אחר עבודת אלילים סגרו דלתות
 האולם ובטלו העבודה כלה כאלו פרקו מעליהם עול התורה
 והמצות האלהיות ובמרד שיר השירים אמרו הנך יפה רעייתי
 פרנסתי

loco sanguinis & vitæ suæ, confitentes coram iusto rerum aestimatore Deo verum esse sacrificantium ipsorum sanguinem profundi, corpus adoleri pro peccatis suis: sed, quæ benignitas ejus est, piaculum fieri succedanea bestia, cujus bestiae sanguis & vita vitam & sanguinem sacrificantis redimat: quod ipsum etiam à R. Mose Nachmanide commemoratum est. Et Noa quidem sacrificium fecit eandem ob causam, atque Adamus: præterea autem viderat ab Enossi tempore usque ad diluvium homines erupisse in sacrilegum cultum simulacrorum, id quod dicitur Gen. 6. 11. *Cæterum orbis terrarum erat consceleratus in Deum*: fecit igitur sacrificia supremo Deo ea mente, ut absterret suos ab impia veneratione simulacrorum. Jam verò Balaamus statuit septem altaria non eam ob rem, ut simulacrorum tolleretur superstitionem; sed causa fuit ea, quæ commemoratur in libro, qui *Explicatio copiosa Numerorum* inscribitur: in hoc igitur ita scriptum est. Cur excitavit iste septem altaria? Nempe ut æmuleretur altaria septem Deo grata & accepta, quæ septem insignes pietate viri excitant, Adamus, Abelis, Noa, Abrahamus, Isaacus, Jacobus, Moyses. Quod autem urget R. Moses Nachmanides in literis sacris sacrificia passim dici *rem divinam igni sacro absumendam, odorem Deo jucundissimum, dapes Dei*, ad hæc haud dubie Majemonides ex institutis ac principiis suis responderet literas sacras loqui ad consuetudinem eorum, qui sacrificia faciebant: id autem esse verum facile cognoscitur ex illo versu, *Neque deinceps dæmonibus sacra sua faciunt*. Nihilo magis huic sententiæ repugnat id, quod dicitur 2 Paral. c. 29. v. 6, & 7. *Nam patres nostri à præscriptione rationis averfi Dominum ultro offenderunt* *Occluserunt etiam vestibuli fores, lucernas extinguerunt, nullum in sacrario Israelitarum Deo nec suffumentum incenderunt, nec sacrificium solidum fecerunt*. neque enim rex sanctissimus Ezechias queritur non esse facta solida sacrificia, quæ forent suopte nomine recta & laudabilia; sed Judææ reges superiores per extremam sceleratorum animorum contumaciam ad idololatriam deficientes obserasse fores sacrarii, & excusso Legis atque divini imperii jugo omnem religionem in Deum sustulisse. Dicitur in allegorica quadam expositione *Cantici canticorum*, ad versum 14. cap. 1. *O formosa tu amica mea:*
amica

פרנסתו כביכול אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אתם מפרנסים
 אותי שנאמר את קרבני לחמי יכול לפניו אכילה ושתייה תלמוד
 לומר לאיש לאיש אתם נותנים אותו אם כן למה נאמר לחמי
 לומר אף על פי שאתם נותנים לאישים מעלה אני עליכם כביכול
 כבני אדם המפרנסין לאביהן והנה המאמר הזה מורה הוראת
 מוחלטת שהוא יתברך בלתי צריך להקרבת קרבן ושענין אמרו
 לאיש הוא כמו שפירשו החבר למלך הכבוד שכאשר שאלו את
 אמר הכתוב בו יתברך את קרבני לחמי בדעותו משלל מכל
 נשמות ואינו נח בנשם השיבו החבר שאמרו לאיש מתיר כל ספק
 רוצה לומר שלא היה הקרבן לגבוה אלא לשתאכלנו אש המוכח
 ועל האישים ההם שדיו עורכים לשרוף את העולות אמר
 הכתוב לאיש כי הם לשון אש ממש ועליהם אמרו מאמר הורה
 אף על פי שאתם נותנים לאישים מעלה אני עליכם כבני
 אדם שמפרנסין לאביהם והנני מודיע סברת הרב ודעתו
 בדבר הזה באמרו שהיו הקרבנות על הכוונה השנית ולא אמר
 שלא יהיו על הכוונה הראשונה כי זה הלשון מורה שיש שתי
 כוונות בקרבנות כוונה ראשונה וכוונה שנית והנה הכוונה
 הראשונה בה היא כדי להתקרב אדם לאלהיו ולהכניע לפניו
 ויאמין במציאותו ואחדותו והשגחתו שהיא הכוונה אשר
 בעבורה הקריבו אדם ונה קרבנותם והכוונה הזאת הראשונה
 לא יחיש הרב שתמצא במצות הקרבנות כי הנה בעצם
 הראשונה על זה נתינו האמנם להיות השלמות האנושי
 דבק

amica mea, immo *altrix mea*: nempe hoc Deus omnipotens Israelitis dicit, vos me alitis, atque hoc est illud, quod scriptum legitur Num. 28. 2. *Sacrificium meum, dapes meas*. Quid? Deus cibis & portionibus vescitur? Nihil minus: nam additur, *in ignem meum*, quod est, in ignem mihi sacrum porriciendas. Quorsum igitur spectavit Deus: cum ait *dapes meas*? Nempe ut significaret illud, cum in ignem mihi sacrum libamenta porriciatis, nihilo minus tamen id gratiæ appono vobis, quam si mortales immortalem me patrem vestrum aleretis. Hic sanè quam apertè declaratur nullatenus à Deo sacrificia requiri: verbis autem illis, *in ignem mihi sacrum porriciendas* vim & sententiam hanc esse subiectam, quam eruditus quidam Judæus olim exposuit regi Cosroi: cui percunctanti quemadmodum in literis sacris *sacrificia mea*, *dapes meas* diceret Deus, qui mens intelligitur soluta quædam & libera, segregata ab omni concretionem mortali, respondit eruditus ille Judæus, hoc quod additur proximè superioribus verbis, *in ignem mihi sacrum porriciendas* tollit omnem obscuritatem & dubitationem: namque vis ejus est, sacrificium non cedit Deo, sed igni in altaribus ardenti: sic est, ad ignem, qui ad adolenda sacrificia solida in altaribus exstruebatur, ad illum spectat quod in literis sacris pronunciat Deus, *in ignem mihi sacrum porriciendas*, proptereaque vocabulum ignis proprium usurpatur: hinc dictum illud, cum in ignem mihi sacrum libamenta porriciatis, nihilo minus tamen id gratiæ appono vobis, quam si mortales immortalem me patrem vestrum aleretis. Commodum igitur erit planissimè nunc explicare Majemonidæ hac de re summi viri mentem atque sententiam. is enim sacrificia consilii secundò intenti esse dicit: non negat autem eadem esse consilii primum intenti, quæ enuntiatio significat sacrificiorum esse finem duplicem, primum & secundum. Ac primum quidem erat eorum finis, ut ad Deum accederet homo, ut summissus, inquam, homo crederet esse Deum unum rebus humanis consulentem ac providentem: & hoc sanè quidem causæ fuit, cur Adamus & Noa sacrificia facerent: nec verò Majemonides est is, qui neget ad hunc primum finem sacrificiorum constitutionem esse relatum; quia enim propter id sacrificia maxime primòque constituta sunt. Quoniam autem natura hominis absolute per-

ficitur.

רבן בנפשו והוא כפי האמונות והדעות האמיתיות ראה הרב
 המורה שהכוונה הראשונה הנזכרת יותר תמצא בתפלה ובהשכלה
 וידיעה האמתית ובשאר המצות המכוונות לזה התכלית והכוונה
 ממה שתמצא בהקדמת חלב ודם ושדפת גופי הבעלי חיים ועל כן
 אמר הרב שצוה הקדוש ברוך הוא במצוות הקרבנות להשגת הרבוק
 האלהי וידיעתו באמת מפני שהיו כל בני אדם מורגלים בעבודת
 הקרבנות ותהיה קשה עויבת המורגל בהחלט אבל צוה שיעשו
 אותם לגבורה כי בזה יגיעו אל הכוונה הראשונה מהשגת
 האמונות האלהיות והרבוק בשם יתברך ויתרחקו מדרכי עבודת
 אלילים הנה אם כן שתי כוונות נמצאו בקרבנות כפי הרב המורה
 הראשונה והיא אשר שער בלבד הרבי משה בן נחמן והשנית
 ושתייהם כיון יתברך בואת המצוה וכאשר תבין זה על אמתתו לא
 ישאר מקום אל ספקות הרבי משה בן נחמן ולא צורך אל תרוצי
 הנרבוני והיו מה שראיתי להליץ בדבר הזה ואמנם הרבי לוי בן
 גרשום בפרשת צו השתדל לתת טעמים בקרבנות אבל ראיתי אני
 בדם חולשה רבה והוחקים גדולים ולכן נתרחקתי מהם וראיתי
 אני בדברי אחד מן האחרונים דעת אחר בתכלית הקרבנות והוא
 שתכליתם בלבד היה כדי שיתקרב האדם בלבד אל האלהי והנה
 הקרוב או שיהיה כקרוב המלאכים וכנגד זה באה העולה
 שהיא כלה כליל לגבורה ואם שיהיה כהתקרבות השמים אליו
 יתברך וכנגד זה בא החטאת והאשם שהכהן החטא יאכל אותה
 ואם שתתקרב כקרוב השכל האנושי כולל השלמויות וכנגד זה היו
 השלמים וככה יביאו קרבנות ההם לרמוז שאף על פי שאנחנו נהיה
 חמריים ישנו בני השם ויקבל קרבנותינו וגם זה איננו עוה לי

ficitur animi bonis, hoc est, rectis persuasionibus, atque sententiis veris & honestis, vir doctrinâ præstans Majemonides sic existimavit, primum finem paulo supra commemoratum in ratione precum, investigatione, perspicientiâque veri multo magis elucere, quàm in animantium sanguine respergendo, adipe ac corpore adolendo. Quapropter hoc vult clarissimus Majemonides, nullam aliam ob causam jura sacrificiorum esse divinitus sancita, quibus pareretur conjunctio hominum cum natura divina rite cognita; nisi quia tum omnes homines erant assueti religione sacrificiorum, & arduum est in primis, ac difficile consuetudinem inveteratam penitus amittere: hinc esse sancitum de sacrificiis Deo supremo faciendis, ut hoc pacto homines ducerentur ad illud, quod divina mens primum intenderat, consilium, infinitæ naturæ suæ notitiis imbuere mortales, religione ceremoniisque sibi conjungere, ab impio simulacrorum cultu avertere. Quod cum ita sit, in constitutione sacrificiorum ex sententia doctissimi Majemonidæ finem reperire licet duplicem: primum, quem solum percepit R. Moses Nachmanides: & secundum; quorum ad utrumque præceptionem sacrificiorum retulit Deus Optimus Maximus. Quæ si rectè intelligantur, nec R. Moses Nachmanidæ quæstionibus & dubiis locus relinquetur, nec R. Moses Narbonensis solutionibus usus erit. Hæc mihi visum est in defensionem hujus sententiæ dicere. Porro R. Levi Gersomi filius commentariis suis in Legem, ea distinctione, quæ *Præcipito* inscribitur, magno sanè conatu causas sacrificiorum affert; sed adeo debiles, adeo contortas, ut nihil supra: itaque ab his ego recessi. Vidi etiam apud recentiorem quendam scriptorem hanc sententiam de fine sacrificiorum: sacrificiis id agi demum, ut ad Deum homines accederent: & accederent ad Deum aut sic, ut angeli, quod efficeretur sacrificiis solidis, quæ Deo adolebantur tota; aut ut cœli templum, id quod efficeret cum sacrificium piaculare, tum sacrificium pro delicto, quod à sacerdote, qui maleficium admissum procurabat & expiabat, comedebatur; aut ut menti & rationi divinæ proxima accedit humana intelligentia, qua virtutes continentur, id quod efficeretur sacrificiis pacificis; & hoc pacto sacrificiis significari, nobis ut terrenis ac concretis, tamen consulere Deum, & sacra nostra respicere: nec id quidem mihi probatur.

ואמנם דעתי בזה שאין ראוי לתת תכלית אחד בכל מיני הקרבנות
כי הנה הצורות ימשכו אחריות התכליות וכחיות צורות הקרבנות
מתחלפות יהיו בהכרח תכליותיהם גם כן מתחלפים ומי יתן ידעתי
השלמים למה היה חלק מהם נשרף על גבי המזבח וחלק מהם
נאכל לכהנים והשאר כלו נאכל לבעלים ואמנם בחטאת ובאשם
לא היה דבר מהם נאכל לבעלים אלא קצתם נשרף על המזבח
וקצתם נאכל לכהנים אבל העולה היתה כלה נשרפת ואין לבעלים
ולא לכהנים חלק נאכל ממנה כלל והחלופים האלה אי אפשר
שלא תהיה להם סבה הכרחית קיימת עוד תשוב תראה שהעולה
והשלמים כל אחת נקרכת עמו מנחה מסולת בלול כשמן ולבונה
ויין לנסך כי אי אפשר להעלות עולה ולא שלמים אם לא
יקריבו עמהם מנחת הנסכים ואמנם החטאת והאשם לא יקריבו
עמהם מנחת הנסכים לא סלת ולא לבונה ולא יין ולא שמן ומה
יהיה סבת כל זה על כן אמרתי שהם שלשת מיני הקרבנות הא
הוא קרבן עולה ומנחתו נסכו והב' הוא החטאת והאשם כי שניהם
באים כאחד על חטאת אם לא שהחטאת הוא על חטא ידוע שחטא
בשגגה והאשם הוא הבא על הספק אם חטא ואם לא חטא ואין
עמהם לא נסכים ולא מנחה כמו שאמרתי והשלישי הם שלמים
ומנחתם חלב ראוי לשעור בהם שלשה תכליות תכלית אחד למין
אחד והנה תכלית העולה הוא לדבק הנשמה השכלית עם בוראה
יתבדק ובבחינת הנפש והשארותיה היה העולה לרמוז שכמו שהבעל
חי והוא במותו היה נקרב על מזבח השם והיה נדבק אל
האש ומתאחד עמו ועולה ריח נחח ליהוה כן האיש המקריב או
הצבור אחרי מותם יעלו אל האלהים בדרך יהוה ומקום קדושתו
וירבק

Ego verò sic in animum induxi meum, non convenire finem unum statuere communem omnibus sacrificiorum generibus. finis enim congruebat cum ratione sacrorum & forma: quæ cum esset multiplex & varia, consentaneum erat eorum finem etiam esse varium. Quòd utinam scirem quid esset, quòd ex sacrificio pacifico pars super altaribus adoleretur, pars à sacerdotibus comederetur, & reliquum à domino: ex hostia autem piaculari, tum ex hostia pro delicto nihil quidquam comesset dominus; sed in altaribus adoleretur earum aliquid, reliqua comederentur à sacerdotibus: solidum autem sacrificium nulla comederetur ex parte nec à domino, nec à sacerdotibus; sed totum adoleretur in altaribus. non potest enim, quin esset harum differentiarum necessaria, firma, stabilisque causa. Præterea autem videre est sacrificio tam solido, quàm pacifico conjungi fertum è simila oleo subacta, thus, & vinum ad libandum; nec omnino sine ferto libaminum unquam fieri sacrificium solidum, aut pacificum: rursumque tum sacrificium piaculare, tum sacrificium pro delicto fieri semper nec ullo adhibito ferto libaminum, planius dicam, semper sine simila, sine thure, sine vino, sine oleo. His ego causis & rationibus adductus sum, ut crederem genera sacrificiorum esse tria: quorum unum erat sacrificium solidum cum suo ferto atque libatione: alterum verò sacrificium piaculare, simul & sacrificium pro delicto. namque pariter ambo ob peccatum fiebant cum hoc uno discrimine, quòd piaculare sacrificium fiebat cum certò sciretur imprudenter esse peccatum; sacrificium autem pro delicto cum ambigeretur, peccatum esset, necne: tum autem neutri horum, ut ante dixi, nec libatio, nec fertum adhibebatur: & tertium genus erat sacrificium pacificum conjunctè cum ferto suo: quo posito, ponere triplicem finem, suum cuique generi, commodum erit. Finis igitur sacrificii solidi fuit illud, ut homo mentis oculos ad vim & naturam divinam sui procreatricem adjiceret, & intelligeret immortalem esse suum ipsius animum. Nempe significabat sacrificium solidum ut animal secundum jugulationem altaribus divinis admittebatur, ubi admotum igni & adjunctum expiraret odorem Deo multo suavissimum; sic ejus, aut eorum, à quibus hoc sacrum conficiebatur, post mortem animos ad Deum pervolaturus in locum cellsum & augustum, ibique di-

וידבק ויתאחד תחת כסא כבודו כי אש אוכלת הוא והנפש תעלה
 ריח נחח ליהודה ולכן נקראת עולה לפי שתורה על נפש האדם
 העולה היא למעלה והיתה נשרפת כלה כליל לגבוה על מובחו
 לרמוז שהרוח השכלי ישוב אל האלהים אשר נתנו ומפני זה אמרו
 רבותינו זכרונם לברכה אין העולה באה אלא על הדרורי הלב ואמר
 רבי לוי מקרא מלא הוא שנאמר גבי איוב והעלה עולות מספר
 כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבכם רצו מזה
 שהמקריב עולה הנה הוא מסיר מתוכו מוטע וכל אמונה רעה
 והדרור רע כאלו יאמר שובי נפשי למנוחייכי ובעבור זה היה
 העולה תמיד זכר תמים כי הצורה נמשלה לזכר והחומר לנקבה
 כמו שזכר הרב המורה וסמך ידו על ראש העולה לרמוז שתעלה
 על מובח העולה במקומו ויורקו עליו את דמו כמו שדמו ונפשו תדבק
 שמה ולהיות קרבן העולה בבחינת הגשמה השכלית שהיא עצמית
 האדם אמר הכתוב אדם כי יקריב מכם קרבן ליהוה רוצה לומר
 שמהם ועצמותם יהיה הקרבן ההוא ואמר גם כן לרצונו לפני יהוה
 רוצה לומר שיקריב האדם את עצמו ורצונו וחפצו לפני יהוה כאלו
 המקריב מודה חיוב הקרבת עצמו בכל כחות נפשו לעבודת בוראו
 ושכל מאויו וחפצו הם לדבקה בו ולעלות אל מובח קדשו הרוחני
 כמו שיעלה אותו העולה על מובח כירת מקדשו בארץ כי בורה
 יתרה

vinæ majestatis, qui vorax est ignis, solio appositos, adjunctos odorem spiraturos Deo longè jucundissimum. Ergo sacrificium hoc notabatur vocabulo, cujus vis est sublime ferri; quia enim significabat hominis animum intelligentiæ compotem, qui corporis vinculis relaxatus suâ naturâ sublime fertur. Adolebatur autem Deo totum in altaribus ei dicatis, quod indicabat animum remeaturum ad Deum, à quo homini datus erat: dictum est igitur à sapientibus nostris honoris causâ nominandis, sacrificium solidum non nisi de cogitationibus animi fiebat: immò verò idem hoc, sicut R. Levi quidam annotavit, in literis sacris planè dicitur. est enim apud *Jobum*, 1. 5. *Et fecit sacrificia solida, quorum numerum æquavit cum liberis. Jobus enim secum cogitabat, forte liberi mei peccarunt, & animo maledixerunt Deo:* ex quo intelligitur, quòd qui sacrificium solidum faciebat, hærentem intus in animo labem elueret, persuasionem impiam, cogitationem pravam; & secum ita quasi loqueretur, redi anima mea ad quietem tuam: atque hac de causâ animans, quo sacrificium solidum fiebat erat mas integer, quippe quòd forma maris est instar, feminæ materia, quemadmodum à principè doctrinæ Majemonide proditum est. Porro homo manus imponebat capiti animantis, quo conficiebat sacrum solidum, ut fateretur victimam illam vicem obire suam, pro se mactari, & illius sanguinem inspergi altaribus, ubi sanguinem & vitam suam protundi jus erat. Quod autem sacrum solidum designabat mentem & rationem, in quo summa est hominis, idcirco de hoc scriptum legitur, *Lev. 1. v. 2. Quisque sacrificium Domino cum faciet è vobis*, cujus vis, ut sacrificium illud esset non modò ex ipsis, sed etiam ex eo, quod in ipsis infinita præstantia præcelleret. Eodem modo quòd dicitur in sequenti versu, *Ad voluntatem suam ante Dominum*, significabat illud, ut homo corpus, voluntatem, & studium suum sacrificaret summo rerum Domino, id est, ut, qui faciebat sacrificium, fateretur jus esse bona corporis & omnes animi sui virtutes destinari ad colendum & venerandum Creatorem suum, ut hoc unum cuperet, hoc unum studeret. se conjungere Deo, & in ejus aram ascendere, illam cœlestem sic, tanquam victimam, quâ sacrificium solidum fiebat, tunc ipsum in terris ascendeat in aram ejus augusti Templi, quòd eo demum modo

servus

יתדעה עבד אל אדוניו ויעשה נחת רוח לפניו כמו שאמר ונרצה
 לו לכפר עליו והיה התועלת גם כן בקרבן העולה המביא אל
 הדבקות הרוחני להוריד על נפשו שפע ודבקות אליו ומפני זה
 הקריבו קין והבל קרבנות ואמרו רבותינו וכוונם לברכה שאדם
 הראשון גם כן הקריב עולה ונה גם כן בצאתו מן התיבה העלה
 עולה וכן אברהם יצחק ויעקב ומשה הקריבו עולה במובחתיהם
 כדי שיבואם השפע האלוי ונבואתו ובלעם מפני זה ערך מובחתי
 והעלה פר ואיל במובח ואמר לבלק התיצב על עולתך ואלכה
 אולי יקרה יהיה לקראתי כי חשב שבסבת העולות ההן תבואה
 הנבואה ואמנם המנחה והנסך הבא עם העולה היה לרמוז הדבקות
 וההשארות יגיע לנפשו העולה היא למעלה מפני הסבות המביאות
 אותו אליו האחד מצד היותו אדם כי הגשמה השכלית חוכה אל
 ההשארות והדבוק העליון לא צורת שאר הבעלי חיים הבלתי
 מדברים ולרמוז לזה היה הקמח סולת מן החטים מאכל החי המדבר
 בלבד ושני עדים יש בדבר הזה הא' עומר השעורים הנקרב מסחרת
 הפסח לרמוז שעדיין לא באו לשלמות האנושי עד סוף הספירה
 שמקריבים שתי הלחם מדחטים ויקבלו את התורה והב מנחת
 המטה הבאה מהשעורים וכמו שאמרו רבותינו וכוונם לברכה
 היא עשתה מעשה בהמה וכולי הא למדת שהחטה והסלת שלהם
 באים לסימן מאכל אדם כי על כן הקפידה התורה באמרה
 סולת חטים תעשה אותם ולפי שהאדם לא יסח אל ההשארות
 והדבקות בהיותו אדם בלבד אלא בהיותו שלם במשכלות
 ובמדות

servus sceleratus summum Dominum placatum efficere poterat : nimirum hoc est illud, quod dicitur versu proximo inferiori, *Ut hoc ei gratum sit ad expiandum illum.* Quod sacrificium solidum cum fingeret hominem ad amorem & studium rerum cœlestium, tum præcipuè deducebat in animum ejus instinctum & inflatum divini Spiritus. Quamobrem à Caino & Abele hujus generis sacrificia facta sunt : item & princeps hominum auctoribus sapientibus nostris hujus generis sacrum fecit. Noa quidem egressus ex arca solidum fecit sacrificium : præterea autem Abrahamus, Isaacus, Jacobus, & Moses in iis, quæ Deo statuerant, altaribus solida sacrificia fecerant, ut divini numinis afflatum, & vim vaticinandi consequerentur : itaque Balaamus cum altaria multa construxisset, & in singulis eorum sacrum solidum juvenco & ariete consecisset, tum regi Balaco ita dixisse dicitur *Num. c. 23. v. 3. Tu tuis solidis assiste sacris, ego secedam, si forte mihi Deus occurrat* : scilicet factorum solidorum à se factorum gratiâ putarat visum sibi datum iri vaticinium. Quod autem addebatur hostiæ solidæ fertum & libamen, id admonebat hominem de fine bonorum, quem in altissimo divinæ naturæ domicilio adepturus esset ejus animus his rebus : primum ob id ipsum, quod esset humana forma rationis compos & particeps, quæ immortalis est, & societate Deo conjungitur scilicet, forma cæterorum animantium ratione carentium non item : indicabat hoc medulla farris triticeæ, quod est solius animantis ratione utentis pabulum. namque testimonio sunt duæ res : una manipulus hordei, qui post die Paschæ libabatur ideo, ut significaretur Israelitis necdum absolutam existere naturæ humanæ perfectionem : quæ completo dierum numero, ubi Legem divinam acceperant, eum adesset, tum verò panes è tritico libabantur duos. Altera res erat fertum à muliere adulterii suspecta item hordeaceum, de quo sapientes nostri honoris causa nominandi, hæc vixit more pecudis, nostri reliqua : unde patet similitudinem è tritico libatam, quæ significaret id quod esset homini ad velendum aptum ; adeoque tam expresse divinam Legem caveri, *Exod. 12. 2. Ea (crustula) triticea è simila facito.* Quoniam verò nemo homo humanitatis solius ergo finem bonorum adepturus est, nisi idem veris divinæ naturæ notitiis excultus sit, & optimis moribus

ובמדות המשובחות כי הם שלם לעלות בהם אל ההצלחה האחרונה
לכן צורה שיהיה סולת כלול בשמן כי השמן מורה על
השכל והוא השמן וית וך כתירת למאור ושידיה עליה לבונה
שריחה טוב רמו למדות המשובחות שריחם ושמן הטוב נודף
ומלבד המנחה הזאת הרומות לאדם השלם במושכליו ומדותיו
צורה שיקריבו גם כן יין לנסך והוא כה לרמו אל השלמות
המיוחד האמתי המגיע לכל איש ישראל מצד התורה לפיכך
רמו הנביאים את האומה הזאת לזרם כמו שאמר כי זרם
יהודה צבאות בית ישראל וביחוקאל מה יהיה עץ הגפן מכל
עץ הזמורה וכרברי המשורר הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת
ולהיות העולה והמנחה מורים על הרמו הנכבד הזה מהשארות
נפש כל איש ישראל ודבוקו באלהיו היה ראש הקרבנות והנכבד
שבהם התמידין שבכל יום ומנחתם ונסכיהם ועליהם נאמר
בסדר ואתה תצורה וזה אשר תעשה על המזבח כאלו לא
היה תכלית ענין המזבח וכוונתו כי אם להקריב עולת התמידין
בלבד וצורה שיקריבו אותה שתי פעמים ביום בבקר ובערב
סדר הסעודות הבאות ערב ובקר כי כן ראוי שיבא הלמוד למוון
הנפש כאלו העתות גם שמראת הערב והבקר תישיר את הנפש
לדעת את יהוה באמצעות תנועת השמש בורחת הבקר וביאת
הערב כמו שיתבאר בסדר פנחס וכן המוספים היו כלם עולות
ומנחתם ונסכיהם להיותם מורים על הדבוק שיוכו אליו בני
ישראל במעורריהם על ידי אותם העולות וכמו שיתבאר שמה
ואמנם

moribus moratus, quarum veluti scalarum gradibus ad summum bonum ascenditur; idcirco præscriptum erat, ut simila subigeretur oleo, quod erat symbolum ingenii luce cœlesti collustrati, præsertim putum & purum illud oleum olivarium ad illucendum expressum: item ut superadderetur etiam thus odoratum, quod designabat mores probos clarissimi nominis odore fragrantés. Jam præter hoc fertum, quod significabat hominem intelligentiis divinis, & moribus integris ornatum, edictum erat, ut adjungeretur sacrificio solido vinum ad libandum: id indicabat quam Israelitarum quisque præcipuam habebat à Lege divinitus data præstantiam excellentem: ex quo gentem nostram cum vinea contulerunt vates, ut videre licet apud *Esaiam*, 5. 7. *Nam vinea Jehovæ exercituum est domus Israelitica: & apud Ezechielem*, 15. 2. *Quid est lignum vitis præ cunctis lignis? Palmetes, &c. & apud Psalmistam*, *Psal.* 80. 15. *Vide de cælo, respice, tuere vineam istam.* Quoniam igitur sacrificium solidum & ejus fertum Israelitis reconditum illum amplissimūque significabat statum, æternitatem animorum, ac conjunctionem cum natura divina, apud eos in honore erat ante omnia sacrificium solidum illud jure ac quotidianum unà cum ferto atque libamine suo. nam in hoc sacrificium capite *Exodi* undetrigesimo, quod caput continetur ea Legis distinctione, *Quæ tu vero præcipito* inscribitur, in illud sacrificium *v.* 38. dicitur, *Et hoc est, quod facietis ad aram*, perinde quasi ara constituta fuerit eo consilio, ut illud jure sacrificium solidum demum in ea fieret: jam hoc jure sacrificium solidum ut bis in die fieret, sancitum erat, mane & vesperti. namque binæ fere sunt hominum in singulos dies epulæ, vespertinæ atque matutinæ: par erat igitur institui hanc consuetudinem, ut iisdem temporibus suo pabulo pascerentur animi: simul ipsa noctis & diæ vicissitudo trahebat animos ad cognoscendam vim & naturam divinam, cum cernerent ratum solis cursum, ortum & occasum: sed his de rebus plura disputabuntur in ea Legis distinctione, quæ *Phineia* inscribitur. Porro autem omnibus diebus festis & solemnibus præcipua sacra solida constituta fuerant suis & fertis & libationibus aucta, quæ significarent Israelitas dies solemnnes sacris solidis faciendis celebrantes merituros, ut conjuncti naturæ divinæ ævo sempiterno beati fruerentur, sicut idoneo loco ostendetur. Nonnunquam

ואמנם המקריב מנחת עולה מבלי נסך וזבח היה תכליתו בקרבנו
תכלית העולה עצמו כמו שזכרתי בבחינת נשמתו ומפני דלותו או
לשאר הסבור נסתפק עם המנחה הנה התבאר מזה כלו תכלית
העולה הנקרכת להשם ומנחתה ונסכה ולכן לא היו הבעלים ולא
הכהנים אוכלים ממנה דבר לפי שהיתה כנגד הנשמה השכלית
המיוחדת לבוראה שאין ביצירתה ובריאתה חלק לבעלים ולא
לכהנים ולא ליהוה לבדו ואמנם שאר הדברים שזכר הכתוב
בעולת הבקר ובעולת הצאן ובעולת העוף ומנחתם יתבאר בפירוש
הפרשה.

והחטאת והאשם שניהם היו באים על חטא כמו שביארתי
כי החטאת הוא כשיוזמן האדם שחטא בשגגה וחטאשם בהיותו
מסופק אם עבר על איתור מצות לא תעשה אם לא עבר
ואתה תראה שאין בעולה ולא בשלמים ולא במנחה הבדל
מהמקריבין כי שוה הוא הדין שיקריב אותם המלך או שיקריב
אותם ההדיוט מעם הארץ אבל בחטאת יש הבדל גדול בין
השוגגים הבעלים המקריבים כי אם היה השוגג כהן משוח
והוא הבהן גדול היה מקריב פר בן בקר על שגגתו והיה
נשרף כלו כמו העולה ולא היו נבדלים אלא בשדעולה דווקא
נשרפת כלה על גבי המזבח ואמנם פר כהן משוח היו האמורים
שלו נשרפים על גבי המזבח ושאר הפר כלו היה נשרף מחוץ
למחנה וגם היה הבדל אחר ביניהם והוא שדם העולה לא
היה נכנס פנימה להוות על הפרוכת ועל מזבח הקטורת
ואמנם דם פר חכהן המשוח היה נכנס פנימה במזבח שבע
פעמים לפני יהוה ואל לפני פרוכת הקדש ואם היה החטא
השוגג בל עדת ישראל היו מקריבים פר בן בקר והיה דיו
בכל

etiam sacri solidi fertum Deo quis obmovebat sine libamine, sine victima: omnino hoc munusculum offerenti constitutus erat finis idem, quem dixi fuisse sacrum solidum facientis; scilicet immortalitatem animi noscere: sed ob pauperiem, aut aliam quandam causam homini fertum solum offerre satis erat. Ex his omnibus sic expositis intelligitur, quam ob rem Deo sacrum solidum fieret, idemque fertum augeretur atque libamine, tum cognoscitur & illud, nihil inde nec domino, nec sacerdotibus esse comedendum, quia enim spectabat ad animum unius effectoris sui Dei proprium, ut cujus origo atque molitio nullatenus ad dominum aut sacerdotes; sed ad Deum unum solum tota pertinebat. Porro quæ divina Lege commemorantur de sacris solidis seu pecore bubulo, aut oviarico, seu volucri faciendis, deque fertis eorum, atque libaminibus, hæc in explicandis divinæ Legis verbis singulatim explicabuntur.

Jam verò cum piacularare sacrificium, tum sacrificium pro delicto, sicut demonstravi, fiebant ambo de peccatis. illud enim faciebat qui per imprudentiam à se peccatum, certò sciebat: hoc autem qui ambigebat adversum aliquod veritum fecisset, an non: atque vides in sacris solidis & pacificis ac fertis nihil differre inter eos à quibus fiebant, prorsus in illis æquabile jus regis & unius de multis esse descriptum: de sacrificio piaculari non erat ita: multum intererat inter eos, quorum imprudentia sacro piaculari luebatur: sacerdos unctus, qui idem pontifex maximus nominatur, cum erraverat, errati piaculum fiebat juvenco, quod non secus, ac sacrificium solidum, igni totum absumebatur: id discriminis erat inter hoc & illud: sacrificium solidum cremabatur totum in altari: ast de sacerdotis uncti juvenco adolebantur in altari exta sola: reliquus juvenco totus cremabatur extra castra: præterea autem inter se discrepabant hac alia re: non inferebatur in adyta templi victimæ solidæ sanguis, quo conspergeretur velum & altare suffimenti; sanguis autem juvenco illius, quo imprudentia sacerdotis uncti expiabatur illatus in occulta ac remota templi spargebatur septies ad augustam Dei sedem versus, & septies ad velum versus, quod velum templum discriminabat. Item & universus Israelitarum cœtus cum peccarat per errorem, errati piaculum faciebat juvenco: omnino in hoc ratio tene-

Abarbancle's Exordium

בכל הדברים כדון קרבן פר הכהן המשיח ואם נשיא יחמא
 שהוא כולל למלך ולשופטים יקריב שעיר עזים וזר אמנם לא
 יובא את דמו להוות אל הפרוכת פנימה ולא היה נשקף
 ממנו אלא האמורים בלבד והנותר ממנו היה נאכל ואם החוטא
 השוגג היה הדיוט מעם הארץ או ששמע קול אלה ולא הגיד או
 איש אשר יגע בכל דבר טמא או בטומאת אדם או לבטא
 בשפתים היה קרבן כל אחד מאלה נקבה מהכבשים או שעירה
 מהעזים וראוי שיבוקש הסבה התכליתית בדברים האלה הוצה
 לומר מאיוו בחינה נדמה פר החטאת של הכהן המשיח עם
 העולה תמימה ולמה נמצא יתרון בעולה שהיה נשרפת
 כלה על גבי המזבח ואין כן פר החטאת שהיה נשרף מחוץ למזבח
 ונמצא יתרון אחר בפר החטאת שהיה נכנס דמו אל הקדש פנימה
 ואין כן דם העולה והב' למה היה קרבן שוגג הכהן גדול
 וקרבן הקהל גם כן פר בן בקר אמנם קרבן שוגג הנשיא היה
 שעיר עזים וזר לא פר בן בקר ובכלל שהנה יפלו בזה שאלות
 ראוי שנתעסק בתשובתם והתירם והם אלו שאזכור פה בסדר :

שאלה הא' למה זה היה חטאת הכהן גדול וחטאת הקהל
 גם כן פר בן בקר נשרף כלו כמו העולה שהיא כלה כליל לגבוה
 ומה הדבר אשר ביניהם אשר בעבורו השתוו העולה והחטאת :

שאלה הב' אם היה החטאת הזה שורה במדרגה לעולה איך
 היה נכנס דם החטאת הזה פנימה להוות על פרוכת הקדש ועל
 מזבח הקטורת ולא היה כן דם העולה :

שאלה הג' אם היה החטאת הזה למעלתו נכנס דמו פנימה
 למה לא היה פר החטאת כלו נשרף על המזבח כמו העולה
 אבל היו אמריו נשרפים על המזבח ובשר הפר כלו היה נשרף
 מחוץ למזבח כמו שצותה התורה :

שאלה

batur eadem, atque in juvenco piaculari sacerdotis uncti. Cum peccaverat errore princeps, quod nomen & regi conveniebat, & "judici, piaculari sacrificium faciebat hircus: hujus sanguis non inferebatur in adyta templi, adolebantur exta sola, reliqua comedebantur. si verò per imprudentiam aliquid in se admiserat unus de multis, si adactus jurejurando de re quapiam, cujus esset conscius, testimonium non dixerat, si quid immundum attigerat, aut sese funestarat, si futile jusjurandum jurarat, quidquid horum admiserat, sacrificium piaculari faciebat bestia feminâ de pecore oviarico vel caprino. Convenit igitur harum rerum investigare causam ultimam, & scire primum juvenco ille piacularis sacerdotis uncti cur aliquatenus æquaretur cum sacrificio solido; tum hanc rem præcipuam haberet sacrificium solidum, ut adoleretur in altari totum, cum juvenco ille piacularis ureretur extra castra? Rursumque cur præcipue juvenco piacularis sanguis inferretur in templi penetralia, sanguis victimæ solidæ non inferretur? Deinde cur imprudentia summi pontificis & universi cœtus cum luebatur, piaculum fieret juvenco; & principis imprudentia cum luebatur, piaculari sacrum fieret non juvenco, sed hircus? Cadunt in hanc rem bene multæ quæstiones ejusmodi, quas explicare quidem & adjudicare consentaneum est. Quapropter hic eas ordine subjiciam.

* Judicem intelligit eum, quem reus, opinor, præterem, seu potius disceptatorem latine dixerim, cujus nomen dominatum tenebatur omnia.

Prima quæstio est, cur juvenco ille piacularis cum pontificis maximi, tum universi cœtus cremaretur totus sic, uti sacrificium solidum, quod omnino adolebatur Deo? Quid tandem esset eorum commune, propter quod inter se ratione quadam æquarentur?

Altera quæstio est, cur si hostia piacularis illa erat ejusdem gradus, atque victima solida, illius sanguis in templi penetralia illatus aspergeretur velo, quo discernebatur templi pars illa sancta quæ dicitur, & altari suffimenti, non idem hoc victimæ solidæ sanguine fieret?

Tertia quæstio est, juvenco iste piacularis, cujus ob præstantiam excellentem sanguis in adyta templi inferebatur, cur non adoleretur in altari totus itidem, ut sacrificium solidum; sed ejus exta duntaxat adolerentur, caro autem universa cremaretur extra castra, quemadmodum à Lege edicitur?

Quarta

שאלה ה' מה נרע חטאת הנשיא שלא היה פר כן בקר
 כחטאת כהן גדול והסנהדרין והיה בלבד שעיר עזים וזר בהיות
 המלך מעלתו גדולה מהסנהדרין ומכהן גדול:

שאלה ה' למה בשעיר חטאת הנשיא לא היה דמו נכנס פנימה
 להוות כמו שהיה בכהן גדול והסנהדרין האם מפני שהוא שעיר
 הנה בשעיר יום הכפורים נאמר והביא את דמו אל מבית
 לפרוכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר:

שאלה ה' למה זה היה חטאת הכהן גדול והסנהדרין כלם
 נשרפת וחטאת הנשיא לא היה כן כי היה בלבד שורפים ממנו
 האמורים והנותר היה נאכל לכהנים:

שאלה ה' למה בהיות השונג החוטא הדיוט מעם הארץ היה
 קרבנו שעירת עזים נקבה ולא זכר והנה חטאת הכהן גדול
 והקהל והנשיא כלם היו זכרים אם פרים ואם שעירים:

שאלה ה' למה לא היה נכנס דם החטאת ההדיוט פנימה
 להוות על פני הפרוכת ולא היתה נשרפת חטאתו כחטאת
 הכהן גדול והקהל:

שאלה ה' למה זה בנפש כי תחטא ושמעה קול אלה ושאר
 הרברים והטומאות אשר זכרה תורה נאמר והביא את אשמו
 ליהודה על חטאתו נקבה מן הצאן וגומר והכתוב קורא זה אשם
 וקרבן האשם הוא איל לא כבשה ולא שעירת עזים ואף שיהיה
 חטאת למה לא היה שעיר זכר:

שאלה ה' למה זה בכל מצוות החטאת שזכרה תורה לא נאמר
 ואם לא תנע ידו יי שה אל לא באחרונה הזאת שרביא קרבן הדל
 שיהיה

Quarta quæstio, quid esset, quod principis diminueretur sacrum piacularè, quod non item, ut summi sacerdotis, & senatus supremi juvenco; sed hirco vili fiebat, cum alioqui regis esset dignitas dignitate supremi senatus, summique sacerdotis superior?

Quinta quæstio, cur illius, qua principis erratum luebatur, hostiæ piacularis sanguis in penetralia templi non inferretur? An quia hircus esset? At de hirco, qui sacrificabatur ad solemnem Expiationum diem, dicitur *Lev. 16. 15. Et inferat intra velum ejus sanguinem, quo sanguine faciat sic, ut fecit sanguine juvenci?*

Quæstio sexta, cur hostia piacularis & summi sacerdotis, & supremi senatus tota cremaretur, secus esset de principis hostia piaculari, cujus adolebantur exta, reliqua comedebantur à sacerdotibus?

Quæstio septima, cur unus de multis, cum peccarat imprudens, sacrum piacularè faceret caprâ, bestiâ feminâ, non autem mari; contrâque summus sacerdos, universus cœtus, & princeps pariter omnes piacularia facerent bestiis maribus, seu illis juvencis, seu hircis?

Quæstio octava, cur ejus, qua privati hominis imprudentia luebatur, hostiæ piacularis sanguis non inferretur in occulta & remota templi ad aspergendum velum, neque ipsa cremaretur ut summi sacerdotis, & cœtus universi hostia piacularis?

Quæstio nona, cur cum sancitur, *Lev. 5. 1. Si quis esset, qui peccatum hoc commisisset, ut adactus jurejurando, & quæ deliiceps sequuntur de cæteris rebus & inquinamentis; atque verfu post sexto edicitur, Adducito victimam Domino ob peccatum quod commisit, bestiam feminam, aut de pecore oviarico, &c. ibi victima* ~~OVIS~~ *apelletur, quo fere nomine notatur hostia pro delicto, quæ nunquam nec ovis, nec capra; sed aries fuerit? Et si sit eò loci hostia piacularis, cur non hircus definitur?*

Quæstio decima, quid sit, quod in omnibus, quæ Lege sanciantur, hostiis piacularibus nusquam afferatur hæc exceptio, *Extra quàm si facultates ejus non fiant cum agno sacrificium facere, nisi in hac una posteriori, ubi homo tenuior, jubetur*

שילוח שתי תורים אי שני בני יונה ואם לא תשיג ידו להם
שיביא עשירית האיפה והיה ראוי להיות הדין הזה כולל ושוה
בכל חטאת :

וחנראה לי כפי הסברה הישרה ושרשי התורה להשיב על זה
הוא שהקדוש ברוך הוא רצה להזהיר את ישראל שלא יחטאו
לפניו ולא יעברו על מצותיו לפי שפעמים ישנו בני אדם ויעשו
מה שלא היתה כוונתם לעשות רצה יתברך להענישם בדבר מסומנם
כדי שיתפעל רוחם ונפשם בו וישארו נוהרים ולא ישנו עוד ולזה
חייב לחוטא בשגגה שיביא קרבן חטאת שהוא עונש ממון כדי שיכין
דרכיו ויזהר בכל כמו שלא יפול בשגגה עוד וגם קרבנות הטמאים
לזה התכלית היו רוצה לומר להזהירם מהטומאות כי רובם יבואו
לאדם בסבת עצמו ולא יאונה לצדיק כל און וננע לא יקרב באהלו
והצדיק הוא הזהיר והזריז ולכן הנזיר היה מביא קרבן על טומאתו
מאשר חטא על הנפש רוצה לומר שלא שמר נפשו כראוי ועל זה
אמרו רבותינו זכרונם לברכה וריוות מביא לידי זהירות וזהירות
מביא לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה והיה גם כן לזה
התכלית קרבן חוב והמצורע ובעל הנדרה וטמא מת ואוכלו
כשר החזיר השקץ והעכבר וכל שכן שהיה ראוי להזהיר בשוגגות
ממצות לא תעשה שזדונם כרת כדי שלא יבא האדם לעשותם
ויאמר הלא שיגג אני ולפי שהחטא הוא קטון או גדול בעד
החוטא היה הכהן גדול ששגג בהוראה ודחיר לעם דבר האסור
אם

betur offerre binos aut turtures, aut pullos columbinos, & si nec id quidem præ rei familiaris angustiiis possit, decumam *Æphæ* similaginis? Rectius enim videri omnino hostiis piacularibus omnibus commune jus & æquabile constitui.

Ad ea igitur omnia hoc, ut mihi quidem videtur, potest secundum rectam rationem, Legisque divinæ principia responderi. Quoniam suis Israelitis Deus Optimus Maximus interminatus erat, ne peccarent in eum adversum ejus edicta facientes, & noverat non ita rarò venire usu, ut à præscriptione homines aberrarent omnia alia cogitantes, voluit illos diminutione bonorum multari, qua multa animi atque mentes eorum commoverentur sic, ut deinceps studiosissimè curarent, ne quid per errorem delinquerent. Hinc eum, qui peccarat imprudens damnavit sacrificio piaculari, quo rei detrimento cogeretur vias suas observare diligenter omnes, & quantum poterat vigilare, ne quid maleficii posthac per imprudentiam admitteret. Et inquinatorum hominum sacrificia finem habuerunt eundem, uti scilicet caverent ab inquinamentis, quæ pleraque illis suâ culpâ obveniebant. nulla enim justo perniciēs intervenit, nec ulla labe in ejus accidit tabernaculo: justum autem hîc accipi volo cautum & strenuum hominem. nam qui Nazareatuungebatur ob inquinamentum corporis sui sacrificium faciebat ideo, quod, sicut dicitur *Num. 6. 11. In corpore peccarat*: id autem hoc valet, quòd non pro eo, ac debebat suum ipsius corpus castum & purum servarat: ex quo dictum est à sapientibus nostris honoris causâ nominandis, diligentia cautionem, cautio puritatem, puritas sanctitatem parit. Namque hunc eundem finem habuit sacrificium ejus, qui fluxione genituræ temeratus, qui lepris affectus erat, qui cum muliere menstruali rem habuerat, qui funestatus erat, qui suillam, animantem humi serpentem, murem gustarat. Atque cautio erat etiam multo major, ne quid per imprudentiam committeretur contra vetita illa, quibus consultò proditis pœna constituta fuerat exitium, summa erat, inquam, cuique adhibenda cautio, ne quid adversum hæc faceret, tum deinde diceret, incogitans ego feci. Cùm autem habita ratione errantis, erratum majus aut minus esset, si summus sacerdos errasset in jure respondendo, multitudini rem Lege interdiktam

אם למעט ידיעתו או לקוצר עינו גדול עינו מנשוא יען וביען
 שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יהוה צבאות
 הוא והוא בהוראתו מלבד שחטא בעצמו החטיא את הרבים ולכך
 זכרה תורה ראשונה חטאתו כי הוא הגדול שבחטאות ומפני שכפי
 שורת הדין היה ראוי שיהיה ענשו במיתה והשרף גופו ואיבריו אשר
 חטאו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה כיון שלא חטאה
 במתכיון אלא בשגגה לכן חייבתהו התורה שיביא פר בן בקר
 תחת עצמו וסמך ידיו עליו לרמוז שהוא תמורתו ויור: מדמו על
 פני פרוכת הקדש ועל מזבח הקטורת לבקש סליחה וכפרה לפני
 האלהים היו אימורי חפר נקרבים על המזבח לרמוז על נקיות דעתו
 וכוונתו בחטא שהוא ולכך נקרבו שמה קרבו להורות שהיתה נקייה
 כוונתו והיה גופו נשרף מחוץ למחנה כפגז מובס כנגד גופו אשר
 חטא החטא ההוא הנה אם כן לא היה קרבן החטאת הזה
 שורה לקרבן העולה כי הוא היה רמוז לשכר ולדבוק הרוחני ולכך
 היתה העולה כלה נשרפת על מזבח השם אמנם חטאת הכהן גדול
 היה רמוז לעונש שהיה ראוי לו כפי שגגתו כי שגגת תלמוד עולה
 ודון ולכך היה המעט מסנו נשרף על המזבח ורובו נשרף מחוץ
 למחנה וזו היא תשובת השאלה הראשונה שלא היתה חטאת הכהן
 גדול במדרגת קדושה שיהיה אל העולה ותמימה לפי שקדושתם
 נעדרת כפי מקומות שרפתם ואחרי שהעולה היתה נשרפת
 במקום קדוש על מזבח השם מנזר הוא שחיה וזה לה
 מדרגה עלינה על חטאת הכהן גדול הנשרפת מחוץ למחנה
 ולשאלה

facere licere decrevisset, quod illam non satis scisset, aut parum considerasset, sanè quàm magnum erat ejus erratum, & ad ignoscendum perdifficile, quippe quod, ut est apud *Malachiam*, cap. 2. v. 7. *Debent scientiam custodire labra sacerdotis, cujus ex ore quærenda Lex, propterea quod internuncius est Dei exercituum*, & ille perperam decernendo non modò ipsemet errasset; sed errore suo alios implicuisset innumeros: adeoque delictum ejus ut maximum omnium primum à Lege commemoratur. Summum igitur jus erat eum morte multari, tum corpus ejus igni consumi totum, animum ad Deum, à quo datus erat, remeare, quando sese maleficio obstrinxerat non consultò & cogitatò, sed per imprudentiam: verùm enim pro sua benignitate Deus Lege sanxit, ut sacrificaret vice sua juvenum, & huic manus imponeret, quod commoneret eum juvenem ei succedaneum esse subditum, tum ut hostiæ piacularis sanguine propitiatorium sanctum respergeret, & altare suffimenti, quod significaret veniam & pacem à Deo petendam: jam hujus hostiæ piacularis interanea in altari adolebatur, quod significaret mentem illius esse puram & vacuam ab isto peccato, hac de causa, inquam, ibi adolebantur hostiæ piacularis interanea, ut indicarent infontem esse pontificis mentem: corpus autem extra castra cremabatur sic, tanquam cadaver projectum, ut significaret pontificis corpus inquinatum esse maleficio. Quod cùm ita sit, piacularè sacrificium istud non fuit par & æquale sacrificio solido. hoc enim significabat æternum illud præmium, animum hominis cum natura divina jungendum, & eam ob rem adolebatur in altari Dei totum: illud autem pontificis sacrificium piacularè representabat poenam ejus imprudentiæ debitam; quia enim imprudentia doctoris pro audacia ducitur, & ea de causa quàm parva pars ejus in altari, longè maxima cremabatur extra castra: hoc igitur ad quæstionem primam respondeo pontificis maximi piacularè sacrificium sacrificio solido neutiquam esse par gradu religionis: nempe sacrorum religio judicabatur è locis, ubi conficerentur ac consumerentur igni: cùm igitur sacrificium solidum adoleretur in altari Dei quàm augustissimo loco, perspicuum est multis partibus majorem habuisse religionem, quàm sacrificium piacularè pontificis maximi, quod extra castra combureretur.

ולשאלה הכי אומר שלא הצריכה התורה להוות מדים החטאת
 בקדש פנימה אלא לבקש כפרה וסליחה על החטא החמור שיחטא
 הכהן גדול או הקהל ולכן בפרשת אחרי מות בעבורת יום
 הכפורים צוה שמדם הפר ודם השעיר יוזה על פני הכפורת
 ונאמר וכפר על הקדש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לכל
 חטאתם וכן אמר ודקריב אדרן את פר החטאת אשר לו וכפר
 בעדו ובעד ביתו הרי שלא היתה הוואת הדם פנימה אלא לדם
 החטאת לבקש סליחה וכפרה אבל העולה שלא היתה בה חומרת
 חטאת ולא היו צריכים בה לכפרה רבה לא היה צורך להכניס
 ולהוות דמה פנימה וכן לשאלה הג' אומר שהיתה חטאת הכהן
 גדול נשרפת מחוץ למחנה ולא על גבי המזבח לעונש על שגתו
 ואמנם חטאת הקהל היה ככה גם כן בהכנסת הדם לפניו ושרפת
 החטאת לפי שחטא השגגה בדברים שזדונים כרת ועל שגגתם
 מביאים חטאת הוא יותר נעדר כמו שאמרתי בסוף גדול שיוזר
 משפטיו ליעקב ותורתו לישראל וכן בסנהדרין שהם מורי התורה
 ומלמדים גם שהיתה שגגתם יותר מוקרת לפי שהעם חטא
 על פי דבריהם והיו אם כן חטאים ומחטיאים את הרבים
 וכן היה דינם של הסנהדרין בענין החטאת שזה בשוה עם
 חטאת הכהן גדול ולשאלה הד' אומר שלא היה חטאת הנשיא פר
 בן בקר כי אם שעיר לפי שהוראת התורה ומשפטיה לא
 היה מוטל על הנשיא או המלך כמו שהיה מוטל על הכהן גדול
 והסנהדרין ולכן לא היה חטאו בשגגה כל כך נעדר כחטאתם והיה
 הנשיא חוטא אבל לא מחטיא את אחרים ככהן גדול וכסנהדרין
 ומפני זה לא היה קרבן חטאתו פר כמו דם אבל היתה
 בלבד

bureretur. Ad secundam quæstionem dico nullam aliam ob causam Lege sancitum, ut hostiæ piacularis sanguis dispergeretur in occultis & remotis templi, nisi ad procurandum & expiandum grave pontificis maximi peccatum aut consilii publici. namque Legis distinctione, quæ *Post mortem* inscribitur, *Levitici*, inquam, capite 16. quod est de die Expiationum sancto habendo, postquam edictum est, ut juveni hircique sanguine propitiatorium aspergatur, statim additur v. 16. *Ac sanctuarium expiato ab inquinamentis Israelitarum, & sceleribus, cunctisque peccatis; & undecimo ante versu dicitur in eandem sententiam, Tum juvencum suum piacularem sacrificet, eoque seipse domumque suam expiet.* Unde cognoscitur in templi penetralibus non esse respergendum, nisi sanguinem hostiæ piacularis ad veniam & impunitatem à Deo petendam: sacrificium autem solidum cum non fieret gravi de peccato aliquo; nec expiaretur eo multum, sanguinem ejus in adyta inferri, ibique dispersi non necesse erat. Idem ad quæstionem tertiam respondeo pontificis maximi piacularare sacrificium idcirco esse non super altari, sed extra castra crematum, ut ejus erratum hac ignominia coaceretur. Atque de hostia piaculari publici consilii eodem modo & sanguis inferebatur in adyta templi, corpusque comburebatur. Nimirum in quibus maleficiis audacia coercebatur exitio, in his, ut ante posui, multo minus ferenda erat summi sacerdotis imprudentia, cujus erat jura sancta Jacobæis, & Israelitis Legem divinam explicare: quod idem dicendum de senatu illo maximo, qui Legem divinam tuebatur & exponebat: præterea autem erat talis illorum imprudentia hoc pejor, quod ex ipsorum auctoritate rem nefastam faceret populus, ut sese pariter & innumeros alios implicarent maleficio: quapropter in hostia piaculari publici consilii tenebatur ratio eadem, atque in summi sacerdotis. Ad hoc autem, quod quarto loco quæsitum erat, cur piacularis hostia principis esset non juvenis, sed hircus, respondeo: quia Legem explicare, jus exponere non tam officium erat principis, quam summi sacerdotis, senatusque: qua de causa hujus erratum errato illorum non exæquabatur: porro non fundebatur in multitudinem principis error, item, ut pontificis maximi & senatus: ideoque piaculum illius non itidem, ut horum juvenco; sed hircos.

בלבד שעיר עזים להודות על שגתו מבלי חכמה ודעת ולהיות
שגתו קרובה לשגת ההדיוט מעם הארץ היה חטאת שניהם קרובם
זו לזו הנשיא היה מביא שעיר מפני כבודו והעם הארץ שעירה
הנכנעת ונכבשת לשעיר וכן אומר בתשובת השאלה ה' שלא
היה דם שעיר חטאת הנשיא נכנס פנימה להזות בקדש כמו שהיה
בחטאת הכהן גדול והסנהדרין מפני קלות חטאו שהיה כשגגה
היוצאת מלפני השליט לקוצר חכמתו ויריעתו בדיני התורה והכנסת
הדם פנימה היה מיוחד אל הכהן הגדול ולקהל לכפר על הקדש
מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לא לאדם אחר וכן אומר בשאלה
ה' שהיתה חטאת הכהן גדול והסנהדרין כלה נשרפת מפני חומרת
שגתם המחטיאה את הרבים אבל שגת הנשיא לקלותה לא
היתה נערכת כל כך ולכן לא היתה חטאתו נשרפת כלה ושאלה
ה' אומר שהיתה חטאת השונג מעם הארץ שעירת עזים נקברה
לא זכר לרמוז שלהיותם חמריים הדיוטים וגסים בטבעם נפלו
כזאת השגגה כי הגה הנקבה רומז אל החומר כמו שזכר הרב
המורה הגה הכהן גדול והסנהדרין והנשיא מפני כבודם לא רצה
הכתוב לחייבם בקרבן נקטה כדי שלא לפרסם שהיו חמריים
וגסים בטבעם ובוה גם כן אשיב לשאלה ה' שלא היה נכנס
דם חטאת ההדיוט פנימה מפני מעוט ענינו כי לא היה נכנס
שמה אלא דם חטאת הכהן גדול והקהל מפני גדול ערכם
ולזה כעצמו לא היתה נשרפת חטאת ההדיוט כלה לפי ששגתו

hirco solummodo fiebat, id quod ostendebat inscientem atque imprudentem peccasse principem: ut igitur erratum principis non multum distabat ab errato unius de multis; sic etiam non multum differebat inter utriusque piacularare sacrificium: fiebat illius hirco propter imperii dignitatem; & hujus caprâ, quæ summittitur hirco, atque subigitur. Quod quinto loco quaesitum est similiter dissolve, de principis hirco piaculari sanguinem in templi penetralia non inferri, ut ejus aspersione locus augustissimus expiaretur, id quod fiebat in hostia piaculari cum pontificis maximi, tum supremi senatus; propterea videlicet, quia levius erat ejus maleficium, profectum, ut dicitur, ab imprudentia dominatoris, qui fere Legis intelligentiam, & peritiam juris non assequabatur. nimirum id erat, quod ex summi sacerdotis, publicique consilii piacularibus hostiis præcipue sanguis inferretur in occulta & remota templi ad expiandum sanctuarium ab inquinamentis Israelitarum & sceleribus; nec ex hostia piaculari cujusquam præterea. Consimilis est ad quaestionem sextam responsio, piaculum pontificis maximi, senatusque cremari totum ob gravissimum illorum errorem, qui multitudinem abducebat ad nequitiam. erratum vero principis nomine levitatis non esse curæ ita magnæ, & eam ob rem non cremari totum ejus piaculum. Septimum quaesitum cur unus de multis cum peccarat imprudentiâ, piaculum ejus fieret caprâ, bestia feminâ potius, quam mari, hoc responsum habet: significabat homines idiotas instar crasse concretæque materiæ naturâ rudes & agrestes in errores ejusmodi plurimum incidere. nam femina, quod annotavit vir doctissimus Maje-monides, materiæ symbolum est: honoris igitur causâ pontifex maximus, senatus, & princeps à Lege non alligabantur piaculari hostiâ feminâ, ne palam fieret tardum, hebes, obtusum eorum esse ingenium. Quod idem & octavæ quaestioni respondendum non illatum in occulta & remota templi sanguinem hostiæ piacularis ejus, qua luebatur erratum unius de multis; quia enim parum momenti & ponderis habebat. neque enim eo ferri, nisi sanguinem ex hostia piaculari pontificis maximi, publicique consilii, propter summam eorum auctoritatem: & ob eam ipsam rem hominis idiotæ piacularare sacrificium non exuri totum, quod imprudentiâ commissum ab eo peccatum.

לא נערכה לחטא גדול כי ההריוט לא היה מחטיא את אחרים וכן
אומר אל השאלה ה' שמה שנאמר ונפש כי חטאת ושמעה קול
אלה ונומר כלו הוא במה שחטא בדברים שזכר בשגגה ואין
הפרשה הזאת מדיני האשם כי היא אחידה אבל נאמר כאן והוא
טמא ואשם והוא ידע ואשם והיה כי יאשם והביא את אשמו ליהוה
להגיד שאחרי ששנן הרגיש עצמו שנגע בטומאה ושהיה בזה אשם
והאשים עצמו וכן פירשו הרבי משה בן נחמן וכתב שלדעתו שם
אשם מורה על דבר גדול שהעניש אותו יתחייב להיות שמו נאכזר
והוא מלשון האשיםם אלהים תאשם שומחן כי מרתה
באלהיה וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך והוא מלשון אל
השערה ולא יחטיא והנה אשם גולות ואשם שפחה חרופה בעבור
שהם באים אף על המויד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל
אשם מעילות אף על פי שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי השם
יקרא הקרבן אשם ונראה לי שהחטאת הויה בערך המצווה
שכל מי שעבר עליה בשגגה הוא חוטא בעבור שלא נשמר כראוי
מהעבירה ההייה כי אם היה נזהר לא היה עובר בשוגג על
העבירה ובערך השם יתברך יקרא אשם כלומר שאינו פטור מפני
היותו שוגג כי על כל פנים יאשם ולכך אמר ונעלם ממנו והוא
ידע ואשם ובמקום הזה האשם הויה במקום חטאת אבל
אין זה אשם תלוי שיוכר הכתוב אחת וזה כי הויה נקרא אשם
בבחינה אחרת כמו שאבאר ואמנם אמרו אחר זה ואם
לא

peccatum non putabatur adeo magnum; quippe qui ceteros non implicaret maleficio. Ad quaestionem nonam dico, quae fanciuntur, *Lev. 5. 1. Si quis esset, qui peccatum hoc commisisset, ut adactus iurejurando, & reliqua prorsus omnia spectare peccatum in rebus commemoratis imprudenter commissum; nec omnino de ratione sacrificii pro delicto agi hoc paragrapho, sed insequenti demum: & verbum חַטָּאת quod hic habetur versu secundo, repetitur tertio, & deinceps usurpatur saepius, ac variè flectitur, hoc sibi velle, hominem, qui insciens inquinamentum contigerit, factum rescisse, erratum agnosse, culpam in se admissam fateri. R. Moses Nachmanides enim locum istum sic interpretatur: is igitur scribit verbum חַטָּאת suo quidem iudicio valere poenā teneri de commissio quā flagitioso, quod nec appellari ullo nomine liceat. in hanc enim sententiam accipi *Psal. 5. 11. Suorum illos scelerum damna Deus*
 ... Et *Osee 14. 1. Detestabile scelus fecit Samaria, quae defecit à Deo suo: verbum autem חַטָּאת ejus esse rei proprium, in qua facienda decedas de via, quam vim & sententiam haberet. Judicum c. 20. v. 16. Ut ne pilum quidem aberrarent.* Ergo de rapina, deque flagitio in ancilla desponsata commissio sacrificium, quoniam fiebat etiam tum, cum audaciā peccatum erat, verbo חַטָּאת appellari: similiter & sacrificium de labe Nazaræatus inquinati faciendum: omnino piaculum unum esse, quod in imprudentia modò cum haberet locum, tamen appellaretur nomine חַטָּאת: id scilicet, quod fiebat de diminutione rei Deo sacræ. Ego verò sic existimo, referri sacrificii piacularis nomen istud חַטָּאת ad eum, qui edicto tenebatur aliquo: contra hoc per imprudentiam fecisse, id propriè peccasse fuit; quia enim ne claudicaretur in officio, non satis magna cura adhibita fuerat: si fuisset, nihil adversum edictum imprudenter factum esset: & hoc ipsum ratione Dei dici חַטָּאת quod valet, si quis imprudens faceret adversum edictum Dei, tamen eum non impune esse, poena tamen obligari: itaque *Lev. 5. 3. scriptum videmus, Et hoc imprudens, tum rem resciverit, in noxia esto: atque hoc loco poni pro חַטָּאת verbum חַטָּאת: neque verò esse sacrificium pro delicto dubio suspendendo, de quo paulo post in literis sacris fancitur, quod alia de causa vocatur חַטָּאת, sicut inferius explicabitur. Quod autem versu post septimo dicitur, Extra**

In superiori editione hebraica allegatur hic in eandem sententiam alius versiculus

חַטָּאת חַטָּאת

Et reos se facient incolae deserti: sed talem in literis sacris versum reperire nusquam licet: nollem Abarbanelis errorem propagatum, nec locum non notatum.

לא תשנו ידו אין ספק שלא יפול בחטאת הכהן גדול ולא בחטאת
 הקהל ולא בחטאת הנשים כי אי אפשר שלא תשנו ידיהם די
 קרבנם אבל בחטאות ההדיוטים אומר אני שאינו בלבד על חמין
 הוזה מהחטאת אבל הוא כולל כל מיני החטאת אשר ובר פהם כי
 אחרי שפירש מיני החטאת כלם נתן משפט כולל לכלם והוא שאם
 יחיד המקריב הל ולא תשנו ידו לחביא כבשה או שעירת עז
 יביא שתי תורים או שני בני יונה ואמר ליהוה להגיד כי שניהם
 יהיו נשרפים על המזבח ולא יהיה לכהן חלק בהם האמנם אמר
 אחד לחטאת ואחד לעולה בהיות העולה רבו גבול מהחטאת
 ושואן לו צורך במקום הזה הוא להגיד שהיו כוזה שתי בחינות
 האחת מצד השונג אשר שנג ולזה היה אחד לחטאת ובחינה אחרת
 מצד כוונתו שהיתה רצויה ונקיה ולכך להורות על נקיון נפשו געשה
 האחד עולה כי הנה כשהיה מקריב כבשה או שעירת עזים היה
 חלק ממנה נשרף על המזבח והם האמורים וחלק נאכל לכהנים
 אבל בהיות קרבנו שתי תורים או שני בני יונה שהיו שונים
 בענינם לא היה מקום לעשות חלק מהם קדוש מהאחד ביו
 ששניהם היו שוים והיו נשרפים אלא שהיה האחד חטאת והוא
 היה הגעשה בראשונה והאחר עולה שאחרי כפרת חטאתו
 דבקה נשמתו באלוים וזכר הכתוב שאם לא תשנו יד המקריב
 גם לשתי תורים או לשני בני יונה יביא את קרבנו עשירית
 האיפה וכדי לעשות הבדל בקרבנו צוה וקמץ חסן ממנה
 מלא קומצו את אוכרתה והקטיר המזבח באופן שיהיה חלק
 נשרף ממנה על המזבח והנותר יאכלו הכהנים וממנה שאמר
 הכתוב אחד בל זה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא
 מאחר

quum sit facultates ejus non suam ex quo agere sacrificium facere, haud dubie non spectat nec piaculum pontificis maximi, nec consilii publici, nec principis, qui quidem certe nunquam eo redigi poterant, ut nec haberent quod ad sacrificium piaculare suum faciendum suppeteret: dicitur ergo in sacrum piaculare privati hominis, & dicitur non in hoc postrema piacularis sacri genus tantum, sed in omnia omnino privatorum piacularium genera superius jam exposita. nam expositis omnibus idem universe constituitur jus istud, si tenuior est expiandus homo, si non habeat rei satis ad faciendum ovis capraque piaculum, is offerat duos aut turtures, aut pullos columbinos: additur autem verbum *hostiae*, quo declaratur adolenda esse super altari ambo, sacerdoti nihil inde quidquam impertientium. Et quod sequitur, *Unum ad piacularare, & alterum ad solidum sacrificium*, quamvis sacrificium solidum à piaculari differat, nec ullatenus hic necessarium esse videatur, id indicat una & altera ratione hominem ejusmodi considerari, ut per errorem maleficium admiserat, quam ob causam volucrum una sacrum piacularare faciebat, & ut mentem gerebat castam & puram, ad quam mentis integritatem testandam, altera volucris solidum faciebat sacrificium. sicut enim ovis aut capra cum sacrificaretur, hostia bipertita dividebatur, extra super altari adolebantur, & comedebatur à sacerdotibus reliquum; ita cum fieret sacrificium duobus aut turturibus, aut pulis columbinis omnino omni ratione aequalibus inter se & paribus, non efficiebatur alter altero sanctior quidem, quando ex agro adolebantur ambo: verum enim distinguendi gratia altero sacrum piacularare conficiebatur, id quod primum *hostiae* altero autem sacrum solidum, ut post expiationem peccati hominis animus Deo conjungeretur. Tam vero Legis edicto sanciebatur, ut si homini expiando nec id quidem rei foret, qua comparare par turturum vel pullorum columbinorum posset, piaculum faceret decumâ Ephæ similaginis: quod ut sacrificium etiam haberet varietatis aliquid ibidem v. 12. præcipiebatur istud, *Ex ea sacerdos plenum pugillum suum exemptum in monumentum adoleto super altari*, ut partim super altari adoleretur, partim à sacerdotibus comederetur. Quod autem subjicitur huic eidem prescriptioni v. 13. *Et sacerdos expiata peccatum ab eo comest*

מאחר מאלה מורה הודאה אמתית שמה שאמר ואם לא תשיג
 ידו חזר על כל מיני החטאת כמו שזכרתי ולא על זה בלבד וזו
 היא תשובת השאלה העשירית ואמנם בסדר שלח לך אנשים
 בארץ פרשה אחרת וכי תשנו ולא תעשו ואמרו וזכרונם לברכה
 שבתטאת העבודת אלילים הכתוב מדבר שחייב לסנהדרין כפר כן
 בקר אבל הכהן גדול והנשיא והדיוט מעם הארץ כלם מקריבים
 בשוה בחטא עבודה אלילים שעיר עזים אחד לחטאת לפי
 שבכל אחד מחבירות וכל כהן גדול או שאר העם לדעות שונות
 אבל בענין עבודה אלילים שאמרו מפורסם וכל ישראל שמעו בסני
 אנכי ולא יהיה לך היה ראוי שיהיה ענשם וקרבנם שיהיה ללא
 היה דבר וזה ראוי לדעות נעלם מאחר מהם רעה זה הוא מה
 שראוי שיאמר בענין החטאת:

ואמנם האשם כבר יפלו במה שכתבה התורה בענינו שאלות:
 שאלה הא' למה חייבה בקרבנו איל תמים והנה בחטאת עם
 הארץ לא חייבו אלא כבשה או שעירת עזים והאשם אין
 הברל בינו ובין החטאת כי הוא למי שידע שעבר בשגגה על
 אחד מהבריות והאשם הוא למי שאינו יודע כודאי אם עבר
 אם לא עבר והוא מסופק בדבר ויקרא אשם תלוי ודרי הוא
 אם כן מטבע החטאת ויותר נקל ולמה הצריכו איל תמים:

שאלה הב' למה צותה התורה באיל שיהיה נעוד כמו שאמר
 בערכך כסף שקלים בשקל הקדש ולא תמצא כן בחטאת:

ואם

sum in horum aliquo, id verò declarat apertè illam exceptionem, *Extra quàm si facultates ejus non sinant*, &c. non ad hoc solum, sicut ante demonstravi, sed omnino ad omnia genera piacularem pertinere. Atque hæc est explicatio ejus, quod decimo loco quæsitum est. Porro de noxia imprudenter admissa præcipitur Num. 15. 22. *Si quando per imprudentiam non feceritis officia*, &c. sapientes igitur honoris causâ nominandi voluerunt ibi de cultu vani numinis agi, propter ejus generis erratum senatum illum supremum cogi sacrificium piaculare juvenco facere; pontificem autem maximum, & principem, & unum de multis hominem æqualiter pecore caprino. nam in cæteris noxiis suis erat summi pontificis error, & cujusque de populo: erratum in aliena religione, cujus interdictio adeo nota, adeo manifesta fuerat omnibus, postquam omnis Israelitarum gens audierat ad Sinam vocem illam Dei præpotentis, *Ego sum Dominus Deus tuus. Nullus alius tibi præter me Deus esto*, ab omnibus æquo & pari piaculo lui conveniebat, quia enim oportebat ejus rei imprudentem & ignarum esse neminem. Atque hæc de sacrificio piacularem dicta sunt.

Et quod divina Lege sancitur de ratione sacrificii pro delicto suas habet quæstiones.

Quæritur primò quid esset, quòd sacrum hoc quisque lectissimo ariete, & sacrum piaculare ove, capræque facere unus de multis juberetur? Nihil enim aliud intererat inter sacrificium pro delicto & sacrificium piaculare, nisi quòd hoc fieret ab homine, qui certum sciebat se per imprudentiam commisisse contra præceptum aliquod, cujus poena erat exitium: illud autem fieret ab eo, qui non certò sciebat, sed ambigebat utrùm adversum ejusmodi edictum fecisset, necne fecisset; unde vocabatur etiam sacrificium pro delicto dubio & suspensio: erat igitur ejusdem generis, atque sacrum piaculare, & eo levius: quid igitur erat causæ, cur id ariete lecto fieri juberetur?

Quæritur deinde cur ejus, quo fiebat sacrificium pro delicto, arietis æstimationem haberi divina Lex voluerit, id quòd dicitur Lev. 5. 15. *Æstimetur argenti sicli sacri ponderis*, & nihil simile fieri voluerit in bestia, qua conficiebatur piaculare sacrum?

ואומר בתשובתם שהחטא נקרא חטא לפי שהחטא ידע
 שחטא ושגג בדרך הישרה בעברו על אחת ממצוות יהוה.
 והאשם נקרא כן לפי שאינו יודע אם חטא אם לא ולכן הוא
 מאשים את עצמו אף עבר רוח מאתו ולא ידע אם עבר על
 המצוה. והיה אם לא או שלא ידע מהו האסור והמותר
 אם שגג בו וסוה הצד נקרא אשם תלוי לפי שהוא תלוי ועומד
 אם עבר אם לא עבר ולא נקרא זה אשם תלוי מאותה בחינה
 שזכרתי למעלה שנקרא האשם אשם כי שם נקרא בעוד השם
 יתברך וכאן נקרא אשם בעוד עצמו שהוא מאשים עצמו בעבור
 שלא ידע אם עבר אם לא והיתה מחמת חכמים וזכרונם
 לברכה שקראו לאשם האמתי וזה אשם תלוי כדי להכריחו
 מהאשם קראו הכתוב על דרך העברה את האשם בשם אשם
 והנה הביא הכתוב מהאשם התלוי מינים ראשונה נפש כי תמעה
 מעל וחטאה בשגגה מקדשי השם רוצה לומר שנהנה מן הקדש
 בשגגה שלא היה יודע שהוא קדש אבל לא נתברר אצלו אם
 עבר בזה אם לא וחייבתו התורה שיביא את אשמו ליהוה איל
 חמים מן הצאן והיה זה ספני שהוא חיה ספור שאין עליו
 עונש כלל כי לא נודע שחטא ואף שידע שחטא היה החטא
 בשוגג ומפני זה ראוי שיפטור מן העונש בהחלם ולכך כדי לחסור
 מחשבתו וזו סמנו החסור הכתוב עליו יותר מדאי בענשו
 וחצינו איל חמים מן הצאן לא נבשר ולא שיעירת שים
 ולפי שלא יבקש איל פחית להקריבו חייבו שיהיה בעוד כסף
 שקלים רוצה לומר שיביא אותו בכסף מלא ולפחות יהיו שני
 סלעים כי שקלים מעוט רבים שנים הרי שיביא שני שקלים

Ad hæc ego sic respondeo. Sacrificium piaculare ita appellabatur, quia peccato qui alligatus erat, sciebat se incogitantem peccasse; de via recta decelsisse prodendo aliquo Dei præcepto: rursum sacrificium pro delicto dicebatur quod ab eo fiebat, qui incertus erat peccasset, annon; adeoque sibi displicebat animo tam omisso fuisse, ut ne hoc quidem teneret adversum aliquod divinum fecisset, necne; nullove pacto fas & nefas internosceret, in quo se errasse suspicabatur: ex quo nominabatur etiam sacrificium pro delicto suspensio; quia enim pendebat animi & addubitabat homo maleficium commisisset, an non commisisset. Nec verò id dicebatur sacrificium pro delicto suspensio ob eam rem, quam ante commemoravi causam esse nominis ~~id est~~: illud ratione Dei vocabulum istuc habebat: hoc autem ratione hominis, qui se ipse arguebat ideo, quòd nesciret culpam commoverit, necne: sapienter igitur doctores nostri honoris causam nominandi, vocarunt sacrificium pro delicto suspensio, cujus esset vocabulum hoc proprium, ut ita distingueretur ab eo, quod in literis sacris translato per similitudinem verbo appellabatur sacrificium pro delicto. Jam hoc capite Legis varia ponuntur maleficiorum genera, quorum causam sacrificium pro delicto suspensio faciendum erat. Primum illud v. 15. *Si quis hanc sibi labem intulerit, imprudens rem Deo sacram diminuerit*: id autem hanc habet sententiam, si quis temerè sacrum legerit, id esse sacrum ignorans, nec de facto quidem quidquam comperti, sed suspensionem meram habeat: talem hominem Lex volebat Deo facere sacrificium pro delicto, & id lecto de grege ariete. Sic erat enim, is fere in animum inducebat se pœnâ teneri nullâ, cum non constaret factum à se maleficium; & si constaret, per imprudentiam quidem certe factum esset: quapropter jus & bonum esse, dari sibi impunitatem: igitur ad evellendam ex animo ejus hanc opinionem Lex ei pœnæ plus solito constituebat, ac volebat, ut sacrificaret lectum de grege arietem, non ovem, non capram: sed verò malignus homo ne deteriorem sacrificio deligeret arietem, hunc æstimari argenti siclis Lex divina jubebat: nempe volebat hanc victimam pleni & integri esse pretii, siclorum minime duorum, cum hoc verbo *siclis* in multitudinæ posito non possent pauciores significari duobus: & erat penes ipsum aut dare argenti siclos duos.

כסף בשקל הקדש או שיביא איל שיהיה ערכו שווי שני סלעים
 כסף והיה זה לפי שהאלים במדבר היו ביוקר מאד וכן חייבו
 שאת אשר חטא מן הקדש ישלם וכדי שלא יקל בערכו כדי
 להמעיט השלומים צוה ואת חמשתו יוסף עליו ונתן אותו לכהן
 כי כיון שהיה אכל מקדשי יהודה המיוחדים לכהנים היה ראוי
 שישלם לכהן מה שלקח קרן וחומש וכן אם נפש תחטא ועברה
 על אחת מכל מצוות יהודה אשר לא תעשנה בשגגה כלומר
 שבא ספק לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לא כגון שיהיה
 לפניו חלב ושומן ואכל אחד מהם ולא ידע אם אכל החלב
 או השומן הנה הוא שלא נזהר במאכלו לדעת אם אכל אסור
 או מותר יביא גם כן איל תמים נערך כמו שזכר למעלה ואז
 יכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג אבל זה יהיה כשהוא
 לא ידע אם עבר ושגג אם לאו כי אם היה יודע זה היה קרבנו
 חטאת ולא אשם והנה אמר על זה אשם הוא אשום אשם
 ליהודה להגיד שזהו אשם תלוי בעצמו לפי שהוא אינו יודע
 אם חטא אם לא אבל בערך השם יתברך שהכל גלוי
 וצפוי לפניו היה אשם ונאשם באמת על חטאתו ונסלח לו
 וכן הביא בפרשה בפני עצמה נפש כי תחטא ומעלה מעל
 וכחש בעמיתו בפקדון או בגול ושאר הדברים שזכר ואין
 דבר מהם בשגגה אלא במוד ועליו אמר והיה כי יחטא
 ואשם רוצה לומר כאשר ישיר אל לבו שחטא לאלהיו
 ויאשם את עצמו כבעל תשובה נמורה שאז ראוי לו שישב
 את הגולה או הפקדון או את האברך וישלם הכל ראשונה
 הקרן וחומש ולא יתן זה לכהן אלא לאשר הוא לו יתננו
 ביום

duos ponderis sacri, aut tantidem arietem adducere; erant enim in solitudine percarari arietes. Idem coactus Lege restituebat quod de sacro interceperat: quod ne vilius haberet, quod penderet minus, edictum est v. 16. *Insuper etiam quintam partem addito, & eam sacerdoti dato*: quando interverterat rem divinam, quæ propria fuit sacerdotum, sacerdotibus eam reddebat, & reddebat sortem & accessionem, id quod æquitatis erat. Deinde sequitur genus istuc v. 17. *Si quis in se delictum admisit, adversum edictum aliquod Dei nefastum quid fecerit insciens*, quod etiam sic accipiendum, si quis, data occasione ancipiti, incertus esset, utrum admisisset in se delictum, an non admisisset: ut si apposita pinguedine & adipe, comodisset harum alteram, & nesciret utram: iste, quoniam non satis diligenter curarat, ut nosset qua tandem esca vesceretur, interdista, an concessa, is quoque lectum adduceret arietem habita æstimatione sic, ut ante dictum est, quo sacrificando sacerdos imprudentiam ejus expiaret: ita res erat, si de facto dubitaret: sin autem exploratè cognosceret se deliquisse per imprudentiam, sacrificium piaculare faceret, non sacrificium pro delicto. Talem igitur in hominem dictum est v. 19. *Hoc erit hominis sacrificium pro delicto dubio, reus, reus est Dei*: cujus vis est, ipsi quidem homini dubium & incertum esse delictum, quippe cum nesciret, utrum commisisset, an non commisisset illud: Sedenim iudicio Dei, cui omnia manifesta sunt & aperta, eum planè convictum esse maleficii, quod tamen illi remitteretur. Tum hoc eodem capite v. 21. separatur ac distinguuntur genus istuc, *Si quis in se delictum admisit, & Deum temnens depositum aut creditum abnegarit, aut socio quid eripuerit*, & reliqua deinceps posita. nam hic agitur non tam imprudentia, quàm audacia: sequitur autem v. 23. *Si erit, ut deliquerit, culpamque contraxerit*, quod vim continet istam, si erit, ut in animum induxerit suum à se læsum esse nomen sanctè colendum, & semet ipse maleficii redarguerit sic, uti solet quisquis affectu pœnitentiæ sincero commovetur; tum oportere rem ereptam, depositam, casu fortuito inventam restituere, & primum exolveret totum caput, & addendam ei quintam partem; quod quidem non reddebat sacerdoti: quia enim nominatim edicitur v. 24. *Rei domino reddito quem ad*

ביום אשמתו דוצה לומר ביום אשר האשים את עצמו ושכ. בתשובה
 ועל האשם אשר היה עליו מפני שבועת השקר אשר עשה וביא
 איל תמים אל הכהן כי להיותו חוטא בסויד הכהן את קרבנו
 באיל תמים וזוהי חותמו שתי השאלות אשר שאלתי באשם:
 ואמנם תכלית ובה השלמים יתבאר אחר שתדע שהשלמים היו
 באים אם לזבח תודה ואם בגר ונרבה כמו שיתבאר בפרשת
 צו וענין שני המינים האלה הוא שפעמים היו מקריבים שלמים
 לתת תודאה לשם יחבדך על מה שנמלם בדחמיו וכרוב חסדיו
 ועל הטובה שהיטיב עמדם אם בירושלם הארץ ונחלתה ואם בשאר
 המינים ועל זה נאמר אם על תודה וקריבנו והוא המין האחד
 והמין השני שהוא בגר ונרבה ענינו תפלה לשם שיהיה
 ויברכם בתבואתיהם ועניניהם בעתיד וירק עליהם מים על
 בלי די הנדא אם כן היה המין הראשון תודאה על העד המין
 השני תפלה על העתיד ולכן בבואם אל המקדש להודות ליהוה
 חסדו ונפלאותיו יעשו זבח משפחה ויקריבו על גבי המזבח להודות
 ליהוה על כל הטובה שהיטיב עמדם אם היו אותם השלמים
 לקרבן תודה והיה חלק המזבח החלבים ורגליות והייתנה אשר על
 הכבד ומן הכבשים עוד האליה לפי שהקריבים הם רמו למחשבות
 וכן הכליות כאלו יאמר המקריב אשפוך את נפשי לפני יהוה
 וגם כן לזכות הרבנים והם היו ששנים שבטן שישפם האש
 וזהו הנקלה וגם לפסח אחרת והיא לפי שהחלב לא היה
 לבעלים ולא לכהנים לאוכלה ולא רגליות והכבד שהם מן

diem suam suam procurabit: ut est, cum suam ipse noxiam confitebitur, & ad bonam frugem sese recipiet: idemque propter admissum in se delictum, quia infestationem rei alienæ falso iurejurando obfirmarat, ad sacerdotem adduceret lectum de grege arietem. nam oportere eum, qui per audaciam deliquerit, sacrificium facere animante pretioso, lecto videlicet ariete.

Habes explicationem duarum questionum, quas de sacrificio pro delicto proposueram.

Qui verò finis esset sacrificiorum pacificorum mox ostendimus: sed pauca quædam ante dicenda sunt. Fiebant sacrificia pacifica vel pro gratiarum actione habenda, vel pro voto promissaque exolvendo, de quo pluribus agemus alio loco. Sacrificiorum igitur istorum genera fuerant duo: interdum ejusmodi sacrificia faciebant Deo Optimo Maximo gratias agentes pro singulari ejus in se benignitate ac clementia, tot & tantis ejus & tam eximiis in se beneficiis, possessione terræ promissæ, mirisque rebus suâ causâ factis: hoc videlicet est illud, quod dicitur Lev. 7. 12. *Si pro gratiarum actione sacrificium hoc fecerit:* & hoc erat eorum genus unum. Alterum genus instar voti erat atque promissi, quo utebantur ad obtestandum Deum, uti volens & propitius ipsis esset in posterum, eorum fruges atque fructus augeret, cuncta suscepta secundaret, vitam omnium bonorum copiâ & affluentia beatam redderet. Primum igitur genus erat grata prædicatio acceptorum antea bonorum: & alterum erat obsecratio supplex, qua uterentur ad impetrandas in posterum res optatas. Ergo convenientes in templum agustum, qui bonitatem Dei laudibus efferrent, gentilitium faciebant sacrificium: sacrum, inquam, pacificum illud eucharisticum faciebant ad aram Deo gratias referentes de universis beneficiis ab eo acceptis: ex quo sacrificio impertiebant altari victimæ præcordia, adipem, renes, reticulum jecoris, & de pecore oviario præterea caudam: præcordia videlicet & renes cum symbola consiliorum essent, perinde fuit quasi rem divinam faciens diceret, effundam animam meam ad Deum: præterea autem aræ potissimum admovebantur pinguioribus istæ corporis partes, ut quæ properantiùs inflammarentur: atque etiam alia causa suberat, ut adeps, renes, & jecur ne comedendum esset nec sacrificii dominis, nec sacerdotibus; quia enim his uti

רע ונשאר אם כן חבשר הטוב למאכל לכהנים וכבר יתבאר זה
 יותר בפירוש הפרשה ואחרי תתם חלק המזבח יתנו חלק הכהנים
 שיהיו עמו ובעדו אל השם על הניסים ועל הפורקן שעשה להם
 ושאר הקרבן יאכלו הבעלים וישמחו בכל הטוב ואם היו השלמים
 בדרך נדר ותפלה על העתיד יתנו גם כן קצת מהם על גבי המזבח
 וקצתם לכהנים כדי שישאו בעדם רנה ותפלה אל השם שיצליח
 קנינם והשאר כלו יאכלו וישתחוו כל דשני ארץ ויתענגו על רוב
 שלום ובעבור שהיו הצלחות הקנינים והתבואות בארץ ישראל
 במרעה הצאן ובעבודת האדמה אשר עקרה הוא הלחם והיין
 והשמן שבהם צור השם את הברכה לכן היו השלמים הרים
 מהבעלי חיים ההם מן הבקר מן הכשבים ומן העוים והמנחה
 מסולת החטים ומהשמן ומן דיין שהם המשקים דיותר משובחים
 הנה התבארו תכליות השלמים כפי מיניהם ולמה היה מנחת
 הנסכים עם השלמים תמיד ומפני זה אמר בהם אם וכר אם נקבה
 חמים יקריבנו כי לא חששה התורה שיהיו השלמים מוכר כמו
 שחששה שיהיו בעולה ולא שיהיו מנקבה כמו שצותה בחטאת לפי
 שלא היו מורים השלמים על מה שתורה העולה ולא החטאת אבל
 יורו על רוב השמחה והטוב ולכן נקראו שלמים לפי שהם בבחינת
 השלום שבא על המקריב או שמתפלל אל השם שישפוט שלום
 לו והנה חלק הכהן החזר והשוק לפי שהם מהאיברים
 היותר נבחרים שבגוף כי החזה הוא היותר ערב באכילה ואחרי
 השוק והנה בפרשת צו אמר הכתוב בתורת ובח השלמים אם על
 תודר יקריבנו שיביא על זבח התודה חלות מצות כללות בשמן
 ודקיקי מצות נעמר על חלות לחם חמץ ושיאכל בשד הזבח

profectu minime conducit retineret autem in sacerdotum escam optima caro: sed hac de re plura dicentur in explanatione Legis. Post datam altari justam partem, pars sua dabatur sacerdotibus, qui pro sacrificii dominis & conjuncte cum eis magnificarent Deum Optimum Maximum, propter inopinatam ac mirificam opem & salutem ab eo latam: reliquo sacrificio vescabantur domini de bonis sibi divinitus impertitis lætitiā sanctam agitantes. Eodem modo sacrificium pacificum via & ratione voti promissique cum facerent in posterum, partem ejus altari tribuebant, partem sacerdotibus: & hi cum illis una caneant, psalleant, Deum precabantur, uti patrimonium eorum fortunaret: reliquum enim omne comedeant ipsi divites terræ simul Deum auguste venerantes, & pace multa fruentes. etenim res & quæstus omnes Israelitarum, dum regionem suam tenebant, erant in pascendis gregibus, & cultu terræ panem, vinum, oleum potissimum fundentis, aspirante divina providentiā: quocirca sacrificia pacifica sua suis faciebant pecoribus, bobus, ovibus, capris, & iisdem adjugebant ferta, far triticeum, & exquisitissima liquorum vinum & oleum. Demonstratum est igitur quem quodque sacrorum pacificorum genus finem haberet, & quam ob causam his iisdem ferta semper adjungerentur. Jam de hoc sacrificio dicitur *Lev. 3. 1. Seu mas sit, seu bestia femina, sana & integra mactetur.* non requirebat enim divina Lex, ut sacrificium pacificum sic, tanquam solidum, animante mari fieret: neque porro ut æquè, ac sacrificium piaculare fieret bestia femina: neque enim sacrificium pacificum idem, quod solidum, vel piaculare significabat: indicabat magnam animi lætitiā, & rerum omnium abundantiam: & verò dicebatur pacificum, quia fiebat causa & ratione pacis, quam aut jam adeptus erat is, qui rem divinam faciebat, aut à Deo per immolationem exquirebat. Impertiebatur sacerdoti de victima pacifica pectus & armus, quæ partes corporis sunt optimæ: suavissimum est gustui pectus, & secundum hoc armus: atque *Lev. 7.* ubi Lex explicat de ratione sacrificii pacifici hoc edictum videmus, ut si quis ejusmodi sacrificium referendæ gratiæ causâ faceret, ad victimam adjungeret placentas azymas oleo subactas, & lagana item infermentata, & alia id genus, præter solitos panes fermentatos; tum ut victimam

ביום קרבתנו לאל יניח סמנו עז בקר ואמנם בזמן האחד השלמים
 הם הבאים בנדר ונרבה לאל וזר הלוח מצות לאל רקיקים ושאר
 מיני הלחם שובר בסין הראשון מהתורה ועוד עשרה חבדל אחר
 הוצא שפירש שהשלמים הבאים לבר בנדר ונרבה היו נאכלים
 לשני ימים ולילה אחת מה שאין כן שלמי התורה כי היה לבר
 ליום ולילה אחת ואחרי שהכמינו וכרוגם לברכה לאל קבלו שחמיר
 מקריבים מנחה עם השלמים ראוי לפרש שמיני הלחם שהיה
 מביא על זבח תודה לאל היו נקריבים על גבי המזבח כי הם היו
 מלכד המנחה הבאה עם השלמים שחורים סמנה הכהן בקומצו
 מסולת המנחה ומשמנה ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקמיר
 המזבח אבל מיני הלחם הבאים עם זבח תודה לאל היו אלא
 לאכול מהם הכהנים ותבעלים ולכן נאמר בדם על הלוח
 לחם חסד כי הנזר במנחה התורית נאמר לאל תעשרי חסד
 והנזר בשלמי התורה כמו מיני הלחם הם לפי שהיה על
 העבר היה ראוי לחסיד באכילה ובשמחה ואין בן בשלמי
 הנדניים שהיו על העתיד הלא תראה שבתו הסכורה נאמר
 ושמחת בכל הטוב לפי שהיה על העבר ולא נאמר בן בחג
 תפסח לפי שהיה ראוי לכו תלוי על סף שהיה בתוכו
 לעתיד והנה היה כשר השלמים אם על תודה וקרבתו נאכל
 ליום ולילה אחת ואם נדר או נתבה וקרבתו היו נאכלים לשני
 ימים ולילה אחד לפי שהם שלמים על העתיד מאידך בתפלתו
 יחד

quo die maceraret, eodem ipso comederet, nec inde quidquam in crastinum mane relinqueret: at verò in describendo altero genere sacrificii pacifici, in illis, inquam, sacrificio pacifico, quod rationem voti promissique obtinebat, non requirebantur nec fermentata illa placentæ, neque lagana, neque reliqua panificii genera in superiori sacrificii genere requisita. Eadem hæc & alia se distinguebantur. Præscriptum erat nominatim, ut hoc posterius sacrificium pacificum, quod nomine voti promissique fiebat, comederetur intra binos dies & noctem unam: non erat autem eadem ratio sacrificii pacifici eucharistici, quod ut intra diem & noctem unam comederetur, præscriptum erat. Quod autem sapientes nostri, honoris causa nominandi tradiderunt, non omnino omnia genera libamentorum sacrificiis pacificis adhibendorum adoleri, id hanc rationem habet explicandam: non adolebantur in altari certa panis genera, quæ conjungebantur cum sacrificio pacifico eucharistico. Sacrificium istud enim quædam panis genera præcipua habebat præter fermentum illud, cujus & ferre & oleo sacerdos exarant plenum pugillum, & thus universum ferto superpositum in altari simul adolebat: scilicet præcipua ista panificii genera non adhibebantur sacrificio eucharistico, nisi ut comederentur tum à sacerdotibus, tum à sacrificii dominis, inquit, & est illud Lev. 7. 13. *Extra placentas panis fermentatus*: at verò de ferto eucharistico scriptum videmus Lev. 24. 5. *Sunt fermenta & far*. Adhibebantur enim illa præcipua panificii genera sacris pacificis eucharisticis, quæ spectabant in posterum, de quo largius lætiusque celebrare convivium, consentaneum erat: non adhibebantur autem sacris pacificis rationem voti obtinentibus, quippe quæ futurum ad tempus referebantur. Sic de feriis umbraculorum post fructus omnes perceptos ac conditos agendis scriptum videas Deut. 26. 11. *Lætator de universis bonis*: nihil autem simile de feriis paschalibus, quo anni tempore sollicitus & suspensus erat hominis animus de futuro proventus sui statu. Consimiliter caro victimæ pacificæ eucharisticæ intra diem & noctem unam: & ejus, quæ voti, promissique rationem obtinebat, victimæ pacificæ caro absolvebatur intra binos dies & noctem unam; quia enim pluribus & longioribus ferè precibus optatum aliquod in posterum tempus bonum à Deo petebant, quam

יוחר מן החלל ומשכן על העם
 הנה דתבאור פעמי דקרבנות האלה כלם עולת ומנחה חטאת
 ואשם ושלמים וזיר הכלל בהם שהנה דתבאור כתועלות
 הקרבנות האלה אם מרת הנדיבות וההוצאה בנדרי האלויים מכלי
 כליות ונבלה ואם שלמות האמונות רוצה לומר בעולה מהשאחר
 הנפש ודבוקה עם האל יתברך והנבואה האלהית ובחטאת
 ובאשם והשלמים מההשגחה האלוהית השכר והעונש ליראי השם
 ולעובדי שמי ולעובדים על מצותיו ומלכד כל זה היה בזה חתולת
 רב שיחשוב החוטא וידע בנפשו שנתכפרו לו עונותיו כי כוללת
 זה אם יחשוב שלא יאבה ייזרה מלוח לו יתאש מן החסמים
 ויוסף על חטאתו פשע ואחרי אשר הודעתיו הכללים האלה
 פעני דקרבן אבא אל פירוש הכתובים שכאן בתורה על
 ענינם כי עם חקדמה הזאת אשר חצוני לפניך המעין יקל
 הביאור והפירוש דאמתי באלה הפרשיות ועניני הקרבנות

quàm beneficii antehac accepti nomine gratiarum actionibus & laudibus Deum prosequerentur.

Explicatum est de causis & rationibus omnibus omnium sacrificiorum istorum, solidi, ferti, piacularis, item ejus, quod fiebat pro delicto, & pacifici: quæ explicatio huc denique redit omnis. Istorum religio sacrorum volebat homines esse liberales & Deo rerum Domino promittere & facere prolixè, non aridè, miserè, malignè: volebat eos veritates illas ad summum bonum consequendum necessarias intelligere, atque ex solido quidem sacrificio immortalitatem animi, & ejusdem cum vi & natura divina conjunctionem, & admirabilem divinæ mentis inspirationem: ex sacrificio autem piaculari & sacrificio pro delicto Deum consulere & prospicere rebus humanis, verentibus Dei numen & sanctè colentibus præmium esse futurum, & supplicium adversum ejus edicta facientibus: & præter hæc volebat illud in primis utile miseris mortalibus, eos sic habere, & sic in animos inducere suos, maleficia expiari, poenamque prætermitti. nam absque eo esset, nullam fontes à Deo veniam maleficiis dari putarent, nullum misericordiæ relinqui locum, & sceleribus scelera cumularent. Hactenus, erudite lector, exposui tibi summa rei divinæ capita: nunc ad explanandas clarè, distinctè & articulatim literas sacras quemcunque locum tractantes aggrediar: atqui perceptis ac cognitis iis, quæ in hoc præmio nobis disputata sunt, cætera deinceps, præsertim ea, quæ pertinebunt ad rationem sacrificiorum, facili negotio cognoveris.

[The page contains faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side.]

TRACTATUS
DE
CONSECRATIONE
CALENDARUM,
ET DE
RATIONE
INTERCALANDI.

Præceptum est jubens, ut ineunda atque subducenda ratione cognoscatur atque definiatur à quo oporteat die quemque anni mensem inchoare. Hoc consequentibus capitibus explicatur.

1893

REPORT

CONSERVATION

IN THE

THESE REPORTS ARE THE PROPERTY OF THE
BUREAU OF CONSERVATION AND ARE NOT TO BE
REPRODUCED OR COPIED IN ANY MANNER
WITHOUT THE WRITTEN PERMISSION OF THE
BUREAU OF CONSERVATION

XX

TRACTATUS
DE
CONSECRATIONE
CALENDARUM,
ET DE
RATIONE
INTERCALANDI.

CAPUT PRIMUM.

Menses ad lunæ spatia menstrua, annos autem ad solis conversionem annuam dirigi: hinc annum intercalarem uno mense longiorem. Menses alios constare diebus è viginti novem, eos civos nominari: alios è diebus triginta, hos appellari cum plenos, tum etiam intercalares. Jam menses è noviluniis definiri à Judicum confessu, & ab eo in novilunia ratione astrologiæ inquiri: id verò nisi in Judæa fieri nusquam.

§. I. **M**ENSES nihil aliud esse, quàm lunæ * novitates, vel ex eo cognosci licet, quod in Lege est, *Hoc* Num. 28. 14.
erit suum cujusque novitatis holocaustum, &c. & alio loco, *Na-* Exod. 12. 2.
vitas

4. I. Novitates. Lunæ cursus latine, ut menses nominantur, quia mensis conficiunt spatia: at hoc non est ita lunæ proprium,

vitas ista vobis (esto) principium mensum, &c. Quod sapientes quidem sic interpretati sunt, ut vellent per visum à Deo lunæ novæ* speciem objectam esse *Mosi*, atque eidem præscriptum, ut cum similem visurus esset, eam illico consecraret. At anni diriguntur à nobis ad conversionem solis annuam, quod scriptum in Lege sit, *Observato mensem novarum frugum, &c.*

Deut. 16. 1.

§. II. Annus enim solis fere major est anno lunæ diebus undecim: ex quo cum sint dies collecti triginta, plus, minusve, annus uno mense facimus longiorem, qui annus vocatur intercalaris: neque enim fieri potest, ut annus è duodecim mensibus constituitur, & diebus aliquot. Nam quod in Lege dicitur, *Primus anni mensium esto*, indicat menses quidem integros anno annumerandos esse, non ita dies.

Exod. 12. 2.

§. III. Singulis mensibus occulitur luna, & duos circiter dies non aperitur, paulo plus, minusve: alterum scilicet diem antequam ad extremum mensem soli jungatur; alterum postquam fuit cum sole conjuncta. Tum vesperi rursus in occidentis partibus aperitur. Qua verò nocte luna primum postquam delituit, aperitur, ab ea mensis initium ducitur, diésque numerantur novem & viginti. nam si tricesima nocte mensis luna nova jam videatur, dies ille tricesimus ipse mensis ineuntis est princeps: sin minus, mensi exeunti ascribitur; alter ab uno & tricesimo die mensis incipit. Porro tricesimo primo die nihil curandum est, luna nova videaturne, an non? Id enim omnino fieri nunquam potest; ut mensis lunaris sint plures, quam dies triginta.

§. IV. Ita-

prium, quin idem & de sole, syderumque reliquorum longè plurimis rectè dici possit. Melius igitur Hebræi, qui lunæ cursus *יָרֵחַ*, id est, *novitates*, à novata luna dicunt, omnino omnes interpretes *יָרֵחַ*, mensem convertunt: rectè illi quidem: Quod enim Hebræi *novitatem*, id ipsum Latini mensem nuncupant: verum, quoniam in ipso nomine vis argumenti fita est omnis, verbum pro verbo reddere necesse mihi fuit. Nec verò intelligas quod de viso *Mosis* subsequitur, nisi vocabulum hoc *יָרֵחַ* simpliciter interpre-

ris.

Speciem objectam esse *Mosi*. Est in tractatu Talmudico *יָרֵחַ* de fertis fol. 29. pag. 1. tria *Mosis* fuisse ad intelligendum difficilia usque dum exemplar eorum illi Deus Optimus Maximus ob oculos posuisset, fabricationem candelabri sacri, novilunium, & animantium serpentium genera, de quibus Lege sancitum est. Ac tabernaculi quidem & omnis apparatus sacri exemplar positum esse *Mosis* ante oculos apertè declaratur Exod. 25. v. 9. idemque confirmatur ab Apostolo epistola ad *Hebræos*, cap. 8. ceterorum autem fides sit penes auctores.

§. IV. Itaque luna cum se aperuerit tricesima nocte, mensis constiterit omnino diebus e viginti novem, qui mensis cavus nominatur: sin autem ea nocte occulteretur adhuc, mensis exiens dies habet triginta, qui cum intercalaris, tum etiam plenus appellatur. Ac quæ luna videatur nocte tricesima, suo se tempore aperire dicitur: sin verò posteriori demum nocte cernatur, nimirum ea luna est, quæ nocte intercalationis suæ conspici dicitur.

§. V. Sed hæc observatio lunæ non est cuique hominum commissa ac credita sic, uti * septimus à mundo constituto dies, quem diem licet quisque, numeratis diebus sex, ipsemet instituat atque in otio degat: calendæ autem definire ac consecrare consilii proprium est: Quod enim in Lege dicitur, *Novitas ista vobis*, &c. significat hujus rationis descriptio pendet è vobis.

Exod. 12. 2.

§. VI. Consilium igitur ratione astrologorum, qui syderum norant statum atque motum, sedulo perferutabatur & exquirebat, fierine posset, ut suo tempore luna aperiretur, id est nocte tricesima mensis, an se res haberet secus? Si esset, ut posset, die trigésimo toto expectabantur de luna nova nuncii: qui si venerint, interrogati ritè fuerint, testimonia illorum constiterint, idem ille dies dedicabatur: sin minus, intercalabatur: id est, dies ille tricesimus exeunti mensi apponebatur: sin verò foret rationibus liquidum fieri nullatenus posse, luna ut id temporis aperiretur, nulli expectabantur nuncii: tum si qui venissent perspicuum erat aut eos ementiri prudentes, aut illis certè non veram lunam, sed quandam lunæ similitudinem è nubibus apparuisse.

§. V. *Septimus à mundo constituto dies.* Hunc cum Scriptor noster **י"ז** **י"ז** dicit, genere ille quidem sermone utitur usitato: sed eodem adeo præsilio, adeo testio, ut nihil supra hæc est eandem verbis istis **י"ז** **י"ז** subjecta sententia, sabbatum institutum continuè post mundi universi creationem, de qua creatione narratur Legis eo capite, cuius initium est **י"ז** **י"ז**. Atque hoc nomine appellatur sabbata, ubi verè om-

nia, & propriè sabbatum illud, quod subsequitur postremam umbraculorum solemnisationem. Nempe prælegendi in synagogis Pentateuchi rationem Judæi instituerunt, ut eum absolverent quocumque ad extremum umbraculorum diem solemnem, & proximo sequente sabbato usque relegendi ejus incursu facerent sic, ut prælectio ejus sabbati inciperet ab prima divinitus Legis voce **י"ז** **י"ז** ex quo vocabulum habet sabbatum illud.

§. VII. Atque ut consilium ratiocinando quæreret, an aperire se luna posset, necne: item ut eos, qui ad se accederent, lunæ novæ nuncios percontaretur ante, quam calendas consecraret jubente præcepto sancitum est: itémque ut idem mitteret, qui reliquum populum de calendis indictis certiorum facerent, unde cognoscere posset, quando deberet dies agere

Levit. 23. 37. festos: huc enim spectat Legis hoc, *Hæ sunt feriæ Domini*, Exod. 13. 10. *quibus conventus sacros celebrabitis*; & alio loco, *Fus hoc suo tempore servato*.

Isaïa 2. 3.

§. VIII. Ac quia in vaticinationibus est, *Lex enim Sione prodit, & Hierosolymis Domini oraculum*, idcirco in nulla, præter Judæam, regione aut definiebantur menses, aut intercalabatur ineundis & subducendis illis mathematicorum rationibus: nisi fortè vir sapientiâ præstans, & idem magister in regione Israelitica creatus, ex ea migrasset, nec ullum sibi doctrinâ parem reliquisset. Omnino vir ille ut ratiocinando menses definiret, & intercalaret etiam extra regionem Israelitarum, licentiam habebat: verum eidem illi, ubi compertum fuerat exortum esse in Judæa, qui doctrinâ eum æquipararet (neque enim dici opus est, qui superaret) tollebatur intercalandi potestas extra regionem Israeliticam. Qui si quid deinde præter auctoritatem intercalaret, irritum esset ¶.

CAPUT

¶ Consentaneum mihi visum est hic eam, quam hodie Judæi Deo de renovatione lunæ fundunt, subjicere precem.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך
העולם אשר במאמרו ברא
שחקים וברוח פיו כל צבאם
חוק חסן נתן להם שלא ישנו
את חפידים ששים ושמים
לעשות רצון קונם פעל אמר
שפעלתו אמר וללבוה אמר
שתחדש עטרת תפארת לעמו
בטן שהם שירים לחתחדש
כמותה ולפאר ליוצרים על
שם כבוד מלכותו ברוך אתה
יהוה מחדש חדשים (ואומר נ'
פעמים)

Gracia tibi, Domine Deus noster, Rec-
tor universi mundi, qui dicendo fecisti
coelestes orbes, & omnem hunc eorum
ornatum mittendo oris spiritu: tu illis cer-
ta definitaque præstituisti spatia, nihil ut
mentirentur unquam ratos ordines servan-
tes, & à te datum eis istuc, ut mirifica
cum alacritate lætitiæque effectoris sui vo-
luntati obsequi viderentur: tu Summus o-
pifex, cujus verum, syncerum, constans
& immutabile opus: tu iussisti lunam re-
novari, utique splendidum ac nobile fig-
num fore, ut gravidum modò ventre suspi-
cantes omnes aliquando consimiliter reno-
ventur, qui creatorem suum laudibus or-
nent iis, quæ supremum dominum & rec-
torem deceant. Gracia tibi Domine re-
rum de mensuris his novitatibus. (hic ter
dicitur.)

CAPUT SECUNDUM.

Primum quibuscunque lunam novam nunciantibus nullo certo vi-
sio infamibus creditum: postea verò, quoniam hæretici fal-
sos subornabant lunæ novæ testes, nisi hominibus cognitis &
probatu non habitam esse fidem, nec his quidem, nisi ad fa-
stidium excussis: nam singulis mensibus consilium ratione astro-
logorum exquisisse, num luna se apertura, ubi futura, quam
latam, quam angustam se præbitura, quorsum cornua con-
versura esset, tum his ipsis rebus examinasse lunæ novæ te-
stes. A consilio lautas epulas esse datas lunæ novæ nunciis,
quò frequentiores venirent. Par nunciorum primum rite ex-
aminari: ex cæteris capita rerum eò requiri, ut ne mæsti
abirent: confirmato nuncio diem à consilio clara voce consecra-
ri, & à populo consecrationis verba his repeti. Consecrationem
verò non tam à lunæ visione, quam ab enunciatione consilii pe-
pendisse; adeo, ut & consilii errantis decreto standum esset.

§. I. **N**UNCII lunæ novæ idonei erant demum viri in-
tegrī ac casti, qui iidem adhibebantur & aliarum
rerum testes. Nam mulieres & servi perinde, ac cæteri, qui

פעמים) סימן טוב חרא לנו ולכל
ישראל (ואמר נ"פ) ברוך יוצר
ברוך ששך ברוך קונד ברוך
בוראך (ורוקד נ"פ ואמר) כשם
שאני חקד כנעך ואני יוכל
לינע בד כן לא יוכלו כל איבי
לינע בי לרעה (ואמר נ"פ פעמים)
חפול עליהם אימתה ופחד בגדול
ורועך ידמי כאבן (ורופכו ואמר)
כאבן ידמי ורועך בגדול ופחד
אימתה עליהם חפול (ואמר נ"פ)
דוד מלך ישראל חי וקים (ואמר)
שד לסעלות אשא עיני. הללויה
הללו אל בקדשו ונותנים שלום
והללויה

dicitur.) Signum faustum nobis fuerit, &
cunctis Israelitis. (tum ter dicitur.) Laus
molitori, laus effectori, laus auctori, laus
creatori tui. (hic quisque ter subsiluit & di-
cit.) Ut ego ad te subsilui, nec te possim
attingere tamen, item nec adversarii mei
me possunt attingere, quò mihi nocent:
(tum additur etiam ter,) incidat eis ter-
ror atque formido, vi roboris tui instar la-
pidis obmutescant: (deinde contrario or-
dine) obmutescant lapidis instar tui robo-
ris vi, formido atque terror eis incidat. (in-
de ter dicitur.) * David, rex Israelitarum,
salvus est & incolumis. (Adduntur psalmus
121. cujus titulus, *Carmen gradatim munde-
landum*, & prima verba sunt, *Oculos in mon-
tes tollo, unde veniat mihi auxilium*, & psal-
mus omnium ultimus cujus initium, *Late-
date Deum, laudate Deum præpotentem*: quib-
us absolutis omnes saluamini interdicuntur.)

* Namque hoc
spectat ad illud
quod de Davide
scriptum legitur
Psal. 89. v. 37.
& 38. Semen
in æternum fo-
re, & filium
ejus sic, ut so-
lem coram me
Utque lunam
fiam & stabi-
lem permanse-
ram.

ad res alias * testimonio esse nequibant, repudiabantur. Si cum patre filius unā vidisset nascentem lunam, consilio renunciarent ambo, non quod propinquorum de luna nova testimonium valeret ad calendas definiendas: sed ut si illorum alter, aut quia latro erat, aut quid simile, ad testimonium dicendum non esset idoneus, alter cum alio tertio ad testandum conjungeretur. Ac quibus testimonii dictio ex sapientum auctoritate non erat, etsi erat ex Lege, tamen nihilominus de nascente luna testimonium eorum rejiciebatur.

§. II. Qui de luna nova renunciabant, eos ex Lege quidem tam fastidiose probare, non erat necesse. nam si per nuncios, quorum id de luna nova testimonium inveniebatur falsum, calendas fuissent instituta, recte tamen instituta essent. Principio igitur omnibus omnino Judæis nascentem lunam nuntiandis facile credebatur: etenim Judæorum quisque, quoad certò scias hominem esse vitiosum, putandus est fide dignus. Ex quo autem religionem adeo labelsctarunt * homines de natura divina prave sentientes, & ab iisdem frequentes sunt pretio conducti, qui falsò nuntiarent lunam nascentem à se conspectam esse, quam non viderant, constitutum est; ut ii demum ad testandum adhiberentur, quorum innocentia consilio esset cognita & perspecta: nec his quidem fides tribueretur, nisi diu, multumque interrogatis.

§. III.

§. 1. Testimonio esse nequibant. Non erat enim testimonii dictio nec aleatoribus, neque sceneratoribus, neque tendentibus rete columbis, neque facientibus commercium earum, quas anno sabbatico terra inculta fuderat, frugum, neque servis hominibus, id quod demonstratur tractatu Talmudico de principio anni, fol. 22. pag. 1. neque porro multis aliis, de quibus disputatur à scriptore nostro, libro de Judicibus, tractatu de testimoniis, capp. 11. & 12.

§. II. Homines de natura divina prave sentientes. In editione anni 1674. legitur *ME POMPON* Epicurei: in editione anni 1724. *ME Hæretici*, quæ de voce suæ disputavit *Buxtorfius* in suo lexico Rabbínico: in tractatu autem Talmudico de principio anni, fol. 22. pag. 1. in ipsa Mitha, unde locus hic derivatur *ME* *Bejutsai*, qui iidem etiam *Karai* nominantur. Nam fuerant *Margani Socha* ejus-

dam eximii doctoris auditores duo, quorum uni nomen *Bejutsai*, & alteri *Saducim*. Hi cum audissent è doctore suo, cum diceret, Deo serviendum nullâ propostâ mercede, pirantes cum hoc dictum voluisse, nullum neque præmium, neque poenam expectandam; abnegantes traditionem omnem à communione Judæorum desciverunt, & iidem suas sibi disciplinas constituerunt, quæ ex ipsis vocabula habebant, nam eos qui sectabantur *Saducei* vocabantur, & *Bejutsai*, qui in his regionibus, *Aegyptum* dico, vulgo *Karai* dicuntur. Hoc ego ex scriptoris nostri commentariis in *Capita Patrum* verbum de verbo expressum extuli: Ad rem ut redeam, nomina ista sunt illi quidem propria certarum disciplinarum à recto & verò alienarum: sed enim interdum vis eorum latius patet, ut quibus significantur omnino omnes de vi & natura divina male sentientes.

§. V. Ho.

§. III. Cum igitur consilio non essent noti per se ipsi qui nascentem lunam viderant, tum urbis ejus incolæ, ex qua conspecta erat luna nascenti, una cum his, qui consilio novilunium ibant nuntiaturum, mittebant & alios, qui apud hoc ipsum consilium illis innocentia: atque integritatis testimonium tribuerent: & tum demum eorum erat nuncio locus.

§. IV. Quovis mense consilium ratione & via astrologorum exquirebat, num esset futurum, ut, si luna se aperiret, ad septentrionem vergeret, an ad meridiem? quam latam aut angustam præbitura se esset? & quorum summa cornua converteretur? Tum si qui venirent lunæ novæ nuncii, his eos interrogationibus exercebat: qua id parte mundi lunam conspexisset, aquilonari, an australi? quorum ejus tendere cornua, quam altam à terris ferri, quam latam vobis eam videre visum estis? si responderent ea, quæ cum astrologia: rationibus congruerent, eorum nuncio fides habebatur: sin minus, respuebatur.

§. V. Si nuncii afferebant se Lunæ nascentis similitudinem in aqua, aut etiam ipsam in cælo vidisse per nubes, aut illius umbram in laterna: aut se lunam novam vidisse partim in cælo, partim vel in nube, vel in aqua, vel in laterna; scilicet ea visio nulla fuit, nec ejus causa calendæ consecrabantur. Quod si nunciorum alter aiebat, visa mihi fuit luna nova supra terram ferri duorum quasi staturam hominum, & trium alter, conjungebantur una. Contra, si lunam unus extulerit in altitudinem staturam trium hominum, alter quinque. Sed enim eorum unus cum alio tertio conjungebatur, qui aut idem, quod ipse diceret, aut unius duntaxat hominis staturâ ab eo discreparet.

§. VI. Quod si nuncii dicerent lunam novam à se conspectam esse tum, cum minimè attenderent, sed ubi applicassent animum testimonii dicendi causa, porro non apparuisse, tutius item testimonii nulla prorsus habebatur ratio ad consecrandas calendæ. Nam fieri potuit, ut coactæ nubes in unam speciem

§. V. *Fluminum, & trium alter.* Docet litate luna feratur, tetram penè comin-
enim ratio mathematicorum: quanta humi- gens. *Tullius, lib. 2. de divinatione.*
Y y 2 §. VIII.

speciem exhiberent lunæ, quæ deinde sunt dissolutæ: Sin autem ferrent nuncii vigesima nona mensis die mane ante solis ortum lunam à se conspectam esse in oriente; ad vesperum autem tricesimæ noctis in occidente, his omnino credebatur, atque ex hac eorum visione calendas consecrabant, quippe qui lunam novam suo tempore viderant. Quod autem dicerent mane sibi lunam apparuisse, consilium omnino nihil movebat. nam visionis matutina cautio nulla fuit, ac persuasum habebant, quod nubes simul collectæ speciem lunæ præbuerint. Atque his etiam credebatur, qui sibi suo tempore lunam nascentem apparuisse, ferebant, tametsi luna non conspiciebatur eo nocte, quæ intercalaris fere dicitur. Solius enim visionis, quæ in tricesimam mensis noctem incurrebat, nostra cautio fuit.

§. VII. Ita fere excipiebantur ii, qui consilio lunam novam nuntiabant. Veniebat ad consilium quisquis alioquin ad testimonium dicendum idoneus nascentem lunam viderat, quos omnes consilium introducendos in locum unum, atque illis convivii opiparè apparanda curabat: quò magis ad annunciandam lunam novam allicerentur. Nuncii autem suo quisque ordine interrogabantur de his, quæ sunt supra dicta. Primò videlicet nunciorum par illud, quod primum venerat; sed & horum major prior introducebatur ad consilium, ut interrogaretur. Qui si conveniebat cum ratione astrologiæ, ejus arcebat socius. Si congruebat cum priore, satis eorum erat testimonium confirmatum. Itaque ex reliquis nunciorum paribus duntaxat rerum capita consilium requirebat: non quòd ita opus esset, sed ne abirent animo abjecto atque fracto, atque agere nuntiaturum venirent.

§. VIII. Confirmato jam testimonio, consilii princeps ita dicebat, **CONSECRATUS EST**, cui populus omnis respondebat, **CONSECRATUS, CONSECRATUS**. Nec calendas consecrabant pauciores, quàm homines tres, neque pauciores adhibebantur ad putandas rationes illas geometricas, nec calendæ consecrabantur, nisi cùm luna nova suo tempore

§. VIII. Quam homines tres: neque enim fivo consilii, fivo consensu judicium pat-
paucioribus convenire: nomen seu senatus, fun in Talmude traditur.

tempore visa fuit : nec tum quidem consecrabantur, nisi inter-
diu. Quæ si noctu consecratæ fuissent, hæc consecratio nul-
la foret. Imo si consilium ipsum cum omnibus unâ Israeliticis.
nascentem lunam conspexisset, nec ei licuisset pronunciare
CONSECRATUS EST, quin oppressisset nox una
& tricesima mensis, aut si pronunciare per otium quidem li-
cuisset posteaquam visa luna nova fuit ; sed consilium produxif-
set nunciorum examen ad ipsum vesperum unius & tricesimæ
noctis, videlicet iste dies non consecraretur ; verum mensis
esset plenus, id est, calendæ rejicerentur in unum & trigesi-
mum diem, tamen si luna nova conspecta esset nocte tricesima.
Neque enim lunæ visio, sed consilium, cum pronunciabat
CONSECRATUS EST, calendæ desinebat.

§. IX. Quod si Consilium ipsum lunam novam vidisset, ex-
tremo die vigesimo nono ante, quàm sydus ullum oriretur, idem
hoc Consilium pronunciaret illico, **CONSECRATUS**
EST, quippe cum adhuc luceret. At si lunam novam con-
siliū cerneret trigesima nocte post orta jam sydera duo, po-
stridie demum eorum uni duo alii iudices assiderent, atque re-
liqui duo testimonium de luna nova dicerent coram his tribus,
qui deinde diem consecrarent.

§. X. Consilium autem etsi calendæ per imprudentiam, per
errorem, per vim consecrarit, nihilominus ratum erat. Atque
ad hunc diem à consilio consecratum dies festos, quisque dirige-
ret, oportebat. Quin etiam is, qui errasse consilium probè sci-
ret, idem ipse ejus decreto stare necesse erat, quippe consilio
commissa res erat, ac credita : & cui præceptum erat, uti di-
es festos celebraret, eidem etiam præscriptum, ut consilio mo-
ram gereret, quod hæc Legis verba, * *Hæ sunt feriæ Domini* * *Lev. 23. 34*
quibus conventus sacros celebrabitis, &c. latius indicant.

CAPUT

§. X. *Hæ sunt feriæ*, &c. Hujus vide-
ret oraculi divini verbis *וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת מִקְוֵה אֶתְרָא*
וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת מִקְוֵה אֶתְרָא subjiciantur
sententiæ duæ : una, à nobis in textu ex-
pressam, & hanc alteram, *Hæ sunt feriæ*
Domini, quæ vobis indicentur, neque e-
nim ad hanc alteram sententiæ subji-

endum quidem aliud requiritur, nisi in
puncta vocalia (sic enim à grammaticis
appellatur) postremæ vocis immanetur,
adeoque legatur non *וַיִּשְׁמַע*, sed *וַיִּשְׁמַע*;
quod esse faciendum scriptis traditur in
tractatu Talmudico de principio anni.

CAPUT TERTIUM

Omnes, qui lunam novam conspexerant, cum aut unius diei & noctis iter à consilio distarent, aut minus eo, renunciatum irrent, oportuisse, vel ipso sabbato. Principio tricesimæ mensis die tota nuncium lunæ novæ acceptum: hac adeo re aliquando descriptionem sacrorum & ordinem fere sublatum: inde sancitum, ne lunæ novæ nuncio locus esset ultra vesperam: rursus disturbato templo, ut etiam proximè ante solis occasum nuncius lunæ novæ valeret ad calendæ definiendas, edictum esse. Definito mense pleno seu intercalari, calendis subsequen-
 114-
 115-
 116-
 117-
 118-
 119-
 120-
 121-
 122-
 123-
 124-
 125-
 126-
 127-
 128-
 129-
 130-
 131-
 132-
 133-
 134-
 135-
 136-
 137-
 138-
 139-
 140-
 141-
 142-
 143-
 144-
 145-
 146-
 147-
 148-
 149-
 150-
 151-
 152-
 153-
 154-
 155-
 156-
 157-
 158-
 159-
 160-
 161-
 162-
 163-
 164-
 165-
 166-
 167-
 168-
 169-
 170-
 171-
 172-
 173-
 174-
 175-
 176-
 177-
 178-
 179-
 180-
 181-
 182-
 183-
 184-
 185-
 186-
 187-
 188-
 189-
 190-
 191-
 192-
 193-
 194-
 195-
 196-
 197-
 198-
 199-
 200-
 201-
 202-
 203-
 204-
 205-
 206-
 207-
 208-
 209-
 210-
 211-
 212-
 213-
 214-
 215-
 216-
 217-
 218-
 219-
 220-
 221-
 222-
 223-
 224-
 225-
 226-
 227-
 228-
 229-
 230-
 231-
 232-
 233-
 234-
 235-
 236-
 237-
 238-
 239-
 240-
 241-
 242-
 243-
 244-
 245-
 246-
 247-
 248-
 249-
 250-
 251-
 252-
 253-
 254-
 255-
 256-
 257-
 258-
 259-
 260-
 261-
 262-
 263-
 264-
 265-
 266-
 267-
 268-
 269-
 270-
 271-
 272-
 273-
 274-
 275-
 276-
 277-
 278-
 279-
 280-
 281-
 282-
 283-
 284-
 285-
 286-
 287-
 288-
 289-
 290-
 291-
 292-
 293-
 294-
 295-
 296-
 297-
 298-
 299-
 300-
 301-
 302-
 303-
 304-
 305-
 306-
 307-
 308-
 309-
 310-
 311-
 312-
 313-
 314-
 315-
 316-
 317-
 318-
 319-
 320-
 321-
 322-
 323-
 324-
 325-
 326-
 327-
 328-
 329-
 330-
 331-
 332-
 333-
 334-
 335-
 336-
 337-
 338-
 339-
 340-
 341-
 342-
 343-
 344-
 345-
 346-
 347-
 348-
 349-
 350-
 351-
 352-
 353-
 354-
 355-
 356-
 357-
 358-
 359-
 360-
 361-
 362-
 363-
 364-
 365-
 366-
 367-
 368-
 369-
 370-
 371-
 372-
 373-
 374-
 375-
 376-
 377-
 378-
 379-
 380-
 381-
 382-
 383-
 384-
 385-
 386-
 387-
 388-
 389-
 390-
 391-
 392-
 393-
 394-
 395-
 396-
 397-
 398-
 399-
 400-
 401-
 402-
 403-
 404-
 405-
 406-
 407-
 408-
 409-
 410-
 411-
 412-
 413-
 414-
 415-
 416-
 417-
 418-
 419-
 420-
 421-
 422-
 423-
 424-
 425-
 426-
 427-
 428-
 429-
 430-
 431-
 432-
 433-
 434-
 435-
 436-
 437-
 438-
 439-
 440-
 441-
 442-
 443-
 444-
 445-
 446-
 447-
 448-
 449-
 450-
 451-
 452-
 453-
 454-
 455-
 456-
 457-
 458-
 459-
 460-
 461-
 462-
 463-
 464-
 465-
 466-
 467-
 468-
 469-
 470-
 471-
 472-
 473-
 474-
 475-
 476-
 477-
 478-
 479-
 480-
 481-
 482-
 483-
 484-
 485-
 486-
 487-
 488-
 489-
 490-
 491-
 492-
 493-
 494-
 495-
 496-
 497-
 498-
 499-
 500-
 501-
 502-
 503-
 504-
 505-
 506-
 507-
 508-
 509-
 510-
 511-
 512-
 513-
 514-
 515-
 516-
 517-
 518-
 519-
 520-
 521-
 522-
 523-
 524-
 525-
 526-
 527-
 528-
 529-
 530-
 531-
 532-
 533-
 534-
 535-
 536-
 537-
 538-
 539-
 540-
 541-
 542-
 543-
 544-
 545-
 546-
 547-
 548-
 549-
 550-
 551-
 552-
 553-
 554-
 555-
 556-
 557-
 558-
 559-
 560-
 561-
 562-
 563-
 564-
 565-
 566-
 567-
 568-
 569-
 570-
 571-
 572-
 573-
 574-
 575-
 576-
 577-
 578-
 579-
 580-
 581-
 582-
 583-
 584-
 585-
 586-
 587-
 588-
 589-
 590-
 591-
 592-
 593-
 594-
 595-
 596-
 597-
 598-
 599-
 600-
 601-
 602-
 603-
 604-
 605-
 606-
 607-
 608-
 609-
 610-
 611-
 612-
 613-
 614-
 615-
 616-
 617-
 618-
 619-
 620-
 621-
 622-
 623-
 624-
 625-
 626-
 627-
 628-
 629-
 630-
 631-
 632-
 633-
 634-
 635-
 636-
 637-
 638-
 639-
 640-
 641-
 642-
 643-
 644-
 645-
 646-
 647-
 648-
 649-
 650-
 651-
 652-
 653-
 654-
 655-
 656-
 657-
 658-
 659-
 660-
 661-
 662-
 663-
 664-
 665-
 666-
 667-
 668-
 669-
 670-
 671-
 672-
 673-
 674-
 675-
 676-
 677-
 678-
 679-
 680-
 681-
 682-
 683-
 684-
 685-
 686-
 687-
 688-
 689-
 690-
 691-
 692-
 693-
 694-
 695-
 696-
 697-
 698-
 699-
 700-
 701-
 702-
 703-
 704-
 705-
 706-
 707-
 708-
 709-
 710-
 711-
 712-
 713-
 714-
 715-
 716-
 717-
 718-
 719-
 720-
 721-
 722-
 723-
 724-
 725-
 726-
 727-
 728-
 729-
 730-
 731-
 732-
 733-
 734-
 735-
 736-
 737-
 738-
 739-
 740-
 741-
 742-
 743-
 744-
 745-
 746-
 747-
 748-
 749-
 750-
 751-
 752-
 753-
 754-
 755-
 756-
 757-
 758-
 759-
 760-
 761-
 762-
 763-
 764-
 765-
 766-
 767-
 768-
 769-
 770-
 771-
 772-
 773-
 774-
 775-
 776-
 777-
 778-
 779-
 780-
 781-
 782-
 783-
 784-
 785-
 786-
 787-
 788-
 789-
 790-
 791-
 792-
 793-
 794-
 795-
 796-
 797-
 798-
 799-
 800-
 801-
 802-
 803-
 804-
 805-
 806-
 807-
 808-
 809-
 810-
 811-
 812-
 813-
 814-
 815-
 816-
 817-
 818-
 819-
 820-
 821-
 822-
 823-
 824-
 825-
 826-
 827-
 828-
 829-
 830-
 831-
 832-
 833-
 834-
 835-
 836-
 837-
 838-
 839-
 840-
 841-
 842-
 843-
 844-
 845-
 846-
 847-
 848-
 849-
 850-
 851-
 852-
 853-
 854-
 855-
 856-
 857-
 858-
 859-
 860-
 861-
 862-
 863-
 864-
 865-
 866-
 867-
 868-
 869-
 870-
 871-
 872-
 873-
 874-
 875-
 876-
 877-
 878-
 879-
 880-
 881-
 882-
 883-
 884-
 885-
 886-
 887-
 888-
 889-
 890-
 891-
 892-
 893-
 894-
 895-
 896-
 897-
 898-
 899-
 900-
 901-
 902-
 903-
 904-
 905-
 906-
 907-
 908-
 909-
 910-
 911-
 912-
 913-
 914-
 915-
 916-
 917-
 918-
 919-
 920-
 921-
 922-
 923-
 924-
 925-
 926-
 927-
 928-
 929-
 930-
 931-
 932-
 933-
 934-
 935-
 936-
 937-
 938-
 939-
 940-
 941-
 942-
 943-
 944-
 945-
 946-
 947-
 948-
 949-
 950-
 951-
 952-
 953-
 954-
 955-
 956-
 957-
 958-
 959-
 960-
 961-
 962-
 963-
 964-
 965-
 966-
 967-
 968-
 969-
 970-
 971-
 972-
 973-
 974-
 975-
 976-
 977-
 978-
 979-
 980-
 981-
 982-
 983-
 984-
 985-
 986-
 987-
 988-
 989-
 990-
 991-
 992-
 993-
 994-
 995-
 996-
 997-
 998-
 999-
 1000-

§. I. QUI nascentem lunam conspexerant, hi cum distarent à consilio unius diei & noctis iter, aut eo minus, renunciatum ibant. Sin longius abessent à consilio, nihil erat, quod renunciarent. Quid enim eorum poterat nuncius prodesse post exactam trigesimam diem mensis, cum is esset jam intercalaris constitutus?

§. II. Qui lunam novam viderant, hi ejus nuncium consilio necesse erat vel ipso etiam Sabbato afferrent, quoniam in Lege est, *Et sunt ergo ferie Domini ad convocationem populi, quas indicetis temporibus suis.* Nam propter omnem, de quo edicitur, ut observetur tempore statò, religiosi muneris functionem Sabbatum elevabatur. Ex quo solas ob Nisan & Tisri
 1001-
 1002-
 1003-
 1004-
 1005-
 1006-
 1007-
 1008-
 1009-
 1010-
 1011-
 1012-
 1013-
 1014-
 1015-
 1016-
 1017-
 1018-
 1019-
 1020-
 1021-
 1022-
 1023-
 1024-
 1025-
 1026-
 1027-
 1028-
 1029-
 1030-
 1031-
 1032-
 1033-
 1034-
 1035-
 1036-
 1037-
 1038-
 1039-
 1040-
 1041-
 1042-
 1043-
 1044-
 1045-
 1046-
 1047-
 1048-
 1049-
 1050-
 1051-
 1052-
 1053-
 1054-
 1055-
 1056-
 1057-
 1058-
 1059-
 1060-
 1061-
 1062-
 1063-
 1064-
 1065-
 1066-
 1067-
 1068-
 1069-
 1070-
 1071-
 1072-
 1073-
 1074-
 1075-
 1076-
 1077-
 1078-
 1079-
 1080-
 1081-
 1082-
 1083-
 1084-
 1085-
 1086-
 1087-
 1088-
 1089-
 1090-
 1091-
 1092-
 1093-
 1094-
 1095-
 1096-
 1097-
 1098-
 1099-
 1100-
 1101-
 1102-
 1103-
 1104-
 1105-
 1106-
 1107-
 1108-
 1109-
 1110-
 1111-
 1112-
 1113-
 1114-
 1115-
 1116-
 1117-
 1118-
 1119-
 1120-
 1121-
 1122-
 1123-
 1124-
 1125-
 1126-
 1127-
 1128-
 1129-
 1130-
 1131-
 1132-
 1133-
 1134-
 1135-
 1136-
 1137-
 1138-
 1139-
 1140-
 1141-
 1142-
 1143-
 1144-
 1145-
 1146-
 1147-
 1148-
 1149-
 1150-
 1151-
 1152-
 1153-
 1154-
 1155-
 1156-
 1157-
 1158-
 1159-
 1160-
 1161-
 1162-
 1163-
 1164-
 1165-
 1166-
 1167-
 1168-
 1169-
 1170-
 1171-
 1172-
 1173-
 1174-
 1175-
 1176-
 1177-
 1178-
 1179-
 1180-
 1181-
 1182-
 1183-
 1184-
 1185-
 1186-
 1187-
 1188-
 1189-
 1190-
 1191-
 1192-
 1193-
 1194-
 1195-
 1196-
 1197-
 1198-
 1199-
 1200-
 1201-
 1202-
 1203-
 1204-
 1205-
 1206-
 1207-
 1208-
 1209-
 1210-
 1211-
 1212-
 1213-
 1214-
 1215-
 1216-
 1217-
 1218-
 1219-
 1220-
 1221-
 1222-
 1223-
 1224-
 1225-
 1226-
 1227-
 1228-
 1229-
 1230-
 1231-
 1232-
 1233-
 1234-
 1235-
 1236-
 1237-
 1238-
 1239-
 1240-
 1241-
 1242-
 1243-
 1244-
 1245-
 1246-
 1247-
 1248-
 1249-
 1250-
 1251-
 1252-
 1253-
 1254-
 1255-
 1256-
 1257-
 1258-
 1259-
 1260-
 1261-
 1262-
 1263-
 1264-
 1265-

calendas fiebat, contra id quod * de sabbato sancitum est, quippe quæ solæ ad solemnitates celebrandas pertinerent. Cum vero stabat templum, etiam propter singulas calendas contra præceptionem de sabbato fiebat. Singulis enim calendis, præter quotidiana, fiebant etiam alia sacrificia, quorum gratiâ quidem sabbatum semper pro die profano habebatur.

§. III. Atque ut illi, qui nascentem lunam viderant, nulla habita ratione sabbati, consilio nuncium ejus portabant, sic etiam sabbatum profanantes ad consilium proficiscebantur, qui lunam novam nunciantibus innocentiae dabant testimonium, si per se ipsi consilio essent ignoti. Quin etiam cum unus tantum inveniretur homo, per quem consilio nota fieret eorum, qui de luna nova renunciabant, integritas, tamen unâ cum ipsis contra Legem, quæ est de sabbato, pergebat ad consilium eam ob causam, quod fieri poterat, ut etiam inveniretur alter, qui cum jungeretur.

§. IV. Si qui viderat lunam novam ad noctem sabbaticam morbo teneretur, is in asinum imponebatur etiam cum grabato. Si periculosum erat iter, portabant arma nuncii. Si longinquum erat, viatico se muniebant. Nec verò qui lunam novam sabbato viderant ita magnam, ut cerni facile posset ab omnibus, dicerent, uti nos; sic & alii sine dubio lunam novam conspexere: quare nihil est, quod contra præceptum de sabbato quidquam committamus. Nam cuique alioquin ad testimonium dicendum idoneo præscriptum erat, cum sabbato lunam novam viderat, atque inter illum & consilii sedem unus duntaxat intercedebat diei & noctis iter, aut eo minus, ut sabbato profanando nuncium lunæ novæ consilio deferret.

§. V. Principiò tricesima mensis die tota novæ lunæ testimonium accipiebatur: sed enim aliquando stante templo evenit, ut lunæ novæ nuncii * ad vesperam necdum accessissent. Itaque altaris ministri valde erant dubii ac solliciti facerentne iuge sacrificium, an differrent etiam, si qui porro venirent lunæ novæ nuncii. Nam factò sacrificio jugi vespertino, quæ solet calendarum

§. II. De sabbato sancitum est. Exod. 16. v. 29. Sui quisque sede maneat: ne suo se quisquam à loco moveat.

§. V. Ad vesperam. Vespera apud He-

bræos nomen à duplici ratione sua ducto. Sed hac de re diligenter disputavimus libro de cultu divino inde tractante scripsi.

calendarum nomine sacrificiis addi hostia, porro immolari non poterat. Tum igitur a consilio sancitum est, ut ne de luna nova nuncii ultra vesperam allati haberetur ratio, hanc videlicet ob causam, ut per diei tempus liceret & ea, quæ calendarum nomine addebantur, sacra, & sacrificium iuge vespertinum, atque eorum libationes fieri.

§. VI. Itaque ad vesperam si nulli etiam advenissent lunæ novæ nuncii, fiebat sacrificium iuge vespertinum, quo facto, si nuncii venissent, reliquum diei spatium quidem exigebatur sanctè, sed & posterus dies instituebatur festus, quo demum fiebat sacrum id, quod præter quotidianum postulabat calendarum ratio. namque dies à vespers non consecrabatur. Verùm post excidium templi princeps consilii doctissimus, *Joannes Zaccari* filius, una cum reliquo iudicum confessu, constituit, ut tricesima mensis die tota testimonio de luna nova * daretur locus. Itaque & extremo die mensis trigesimo proximè ad solis obitum excipiebantur etiam nuncii lunæ novæ, si venissent, & idem ille mensis tricesmus dies consecrabatur solus.

§. VII. Consilium mensem intercalarem, sive plenum eum definivisset, quia nulli venerant trigesima mensis die tota lunæ novæ nuncii, quidam una & tricesima mensis die, qua habebantur calendæ, constitutum in locum coibant, in quo epularentur. Huc nec conveniebant de nocte, sed luce dubia ante solis ortum: neque epulas istas pauciores, quàm epulones decem celebrabant, neque in his epulis quidquam apponebatur aliud, quàm panis ex secali, & minuto quodam frugum genere. Nimirum hoc est illud, quod passim commemoratur intercalationis menstruæ sacrum epulare.

§. VIII. Principio consilium ubi calendæ consecraverat, faces curabat extollendas in montium jugis, quo signo hominibus longè diffitis calendarum consecratio protinus indicaretur. Postquam autem * Cutæorum perversitas eo venit, ut facibus similiter

§. VI. *Daretur locus.* Nullus enim jam metus erat, ne perturbatio rerum inde exoriretur.

Tricesimus dies consecrabatur solus. Nimirum hoc illud est, quod sæpe traditur in tractatu Talmudico de principio anni: unus ex anno dies pro anno expleto, & pars diei pro toto habetur.

§. VIII. *Cutæorum perversitas*, &c. Cutæi sunt iidem, qui Samaritani, de quibus ita Josephus, lib. 9. cap. ultimo. Aliàsque gentes nomine Cutæos, qui de flumine Persico nomen id habebant, in Samariam & omnem Israeliticam regionem deducendas curavit. Et inferius, Igitur, inquit, cum

familiariter elatis plebem deducerent in errorem, à consilio constitutum est, ut mitterentur, qui multitudinì calendarum consecrationem nunciarent. His autem nunciis non concedebatur, ut aut quenquam diem festum, aut solemnitàtem Expiationum itinere faciendo profanam haberent, multo etiam minus, ut sabbatum ipsum: neque enim ut calendarum consecrandarum causà, sic & ubique celebrandarum gratià, sabbatum fieri profanum, permìssum est.

§. IX. Omnino mensibus sex mittebantur, qui definitas à consilio calendas nunciarent. Primum mense Nisan, propter solemnitàtem paschæ: mense * Ab, propter jejunium, quod ejus mensis die nono celebratur. Mense Elul, propter anni principium, scilicet ut mensis ejus die trigesimo nuncios expectarent à consilio. Qui si afferrent calendas jam esse institutas, tricesimum mensis diem solum festum agebant: sin minus, & posterum diem celebrabant, usque dum venirent, qui mense Tisri mittebantur nuncii. Mittebantur autem mense Tisri, propter multas ac varias, quæ in eo celebrantur rato tempore, solemnitàtes. Mense Casleu, propter solemnitàtem dedicati templi. Denique, mense Adar, propter solemnitàtem sortium: sed enim stante templo mittebantur etiam mense Jar, propter pascha minus, seu secundum.

§. X. Mense Nisan, itémque Tisri, qui emittebantur à consilio, ut reliquo populo finitas indicarent calendas, non proficiscebantur, nisi calendis ipsis, sole jam orto, postea, quam è consilio audierant, cùm pronuntiaret, **CONSECRATUS EST:** nisi forte iidem ipsi à consilio calendas usque ab extremo die nono & vicesimo sic, ut supra diximus, consecrari audierint: Tum enim ut ad vesperum illicò se committerent itineri licebat: sed sex horum mensium quatuor reliquis vesperi post visam lunam novam, etsi à consilio calendas necdum erant consecratæ, permìssum fuerat, ut definitarum calendarum

cùm fuissent in Samarjam transportati Cutzei (hoc enim nomine vocabantur hætenus, quòd à quodam Persidis flumine, cui nomen erat Cutz, migrassent.) Et paulo post etiam: hi secundum eloquium Hebræorum Hebræi, secundum genus Cutzei, græcè autem Samaritani vocantur.

§. IX. *Ab, propter jejunium.* Mensis hie quintus est à mense Nisan, & respondet fere Julio. Jam de causà & ratione jejunii, quod ejus mensis nono die celebratur scriptor noster copiosè disputat tractatu de Jejunio, §. 2. cap. 5.

calendarum nuncii iter instituerent; quia enim postridie calendarum à consilio consecratum iri, constabat.

§. XI. Itaque quò loci cunque definitarum nuncii calendarum perveniebant, in eo dies solemnes, ut in Lege est, instituebant simplices: longinquis autem in locis, ad quæ calendarum nuncii aspirare nequibant, dies solemnes geminabant, quippe qui nescirent quo die essent à consilio definitæ calendarum.

§. XII. Erant loca quædam, quò calendarum nuncii perveniebant quidem mense Nisan, mense Tisri non item. Hic æquum foret, ut ad solemnitatem Paschæ, quoniam à nunciis acceperant quando calendarum mensis Nisan constitutæ à consensu judicum essent, agitentur diem solemnem duntaxat unicum: duos autem ad solemnitatem umbraculorum, siquidem de calendarum Tisrinis nihil dum ipsis nunciatum erat. Sed ne discreparent inter se solemnitates, à sapientibus sancitum est, ut quò loci cunque mense Tisri calendarum nuncii perveniebant nulli, ibi singulæ solemnitates biduo celebrarentur, vel ipsa etiam * Pentecoste.

§. XIII. Quid autem erat, quò iidem ipsi calendarum nuncii quò loci perveniebant mense Nisan, eodem pervenire non possent mense Tisri? Nimirum quia dies festi mense Tisri infunt duo, quibus ambulare calendarum nunciis non licebat, neque calendarum ipsis, quod erat anni principium, neque ejusdem mensis die decimo, quo celebrabatur Expiationum solemnitas.

§. XIV. De calendarum consecratione nuncio vel uni fides tribuebatur. Nec publico tantum nuncio, sed etiam alieni mercatorum, qui itinere faciendo dicebat se è consilio audisse, cum calendarum isto vel illo die consecraret. Cujus è testimonio instituebantur dies festi atque solemnes: calendarum enim consecratio cum esset ejusmodi res, quam proferri palam necesse fuit, vel unico ad testimonium dicendum idoneo viro, fides habebatur.

§. XV. Si, consilium cum trigesimo die mensis perpetuo nuncium de luna nova sedens expectasset, nec quidquam accipisset,

§. XII. *Pentecoste.* Quæ, ut nomen ipsum declarat, ad quinquagesimum ab postero Paschæ die diem observabatur, nec à calendarum pendebat ullatenus. Atque de

hoc nomine *Πεντηστή*, quo sere Pentecoste appellatur, diligenter ego differui lib. de cultu divino, tract. 2. ad §. 6. cap. 3.

piſſet, poſtridie ſummo mane menſem plenum definiſſet, ſicut ante diſſeruimus, tum quatuor, aut quinque poſt diebus longin- qui venerint nuncii, qui pro teſtimonio dicerent, lunam no- vam ſuo ſibi tempore, hoc eſt, nocte triceſima menſis, appa- ruiſſe: vel etiam ſi venerint eodem menſe exeunte, conſilium illos vehementer perterrebat, interpellabat odioſè, rogitando obtundebat, atque ex eorum reſponſis ſingulis verbis ſic aucu- pabatur, uti denique efficeret, ne menſis, qui jam diu defini- tus eſſet plenus, aliter obſervaretur.

§. XVI. Sin nihilominus in teſtimonio nuncii perſtarent, ipſorum teſtimonium conveniret, ipſi viri eſſent noti atque in- telligentes, cùm illorum eſſet teſtimonium ritè perpenſum, tum conſilium de integro menſem ſinebat, cujus dies dinumeraban- tur ab eo, qui menſis antecedentis alioqui fuiſſet triceſimus, ſiquidem nocte illum antevertente luna nova jam apparuerat.

§. XVII. Quod ſi conſilium menſem illum ſic, ut ante te- ſtium erat adventum, neceſſe habebat intercalarem reſinqui, re- linquebat. Nimirum hoc eſt illud quod dicebatur menſem in- tercalarem finiri neceſſitatis ergo. Fuerunt tamen clari ſapientiâ viri quidam hac de re diſſentientes, qui dicerent, non eſſe juſ, ut neceſſitatis cauſâ menſis intercalaris finiretur; ubi veniſſent lunæ novæ nuncii eos, non eſſe terrendos; ſed ex eorum eſſe teſti- ficatione conſecrandas calendas.

§. XVIII. Ego verò ſic arbitror, aut hanc doctorum homi- num in hac re diſſenſionem, duobus menſibus exceptis, Niſan & Tiſri, reliquos duntaxat ſpectare quatuor; aut ad eos ſum- mum attinere lunæ novæ nuncios, qui menſe Niſan atque Tiſ- ri venerant poſt exactos dies feſtos atque ſolemnes, qui his men- ſibus duobus agebantur, quoniam actum erat, jam præterie- rat tempus ſacrificiorum, item & tempus dierum ſolemnium: ſin autem his menſibus duobus lunæ novæ nuncii veniſſent an- te menſem medium, ab iis nullatenus territis accipi quod aſſe- rebant. Neque enim ii, qui de luna nova, quæ tempore ſuo conſpecta fuit, nuncium aſſerebant, ideo terrendi erant, uti menſis plenus definiretur, ſeu, quod idem eſt, intercalaris.

§. XIX. At ſi habebant nunciorum verba ſuſpicionem ſu- ſcitatis, ut probro & dedecori illis eſſet, ſi illorum repudiato teſtimonio, menſis conſtitueretur plenus, tum magno cum ter-

rore excutiebantur, ut, testimonio tandem confirmato, calendæ suo tempore defigerentur. Similiter si tum, cùm aliqui lunam novam à se suo tempore visam esse nunciant, antequam consilium sacrarit calendas, venirent, qui illos accusarent vanitatis, accusatores consilium ita territabat, ut eorum denique accusatione infirmata calendæ suo tempore consecrarentur.

CAPUT QUARTUM.

Quot & quibus de rebus annus intercalaris definiretur? Quid tandem annus intercalaris communibus amplius haberet, & quod ad tempus anni hæc accessio fieret? Quinam annum intercalarem definirent, & ubi loci hoc fieri conveniret? Quando renunciaretur annus intercalaris? Nunquam intercalatum nec in fame & inopiâ, nec anno sabbatico. Cùm erat intercalatum, de intercalatione literas esse datas provincias in omnes, quarum literarum exemplar subijcitur.

§. I. **Q**UI annus fiebat uno mense longior, is intercalaris appellabatur: sed nullus addebatur unquam anno alius, quàm mensis Adar: itaque anno intercalari menses Adar bini continuabantur, atque iidem Adar primus, & Adar secundus dicebantur. Quid ita verò? Nimirum ut haberetur una cum messe Pascha, quippe cùm in Lege sit, *Observato mensẽ novarum frugum*, &c. Hujus enim verbi vis ea fuit, ut temporis observandi rationem teneres eam, quæ mensẽ hunc ad messẽ adduceret: atqui nisi alterum anno mensẽ Adar adderes, tum Pascha hybernis, tum æstivis accideret temporibus.

§. II. Tribus de causis annus intercalaris instituebatur: Primò, propter æquinoctium: deinde, propter terræ fruges: tertio, propter arborum baccas. Ut si ex tabularum ratione consilium intelligeret æquinoctium aut decimo & sexto die Nisan futurum esse, aut etiam posterius, alterum anno mensẽ Adar adderet; ut cum Pascha adesset frugum maturitas. Quæ causa quidem

quidem cum esset, annus constituebatur intercalaris, nec ulla causa querebatur alia.

§. III. Jam si seges esset tardior, quam ut posset ad Pascha meti, nec dum baccas, quæ solebant tempore paschali, profuderant arbores; hac duplici de causa consilium itidem annum faciebat uno mense longiorem, licet decimum & sextum diem mensis æquinoctium antecederet. Etenim ad Pascha necesse erat, tum ut fruges invenirentur maturæ, unde manipulus offerretur Deo primitiarum munus ad decimum & sextum mensis Nisan; tum etiam ut arbores sic, ut solitæ erant, eum essent maturæ fruges, ex se fructus extulissent.

§. IV. Frugum verò maturitas in provinciis omnino tribus observabatur, in Judæa, trans Jordanem, atque in Galilæa. Si in harum duabus maturæ fruges essent, nihil intercalabatur, etsi in provincia tertia nondum maturitatem habebant. Contra verò, si maturitatem in una tantum ex his tribus seges esset affecuta, intercalabatur, si necdum ex se baccas fuderant arbores. Atque hæc quidem præcipuæ erant causæ, cur anni constituerentur intercalares, ut scilicet ad solis conversionem dirigerentur.

§. V. Præterea autem ob quasdam res alias necessariò consilium annum decernebat intercalarium. Nam si viæ essent deteriores, quam ut posset Hierosolymam ascendere populus, intercalabatur; ut deficiente pluvia viæ repararentur: si pontes interrupti, ut intercedentia flumina non modò plebem tardarent; sed etiam in vitæ periculum vocarent, item intercalabatur, uti pontes reficerentur. Si furnos, ubi coquerentur agni paschales, evertisset perpetuus imber, nec haberetur aliunde, ubi possent agni paschales assari; annus itidem constituebatur intercalaris, uti furnos per otium restitui liceret, atque ante Pascha siccari: * si Judæi procul exulantes viæ se commisissent; nec ad Pascha possent Hierosolymam aspirare, intercalabatur, ut daretur veniendi facultas.

§. VI. Nec

§. V. Si Judæi procul exulantes. Nam interea temporis, dum stabat templum Hierosolymitanum secundum, Judæi per omnes omnium gentium terras dispersi ac dissipati fuerant, qui demum Judæi à scrip-

ture nostro יְהוּדֵי תְּפִלָּה Judæi procul exulantes appellantur, id quod cum iudicio observatur in commentariis textui nostri scriptoris adjectis.

§. VII.

§. VI. Nec verò propter nivis multitudinem, vim frigoris, exules Judæos, qui non erant domo proſecti, neque porro quòd aut ſacerdotum, aut cœtus pars major eſſet contaminata, idcirco intercalabatur; ut per dierum numerum, & aſperſionem aquæ ſublata labe, mundi paſchalem agnum immolarent. Sed eum immolabant, ut immundi eſſent. Attamen publicæ labis cauſa ſi fuerat intercalatum, ratum & fixum permaneret.

§. VII. Res verò quædam erant ejusmodi, ut ob illas quidem nullatenus intercalaretur: ſed ſi tum concurrerent, cùm ut annus conſtitueretur intercalaris vel æquinoctium, vel fruges atque reliqui fructus poſtulabant, his intercalandi neceſſitas confirmabatur. Ut ſi * hædi & agni nondum nati, aut rariores eſſent: ſi columbarum pulli nondum evolaeſſent, neutiquam intercalabatur ideo, ut illos quiſque ad agnum paſchalem, hos frequentes reperirent apparentes Domino, vel ſacrificium volucris debentes: ſed cùm erat intercalandi neceſſitas, his rebus confirmabatur.

§. VIII. Ut igitur his confirmabatur intercalandi neceſſitas? Nempe proferentes annum eſſe intercalarem propter moratum æquinoctium, vel immaturas fruges, & fructus nondum exiſtentes, addebant etiam quòd hædi & columbarum pulli parati adhuc non eſſent.

§. IX. Non intercalabatur, niſi per eos, qui fuerant ad id officii electi. Itaque conſilii magni princeps deligebat nonnullos ex ſupremo illo ſynedrio quod vocabatur, quibus ita dicebat: curate parati ſitis in hoc illo loco, uti deliberemus ac conſultemus, utrùm oporteat intercalarem conſtitui annum, necne: atque ab his ſolis, qui erant ad id invitati intercalabatur. Cùm igitur iniretur intercalandi conſilium, principiò tres ex illo ſupremo ſynedrio quod vocant, iudices, qui eſſent iidem ad dignitatem magiſterii promoti conſidebant: quorum ſi duo ſentirent nihil eſſe, quòd deliberaretur; an oporteret intercalari: unus verò deliberandum putaret, partem minorem vincebat major. Sin conſultandum ac deliberandum exiſtimarent duo: unus autem nulla deliberatione opus eſſe cenſeret.

§. VII. *Hædi & agni nondum nati.* Ut que pecorum ——— diligenter habenda ſacrificiorum libamenta ſerventur, ſocietatio intercalandi eſt. *Tullium*, l. 2. de legibus.

feret, præterea duo ex invitatis arcescebantur ad rem agitan-
dam.

§. X. Tum si duo intercalandum iudicebant, tres contra
non opus esse intercalatu, jacebant, ii qui numero pauciores e-
rant: sin tribus opus esse intercalato sentientibus refragaren-
tur duo, tunc etiam duo ex invitatis adhibebantur, qui septem
rem vehementer agitatam penitus conficiebant. Nam si com-
muniter aut intercalandum, aut non intercalandum consti-
tuerant, illorum decreto communi standum erat. Sin inter se dis-
sident, in utramque partem majoris numeri valebat auctori-
tas. Atque ex his septem, omnino necesse erat, ut unus esset
consilii magni princeps. Is erat, qui in illo confesso unius &
septuaginta judicum primum locum obtinebat. Atqui si prio-
res inter iudices tres conveniret, ut intercalaretur, ratum e-
rat; modò princeps ille aut ipse rei interesset, aut certè con-
sentiret. Jam utrùm annus constituendus esset intercalaris,
cùm deliberaretur, incipiebant sententia rogari à confesso la-
tere: cùm autem id consultaretur, utrùm mensis intercalaris
seu plenus esset definiendus, sententiam prior dicebat, qui dig-
nitate præstabat.

§. XI. Ad deliberationem utrùm intercalaris esset consti-
tendus annus, neque rex admittebatur unquam, nec summus
sacerdos. Ille ne forte propter delectum habendum, aut belli
administrationem, ad alterutram partem vel intercalandi, vel
non intercalandi convocatos impelleret: hic ut ne ab interca-
landi sententia deduceret ideo, quòd si intercalaretur, mensis
Tisri in dies jam frigidos, magno ipsius incommodo incurre-
ret; quippe qui ad * solemnitatem Expiationum jugi se aqua
quinquies ablueret.

§. XII. Summi consilii maximus, qui idem purè prin-
ceps appellatur, cùm procul aberat, intercalabatur ea condi-
tione, si principi placitum fuerit. Qui si reversus, quod egis-
sent, actum habebat, ratum erat: sin minus, irritum erat.
Neque verò constituebatur annus intercalaris ubicunque loci:
sed in una duntaxat Judæa, quam Deus præcipuè colebat, id
quod in Lege dicitur, *Se d' locum in quo inhabitat, peritote, &c.* Deut. 12. §.

§. XI. Solemnitatem Expiationum. Quæ decimo mensis ejus die celebratur.

§. XII.

Quaquam in Galilæa si constitutus esset annus intercalaris, raturum haberetur. Porro annus non desinebatur intercalaris, nisi de die: ac si noctu fuisset intercalatum, irritum esset.

§. XIII. Quovis tempore consilio licebat rationes secum deputare, tum apud se statuere quis annorum futurus esset intercalaris, & id quidem permultos in annos: nullus autem annus renunciandus erat intercalaris, nisi post exactam illam, quæ principium anni dicitur, solemnitatem. Nec tum quidem renunciabatur annus intercalaris, nisi permagna ad indicandum impelleret necessitas: alioqui mense Adar demum renunciabatur, consequentem mensē non Nisan; sed alterum fore Adar, quod annus esset intercalaris. Quod si consilium ante principium anni edixisset venientem annum fore intercalarem, ista quidem denunciatio nequaquam ad intercalandum valeret.

§. XIV. Mensis Adar dies cum venerat tricesimus, necdum esset intercalatum, omnino intercalandum non erat: quippe cum possent illo die calendæ Nisan haberi. Mensis verò Nisan cum venerat necdum intercalatum fuit, intercalari porro non erat integrum. Veruntamen hoc ipso die tricesimo mensis Adar si esset intercalatum, raturum habebatur. Ergo si, postquam erat intercalatum, lunæ novæ nuncius afferretur, calendæ celebrabantur non Nisan; sed denuò mensis Adar: Sin autem calendæ consecratæ fuerant ante, quam intercalatum esset, deinceps non intercalabatur, quoniam mense Nisan non erat intercalandi potestas.

§. XV. Non constituebatur annus intercalaris in fame: etenim cum vitæ tuendæ causâ etiam in cellas frumentarias omnes irrumperent, id sanè fieri non posset; ut à * segete mensē ipsum, quo fiebat annus longior, prohiberentur: neque anno sabbatico. cum enim illæ, quæ è terris incultis sponte sua nascerentur fruges publici juris essent, si annus augeretur solido mense, non liceret reperire, unde Deo libaretur ille,

§. XV. Segete mensē ipsum, &c. Nam ea ne quis uteretur ante, quam altero Paschæ die festo manipulus esset ex ea Deo libatus, a Lege sanctum est, Lev. 23. 14.

Ne panem, ne fruges testas, ne potentiam gustatore ad hunc usque diem, quo libamentum Deo vestro seratis.

ille, qui præscribitur à Lege, manipulus, atque * panes illi duo. Ex quo intercalaris constitui solitus erat annus is, qui sabbaticum antecedebat.

§. XVI. Ac mihi quidem hoc ita visum est, omnino à sapientibus interdictum esse, ne vel in annonæ difficultate, vel in anno sabbatico intercalaretur; nimirum vel ob * vias & pontes interruptos, aut quid simile: verum ut annus constitueretur intercalaris, si postularet vel æquinoctii mora, vel frugum & fructuum tarditas, nunquam fieri, ut non intercalaretur.

§. XVII. Cum erat intercalatum, à consilio literæ mittebantur provincias in omnes, ex quibus longinqui cognoscerent & factum esse annum intercalarem, & qua de causa factum esset. Atque literæ verbis erant scriptæ principis consilii in hunc modum. Notum vobis facio decrevisse me unà cum meis sociis, ut hic annus augeretur triginta, vel novem & viginti diebus. Nam hoc quidem erat in potestate consilii, mensem intercalarem vel plenum vel cavum denunciare longinquis hominibus, quos hac de re certiores faceret. Consilium autem ipsum mensem eundem ex ratione lunæ vel cavum vel plenum observabat.

CAPUT

Panes illi duo. De quibus Lev. 23. 16, & 17. dicitur, Novum Deo fertum obmoverote: De vestris regionibus fertote panes duas, qui agitentur: duas siliginis decimas continentio: fermentati coquantur: primitia Deo fermentor.

§. XVI. Vias & pontes. Variant hic e-

ditiones: in ea quæ prodit anno 1524 in folio magno legitur *פני השנה*: & in ea quæ prodit anno 1574 in folio parvo legitur *פני חודש ודרכים והשנים* quam lectionem posteriorem ut magis synceram secutus sum.

CAPUT QUINTUM.

Quando captae sint calendae finire, & intercalares anni constitui ex hac tabularum ratione, qua nunc utuntur Hebraei? Calendae cum ex tabularum ratione hodie finiantur ubique, nibilominus dies solemnes de sapientum auctoritate geminari ubi quondam geminabantur, ut ritus patrum perpetuo serventur. Etiam hodie eorum esse duntaxat, qui regionem Judaeam incolunt, tempora calculo ponendo moderari ac describere; sed passim rationem iniri ac subduci, ut quid illi hac eadem ratione constituerint, notum & manifestum fiat ubique.

§. I. **A**TQUE finire calendas ita, ut diximus, ex visione lunae novae, & propter anni tempus, aut aliam quandam necessitatem annum uno mense facere longiorem, solius erat consilii in terra Israelitica constituti, quod fere synedrium appellatur, & ejus consilii, quod totum erat ex hominibus in eadem terra Israelitica ad dignitatem magisterii promotis; siquidem huic eidem consilio praeterea summum illud consilium intercalandi potestatem dederat. Nam quod in Lege dicitur Mosis, atque Aaroni, *Novitas ista vobis (esto) principium mensium*, ejus hanc esse sententiam usque à Mose auditione accepimus alius ab alio, hujus rei sit arbitrium penes vos, item & penes illos, qui muneri vestro vicarii successuri sunt. Ubi verò in terra Judaea nullus inerat ejusmodi senatus, & menses finiebantur, uti nunc, per tabularum rationes, atque per easdem anni constituiebantur intercalares.

§. II. Enimvero id Moyfi mandatum in monte Sina fuit, ut dum esset summum illud consilium, calendae finirentur ex visione lunae novae: easdem nullatenus de visione lunae novae laborantes dirigeremus ad rationem tabularum, qua nunc utimur, cum ille supremus senatus interisset. Etenim ratione tabularum fit, ut calendae finiantur interdum eodem, quo luna nascens appareat die, interdum pridie ejus diei, nonnunquam etiam postridie. Quod extremum quidem & perrarò accidit, & in iis solum locis, quae sunt è regione Judaeae ad occidentem.

§. III. Ac tum demum omnes omnino Judæi instituerunt tempora itidem, uti nunc, tabularum ratione describere, cum sub ultimis Talmudis scriptoribus penitus vastata Judæa nullum stabile consilium retinisset: illorum enim ætate scriptorum, qui * Misnam composuerunt, atque adeo dum ipsum Talmud componeretur usque ad ætatem * Abæi & Rabbæ, semper id sequebantur, quod in Judæa constitutum erat.

§. IV. Cum esset ille, qui ex visione lunæ novæ calendas finiret, senatus; tam in ipsa Judæa, quam regionibus in aliis, ad quas pervenire poterant ii, qui definitas Tisri calendas nunciatum mitterentur, singulas uno die solemnitates celebrabant. Cæteræ, quæ longius erant distitæ provinciæ, quàm ut eò possent mense Tisri nuncii finitarum calendarum aspirare, dies solemnes duplicabant ex eo, quod ambigerent quonam die calendas constituissent, qui Palestinam incolebant.

§. V. Hoc autem tempore, quoniam summum consilium in Judæa nullum, & quod est in ea consilium, id quoque ex tabularum ratione calendas finit, scilicet æquitatis fit, ut in locis omnibus quamvis à Judæa longè diversis singulæ solemnitates unicum omnino diem habeantur itidem, ut apud Judææ incolas; quippe cum ad unam & eandem tabularum rationem sese dirigant omnes. At sapientes voluerunt ritus patrum perpetuo servari.

§. VI.

§. III. *Misnam composuerunt.* Namque hanc esse absolutam & perfectam anno post conditum mundum 3949, post alterum templum disturbatum 120. qui est annus æræ Christianæ 189. narratur libro *ד'מין* de familiarum seu generibus, seu stirpibus, fol. 160. p. 1.

Abæi & Rabbæ. Hi duo, ut scribitur, ætate ac societate inter se conjuncti fuere. Jam priorem eorum mortuum esse anno à mundo constituto 4113, hoc est, anno æræ Christianæ 353, demonstratur eodem illo libro de familiarum stirpibus, atque eodem folio pag. 2. Unde cognoscere licet Talmud hic commemorari non Babylonium; sed Hierosolymitanum. hoc enim, ut est in hoc eodem libro, circiter 300 annos

à disturbance templi secundi perfectum est, quod est circa annum æræ Christianæ 369. At illud alterum, ut apud eundem auctorem proditum est, inchoatur à R. Abæi, qui huic operi immoritur anno mundi 4184: hic est æræ Christianæ annus 424. idemque absolvitur & undique expletur anno æræ Christianæ 505. Jam quod hoc articulo toto, idem traditur etiam in eodem libro de familiarum stirpibus, fol. 164. pag. 1. Porro ibi hoc additur, ab *Abæi* R. Judæ cognomine Sancti pronepote, & eodem consilii principe, cum omnibus Israelitarum primoribus, ex doctrina sibi tradita institutam & literis proditam tunc hodiernam tabularum rationem ad calendas, dies festos & solemnes finiendo.

§. VI. Quamobrem uti quondam, dum Judæam habitantes calendas ex visione lunæ novæ constituiebant, in omnibus locis, quò non poterant de calendis finitis nuncii perferri ab iis, qui mense Tisri nunciatum mitterentur; sic etiamnum prorsus omnes dies solemnes biduo celebrant. Et qui Palestinam incolunt, hoc tempore, ut olim, dies solemnes simplices habent; quippe qui nunquam sunt aliter soliti. Ex quo cognoscere licet, secundum quemque diem solemnem, quem nos extorres his temporibus celebramus, edicto sancitum esse sapientum.

§. VII. Atque illum quidem, à quo ducitur civilis anni principium, diem festum, vel eorum plerique, qui Palestinam habitabant, geminabant etiam tum, cum ad visionem lunæ novæ calendas dirigerent: neque enim certò scire poterant, quonam die consilium finiisset calendas Tisrinās, siquidem die festo nunciatum proficiscebatur nemo.

§. VIII. Quin etiam Hierosolymæ, quæ erat supremi senatûs illius sedes, tamen hunc diem solemnem, unde annus incipit, sæpenumero geminabant. Etenim tricesimus ille mensis dies, quo nuncii lunæ novæ expectabantur, totus habebatur sanctus, itémque posterus, quando die mensis trigesimo lunæ novæ nuncii venerant nulli. Itaque sciverunt, ut & Judæam habitantes, quoniam, dum ad visionem lunæ mensem dirigerent, duos ad principium anni dies agebant solemnes, nunc computatione tempora finientes duos itidem celebrarent. Hinc igitur patet, etiam alterum diem festum ad anni principium celebrari nunc ex decreto sapientum.

§. IX. Quòd autem quis locus ab illius supremi senatûs sede prope situs sit, non idcirco dies festi simplices in eo agentur, ut si distet ab Hierosolymis quinque dierum iter, aut eo minus; quò nullum est dubium, quin mense Tisri possent emissi abs senatu calendarum nuncii pervenire; hujus nihilominus incolis ut simplices dies solemnes celebrent, permissum non est. Ecquis enim auctor est locum hunc jam tum; cum ab illo supremo senatu calendarum nuncii mitterentur, esse habitatum à Judæis? Judæi forsan habitatum eò non venerunt, nisi postquam cœpta sunt tempora calculorum ratione finiri, qui quidem ut quemque diem solemnem biduo celebrent, omnino necesse est. Deinde cum mittebantur calendarum nuncii via forte

forte fuit interclusa: Hoc enim in via, quæ ducebat in Judæam à Galilæa, evenit illorum ætate, qui Misnam illam, ut dicitur, conscripserunt: tum fieri potest etiam, * ut per fines suos Samaritani, sive Cutæi prohiberent calendarum nuncios transire.

§. X. Etenim si loci sit propinquitas spectanda, quid est, cur hi, qui Ægyptum habitant Judæi, non habeant dies solemnes simplices? perveniebant ad eos, qui calendas Tifrinas nunciatum mittebantur à senatu Hierosolymitano. nam Hierosolymis per Ascalonem diebus octo, aut etiam eo citius itur ad Ægyptum. Similis est ratio Syriæ ex maxima parte. Ex quo id efficitur, propinquitate loci dirigi nihil.

§. XI. Sic igitur res se habet: quæ urbs plus est Hierosolymis dissita, quam decem dierum solidorum iter, in ea dies solemnes veteri consuetudine & majorum instituto semper habentur gemini: neque enim hi, qui calendas nunciatum abs senatu Hierosolymitano mittebantur, nuncium mense Tisri afferebant nisi ad eos, qui aut distabant Hierosolymis iter dierum omnino decem, aut eo minus: quod autem oppidum aut ipsum iter dierum denum, aut eo minus abest Hierosolymis, cum eò licuerit mense Tisri calendas nunciatum venire, videndum est, utrum id in ea sit Imperii Judaici parte situm, quam habitarent Judæi cum receptâ patriâ menses exigenter ad visionem lunæ novæ, sicut Usia, Siporium, Lusa, Jabna, Noba, Tiberias, & urbes similes, in quibus dies solemnes sunt simplices: an sit in Syria positum, velut Tyrus, Damascus, Ascalon, & similes: an verò sit etiam extra fines Judæorum, ut Ægyptus, regio Ammonitarum, item & Moabitarum, & ejusmodi aliæ terræ, in quibus mos & institutum majorum oportet teneatur in utramque partem, sive ad dies solemnes duplices, sive ad simplices celebrandos.

§. XII. Si quæ urbs Hierosolymis disjuncta aut dierum iter denum, aut eo minus, in Syria sita sit, vel extra Israelitarum fines, & eidem consuetudo existat nullâ: si intra fines Israelitarum nova condatur urbs in loco quondam deserto atque inculto:

§. IX. Ut per fines suos Samaritani sive Cutæi. Hic variant editiones: in recentiori legitur כּוּטַי Cutæi: in superioribus עַמִּי Ethnici: vide nostram, ea de re notam, quam pag. 91. ad §. 4. apposuimus.

to: aut ſi quod oppidum poſitum intra fines Iſraelitarum Judæi jam nunc habitare cœperint; uti maximæ Judæorum parti, ſic & harum urbium incolis ſolemnitates ſunt biduum habendæ. Omnium igitur ſolemnium dierum alter ex auctoritate eſt ſapientum hominum. Et ille alter dies ſolemnis, qui ad principium anni apud omnes celebratur, ille etiam ipſe eſt decreto ſapientum eſt.

§. XIII. Quòd autem his temporibus ſingulis in oppidis calculus ponatur atque renuncietur quando calendæ, quando futuri ſint dies feſti, putandum non eſt noſtro nos fidentes calculo tempora moderari: menſes enim finire & annos extra regionem Iſraelitarum, integrum non eſt. Ad eorum igitur, qui regionem incolunt Iſraelitarum, nos dirigimus rationes ac conſtitutiones: ſedenim & noſmet rationem putamus, ut, quoniam ſcimus ad eam dirigi Judææ incolas, innotescant atque agitentur dies feſti ii, non quos ipſi ſubducenda ratione comperimus, ſed quos conſtituerunt incolæ Judææ.

CAPUT SEXTUM.

Solis & lunæ conjunctionem mediam quandam novilunium, seu lunam nascentem dici: nimirum hanc ubi desitæ sunt calendæ ex visione lunæ finiri exquisitam, & exquiri computatione, seu tabularum ratione. Et diem & noctem ex horis 12. constare semper, horam in scrupulos 1080 distribui. Quod temporis spatium mensem & annum lunarem planè compleat? Anus solaris lunari quanto sit longior? Quæ sint epactæ & mensis & anni lunaris tam communis, quam intercalaris? Ut novilunium certò exquiratur? Sumendam ad hoc epocham annum prolepticum. Periodum decemnovennalem continere septem annos intercalares & duodecim communes: cyclum appellari: cur temperetur hoc intervallo tempus? Quo ordine septem anni intercalares in cyclo dispensentur? Quales cycli sint epactæ?

§. I. **C**alendas igitur cùm exigenter ad visionem lunæ novæ, quàm poterant accuratissimè tempus ipsum, quo cum sole congrederetur luna, exquirebant eadem via ac ratione, qua solent astrologi; id adeo, ut cognoscerent, an futurum esset, ut luna appareret, necne. Ac tum quidem manca putabatur & inchoata ratio proximè accessisse, ac solis & lunæ reperisse non perfectam illam conjunctionem; verùm aliam quandam mediam, ut vocant, quæ conjunctio media luna nascens seu novilunium dicitur. Sedenim hæc eadem ratio & absoluta est habita olim, cùm in Judæa nullum omnino consilium remansisset, à quo finirentur ex visione lunæ novæ calendæ: & nunc ipsum nostra est metiendi temporis regula: nimirum hæc est ea, quæ computatio, seu tabularum ratio dicitur.

§. II. Quovis tempore quatuor & viginti horis dies & nox efficiuntur; quarum * duodecim pertinent ad diem, & ad noctem

§. II. Duodecim pertinent, &c. Etenim genus est horarum unum æqualium inter se ac parium, cujusmodi horæ tum plures, tum pauciores die, nocteque continentur pro anni tempore, atque regionum latitudine: & alterum inæqualium, quales in quocunque die, item & in quacunque nocte semper numerantur duodecim.

noctem totidem : Hora autem distribuitur in scrupulos mille & octoginta. Quid ita verò? quia numero in isto licet dimidiam, quartam, & octavam partem reperire, tertiam, sextam, nonam; irémque quintam & decimam, atque alias bene multas, quarum suum quæque nomen habet.

§. III. Ex hac igitur nostra hodierna descriptione temporum, ab una ad alteram solis & lunæ conjunctionem illam mediam viginti novem intercedunt dies pleni, horæ duodecim, & ex tertia-decima hora scrupuli septingenti & nonaginta tres. Hoc igitur temporis spatium inter unam & alteram lunam novam interest, atque adeo mensem lunarem complet.

§. IV. Unde lunaris annus, si est ex ejusmodi mensibus duodecim, quatuor diebus & quinquaginta, & trecentis conficitur, horis octo, octingentis & septuaginta sex scrupulis. Sin autem intercalando fiat uno mense longior, dies continebit trecentos octoginta tres, unam & viginti horas, quingentos & novem supra octoginta scrupulos : Sed qui solis conversione efficitur annus, is dies habet trecentos sexaginta quinque, horas sex. Ex quo patet solarem annum lunari esse longiorem diebus decem, viginti una horis, & scrupulis ducentis & quatuor.

§. V. Cùm è mense lunari singulas detrahas hebdomadas omnino reliquum erit id, dies una, horæ duodecim, atque scrupuli septingenti, tres & nonaginta : character est 1. 12. 793. Hæ sunt mensis epactæ lunaris. Idem si facias in anno lunari, eoque communi superant dies quatuor, horæ octo, scrupuli octingenti septuaginta sex : character est 4. 8. 876. Atque hæ sunt lunaris anni communis epactæ : Verùm embolimæi seu intercalaris epactæ sunt dies quinque, una & viginti horæ, scrupuli quingenti novem & octoginta : character est 5. 21. 589.

§. VI. Cùm igitur mensis alicujus novilunium exploratum atque perspectum habeas, huic si addas diem unum, horas duodecim, septingentos nonaginta tres scrupulos, mensis consequentis lunam novam comperias ita, ut & quo hebdomadæ die, qua diei hora, quo denique scrupulo sit futura, certò scias. Atque hoc exempli causâ ponatur, mensis Nisan lunam novam extitisse ad primum hebdomadæ diem post horam lucis quintam,

tam, & ex hora sexta centesimum & septimum scrupulum : character est 1. 5. 107.

§. VII. Si his addideris epactas mensis lunaris, diem unum, horas duodecim, scrupulos septingentos, nonaginta tres, comperies lunam novam mensis sequentis, qui dicitur Jar, fieri tertiâ hebdomadæ nocte, post quintam noctis horam, & scrupulum horæ sextæ nongentesimum; cujus character est 3. 5. 900. Sicque licet consequentium reperire mensium lunam novam vel ad infinitum tempus.

§. VIII. Eodem modo si primam alicujus anni lunam novam cognitam habeas, adjungendis epactis anni, prout erit, vel communis, vel intercalaris, consequentis anni comperies primam lunam nascentem, & ita prorsus sequentium annorum, etiam ad infinitum tempus. Jam exordium putandi ducendum est ab prima post constitutum mundum luna nova. Ea fuit ad * secundam hebdomadæ noctem post horam quintam, & consequentis horæ scrupulum quartum & ducentesimum : character est 2. 5. 204. Ab hac oportet luna nova putandi initium repeti.

§. IX. Cùm ex ratiociniis quærantur lunæ novæ, tum ex epactis mensibus in unum redactis ubi collecti fuerint scrupuli mille & octoginta, ex his constitutam horam oportet in numerum reponi horarum. Cùm ex horis collectæ fuerint quatuor

§. VIII. *Secundam hebdomada diem.* Hic loco occurritur. Qui fieri potest, ut primum à constituto mundo novilunium incurreret in secundum à mundi creatione diem, cùm in Lege habeamus quarto demum die luminaria, & hominem die sexto factum esse: quo eodem die sexto ponitur novilunium primum accidisse? Quod ut enodaretur, ipsos in hunc locum commentarios Hebraicos textui nostri scriptoris adjunctos hic expressi: sic igitur illi. Ommino scire necesse est primum hominem horâ tertiâ sexti à constituto mundo dici demum à Deo perfectum fuisse. Nam esse congestam à Deo terram eam, unde hominem finxit primâ ejus diei horâ, & subactam secundâ, traditum à sapientibus est. Cùm igitur ab initio mundi ad effectum hominem effluxissent dies solidi quinque,

atque horæ decem & quatuor è die sexta, oportuit à nobis cognosci tum mensem eum, cujus erant dies & horæ istæ, tum etiam primam ejus anni lunam novam, ad quem mensis ille pertineret. Ex hoc igitur novilunio, quod accidit exeunte horâ secundâ diei sexti, subductis diebus quatuor, horis octo, & scrupulis octingentis septuaginta sex, quæ lunaris anni communis sunt epactæ, invenimus ejus anni, qui fabricationem hominis antecessit, primam lunam novam accidere ad secundam hebdomadæ noctem post quintam ejus noctis horam, & scrupulos horæ sextæ ducentos & quatuor: character est 2. 5. 204. Et verò dinumerandis iis, qui à constituto mundo effluxerunt, annis annus hic prolepticus etiam ascribitur. Atque his quidem satis mihi videtur locus hic explanari.

tuor & viginti, eas item oportet in numerum dierum referri. De diebus autem si plures septem collegeris hebdomadâ rejectâ, reliquos retinueris: neque enim rationibus ineundis exquiritur dierum numerus; sed luna nova quo hebdomadæ die, quâ horâ, quo momento futura sit.

§. X. Quod spatium cyclus seu periodus appellatur, id annis conficitur undeviginti; quorum sunt communes duodecim, septem embolimæi. Nec verò sine causa hoc volumus intervallo tempora circumscribi. Nam si quoties occurrerint scrupuli mille & octoginta, eos rediges in numerum horarum, quoties similiter viginti quatuor occurrerint horæ, eas in dierum ordinem adducas, duodecim annorum communium, & septem intercalarium reperies non pauciores esse dies, quàm quos totidem annui cursus solis habent; si modò sic in animum inducas, solem annuam conversionem quinque diebus & sexaginta & trecentis, quarta diei parte ipsa addita, conficere. Etenim in his undeviginti cursibus annuis definiendis sol consumit amplius, quàm luna, horam omnino unam, & quadringentos octoginta quinque scrupulos: character est 1, 485.

§. XI. Ergo hujus cycli menses singuli cum lunæ ratione congruunt, & cum ratione solis anni. Porro anni septem intercalares, qui in hujusmodi cyclo insunt, ex hac nostra tabularum ratione eo dispensantur ordine; ut intercalaris sit annus ejus tertius, sextus, octavus, undecimus, quartus decimus, decimus & septimus, atque undevigesimus: character est 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19.

§. XII. Si quis singulas duodecim annorum communium epactas, quæ sunt dies quatuor, horæ octo, & scrupuli octingenti septuaginta sex, & singulas item septem annorum intercalarium colligat epactas, quæ sunt dies quinque, una & viginti horæ, novem & octoginta & quingenti scrupuli, tum ex his in unum redactis singulas subducatur hebdomadas, dies supererunt duo, horæ sedecim, & scrupuli quingenti & nonaginta quinque: character est 2, 16, 595: hæ nimirum cycli sunt epactæ.

§. XIII. Unde si primam cycli lunam novam teneas, eique dies addideris duos, horas sedecim, quinque scrupulos, & nonaginta, & quingentos, primam sequentis cycli lunam no-

vam

vam consequeris, & ita prorsus sequentium cyclorum ad tempus infinitum: atque primi cycli novilunium primum evenisse hebdomadæ nocte secunda, post horam quintam, & scrupulum horæ sextæ ducentessimum & quartum ante demonstravimus. Quæ eadem cum fuerit luna nova mensis Tisri, à quo prolepticus annus est orsus, certè & ineuntis anni proleptici luna nova fuit.

§. XIV. Hac igitur ratione scire facile poteris lunam novam cujusvis anni vel mensis sive præteriti, sive futuri. Nam primum annos omnes, qui à constituto mundo ad septembrem ejus anni, quo de quæritur, omnino præterierint, rediges in cyclos decemnovennales; ut noveris quot omnino cycli, quot etiam anni ex eo, qui completus nondum est, cyclo sint exacti. His cognitis & pro singulis cyclorum epactis sumes dies duos, horas decem & sex, quinque scrupulos, & nonaginta, & quingentos: & pro singulis illorum, qui ex non completo cyclo abierunt, annorum epactis, communium quidem dies accipies quatuor, horas octo, & scrupulos 876. intercalarium verò dies quinque, unam & viginti horas, & scrupulos 589. Cumque scrupulos reduceris in horas, horas autem in dies, atque ex diebus denique sustuleris omnes hebdomadas, tum & dies, & horæ, & scrupuli reliqui, id quod quæris, demonstrabunt ineuntis anni futuri lunam novam.

§. XV. Quæ autem hac ratione prodibit ineuntis anni luna nova, ea est mensis Tisri: huic igitur adde diem unum, duodecim horas, & scrupulos septingentos & nonaginta tres, prodibit luna nova mensis consequentis, qui Maresvon nominatur. Adde & huic tantundem, prodibit luna nova mensis sequentis, qui Casleu appellatur: atque eodem modo consequentium mensium omnium omnes lunas novas poteris ad infinitum tempus cognitas habere.

CAPUT SEPTIMUM.

Principium anni tum postridie, quàm accidat novilunium, designi, tum die perendino. Qua de causa?

§. I. **E**X * hac nostra tabularum ratione calendæ Tisrinæ nunquam habentur neque hebdomadæ die primo, nec quarto, nec sexto: quorum character est 1, 4, 6. Ac si luna nova mensis Tisri incidat in unum ex tribus hisce diebus, calendæ in posterum diem proferuntur. Ergo si in primum hebdomadæ diem incurrit luna nascens, calendæ die altero hebdomadis: si in diem quartum, calendæ quinto: & si in sextum, calendæ die septimo celebrantur.

§. II. Item si luna nova extiterit ad meridiem, aut etiam post meridiem, calendæ in diem posterum differuntur: ut si die hebdomadæ altero luna nova fuerit hora sexta ipsa, vel etiam posterius, hebdomadæ die tertio calendæ instituuntur: sin autem luna nova existat ante meridiem momento vel uno, calendæ celebrantur eodem ipso die; nisi is sit unus ex illis tribus, quorum significatio est 1, 4, 6.

§. III.

§. I. *Hac nostra tabularum ratione.* Hac autem tabularum ratione coepisse Judæos uti sub ultimis Talmudis Hierosolymitani scriptoribus, cum in Judæa penitus vastatum nullum stabile consilium remansisset, planissimè noster auctor supra docuit ad articulum tertium capitis quinti: quod idem in ætatem Abæi & Rabbæ rejicit, id est, in annum circiter ter centesimum & quinquagesimum æræ Christianæ. Unde sequitur, ut idem sentiat, annos abhinc mille trecentos, & octoginta duo constitutum esse, ut calendæ Tisrinæ non celebrarentur primo, quarto, & sexto hebdomadæ die: huic autem loco adversatur & repugnat id quod scriptum legitur in illa precatione quæ à Judæis adhibetur Sabbato Paschæ præcedente, quod sabbatum magnum nominant. Hac enim precatione in illa stricto sermone & eodem rhythmico scripta leguntur. Magistri illi nostri cla-

rissimi mundi viri, ex quibus erat supremus ille senatus Hierosolymitanus, sic olim statuere statim atque ædificium templi secundi fuerat effectum: Igneum tunc apparuerat eis solium: in quo sedebat mundi rector, qui in ipso vestibulo templi medio suspensus hæsit, à quo illi sunt corona redimiti, & sigillo signati. Tum igitur constituerunt ac communiter decretum fecerunt perpetuum, quod Magistro Eliezer omnium principi permiserunt. Is ergo tunc edixit, ut solemnitas sortium nunquam haberetur neque secundo, neque quarto, neque septimo hebdomadæ die: solemnitas Paschæ neque secundo, neque quarto, neque sexto: neque die hebdomadæ tertio, neque quinto, neque septimo Pentecoste: neque principium anni primo, aut quarto, aut sexto. Hac continentur eo, quem מָוֹרָרָא vocant, libro precum edito Bononiz,

§. III. Atqui ut differuntur in diem posterum calendæ Tisrinæ cū aut ad meridiem, aut post meridiem accidat luna nova, sic si posterus ille dies sit unus ex his tribus, quorum significatio est 1, 4, 6. in diem perendinum rejiciuntur, tum, inquam, calendæ illæ constituuntur tertio post die, quam acciderit luna nova: ut si luna nova sabbato accidat ad meridiem, cujus character est 7, 18. calendæ quidem, cū sit ineuntis anni novilunium ejusmodi, rejiciantur in secundum hebdomadæ diem. Itēque si tertio hebdomadæ die luna nova existat vel ad meridiem ipsam, vel post meridiem, in quintum ejus hebdomadæ diem calendæ Tisrinæ differantur.

§. IV. Eadem ratione si mensis Tisri luna nova existat nocte hebdomadæ illa, quam consequitur dies tertius, post horam ejus noctis nonam, & ducentessimum quartum scrupulum, cujus character est 3, 9, 204. aut etiam eo tardius, si alioquin annus sit communis, calendæ differuntur etiam in quintum hebdomadæ diem.

§. V. Item si luna nova mensis Tisri, qui consequitur annum intercalarem, extiterit die secundo, post horam diei tertiam, & quingentos octoginta novem scrupulos, cujus character est 2, 15, 589. aut plures etiam, instituuntur calendæ non die secundo hebdomadæ, sed tertio.

§. VI. Sedenim primæ illæ communis anni calendæ, quas paulo ante diximus in quintum hebdomadæ diem rejici, eadem si luna nova Tisri existat vel unico scrupulo prius, quam posuimus; ut si character ejus sit 3, 9, 203. aut eo minor, die tertio celebrantur. Similiter instituentur secundo hebdomadæ die calendæ primæ ejus anni, qui sequitur intercalarem, si prima illius luna nova scrupulo etiam uno citius, quam statui-
mus, existat, ut si character ejus sit 2, 15, 588. magis etiam si brevior. Itaque ex hac nostra tabularum ratione hodierna hæc est via & ratio instituendi calendarum Tisrinæ.

Datur opera, ut cognoscatur luna nova quo die, quâ horâ, quo scrupulo futura sit. Nam quo die existit luna nova, eodem ipso calendæ habentur: nisi si dies ille hebdomadæ primus, aut quartus, aut sextus sit: vel si ad meridiem demum luna nova accidat, vel post meridiem: vel si prima communis anni luna nova accidat ea hebdomadæ nocte, quam dies tertius subsequitur.

tur, poſt ducentos & quatuor, plureſve horaſ decimæ ſcrupulos: vel ſi prima ejus anni, qui ſequitur intercalarem, luna nova acci-
dat ad quingentefimum octogefimum nonum ſcrupulum horaſ quartæ alterius ex hebdomada diei. Nam ex his quatuor ſi evenit aliquid, calendæ non celebrantur eodem illo, in quem incidat luna nova, die: ſed differuntur, ut expoſuimus, aut in diem poſterum, aut in perendinum.

§. VII. Quid autem eſt, quod ex hac computandi ratione calendæ Tiſtrinaſ nunquam iſtituamus neque hebdomadæ primo, neque die quarto, neque ſexto? Nimirum quia computatio iſta dirigitur, ut ſupra commemoravimus, non ad ſolis & lunæ perfectam; ſed ad conjunctionem mediam. Unde fit, ut alternis lunæ naſcentis diebus calendæ Tiſtrinaſ celebrentur, & differantur, ut aliquando in ipſam ſolis & lunæ conjunctionem perfectam incurrant. Etenim illarum ea ratio eſt & modus, ut ſimul cum luna naſcente celebrentur die hebdomadæ tertio, rejiciantur quarto, celebrentur quinto, ſexto rejiciantur, ſabbato, ſeu die ſeptimo, celebrentur, primo rejiciantur, ſecundo celebrentur.

§. VIII. Sed quod præterea modis etiam quatuor fiat, ut calendæ Tiſtrinaſ differantur, omnino cauſa eſt hæc eadem, quia hodierna illa computandi ratio reſertur ad mediam illam ſolis & lunæ conjunctionem. Quod verum eſſe perſpicitur quando, luna nova accidente ad tertiam hebdomadæ noctem, calendæ Tiſtrinaſ rejiciuntur in diem quintum: ſæpe enim fit, ut luna illa nova etiam quinta hebdomadæ nocte nondum aperiatur: immò ne ſexta quidem. Ex quo facile cognoscitur conjunctionem ſolis & lunæ perfectam non eſſe factam, niſi quinto demum hebdomadæ die.

CAPUT OCTAVUM.

Menstruum lunæ cursum alio temporis spatio confici, alio circumscribi: hinc menses alios cavi, alios plenos esse. hinc etiam calendas ex hac computandi ratione modo uno die, modo biduo celebrari. Qui menses pleni, qui cavi?

§. I. **M**ensis lunaris conficitur, ut ante dictum est, novem & viginti diebus, & diei semisse, additis tribus scrupulis & nonaginta & septingentis: sed id quidem fieri non convenit, ut ad medium diem calendæ instituantur, sic; ut unus & idem dies partim ad mensem præteritum pertineat, partim ad consequentem. Nam Legis illud, *Usque ad mensem plenum dierum*, huc traditum est spectare, dies quidem in menses referri, non item horas.

Num. 11. 204.

§. II. Quamobrem qui menses ad lunæ rationem exiguntur, eorum constituuntur alii cavi, alii pleni, quorum primi diebus novem & viginti conficiuntur, etsi menstrua lunæ lustratio longior est horis aliquot: alteros circumscripção triginta dierum metitur, tamen si cursus lunæ menstruus nonnullis horis sit brevior: eam videlicet ob causam, ut mensi præter dies solidos horæ nullæ annumerentur.

§. III. Ac luna quidem si cursum menstruum conficeret diebus viginti novem, addita duntaxat dimidia diei parte, omnino per omnes annos perpetua foret vicissitudo mensium plenorum & cavorum: Cum enim quatuor diebus & quinquaginta & trecentis annuam conversionem conficeret, pleni menses essent sex, & totidem cavi. Verum ad hunc dimidium diem accedunt etiam minuta horæ quædam, ex quibus tandem horæ colliguntur, & ex his denique dies. Unde fit, ut tum in anno sint menses cavi plures, quàm pleni, tum cavi, quàm pleni, pauciores.

§. IV. Atque ex præsentī tabularum ratione calendæ semper instituuntur die mensis tricesimo: ut si mensis exiens fuerit cavius, hic calendarum dies ad ineuntem mensem pertineat: sin is plenorum obtineat numerum, calendæ nihilominus habentur die:

die triceſimo, qui menſem exeuntem determinet, quoniam ex eo ſaltem aliquid ad menſem pertinet conſequentem: ſed habentur etiam calendæ & die poſtero, à quo menſis ineuntis numerandi dies ſunt, quippe in eum propriè diem calendæ conſtituuntur. Itaque ex hac tabularum ratione non idem omnibus impertitur calendis ſpatium: ſed aliis dies unus, biduum aliis.

§. V. Porrò ex hac tabularum ratione menſes pleni & cavi ſic diſponuntur, ut perpetuo plenus ſit Tiſri, & Tebet uſque cavus: Hunc autem qui conſequuntur ordinatim alternant. Eſt cavus Tebet, plenus Sebat, Adar cavus, Niſan plenus, Jar cavus, plenus Sivon, Taſmos cavus, Ab plenus, cavus Elul. Anno autem intercalari, quoniam Adar numerantur duo, primus eorum ſit plenus, cavus alter.

§. VI. Reſtant igitur menſes duo, Mareſvon & Caſleu, qui aliàs ambo pleni, aliàs ambo cavi, nonnunquam cavus ille, hic plenus eſt. Primùm cùm evenit, tum omnes anni menſes integri dicuntur eſſe; mutilati verò cùm id accidit, quod ſecundo loco poſitum eſt: iidem dicuntur eſſe menſes ordinati, ſi cavus eſt Mareſvon, plenus Caſleu.

§. VII. Atque ex hac tabularum ratione utrùm ſint anni menſes integri, utrùm mutilati, utrùm ordinati, eà poteſt viâ cognoſci. Primùm danda eſt opera, ut principium ſcias ejus anni, cujus de menſibus quæris, ſic; ut ſuperiori capite diſſeruiſimus. Tum etiam conſequentis anni principium cognitum eſſe oportet: poſt inter utrumque anni principium quot ſint interjecti mediï dies videndum eſt. Nam ſi dies mediï numerentur duo duntaxat, menſes erunt mutili: ſi tres, menſes exiſtent ordinati: ſin intercedant quatuor, erunt menſes integri.

§. VIII. Sic eſt ſi de communis anni menſibus quæras: eſt autem alia ratio anni intercalaris. nam ſi inter hujus & ſequentis anni principium intermediï ſint dies interjecti quatuor, menſes ejus ſunt mutili: ſi quinque, ordinati: & tum demum integri, cùm interſint dies mediï ſex.

§. IX. Ponamus igitur exempli cauſà eſſe principium ejus anni communis, cujus menſes quærantur quales ſint, hebdomadæ die quinto, & conſequentis anni principium ſecundo, intelli-

intelligemus ejus anni menses, quoniam utrique anni principio medii dies interjecti sunt tres, ordinatos esse: sin annus consequens exordiatur ab hebdomadæ die tertio, menses esse integros: sin autem annus hic cum incipiat à die sabbatico, alter ordiatur ab hebdomadæ die tertio, menses ejus sunt mutilati: similiter in excutiendis intercalaris anni mensibus ea, quam ante diximus, tenenda ratio est.

§. X. Atque in consideranda mensium ratione, quominus peccetur, signa sunt observanda quædam. Ea habentur tum ex hac nostra tabularum ratione ipsa, tum ex anni principii suo tempore habendis, vel rejiciendis, de quibus ante disputavimus. Sunt autem signa ista ejusmodi; ut cujuscunque anni principium incidit in tertium hebdomadæ diem, ejus menses ex hac quidem tabularum ratione constet esse semper ordinatos: nec refert, utrùm annus sit simplex, an intercalaris. Contra si vel intercalaris, vel simplicis anni principium fuerit aut sabbato, aut hebdomadæ die secundo, menses ejus ordinatos esse nunquam. Sin anni principium in hebdomadæ diem quintum incurrat, siquidem annus communis est, fieri non possit ex hac tabularum ratione, menses ejus ut sint mutilati: sin autem intercalaris sit annus, usu nunquam venit, ut menses ejus sint ordinati.

Ccc

CAPUT

CAPUT NONUM

Quo temporis intervallo sol annuam conversionem definiat? quo articulo committantur anni cardines?

§. I. **S**UNT aliqui de peritis astrologiæ Judæis, qui censent solem quinque diebus & sexaginta, & trecentis, quarta diei parte addita, quæ sunt horæ sex, conversionem annuam conficere. Sunt autem alii, qui ex ista quarta diei parte eximant aliquid. Itémque Græcorum hominum & Persarum in astrologia excellentium variæ sunt hac de re, & diffidentes inter se sententiæ.

§. II. Si defendatur sententia prima, intelligitur, exacto cyclo decemnovennali, lunæ cursus à sole superari omnino horarum, ac quinque scrupulis, & octoginta, & quadringentis sic, ut à nobis ante dictum est. Inter singulos anni cardines unum & nonaginta dies intercedere, horas septem atque dimidiam. Itaque ubi noveris à quo die & hora ordiatur unus anni cardo, nullo negotio perveneris ad sequentem, & proximè sequentis notitia ad tertii cognitionem ducet, & sic porro vel ad infinitum tempus.

§. III. Cœpat anni cardo vernus momento illo ipso, quo sol attingit Arietis principium. Æstivus autem cardo, sol cum pervenit ad Cancrum: idem cum ingreditur in Libram, cardinis autumnalis cœpit exordium. Et brumalis, cum sol intrat Caprum. Hac igitur ratione vernus anni cardo, quo anno mundus est à Deo constitutus, novilunium Nisan antecessit diebus septem, novem horis, sexcentis & quadraginta duobus scrupulis: character est 7, 9, 642.

Ratio prima
quærendi
tempus ip-
sum, quo
quibz anni
cardo com-
minatur.

§. IV. Jam hæc est ratio & via cujusque cardinis inveniendi. Primum hoc exploratum esse debet, quot omnino à principio rerum ad quem volueris cunque cyclum integri cycli interceferint, pro quorum singulis horas singulas, & quinque scrupulos, & octoginta, & quadringentos accipias necesse est: Deinde ut in horas redigas scrupulos, & horas in dies, atque ex tota summa detrahas septem dies, horas novem, sexcentos & quadraginta.

draginta duos scrupulos: tum id quod reliquum fuerit adde novilunio Nisan, qui sit ejus. de quo agitur, cycli primus, & habebis primum illius cycli cardinem vernum quo die mensis, quaque sit hora inepturus. Postea ab illo unum & nonaginta dies, horas septem & dimidiam numerando quem libuerit anni cardinem assequeris. Quod si hujus, aut illius è labente cyclo anni, qui agitur, cardinem vernum cupis scire, pro singulis cyclis totis, qui cesserunt à mundo constituto, accipe unam horam, quinque scrupulos & octoginta & quadringentos, & pro singulis, qui è postremo cyclo præterierunt, annis dies decem, unam & viginti horas & quatuor scrupulos & ducentos: ex quibus una collectis exime dies septenos, horas novem, scrupulos sexcentos & quadraginta duos: deinde reliquum tempus cum distribueris in tot, quot potest, menstruos lune cursus, qui conficiantur novem & viginti diebus, horis duodecim, & septingentis, & nonaginta tribus scrupulis, hoc tantum ex eo retinebis, quod supererit lunari mense minus: quod novilunio Nisan ejus, qui agitur, anni addes, & comperies cardinem anni vernum quo die mensis, quaque hora futurus sit. Porro ex hac tabularum ratione nunquam neque anni cardo vernus incipit, nisi vel à prima, aut media nocte, vel à principio, aut medio diei: nec cardo æstivus, nisi aut ab hora septima & dimidia, aut ab una & dimidia diei vel noctis: nec autumnalis, nisi à diei noctisque hora nona, vel tertia: neque brumalis, nisi aut ab hora decima & dimidia, aut à quarta & dimidia vel noctis, vel diei. Quod si quæris quoto hebdomadæ die, quotaque futurus sit anni cardo hora, accipias oportet omnino annos omnes elapsos à constituto mundo usque ad eum annum, de quo scire cupis, & illos, quoad possis, redigas in circumscriptiones annorum duodetriginta: Deinde pro singulis annorum, qui superabunt numerum hunc duodetrigesimum, accipies diem unum & diei quadrantem, quibus una collectis addes etiam tres dies: Tum subductis de summa singulis hebdomadis numerabis reliquos dies, & horas à prima nocte hebdomadæ. nam ubi deserint, ibi initium erit verni cardinis. Quod autem addantur dies illi tres, id propterea fit, quia primus ejus, quo fecit omnia Deus, anni cardo cœpit ineunte nocte quarta hebdomadæ.

§. V. Exempli causâ ponamus vernum quæri cardinem anni post constitutum mundum quater millesimi nongentesimi tricesimi. Ex hoc numero singulæ duodetriginta annorum circumscriptiones cum fuerint subductæ, unus omnino supererit annus, pro quo sumetur unus dies, & horæ sex, quibus addentur & dies tres. Ita reperietur vernus ejus anni cardo cœpisse ab hebdomadæ quinta nocte media: Tum huic anni cardini si addantur horæ septem & dimidia, reperietur æstivus ejus anni cardo ab una & dimidiata hora diei quinti cœpisse. Huic igitur addantur item horæ septem & dimidia, comperietur cardinem autumnalem proximè sequentem ab hora nona cœpisse diei quinti. Itémque addantur & huic septem horæ & dimidia, comperietur consequentem cardinem brumalem à sextæ noctis oriri hora quarta & dimidia. Rursus huic etiam addantur horæ septem & dimidia, cardo vernus sequens reperietur nasci ab ineunte die sexto: sic est de reliquis ad infinitum tempus cardinibus anni.

Alia ratio
quærendi
tempus ip-
sum, quo
singuli anni
cardines
committan-
tur.

§. VI. Si quis autem alicujus anni cardinem vernum scire velit in quotum mensis diem incidat, primum id quærat, in quem cadat hebdomadæ diem: deinde quem in diem sint constitutæ ejus anni calendæ Nisan: tum ex cyclo quot jam abierint anni toti: postea pro singulis annis elapsis sumat dies undecim, & hoc quidem tempore septem illis addat etiam dies, atque ex summa tamdiu subducatur dies triginta, dum pauciores triginta remanserint, qui dinumerentur à calendis Nisan: si est, ut assequantur diem cardinis, bene erit: sin minus, addat unum, aut alterum, tertiumve diem, usque dum pervenerit ad eum ipsum diem, à quo vernus anni cardo cœpit. Jam annus cum est intercalaris, dinumerandi dies illi sunt à calendis Adaris secundi. Atque in quem diem mensis defierit numerus, is ipse est unde cardo ducit initium.

§. VII. Quærat igitur à quoto mensis die cœperit cardo vernus anni nongentesimi tricesimi, qui ducentissimi sexagesimi cycli nonus est. Novimus ejus anni defixas esse calendæ Nisan in die quinto hebdomadæ, & in hebdomadæ diem quintum item incidere cardinem vernum. Cum igitur annus ille ponatur cycli esse nonus, ex eo cyclo liquet annos omnino præteruisse octo, pro quorum singulis sumentur dies undecim, ita inve-

invenientur dies octo, & octoginta: quibus addentur etiam septem, & conficiuntur omnino nonaginta quinque dies: Ex quibus cum subducti fuerint triginta quinque dies, reliqui sint quinque, qui numerentur à calendarum Nisaniarum die, quem hebdomadæ quintum esse posuimus. Sic fiet, ut eorum extremus incurrat in secundum hebdomadæ diem. At quoniam vernalium cardinem scimus incidere non in secundum, sed in quintum hebdomadæ diem, annumeretur dies unus & item alter & tertius, usque dum perveniatur ad quintum hebdomadæ diem, quo cardo committitur. Ergo ejus anni cardo vernalis à die mensis octavo exorditur. Similis est cæterorum annorum ratio.

§. VIII. Cum autem tamdiu dies dixerim addendos esse, dum illum assequare diem, quo cardo committatur: tamen nunquam fere fit, ut plus duobus aut tribus opus sit: ac mirabile videtur, si addi quatuor oporteat. Nam plures si desiderantur, intelliges in subducta ratione errorem inesse: itaque denuò benè subducendam.

CAPUT

CAPUT DECIMUM

Quod superiori capite ex sententia Samuelis, idem hoc capite ex sententia R. Addæ explicatur. Item quemque scrupulum in momenta sex & septuaginta dividi. Utramque explicationem dirigi non ad verum, sed ad medium solis cursum: ad illum si temporis descriptio dirigeretur futurum, ut anni cardo vernus nunc temporis biduo prius, quàm accadat, accideret.

§. I. **A**ltera fuit eorum sententia, qui de quarta illa diei parte detrahunt aliquid. Quorum è numero quidam versati in astrologia Judæi sic existimant, solem quinque diebus & sexaginta, & trecentis, horis quinque, & scrupulis nongentis & nonaginta septem, & momentis etiam octo & quadraginta conversionem annuam conficere. Namque singuli scrupuli dividuntur etiam in momenta sex & septuaginta. Qua ratione cognoscitur annum solis cursum lunari esse longiorem diebus decem, una & viginti horis, centum & viginti uno scrupulis, momentis octo & quadraginta, quorum significatio est 10. 21. 121. 48. Atque cyclos decemnovennalis, qui lunaribus efficitur annis partim communibus, partim embolimæis, totidem cursus solis annuos peræquat ita, ut ex his omnino nihil residui relinquatur.

§. II. Hac ratione inter duos anni cardines unus & nonaginta dies interfunt, horæ septem, scrupuli quingenti & undeviginti, unum & triginta momenta: character est 91. 7. 519. 31. Cùm igitur unum anni cardinem noveris quando coeperit, tum si ab eo temporis puncto numeres ea, quæ dixi, spatia, consequentem anni cardinem cognoris, quando committatur: sic, ut ante diximus in eorum sententia, qui præter dies solidos quartam diei partem integram solis annuæ conversioni tribuunt.

§. III. Porro hac eadem ratione cardo vernus ejus anni, quo sunt omnia à Deo facta & constituta, antecessit lunam nascentem mensis Nisan novem horis, & scrupulis sexcentis & qua-

quadraginta duobus : character est 9. 642. Et primo quoque cycli anno tantundem præcedit lunam nascentem mensis Nisan.

§. IV. Cognito itaque cardine verni anni ejus, qui cycli primus est, ab eo unus & nonaginta dies numerentur, horæ septem, quingenti atque decem & novem scrupuli, momentaque unum & triginta ad proximum sequentem cardinem : itémque à reliquis cardinibus usque ad extremum cyclum.

§. V. Si quis igitur scire cupiat ex hac ratione quando certi cujusdam anni cardo vernus accidet, is prius, quot è cyclo jam effluxerint anni toti, sciat necesse est : quorum pro singulis sumendum est id temporis, quo lunæ cursus annuus à solis annua conversione superatur, dies scilicet decem, una & viginti horæ, centum & viginti unus scrupuli, & momenta octo & quadraginta, quæ rediguntur in scrupulos, scrupuli in horas, & hæc in dies itidem, ut luna nascenti cum quæritur : Deinde de summa subducendæ sunt horæ novem, & scrupuli sexcenti & quadraginta duo, & reliquo spatio lunares in menses distributo, quod remanserit spatium lunari mense minus, id ad nascentem lunam Nisan addendum est, atque illud ubi desierit, inde coeperit ejus anni cardo vernus.

§. VI. Ac mea quidem sententia cum esset senatus ille maximus, qui aut propter anni tempus, aut propter quancunque necessitatem, annum constitueret intercalarem, hac utebatur ad intercalandum ratione. nam & est ea vera magis, & ad sententias astrologorum accedit longè propius, quam prima illorum ratio ; qui volunt, ut sol quinque diebus, & sexaginta & trecentis, quarta diei parte addita, conversionem annuam conficiat.

§. VII. Atqui utraque illa, quam explicavimus, investigandi cardinis ratio, tantummodò proximè ad rem accedit : etenim utraque dirigitur non ad verum, sed ad medium solis cursum. Quod si temporis observatio dirigeretur ad veram solis rationem, anni cardo vernus hisce temporibus fere biduo prius, quam accidat, accideret : idque tum ex illorum opinione, qui conversioni solis annuæ quartam diei partem totam affigunt, tum etiam ex illorum, qui de quarta illa parte eximunt aliquid.

CAPUT UNDECIMUM

Ingressio viæ tradendæ atque rationis, qua cognosci possit luna se certa nocte aperiat, necne. Prima elementa astrologiæ. Qui sint planetarum cursus medii, qui cursus veri? Epocha seu stirps, unde ratiocinii principium petatur. Has omnes dirigi rationes ad situm Hierosolymæ & vicinorum ejus urbis oppidorum sex, septem dierum iter ab ipsa distantium.

§. I. **Q**uoniam disputationibus in istis senatum maximum illum Hierosolymitanum diximus, quàm accuratissimè ratiocinando quæsisse, fieri posset, ut luna se aperiret, necne; sine dubio animus à natura benè informatus, studiosus doctrinarum, & occultarum rerum percipiendarum cupidus scire aveat, qua ratione tandem id fieri convenit, ut quis cognoscat, an certa nocte luna videri, aut non videri possit.

§. II. Sed de hac ratione plurimum inter se dissident veteres illi sapientes alienigenæ, qui ad numerandi & metiendi scientiam animum applicarunt. In ea enim viri cæteroque doctrinâ clari sic errarunt, ut rationis hujus aut nullam omnino, aut valde dubiam adepti sint cognitionem. Fuerunt etiam qui magna cum animi contentione quærerent, nec tamen rationem lunæ sunt ad liquidum affecuti: sed tanquam in altissimas aquas demersi, nihil aliud quàm luti plenam manum extulerunt.

§. III. Verùm longo temporis usu, & nimia investigatione tandem explorata est illa ratio: præterea autem hac de re multa nos habemus à sapientibus audita, multas etiam rationes, quæ non sunt in ejusmodi scriptæ libris, quos noverint omnes. His de causis visum nobis est rationem illam hîc explanare; ut si quis ad hunc laborem suscipiendum compararit animum, habeat, unde sibi faciat satis.

§. IV. Nec verò quisquam, quod nobis eâ nunc nihil opus sit, doctrinam hanc contemnendam putet. Nam recondita eâ quidem & penitus abstrusa est, & hæc eadem est occulta fastosum illa ratio, quam soli sapientium principes quondam nove-
rant

rant, & nisi viris intelligentibus & ad magisterium promotis, tradebant nemini. At istam fastorum rationem, quæ nunc in usu est, cum nullus sit, qui ad siderum motus tempora dirigat, senatus, etiam è ludo pueri triduo perdiscunt vel quatrduo.

§. V. Fortassis autem eveniet, ut homines docti, tam Judæi, quàm alieni, qui ea, quæ Græci tradiderunt de astrologia, præcepta didicerunt, cum intellexerint de meis cognoscendæ lunæ rationibus aliquas esse minus accuratas, id fugisse nos existiment. Verùm non est ita: sed idcirco certæ quædam rationes à nobis minus accuratè describuntur, quod ex principiis arithmeticoꝝ, atque aliis ex causis evidentibus comperit habeamus, nihil id impedire, quo minus perfectè cognoscatur lunæ ratio. Itaque duximus nihil esse, cur in ejusmodi rebus tantopere elaboraremus.

§. VI. Item si quas tradimus cognoscendæ lunæ vias, in earum nonnulla videantur non esse initæ, & subductæ rationes quædam idoneæ, consultò fecimus. Nam ex multis & variis illis cognoscendæ lunæ viis sic aliam illustrat alia, ut facilè possit inveniri veritas, licet non sint initæ & subductæ multiplices illæ rationes, quæ & homines in arte numerandi non exercitatos adeò deterrent, nec ad visionem lunæ quidquam conducunt.

§. VII. Ante omnes igitur astrologiæ rationes, quæ aut ad perfectam lunæ cognitionem pertinent, aut ad rerum aliarum usum, hæc cognita & percepta esse debent. Primum distribui totum orbem signorum in gradus trecentos & sexaginta: triginta gradus obtineri ab uno quoque signo: primum esse signum, qui Aries dicitur: singulos gradus in partes sexaginta dividi: partes singulas in totidem secundas: harum singulas item dividi tertias in sexaginta, & isto modo ad infinitum fieri, si divisione etiam opus fuerit.

§. VIII. Si quis igitur ratiocinando invenit, sidus aliquod in orbe signifero situm esse post gradus septuaginta, triginta partes, & quadraginta secundas, intelliget id collocatum esse in signo Geminorum, in medio fere gradu undecimo. Nam Aries gradus occupat triginta, & totidem Taurus: restant de Geminis decem ac semissis, atque ex altero etiam semisse secundæ quadraginta.

§. IX. Sic si fidus inveneris aliquod in trecentesimo & vigesimo orbis signiferi gradu, cognosces id inesse in signo, quod *Aquarium* nuncupant, in gradu vigesimo: similis est reliquorum numerorum ratio. Sed jam signa nominatim & ordine persequamur. Sunt igitur Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capri, Aquarius, Pisces.

§. X. Jam in ratiocinando cum sit necesse colligi reliquias, & multos ac varios unam conjungi numeros, paria cum paribus jungantur opus est, secundae cum secundis, cum partibus partes, & gradus cum gradibus. Ubi secundae fuerint collectae sexaginta, ex quibus constat una pars, in partium sunt numerum referendae. Item ubi sexaginta partes collectae fuerint, ex quibus constat gradus, in numero ponentur graduum. De gradibus autem colligendi sunt trecenti & sexaginta, quibus subductis, si qui superent, ii demum numerandi sunt.

§. XI. Sed si sit detrahendus numerus alius ex alio, & ille quam hic sit major vel unica parte, huic, ex quo alius subducendus est, numero gradus addentur trecenti & sexaginta, ut ejus detractio fieri possit.

§. XII. Ut si gradus ducenti, quinquaginta partes, & secundae quadraginta; character est 200. 50. 40. detrahendae sint de gradibus centum, viginti partibus, & triginta secundis, character est 100. 20. 30. primum his gradibus centum addentur trecenti & sexaginta, & fiet summa quadringentorum & sexaginta graduum: deinde ut detrahantur de secundis secundae, quoniam de triginta certe non possunt subduci quadragenae, una est viginti partibus dividetur in secundas sexaginta, eruntque nonaginta secundae, ex quibus cum fuerint quadraginta detractae, quinquaginta supererunt. Tum est partibus undeviginti reliquis (nam fuit una partita in secundas) cum non possint deduci quinquaginta, oportet eximatur est gradibus unus, qui partiatur in partes sexagenas; quae si jungantur una cum illis undeviginti partibus invenientur undecimoginta: detractis inde quinquagenis supererunt viginti novem. Postremo de quadringentis & undecimoginta reliquis gradibus (nam & eorum unus est distributus in partes) subducuntur ducenti, sic erunt gradus ducenti & undecimoginta reliqui. Cunctarum igitur reliquiarum character est 259. 29. 50. similiter fiet cu-

jusque

jusque numeri detractio tum in solis, tum in lunæ ratione.

§. XIII. Item & in reliquorum planetarum ratione. Nam ex illis in sup. quisque orbe motus habet constantes & ratos: neque enim eorum cursus tum incitantur, tum retardantur: sed illorum est quotidiana conveniens constantque conversio. Verum etsi cujusque circulus globum terrenum complectitur totum, terra tamen in eo media non est.

§. XIV. Unde fit, ut si cujusque planetæ metiare cursum ex iis spatiis, quæ conficit in orbe signifero, qui globum terrenum sic arcet ac continet, ut terra media sit, eum esse varium reperias. Neque enim dies ullus est, quo quisque planeta non plus, minúsve spatii conficiat in orbe signifero, quàm aut hesterno confecerit, aut crastino die confecturus sit.

§. XV. Equabiles igitur illi & certi cursus solis & lunæ, & cæterorum in orbe suo planetarum vocantur cursus medii: at quos tum celerius, tum tardius definiunt cursus in orbe signorum, hi sunt perfecti atque ex iis demum ubi sol, ubi luna versetur exploratè percipitur, ac cognoscitur.

§. XVI. Sed quas his disputationibus explicamus rationes & vias, eas ante commemoravimus tantum ad lunæ rationem cognoscendam pertinere. Necesse autem erat stirpem esse aliquam, ex qua semper hujusce ratiocinii principium peteretur. Hanc voluimus esse ineuntem noctem hebdomadæ quintam, & eandem tertiam mensis Nisan, præsentis anni, qui numeratur decimus & septimus ex ducentesimo & sexagesimo cyclo. * Is est annus à constituto mundo quater millesimus, & nongentesimus & tricesimus octavus. Idem est perscriptionum seu tabularum millesimus quadringentesimus octogesimus nonus. Idemque millesimus centesimus & nonus est annus à disturbato templo secundo. Hunc nos annum vocamus hujusce ratiocinii stirpem.

§. XVII.

§. XVI. Is est annus à constituto mundo, &c. Si quis velit recentiorum Judæorum ratiocinium à mundo constituto deductum ad æram Christianam redigere, deducat annorum è numero prima quatuor millia, tum iis, qui superabunt, annis addat ducentos & quadraginta, atque summa reliqui ea fiet, quæ ad æram Christianam qua-

drabit. Quæ cùm ita sint, hæc à scriptore nostro literis consignabantur anno æræ Christianæ millesimo centesimo septuagesimo octavo. Etenim libro *Ἰστορίων* de familiarum stirpibus scriptum videmus, fol. 163. pag. 1. opus hoc à scriptore nostro totum esse absolutum anno æræ Christianæ 1188. Jam in hanc epocham R. O-

§. XVII. Et quoniam in Judæa solum luna observaretur sic, ut ante differuimus, hæ rationes diriguntur à nobis ad situm urbis Hierosolymæ, & aliorum, quibus Hierosolyma circumdatur, oppidorum sex septem dierum iter ab ipsa distantium, quippe cum ex illis oppidis lunam assidue contemplantes irent de illa Senatui Hierosolymitano renunciatum. Hæc ora ab æquinoctiali circulo, qui medium mundum amplectitur, declinat septentriones versus duos & triginta circiter gradus, certè neque pauciores viginti novem, neque plures, quàm triginta quinque, & à media illa parte terræ, in qua habitatur, ad occidentem est inflexa gradus circiter quatuor & viginti, non plures quidem viginti septem, nec pauciores, quàm viginti & unum.

CAPUT

badias, cujus commentarii textui scriptoris nostri sunt adjuncti, ita differit. Quoniam clarissimi viri Majemonidæ epocha temporibus à nostris longius est remota, visum est nobis substituere aliam, unde principium duceremus, incuntem noctem hebdomadæ tertiam, quam consequebatur dies primus mensis Nisan, anni noni ex cyclo ducentesimo sexagesimo nono. Is annus numerabatur quinquies millesimus centesimus unus à constituto mundo, per-
scriptionum seu tabularum millesimus sexcentismus quinquagesimus secundus. In-

venimus autem ab epocha una ad alteram intercedere undecaginta millia dierum insuper etiam dies tres & triginta, & quingentos. Quæ cum addita fuerint epochæ clarissimi Majemonidæ, medius solis cursus invenitur ad epocham nostram consecuisse gradus quinque, partes triginta quinque, & secundas quadraginta ex Ariete, character est 3. 35. 40. Et eodem tempore illa altitudo solis quæ dicitur, descripsisse gradus undetriginta, partes quatuordecim ex Geminis. character est 29. 14.

CAPUT DUODECIMUM.

Cursus solis medius quid spatii perlustret die uno, diebus decem, diebus undetriginta, diebus centum, diebus trecentis & quatuor supra quinquaginta, qui annus lunaris ordinatus dicitur, quid porro diebus mille, quid decem millibus dierum? Punctum in orbe solis, id quod altitudo solis nuncupatur, quid loci describat his iisdem temporis spatiis? Quid conversionis confecisset cursus medius solis prima nocte illa, unde principium hujus ratioeini ducitur? Item quid tum conversionis confecisset illa solis altitudo quæ vocatur? Ex his enim quando libuerit cunque facile cognosci cursus medius solis, ubi feratur: & eadem valere ad cognoscendum medium cursum lunæ & cæterorum siderum, & ejus, quæ dicitur altitudo solis, puncti.

§. I. **C**ursus solis æquabilis, qui idem medius appellatur, uno die, hoc est, viginti quatuor horis, conficit undetriginta partes, & secundas octo: character est 59.8. Idem igitur diebus decem conficit novem gradus, unam & quinquaginta partes, & secundas tres supra viginti: character est 9.51.23. Itaque centum lustrat diebus gradus nonaginta octo, partes tres supra triginta, & tres & quinquaginta secundas: character est 98.33.53. Unde cognoscitur futurum esse, ut si, quoad fieri possit, de spatio quod idem motus conficit mille diebus, subducas ita, ut à nobis explicatum est, gradus trecentos & sexaginta, reliqui fiant quinque gradus, & sexaginta, & ducenti, partes autem octo & triginta, & quinquaginta secundæ: character est 265.38.50. Jam ex eo spatium, quod motus hic perlustrat decem millibus dierum, si detrahas quoad fieri possit, trecentos & sexagenos gradus, reliqui fiant sex gradus & triginta & centum, duodetriginta partes, & viginti secundæ: character est 136.28.20. Atque isto modo cognoscas rationem motus hujus ad quem volueris, cunque dierum numerum. Jam si cursum medium bidui, tridui, quatriidui, ad decimum usque diem characteribus ita mandari velis,

id.

id tute facias ipſe licet: Itémque ſi curſum medium dierum viginti, triginta, quadraginta, uſque ad centeſimum cupias notari characteribus. Explicata enĩ atque explorata ratio eſt, ubi curſum medium unius diei notum habeas. Conſentaneum eſt autem illud cognitum & comprehenſum animo habere, medius ille ſolis motus quid intervalli perluſtret novem & viginti dierum ſpatio, quid trecentis & quatuor ſupra quinquaginta diebus, quibus efficitur annus ille lunaris, cujus ſunt ordine diſpoſiti meſes, qui annus adeo ordinatus dicitur. Hos enim curſus medios qui ritè cognorit, is facile rationes illas perceperit, ex quibus dilucidè perſpiciatur, luna nova quando ſe aperiat. Nam à nocte meſis ea, qua primùm luna nova ſe aperit, ad proximi meſis illam noctem qua rurfus aperiatur luna nova, dies toti intercedunt viginti novem.

Nec omnino contingit unquam, ut plures, pauciorèſve interſint dies ſolidi. Atqui hoc unum eſt, quod hiſce rationibus quærimus, luna videlicet naſcens quando primùm aperiatur. Tum ex quo certa quædam luna nova hoc anno apperiatur, uſque dum anno vertente luna nova aperiatur eadem, aut abit omnino tempus id, quod annum diximus ordinatum, aut uno die plus: atque eadem eſt annorum omnium ratio. Curſus igitur ſolis iſte medius novem & viginti diebus perluſtrat duodetriginta gradus, partes quinque & triginta, & ſecundam unam: character eſt 28. 35. 1. anno autem ordinato trecentos & quadraginta octo gradus, partes quinque & quinquaginta, atque decem & quinque ſecundas: character eſt 348. 55. 15.

Solis in orbe ſic, ut in reliquorum circulis planetarum, punctum eſt certum, quò cum planeta commearit, tam eſt remotus à terris, quàm cum maximè. Et tanquam id, quod eſt in ſolis orbe, punctum, ita quod in cæteris planetarum (luna tamen excipitur) orbibus ineſt, æquabiliter movetur, atque annis ſeptuaginta unum ſerè gradum conficit. Atqui hoc punctum, quod idem ſolis altitudo nominatur, diebus decem ſemper unam & dimidiatam ſecundam conficit, quæ dimidia tertiæ ſunt triginta: diebus centum ſecundas quindecim: mille dierum partes duas, & ſecundas triginta: decem millibus dierum conficit quinque & viginti partes. Ex quo intelligitur idem punctum diebus viginti novem perluſtrare ſecundas quatuor &

eo amplius: & anno illo ordinato secundas tres supra quinquaginta: Dictum à nobis ante est, hujusce ratiocinii stirpem repeti ab ineunte nocte quinta hebdomadae, & eadem tertia mensis Nisan, anni videlicet quater millesimi, nongentesimi, tricesimi octavi post constitutum mundum. Ad hujus ratiocinii principium istud confecerat motio solis media gradus septenos, ternas partes, atque duas & triginta secundas ex ariete: character est 7. 3. 32. & hæc solis altitudo quæ vocatur, sex & viginti gradus, insuper partes quinque & quadraginta, & octo secundas è geminis: character est 26. 45. 8. Ergo si quando libeat scire sol ubi sit secundum motum medium, primò numerum dierum, qui à principio hujus ratiocinii usque ad id tempus præterierint, notum esse necesse est, & conversionem solis mediam his diebus confectam, quam ex iis, quæ posui, signis cognosci licet, sic addere ad stirpem hujus computationis, ut suo quæque partium genera generi jungantur. Nam ubi conversionis ejus erit terminus, ibi tunc temporis sol ex cursu medio locum habebit. Placet autem rei adjungere exemplum. Si quæreretur, ubinam ex medio cursu sol esset in anno primò hujus computationis, ineunte nocte sabbati, qui dies erat decimus & quartus mensis Tamuz, siquidem ab stirpe ad principium ejus diei, quo quæritur locus solis, intercedebant dies centum, cursus solis medius his centum diebus definitus sumeretur, oporteret, nempe gradus octo & nonaginta, tres supra triginta partes, & secundæ tres & quinquaginta: quæ adderentur ad gradus septenos, partes ternas, duas & triginta secundas Arietis, ubi sol erat initio hujus computationis. Ex quibus una collectis summa fieret centum & quinque graduum, partium septem & triginta, & secundarum viginti quinque: character est 105. 37. 25. Itaque prima illa nocte sabbatica sol ex medio cursu in Cancro existeret, in septima & tricesima parte gradus decimi & sexti. Quod autem quotidianus solis cursus medius interdum prima nocte ipsa determinetur, interdum ante solis occasum horâ unâ, nonnunquam etiam tantundem post solis obitum, id omnino in exponendo motu solis, quatenus ad lunæ rationem pertinet, ne attingimus quidem. At in explicando medio lunæ cursu locus ille studiosè tractabitur. Atque hujus motus investigandi ratio semper est eadem.

nam & mille post annos si subducendis & addendis spatiis excursis reliquorum summa fiat, eamque adjungas ad eum locum, quem sol secundum motum medium obtinebat in principio hujus ratiocinii, certò cognoscas ubinam sol tum motu illo medio feratur. Idem de lunæ motione media dicendum: idemque de cujusque stellæ. Cùm ejus quotidianam motionem mediam cognoveris quanta sit, sciâsque motionis ejus principium unde ducatur, post annos, aut dies tot, quot libuerit, certò comperias ea ubi feratur motione illa media, si cursum medium hisce diebus aut annis confectum adjicias ad illum locum, qui stellæ erat ab initio. Eadem ratio in illa altitudine solis est. Si ad eum, ubi initio erat altitudo solis, locum addas & spatium diebus aut annis præteritis confectum, quovis die solis ubi sit altitudo reperias. Si quis autem primum alicujus cycli aut sæculi annum malit esse hujus computationis caput, quàm eum annum, qui fuit à nobis propositus, datur illi eligendi optio. Atque caput istuc sive id antecedit, sive multis annis subsequatur hoc, quod est à nobis, perspicuum est quid oporteat fieri. Namque explicatum est, quem cursum sol definiat ordinato anno toto, quem diebus novem & viginti, quem denique die uno. Demonstratum est etiam annum, cujus sint pleni menses, uno die esse longiorem eo, qui ordinatus nominatur: annum autem illum, qui completur mensibus cavis, uno die minorem esse, quàm ordinatum. Jam de anno intercalari, illum, si menses ejus sint ordine dispositi, majorem esse anno communi & eodem ordinato diebus triginta: sin autem illius sint pleni menses, fore, ut ordinatum annum communem superet diebus uno & triginta: cùm verò habeat menses cavis, eundem novem & viginti diebus esse majorem anno illo ordinato. Quibus rebus perspectis & cognitis, facile est solis investigare ac consequi cursum medium in quot visum fuerit dies aut annos: quem cùm addideris ad id, unde nos hujus ratiocinii stirpem repetimus, cursum medium solis cognoveris ad quem volueris annum & diem stirpem nostram subsequentem, quem tu diem feceris computationis principium. Hunc autem si detraxeris huic eidem, unde nos computationis duximus initium, medium solis cursum compertum habueris in quem libuerit aut annum, aut diem stirpem nostram antecedentem, à quo tu diem
exordium

exordium computationis ceperis. Et quæ in medio cursu solis, eadem est tenenda ratio in lunæ ac reliquorum notorum siderum motu medio. Ac de solis quidem medio cursu querendo cum in diem venientem, tum in præteritum satis dictum est.

CAPUT DECIMUM ET TERTIUM.

Ut in quemvis diem verus solis cursus investigari possit & Namque indidem & veram cardium anni commissionem cognosci.

§. I. Sequitur, ut agamus de solis cursu vero: hunc quovis die tibi cognitum esse velis, primum in diem eundem ita, ut exposuimus, solis investigates cursum medium: deinde solis etiam altitudinem: tum hanc subducas è medio solis cursu, ex quo quod reliquum fuerit, id *propria solis via* dicitur.

§. II. Porro videndum est hæc *propria solis via* quot sit graduum. Nam si pauciorum est, quam centum & octoginta, è confecto medio solis cursu subducenda est etiam hujus *proprie viæ* portio: sin autem plurium est, usque dum trecentorum & sexaginta sit graduum, ad solis confectum cursum medium portio hujus viæ propriæ addatur, necesse est. Quibus ita subductis aut additis, inde quod erit, solis erit cursus verus.

§. III. Tenendum est autem hanc solis viam propriam, cum sit aut ipsorum centum & octoginta, aut trecentorum & sexaginta graduum, portione tum omnino carere, atque solis eundem esse cursum verum, & medium.

§. IV. At propriæ hujusce viæ portio quænam est illa tandem? Nimirum si gradus occupat decem, portio ejus est viginti partes: si occupat viginti, portio est partes quadragenæ: si triginta, portio est partes octo & quinquaginta: si quadraginta, pro portione debetur gradus unus, & partes quindecim: si quinquaginta, gradus unus, & novem & viginti partes pro portione debentur: si sexaginta, portio erit gradus unus, & partes una & quadraginta: si septuaginta, erit portio gradus unus, atque una & quinquaginta partes: si octoginta, portio erit gradus unus, & partes

septem & quinquaginta: si nonaginta, portio erit gradus unus, & undesexaginta partes: si centum, gradus unus, & octo ac quinquaginta partes erit portio: si centum & decem, portio gradus unus erit, & partes tres ac quinquaginta: si centum & viginti, portio gradus unus, ac quinque & quadraginta partes erit: si centum & triginta, portio gradus item unus erit, atque partes tres & triginta: si centum & quadraginta, erit portio gradus unus, & partes undeviginti: si centum & quinquaginta, portio gradus unus, & una pars erit: si centum & sexaginta, portio erit duæ & quadraginta partes: si centum & septuaginta, portio erit partes viginti una: sin autem centum & octoginta ipsos occupat gradus, portio, sicut docuimus, erit omnino nulla: sed cursus medius solis erit idem, atque verus.

§. V. Cum verò via ista propria sit longior gradibus centum & octoginta, tum illius longitudo tota detrahetur è trecentis & sexaginta gradibus, atque ejus portio cognoscetur: ut si ista propria via graduum sit ducentorum, hos è trecentis & sexaginta subduci gradibus oporteat, unde reliqui fiant gradus centum & sexaginta, quorum, ut ante diximus, portio est partes duæ & quadraginta: eadem est igitur & ducentorum graduum portio.

§. VI. Similiter fit propria via ista trecentorum graduum, hi subducentur de gradibus trecentis & sexaginta: restabunt sexaginta, quorum quidem jam cognovisti portionem esse gradum unum, & unam & quadraginta partes, quæ eadem trecentorum etiam est portio graduum. Eadem est ratio in reliquis numeris tenenda.

§. VII. Jam si via illa propria quinque & sexaginta sit graduum, quoniam portio sexaginta graduum gradus est unus, & una & quadraginta partes: septuaginta verò graduum portio est gradus unus & una & quinquaginta partes: tum illæ portiones duæ differunt inter se partibus decem, consequens est, ut unusquisque gradus pro rata portione partem unam habeat: ex quo id efficitur, portionem propriæ viæ ejus, quæ gradus obtinet quinque & sexaginta, esse gradum sinum, & partes sex & quadraginta.

§. VIII. Ergo illius, quæ gradus obtineat septem & sexaginta, propriæ viæ portio erit gradus unus, & partes octo & quadra-

quadragenta. Atque idem erit modus servandus in omni ejusmodi via, cum graduum decadibus unitates erunt adjuncti, cum in solis, tum in ratione lunæ.

§. IX. Harum rerum exemplum ejusmodi ponatur. Si quis solis investiget cursum verum qualis esset primo nostro ratiocinii hujus anno, prima nocte sabbatica, quæ erat quarta decima mensis Tamuz, prius idem querat qualis esset tum cursus solis medius, quem cum, sicut ostendimus, compererit centum & quinque graduum fuisse, partiumque septem & triginta, ac quinque & viginti secundarum, solis etiam querat altitudinem: nempe reperietur ea fuisse sex & octoginta graduum, partium quinque & quadragenta, & secundarum trium & viginti: tum subducat hanc altitudinem ex solis cursu medio, relinquetur via duodeviginti graduum, partium duarum & quinquaginta, & duarum etiam secundarum: character est 18. 52. 22. Verum in omni hujusmodi via nunquam partium habetur ratio, cum sint pauciores quam triginta: & triginta si colligantur, vel plures, pro gradu uno putantur, & quæ cæteris viæ gradibus additur: qua ratione via hæc erit graduum undeviginti: unde fit, ut illius sit portio sic, ut diximus, partes duodequadragenta.

§. X. Atque hæc via cum sit minor gradibus centum & octoginta, nimirum oportet partes duodequadragenta portionem ejus ex solis medio cursu detrahi. Itaque ex eodem relinquentur gradus centum & quatuor, undeviginti partes, & secundæ viginti quinque: character est 104. 59. 25. Ergo prima illa nocte sabbatica verus solis cursus è Cancro confecerat gradus quindecim, quinque & triginta secundis minus: sed & in exquirendo solis & lunæ cursu vero, & in reliquis calculis ad eorum cognitionem ducentibus habenda ratio est non secundarum, sed partium: nisi secundas ferè triginta colligat, quæ pro parte una sunt ducendæ, atque in eorum ponendæ numeri.

§. XI. Solis igitur cum liceat cursum verum cognoscere qualis sit quolibet tempore, facile est quorumcunque annorum indagare horam ipsam sive subsequentium, sive præteritæ hanc, ex qua nos exordium hujus ratiocinii duximus, sive multis annis antecedentium.

CAPUT DECIMUM ET QUARTUM.

Lunæ medius cursus esse duos : nam ipsam in exiguo quodam orbe ferri , & exiguum hunc in majori orbe orbem converti : conversionem exigui orbis vocari lunæ cursum medium. Quantum hic cursus medius spatii conficiat uno die, diebus decem, diebus undetriginta, diebus centum, anno illo ordinato qui dicitur, diebus item mille, & decem millibus dierum ? Et alterum viæ cursum medium nuncupari : quantum spatii perlustret & iste his definitis temporibus ? Qualis esset cursus lunæ medius ad epocham hujus ratiocinii ? Et quis esset tum viæ cursus medius ? Nam his cognitis in quemvis diem cursum lunæ medium facile cognosci proinde, ac solis.

§. I. **L**UNA medius cursus definit duos. Nam ipsa exiguo in orbe convertitur, qui quidem orbis non globum terrenum complexu suo coerces & continet omnem, ejusque in eo orbe cursus medius, viæ cursus medius esse dicitur. exiguus enim hic orbis & ipse moveretur etiam in orbe majore, qui terram complectitur totam. Atque hujus orbis exigui majoris illum circulum conficientis motio media ea est, quam lunæ medium cursum vocitent. Hic igitur lunæ cursus medius singulis diebus conficit gradus decem & tres, atque decem partes, & secundas quinque & triginta: character est 13. 10. 35.

§. II. Igitur diebus decem conficit centum atque unum & triginta gradus, partes quinque & quadraginta, quinquaginta secundas: character est 131. 45. 50. Ita diebus centum id spatii conficit, ut ex eo si subducantur, quoad ejus fieri possit, gradus trecenti & sexaginta, restent septem gradus, & triginta, & ducenti, partes duodequadraginta, tres & viginti secundæ: character est 237. 38. 23. Quod igitur spatium conficit mille dierum, ex eo si similis fiat detractio, remanebunt gradus quidem ducenti decem & sex; partes verò tres supra viginti, & secundæ quinquaginta: character est 216. 23. 50. Itaque si fiat detractio hæc eadem ex spatio decem milli-

bus

bus dierum confecto, supererunt gradus tres, * tres & quinquaginta partes, secundæ viginti: character est 3. 53. 29. Jam si fiat detractio eadem ex spatio, quod novem & viginti diebus conficit, superabunt duo & viginti gradus, partes sex, & quinquaginta sex secundæ: character est 22. 6. 56. Et quod anno illo ordinato conficit spatium, ejus, cum fuerit facta detractio, reliquæ erunt gradus trecenti ac quatuor & quadraginta, partes sex & viginti, secundæ tres & quadraginta: character est 344. 26. 43. Similis est reliquorum numerorum ratio.

§. III. Jam viæ cursus medius uno die conficit decem & tres gradus, atque tres partes, ac secundas quatuor & quinquaginta: character est 13. 3. 54. decem verò diebus centum & triginta gradus, partes undequadráginta, secundis omnino nullis adjunctis: character est 130. 39. diebus igitur centum id spatium percurrit, ex quo si subducuntur, quoad fieri possit, gradus trecenti & sexaginta, supererunt ducenti & sex supra viginti gradus, partes novem & viginti, tres & quinquaginta secundæ: character est 226. 29. 53. Idem si fiat in spatio per mille dierum confecto, superabunt gradus centum & quatuor, octo & quinquaginta partes, & secundæ quinquaginta: character est 104. 58. 50. similiter si fiat in spatio decem millibus dierum confecto, gradus trecenti & viginti novem, partes duodequingaginta, secundæ viginti erunt reliquæ: character est 329. 48. 20. Idemque si fiat in spatio per viginti novem dies confecto, remanebunt gradus duodeviginti, partes tres & quinquaginta, secundæ quatuor: character est 18. 53. 4.

§. IV. Quod si similiter facias in spatio, quod idem cursus anno conficit ordinato, reliqui gradus trecenti quinque erunt, decem & tres secundæ; nullis adjunctis partibus: character est 305. 13. Atque ineunte quinta hebdomadæ nocte illa, quod secundum nos quidem harum rationum caput est, lunæ cursus medius perlustraverat gradum unum, partes decem & quatuor, atque secundas quadraginta tres è Tauro; character est 1. 14. 43. Eadem hora viæ cursus medius gradus lustrave-

rat.

§. II. Tres & quinquaginta. Omnes editiones habent octo & quinquaginta: sed numerus conveniens est tres.

rat quatuor & octoginta, duodetriginta partes, & quadraginta duas secundas: character est 84. 28. 42. Ut autem medium lunæ cursum cognoveris, & noveris is qualis fuerit id temporis, à quo ratiocinii ducitur exordium, cui cursum medium postea confectum oportet addi, sanè quovis die lunæ cursus medius qui sit, scire licet eadem ratione ac via, qua solis ipsius. Ac cum pervestigaris ac cognoveris qui sit lunæ cursus medius prima nocte, tum etiam animum advertas ad solem, ut in quo sit signo teneas.

§. V. Nam ex quo sol discedit à mediis Piscibus, usque dum ad medium Arietem pervenerit, lunæ cursum medium sic, ut est, reliqueris: dum autem ab Ariete medio commearit ad ingressionem Geminorum, addendæ sunt ad lunæ cursum medium quindecim partes: dum ab introitu Geminorum ad Leonis commearit introitum idem addes: dum ab introitu Leonis ad mediam Virginem feratur, addes tantundem: dum à media Virgine ad dimidiam Libram volvitur, rursus lunæ cursum medium relinques ita, ut est: dum verò à dimidia Libra ad Sagittarii volvitur introitum, oportet ex lunæ cursu medio quindecim partes eximi; dum ab Sagittarii fertur introitu ad ingressionem Aquarii, oportet medio è lunæ cursu partes eximi triginta: & dum ab ingressione Aquarii ad dimidios Pisces fertur, oportet quindecim eximi partes è lunæ cursu medio.

§. VI. Postquam autem lunæ cursum medium ita vel auxeris, vel minueris, vel in suo statu conservaris, eum habueris ut est eo die, in quem inquiris, tertia fere horæ parte post solis obitum. Hinc illum dicunt esse cursum lunæ medium ad horam contemplandæ lunæ.

CAPUT

CAPUT DECIMUM ET QUINTUM.

De investigando lune cursu vero.

§. I. **S**I quis igitur quo libuerit die lune cursum verum scire
 expetit qui sit, primum quærat eodem illo die sub ho-
 ram contemplandæ lune qualis ejusdem sit cursus medius;
 item & qualis sit viæ cursus medius: tum etiam solis cursus
 medius quis sit id temporis: postea solis cursum medium è
 medio lune cursu subducat, & quod superaverit, duplicet. At-
 que id à duplicata distantia duplicata nominatur.

§. II. Quas verò rationes capitibus istis complector, his ego,
 sicut jam demonstravi, nihil aliud effici volo, nisi ut lune ratio
 exploratè cognoscatur. Hæc igitur duplicata distantia nun-
 quam fieri potest, ut qua nocte luna se aperiat, atque oculis
 percipi possit, aut graduum sit pauciorum quinque, aut pluri-
 um, quam duorum & sexaginta.

§. III. Quæ cum ita sint, animum adverteris ad duplicatam
 hanc distantiam. Nam si graduum est omnino quinque, aut
 aliquanto major, nihil prorsus addi necesse est: verum ut gra-
 dus obtinet sex, quoad compleat undecim, ad medium illum
 viæ cursum adjungi gradum unum opus est: ut enim gradus
 obtinet duodecim, quoad compleat duodeviginti, ad medium
 illum viæ cursum binos oportet addi gradus: ut est graduum
 undeviginti, quoad compleat quatuor & viginti, ad ejusdem
 viæ cursum medium additos oportet gradus tres: ut est viginti
 quinque graduum, quoad compleat unum & triginta, ad eun-
 dem viæ cursum medium gradus addentur quatuor: ut est duo-
 rum & triginta, quoad compleat duodequadraginta, ad eun-
 dem viæ cursum medium oportet addi gradus quinque: ut est
 undequadráginta, quoad compleat quinque & quadraginta, ad
 ejusdem viæ cursum medium sex oportet addi gradus: ut est
 graduum sex & quadraginta, quoad compleat unum & quin-
 quaginta, ad viæ cursum medium septem oportet addi gradus:
 ut est duorum & quinquaginta, quoad compleat undeseaginta,
 ad viæ cursum medium gradus oportet addantur octo: ut est
 sex-

sexagenorum, quoad tres & sexaginta compleat, ad viæ cursum medium gradus novem addantur, necesse est. Atque hisce gradibus cum est amplificatus viæ cursus medius, tum *concinna via* dicitur.

§. IV. Tum verò videndum est, via illa *concinna* quem graduum numerum contineat. etenim ea cum habeat pauciores, quàm centum & octoginta gradus, ejus quidem portio de lunæ cursu medio, ut est sub horam contemplandæ lunæ, subducenda est: Contrà si hos magnitudine superet, quoad compleat gradus trecentos & sexaginta, portio ejus est addenda medium ad lunæ cursum, eum, qui est sub horam contemplandæ lunæ: Quo vel addito, vel detracto lunæ medio cursui, cursus existet lunæ verus, is qui erit sub horam contemplandæ lunæ.

§. V. Atenim via *concinna* cum aut centum & octoginta, aut trecentorum & sexaginta ipsorum sit graduum, tum quidem ejus portio nulla est: sed sub horam contemplandæ lunæ * ut cursus medius, ita lunæ cursus verus sese habet.

§. VI. Sed hæc *concinna* via quam portionem habet tandem? Nimirum si graduum est denum, pro portione quinquaginta partes habet: si graduum est viginti, portio ejus est gradus unus, & duodequadragenta partes: si graduum est triginta, portio ejus est gradus duo, & quatuor atque viginti partes: si graduum est quadragenta, portio ejus gradus erunt tres, & partes sex: si graduum est quinquaginta, portio ejus tres erunt gradus, & partes quadragenta quatuor: si sexaginta sit graduum, portio sit gradus quatuor, & partes decem & sex: si sit septuaginta graduum, erit portio gradus quatuor, atque partes una & quadragenta: si sit octoginta graduum, portio erit quinque gradus: si nonaginta sit graduum, portio erit quinque gradus, & totidem partes: si centum est graduum, portio sunt quinque gradus, & partes octo: si graduum est centum & decem, portio sunt gradus quatuor, & partes undesexaginta: si

centum

§. V. *Ut cursus medius.* In editione superioris extat: לְמִדָּתָא דְּיִדְיָהּ מִקוֹם | in posteriori autem editione correctè legitur: לְמִדָּתָא דְּיִדְיָהּ מִקוֹם ;

centum & viginti sit graduum, * portio erit gradus quatuor, & quadraginta partes: si centum & triginta graduum est, portio sit gradus quatuor, & partes undecim: si graduum est centum & quadraginta, portio est tres gradus, & partes tres supra triginta: si centum & quinquaginta graduum est, * portio erit gradus duo, & partes duodequingenta: si centum & sexaginta sit graduum, portio gradus unus erit, & partes sex & quinquaginta: si centum & septuaginta sit graduum, * erit portio quasi gradus unus, partes videlicet undesexaginta: si sit centum & octoginta stricte graduum, portio erit, ut ante dixi, nulla: sed verus lunæ cursus idem erit, qui medius.

§. VII. Jam si via concinna spatium centum & octoginta graduum sit major, tum illam de gradibus trecentis & sexaginta detraxeris, & ejus portionem noveris quæ sit, item, ut in via solis. Atque eadem illa via concinna si graduum decadibus adjunctas habeat unitates, unitatum portiones colligentur ex eo, quod duas inter decadum portiones intersit, discrimine. Namque portionum ratio in via concinna est eadem, quæ in via solis.

§. VIII. Querat igitur aliquis cursum lunæ verum, quis esset ineunte nocte sexta hebdomadæ, mensis Jar secunda, præsentis hoc anno, qui hujus ratiocinii caput est; omnino ab ineunte hujus ratiocinii nocte principe ad ejus, in quam lunæ motus verus exquiratur, noctis initium, ipsi dies sunt novem supra viginti: primum igitur cursus medius solis investigetur, quis tum esset: prodibit enim quinque & triginta graduum, partium duodequadraginta, atque trium & triginta secundarum: character est 35. 38. 33. Deinde verò sub horam contemplandæ lunæ quis id temporis esset lunæ cursus medius? is autem erat tunc ipsum graduum trium & quinquaginta, partium sex & triginta, & secundarum undequadraginta: character

§. VI. Portio erit gradus quatuor, & quadraginta partes. Hæc est lectio editionis superioris, & ea veritati consentanea: nam in editione recentiori mendose legitur, & viginti partes.

Portio erit gradus duo. In omnibus editionibus, quas mihi videre contigit, legitur hic gradus tres; sed mendose: nam

æquabilis, constans, & rata portionum ratio postulat gradum duo.

Erit portio quasi gradus unus, &c. Hic enunciatio nostri scriptoris est sic satis ambigua: docet autem ratio portionum nullum gradum integrum; sed omnino partes undesexaginta tum ei pro rata portione fore.

F f f

§. VIII.

ter est 53. 36. 39. Tum etiam viæ cursus medius qualis esset? scilicet ille tunc erat centum & trium graduum, unius & viginti partium, & secundarum sex & quadraginta: quorum character est 103. 21. 46. Postea solis cursum medium de medio lunæ cursu detrahat: ita reliqui fient decem & septem gradus, duodesexaginta partes, & secundæ sex: quod spatium cum duplicaverit, habebit scilicet distantiam duplicatam triginta quinque graduum, sex & quinquaginta partium, & secundarum duodecim: quorum character est 35. 56. 12. Igitur ad viæ cursum medium, adjungenda est, ut exposui, portio quinque graduum: unde prodibit * via concinna centum & octo graduum, atque unius & viginti partium: partes autem in hujusmodi via, quemadmodum in explicando motu solis docuimus, nihil omnino curantur.

§. IX. Postremò, quærendum est de portione viæ concinnæ, quæ cum esset centum & octo graduum, portio ejus sit quinque gradus, & una pars: Quoniam verò via concinna pauciorum erat, quàm centum & octoginta graduum, quinque gradus, & partem unam portionem ejus oportet de medio cursu lunæ detrahi: Itaque supererunt in eo cursu gradus duodequinginta, partes triginta quinque, & secundæ undequadraginta, quod pro parte perfecta habendum, & reliquis partibus annumerandum erit. Ergo cursus lunæ verus ad horam illam lustraverat è signo Tauri gradus duodeviginti, & triginta sex ex undevigesimo gradu partes: character est 18. 36. Eadem ratione sub quamlibet horam contemplandæ lunæ quis sit cursus lunæ verus investigaveris, atque id usque ab ineunte præsentè anno, qui est nostri ratiocinii princeps ad infinitum tempus.

CAPUT

§. VIII. *Via concinna centum & octo graduum.* In superiori editione mendosè hic legitur *centum & octoginta*: in inferiori vero editione legitur emendatè *centum &*

octo: quanquam & in illa ipsa editione superiori mendum hoc corrigatur initio articuli sequentis.

CAPUT DECIMUM ET SEXTUM.

Lunæ latitudo quid, qualis, ubi, quanta sit, & quomodo cognosci possit? Etenim lunæ latitudinem interdum esse nullam.

§. I. **Q**UEM orbem cursus lunæ sempiternus conficit, is ab eo, quem sol perpetuò lustrat, sic est inflexus, ut ejus dimidia pars altera in septentrionem, altera vergat in meridiem. Sed in eo puncta sunt duo, alterum alterius è regione, ubi hi circuli duo sese contingant. Atque luna in horum uno cùm existit, in solis orbe convertitur, atque adeo ipsi soli exadversum est: verùm ab alterutro cùm discedit, vel in septentrionem fertur, vel in meridiem. Punctum autem, unde luna cursum suum inflectere cœpit ad septentriones, id nominatur *Caput*, & id, ex quo ad meridiem declinat, *Caudam* nuncupant. Ac punctum illud *Caput* quod dicitur, motum habet certum & æquabilem, nullâque sit unquam in ipsius motu neque accessio, neque decessio. Id signorum orbem conficit retrò contrario motu, atque sol. nam ab Ariete ad Pisces, & ad Aquarium à Piscibus convertitur: similis est ejus deinceps conversio.

§. II. Hujus igitur *Capitis* cursus medius uno die conficit tres partes, & secundas undecim: diebus igitur decem unam & triginta partes, & secundas septem & quadraginta: diebus centum gradus quinque, partes decem & septem, atque secundas tres & quadraginta: character est 5. 17. 43. dierum verò mille, gradus duos & quinquaginta, partes quinquaginta septem, & secundas decem: character est 52. 57. 10. Unde fit, ut si ex eo, quod decem millibus dierum conficit, spatium subducas, quoad fieri possit, trecentos & sexaginta gradus, reliqui fiant gradus centum & sexaginta novem, una & triginta partes, & secundæ quadraginta: character est 169. 31. 40. Jam diebus novem & viginti conficit gradum unum, partes duas & triginta, & secundas novem: character est 1. 32. 9. & anno ordinato gradus duodeviginti, partes quatuor & quadraginta, secundas duas & quadraginta: character est 18. 44. 42. Idem

hic *Capitis* cursus medius ineunte illa nocte quinta hebdomadæ, quæ stirps est hujus ratiocinii, graduum erat centum & octoginta, partium septem & quinquaginta, & secundarum duodeviginti: character est 180. 57. 28.

§. III. In quamcunque horam scire velis Caput id quem definierit cursum verum, oportet in eandem horam ejusdem cursum medium peruestiges itidem, ut in ratione solis & lunæ: tum ut ejus cursum medium detrahas de gradibus trecentis & sexaginta: Quod enim spatii reliquum erit, is erit ad horam illam cursus verus *Capitis*, cujus è regione *Cauda* semper erit.

§. IV. Si quis exempli causâ quærat *Capitis* hujus quis esset cursus verus ineunte sexta nocte hebdomadæ, quam consequebatur dies mensis Jar secundus eo anno, qui est hujus ratiocinii stirps: Omnino ab initio noctis ejus, quæ hujus ratiocinii princeps est, usque ad primam illam noctem, qua de quæritur, dies sunt viginti novem.

§. V. *Capitis* igitur hisce diebus confectum cursum medium investigabit eo, quo scit, modo: qui cùm fuerit additus ei, quem idem Caput jam definierat ineunte illa hujus ratiocinii principe nocte, cognoscet cursum medium *Capitis* esse duorum graduum, & octoginta, & centum, partium novem & viginti, & secundarum septem & triginta: character est 182. 29. 37. Postea verò numerum hunc subducat è gradibus trecentis & sexaginta. Itaque reliqui erunt septem gradus & septuaginta & centum, partes triginta, & secundæ tres & viginti: character est 177. 30. 23. Hic omnino *Capitis* erat tum cursus verus: verum secundarum nulla est ducenda ratio. Ex quo fit, ut id temporis Caput statuatur è signo Virginis septem & viginti gradus, & partes triginta consecisse, atque de Piscibus è regione tantundem *Cauda*.

§. VI. Semper enim inter Caput & Caudam omnino dimidius interjectus est circulus: igitur ubi peruestigaris ac cognoveris Caput in quo signo, quo signi gradu, quave parte sit, intelliges Caudam in signi ab illo septimi eadem numero parte inesse; ut si Caput in gradu decimo certi cujusdam signi situm est, erit *Cauda* item in gradu decimo signi ejus, quod est ab illo septimum.

§. VII. Cognito Capitis, & Caudæ, lunæque cursu vero, ipsa inter se conferantur. Nam si luna gradum atque partem eandem obtineat, quam obtinet vel Caput, vel Cauda, luna neque ad septentriones, nec ad meridiem cursum suum inflexit: sin autem lunam cernas Caput antecedentem sic, ut ad Caudam commeet, lunæ regio est aquilonaris: contra si Caudam antecedit ita, uti convertatur ad Caput, ejus est regio australis.

§. VIII. Inflexio lunæ in austrum & aquilonem lunæ latitudo nominatur, aquilonaris tum, cum regionem obtineat aquilonarem, & si conversa sit in austrum, australis. Itaque cum punctorum alterutro cum est conjuncta luna, latitudine, sicut exposui, omnino caret.

§. IX. Nunquam lunæ latitudo five aquilonaris, five australis procedit ultra gradus quinque: sedenim viam ita conficit, ut à Capite profecta paulatim à solis orbe recedat tandem, tum ab eo disjuncta sit quinque gradus: tum sensim ad eundem solis orbem accedit ita, ut Caudam cum attingat omnino latitudinem habeat nullam: rursúmque ab eo pedetentim removetur ad eandem distantiam, tum ita denuò sensim appropinquat, uti tandem latitudine careat.

§. X. Quo tempore cunque scire quis expetit latitudo lunæ quanta sit, & quam ad partem inflexa, ad septentriones, an ad meridiem, is Capitis, & lunæ cursum verum perveſtiget qualis sit eodem illo tempore: tum è vero lunæ cursu cursum verum Capitis detrahat. Nam quod reliquum erit, id *via lata* nominatur. Quæ quidem via lata ab uno gradu usque, dum compleat centum & octoginta gradus, luna ad septentriones: sin longior est, luna cursum suum inflexit ad meridiem. Quod si via lata aut centum & octoginta gradus ipsos compleat, aut ipsos trecentos & sexaginta, luna latitudinem prorsus habet nullam. Tum verò videndum etiam est, quantam via lata portionem habeat: tantundem enim luna inclinata est vel ad aquilonem, vel ad austrum, quæ, ut exposui, latitudo lunæ dicitur aquilonaris, aut australis.

§. XI. Jam de portione, si via lata graduum est decem, duæ & quinquaginta partes ejus est portio: si graduum est viginti, portio ejus est gradus unus, atque tres & quadraginta partes: si graduum est triginta, portio ejus est gradus duo, & partes triginta:

triginta: si graduum est quadraginta, terti gradus, & partes decem & tres portio ejus est: si graduum est quinquaginta, portio ejus est tres gradus, & partes quinquaginta: si graduum est sexaginta, portio ejus est gradus quatuor, & viginti partes: si septuaginta graduum est, portio ejus est gradus quatuor, & partes duæ & quadraginta: si graduum est octoginta, gradus quatuor, & partes quinquaginta quinque portio ejus erit: si graduum est nonaginta, erit ejus portio gradus quinque.

§. XII. Quod si decadibus unitates etiam aliquot adjunctæ sunt, quid portionis his conveniat colliges ex eo scilicet additamento, quo duarum proximarum decadum portiones inter se differunt, ita; ut in solis & lunæ ratione demonstratum est. Sit igitur via lata trium & quinquaginta graduum, quoniam via lata cum sit graduum omnino quinquaginta, pro portione gradus habet tres, & partes quinquaginta, & eadem cum sexaginta sit graduum, gradus quatuor, & partes viginti, hæ duarum decadum portiones partibus inter se differunt triginta: unde cognoscitur cujusque gradus portionem esse partes ternas. Qua ratione fit, ut via lata cum sit trium & quinquaginta graduum, pro portione tres habeat gradus, & partes undecim & sexaginta. Similis est reliquorum ratio numerorum.

§. XIII. Cum autem ad nonagesimum usque gradum, id quod docuimus, cognoris via lata quam habeat portionem, omnino omni magnitudine via lata quam portionem habeat noveris. Etenim via lata plurium, quam nonaginta cum sit graduum, quoad compleat centum & octoginta, tum illius magnitudinem oportet de gradibus centum & octoginta demi, & quod reliquum erit, quæ sit ejus portio declarabit ¶.

§. XIV. Rursus si via lata procedit ultra centum & octoginta gradus, usque dum assequatur ducentos & septuaginta, oportet ex ejus magnitudine centum & octoginta detrahi gradus, & ex eo quod restiterit, cognoveris, quid portionis habeat.

§. XV.

¶ Postrema capitis hujus verba quidem, quorum vis est, Scilicet, hæc erat prima illa nocte luna latitudo, & ea quidem australis, siquidem via lata centum & octoginta gradus excedebat, hic in textu extant,

etque ita extant, ut nullatenus cohererant; nec ullam sententiam idoneam expriment; ut patet ab inficis librario esse hoc loco posita præposterè.

§. XIX.

§. XV. Quod si via lata ducentos & septuaginta gradus excedat, usque dum assequatur trecentos & sexaginta, ejus oportet magnitudinem eximi de trecentis & sexaginta gradibus, atque ex eo, quod supererit, quid portionis habeat, cognosci licebit.

§. XVI. Sit graduum, exempli gratia, via lata centum & quinquaginta, eos oportebit de gradibus centum & octoginta demi: restabunt igitur triginta gradus: quorum portio est, ut ante docuimus, duo gradus & partes triginta: eandem hanc portionem habent etiam gradus centum & quinquaginta.

§. XVII. Sit via lata graduum ducentorum, oportebit ex illis subduci centum & octoginta: remanebunt igitur viginti: quorum portionem uno gradu, partibusque quatuor & triginta a nobis ante definitam, ducenti gradus sibi quoque vendicant.

§. XVIII. Sit denique trecentorum via lata graduum, illos oportebit subduci de gradibus trecentis & sexaginta: reliqui fient sexaginta: quorum portio gradibus quatuor, & viginti partibus a nobis est ante definita: quae eadem & trecentorum est graduum portio. Atque eadem est omnium ratio numerorum.

§. XIX. Fac igitur scire quem velle lunae quanta latitudo fuerit, & quam ad partem, septentriones, an ad meridiem inunte illa nocte secunda mensis Jar, quam consequeretur vigilia sabbati, praesenti scilicet hoc anno, qui stirps est hujus rationis. Jam id quidem promptum & expositum est, ut tunc temporis cursus lunae verus confecerit de Tauro duodeviginti gradus, * & partes sex & triginta: character est 18. 36. Caput autem illud quod vocatur, è Virgine gradus viginti septem, & partes triginta: character est 27. 36. Unde si cursus Capitis eximatur de cursu lunae, ducentorum inveniatur via lata, atque unius & triginta graduum esse, * & partium sex: character est 231. 6. Sedenim in ejusmodi via nunquam ulla partium habetur ratio. Quae re fit, ut ex iis, quae sunt a nobis in hoc

§. XIX. Et partes sex & triginta. In editione superiori mendose legitur hic partes quadraginta, cum idem hoc correctè exierit in extremo articulo capituli proximi superioris.

Et partium sex. In editione superiori legitur, Et partium decem. Verum parvi refert. nam summorum scriptor noster in hac quidem re partium nullam habendam esse rationem.

hoc capite dictata, viæ latæ portionibus, hujus quidem viæ latæ portio sit tres gradus, atque partes tres & quinquaginta: scilicet hæc erat primâ illa nocte lunæ latitudo, & ea quidem australis, siquidem via lata centum & octoginta gradus excedebat.

CAPUT DECIMUM ET SEPTIMUM.

Multiplices & varias rationes quibus investigetur & explorare cognoscatur luna se num certa nocte quadam aperiat, annon? Nam in lunæ motu errores & anfractus ingentes esse: hinc natum illud sapientum, sol viam suam novit scilicet, luna non item. Omnem disciplinam veris & certis rationibus confirmatam tam à profanis, quam à sanctis accipiendam.

§. I. **H**Actenus explicavimus quæ patere & prompta debent esse ante, quàm investigaris quando futurum sit, ut luna se aperiat. Quod si cognitum & perspectum habere velis, primum solis, lunæ, ac Capitis cursum verum exquiras, atque id in horam contemplandæ lunæ: deinde solis cursum verum è lunæ cursu vero subducas necesse est: & quod porro supererit, id prima longitudo nominatur.

§. II. Et cum investigaris Capitis & lunæ cursum, idem lunæ latitudo primò quanta, tum sitne australis, an aquilonaris, cognoscas: atque hæc item latitudo prima nominatur. Atqui primam hanc & longitudinem & latitudinem etiam atque etiam consideres, & utramque in animo quasi insculptam habeas.

§. III. Hanc igitur ad longitudinem primam atque latitudinem animum adverteres, ut qua nocte illam inveneris gradum esse restrictè novem, aut eo brevior, omisissis aliis rationibus, intelligas tum omnino fieri non posse ut Israeliticâ terrâ totâ luna se aperiat. Contra non dubites, quin totâ Palestinâ luna aperiat ea nocte, qua longitudo prima gradus excedat quindecim. Atque nihil est, quod rationes aliæ subducantur. Cum autem illa longitudo prima sit ultra novem gradus procedens, quoad obtineat quindecim, tum verò opus illas

inire rationes, quibus cognoscatur, fierine possit, ut luna se aperiat, necne.

§. IV. Sic se res habet, cursus lunæ verus si sit inter principium Capri & extremum Geminorum: sin autem, idem hic cursus lunæ verus volvitur ab initio Cancri ad extremum Sagittarium, tum si longitudo prima decem ipsorum est graduum, aut etiam pauciorum; constat lunam ea nocte non posse totâ Palestinâ se aperire: rursusque si sit longitudo prima plurium, quàm viginti quatuor graduum, pro certo scies per omnem Judæorum regionem lunam aperiri. Et eadem longitudo prima cum procedit ultra gradus decem, quoad assequatur viginti quatuor ipsos, oportet subducendis rationibus quæri luna se aperiat, necne.

§. V. Rationes illæ sunt ejusmodi: primùm ut observetur luna in quo signo versetur: Nam si luna est apud Arietem, oportet de longitudine prima partes eximantur undesexaginta: si apud Taurum, eximetur gradus unus: si est apud Geminos, detrahendæ sunt partes duodesexaginta: si apud Cancrum, tres & quadraginta partes: si apud Leonem, totidem: si apud Virginem, partes septem & triginta: si apud Libram, partes triginta quatuor: si apud Scorpionem, partes triginta quatuor: si apud Sagittarium, partes sex & triginta: si apud Caprum, partes quatuor & quadraginta: si apud Aquarium, partes tres & quinquaginta: si apud Pisces, duodesexaginta partes: Atque primæ longitudinis cum sint detractiones illæ factæ, tum ea longitudo secunda dicitur.

§. VI. Quòd autem portiones illæ de longitudine prima subducantur, id ideo fit, quòd luna non eodem in loco, quo est, esse videatur: Differt enim alius ab alio tam in longitudine, quàm in latitudine: ac nimirum hoc illud est, quod *discrimen à specie*, vel *parallaxis* nominatur. Cum igitur ad lunæ conspectum ac visionem diriguntur tempora, tum illud in longitudine *discrimen à specie* semper è longitudine prima detrahitur ita, ut exposuimus.

§. VII. Jam ad latitudinis *discrimen à specie* quod attinet, cum luna cursum suum inflexit ad septentriones, tum propter *discrimen à specie* de latitudine prima portiones illius eximuntur. Sin autem cursum suum ad meridiem inflexerit, ob idem

discrimen à specie latitudini primæ adduntur quotquot sunt portiones ejus. Quibus additis demtîsve portionibus, secundæ latitudinis vocabulo nuncupatur.

§. VIII. Sed quot sunt illæ tandem portiones, quæ latitudini vel adduntur, vel detrahuntur? Nempe luna cùm versetur in Ariete, partes novem: cùm in Tauro, partes decem: cùm in Geminis, partes sedecim: cùm est apud Cancrum, partes septem & viginti: cùm apud Leonem, partes duodequadraginta: cùm apud Virginem, partes quadraginta quatuor: cùm in Libra, partes quadraginta sex: cùm in Scorpione, partes quadraginta quinque: cùm apud Sagittarium, partes quadraginta quatuor: cùm apud Caprum, partes triginta sex: cùm apud Aquarium, quatuor & viginti partes: cùm apud Pisces, duodecim partes.

§. IX. His igitur cognitis portionibus, eas aut latitudini primæ, sicut ante dixi, detraxeris, aut addideris, & extiterit latitudo secunda, quam ex his, quæ supra dicta sunt, facile cognoveris, utrùm aquilonaris, an australis sit. Cùm autem pervestigaris illa latitudo secunda quot sit graduum, ac partium, id diligenter etiam atque etiam memoriâ custodias.

§. X. Rursus enim ex ista latitudine secunda eximendum est aliquid, eam ob causam, quoniam luna suo ipsius in orbe cursum suum paulum inflectit. Arenim quo tandem modo definitur illud aliquid, quod etiam ex secunda latitudine eximendum est? Nempe dum lunæ cursus volvitur ab Arietis aut Libræ principio ad eorum gradum vicefimum, partes sunt duæ detrahendæ de latitudine secundâ quinquepartitâ: ex quo autem movetur aut ab Arietis gradu vicefimo, usque dum commearit ad Tauri gradum decimum, aut à gradu Libræ vigesimo, usque dum commearit ad decimum Scorpionis gradum, demenda pars est tertia latitudinis secundæ: dum fertur aut à Tauri gradu decimo ad ejusdem gradum vicefimum, aut à decimo Scorpionis item ad vigesimum, quarta pars latitudinis secundæ ex ea demenda est: dum fertur à Tauri & Scorpionis gradu vicefimo ad extremum & Taurum & Scorpionem, quinta pars secundæ latitudinis eximenda inde est. Jam ex quo luna Geminorum & Arcitenentis attigit initium, donec commearit ad eorum gradum decimum, latitudinis secundæ sextans exi-

eximendus est: horum cum attingit gradum decimum, usque dum pervenerit ad vigesimum, dimidium sextantis è latitudine secunda demitur: dum inde luna fertur ad quintum & vicesimum gradum eorum ipsorum signorum, de latitudine secunda quadrans sextantis eximitur. Cum verò luna fertur aut à gradu vigesimo quinto Geminorum ad quintum Cancrì, aut à quinto & vigesimo gradu Arcitenentis ad quintum Capricorni, tum è latitudine secunda demetur omnino nihil: hinc enim in orbe suo luna cursum suum nequaquam inflectit. Rursum cum à gradu quinto Cancrì & Capricorni luna movetur eorum ad decimum, de latitudine secunda quadrans sextantis eximitur. Dum lunæ cursus à gradu decimo sive Cancrì, sive Capricorni volvitur ad eorum vigesimum, dimidium sextantis eximitur de latitudine secunda. Dum à Cancrì & Capri gradu vigesimo volvitur ad extremum signum, eximitur de latitudine secunda sextans. Nam luna dum ab initio Leonis & Aquarii gradum ad decimum com meat, è latitudine secunda quinquepartita demitur una pars. Cum est illorum assecuta gradum decimum, usque dum ad vicesimum commearit, quadrans è latitudine secunda detrahitur: detrahitur ex ea pars tertia, dum luna Leonis à gradu vicesimo Virginis ad decimum, aut ab Aquarii vicesimo Piscium ad decimum convertitur: & dum ab horum decimo gradu signorum convertitur ad extremum, è latitudine secunda quinquepartita partes sunt duæ deducendæ. Atque id, quod è latitudine secunda demitur, *orbitam lunæ* nominant.

§. XI. Tum oportet etiam animum advertere ad lunæ latitudinem, & videndum aquilonaris sit, an australis. Quæ si est aquilonaris, oportet istam *orbitam lunæ* quam vocant de longitudine secunda etiam detrahi: sin autem australis est, eam addi longitudini secundæ necesse est; tum videlicet, cum luna convertitur ab initio Capri ad extremos Geminos. Contra verò dum sex alia signa perlustrat, si cursum suum inflexit ad septentriones, *orbitam* hanc oportet ad longitudinem secundam addi: sin ad meridiem, eam oportet de secunda longitudine demi: atque hæc cum fuerint addita longitudini secundæ, vel detracta, tum ea tertia longitudo nominatur: sin autem in orbe suo luna cursum nihil inflectit, & de latitudine secunda, quia

ratiocinium ita fert, demendum est nihil, ipsa longitudo secunda omnino erit eadem, quæ est tertia, qua nihilo plus, nihilo minus habet.

§. XII. Tum etiam tertia longitudo ista, quæ nihil est aliud, quam qui gradus inter solem & lunam intercedunt, videndum est quo sit in signo: si aut in Piscibus, aut in Ariete, tertiæ longitudini sexta pars ejus addetur: si in Aquario aut Tauro, addetur ei pars quinta: si in Capro aut Geminis, eidem sextans addetur: si in Sagittario aut Cancro, longitudo tertia nec amplificabitur, neque minuetur, sed ut est, ita relinquetur. Si fuerit in Scorpione aut Leone, de longitudine tertia demetur pars ejus quinta. Si aut in Libra, aut in Virgine, ex ea demetur pars tertia: Atque longitudo tertia cum est aut amplificata, aut diminuta, & si rationes ita postulant, in suo statu conservata, quarta incipit longitudo nominari. Secundum hæc etiam redeundum est ad lunæ primam latitudinem, ex qua tripartita sunt semper eximendæ partes duæ, atque hæc est illa, quæ regionis altitudini portio dicitur tribui, quæ portio quidem, cum latitudo lunæ sit aquilonaris, longitudini quartæ debet addi, & ex eadem demi, cum australis est lunæ latitudo. Porro quod erit longitudo quarta, subductâ vel additâ portione illâ, id *visionis arcus* appellatur.

§. XIII. Sed quo ista facilius intelligantur, ponatur exemplum hujusmodi. Si quærat aliquis num eo, qui hujus ratiocinii princeps est, anno, prima nocte, quam sequeretur vigilia sabbati mensis Jar dies secundus, luna aperiretur, aut occultaretur: is primò solis & lunæ cursum verum exquirat, & lunæ latitudinem etiam sic, uti demonstravimus, quærat eodem ejus anni tempore quænam esset: inveniet autem solis cursum verum è Tauro perlustrasse tum gradus septem, & novem partes: character est 7. 9. Lunæ verò cursum verum ex eodem signo confecisse duodeviginti gradus, & partes triginta sex: character est 18. 36. Jam lunæ latitudo reperietur in austri partibus trium fuisse graduum, & partium trium & quinquaginta: character est 3. 53. Hæc tum erat lunæ latitudo prima. Dematur igitur cursus solis è cursu lunari, superabunt gradus undecim, & partes septem & viginti: character est 11. 27. Atque hæc erat tunc temporis prima longitudo. Quoniam verò luna

luna tum in Tauro versabatur, *discrimen à specie* gradus erat unius, quem eximi de prima longitudine convenit: Ita reperietur secunda longitudo decem graduum, & partium viginti septem: character est 10. 27. Itémque in latitudine *discrimen à specie* partium erat decem, quas latitudini, quoniam erat australis, oportet additas: ex quo latitudo secunda reperietur graduum fuisse quatuor, & partium trium: character est 4. 3. Quòd autem luna tum è Tauro confecerit duodeviginti gradus, necesse est, ut latitudinis secundæ quadrans ex ipsa dematur, quam *orbitam lunæ* nominant. Ergo *lunæ orbita* illa tunc temporis erat gradus unus, & una pars. nam secundarum quidem nulla habetur ratio.

§. XIV. Cúmque esset australis lunæ latitudo, & cursus ejus verus inter Capri principium & initium Cancri volveretur, *orbitam lunæ* convenit addi longitudini secundæ, unde prodibit longitudo tertia graduum undecim, & partium duodetriginta: character est 11. 28. Quæ longitudo cum esset in Tauro, eídem addendi sunt etiam gradus duo, & partes duodeviginti, quæ est ejus quinta pars. Itaque longitudo quarta graduum erit decem & trium, & partium sex, & quadraginta: character est 13. 46. Rursus igitur redeundum est ad latitudinem primam, ex qua triperita partes oportet duas detrahi: prodibit igitur ea portio, quæ regionis altitudini tribuitur, quæ duorum erit graduum, & partium quinque & triginta, quam ex longitudine quarta demi necesse est ideo, quòd luna cursum suum ad meridiem inflexerat. Itaque reliqui fient gradus undecim, & totidem partes: character est 11. 11. Omnino hujus ea nocte, quam dixi, magnitudinis erat arcus visionis. Eademque ratione cognoveris etiam ad infinitum tempus. quavis nocte quot graduum, & quot partium sit arcus visionis.

§. XV. Atque pervestigatus & cognitus ille visionis arcus circospectandus est. Nam is cum novem est graduum, aut pauciorum, tum fieri potest, ut tota Judæorum regione luna se aperiat. Sin autem plurium, quàm decem & quatuor sit graduum, haud sanè potest luna occultari his quidem certè, qui terram Israeliticam incolunt.

§. XVI. Ubi verò visionis arcus aliquid usurpèt de gradu decimo, quod idem erit dicendum usque ad extremum gradum quar-

quartum decimum, ex ejus & primæ longitudinis terminis inter se collatis cognoscetur luna num aperiatur, an non. Nimirum isti sunt qui termini visionis appellantur.

§. XVII. De terminis igitur visionis, si visionis arcus procedat ultra novem gradus, ad extremum gradum decimum, & quidem aliquanto supra, sitque longitudo prima graduum decem & trium, aut eo major, luna se pro certo aperiet: sin autem vel visionis arcus est tantus, prima verò longitudo brevior, quàm posuimus, vel contra, luna delitescet.

§. XVIII. Si visionis arcus procedat ultra gradus decem, usque ad ultimum gradum undecimum, & quidem aliquanto supra, sitque longitudo prima duodecim graduum, aut etiam eo major, luna sine dubio se aperiet: sin visionis arcus eum sit talis, longitudo prima sit minor, contrave; luna se occultabit.

§. XIX. Si visionis arcus procedat ultra gradus undecim, usque ad ultimum gradum duodecimum, & quidem aliquanto supra; sitque longitudo prima graduum undecim, aut paulo major, pro certo se luna aperiet. At si, horum alterum cum sit ejus magnitudinis, alterum existat minus, luna delitescet.

§. XX. Si visionis arcus procedat ultra gradus duodecim usque ad extremum decimum & tertium, & quidem aliquanto supra, & longitudo prima compleat gradus decem, aut eo plus, constat fore, ut luna se aperiat. Delitescet autem cum horum alterum ejus sit magnitudinis, & ex ea, quæ dicta est, aliquid alteri desit.

§. XXI. Si denique visionis arcus procedat ultra gradus decem & tres, ad extremum gradum quartum decimum, & quidem aliquanto supra, & longitudo prima compleat gradus novem, aut eo plus, haud dubie luna aperietur. Secus autem si cum horum alterum ejus sit magnitudinis, alterum sit minus. Atque hæc est omnis omnino terminorum circumscriptio.

§. XXII. Nunc, exempli causâ, quæramus quinam esset visionis arcus ea nocte, quam subsequeretur vigilia sabbati dies secundus mensis Jar isto ipso anno, unde nos hujus ratiocinii repetimus initium. Inita igitur & subducta ratione eum, sicut demonstravimus, inveniemus tum fuisse graduum undecim, & totidem partium. Cum igitur visionis arcus determinaretur inter gradum decimum, atque decimum & quartum, cum longitudo

gitudine prima comparetur necesse est, quam ostendimus fuisse tunc graduum undecim, & partium septem & viginti. Quoniam igitur visionis arcus procedebat ultra gradus undecim, & longitudo prima patebat item ultra undecim, constat ex definitis terminis lunam ea nocte se aperuisse. Similiter licet ex quovis arcu visionis cum longitudo prima collato iudicare.

§. XXIII. Ex his omnibus cognosci facile potest, quot & quantas addendo, deducendoque rationes putare necesse fuit, & quam multum suscipere laboris, uti tandem vias illas rationesque faciles atque explicatas inveniremus. Id adeo, quod luna in suo motu anfractus habeat ingentes: unde natum est illud sapientum, SOL VIAM SUAM NOVIT SCILICET, LUNA NON ITEM.

§. XXIV. Iidem sapientes dixerunt tum celerius, tum tardius lunam moveri: Etenim & in his subductis rationibus tum lunæ lustrationi nonnihil addendum, tum ex eadem fuit aliquid detrahendum ad investigandum visionis arcum. Ex quo fit etiam, ut visionis arcus, sicut exposuimus, modò longior, modò brevior sit.

§. XXV. At qua de causa hæc putantur rationes, addatur hoc, & deducatur istud, & quæ harum rerum unaquæque sit intellecta, atque etiam quæ sit singularum rerum causa & ratio, ad fastorum & geometriæ cognitionem pertinent, de quæ Græci homines docti libros ediderunt quàm plurimos, qui iidem nunc quidem in nostrorum manu sunt sapientum. Nam qui sunt scripti quondam ab eruditis ex tribu Issacharis Judæis, qui vatum erant tempore, hi non ad nos usque pervenerunt: sed enim harum disputationum rationes cum afferantur eæ, in quibus nullum liceat reperire vitium, nec quisquam habeat, quod opponat, quid est, quod de auctore laboremus? Omnem enim disciplinam rationibus veris & certis confirmatam accipimus sive profectam à Prophetis, sive à gentibus. Etenim probantur nobis auctores, qui doctrinam suam veris argumentis & rationibus certis probant.

CAPUT DUODEVICESIMUM.

Fieri posse, ut luna cum se aperiat, non appareat tamen: atque hoc usque à Moyse traditum, ut luna nascens cum non appareret in principio mensum, menses senatus definiret vicissim alium plenum, alium cavum: & ex tabularum ratione quoque menses hodie vicissim finiri plenos & cavos, nonnunquam hunc ordinem inverti tamen. Et hodie cum mensis est plenus item, ut olim, celebrari intercalationis menstruæ sacrum epulare.

§. I. **J**AM id quidem omnibus apertum & perspicuum est, ut cum inita & subducta ratio declaret fore, ut nocte in aliqua luna se aperiat, tamen occultetur, si forte nube obducitur. Præterea autem occultatur his, qui locum habitant valde depressum, aut quibus ab occidente mons præcellus atque editus oppositus est. Namque horum sedes abs sede priorum nihil differt. Enimvero qui locis in humilibus habitant, his ne tum quidem aperitur luna, cum est maxima: verum aut montium altitudines, aut oras maritimas incolentibus, aut mare magnum navigantibus etiam minima aperitur.

§. II. Atqui tempore brumali, eoque sereno, luna eadem multo videtur esse major, quam æstiva tempestate item serenâ. Namque hyeme si tempus serenum est, purius cælum conspicitur, ob eam causam, quod aer terræ proximus sit simplicior, quippe pulvis cum eo nullus immisceatur. At æstate quamvis sit tempestat serena, cum pulvere confusus aer fumi est instar, unde fit, ut luna longè minor conspiciatur.

§. III. Cum visionis arcus, & quæ ad illum comparanda est longitudo prima restrictè definita reperitur, luna est valde pusilla, & nisi in locis admodum excelsis, oculis percipi non potest. Sin autem & visionis arcus, & longitudo prima prælongi sint sic, uti terminis amborum spatii sit aliquid ex consequenti gradu adjunctum, luna erit ipsa itidem magna, ut & visionis arcus, & longitudo prima, & cunctis adeo manifesta.

TUSAO

§. IV.

§. IV. Quocirca duo potissimum conveniebat senatum Hierosolymitanum animo considerare : unum, quo anni tempore luna nova conspecta esset : alterum erat locus, ex quo luna visa erat, de quo posteriore quidem interrogabantur ii, qui veniebant lunæ nuncii : Nam si ratione subducta intellectum esset lunam ejus strictè magnitudinis esse, qua cadit sub aspectum, velut si visionis arcus esset graduum novem, & partium quinque, & longitudo prima omnino trium & decem graduum, tum si qui de illa luna nuncium vel æstivo tempore, vel ex humili loco attulissent, illorum erat fidei permagna suspicio, & morosè admodum excutiebantur. Rursus hæc eadem luna tempore brumali, vel etiam tempestate æstiva in loco perquam edito non dubitabatur, quin esset conspecta, nisi forte nube obduceretur.

§. V. Dictum est à nobis, si qui lunam suo tempore nascentem conspiciati, de illa ad senatum Hierosolymitanum referrent, atque huic ipsi probarentur, calendas eodem die finitas à senatu, ac consecratas esse. Ab his numerabantur dies novem & viginti, & nocte trigesima sive luna occultaretur, sive nubes esset illi opposita, cujus causa non conspiceretur, senatus die tricesimo toto de nascente luna nuncios præstolabatur : qui si nulli venissent, mensis uno die fiebat longior, atque uno & tricesimo die demum calendæ secundæ ab illis instituebantur.

§. VI. Putandum verò non est, si trigesima ab his calendis nocte luna delitesceret etiam, constitutum iterum mensem plenum, quem eundem intercalarem appellant, ac prima & trigesima demum die calendas institutas esse; quippe cum fieri posset, ut hujus quoque mensis trigesima nocte luna non appareret. Rursus igitur intercalandum fuisset, & rejiciendæ in diem unum & tricesimum calendæ. Sic omnes deinceps menses anni constitissent ex uno & triginta diebus: unde sub anni mensem ultimum evenire potuisset, ut luna nascens conspiceretur aut quinto, aut sexto & vigesimo die mensis, quo quid esse potest ineptius? Quid incommodum magis?

§. VII. Nec verò res est insolens, ut anno toto luna nova non conspiciatur : imò & hoc usitatum maximè, & ejus generis alia multa, præsertim in regionibus illis, ubi diutinæ sunt pluvix & frequentes nubes : neque enim id dicimus, lunam

H h h

non-

nonnunquam anno toto prorsus non conspici, sed non conspici novam mensibus ineuntibus, etsi postea cernitur, interdum quia omnino fieri non potest, ut adensem ineuntem appareat, interdum aut quia objecta illi nubes est, cum alioqui non occultetur, aut quia est valde pusilla, nec quisquam magno contendit opere, ut eam conspiciatur.

§. VIII. Hæc erat igitur doctrina sapientium, quam usque à Mose acceperant alii ab aliis, ut nisi luna nascens mensibus singulis ineuntibus appareret, senatus menses institueret vicissim alium plenum ex diebus triginta, alium cavum ex novem & viginti. Similiter cum res conficitur subducendis calculis vicissim menses pleni caviq; constituuntur quidem, non item consecrantur: neque enim menses consecrantur, nisi ex lunæ visione: quanquam & ex ratione calculorum tum menses duo pleni, tum duo cavi continuantur.

§. IX. Atque menses cum ex tabularum ratione finiuntur, tamen sic tempus semper observatur, ut si venientis luna nova mensis se aperiat, aut suo se aperiat tempore, aut certe nocte consequenti, quæ dicitur intercalaris: nunquam verò ante tempus, id est, nocte duodetrigesima. Atqui quando fiat, ut luna aperiat, aut delitescat his, quas exposuimus, rationibus facile cognosci potest. Nimirum & inde fit, ut modò duo menses pleni continuentur, modò duo cavi. Atqui nunquam in anno menses pleni sunt pauciores quatuor, neque plures octo. Cum verò mensis ex tabularum ratione fiat uno die longior, itidem; ut si hoc idem fiat ex visione lunæ novæ, celebratur illud menstruæ intercalationis sacrum epulare, de quo in tertio hujus disputationis capite disseruimus.

§. X. Quod autem in digestis Talmudicis passim ea scripta sunt, quæ declarant abs senatu Hierosolymitano ad rationem tabularum finiri tempora, huic eidem ab ipso Mose datam esse copiam, ac concessam facultatem instituendi menses plenos & cavi: item aliquando cavi ab eo menses in annum insertos esse novem, aliudve horum simile, id ita interpretandum est, dum luna suo tempore non conspiceretur.

§. XI. Et quod sapientes dixerunt necessitatis ergòensem constitui plenum, quòdque ex tabularum ratione tum senatus menses cavi & plenos alternabat, tum idem duos continuabat menses

mensēs vel plenos, vel cavos, sola hæc causa erat, quòd luna nova suo tempore visa non fuerit. Etenim suo tempore si apparuisset, nempe ubi aperiabatur continuò post ejus cum sole conjunctionem, ibi verò calendæ consecrabantur usque.

§. XII. Quæ quidem ita fuerant cùm esset apud Hierosolymam senatus ille, qui in tempore finiēdo lunæ novæ visionem sequeretur. Nunc verò finitur ex hac tabularum ratione, quæ per omnes omnino Judæos pertinuit, sic, ut disputationibus in istis disseruimus.

§. XIII. Explanatum est in iis libris, qui sunt de Astrologiæ & Geometriæ ratione, quemadmodum luna cùm se aperiat in Judæa, in omnibus etiam, quæ ad occidentem Judææ sunt ex adverso, regionibus itidem aperiatur. Si verò subducta ratione cognoscatur lunam in Judæa occultatum iri, fieri tamen potest, ut in regionibus, quæ sunt è regione Judææ ad occidentem, conspiciatur. Ita fit, ut si qua in provincia ad occidentem Judææ sita luna nova conspecta sit, * inde concludi non possit, lunam in Judæa perinde conspectum iri.

§. XIV. Rectè autem possit effici lunam nascentem in Judæa non cerni eò, quòd ne summis quidem cernatur è montibus ejus provinciæ, quæ est è regione Judææ ad occidentem.

§. XV. Item constat lunam novam, in Judæa cùm occultetur, in nullis omnino regionibus iis, quæ sunt ad orientem è regione Judææ, aperiiri. Cùm autem in illa se aperiat, potest; ut in his aperiatur, & non aperiatur. Unde si in regione aliqua, quæ Judææ respondet in orientis partibus, luna conspiciatur, dubium nullum esse potest, quin itidem in Judæa conspiciatur. Et cùm non aperiatur in regionibus illis quæ sunt ad orientem contra Judæam, nihil inde sequitur: etenim fieri potest, ut in Judæa tamen aperiatur.

§. XIII. *Inde concludi non possit, &c.* Editiones variant hoc loco. nam in recentiori legitur, אין בזה ראיה שלא יראה בארץ ישראל אפשר שגורא דירח: Quod est, Inde concludi non possit lunam in Judæa non iri conspectum; sedenim fieri

potest, ut in Judæa etiam cernatur. at hoc utpote sententiæ contrarium mendosum est: in antiquioribus autem editionibus correctè legitur, אין בזה ראיה שגורא דירח, id est, Inde concludi non possit lunam in Judæa perinde conspectum iri.

§. XVI. Sic se habent illæ regiones in orientis & occidentis partibus sitæ, si modò sint è regione Judææ: dum videlicet in mundi partem aquilonarem vergunt à gradu tricesimo ad quintum & tricesimum. Quæ regiones autem magis aut minùs sunt ad septentriones inflexæ, earum alia ratio est, quippe quæ è regione Judææ non sunt. Jam quæ diximus de his, quæ sunt ad orientem & ad occidentem exadverso Judææ regiones, eò diximus, ut omnia paterent, quæ spectarent ad lunæ contemplandæ rationem, ut amplificaretur doctrina legis, ac corroboraretur. Neque enim illarum incolæ regionum ad lunæ visionem menses finiebant ipsi, vel ex ea re quidquam capiebant commodi: Omnes enim in calendis celebrandis ad consecrationem ejus, qui erat in Judæa, senatus se dirigeabant, ut sæpè dictum est.

CAPUT

CAPUT UNDEVICESIMUM.

Qui scire possis, quantum aut ad septentriones aut ad meridiem inflectatur à circulo æquinoctiali luna, & quorsum convertat cornua?

§. I. **Q**Uoniam voluerunt sapientes, ut ex nunciis lunæ novæ, cùm examinarentur, inter alia permulta, quæreretur etiam quam in mundi partem inflexa luna esset, visum est nobis hanc quoque rationem explicare. Verùm de eo, quoniam ad lunæ visionem perspiciendam nihil conducit, non tam accuratè quidem & exquisitè disputabimus: sed ante quàm ad planetarum veniamus inflexiones, pauca quædam de signorum inclinatione dicenda sunt.

§. II. Linea illa media orbis signiferi, quam sol lustrat, non est ea, quæ medium mundum ab oriente ad occidentem ambiat, id quod efficit æquinoctialis circulus, à quo discedit illius dimidia pars ad aquilonem, dimidia ad austrum.

§. III. Duobus autem locis illum, qui ab oriente ad occidentem mundum medium complectitur, circulum æquinoctialem contingit: quorum alter est ad Arietis introitum, alter ejus è regione ad introitum Libræ. Igitur signorum illa sex, quorum primum Aries, extremum est Virgo, vergunt ad septentriones, & ad meridiem sex ista, quorum Libra prima est, Pisces ultimi.

§. IV. Atque ab æquinoctiali circulo signa paulatim declinant ad septentriones ab Arietis initio ad Cancri principium, quod ipsum ad aquilonarem mundi partem versus distat ab æquatore gradus tres & viginti, & dimidiatum serè gradum. Rursum à capite Cancri signa sensim inflectuntur ad æquatorem usque ad principium Libræ, quod in ipso insistit æquatore. Ab principio autem Libræ usque ad initium Capricorni signa sic ab æquatore recedunt in australem mundi partem, uti tandem Capricorni principium ad austrum versus ab æquatore sit disjunctum gradus tres supra viginti, & dimidium circiter gradum. Atque ab initio Capricorni ad Arietis initium signa sensim ad æquatorem etiam accedunt.

§. V.

§. V. Quoniam igitur principium Arietis & Libræ in ipso insitit æquatore, sequitur, cum ad alterutrum sol commearit, illum neque in mundi plagam australem, neque in aquilonarem inclinare: sed his duabus mundi partibus interjectum medium oriri & obire: ut in omnibus, quæ habitantur, terris dies & noctes inter se sint æquales.

§. VI. Ex his igitur videre licet signorum unumquemque gradum aut ad septentriones inclinatum esse, aut ad meridiem; ita, ut suum quæque habeat inflexio modum alia maiorem, alia minorem, nec excedat vigesimum tertium & dimidium fere gradum, cum sit quàm maxima.

§. VII. Sic igitur res est, modum amplificat graduum multitudo, & numerandi capitur initium ab Ariete. Gradus autem decem habent inflexionem quatuor graduum: viginti gradus inflexionem altero tanto maiorem. Habent triginta gradus inflexionem undecim graduum & semissis: quadraginta, inflexionem quindecim graduum: quinquaginta, duodeviginti graduum: sexaginta, graduum viginti: septuaginta graduum inflexio duobus istam gradibus superat: hanc etiam inflexio graduum octoginta superat uno gradu: porro nonaginta graduum inflexio dimidio gradu major est ista.

§. VIII. Quod si decadibus unitates adjunctæ sunt, earum portionem ex eo, quod inter duas inflexiones proximas intercedit, inflexionis discrimine collegeris eodem modo, atque in solis & lunæ ratione docuimus. Exempli causa quinque gradus inflexionem habent duorum graduum; itaque tres & viginti gradus habent inflexionem novem graduum. Similis est ratio reliquarum * decadibus adjunctarum unitatum.

§. IX. Utque graduum inflexionem noris à primo ad nonagesimum, omnium omnino graduum inflexionem cognoveris item, ut & de lunæ latitudine disseruimus. Cum enim gradus sunt plures, quàm nonaginta, idque usque ad centum & octoginta, graduum numerus est de centum & octoginta eximendus. Nam si sint plures, quàm centum & octoginta gra-

§. VIII. Decadibus adjunctarum unitatum.
Hic in editione recentiore correctè legitur
וְאַחֲרֵיהֶם שֶׁהָיָה עִם הַקְּשָׁרוֹת

antiquioribus autem editionibus vox DY desideratur.

du, idque ad ducentos & septuaginta, ex eorum numero demendi sunt gradus centum & octoginta. Si graduum numerus superat etiam ducentos & septuaginta, usque ad trecentos & sexaginta, eorum numerum ex trecentis & sexaginta detrahetur: tum facile erit reliquorum cognoscere graduum inflexionem, quæ eadem sine ulla aut accessione, aut decessione, inflexio est ejus numeri, de quo quaeritur.

§. X. Si quis igitur scire expetit quot gradus ab æquatore sit inflexa luna vel ad aquilonarem mundi partem, vel ad austrum, primum id quaerat, quænam sit inflexio gradus ejus, in quo lunæ cursus verus volvitur, & quam in partem mundi sit conversa ad septentriones, an ad meridiem: deinde lunæ latitudinem primam videat quanta sit & qualis, an aquilonaris, an australis: tum si latitudo lunæ prima, & ejus, in quo volvitur lunæ cursus verus, gradus inflexio vergit in eandem mundi partem vel aquilonarem, vel australem, simul aggregentur: sin autem altera in septentriones, altera sit in meridiem conversa, harum minor è majori eximatur. Ac tum demum quod supererit spatium, id omnino luna ab æquatore est inflexa in eam mundi partem, in qua major illarum fuit inventa.

§. XI. Quærat igitur quantum ab æquatore conversa luna esset epochali nocte illa secunda mensis Jar, præsentis hujus anni, à quo nos initium hujusce ratiocinii repetimus. Gradum, in quo tum lunæolvebatur cursus verus, ostendimus supra Tauri fuisse undevigesimum, cujus gradus inflexio quasi duodeviginti graduum erat ad septentriones versus: lunæ vero latitudo prima graduum ferè quatuor erat, eaque australis. Itaque si de majori numero minor eximatur, reliqui fient gradus decem & quatuor. Tantum videlicet erat tum ab æquatore inflexa luna ad septentriones, siquidem in ea parte mundi sita erat illa inflexio duodeviginti graduum, qui numerus duorum major erat. Sed hæc quidem ratio, quoniam ad lunæ visionem perspiciendam nihil juvat, non est accuratè inita & subducta.

§. XII. Jam si quis scire velit, lunæ quorsum erunt obversa cornua, situm ejus etiam ad æquatorem comparet. Nam si luna aut in ipso inhæreat æquatore, aut ab eo duos omnino, tresve gradus abierit ad septentriones, vel ad meridiem, è regione

gione medii occidentis collocata esse videbitur, & ejus cornua solis ipsum ad ortum conversa.

§. XIII. Sin autem ab æquatore longius recesserit ad septentriones, videbitur inter occidentem & septentrionem esse sita, & ejus cornua ab oriente inclinata in meridiem.

§. XIV. Sin ab æquatore sit remota procul ad austrum versus, inter occidentem & meridiem sita videbitur, & ejus cornua ab oriente ad septentriones inflexa, pro magnitudine ejus ab æquatore distantiae atque inflexionis.

§. XV. Atque ex his, qui de luna nascente renunciarent, tentandæ fidei causa, quærebatur etiam & illud, luna quàm altè ferebatur. Id cognoscitur ex *arcu visionis*, qui si brevior est, cursus lunæ propius à terra volvi, si longior, luna moveri videtur altiùs. Ut enim *visionis arcus* longus est, ita lunam oculi altam à terra percipiunt.

§. XVI. Explicatæ sunt rationes omnes, quæ requiruntur ad perspiciendam lunæ visionem, & interrogandos eos, qui veniebant lunæ nuncii sic, ut intelligentibus hæc omnia promta sint, & aperta. Etenim nulla prorsus doctrinæ ratio à Lege nostra excluditur. Ut igitur hæc de luna doctrina percipiatur, confugiendum est non ad alienorum hominum monumenta, sed ad hunc librum divinum: ille, ille lectitandus est: nihil enim in eo desideratur.

INDEX

I N D E X

R E R U M P R Æ C I P U A R U M

Quæ in hoc Libro continentur.

Numerus Paginam, Litera n Notam indicat.

A.

A Damus & ejus liberi qualem putarent cultum & honorem Deo sacrificiis faciendis adhibere ? 291, & 295.

Adipe bestiarum ad rem divinam faciendam aptarum interdictum esse scilicet : at ferarum, quoniam non erant ad rem divinam idoneæ ; adipe æquè, ac carne vesci fas esse, 147. n.

Æpha mensura quid caperet ? 114.

Agitatio sacrorum quo loco fieret ? 197.

Aliunde qui petit aliquid, ejus est causam dicere, quare suum sit, 92, & 96.

Allegatus personam sustinet allegantis, 15. n.

Alterius causâ scelus admittit nemo, 85.

Altitudo solis (Absis Plinio, Aux Arabibus dicitur) quid sit, & quam conversionem conficiat ? 390, & seq.

Ancilla desponsata in literis sacris commemorata quænam esset ? 151. n.

Animal semiferum seu hybridam esse quibusdam Hebræis id quod dicitur, 147.

Animantes, cæteræque rerum genera in Lege nominatim edicta, cur rei divinæ deligerentur ? 235, & seq.

Animantis fœtus ante, quàm octo dies totos compleverat, ejectionis loco duceatur, 77. n.

- Anni diriguntur à Judæis ad conversionem solis annuam, 342.*
Anno intercalari bis deinceps numeratur mensis Adar fere Fe-
bruario respondens, qui bini menses nomine primi & secundi
distinguuntur, 78. n. & 356. Quid ita verò? Ibid.
Annus quibus de causis institueretur intercalaris? 356, & seq.
Annus civilis & sacer definitur ex Iosepho, 105, n.
Annus lunaris & solaris quo temporis spatio terminetur? 368.
Annus ille lunaris, cujus sint ordine dispositi menses, annus ordi-
natus dicitur, 390.
Annus propheticus, qui fabricationem hominis antecessit, ascribi-
tur dinumerandis iis, qui à constituto mundo effluxerunt, an-
nis, 369. n.
Antemurale quid? 8. n.
Apostata qui sit? 125. n.
Apparendi Deo ter in anno præceptum quorsum pertineret?
55, & 56. n.
Apparendi præcepto non teneri certa hominum genera, 61, 62,
& 64.
Apparere Deo quid sit? 55, & 56.
Aque calidæ Tyberiadis erant ad vicum, qui ducto inde nomi-
ne Emmaus appellabatur, 40. n.
Arcus visionis, 412, & seq.
Argentum sacris ritè destinatum ac repositum redimi tamen, &
ad usum communem transferri, 158, & 159.
Arietes erant in solitudine percari, 329.
Asperione potissimum ratio sacrificii continebatur, 12.
Auctores illi, qui doctrinam suam necessariis rationibus probant,
probandi, 415.

B.

- B** *Ajetusæi iidem, atque Karæi, certâ disciplina Judæorum,*
& ejus origo, 346. n.
Balaam cur apud regem Balacum septem statuerit altaria? 293.
Belus Phogorius ut coleretur? 141. n.
Bestia Deo sacra, conceptio vitio, velat exangurabatur, 86. &
passim alibi.
Bestiæ religione sacrorum dupliciter obligabantur, 77. n.
Bestiam

Bestiam sacram qui cum alia commutaret verberibus coercetur, 205, & seq.

Bestiam sacram alia mutare non licuisse scilicet; at exaugurare licuisse, 211, & seq.

Bestiæ suffectæ in locum bestiarum sacrarum qua ratione sacrificarentur? 213, & seq.

Bestiæ sacræ si substitueretur alia cur ambæ pariter sacræ forent? 220, & 221.

Bestiæ sacræ partus consecrationis religionem habebat, 216, & seq.

Bestiarum sacrarum abortiones, & secundæ humabantur, 219.

Bestiarum sacrarum religionem variare nefas: bestiæ vero primogenitæ in alvo matris adhuc contentæ religionem mutare fas, 219, & seq.

Bestias altari consecratas ad laborem adhibere nefas, 9. Et easdem pretio redemptas etiam tondi, & ad opus faciendum applicari vetitum erat, 98.

Bestiam sacram per se ipsam mori quid sit? 213. n.

Bestias minores in terra Judæa non esse passas in apertis & propatulis, sed in locis opacis, 87. n.

Bona universa hominis pignori opposita fuerant ob debitum sacrificium, 189.

C.

C*alendas finire ac consecrare è visione lunæ non erat cuiusque, sed supremi consilii demum, 343, & 362.*

In calendis celebrandis ad consecrationem ejus, quod erat in Judæa, consilii se dirigebant omnes, 420.

Calendarum consecratio ita permissa consilio fuit, ut etiam ejus errantis decreto standum esset, 349.

Calendarum consecrandarum modus, 348, & seq.

Calendas consecratas consilium plebi principio curabat facibus tollendis indicandas, sed his deinde facibus ad plebem in errorem inducendam abutebantur Cuxxi: itaque consilium postea constituit, ut mitterentur qui multitudini calendarum consecrationem nunciarent sex scilicet mensibus, 352, & 353.

Index rerum præcipuarum.

- De calendis consecratis consilium supremum jussu erat mittere, qui populum certiores facerent, 344.
- Calendarum nuncii quò loci cunque perveniebant, in eo dies solemnes instituebant simplices: quò non aspirabant, ibi dies solemnes geminabant, 354, & 363, & seq.
- Calendæ hodiernis è fastis ad tricesimum mensis diem semper instituuntur: eadem & ad diem posterum frequenter; quippe calendis aliis dies unus, aliis biduum impertitur, 375.
- Calendas Tifrinæ nunquam haberi primo, quarto, & sexto hebdomadæ die: has adeo, cum novilunium in horum dierum aliquem incidèrit, rejici tum in posterum, tum in diem perendipum, 372, & seq.
- Calendæ Tifrinæ quam ob causam ita rejiciantur? 374.
- Cardines anni quo articulo committantur? 378, & seq.
- Cardo vernus anni, quo constitutus est mundus, quantum antecessit lunam novam mensis Nisan? 378, & 382.
- Cardo vernus primo quoque cycli anno tantundem antecedit lunam nascentem mensis Nisan, 383.
- Cardinis cuiusque inveniendi ratio duplex, 378, & seq.
- Cardinis investigandi ratio utraque dirigitur non ad verum; sed ad medium solis cursum, 383.
- Carne volucrum non hilaratur homo, 65.
- Causa, cur vulgo, ut reverentiam adversus sacerdotes adhiberet, editum esset? 229.
- Cerimonias propter se constitutas omnibus & locis & temporibus vigere, 285.
- Certa hostia pro delicto quibus de causis immolaretur? 151.
- Certa in hostia pro delicto rex, sacerdos gregarius, pontifex maximus, & unus de multis planè pari conditione fuerant, 154.
- Circuncisio cui facta non erat sua, vel suorum seu filiorum, seu servorum, is sacrum paschale non conficiebat, 26.
- Circuncisionis loco lotionem in ancillis esse, Ibid.
- Clangores edebantur in cæteris sacrificiis inter libandum, in sacrificio paschali inter jugulationem, 6.
- Cogitationum erant genera tria, quibus victimæ temerabantur, 47. n.
- Commentitii duo Judæorum Christi, seu Messie, 63. n.

- Computatione hodierna exquiri conjunctionem solis & lunæ medi-
am : sed quondam à senatu Hierosolymitano, cum exigen-
tur calendæ ad visionem lunæ, exquisitam veram solis & lunæ
conjunctionem, 367.*
- Conjunctio solis & lunæ media luna nascentis seu novilunium dici-
tur, Ibid.*
- Consilium, cum observatione lunæ mensis definiretur, tamen via
& ratione astrologorum lunam perscrutabatur, 343.*
- Confessus judicum, consiliæ publicæ, seu senatus quot & quales
in regione Israelitarum essent ? 165. n.*
- Confessus judicum formam habebat semicircularem, Ibid.*
- Confessus judicum maximus, seu summum consilium publicum uni-
versi populi personam sustinebat, & erat velut oculi, quibus
populus universus bene videret, 166. n.*
- Conventum sacrum agendum septimo quoque anno exacto, incunte
oçtavo ad ferias umbraculorum, 67, & seq.*
- Conversio ad Deum inchoata servitiorum primum baptisma, con-
versio ad Deum absoluta servitiorum secundum baptisma, 45. n.*
- Conversio solis annua ex duabus differentiis sententiis explica-
tur, 378, & seq. Utra harum sit veri similior ? 383.*
- Corium bestiis quondam ita detrahebatur, ut præcideretur ab
animantis altero pede, & deinceps aptum undique maneret,
& junctum, 80. n.*
- Corpus hostiæ piacularis ab pontifice maximo cur extra castra
cremaretur ? 315, & seq.*
- Crepusculum vespertinum cur Hebræis בין השמשות inter duos
soles esse dicatur ? 149. n.*
- Cursus solis, lunæ, cæterorumque planetarum tum medii, tum
perfecti quid sint ? 387.*
- Cursus solis quid spatii definiat certis temporum circumscriptioni-
bus ? 389.*
- Cursus medius solis, lunæ, & cujusque stellæ, item & Absidi ut
investigetur ? 391, & seq.*
- Cursus verus solis ut investigari possit ? 393, & seq.*
- Cursus medius luna definit duos, quorum unus viæ cursus medi-
us, & alter lunæ cursus medius dicitur, 396.*
- Cursus lunæ medius quid spatii consiciat certis circumscriptioni-
bus temporis ? 396, & seq.*

Cursus

- Curfus medius viæ quid spatii consciat certis temporis circum-
 scriptionibus ? 397.*
Curfus lunæ medius ut investigetur ? 398.
Curfus lunæ medius ad horam contemplandæ lunæ, Ibid.
Curfus lunæ verus ut investigari possit ? 399.
Cutæi qui sint ? 352. n.
Cycli seu periodi decemnovennalis causa & ratio, 370.
*Cyclo quot insint, & quo ordine dispensentur anni intercalares ?
 370.*

D.

- D***ecumis bestiarum mundarum erat duntaxat locus in bobus,
 ovibus, & capris, 99.*
*Decumarum lege non tenebantur nisi quæ homini bestiae natæ do-
 mi suæ essent, 101.*
*Decumis solutas esse animantes bigeneres seu hybridas, affectas,
 orbas, &c. 102, & seq.*
*Decumæ pecudum his temporibus auctoritate sapientum prohiben-
 tur, 99.*
Decimandarum ritè bestiarum modus, 104, & seq.
*Decumam bestiam in atrio templi cædi jus erat, & altari sangui-
 nem ejus aspergi, exta adoleri, carnem Hierosolymis comedi
 suo à domino item, ut victimæ paschalis, 100.*
Decumam bestiam sanam & integram vendere nefas, Ibid.
*Dei numen ad montem nomine Sinam inspiratum Israelitis omni-
 bus ad unum, 227.*
Deus cur in literis sacris sacrificia dapes suas vocarit ? 295.
*Dictum est sapientum, sol viam suam novit scilicet, luna non
 item, 415.*
*Diei rationem ut ab Hebræis descriptam, sic & ab aliis genti-
 bus observatam esse, 64. n.*
*Dies toti intercedunt viginti novem à nocte mensis ea, qua pri-
 mùm luna nova se aperit, ad proximæ mensis illam noctem, qua
 rursus aperiatur luna nova, 390.*
*Dierum solemnium secundum quemque sapientum è decreto cele-
 brari, 364, & seq.*

- Dies feriati septem, immo octo continui fuerunt instituti ad primum illum adeo solemnem sacris instaurandum, 58, & seq.*
Disciplina rationibus veris & certis confirmata tam à gentibus, quam à prophetis accipienda, 415.
Discrimen à specie seu parallaxi & longitudinis & latitudinis, 409.
Domus consecrata cum redimeretur cur justo pretio quinta pars adderetur? 220.
Dubium hominis admissum requirebat hostiam pro delicto sustinendo, 146, & seq.
Duplicata distantia, 399.

E.

- E***cclesia separatim nuncupatur una quæque tribus, 167: excipi tamen tribum Leviticam, Ibid. n.*
Edictorum divinatorum intelligentias enodare, & causas ac rationes, quoad ejus fieri potest, explicare unum quemque par esse, 220.
Elementa prima Astrologiæ, 385, & seq.
Elul anni civilis mensis extremus ferme respondet Augusto, 105. n.
Enodatio nominis עֲשָׂה, item & nominis עֲשָׂה, 321, & 327.
Enodatio nominis שְׁמֵי בְּרָאשִׁית, 343. n.
Enodatio vocabuli mensis, 341. n.
Epactæ mensis lunaris, 368.
Epactæ tum communis anni lunaris, tum embolimæ, 368.
Epactæ cycli, seu periodi decemnovennalis, 370.
Epocha, unde initium ratiocinii sui ducit Majemonides, 387.
Epocha alia à R. Obadia substituta, 387. n.
Equitare in jumento ad diem festum sapientum editto nefas, 59. n.
Erratum in idololatria ab omnibus æquo & pari piaculo lvi conveniebat, quia enim oportebat ejus rei imprudentem & ignarum esse neminem, 325.
Erratum principis levius, quàm summi pontificis, aut senatus, 317, & seq.

Index rerum præcipuarum.

- Eruditi ex tribu Issacharis Israelitæ tempore vatium scripserunt de astrologia libros, qui non ad nos usque pervenerunt, 415.*
Eruditus homo ac doctrinâ excultus חכם socius dicitur Hebræis scriptoribus: vir bonus existimatur: nullius est mali suspectus, 84. n.
Esculentorum interdictorum commercium facere nefas, 98.
Ethnicus quidam assimulans se esse Judæum sæpius agnum paschalem comederat: is tandem agnitus neci datur, 45. n.
Eunuchorum duplex genus, 195. n.
Execratus socium interposito horribili Dei nomine verberibus coercebatur, 205.
Exequendi præcepti divini causâ quid fieri contra legem de sabbato licet, dummodo fiat præter consuetudinem, 9.
Exitium quæ pæna sit? 3, & 4. n.
Expiationum dies sollemnis, simul & hirci tunc ipsum immolati sanguis templi penetralibus aspersus expiabat hominem Israelitam, qui templum sacræve sciens temerasset, 165.
Explicationem Majemonidæ de solis & lunæ rationibus dirigi ad situm Hierosolymæ, & oppidorum sex, septem dierum iter ab ipsa distantium; insuper ejus situs descriptio, 388.
Extâ victimæ paschalis adolebantur super altari, 5, & 7.
Extâ quænam essent, & unde nomen haberent? 245.
Extraneus homo si cultum divinum susciperet, tribus rebus similis & par cæteris Israelitis evadebat, præputio circumcindo, abluendo corpore, & sacrificio faciendo. 269, & 271.
Ezechix regis 2 Paral. cap. 29. querelam non esse tam de sacrificiis omissis, quam de excusso divini imperii iugo, 293.

F.

- F**actum unum aliquod multis & variis nominibus nefarium qui dederat, is ob unum quodque nomen piaculâri sacro astringebatur, 127, & ibid. n.
Fastorum hodiernorum usus quando apud omnes omnino Judæos invaluerit? 363.
Fastorum ratio hodierna à quo instituta & literis prodita sit? 363. n.

- Fastorum rationem hodiernam calculis ponendis institutam tamen aliquatenus ad lunam novam accommodari*, 418.
Fecialis sacerdos, 116, & *Ibid.* n.
Ferias aliquot diebus certis non esse habendas, 372. n.
Fertum quid sit, 235, & seq.
Fertum aliud certis victimis adhibebatur, aliud Deo obmovebatur separatim, 247.
Fertum Deo obmovendum separatim erat aut publicum, aut privatum, 249, & seq.
Fertum separatim Deo obmovendum quem finem haberet ? 307.
Fertorum privatorum genera quatuor respondent quatuor humoribus illis, qui in homine insunt, 255.
Figura mentita nullum majus vitium, 82. & *Ibid.* n.
Finis sacrificiorum, ut evelleretur ex animis hominum insanus simulacrorum cultus, 281, & seq.
Finis sacrificii solidi quis esset ? 299, & seq.
Finis singulorum sacrificiorum, 337.
Fæditas appellatur bestiarum minorum abortus, cujus figura non agnoscat ab omnibus, 92.
Fætum humanum quadraginta post dies conformari, 93.
Forma maris est instar, feminae materia, 301, & 310.
Formas sacrificiorum inter se differentes omnino fuisse quatuor, 243.
Formulae mutandi sacras bestias bestiis aliis, 211.
Frugibus anni sabbatici scilicet uti pro cibo licebat, non item pro commercio, 98.

G.

- G***enera hominum, qui non legebantur in senatum*, 169, & *Ibid.* n.
Genus horarum duplex: unum æqualium inter se, ac parium: & alterum inæqualium, 367.
Gonorrhææ genus divinâ Lege commemoratum quid sit ? 189.
Gonorrhæi lustratio quæ & qualis esset ? 193, & seq.

H.

Hierosolymam ad solemnes dies contendere sine præsentis pecunia, vel victimis, non licebat, 57, & seq.

Hilare tempus sumere quid esset? 57.

Hilaria qui, quando, quomodo celebrarent? 63. n.

Hircum caprarum appellari qui totum annum exegerit, 245.

Hirci idololatriæ quid? 275.

Hominem imperitum ut injustissimum quavis crudelitate necari licere, 84. n.

Hominis extranei Judaicis ceremoniis addicti, nullo hærede legitimo relicto, mortui bona primi cujusque occupantis erant: cui si viventi per vim quid ereptum erat, id reddebatur sacerdoti, additâ etiam sortis quintâ parte, quod jure divino constitutum, 102. n.

Hominis idiotæ sacrificium piacularare cur feret bestia femina?
Cur non exureretur totum? 319.

Homo cum hostiæ, quam immolabat, manus imponeret, commonebatur bestiam illam sibi succedaneam esse subditam, 315.

Hora distribuitur in 1080 scrupulos, 368.

Hostia piacularis uni maleficio luendo constituta porro non erat idonea, qua lueretur maleficio aliud, 124.

Hostia piacularis publici consilii cur eodem modo, atque summi pontificis immolaretur? 317.

Hostiæ piacularis partus ut per se ipse moreretur, jus erat, 217.

Hostiæ piacularares si secus, quàm præscriptum erat, consecrarentur, consecrationi nullus erat locus, 210.

Hostias piacularares quasdam per se mori jus erat, 210. n.

Hymnus vulgò חַמְדָּה dictus qui sit? 6. n.

Hymnus dicebatur in atrio templi interea, dum cædebantur victimæ paschales, 6.

Hymnus qui dicebatur agno paschali comedendo, 41. n.

I.

Imponere victimæ manus quorsum spectaret? 301.

Imprudencia doctoris pro audacia ducitur, 315.

Impubē-

- Impuberes, amentes, & surdos passim ut ratione non utentes jun-
gi, adeoque legibus solvi, bonis interdici, 61. n.*
Impubes nomine 107 parvus, populus Hebræis dicitur, 61. n.
*Indigentes piaculi dicebantur quatuor hominum genera, 183, &
seq.*
*Inflexio signorum ab æquinoctiali circulo in austrum & aquilonem,
421, & seq.*
*Ingenium hominum à natura ita comparatum, ut semper redeat
ad id, quod olim consuevit, 281.*
*Initiari sacris servitia æquè, ac proselytos, feminas lotionem,
mares autem circumcissione pariter & lotionem, 26. n.*
Inquinamentum profundum quid sit? 20. n.
*Inquinati quando non expectabant Pascha secundum, sed cum pu-
ris una paschale sacram facerent? 35.*
*Inquinati quando nec primum, nec secundum agerent Pascha? 35,
& seq.*
Inquinatorum ratio quomodo subduceretur? 36.
Inquinatorum hominum sacrificia quem finem haberent? 313.
Intercalationis mensuræ sacram epulare, 352, & 418.
Intercalandi potestas quorum esset? 358, & seq.
*Intercalandi consilio nec rex, nec summus sacerdos adhibebatur,
359.*
Intercalaris annus ubi constitueretur? 359.
Intercalaris annus quando renunciaretur? 360.
*Intercalaris annus non constituebatur in fame, neque anno sabba-
tico, 360.*
Intermurale quid sit? 8. n.
Israeliticam gentem cur contulerint cum vinea vates? 305.
*Israelitarum, dum regionem suam tenebant, res & quæstus om-
nes erant in pascendis gregibus, & terra colenda, 333.*
*Israelitis ad cultum simulacrorum inflammatis edixerat Deus,
ut sibi sacrificia facerent eo consilio, ut sic ipsi per se simula-
crorum à cultu discederent, 291, & passim alibi.*
*Judæa cum distribueretur à Josua conditiones esse latas decem,
87. n.*
Judæorum de renovatione lunæ precatio, 344. n.
*Judæorum scriptores de rebus veneris differentes nullam vitant
verborum obscænitatem, 131.*

Judæos illos demum, qui terram cognominem incolerent, Ecclesiam vocari, 171.

Jura, quæ divina Lege describuntur, circuitionibus adeo longinquis hominem ad sapientiam perducunt, 221.

Jura sabbatica montes è pilo pendentes, 42. n.

Jura sacrificiorum non item, ut venerationem Dei, cæteraque pietatis officia propter se sancita esse, 285.

Jurandi genera quatuor, 155, & 156. n.

Juvenci seu buculi vocabulum dari pecori bubulo in tres primos ætatis annos, & intra primum ætatis annum vocabulum vituli, 245.

Juvencus ob Ecclesiæ errorem, qui idem & juvencus de cunctis officiis sacrificandus dicitur, 275.

Juvencus de cunctis officiis sacrificandus unde sic appelletur? 279.

L.

Lamina aurea pontificis maximi expiabat inquinamentum ignoratum, 19.

Lamina pontificis maximi dicitur corona, 19. n.

Lana quam magno in honore habebatur! 89. n.

Legem explicare, jus exponere, non tam officium erat principis, quam summi sacerdotis, senatusque, 317.

Legibus solvi surdos, amentes, & impuberes ut ratione non utentes, 61. n.

Legis, illiusque divinæ vocabulum suo ipsius operi tribuit Majemonides, 424. Et idem hoc videtur sibi velle, 420.

Lepris cum afficeretur princeps, principatum amittebat, 180.

Leprosorum hominum purgandorum instituta ratio quid significaret, 184. n.

Leprosus homo ut lustraretur? 196, & seq.

Leprosus homo digito pollice manûs dextræ, dextrive pedis, aut auriculâ dextrâ mutilatus purificari poterat nunquam, 199.

Lex sacerdotum ferè dicitur Hebræis scriptoribus Leviticus, 229.

Literæ dabantur à consilio provincias in omnes cum erat intercalatum, & de intercalatione, & de causis ejus, quæ literæ erant scriptæ verbis principis consilii, 361.

Longum iter quod habebatur? 27.

Lugens abluto corpore sacrificio paschali vescebatur, 32.

Lunam.

- Lunam novam qui viderant, nuncium ejus consilio afferebant vel ipso sabbato; quia enim propter omnem functionem religiosi muneris stato tempore obenui sabbatum elevabatur, 350, & seq.*
- Lunæ novæ nuncii primum expectabantur tota die tricesima mensis: deinde non ultra vesperam ejus diei: inde rursus ad solis obitum, 351, & seq.*
- Lunæ orbem ab orbe solis inflecti dimidium ad aquilonem, & dimidium ad austrum, 403.*
- Lunæ in orbe esse puncta duo, alterum alterius è regione, quæ caput & cauda nuncupantur, in quibus luna cum existat, eam soli exadversum esse, 403.*
- Lunæ in orbe existentia puncta duo certum & æquabilem habent motum, & signorum orbem consciunt retrò contrario motu, atque sol, 403.*
- Lunæ in orbe existentia illa duo puncta quantum spatii describant constitutis temporibus? Qualis eorum cursus medius, & qualis eorum verus, & uterque cursus eorum quomodo cognosci possit? 403, & seq.*
- Lunæ in orbe semper est dimidius interjectus circulus inter caput & caudam, 404.*
- Lunæ inflexio in austrum & aquilonem lunæ latitudo nominatur aquilonaris, & australis, 405.*
- Lunæ latitudo nunquam ultra gradus quinque, Ibid.*
- Lunæ latitudo qualis sit, australis, an aquilonaris, quomodo cognoscatur? 405, & seq.*
- Luna num se sit certo tempore in hac illa regione apertura, quot tandem modo exquiratur? 408, & seq.*
- Lunæ longitudo & latitudo prima, 408.*
- Lunæ longitudo secunda, 409.*
- Lunæ latitudo secunda, 410.*
- Luna suo ipsius in orbe cursum suum paulum inflectit, 410.*
- Lunæ longitudo tertia, 411. Ea quid sit? 412.*
- Lunæ longitudo quarta 412.*
- Luna in suo motu anfractus habet ingentes, 415.*
- Luna vel minima oras maritimas incolentibus, aut mare magnum navigantibus aperitur, 416.*
- Luna eadem tempore brumali, eoque sereno videtur esse major, quàm æstiva tempestate item serena, 416.*

Luna quantum ab æquatore inflexa sit vel ad aquilonarem mundi partem, vel ad australem, quomodo scire possis ? 423.

Lunæ quorsum erunt obversa cornua ut cognosci liceat ? 423. & seq.

Luna quàm altè feratur unde cognosci liceat ? 424.

M.

Massa sanguinis à bestia primipara ejecta sic, ut fœtus abortivus, sepelienda fuit, 93.

Maximi cujusque peccati sacrum piaculare vilissimo genere fiebat, id quod erat hominibus quoddam incitamentum ad respiscendum, 176, & 177. n.

Menses sunt lunares apud Judæos, 341. & seq.

Mensis lunaris quo temporis spatium compleatur ? 368, & 375.

Mensis initium unde ducatur ? 342.

Menses alii cavi, alii pleni, qui iidem intercalares appellantur, 342. & seq.

Menses definire, & intercalare ineundis & subducendis Mathematicorum rationibus in sola Judæa jus erat, 344.

Menses finire & annos extra regionem Israelitarum etiamnum integrum non est, 366.

Menses in anno sunt tum cavi plures, quàm pleni, tum contra, 375.

Menses cavi & pleni ut è fastis hodiernis disponantur ? 376.

Menses integri, mutilati, ordinati, & qui scire possit quales sint, 376.

Menses quondam senatus si luna suo tempore non apparuisset, instituebat vicissim plenos & cavi: hodie autem ex calculorum ratione tum menses duo pleni, tum duo cavi continuantur, 418.

Menses non consecrantur nisi ex lunæ visione, Ibid.

Mercurii simulacrum, & cultus quis esset ? 142. n.

Misna quando absoluta & perfecta sit ? 363. n.

Moyfi per visum à Deo objectam esse lunæ novæ speciem, & eidem præscriptum, ut cum similem visurus esset, consecraret, 342, & Ibid. n.

Mulier observans diem pro die passim commemorata quid sit ? 29. n.

Mulier menstrualis nec lavabat ante noctem octavam, nec ante nonam erat idonea, quæ sacris vesceretur, 30.

Mulieres

Mulieres secundariæ numero viginti, præter consanguinitatis gradus, Lev. 18. interdictos, sapientum editio prohibet, 129. n.

Mulieribus in adulterii suspicionem vocatis quo tandem loco amara diraque daretur aqua bibenda? 197.

Multa non irrogabatur filio ob culpam patris, 83.

N.

N Azaræorum alios ad omne ævum, alios ad tempus voto obligari, 29. n.

Nefas ab populo admissum ex supremi senatus decreto per errorem facto lui piacularibus publicis tributim præbitis, 166, & seq.

Nemini cuiquam esse tantam innatam vecordiam, ut id quod recte possit, perversè facere malit, 211.

Nidus dicitur Hebræis scriptoribus par turturum, vel pullorum columbinorum, & multa paria nidi: quæ locutio non abhorret à consuetudine latina, 159, & 160. n.

Noa cur egressus ex arca Deo sacrificium fecerit? 293, & 295.

Nomen illud נא auctoribus sacris est gens, natiq; : cæteris Hebræorum scriptoribus quivis unus alia de stirpe cerimonii Judæorum alienus: profanum in primis & plenum ignominie, 91. n.

Nomen principis regi pariter & judici conveniebat, 309.

Nomen כבש Kebes seu כשב Keseb tribui cum agno, tum bædo intra primum ætatis annum: & nomine איל in utroque numero appellari caprarum & ovium mares intra alterum ætatis annum, 143.

Nomina dignitatis, quæ tribuebantur & iis, qui ad doctrinæ principatum ritè fuerant evecti, & illis, qui doctrinæ laude præcellebant quidem, sed non erant ad illam gloriam elati, 171, & 172. n.

Nomina אלהים & אלה quæ fortitudinem & dignitatem declarant in præceptione sacrificiorum occurrere nusquam, sed יהוה nomen Dei proprium, quod manifestum fieret rerum creatori, non numini commentitio sacrificari, 289.

Index rerum præcipuarum.

- Novilunii certò exquirendi modus, 363, & seq.
 Nuncii lunæ novæ idonei quinam essent ? 345, & seq.
 Nunciis lunæ novæ non habebatur fides, nisi diu & multum interrogatis, 346.
 Nuncii lunæ novæ quibus interrogationibus excuterentur ? 347.
 Nunciis lunæ novæ convivio opiparè apparanda curabant, 348.
 Nuncios lunæ novæ, qui post tempus venissent, consilium vehementer perterrebat, interpellabat odiosè, rogitando obtundebat, ut efficeret ne mensis aliter, ac definitus erat, observaretur, 355.

O.

- O**bmovebatur Deo fertum, simila oleo subacta, quod erat symbolum ingenii luce cælesti collustrati, 305.
 Occidentem solem respiciebat templi pars sanctior, & ad occidentem versus in templo honestissima, sordidissima ac despiciatissima quæque ad orientem solem fiebant, & quid ita ? 197. n.
 Olerum amarorum esse genera quinque, quibus uti ad cœnam paschalem conveniat, 45. n.
 Omnes inter se pares erant in errore cultus extranei, 116.
 Opera in sabbatum interdicta dividuntur in genera & partes generibus subjectas, 120. n.
 Operum genera in sabbatum interdicta quot & qualia sint ? 139. n.
 Operum generibus partes subjectæ seu species quæ sint, & quæ tandem opera eodem spectantia, 144. n.
 Orbita lunæ, 411, & 413.
 Ossa victimæ paschalis inflammabantur cum carnis reliquiis, ne veniret usus, ut in illis offenderet aliquis, 46.
 Oviaricum pecus juxta, & caprinum notari verbo אֵז, 99. n.
 Oviaricum æquè ac caprinum pecus declarari verbo אֵז, & verbo חֵזִי, 239, & utrumque pecus oviaricum & caprinum etiam declarari verbo זֶשׁ, Ibid.

P.

- P**ascha secundum quibus de causis agendum ? 25.

Pascha.

Pascha secundum non esse Paschæ primi complementum; sed per se ipsum festum ac solemne tempus, 25.

Pascha secundum qui non ritè celebrasset, eum exitio multari, 25.

Pascha secundum mulieribus solutum & liberum fuisse, 27, & 35.

Pascha secundum quibus de generibus inquinamentorum expectandum, 28.

Pater consilii quis? 165. n.

Peccantes per imprudentiam, cur sacrificiis astringerentur? 313.

Peccora maximam partem non sunt lactaria, nisi sætum ante procrearint, 92.

Philo Judæus redarguitur, 28. n.

Piacularium, quæ ab universo cætu fiebant, omnium erat communis ista lex, ea ut igni abolerentur, 275.

Pontifex maximus eandem sustinebat personam, atque senatus supremus, seu publicum consilium, 179, & passim alibi.

Portio regionis altitudini tribuenda, 412.

Præcordia victimæ pacificæ cur altari tribuerentur? 313.

Preces funduntur Deo post & ante prælectionem Legis in synagogis, 68: quæ preces allegantur, Ibid. n.

Preces multæ & variæ, quæ à rege adhibebantur Deo in conventu sacro ad ferias umbraculorum octavi cujusque anni, 68, & 69. & allegantur totæ, Ibid. n.

Precatio eximia ætate Esdræ à centum & viginti principibus populi Judaici concepta, & propterea precatio purè vocata, 70. n.

Primogenitos animantes omnes vulvam aperientes & ex hominibus, & è bestiis mundis, & immundo è pecore asinino sacratos esse, ad sacerdotésque pertinere, 75.

Primogenitos hominum & asinorum pretio redimi; primitias autem bestiarum mundarum sacrificari, 75.

Primogenitam bestiam mundam, quæ vitio teneretur, ubique comedere, vendere, & cunctis edendam dare licebat, 76.

Primogenitam bestiam sacrare Deo conceptis verbis officium esse, Ib.

Primogenitarum bestiarum mundarum præcepto locum esse tam intra, quàm extra terram Israelit. stante, prostratq; templo, 76.

Primitiarum præcepto nullus erat locus in bestiis religione sacrorum obligatis, 77.

Primogenitorum hominum & pecorum immundorum redemptione solutos esse Sacerdotes & Levitas, 77.

- Primogenitorum hominum & pecorum immundorum lege cur solverentur Sacerdotes & Levitæ ?* 77. n.
- Primogenita pecus quando mactaretur ?* 77, & seq.
- Primogenitæ bestię non dabantur sacerdoti statim, atque in vitam venerant, sed apud dominum tolerabantur interea, dum ceperant aliquid incrementi,* 79.
- Primitium animantis fœtum cuique erat in manu, ut cui visum fuerat sacerdoti tribueret,* 79.
- Primitio de fœtu bestię ne comederet homo extraneus, interdictum erat,* 79, & seq.
- Primogenita bestia stante templo cùm affecta vitio fuerat, venderetur, licebat, seu viva, seu cæsa; nunc etiam integra,* 80.
- Primogenitam bestiam, cùm vitiorum certorum aliquod conceperat, non ut sacram Deo mactari, sed velut exanguratam, ubi cuique visum fuerit, in communem usum cædi,* 81, & seq.
- Primogenitas bestias ob certa vitia, flagitia, scelera nec usui communi permitti, & altari interdici: tum quid his fieret,* 81.
- Primogenitas bestias incertas esse nonnullas,* 82, 93, 94, & seq. quid his fieret, 96, & 97.
- Primitiarum legi in uno pecore asinino ex animantibus illis immundis qui vocantur, locum esse convenit inter omnes Judæorum scriptores præter Philonem,* 83. n.
- Primogenitæ bestię omnes his temporibus relinquuntur dum vitio corripiantur, ac tum denique comeduntur,* 78.
- De primogenitis bestiis violandis sacerdotes suspecti erant,* 85.
- Primo partu procreatæ bestię conceptis vitiis non cedebant in communem usum, nisi permissu hominis in vitiis cognoscendis exercitati, cui porro princeps supremi senatus hujus rei potestatem dedisset usitatâ formulâ. Et nullo præsentē consulto viro; permissu trium è synagoga virum,* 86.
- Primogenitæ bestię vitium nisi præsto adesset sacerdos inspiciebatur nemini,* 86.
- Primogen. bestia morticina, aut perperam cæsa sepeliebatur,* 87, &c.
- Primogenitar. bestiarum vitia num pro mercede inspicerentur?* 88.
- Primo partu procreati animantis pelle, lana quando uti, quando non uti liceret ?* 89.
- Primitiarum lege non teneri bestias, quarum societatem cum Judæo haberet ethnicus, nec emtos ab eo bestiarum fœtus, nec eidem venditos,* 90.
- Prim-

Princeps senatus, seu consilii publici quis ? 165.

Prophetæ sæpenumero reprehendentes Israelitarum nimium illud sacrificiorum faciendorum studium hoc volunt, hoc spectant, sacrificia per se, sua vi, sua sponte, sua natura non esse recta & laudabilia, 285.

Proselytus, posito præputio, non abluebatur, nisi post, quàm è circumcissione convaluerat, & interea temporis nullis susceptæ religionis ritibus alligabatur, 32.

Puer natus annos tredecim & diem unum, & puella nata duodecim annos & diem unum, apti sunt votis nuncupandis, 207. n.

Puerpera cur sacro piaculari astringeretur ? 184. n.

Puerpera opinabilis & ambigua piaculum faciebat scilicet : at id non comedebatur, 186, & seq.

R.

Ratio torrendæ victimæ paschalis, 40.

Ratiocinium Judæorum à mundo constituto deductum ut redigatur ad æram Christianam ? 387. n.

Recensio ipsa bestiarum, siquidem numerus ad decimandum erat idoneus, liberabat decumis, 109.

Redemptioni non erat locus in avibus sacratis, 159.

Rei sacræ, quæ in honore habebatur, tantillum confusione cuncta consecrabat, 89.

Rem alienam sacrare poterat nemo, 206.

Res divina cur vocaretur קרבן ? 233.

Rex ipse in conventu sacro ad serias umbraculorum octavi cujusque anni prælegebat populo Legis divinæ capita quædam, quibus excitaretur ad officiorum religionem, 68.

Rex in illo conventu sacro multas & varias preces Deo fundebat, 70.

Rex erat Dei legatus qui edicta illius proponeret, 71.

Regem in conventu sacro ineuntis octavi cujusque anni prælegendem divinam Legem magno cum metu & reverentia audiebant omnes, haud secus, ac Deum ipsum in monte Sina Legem ferentem, 70, & 71.

Reges esse Deorum interpretes crediderunt & gentes profanæ, 71. n.

Ritus patrum perpetuò servari, 363.

S.

- S**abbati terminus legitimus, quod idem iter sabbati nominatur, quid sit? 8. n.
- Sabbato evellere quod radicibus terrâ hæreat Lege interdictum esse, conficitur ex Evangelio, 118. n.
- Sabbato sapientum auctoritate sancitum erat, ne certa quædam opera fierent, id quod verbo שבת notatur, cui auctoritati nihil in templo loci relictum, 7, & 8.
- Sabbatum magnum quid sit, & unde nomen id ducat? 9. n.
- Sacerdotes sancti sanctitatem infundunt in populum, 229.
- Sacrificio paschali mulieres æquæ, ac viros astringi, 3.
- Sacrificium paschale faciendum animante mari hædo vel agno anniculo, 3.
- Sacrificium paschale piatulum idololatriæ, 3. n.
- Sacrificium paschale nunquam in altaribus privatis fiebat, 4.
- Sacris interdictum Majemonidem, 4. n.
- Sacra temerata tribus locis urebantur, 15. n.
- Sacrificium pacificum unde nomen habeat? 21. n.
- Sacrificiorum religio quem ad finem referretur? 22. n.
- Sacrificiorum finem esse duplicem, 295, & seq.
- Sacrum pacificum cum sacrificio paschali conjungi, id quod vulgâ dicitur sacrum solemne diei decimæ quartæ, 49.
- Sacrificia pacifica eucharistica cur absumerentur uno solo die secus, atque cætera sacra pacifica? 49. n.
- Sacrificium paschale primum & secundum quibus rebus inter se congruerent, & discreparent? 50.
- In sacrificio paschali illa Ægyptio permulta observata, quæ nunquam usitata fuere postmodum, 51.
- Sacrificium paschale verè, proprièque sacrificium dici, 51. n.
- Sacra solemnia celebrare quid sibi vellet? 56, & 57.
- Sacrificia solemnia instaurare per totam hebdomadam licebat, 58, & 277.
- Sacrificium justum & debitum suo cujusque argento profano emendum, 65.
- Sacrificium piaculare non fiebat, nisi contra vetitum, cujus pœna exitium, per imprudentiam quid factum esset? 113, & seq.
- Sacrifici-

- Sacrificium piaculare statum unum, & alterum inæquabili varietate distinctum, 114, & ibid. n.*
Sacrificio inæquabili varietate distincto quinam homines alligerentur, 155, & seq.
In sacro inæquabili varietate distincto pares & æqui erant inter se omnes, 158.
Sacrificium piaculare statum fiebat de maleficiis quadraginta tribus imprudenter admissis, 114, & seq.
Sacrificium piaculare statum quibus hostiis fieret? 115. & seq.
Sacrificium debitum ab uxore vir, à liberis pater, à servis herus solvebat, 158.
Sacrificium latius patet, quàm immolatio, 233.
Sacrificium solidum qua ratione fieret? 243.
Sacrificium piaculare duplex; unum quod partim adolebatur in altari, partim à sacerdotibus comedebatur; & alterum quod in altari totum adolebatur, 245, & 263.
Sacrificium pro delicto quid esset, & à quo fieret? Ibid. & passim alibi.
Sacrificium pacificum quale foret, & cur ita nominaretur? 245, & 247, & 333.
Sacrificiorum publicorum species undecim, 257, & seq.
Sacrificiorum publicorum ordo quis? 261, & seq.
Sacrificiorum privatorum erant species quinque, 263, & seq.
Sacrificium pro delicto certo, 151, & 267, & seq.
Sacrificia piacularia nunquam fiebant ex voto promissoque, nec sacrificia pro delictis, 247, & 273.
Sacrificia privata nec sabbatum elevabant, nec inquinamentum, 273.
Sacrificium, cui non erat præstitutum tempus certum & ratum, non elevabat neque sabbatum, neque inquinamentum, 277.
Sacrificium publicum bestia feminâ fieri nullum, 277.
Sacrificium solidum notari vocabulo, cujus vis est sublime ferri, 301.
Sacrificium solidum non nisi de cogitationibus animi fiebat, 301.
Sacrificium solidum deducebat in animum hominis instinctum & inflatum divini spiritus, 303.
Sacrificium solidum cur tanto in honore esset apud Israelitas? 305.
Sacrificium solidum cur bis in die fieret mane & vespere? Ibid.

Sacrificio

- Sacrificio de folido cur nihil comederetur ? 307.*
Sacrificiorum religio judicatur è locis, ubi conficerentur, ac consumèrentur igni, 315.
Sacrificium piaculare quo genere cunque fieret bipertitò dividebatur, 323.
Sacrificium pro delicto suspenso cur fieret lecto de grege ariete, & cur ejus arietis æstimationem haberi lex voluerit ? 327.
Sacrificiorum pacificorum genus duplex : unum erat grata prædicatio bonorum ante acceptorum : & alterum obsecratio supplex, qua uterentur ad impetrandas res optatas, 331, & seq.
Saducæi secta Judæorum, & eorum origo, 346. n.
Scrupulus dividitur in momenta sex & septuaginta, 382.
Semiassum, subcrudum declarari verbo מֶלֶךְ, Exod. 12. 9. in præceptione de victima paschali, confirmatur lingua Arabica, 39. n.
Servi non tenentur præcepto jubente, quo eodem non tenentur mulieres, 62.
Siclus per שֶׁקֶל seu טַעֲמָה definitur, 57. n.
Sodalitium victimæ paschali adhuc viventi suum cuique constituendum, 10, & 11.
Sodalitii constituendi causa & ratio, 10. n.
Sodalitium quibus ex hominum generibus constitueretur ? 11.
Sodalitium seu contubernium quodque quot fere hominum esset ? 11. n. & 14, & 36.
Sodalitii suam cuique portionem dari separatim jus non erat, 14.
Sodalitia duo nunquam mittebantur, nec una & eadem victima paschalis in sodalitiis edebatur duobus, 44.
Sodalitia duo duabus victimis paschalibus in unis ædibus cum vescerentur sepimento disjungenda, 43.

T.

T Aciturnitas confessionem imitatur ex jure Hebræo, 123. n.
 Talmud Hierosolymitanum quando perfectum, item & Talmud Babylonium quando sit absolutum & expletum ? 363. n.
 Templo dari pro cognomine nomen basilicæ, regie, palatii, 21. n.
 Templi penetralia non esse respergenda nisi sanguine hostiæ piacularis ad veniam & impunitatem à Deo perendam, 317.

Tempus

Tempus ipsum, quo Majemonides literis consignavit, quæ de consecratione calendarum disputat, & quo tandem opus illud suum quod Secunda Lex seu Manus Fortis inscribitur totum absolvit, 387. n.

Termini visionis, 414.

Testimoniæ dictio quibus non esset? 346. n.

Thus odoratum, quod fertis addebatur, designabat mores probos clarissimi nominis odore fragrantés, 305.

Tisri primus anni civilis mensis fere respondet Septembri, 105. n.

Traditio universa de ratione sabbati, 142, & seq.

Traditionem esse bestiam numero nonam, vel undecimam, si recensendo decima vocaretur, ipsa nuncupatione consecrari, 107.

Tria tempora constituta decimandis pecuariis, quæ granaria decimandi pecoris vulgo dicebantur, 106.

Tribus solemnibus temporibus cibum & potionem pauperibus præbere pro suis quemque facultatibus jus esse, in primis autem Levitis, 66, & 67.

Tributa sua pro mercede dare sacerdoti, qui colonis, lanionibus, pastoribus operam navasset, non licuit, 79.

Tributa viginti quatuor jure divino sacerdotibus conferenda, 102. n.

V.

V *ia solis propria, 393.*

Via concinna, 400.

Verberibus cædendi modus, 4. n.

Verberibus quis damnetur? 5. n.

Verruca vitium propter quod altari víctima prohibebatur, 8. n. & 18.

Victimæ paschales quo diei tempore cæderentur? 4.

Victimæ paschalis sanguinem altari aspergi, 4. seu potius, contra altaris basim effundi, 5, & 7, & 18.

Victimam paschalem non esse immolendam, dum quid fermentati asservaretur domi, 5.

Victimæ paschales per tres deinceps catervas mactabantur, 6.

Victimarum paschalium sanguis pateris aureis & argenteis excipiebatur cum specie & dignitate, 6, & 7.

Victimæ

Index rerum præcipuarum.

*Victimæ paschales variis modis suspendebantur in atrio, ut exu-
erentur pellibus, 7.*

*Victimæ paschalis cæsa si reperiretur affecta vitio, cædenda fuit
alia, 10.*

*Victimæ paschalis temerata ex toto, aut majori ex parte, crema-
batur apud templum coram omnibus, ut omnes pudore suffusi
majorem victimæ paschali cautionem adhiberent, 21.*

*Victimæ pacifica illa, quæ victimæ paschalis causa mactabatur,
quænam esset? 22. n.*

Victimæ paschales duas unâ non torreri, 41.

*Victimæ paschalis si confunderetur cum alio genere victimarum
quid factum oportebat? 23.*

*Victimæ paschalis ipsius in loco ducebatur quidquid ad eam pa-
randam erat necessarium, 24.*

Victimæ paschalis aliquid à sodalitis deportare nefas, 42.

*Victimæ paschalis nihil dandum apostatæ Judæo, nihil ethnico si-
mulacrorum cultori, nihil profelyto inquilino, nihil homini mer-
cenario, 44.*

Victimæ paschalis reliquæ in Ægypto concrematæ, 46. n.

*Victimæ paschalis ossa frangere si non liceret, at commissuras dis-
solvere licebat, 48.*

Victimæ paschalis non profecabatur, sed torrebatur solida, 48.

Vini libatio quid significaret? 305.

*Voti genera duo, quorum alterum נדר, & alterum נדרה vocatur,
& eorum differentia, 59. n. & 273.*

*Voveri Deo nihil ex incerto; nisi quidquid vovebatur separan-
dum ante cunctis à rebus: in ea separatione rerum consecrati-
onem verti: hinc verbum separare passim eò deduci, ut signi-
ficet rem Deo sacrare, 23, & 24. n.*

COROLLARIUM.

IN tractatu illo Talmudico, qui מגילתא inscribitur de volumine *Esteræ* prælegendo, fol. 9. p. 1. traditur esse permiffum, ut divina Lex græcè prælegeretur propterea, quod eam Septuaginta græcè reddiderint *Ptolomæo Philadelpho*: tum autem subjicitur id, quod utique notatu dignum: visum esse septuaginta viris interpretibus, ut aliter, quàm in originibus sacris concepta fuerant, ponerent ista.

אלהים ברא את האדם

Deus creavit in principio, Gen. c. i. v. i.

אעשה אדם בצלם ובדמות

Faciam hominem ad imaginem & similitudinem, Ibid. v. 26.

ויכל ביום הששי וישבות ביום השביעי

Absolvit die sexto, & feriatur est die septimo, Ibid. 2. 2.

וזר ונקבה בראו (ולא נתנו בראם)

Marem & feminam creavit eum (non expresse- runt eos,) Ibid. 5. 2.

הבה ארדה ואכלה שם שפתם

Eja descendam, ut ibi confundam sermonem eorum, Ib. 11. 7.

ותצחק שרה בקרוביה

Et risit Sara apud consanguineos suos, Ibid. 18. 12.

כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס

Qui iracundia incitati trucidarunt bovem & evulserunt præsepe, Ibid. 45. 6.

ויקח משה את אשתו ואת בניו וירביבם על נושא אדם

Moses igitur uxorem & liberos suos sustulit in pecus illud, quod homines vehit, Exo. 4. 20.

ומשב בני ישראל אשר ישבו
במצרים ובשאר ארצות ארבע
מאות שנה

*Spatium autem, quo Israelitae
in Aegypto, & aliis regionibus
commorati sunt, fuit annorum
quadringentorum, Ibid.*

C. 12. V. 40.

וישלח את ואמוטי בני ישראל
ואל ואמוטי בני ישראל לל
שלח ידו

*Et misit Israelitarum optima-
tes, Ibid. 24. 5. Et optima-
tibus Israelitarum nullam vim
intulit, Ibid. v. 11.*

להאיר לכל העמים

*Ut collucerent omnibus populis,
Deut. 4. 9.*

וילך ויעבור אלהים אחרים
אשר לא צוית לעבדם

*Et eò veniat, ut alienos deos
colat quos ego colere prohibui,
Ibid. 17. 3.*

Ad extremum additur iisdem interpretibus esse visum, ut animantem, *Lev. 11. 6.* *אריגרת* appellatum redderent non *leporem*; sed *עורר הרגלים* *animal exiguus pedibus*: regis enim *Ptolomaei* conjugii nomen fuisse *Lepora*, adeoque intuisse Septuaginta, ne rex putaret se ludos fieri à Judæis conjugis suae nomen in Legem inducentibus. Porro si nihil ceteris è libris sacris affertur, id inde factum, quòd nemo Judæorum unquam ne suspicatus est quidem à Septuaginta viris quidquam aliud, quàm *Pentateuchum* esse translatum. *Flavius enim Josephus* suppar ætati septuaginta interpretum in preteritis Antiquitatum Judaicarum rem ipsam aperte declarat, nihil circuitione utitur. “Neque enim totam, inquit, Scripturam accepit ille (rex *Ptolomaeus*) sed legem solam et tradidit in-
“terpretes, qui ob hoc *Alexandriam* missi fuerant. Sunt au-
“tem innumera sacris literis prodita, ut quæ quinque millium
“annorum historiam complectantur, &c. Occurritur autem à quibusdam contentiones, quàm veritatis amantioribus: aiunt hujus verbi *Legis* eam esse vim, ut omnia volumina sacra notet: quasi verò quisquam id neget: *Josephus* autem cum hoc loco *Legem* opponat universæ Scripturae, Scripturam universam vocabulo *Legis* significari voluit. Profecto hominibus æquis & bonis id sat effectum erit: cum pugnacibus altercari nolim.

FINIS.

